DE MISSIONE LEGATORVM IAPONENSIUM ad Romanam curiam, rebusq; in Europa, ác toto itinere animaduersis

DIALOGVS

EX EPHEMERIDE IPSORVM LEGATORVM COLLECTVS, & IN SERMONEM LATINVM VERSVS ab Eduardo de Sande Sacerdote Societatis IESV.

In Macaensi portu Sinici regni in domo Societatis IESV cum facultate Ordinarij, & Superiorum.
Anno 1590.

EGo D. Leonardus de Saà Episcopus Sinensis, & Iaponensis, & in eadem diœcesi apostolicus inquisitor, committo reuerendo Patri Alexandro Valignano Visitatori Societatis IESV, & alijs ab ipso designandis examen libri compositi à patre Eduardo de Sande eiusdem Societatis de missione legatorum Iaponensium ad Romanam curiá, rebusq; in Europa, ac toto itinere animaduersis: & concedo facultatem, vt post ipsorum patrum approbationem ab ijsdem subscriptam, typis mandari possit. Dat. in Vrbe Macaënsi nonis Septẽbris anni. 1589.

Episcopus Leonardus.

EGo Alexander Valignanus Visitator Societatis IESV in prouincia Orientali cum patribus Iacobo Antunez, & Nicolao de Auila eiusdem Societatis, ex commissione reuerendissimi D. Leonardi de Saà Episcopi Sinensis &c. perlegi, & examinaui librum de missione legatorum Iaponensium, rebusq; in Europa, ac toto itinere animaduersis, compositum à patre Eduardo de Sande nostræ item Societatis, nihilq; inuenimus, quod Christianæ religioni, bonisq; moribus aduersaretur: imò valde vtilé, ác necessariũ Iaponensi ecclesiæ iudicauimus: & ad id testificandum subscripsimus. Quarto nonas Octobris Anni. 1589.

Alexander Valignanus.

Iacobus Antunez. Nicolaus de Auila.

ALEXANDER VALIGNANUS Societatis IESV, alumnis Seminariorum Iaponensium. S. D.

ERTIVM ecce vobis, adoleſcentes optimi, mei amoris erga vos teſtimonium, dialogus hic de Iaponenſiũ legatorum miſsione, rebuſque in itinere animaduerſis in lucem editur. Primo namque, quantum potui, curaui, vt catecheſi compoſita, & poſteà in Europa latino ſermone excuſa, veſtri animi cognitis religionis noſtræ firmamentis in fide Chriſtiana corroborarentur: nec ſpes me fefellit, cùm hactenus tam pręclarum eius toto pectore amplectendæ ſpecimen præbueritis. Poſt iactũ hoc fundamentum contendi vlterius; vt liber aliquis excuderetur, quo virtutum earum, quæ ad mores pertinent, doctrina præceptis illuſtrata, & exemplis confirmata imbueremini; idque libro de honeſta puerorũ inſtitutione à Ioanne Bonifacio presbytero ſocietatis IESV hîc excuſo, me aſſequutum eſſe mihi perſuadeo. Supererat vt de Europeis rebus tantopere cum Chriſtiana pietate coniunctis, & magna ex parte ab ipſius fonte hauſtis liber vos aliquis edoceret. Hic ergo feliciter in lucem prodit, cuius res omnes à veſtræ patriæ legatis ad Romanam curiam miſsis diligenter ſunt notatæ, & Eduardo de Sande noſtræ Societatis Sacerdoti in Sinico regno nunc degenti, olim ſtudijs humanitatis dedito, ſemper veſtrarum rerum ſtudioſo ſummopere à me commendatæ: vt eas ex ipſorum legatorum ſcriptis collectas, & diſpoſitas latinis literis traderet, & cauſa perſpicuitatis dialogum inter legatos, ſocios, & conſanguineos habitum ad veſtram vtilitatem componeret. Vos igitur nequaquam peregrinum hominem, ſed veſtros ipſos indigenas loquentes audire vobis perſuadete, qui quoniam cum omnibus colloqui non poterant, & eos de Europęis rebus admonere, dialogo hoc cum tota natione Iaponenſi, quæcunque toto hoc itinere acceperunt, libenter communicant. Quod verò ad me attinet, munera hæc non leuia aut ludicra, imò valde vtilia, ac frugifera, ne, quæſo, ſpernite, ſed gratis animis excipite, paterna viſcera agnoſcite, & ſperatos ex his ſeminibus fructus magno cum cumulo omnium cultori Deo reddite.

VENERANDO ADMODVM IN CHRISTO PATRI CLAVDIO AQVAVIVÆ PRÆPOSITO Generali Societatis IESV Eduardus de Sande S. D.

NON sine magna ſpe fructus in dies vberiores ex Iaponenſi agro colligendi reuerende ad modũ in Chriſto pater, ſcimus inſtitutam eſſe ex Iaponia legationem illam, quæ, vt accepimus, tum ſummorum Pontificum Gregorij Xiij. & Xiſti .V. (quem Deus ſeruet incolumem) tum cæterorum Chriſtianorum principũ applauſu, & gratulatione tantopere fuit celebrata. Atque vt alias vtilitates hoc loco prudens omittam, illa non exigua ſperari poterat, vt adoleſcentes hi ingenuè educati, intelligentia nequaquam hebeti, noſtrarum denique rerum inprimis ſtudioſi, primos Iaponenſis noualis fœtus in Europam, & in Romanam curiam inferentes, Europearum, & Chriſtianarum rerum non ſatis adhuc in Iaponia explicatam notionem longo hoc itinere auctam, & vſu comprobatam, cum ſuæ nationis hominibus communicandam in patriam reportarent. Quotus enim quiſque eſt in Iaponicis rebus, vel mediocriter verſatus? qui non intelligat, quàm difficile hactenus fuerit patribus noſtræ Societatis aſsidua conſuetudine Iaponenſium animis inculcare, quanta ſit ſummi Pontificis maieſtas, qualis Cardinalium, aliorumque præſulum autoritas, quæ Chriſtianorum regum poteſtas, & amplitudo, quo diſcrimine ſacra iuriſdictio à profana ſecernatur, & hæc illi tanquam maiori ſubſit, ad quem finem vtraque, quibus ve medijs tendat, quæ ſit regnorum, & rerum publicarum iuſta, & cum lumine naturæ congruens adminiſtratio, quàm longè, latèque per varias orbis terrarum prouincias Chriſtiana religio ſit propagata, quantopere differant cultu, & diſciplina religioſi homines ab his, qui profanas, & caducas res ſectantur, quanta virorũ, ac mulierum multitudo ſit in Chriſtiana republica, quæ ſpretis vitæ

volu-

voluptatib' sempiterna bona intuens, Euangelicorũ consiliorũ compendiariam in cælum sibi viam munit: quæ sit causa, quare ijdem religiosi viri grauissima pericula adeuntes, tam multas terras obeant, totque maria transmittant, Christi nomen varijs gentibus, nationibusque ignotum auide, atque alacriter nuntiantes. Hæc namque omnia, & similia cum Christiana lege patres Iaponensibus tradentes, vix assequi poterant, vt ea animis penitus imprimerent, falsasque opiniones, de proprijs, ac nostris rebus conceptas, illas quidem à maioribus traditas, has verò inani quodam rumore collectas, omnino euellerent. Quo fit, vt inter non mediocres huius legationis vtilitates, plenam nostrarum rerum notitiam ab his ingenuis adolescentibus in patriam referendam, suæque nationis hominibus impertiendam, nostri patres semper numerauerint, eosque diligenter admonuerint, vt nihil in hac tam longa peregrinatione non animaduersum, notatum, literisque traditum prætermitterent. Illi (quæ est eorum egregia natura, & erga Patres obedientia) quæcunque illustria, & memoria digna visa sunt, strenuè in aduersaria sua retulerunt, nulláque admirationis speciem, iuxta Iaponensium morem, præsè ferentes, illa tamen omnia tanquam admiratione dignissima sensibus, atque animis penitus infixerunt. Ne tamen facilè hic eorum labor deperiret, & post paucos annos, tum huius itineris, tum etiam tam multarum rerum animaduersionis memoria deleretur; sed potiùs rebus his cum tota Iaponensi natione communicatis, pueris que ab ineunte ætate earum notitia quasi primo colore tinctis, & imbutis, vtilis hæc recordatio conseruaretur; statuit reuerendus Pater Alexander Valignanus totius Orientalis regionis Visitator, vt hæc omnia à nobilibus his adolescentibus cursim mandata literis, maturiùs disposita latino sermone conscriberentur, vt Iaponenses latinæ linguæ studiosi librum de hac legatione compositum assiduè volutarent; qui postea in Iaponicum idioma versus à latinæ linguæ imperitis studiosè legeretur: & vterque tam latinus, quàm Iaponicus typis excusus rerum tam necessariarum, atque vtilium esset, veluti quidam perpetuus thesaurus, iucundumque promptuarium. Cùm ergo opus hoc conficiendum susciperetur, placuit eidem patri, vt non continuatæ historiæ, quæ fastidium aliquod gignere posset, sed dialogi formam obtineret: loquentesque introducerentur Mancius, & Michaël legati, Martinus, & Iulianus

anus socij, prætereà Leo, & Linus: Leo quidem Arimensis regis frater, Linus verò Omurensis principis germanus, & vterque Michaëlis legati frater patruelis: tres namq; fratres Leonem, Linum, & Michaëlem genuerunt. Ex his ergo Leo, & Linus tanquam è Iaponia non egressi, & nostrarum rerum adhuc ignari, cęteros tam multarum rerum cognitionem assecutos, de multis interrogant; illi verò copiosè satis faciunt. Vnum est tamen, quod lectorem fortasse posit offendere, tam minutè videlicet, & particulatim proposita rerum explicatio: sed meminerit, librum hunc non tam gratia Europeorum, qui in rebus tam præclarè sunt versati, quàm Iaponensium tironum adhuc, & nostrarum rerum rudium, ex reuerendi patris Visitatoris præscripto esse compositum. Res igitur ab adolescentibus his ingenuis optimè notatas, & posteà in ordinem digestas, in linguam latinam vertendas, eodem reuerendo patre præcipiente, suscepi, non immemor, quàm multi anni intercesserint, cùm humaniorum literarum omisso studio seueriores musas cœpi colere, nunc ad Sinicas literas perdiscendas, sanctæ obedientiæ instituto totus intentus. Sed eiusdem obedientiæ ea est vis, vt facilè potuerit antiquo me includere ludo, & cum humanioribus literis in gratiam restituere: quę tamen gratia si (vt ille ait) malè sarta reperietur, & sermo noster Sinicum potiùs, quàm latinum videbitur sonare, facilè patiar, me obedientis potiùs, quàm eloquentis nomen assequi. Hunc igitur laborem, qualis qualis ille sit, Iaponensibus quidem vtilem, Europeis non omnino ingratum, Deo inprimis omnium contentionum mearum scopo, deinde Paternitati tuæ, & patri Visitatori, quos ego Dei loco recognosco, libens offero, & committo: speroque fore, vt aliquando eius me non pœniteat, Iaponensi agro huius libri doctrina, quasi quadam opportuna irrigatione iucundiores fructus indies Christianæ reipublicæ cum summa iucunditate omnium ferente.

INDEX COLLOQVIORVM DIALOGI HVIVS.

DE MISSIONE LEGATORVM IAPONENſium ad Romanam curiam, rebuſq; in Europa, ac toto itinere animaduerſis.

DIALOGVS.

DE CAVSIS IAPONENSIS LEGATIONIS COLLOQVIVM PRIMVM.

LEO.

NON poſſum facilè verbis explicare, chariſſime frater Michaël, quanta fuerit animorum noſtrorum lætitia, cùm te, Mancium, Martinum, & Iulianum tanto omnium applauſu, & alacritate Arimenſem hanc arcem ingredientes aſpeximus. MICHAEL. Satis mihi compertum eſt, iucundiſsime Leo, nulla tua ad id requiſita teſtificatione, quo gaudio noſtrum in patriam reditum tu, Linuſq; amantiſsimus frater, acceperitis: cùm id & tã propinqua ſanguinis communio, & antiquus amor poſtularet, præſertim vobis etiã valetudine veſtra proſpera, & ætatis maturitate conſpecta, ſummopere gaudentib⁹, & mutuã vobis pro tãta iucũditate gratiã referentib⁹. LINVS. Vltra lætitiæ cauſam à Leone aſsignatã, illa etiã accedit, quòd vehementi quadam auiditate teneremur, ea ex vobis cognoſcendi, quæ in tam longo itinere varia, & multiplicia contigerunt. MANCIVS. Iſta ſanè cauſa mihi perplacet: quiuis enim non imperitus rerum æſtimator, vt tã multorum cognitionem aſſequeretur, nobiſcum octo annos cum dimidio, quos in hac nauigatione conſumpſimus, rectè ſe collocaſſe crederet. LINVS. Deus bone! octo anni cum dimidio ſunt elapſi à veſtra hinc profectione? MANCIVS. Tot ſunt ſanè, ſi paucos dies excipias: vigeſimo namq;

mo namque calendas Martij anni ſalutis humanæ milleſimi quingẽteſimi octogeſimi ſecundi, Nangaſaquio ſoluimus: menſe autem Iulio huius anni 1590. nauem tandem in hunc portum appulimus. LINVS. Tam longum equidem fuit iſtius temporis ſpatium, vt credibile ſit, ea ſaltem, quæ initio nauigationis euenerunt, ex animis veſtris obliuione eſſe deleta: nec dubito, ſi Martinus, Iulianusque interrogentur, facilè mihi eſſe aſſenſuros. MARTINVS. Credibile quidem eſt, ſi temporis diuturnitas ſpectetur, quæ præteritas res in obliuionem plerumque ſolet adducere: rerum tamen magnitudo talis fuit, vt in mentibus noſtris quaſi recens impreſſæ, & infixæ permaneant. IVLIANVS. Rectè ſentit Martinus noſter: quæ enim tenuia, & exigua ſunt, facilè in obliuionem veniunt: noſtrarum autem rerum decurſus, vt pote magnarum, & grauium, intimis noſtris ſenſibus veluti inſculptus diutiſsimè retinebitur. LEO. Nihil dicere poteratis, quod noſtris votis eſſet accommodatius: vterq; enim Linus & ego incredibili ardemus ſtudio audiendi ex vobis ea, quæ vel in itinere faciendo contigerunt, vel quibus per tam varias regiones oculos paſcere, & animos ſaturare potuiſtis: imò hanc vnicam ob cauſam hodiernum congreſſum magnopere expetiuimus, & noſtræ huic non iniuſtæ voluntati à vobis ſatis fieri poſtulamus. MICHAEL. Satis faciendi voluntati veſtræ ſtudium in nobis eſt ardentiſsimum; temporis tamen anguſtiæ impedimento ſunt: quis enim ſibi perſuadeat ea, quæ octo annorum ſpatio tranſacta ſunt, tam breui temporis momento poſſe à nobis referri? MANCIVS. Idem ſentio cum Michaële noſtro; quæ enim vidimus, & experti ſumus, vel alia ratione ad noſtram notitiam peruenerunt, tanta ſunt, tam grauia, & apud noſtros inaudita: vt neceſſariò longum tempus requiratur, ſi velimus ea veſtris animis inculcare. LINVS. In hoc ſanè noſtrum iudiciũ à veſtro non diſſentit: nec nobis vnquam ea fuit mens, vt vos in vnius diei anguſtias redigeremus. Sed quoniam otium ſuppetit, in plures dies huiuſmodi congreſsionibus deſtinatos, narratio hæc iucundiſsima produci poterit. LEO. Aptiſsimè certè dictum: ingenui namque viri hoc inter cætera differunt ab iis, qui manu, & arte ſibi victum parant, quòd illis ſemper ſit quærenda occupatio, qua otium conterant: hac autem nulla poteſt eſſe iucundior. MICHAEL. Quod attinet ad tempus, rectè à vobis ſtatutum eſt: nunc narratoris

perſonã

personam Mancio nostro imponamus: nos autem si quid ei exciderit, facilè subjicere poterimus. MANCIVS. Personam istam nequaquam suscipio: tua enim est Michaël, præsertim in hac arce Arimensi coram fratribus charissimis, qui à te id tantopere contendunt, & jucundiùs ex tuo ore quidquid dictum erit excipient: meum autem munus ad Bungense regnum reseruabitur; vbi similiter non deerunt, qui hanc à me narrationem efflagitent. MARTINVS. Sequor Mancij sententiam; cùm enim ad Bungi fines peruenerit, nec auditores illi, nec preces ad narrationem eliciendam deficient. IVLIANVS. Mihi etiã sententia, & ratio Mancij maximè placet, quæ enim à cognatis sanguine, & amoris vinculo coniunctis dicuntur, multò suauiùs in aures, & in mentẽ influunt. LEO. Tantũdẽ sanè refert (quod ad nos attinet) siue Michaël, siue Mancius narrandi partes suscipiat: quia tamen omnes vnico cõsensu Michaëli munus hoc committitis, gratum etiam nobis erit, præsertim cùm in tam multorum congressu necessariò modò hunc, modò illum narrantis personam agere, sit necesse. LINVS. Optima definitio. Ne tamen officiorum certamine totum tempus consumatur: age iam incipe Michaël, & inprimis ex illis causis, quibus à vobis tam longum iter factum est, dicendi exordium sume; præ tenera enim ætate, cùm hinc profecti estis, non fuit nobis integrum eas mente assequi: & modò repetitæ egregium narrationis fundamentum iacient. MICHAEL. Libenter id, quod omnes mihi mandatis, bona Mancij nostri venia, sumendum arbitror, precorque illum, & cæteros socios, vt me vestris precibus impulsum ad narrandum accedentem, & oratione interdum à scopo aberrãtem dirigant: ea autem re maximè fretus incipiam, quòd eos auditores, & testes omnium, quæ dicturus sum, præsentes habeam. Qui enim de magnis, & nouis rebus loquitur sine præsenti testimonio, facilè aliquando in quibusdam vel exaggerandis vltra veritatis terminum prouehi dicendo potest, vel in alijs deprimendis citra illum consistere. Qui verò testes præsentes habet, qui eum mendacij, si fortè in illud lapsus fuerit, coarguant, natura ipsa cautiùs loquitur, nec se audacem in loquẽdo præbet, sed veritatem, quasi certum sidus nauigationis suæ sibi spectandam proponit: quod ipsum ego hodierno die facere instituo. LEO. Quorsum Michaël charissime, ista testium commemoratio? cùm & personæ tuæ dignitas, & rerum, de quibus acturus es, qualitas omnem prorsus

ſus falſitatis ſuſpicionem tollant: nec enim ſanguinis nobilitate præditi viri mendacij notam ſuo nomini ſolent inurere, nec res iſtæ, cùm peregrinæ ſint, præ ſui amore, ac ſtudio te ad falſitatem inclinare poſſunt. Exordire igitur iuxta Lini ſenſum ab illis cauſis, quibus hæc longa expeditio veſtra inſtituta eſt, nec diutiùs nos expectatione ſuſpéſos habe. MICHAEL. Cauſas quæritis fratres chariſsimi expeditionis noſtræ: multæ ſanè fuerunt illæ, atque graues, eaſque multò meliùs cognouimus, cùm ad Europam peruenimus, ſed ex multis aliquas breuiter attingam. Atque inprimis ea fuit, quòd cùm Pater Alexander Valignanus Societatis IESV Viſitator ex Europa profectus ad Iaponiam vſque nauigaſſet, & experimento intellexiſſet, primum Iaponicos mores ab Europeis longè, multumque differre: deinde propter longiſsimum locorum interuallum, prouinciarum, regnorumque Europeorum amplitudinem, & magnificentiam, principum virorum maieſtatem, & potentiam, aliaque multa admirabilia vix ad Iaponicas inſulas eſſe quodam longinquo rumore perlata: præterea patribus Societatis, qui de his cum noſtris agebant, non omnino fidem haberi, et inde multa incómoda cum animorum detrimento, optatiſsimique fructus minori ſaltem prouentu ſubſequi: maturè habito conſilio iudicauit, expedire maximè, vt ex hac noſtra regione aliqui principes, & patritij viri in Europam nauigarent: vt illius regionis ſtatum, reſque omnes, de quibus per aduenas tantum homines fama ad nos vſque peruenerat, oculis intuerentur, manibuſque quodammodo contrectarent: deque iis, in patriam redeuntes coram ſuæ gentis hominibus certiſsimum teſtimonium ferrent, & omni mendacij ſuſpicione ſublata multæ falſæ opiniones de Europeis rebus à noſtris conceptæ omnino ex animis tollerentur. LEO. Egregia ſanè ratio: eam tamen vt meliùs intelligamus, explica quæſo, quænam regio Europæ nomine ſignificetur. MICHAEL. Peropportuna interrogatio, & ad res ſequentes cognoſcendas accommodata. Cùm enim nos Iaponenſes in his inſulis, ab illo alio, vt ita dicam, orbe remotiſsimis habitemus, & exiguum nobis cum illis gentibus ſit commercium, rerumque contractio: hactenus tantùm noſtræ Iaponiæ, & Sinici, Siamijque regnorum propinquorum notitia apud nos certa, & explorata erat, præter obſcuram quandam, vt dixi, famam de Nambangin,

idest

idest Australium hominum regno, quod nos Namban, Sinæ Nanfan idest, partem Australem vocant: vnde mercatores, & patres Societatis ad nos aduentare audiebamus. Nunc autem nos, qui eò vsque peruenimus, velut apertis oculis, & quasi quadã caligine ex illis discussa, cognoscimus, plura alia esse regna, pluresque prouincias per orbem terrarũ sparsas magnitudine celebres, numero propè infinitas, adeò vt hæ tres regiones Iaponica, Sinica, & Siamia cùm illis omnibus collatæ instar exiguę cuiusdam orbis particulæ videantur. Atq; vt breuiter vobis præcipuas orbis partes proponam: scitote, ex studiosissimorum hominum sciẽtia in quinque præcipuas portiones vniuersam terram diuidi, nimirũ Europam, Africam, Asiam Americam, terram denique eam, quæ ab scriptoribus incognita dicitur. Quamuis enim nautæ ab occasu ad ortum solis nauigantes, & aliquando ad Austrum cursum nimis flectentes eã terram conspexerint, longissimoque spatio productam fuerint prætereuecti: nondum tamen certò constat, quæ gentes eam incolant, quib⁹ sint moribus, quæ cæli, soliq; natura: ideoque communi nomine incognita appellatur. Ad eam autẽ partem, quę Asia dicitur, pertinent hæ tres regiones nobis notæ Iaponica, Sinica, & Siamia; vltra quas multas alias prouincias, & regna continet, quæ numerare longum esset. Etsi autem nos in hac nostra nauigatione in aliquibus Asiæ regnis hinc longè distantibus, aliquandiu fuimus, & Africæ oram maritimã prætergressi sumus: quia tamen Europa illa nobilissima regio fuit nostri itineris terminus optatissimus, eius peculiarem mentionẽ in prima reddenda causa non immeritò feci. LINVS. Mira equidem dicis Michaël, offersque nobis istis orbis terrarum partibus enumeratis, amplissimam materiam multa interrogandi. MICHAEL. Interrogandi materia non deerit, sed expectanda est opportunitas, vt debitus ordo seruetur, nec confusio dicendi obscuritatem pariat. Si enim singulis interrogationibus statim satis faciendum erit, toties à proposito digrediemur, vt orationem ad illud reuocare valde sit difficile. Quapropter illud statuendum est, singula suis locis esse dicenda, narratoremque, quo ad fieri possit, ordinẽ obseruantem patienter esse audiendum. Nunc igitur satis sit, partes illas quinque orbis terrarum retulisse: aliàs vobis totius orbis quasi quãdam formam proponam. LEO. Egregiè locutus est Michaël: si enim

ſingulis eius dictis ſingulas interrogationes adiungere voluerimus, & hoc loco formã illam totius vniuerſi exquirere: qui fieri poterit, vt noſtræ primæ interrogationi de cauſis huius expeditionis fiat ſatis? MICHAEL. Ad primã cauſam illa ſecunda acceſsit, quòd cùm patres Societatis in Iaponiam ideò venerint, vt lumen veritatis diuinæ, olim à Deo acceptum, nobiſcum communicarent, legemque à ſupremo legiſlatore latam, promulgarent: huiuſmodi autem lex, & doctrina noſtris hominibus eſſet admodum ignota, eorum animis falſa Camiorum, & Fotoquiorum religione imbutis, difficillimum patribus ſemper fuit, Iaponicos homines de vana opinione depellere, illiſque perſuadere, eſſe doctrinam ſuam cũ veritate omnino conſentientẽ. Quamuis enim eius doctrinæ dogmata ex eorum ore audita intelligentiæ aſſenſum admirabili quadam vi exprimerent, volũtas tamen iam à longo tempore aſſuefacta vix eò impellebatur, vt vetuſtiſsimam Deorum inanium legem cùm veriſſima Dei doctrina commutaret: præſertim cùm nondum eſſet exploratum, quàm longè, latèq; eſſet propagata; quæ gentes per orbẽ terrarum ſparſæ illam ſuſcepiſſent, quis ſplendor, quodue ornamentum in eius ſectatores redundaret. Cùm enim patres, qui hactenus in Iaponiam venerunt, iuxta inſtitutum viuendi modum tenuiter, & parum lautè, ac ſplendidè inter nos fuerint, & tanquam externi homines nullam poteſtatem, nullumque dominatũ exercuerint; non poterat gens noſtra ex eorum habitu, viuendique ratione maieſtatem, & amplitudinem Chriſtiani nominis cognoſcere: imò ſi externa ſigna ſequens, iudicium aliquod faceret: potiùs conijceret, legem ab illis promulgatã abiectũ aliquod viuendi genus continere, & in varias alias ſuſpiciones incideret: ſicut re ipſa eueniſſe certum eſt: ex quibus, animis in varias cogitationes diſtractis, non parum Chriſtianarum rerum progreſſus retardabatur. Oportuit igitur ex hac noſtra regione aliquos illuſtri genere homines in eam orbis partem, vbi floret Chriſtiana religio, traijcere; vt quantum ſplendoris, & ornamenti lux diuinæ veritatis humanis mentibus addiderit, quantum commodi ad bene, & beatè viuendum Chriſtiana religio humano generi attulerit, quantum denique diſcrimen ſit inter eos, qui hac luce ſunt illuſtrati, & illos, qui adhuc in tenebris verſantur, non iam famæ longinquæ rumuſculis, & obſcura auditione, ſed oculis, ſermone, conſuetudine, & certo experimento conſequerentur: huiuſq; eui-

euidentissimæ cognitionis in patriam redeuntes vniuersam gentem nostram facerent participem. MANCIVS. Continere me non possum, quin huius rationis vim à Michaële propositam testimonio statim approbem: nisi enim oculis ipsis Christianarum rerum statum fuissemus contemplati, nunquàm aliquid tanta magnificentia dignum concipere possemus: quodq; admodum nos angit, ea est harum rerum excellentia, vt oratione illam nequaquam assequi, sed adumbrare tantum liceat. LINVS. Facilè adducor, vt ita se rem habere credam, vobis præsertim tam firmiter id asseuerantibus: & ista secunda causa mihi summopere placet. MICHAEL. Ad eam quasi cumulus adiungitur tertia, quæ etiam tibi non displicebit. Repetendum verò memoria est, quod interdum iam audiuistis, totius Christiani populi esse quēdam supremum præsulem, siue Pontificem, qui Christi veri Dei Christianæ fidei authoris, vices in terris gerit, & Romæ in nobilissima quadā & celeberrima Europæ vrbe, quæ maximæ orbis terrarum partis ferè semper dominatum tenuit, sedem iam à multis seculis fixam habet, & ex eo loco, quasi ex quodam certissimo orbis terræ oraculo, iura præscribit, responsa in rebus magni ponderis reddit, vniuersamque rempublicam Christianam instar summi pastoris moderatur. Ad hunc principes viri, ad hunc sacerdotes grauissimi, ad hunc ipsimet reges adeunt nonnunquam, si possunt, ipsi summo parenti se supplices abijcientes: interdum, si eundi facultas non datur, per legatos suos ipsius supremam in terris maiestatem, sanctitatemque recognoscunt: & ita debita communio inter membra, caputque, inter pastorem, gregemque conseruatur. Cùm ergo diuino beneficio non exigua nostræ gentis pars Christi lege audita, ac suscepta, ad eiusdem domini, illiusq; supremi vicarij partes transierit, & in tam beati populi numerum fuerit relata: & propter longissimam locorum intercapedinem tantùm ad nos obscura quædā Romæ, Romaniq;, ac supremi Pontificis fama peruenisset, ad eius item aures vix tenuissimus quidam rumor Iaponiæ, Iaponicorumq principū accessisset, nec in tam remota regione omnino sciri posset, qui nam homines essent nostri Iaponenses, tardo ne, an acuto ingenio, honoris ne, ac famæ studiosi, an de nominis gloria, ac celebritate nequaquam solliciti, ingenuis artibus dediti, an prorsus earum rudes, & imperiti: nec denique alia per multa, ijs exceptis, quæ ex patrum literis colligebantur,

visum est summopere necessarium, vt quando principes ipsi Iaponenses, qui iam Christo nomen dederant, non poterant supremum illum antistitem adire, & iuxta reliquorum eiusdem religionis principum consuetudinẽ ad sacros eius pedes osculandos magna animi alacritate se projicere: saltem iuuenes aliquos sibi sanguine coniunctos mitterent, qui legatorum munus obeuntes, id ipsum principum nomine præstarent, & ita Iaponense nomen Romæ, in orbis terræ clarissimo theatro, obscura hactenus auditione cognitum, celebrius esset, & idem supremus parens filiolos hos recens natos, paterno amore, optatoq; fauore absentes complecteretur, aliosq; nondum Christiana fide illustratos talibus beneuolẽtiæ, & paternæ charitatis signis, ad eam quàmcitissimè suscipiendam alliceret. Atque hæ fuerunt præcipuę causæ, quare pater Alexander Valignanus societatis Iesu visitator cũ Francisco, & Protasio Bungi, Arimaq; regibus, & cũ Bartholomęo Omurę principe loquens, hanc legationem faciendã curauerit, ijsq; rationibus redditis effecerit, vt ij principes Mãcium nostrũ, meq; cũ socijs amãtissimis Martino, & Iuliano ad summũ illum Pontificem legarent. Quod vt faciliùs perficeretur, ipse se futuri itineris ducem, patrem Iacobũ Mesquitam pędagogum, ac præceptorẽ, fratrem Georgium Loyolam nostræ gentis hominem, ad Iaponicũ idioma meliùs conseruandũ, conuictorem cum summa omnium iucunditate nobis adiunxit: & ita his felicissimis auspicijs nauigatio nostra instituta est. LEO. Placent nobis itineris faciendi causæ: nunc ad ipsum iter accedas velim. MICHAEL. Non vides charissime Leo, sermonẽ ad multam noctem protractum? imò si placet, recipiamus nos cubitum, & crastino die institutam narrationem prosequemur. LINVS. Rectè ait Michaël. Quapropter sermone hac nocte intermisso, paulisper requiescamus, vt auidiùs cras à nobis cõgressus hic repetatur. Placidã igitur quietem vobis precor. MICHAEL. Nos quoq; vobis & noctem placidissimam, & crastinum diem felicissimum exoptamus.

Agitur de itinere è Iaponia facto vſq; ad Macaenſem portum Sinici regni, &inde vſq; ad fretum Sincapurenſe.

Colloquium ſecundum.

LEO.

Anta fuit heſterni colloquij iucunditas, vt & præteritæ noctis, & hodierni diei ſpatium longius ſolito nobis viſum fuerit, deſignatam congreſſui noſtro horam auidiſſimè expectantibꝰ. MICHAEL. Ita plerumq; accidit, vt præ deſiderio temporis etiã breuiſsimi longa nobis mora videatur. Sed auiditas iſta efficit, vt etiam quæ poſtremo loco acta ſunt, meliùs memoria teneatis. LINVS. Actũ eſt decauſis veſtræ expeditionis: ſequitur vt de incepto itinere ſermonis ſit exordiũ. MICHAEL. Exordiar hodierno die à profectione noſtra, ſi tamẽ priùs de oblatis impedimentis non nihil dixero. Cùm enim humani generis hoſtis intellexiſſet, ex hac noſtra nauigatione in multorũ animos fructus vberes, quod ille indigniſsimè patitur, eſſe redundaturos: curauit (quæ eius eſt verſutia, & inueterata calliditas) non pauca impedimenta nobis iam iam nauigaturis inferre. Præcipua autem fuerunt ea, quæ ex parentũ in nos amore, & noſtro erga parentes quaſi quodam officij, & pietatis velo tecta proficiſcebantut. Nullæ namq; ſunt occultiores inſidiæ, quã quæ latẽt in ſimulatione officij. Matres igitur noſtræ, quæ primo rem inſtitutam ad exitum non eſſe perducendam arbitratæ, facilè ad iter hoc faciendum aſſenſum præbuerũt, videntes nos iam in procinctu eſſe, omniaq; ad velificandũ eſſe parata, precibus, lacrymis, alijſque modis nos à propoſito itinere reuocare ſunt conatæ. Accedebat ad hanc maternam efflagitationẽ grauis quidam terror, qui nobis incutiebatur à nõ paucis, pericula longiſſimæ nauigationis, difficultates, moleſtias, reuertendi in patriam deſ-

perationem,non dubiam denique mortem ante oculos proponentibus. Oppugnare quidem hæc animos nostros, sed diuino auxilio, quod initium, perfectioque totius boni est, ei unitos expugnare nequaquam potuerunt. Solet enim Deus ijs, qui magna ipsius amore ducti aggrediuntur, animos addere magnitudinem difficultatū omnium superantes. Idem etiam diuina sua prouidentia,quæ omnium est gubernatrix, efficit, vt impedimenta à communi hoste interposita non difficilè tollerentur. Nam & matres posteà ratione,& non priuato affectu rem metientes, vtilitatem nauigationis nostræ dolori, ac desiderio suo præposuerunt,& illorum omnium terrorum velut densissimam nubem,fiducia in primis in Deo,eiusque ope, deinde etiam in patris visitatoris amore erga nos,facilè dispulit,ac discussit. Is enim erat,& plusquàm paternus eiusdem patris in nos amor, vt eo perspecto nobis persuaderemus, in quæcumque pericula ille se inferret, nos lætissimos debere concurrere. Non leuis etiam causa in consilio persistendi fuit fides de itinere faciendo præstita, quam non sine nominis nostri nota violare poteramus: præsertim si eius frangendæ soli timores, terroresque propositi occasionem dedissent. Igitur vigesimo calendas Martij anni millesimi quingentesimi octogesimi secundi Deo duce, ac patre visitatore velut signifero quasi cum Oceano, & vndis pugnaturi Nangasaquij nauem Ignatij Limij patritij Lusitani cum eodem patre magno consuetudinis, & amoris vinculo coniūcti feliciter conscendimus: Limio, quæ erat eius in patrem visitatorem, nosque omnes beneuolentia, optima nobis receptacula, longique itineris hospitia præparante. Profecti igitur sumus pater visitator,pater Laurentius Mexia, fraterque Oliuerius Toscanelus eius peculiares socij,& nos quatuor collegæ,cum patre Iacobo Mesquita,& fratre Georgio Loyola, vltra eos, qui nobis ad seruiendū pedisequi, & administri sunt adiuncti. Postquàm vela data sunt, & in altum prouecti sumus, ad Macaënsemque portum Sinici regni (quod , vt scitis, ad occasum, si cum Iaponia conferatur, magis vergit) cursum nauigationis direximus,paulatim maris æstuātis molestias experiri cœpimus. Quā uis enim nauis magnitudine,opere,structuraque esset non contemnēda,tanta tamen erat,vento vehementiùs fiante maris, vndarumq; agitatio: vt nauis non vndis, & aura deferri, sed interdū raptari, interdū

etiā

etiam salire quodammodo videretur. Nihil tamen fuit, quod animos despondere, ac demittere cogeret, præsertim patre visitatore verborũ suauitate nobis assiduè spiritus addente. Cruciabat tamen nos nauigationis insolentes nausea, qua plerique in primis saltem nauigationibus laborare solent, quæ tam grauiter caput vexat, stomachumq; cõflictat, vt nihil tunc magis, quàm cibus refugiatur. Accedit quòd cum humores per stomachum, & intimas partes fusi omnino perturbētur, non solùm ipsi, sed etiam viscera euomi videantur. Quæ omnia nos passi sumus, Mancio tamen meliùs habente, & interdum nostras querimonias irridente, quamuis etiam nonnullas capitis vertigines sit perpessus. MANCIVS. Meus aliquantulus labor vestrã afflictationẽ consolabatur. Sed hoc etiam melior erat vestra conditio, quòd vos nausea laborantes minùs ægrè itineris pericula ferretis: ego verò stomacho minùs perturbato, pectore essem timore mortis non parum concusso. MARTINVS. Quasi verò nausea nõ sit ipsa penè mors, nosque eam patientes non ipsum ferè interitum fuerimus experti? IVLIANVS. Rectè iudicat Martinus: ego namque, qui leuiùs aliquantulum nausea sum conflictatus, ferè mihi interdum videbar extremum spiritum emittere. LEO. Quis dubitat, vos eo tempore, dũ per illam stomachi perturbationm liceret, optauisse nonnunquam in patria, ac portu tuto, qualis est hæc nostra arx, consistere, nec insolitas maris molestias tentauisse? MICHAEL. Patriæ memoriam subire interdum absentibus, & labore oppressis, quis est, qui neget? Credo tamen, nullius nostrum eam mentem fuisse, sed potiùs ad Macaënsem portum citissimè perueniendi. MARTINVS. Me patriæ memoria nequaquam solicitum habuit nauseæ grauitatem, doloresque varios patientem. Dolor namque dolorem, quasi clauus clauũ exclu dit, & malũ malo curari, scitũ, & cõpertũ est. MANCIVS. Non parua sanè fuit istius nauseæ vtilitas, quæ te à tristi patriæ recordatione, & periculorum timore vindicauit. Cæteri namque, qui saniores eramus, vix mare ventis agitatum, & nauem grauissimè vndis impetitã aspicere poteramus, timore mortis animos non parum cruciante. Cũ enim mare Iaponicũ, & Sinicum vadosum sit, vtpote insulis circum fusum, feruet vehementiùs, agitaturque crebriùs, quàm ea pars maris, quæ quasi quædã latissima planities nullo insularum interuallo per

longiſsimum ſpatium protenditur, vt in itinere ex India in Europam experti ſumus, ideoque naues in hoc noſtro mari vehementius concutiuntur. LINVS. Mirum ſanè eſt, quod dicis, naues tanta magnitudine tam vehementer vndis concuti. MICHAEL. Ne mireris magnitudinem: nam ea, qua vehebamur, ſi cum alijs à nobis in hoc itinere cōſpectis cōferretur, parua, & exigua dici poſſet. LINVS. Quid aſſeris? ſunt ne adhuc capacioris magnitudinis naues ijs, quæ ad hos noſtros portus quotannis aduentare ſolent? MICHAEL. Sunt abſq; dubio multò maiores: ita vt ſicut hæ ad nos aduentantes noſtras Iaponicas nauiculas magnitudine ſuperant, ſic etiam hæ ab illis alijs, quas vidimus, ſuperentur. LEO. Quanam igitur ratione tantæ naues ventis, & mari impelli poſſunt? MANCIVS. Miraris chariſsime Leo, vento & mari naues impelli? multæ ſanè ex illis magnitudine præſtātes non impelluntur modò, ſed vel conquaſsantur, vel etiam interdū præcipites voluuntur, vel denique à profundiſsimo maris gurgite, nullo vnquam vectore ampliùs comparente, miſerrimè deuorantur. Vt autem vndarum agitationem, tumoremque faciliùs intelligatis, illud in mentē venit dicere, quod aliquando nobis accidit. Tanta enim fuit non nunquam maris, vndarumque commotio, vt ſcapha, quæ à puppi religata nauem comitari ſolet, præ maris æſtuantis altitudine ſæpe ex oculis fuerit ſublata, & rurſus vndis decedentibus è profundo gurgite emergens aſpectui fuerit reddita, & hac alterna viciſsitudine nos vehementer perturbauerit. LINVS. Non licebat in tanta ventorū, vndarumque vi vela demittere, vt quietior eſſet interdum nauis curſus? MANCIVS. Omnia demiſeramus, vno tantum excepto, quod neceſsarium erat ad curſum nauis dirigendum, idque non omnino extentum ferebatur, ſed ſuppara tantum remanebant, quibus aliqua venti pars exciperetur. Supparorum autem nomine intelligite alterā veli partem: duas namque partes vela Luſitana continent, quarum inferior à ſuperiori ſeiungi poteſt. LEO. Adeò laborioſa iſtarum rerū ſpecies ſe mihi offert: vt meritò dictum ſit, mare è tuto videndum, terrā tanquam parentem amplectendam. Sed quid tum poſtea? MICHAEL. Paucis elapſis diebus ventorum impetus remitti, vndarumq; furor deferueſcere cœpit: nec enim, ſi ſemper tempeſtas ſuam vim retineret, mare nauigabile eſſet, & hac varietate omnia ſupremus ille au-

thor

thor distinxit: vt prospera aduersis mirabiliter contexerentur, & vita humana nec penitus odio esset, nec omnino amorem nostrũ sua prosperitate alliceret. Serenitate igitur redeunte paulatim ad optatũ Sinarum regnum adnauigauimus; deinde decimo septimo à profectione die Sinicæ terræ insulas, quæ in eo tractu innumerabiles propè sunt, aspeximus, tandemque septimo idus Martij in Macaënsem portum ingressi, ab ipsius vrbis pontifice, regioque præfecto, & Societatis patribus magna cum omnium alacritate excepti sumus. LEO. Aueo ex te scire, quæ nam gens portum istum, vrbemque Macaënsem incolat? MICHAEL. Gens est magna ex parte Lusitana, quæ etiam ad nos huc quotãnis nauigat. Hæc superioribus annis ad Sinarum illum portum delata, primo quidem nauibus velut inclusa mercaturam faciebat: propterea quòd suspiciosum admodum genus hominum sit Sinicum, & in magno amittendi regni timore viuens: paulatim tamen Lusitanorum consuetudine Sinæ hoc metu releuati, passi sunt, vt ab illis assignato peculiari loco domicilia extruerentur, quæ in mediocrem quandam vrbem progressu temporis euaserunt, vbi nõ Lusitani modò, sed Sinæ etiam multi ad Christianam religionem traducti habitant, eoque multi Ethnici mercatores ex omnibus illius regni prouincijs cum mercibus confluunt: ita vt modò sit vrbs illa celebre quoddam Lusitanorum emporium, & ex toto oriente à multis mercatoribus frequentatum. LINVS. Quandoquidem ad Sinarum regnum ventum est, peruelim ex te scire mores, naturamque Sinarũ, quorum aliquos nonnunquam ad nos commeare videmus. MICHAEL. De Sinarũ regno amplissimo multa dicenda habeo, quæ ad nostrum ex Europa reditũ reseruabo. Nunc satis erit scire, nos in eo portu per decem menses fuisse commoratos, donec proficiscendi tẽpus appeteret. LEO. Quod tempus proficiscendi? non licet quocunque tempore portu soluere? MICHAEL. Nequaquam, ea est enim huius totius cæli orientalis natura, vt non in quamcunque partem nauigandi semper sit opportunitas, sed varijs anni temporibus, varijs etiam ventis flantibus: quodam enim tempore nimirum flante austro ad nos nauigare licet: quodam verò alio spirante scilicet septentrione, liberum est in Indiam iter, quòd aliqua pars itineris ad austrum sit dirigenda, quamuis posteà ad septentrionẽ reflectatur. LINVS. Qua

ergo

ergo in re decem mensium otium contriuistis? MICHAEL. Negotium potiùs appella: qui enim cum religiosis hominibus versantur, nũquàm minus otiantur, quàm cùm sunt otiosi, nec minùs vacui, quàm cùm à negotijs cessant. Non deerat nobis accommodatum admodũ domicilium, non deerant variæ, & honestæ occupationes legendi, scribendi, musica instrumenta pulsandi, quibus tempus nõ inutiliter trãsigebatur: non deerat denique suauissima patrum societatis consuetudo, qua, dum ibi fuimus, iucundissimè fruebamur. LINVS. Quod est patrum societatis in ea ciuitate negotium? MICHAEL. Idem quod in cæteris, allicere videlicet ad Christianam fidem eos, qui ab ea sunt alieni, & Christianos mores ad veterem disciplinam reuocare. Accommodatum est præterea in ea vrbe hospitiũ ijs, qui ex Europa ad nos vsq; nostræ vtilitatis causa veniunt, longissimum hoc iter, ac periculosum frequentissime conficientes. LEO. Magna sanè sunt, & grauia pericula, quæ patres nostræ salutis causa adeunt: sed præclarè cum illis agitur, qui laborum suorum Deum habent remuneratorẽ. MICHAEL. Vt ista pericula faciliùs intelligatis, de quibus nobis sæpe mentio facienda est, hoc vno exemplo huic loco accommodato cõtentus ero. Eo anno, quo in illo Macaënsi portu fuimus, nauis Lusitana, quæ portu Goënsi soluta fuerat, ad eundem portum redijt, nec erat vlla alia, qua cum mercibus ad Iaponiam esset nauigandum. Designatæ sunt igitur à mercatoribus Lusitanis in eo portu duæ Sinicæ naues, quas illi Iuncos vocant, quæ, vt scitis, forma, structura, armamentis à Lusitanis valde differunt, minùsq; sæuientis maris impetum sustinere possunt. Cùm ergo illæ duæ naues mercibus onustæ ad has insulas proficiscerentur, accidit, vt altera earum, quæ magnitudine, & robore erat superior (talis est, & tam varia nauigationum conditio) magistri incuria ad scopulos insulæ, quam vulgo pulchram appellant, allisa frangeretur, ibiq; patres, qui ea vehebantur, cum cæteris Lusitanis, naufragi, & ad littus eiecti naufragij damna, & incõmoda grauissima subirent: & eorum omnium iacturam facerent, quæ tum ad patrum, qui apud nos sunt, victum, tum ad templorum, reiq; diuinæ ornamentum ea naui portabantur. Verùm diuino adiumento, quod pro ipso Deo laborantibus præsto esse solet, factum est, vt ex fragmentis, ac reliquijs amissæ nauis non sine magna difficultate, aptis, & con-

nexis

nexis noua quædam ratis extrueretur, qua calamitosi vectores ad Macaënsem portum, à quo non longè illa insula abest relati sunt, magna commiseratione eorum, qui fame, sitiq; enectos, nudos propè, & ærumnis confectos exceperunt. Vnde sequenti anno, pluribus ex ista patribus venientibus, nouem è Sinico portu profecti feliciter huc sunt appulsi. LEO. Renouasti memoriam istius rei propè deletam. Nunc enim recordor etiam in ijs locis eo anno, altera naui aduentante, non minimam patrum de altera fuisse solicitudinem, omnibus illius periculum reformidantibus, & nouem posteà ex patribus subsecuta nauigatione ad nos venisse, inter quos fuit pater Petrus Gomesius, ijs, qui in Bungi finibus habitabant, postea præfectus. MICHAEL. Rectè meministi: sed, vt ad nostra redeamus, eo transacto spatio rursus eandem Ignatij Limij, ad Indos nauigaturi, nauem conscendimus. MANCIVS. Sed quanta fuit in ista ascendenda naui Dei Optimi Maximi in nos cura, & prouidentia? MICHAEL. Mira equidem, & dignum est hoc eius exemplum, quod referatur, & Mancio, qui illius memoriam refricuit, gratiam habere omnes debemus. LINVS. Accidit ne aliquid in ista profectione noui, cuius recordatio ita animum tuū perculit? MICHAEL. Erant tres naues paratæ ad Indicam nauigationem, vna Sinica, & duæ Lusitanæ. Ex Lusitanis altera, quæ cuiusdam mercatoris erat, magna illa quidem, & robustissimæ structuræ, quam omnes præstare Limij naui affirmabant. Nauarchus autem, cuius illa nauis erat, mercator, vt dixi, locuples summis precibus à patre visitatore contendit, vt cum reliquo comitatu, ac supellectili suam nauem conscenderet: esse eam amplam, rimarum omnino expertem, optimè compactam, receptacula accommodatissima omnibus in ea esse. Pater visitator hominis amici precibus commotus de eligenda naui deliberare secum cœpit, diuque re agitata statuit, nō esse dignum sua authoritate Ignatium Limium, virum alioqui patritium, & optimè de ipso meritum deserere, & alteram nauem & si magnitudine, & robore præstantiorem sibi deligere. Agit igitur gratias mercatori, & ne se patrum societate destitutum conqueratur, duos illi è societate adiungit, alterum sacerdotem, alterum sacris nondum initiatum: nobis cum ipsomet patre visitatore nauem Limij repetentibus. Optima fuit illa deliberatio, nempe quæ vrbanitatis officio nixa erat. Nos-

tras

tra igitur nauis feliciter ad auream Chersonesum appulsa est: illa verò altera ad scopulos fracta quadrigentorum millium aureorũ dãnum domino, vectoribusque intulit: duo verò è Societate, qui ea vehebantur, grauiter eo naufragio conflictati sunt: alter enim grauissimo morbo laborauit, alter ex illa iactatione, & assidua febri, qua anteà iã premebatur, in collegio Malacensi, mox vt pedem in terra fixit, animam efflauit. MARTINVS. Ita sanè res se habuit, & inde nobis nostræ salutis causa non parua fuit Deo gratias agendi occasio. Sed ne tibi excidat, omissis nunc maris periculis, aliquid dicere, quanta fuerit animorum nostrorum relaxatio ex aspectu piscatorum freti Sincapurensis. MICHAEL. Dicam, dummodò tamen de ipso freto non nihil cõmemorem. Antequam ad vrbem Malacam accedatur, multæ, & variæ sunt insulæ, quarum aliquæ cum continente coniunctæ celeberrimum illud in toto oriente fretum Sincapurẽse conficiunt: quod ita est angustum, vt nauibus tantæ magnitudinis illud primò traiecisse, insaniæ, & temeritatis exemplum prorsus videatur: nec enim celebrem inter Europam, & Asiam Hellespontum, non bosphorum Thracium, aut Cimerum cum illo licet conferre. Tantæ sunt angustiæ, talis aquarum feruor, tam flexuosum iter, quod saltem ad tria milliaria conficiendũ est. Sed omisso periculo à nobis adito (parũ enim abfuit, quin è gurgite in vada laberemur) mira sanè fuit animorum iucunditas, cùm primũ piscatores illius freti incolas conspeximus: voco freti incolas, nec enim aliud opportunius habent vel tugurium, vel diuersorium, quàm cymbulam quandam admodùm exiguam, quam tegumento quodã ex palmæ folijs confecto operire solent, contra omnes temporis, cæliq; iniurias, eam, graui tempestate excitata, ad littus impingentes, & ita se omnino securos iudicantes. Hi colore nigro, corpore penè nudo ex piscatione sibi ferè victum parãt. Piscationis autem hæc est ratio. Duo sunt, qui cymbulam circumferunt, & plerumq; coniuges: fœminę náq; egregiè munus etiam hoc obeunt. Alter ergò ex illis in prora est, hastili ferro præfixo in manibus piscem explorans: alter è puppi ad arbitriũ exploratoris, celeriùs quàm credi potest, cymbam circumducit, pisceṁq; insectatur, donec iaculandi opportunitate capta, qui in prora est, ita ferrum mittit, vt ferè nunquam non collineet, piscéq; transfigat, ac recipiat. Hoc modo, sine alijs retibus, aut hamis, magna ibi pisciũ

qui

qui mululos imitantur,copia capitur,& vectoribus illac transeuntibus venditur. Vnde fit, vt qui transeunt piscationis voluptate,& vtilitate perfruantur. LEO. Dixisti, istos piscatores nigro esse colore, velim scire,an etiam ex Lusitanis aliqui similes illis sint. Vidimus enim multos nauibus ad nos vehi nigros illos quidem, sed mercatorum seruos, & audiuimus, in hoc Lusitanorum genere nobiles candido colore, obscuro loco natos nigros esse velut ad seruitutem genitos. MICHAEL. Ista falsa opinio cum alijs similibus facilè vobis fuisset sublata, si ad Lusitaniã vsq; nauigassetis. Nec enim Lusitani,aut aliqui Europæ totius homines vel nigra facie sunt,vel distorta, vel prauis lineamẽtis, sed illis egregiam faciem, aptam membrorom compositionem cum quadam coloris suauitate, aliaque insignia naturæ, & artis dona in esse certum est, vt vlterius in progressu narrationis magis patebit. Illi autem vel æthiopes,vel quocũque alio fusco colore, qui cum mercatoribus ad nos veniunt,serui sunt ex varijs Orientis regnis coëmpti: nec enim nobilitas,aut obscuritas generis,sed cæli,patriæq; natura colorem hominibus fingit. Sicut ergo variæ sunt orbis terrarum regiones,& clymata,sic summa coloris varietas: vtq; Europa nullam gẽtem creat, quæ non sit albo,& egregio colore: sic ferè omnes Africa, & multos Asia, obscuro colore procreat. LINVS. Vix equidem dici homines possunt, qui natali solo pedem nunquàm extulerunt:tot, ac tam variæ sunt falsæ opiniones, quas imbibunt, omnia aspectu, & patriæ suæ vsu metientes. MICHAEL. Vera quidẽ refers, & hæc, quæ dicis,multò certiùs tibi persuaderes, si nobiscũ tot maria, terrasq; obijsses. Sed superest, vt de accessu ad auream chersonesum dicamus. Quæ materia quoniam longior est, sermonem in crastinum diem differamus. LEO. Placet tua sententia. Tu interim labore supersedeas, nosq, omnes nocturna quiete corpora reficiamus.

D

De accessu ad vrbem Malacam aureæ chersonesi, & inde ad vrbem Cocinum Indiæ citerioris. Colloquium tertium.

LINVS.

SVbijcere tibi volo locum, in quo heri institisti: vt huiusmodi recordatio studij, & auiditatis nostræ sit certum testimonium. Accesseras ad fretum Sincapurense, & de aurea chersoneso dicere aggrediebaris. MICHAEL. Ita est: fretum igitur illud emensi auream chersonesum attigimus. Appellant autem Europei Græco idiomate chersonesum, latino peninsulam, celebrem aliquam terræ partem, quæ in mare longo spatio protenditur, & ferè insulam efficit. Talis est hic tractus, de quo modò agimus: nullo enim in loco sic Asia velut in promontoriũ excurrit: adeò vt parum ab eo situ distet, qui ab astrologis linea æquinoctialis, siue æquator dicitur, reliquis partibus ad septentrionem magis se colligentibus. Vnde fit, vt à Sinico regno nauigãtibus sit cursus à septentrione Malacam vsq;: & inde si ad citeriorem Indiam sit nauigandum, rursus ad septentrionem redeatur circuitione illa peracta, quæ causa illius longissimi promontorij efficitur. Vocata est autẽ hæc chersonesus aurea, propter mercium, aliarumq; pretiosarum rerum abundantiam. Sita est in ea parte Indiæ, quæ vlterior ab Europa venientibus est, vltra videlicet Gangem fluuium: citra quẽ alia pars citerior vocatur. In huius celeberrimi promõtorij extrema parte, quæ insulæ olim Taprobane, nunc Samatræ è regione respondet, sita est ea vrbs celebratissima, quæ Malaca dicitur, annis superioribus in Lusitanorum ditionem redacta: sed quoniam de ditione à Lusitanis in India propagata inferiùs mihi agendum est, nunc pauca hoc loco de nostra ad eam vrbem accessione dicam. Excepti sum' ab eius vrbis præ-

præſule,& arcis præfecto perhumaniter,& apud Societatis patres amãtiſsimè per octo dies diuerſati. LEO. Ne prætermittas dicere, quæ ſit è noſtra Iaponia ad Macaënſem Sinici regni portum, & ab eo portu Malacam vſq; diſtantia: deinde quæ gentes præter Luſitanos Malacã incolant: vt enim ex dictis à te conſtat, Luſitani externi homines,& aduenæ in toto hoc Oriente peregrinãtur. MICHAEL. Ex portu Nangaſaquij Iaponici oppidi ad Macaënſem portum Luſitani trecentas leucas numerant: quarum vnaquæq; tertia ferè parte noſtras ſuperat: vnde fit, vt noſtræ numerari debeãt quinquaginta ſupra quadringentas: ſi autem milliaria colligere velis, nongenta efficient. A portu Macaënſi Malacam vſq; ſpatium eſt ſexcentarum leucarum, quæ, vt dictum eſt,facilè ad noſtras leucas,& ad milliaria reuocari poterunt. Vrbem Malacam incolũt indigenæ Malaij, à quibus tota illa regio,& lingua Malaia dicitur. Plerique autem ex incolis Chriſtiana fide iam ſuſcepta cùm Luſitanis communiter,& amicè viuunt. LINVS. E portu Sinico cum Malacã petebatis, nullum ne alium portum tenuiſtis? MICHAEL. Nullum alium tenere ſolent Luſitani in hac nauigatione: non tamen deſunt multi, quos aliæ naues ex eodem portu profectæ petere conſueſcũt. Cùm enim Sinica regio, & Malacenſis ad eandem continentem terram ,hoc eſt, Aſiam communi nomine,pertineant, multa interijciuntur regna,quæ nautas prætergredi neceſſe eſt, Cocinſinicum, Champanicum,Cambogicum, Siamicum & alia, de quibus non eſt quòd agamus. Imò verò, vt hoc loco id adijciam, hæc eadem terra,quam Aſiam dixi, vſq; ad Sinum Arabicum procurrit,quo ab Africa diſiungitur: Africa autem inde vſq; ad Europam, in qua Luſitania eſt,lõgiſsimo ſpatio producitur, & ab ea mediterraneo mari dirimitur: omniumq; harum regionum extremæ partes Oceano alluuntur: vt in totius mundi forma, quam vobis me propoſiturum premiſi, manifeſtè cernitur. In vrbe Malacenſi, vt dixi,dies octo morati ſumus, & viribus refectis ad nauigationem Indiæ citerioris rurſus nauem eandem conſcendimus. Mirum eſt,quanta fuerit morborum vis in huius nauigationis ingreſſu . Cùm enim Malaca, vt ſuprà expoſui, propè æquinoctialem plagam ſita ſit, quamuis frequentibus pluuijs cælum illud reddatur clementius: ſi tamen aliquo tẽpore pluuiæ, ventiq; deſiderentur, nihil illa nauigatione moleſtius excogitari

 poteſt

potest. Id autem nobis initio nauigationis accidit. Postquàm enim è portu aliquantulũ prouecti sumus, nullo flante vento, tanta fuit maris malacia, tantusq; aëris ardor, atq; æstus, vt nec nauis progredi, nec nos graues morbos vitare potuerimus. Inter omnes autem, præter Patrem Iacobum Mesquitam, periculosissimè ægrotauit noster Mancius adeò, vt propè fuerit eius desperata salus. Sed patris visitatoris in eius morbo curando ea fuit diligẽtia, ac solicitudo, vt post Deum, ac diuina, ei vni Mancij salus debeatur. Illud autem maximè nos solicitos habebat: quòd timeremus, ne pater visitator ex assidua in ægrotos cura, & labore, graui aliquo oppressus morbo decumberet, & reliqui omnes hoc vno vitæ solatio destituerentur. Ille tamen sanus, & integer perstitit, reliquis non leuiter periclitantibus. LEO. Ita ne grauiter ægrotasti Manci? MANCIVS. Ita sanè: & quod Michaël asseruit, post diuina remedia patris visitatoris operę & labori mea salus accepta referenda est. Ille enim de nulla alia re cogitans mihi noctu, interdiuq, aderat: ille verbis, quibus poterat, imbecillitatem meam sustentabat: ille fastidium grauissimum, quo tenebar, precibus suis superabat. Quid enim non facerem: & quem cibum etiam fastidiosissimè à stomacho repudiatum eius rogatu auidissimè non deuorarem? MICHAEL. Magna equidem fuit illius æstus vis, quæ nobis omnibus in grauissimos morbos incidendi timorem incussit. Accedebat eò, quod cùm nauigationis tempus diutius solito prorogaretur, victus, & præsertim aquæ penuria laborare cœpimus adeò, vt necesse fuerit, ipsum nauarchum, nobilem illum virum, de quo dixi, aquæ conseruandæ, ac distribuendæ curam suscipere: ne si fortè ab aliquo parũ prouido homine breui tempore consumeretur, periculum posteà aliquod grauissimum omnes subiremus. Deniq; tãta fuit, tamq; molesta illius temporis mora; vt multi tunc ad portum Malacensem regredi optauerint, sed ne leuissima quidem aura vllam in partem spirante, nec vlterius prouehi, nec Malacam repetere nobis liberum erat. Ad diuina igitur remedia confugimus, preces frequentes Deo, beatæ Virgini, cælestibusq; omnibus adhibentes, & singula eorum nomina quotidie inuocantes, seruato more, quo Societatis patres in nauigationibus vti solent. Quo factũ est, vt deinceps

ventus

ventus paulatim flaret, eoq; quotidie vehementiùs vela impellente insulas illas prope Taprobanem iacẽtes, deinde longum illud pelagus, quod vlterius interiectum est, traijcientes, tandem ad Zeilanæ insulæ portum, quem Lusitani possident, appelleremur. Hîc tibi ego multa de illius insulæ amœnitate possem dicere, nisi ad Indiæ continẽtẽ orã properaret oratio. Est tamen (vt præteriens aliquid dicam) multarũ rerum feracissima, præsertim illius egregij cinnamomi, quod inde à Lusitanis in varias Europæ partes exportatur: & hoc, quod è Sinico regno ad nos affertur, ab illo longè, multumq; superatur. Zeilanæ insulæ portu Columbensi relicto, ad oram Indiæ, vt dixi, velis, votisq; ferebamur, cùm in maximum vitæ, & nauis amittendæ periculum incidimus, quod sic accipite. Sicut inter auream chersonesum, & Taprobanem non admodum latum mare interponitur: etiã inter Zeilanam insulã, & Indicum promontorium nomine Comorinum vadosum quoddam, ac periculosum fretũ interijcitur, syrtibus quibusdam & breuibus celebratissimis nobilitatum, quæ Chilaica breuia, idest laboriosa Sinico sermone dicũtur. Constans enim fama est, Sinas olim vsq; ad Indiam multa regna sub suum imperium subiungentes nauigasse, eorumq; non pauca adhuc extant vestigia, & nonnulla nomina Sinici sermonis cõseruantur. Cùm igitur Cocinũ peteremus, quod vltra illud Comorinum promontorium est, nondum conspecto littore, sibi persuasit nauis magister, se illud iam promontorium flexisse, & passis velis ad Cocini portum, vt sibi videbatur, nauis cursum dirigebat. Longè tamen aliter se res habebat. nam citra promontorium adhuc positi in vada, & syrtes citissimo cursu ferebamur. Hic pater visitator, qui etiam rei nauticæ curam, salutis nostræ causa a se non alienam putabat, de transitu promontorij dubius, ac solicitus cum nauarcho, & magistro nauis colloquens orat, vt plumbeo instrumento in mare demisso maris altitudo tentetur. Arrident nauarchus, & magister, nihilq; periculi esse, asserunt. Tunc ille, saltem vt volũtati huic meæ satis facias Ignati, iube bolidem demitti: nescio enim, quid animus meus præsagiat: Ille vt erat patri obsequentissimus, ita fieri iubet, & nauiculator, qui idem diligenter præstitit, mare quadraginta tantùm vlnas altum esse comperit. Mirantur omnes, & mox iterum nauiculator iussus fundum explorare, mare quindecim tantum vlnas altum esse cognouit

nouit. Tunc omnes timore magno ſunt perterriti: hoc enim ſigno vel maximè intellexerunt, promontorium nondum eſſe flexum, & nos ad vada velociſsimè properare. Quàm primùm igitur ſigno dato proram, & curſum aliò vertimus, ex illis ſcopuloſis locis euadere contendentes: quod niſi feciſſemus, poſt horam abſque vllo remedio nauis ad ſcopulos allidenda erat. LEO. Magnum, profectò, & euidens fuit iſtud Dei in vos beneficium. MANCIVS. Magnum, & quod nunquã è memoria excidet, eòq; pluris faciendum, quò magis periculi nos eſſe immunes credebant ij, qui nauis gubernaculum moderabantur. MICHAEL. Eam ſanè mentem iniecit Deus patri viſitatori, vt nunquã in eo euentu animus eius quieſceret, niſi frequenter vadum pertentaretur. Eo igitur die pomeridiano tempore terram aſpeximus, cognouimuſq;, etiam illius diei contentione non eſſe nos aſſecutos, vt promontorium Comorinum tranſgrederemur: quid niſi curſum mutauiſſemus? Ideo autẽ tam parum proceſsit illius diei labor, quòd aqua in vadoſa illa loca citatiſsimè decurreret, vt experimento poſteà nobis fuit compertũ. Poſtquàm vela contracta ſunt, & anchoræ in mare miſſæ, intelleximus, illum terræ tractum eſſe, qui vulgò Piſcaria dicitur, nomine ex celeberrima vnionum piſcatione impoſito. Quoniã autem in eo tractu iam à multis annis Societatis patres habitant, pater viſitator miſſa epiſtola eos de noſtro aduentu admonuit, qui ſtatim quotquot potuerunt lintribus oryza, carnibus, varioq; fructuũ genere onuſtis ad nos properarunt, & de aduentu magna animorum alacritate patri viſitatori, nobiſq; omnibus ſunt gratulati. Quia verò longæ nauigationis tædio omnes eramus affecti, viſum eſt patri, vt è naui deſcenderemus, & in aliquo illorum pagorum, qui ſunt per ea littora ſparſi, viribus redintegrandis breui tempore vacaremus. Salute igitur nauarcho, alijſq; ſocijs dicta, in cymbas deſcendimus, & breui ſpatio confecto pedem in optatæ Indiæ citerioris littore fiximus, & cum patribus, alijſq, illius littoris incolis Chriſtiana pietate imbutis dies aliquot peregimus. MARTINVS. Vix dici poteſt, quanta fuerit (vt ſolet poſt longam nauigationem euenire) noſtrorum animorum lætitia, cùm primum in terra veſtigia impreſsimus, ad quã vt cumulus acceſsit ea, quam ex vitato à nobis periculo ſequentis noctis accepimus. MICHAEL. Optimè meminiſti. Ea namq; nocte

nauis,

nauis, è qua descenderamus, in magno incurrendi ad scopulos fuit periculo. Cùm enim, vt paulò antè retuli, scopuli non longè essent, accidit, vt anchoræ in profundum iactæ vento, & aquarum fluentium vi paulatim traherentur, & nauis velut inuita leucam totam regrederetur, & ferè in scopulos incideret. Præterea ex funibus, quibus anchoræ appensæ erant, duo sunt maris æstu confracti, & comminuti, & vix reliquis integris vectorum salus seruata est: duo namq; funes inter se nautarũ diligentia colligati nauis prolabentis impetum retardarunt: nosq; postero die oculos in nauem conijcientes, eam leucam scopulos versùs à nobis distare mirati sumus, nec parum illud effugisse periculum, laboremque nocturnum lætati. LEO. Præclarè sanè vobis accidit. Sed explica quæso, quis sit ille tractus, qui Piscaria nuncupatur. MICHAEL. Promontorium illud Comorinum ducentis ferè leucis in mare procurrit. Vtrumque autem eius latus varijs indigenarũ pagis frequens, citerius quidem Piscariæ, vlterius Trauácoris nomen habet. Incolæ vtriusque lateris, sicut totius regionis Malauares appellantur. Piscariæ tractus ex celebri, vt dixi, vnionũ piscatione nomen obtinuit: in eo enim habitant piscatores, qui pretiosa illa conchylia, in quibus vniones reperiũtur, statis anni tẽporibus expiscantur. LEO. Sed quænam est ibi patrum Societatis occupatio? MICHAEL. Piscatus, vt ita dicam, animarum, quas illi iure optimo vnionibus pretiosiores iudicant. Quantum enim possunt, sedem sibi inter ethnicos, etiã cum capitis periculo quęrunt: vt eos consuetudine, colloquijs, & vitæ exemplo, quod caput est, ad Christianam fidẽ alliciant: & ita in vtroque Comorinensi littore octoginta hominum Christianorũ millia numerantur: quod non parum est in illis locis, vbi ethnici reges dominatum teneant; quorum tamen animos patres mirabiliter sibi deuinciunt. LINVS. Mirandum sanè est, quo modo isti etiam reges omnes cum suis populis communi consensu Christi iugum nondũ subierint. MICHAEL. Quia videlicet alio voluptatum suarum, vitiorumq; iugo pressi, tenebrisq; obcæcati Christianæ legis clarissimum splẽdorem non conspiciũt. Fit enim plerumq; , vt vitia quandam mentibus nostris caliginem, noctemq, offundant, qua oculos in cæleste lumen conijcere non licet. Idemque accidit in nostra Iaponia, nedum in locis illis, quorum incolæ, vt subnigro colore, sic hebeti ingenio, & in vitia pro

cli-

cliui ſunt natura. Quas tamen difficultates patrum opera ſuperauit: multos enim ibi non ſolùm Chriſtianos,ſed Chriſtianæ vitæ exempla quædam optima conſpeximus. LEO. Eſtis ne diu in eo Piſcariæ tractu commorati? MICHAEL. Breui inde diſceſsimus: fuimus enim primum in quodam pago nomine Trichandurio, deinde alium dictũ Manapar adijmus, dum pater Meſquita, & alij ægroti in maiori colonia nomine Tutocorino commorátur. MANCIVS. Quoniam varios pagos, in quibus fuimus, retuliſti, non alienum à narratione erit explicare, qua ratione iter fecerimus. Nec enim pedibus viam confecimus, nec equis vecti, ſed quodam alio in ea regione vſitato modo. Lectica quædam apud illos vſurpatur, quæ à quatuor hominibus geſtari ſolet: ea puluinari, culcitraq́; ſubſternitur, & quicunq́, vehitur, tam commodè iter facit: vt eadem illa ſuccuſſatio ad ſomnum, & quietem inuitet. Quoniam autem æſtus nonnunquam eſt magna vis, noctu iter agitur, & vno curſu nonnunquam octo, aut decem leucæ conficiuntur. MICHAEL. Ea ratione à Mancio propoſita,percurſis citerioris tractus pagis ad alterum latus illius promótorij peruenimus, & Luſitano ibi myoparone inuento tandé ad Coulanenſem arcem Luſitanorum deuenimus, vbi nauem citò ad Cocinenſem vrbem profecturam reperimus, cuius portum die integro elapſo tenuimus. MANCIVS. Ne omittas Michaël periculũ illud, quo diuina bonitate in iſta breui nauigatione ſumus liberati. MICHAEL. Tu ipſe refer quæſo Manci, cuius recordatio timorem animi tui non paruum fuiſſe ſatis indicat. MANCIVS. Timor cómunis fuit, multòq́; omniũ maximꝰ in patre viſitatore,qui & ſi minùs de ſe, de nobis valde ſolicitus erat. Nocte ferè media,qua eramus Coulani nauem conſcenſuri à nauarcho ad ſcapham, quæ nos tranſuectura erat, ſumus euocati. Retardatus eſt ita ſcaphæ curſus, vt die illuceſcente nauis adhuc longè diſtaret, & piratarum Malauarium myoparones duo comparerét, qui plenis velis in nos inuehebantur. Quid tunc erat remedij? nauis tertiam leucæ partem diſtabat, littus item multò maiori ſpatio, ſcapha tota remorũ contentione myoparonum celeritatem effugere non poterat. Ad diuina nobis confugiendum fuit. Precati ſumus Deum,ſimulq́; nautis, qui in naui erant,ſignum periculi noſtri dedimus. Illi vel ſigno,vel myoparonũ aſpectu,

vel

vel potiùs diuino instinctu commoti anchoram recipiunt, & vela ad nos faciunt: atq; ita naue inter nos, piratasq; interposita diuino beneficio è latronũ propè manibus, & mucronib' ſimus erepti. LINVS. Multa ſanè fuerunt in vos Dei beneficia. MANCIVS. Multa quidẽ, & digna quæ nũquã è memoria excidant. Sed nũc proſequatur narrationem ſuam Michaël. MICHAEL. Cocinum vrbem nobilem Luſitanorum delati menſe Aprili illius octogeſimi ſecundi anni, ibi vſq; ad menſem Octobrem velut in hybernis fuimus: quo tempore Goam nauigandi fuit facultas: non tamen noſtris ſolitis exercitationibus caruimus. LEO. Altiùs aliquantulum explica, quæ ſit iſta Cocinenſis vrbs, quis ſitus, qui ve indigenæ? MICHAEL. Sita eſt, vt dixi, vrbs illa in India citeriori, in ora Malauarica in regno Cocinenſi, quod ab vrbe nomen accepit. Vrbs eſt poſt Goã in primis celebris tum multitudine mercium, tum magnitudine ædificiorũ. Ea in illo loco, permiſſu Cocinenſis regis, qui aliam remotiùs aliquantulum à littore eiuſdem nominis incolit, à Luſitanis condita eſt. LINVS. Quo conſilio rex iſte Luſitanis in ſuo regno vrbem iſtam ædificandi copiam fecit? MICHAEL. Accidit, vt Cocinenſis rex cum alio eiuſdem Malauaricæ oræ potentiſsimo, qui Zamorinus dicitur, aſsiduũ bellum gereret, & Luſitani eò ad mercaturam faciendam ex Europa delati a Cocinenſi rege in ſocietatem, & auxilium vocarentur: adeoq; fortitudine, & rei militaris ſcientia proficerent, vt Zamorinus multis acceptis cladibus ſe ſuis finibus vix continuerit, & Cocinenſis regis regnum longiùs, latiùſq; fuerit propagatum: ijſq; beneficijs obſtrictus in ſuo regno habitandi Luſitanis facultatem conceſſerit. LEO. Magna ſanè fuit iſtius regis fiducia. MICHAEL. Magna etiam Luſitanorum fides: qui eidem opem ferentes nihil ſudore, & ſanguine ſuo partum in eo diuturno bello ſibi reſeruarunt. LINVS. Quomodo id ſibi in animum inducere potuerunt? MICHAEL. Fœderati homines, & Cocinẽſi regi amicitia coniuncti eiuſdem regis vtilitati tantùm cõſulebant: & quãuis capita ſæpe in grauiſsima pericula intulerint, multumq; ſanguinem pro amici regis, regniq; incolumitate profuderint, gloriam tantùm ſibi arrogarunt: oppida autem, & loca comparata Cocinenſi regi poſsidenda magnificè reliquerunt. LINVS. Incredibilis eſt iſta Luſitanorum fides. MICHAEL.

E Mira

Mira eſt,& apud noſtros non ita vſurpata. Quod etiam ex alio exē-plo patere poteſt: cùm enim Luſitani tam procul ab Europa magnā Indiæ partem ſibi ſubegerint: nullus adhuc inuentus eſt, qui contra regem rebellione facta dominatum ſibi occupauerit. LINVS. Natio iſta Luſitanorum digna quidem eſt, quæ magni à ſuo rege fiat, multiſq; honoribus cumuletur. MICHAEL. Iure optimo non ſolùm à ſuis regibus, ſed ab exteris etiam Luſitani magni fiunt: omneſq; Indiæ populi felices ſe arbitrantur, ſi in ſuis finibus Luſitanorum ſaltem mercatorum conuentum aliquem, vel oppidum habeant: experiuntur enim,ſe inde magnas percipere vtilitates, quod nos etiam ex Luſitanorum ad nos aduentu teſtari poſſumus. LEO. Age verò Michaël, quando de Luſitanis, eorumque in India dominatu eſt ſermo, longiùs repetito principio, qua occaſione in Indiam venerint, quæve eorum in India ſit poteſtas,nobis explica. MICHAEL. Optima ſanè ad dicendū materia,& ſeges,quæ tamen,vt ſit nobis iucundior,in craſtinum diem differenda eſt. LINVS. Differatur, ex eaq; craſtino die dicendi exordium ſumes.

De Aduentu Luſitanorum in Indiam, & Luſitani Imperij propagatione. Colloquium quartum.

LEO.

Xcitaſti nocte præterita Michaël in nobis ardens ſtudiū ſciendi ex te,qualis nam fuerit in Indiam Luſitanorum aduentus,& qua occaſione in ea imperium ſuū propagauerint. MICHAEL. Ea, quæ ad Luſitanorū in Indiam aduentum,& res ab illis in ea geſtas pertinēt, longam hiſtoriam requirunt: quam verè, & eleganter ſcriptam ab Hieronymo Oſorio Syluenſi Epiſcopo legere poteſtis: ego tamē hoc loco

loco eius summa capita attingã. Vt autem à Lusitaniæ regno initium sumam; illud inprimis sciendum est, Lusitaniam esse quandam extremam partem Europæ ad occasum solis sitam, quam magna ex parte Oceanus alluit, cuius gens nobilitate, potentia, opibus, rei militaris scientia inprimis est celebrata. Quoniam autem Lusitania non longè ab Africa distat, quam Saraceni Christianæ religionis hostes infestissimi possident, nunquàm non Lusitani principes sui officij esse sunt arbitrati, excursiones in Africam facere, iniurias Christo illatas vindicare, Christiani nominis hostes lõgè à finitimis regnis expellere. Nec res infeliciter cecidit: nam hostibus multis prælijs fugatis, non nullas arces, cũ summa Saraceni nominis ignominia, in Africa ædificarũt, easq; iam à trecentis annis cum summa laude, & gloria sunt tutati. Inter hos autem Henricus clarissimus princeps Ioannis primi hoc nomine regis filius, Eduardiq; regis frater, vir non solùm regio sanguine, sed sapientia, & fortitudine insignis, maius aliquid animo Africana expeditione concipiens, Christianæq; religionis propagandæ ardore incensus, statuit missis nauibus totam Africæ maritimam oram vsq; ad promõtorium bonæ spei, longissimè à Lusitania distans explorare, Indicamq; nauigationem arte tantùm, & scientia notam, vsu, & experientia ignotam, & intentatam aperire, eam Christianæ religioni, & Lusitano nomini vtilem, & gloriosam fore sibi persuadẽs. Aggressus est igitur hoc negotium, felicibusq; auspicijs inceptum morte impeditus, tanquam nobilissimum patrimonium Lusitanis regibus testamẽto reliquit. Illud prosecutus est Ioannes hoc nomine secũdus quandiu vixit: Emanuel verò, cuius memoria inter Lusitanos inprimis celebris est, ad felicem exitum perduxit. Cùm primum enim insignia regis suscepit, Vascum Gamam nobilem, sapientem, & strenuum virum cum quatuor nauibus ad Indiam explorandam misit, vt mercibus, quæ in ea regione multæ sunt, & pretiosæ, in Lusitaniam exportatis, regnum suum locupletaret: & Christianæ religionis lumen, quod iam diu Europeis affulserat, cum Indiæ gentibus per probos, ac religiosos viros piè, & amanter communicaret. Hic igitur Vascus Gama multis perfunctus periculis, longæ nauigationis molestijs deuoratis, & tota Africæ, & magnæ Asiæ partis ora maritima perlustrata, tandem aliquando ad optatam Indiæ regionem, Zamoriniq;

regis, qui tunc fama præter cæteros notus erat, regnum, portumq; peruenit, huic ille legationem Emanuelis regis proponens, & de feriendo fœdere cum eo rege agens, primo quidem humaniter fuit exceptus: deinde Saracenorum fraudibus, quorum in eo regno non exigua pars erat, regis animo in alteram partem versato, eas accepit iniurias, quas pro Christiani, ac Lusitani nominis amplitudine, vir alioqui pacis, & fœderis studiosissimus, non potuit non persequi. Vasscum Gamam in expeditione sequentis anni vir quidam alius nobilis Petrus Aluarus Capralis subsecutus est, qui ex mandato Emanuelis regis nullum officij genus prætermisit, quo Zamorinum dolis implicatum ad germanam quádam beneuolentiam, mutuamq; rerum contractarum cómunionem, & cómerciũ, vt inter probos reges esse solet, posset allicere. Valuit tamen magis fraus Saracenorum, & auaritiæ malum, vt plerumq; fit in animis falsa deorum superstitione obcæcatis: tantumq; potuit, vt, cùm antea rex domus ad merces seruandas proprijs sumptibus ædificádæ Caprali facultatem concessisset, in eaq; iam Lusitani ferè septuaginta ad coëmendas merces destinati, pacatè viuerent, rege à Lusitanis abalienato, & non conniuente modò, sed iubẽte, in eam domum Saracenorum legio ex sex millibus hominũ conflata subitam incursionem fecerit, eamq, omnibus machinis, ferro, ac flamma demoliendam, hominesq; Lusitanos iure hospitij coniunctos, quod sanctissimum apud omnes gentes est, impiè, & nefariè suis bonis spoliandos, & interfiendos curauerit. In hoc grauissimo discrimine Christus, quem Lusitani religiosè colunt, suos non destituit, ná ex illa cæde viginti mirabiliter sunt seruati, qui magna hostiũ strage facta ad naues salui se receperunt. Tunc Lusitanos omnes in peregrinis regnis omni auxilio destitutos Cocinensis rex, cui cum Zamorino veteres erant inimicitiæ, in fidem suam, gratiamq; asciuit, eosq; ad cómercium, hospitium, omniaq; necessitudinis iura sponte sua vocauit. Cuius fauorem, beneuolétiamq; Capralis in tanto discrimine non aspernatus cum eo Emanuelis regis nomine iura amicitiæ, sempiternæq; societatis sanxit, & Zamorino vtriusq; infestissimo hosti crudele bellum indixit. Hæc igitur fuit prima Lusitanorum in Indiam aduentus occasio, Lusitaniq; imperij iustis de causis propagandi principium. LEO. Meritò sanè, ac iure Zamorinus in odiũ, offen-

offensionemq; Lusitanorum incurrit; quandoquidem nulla alia de causa, nisi Saracenorum dolo, & propriæ cupiditatis impulsu tam graue perfidiæ scelus admisit, dignissimus que fuit, quem Lusitani indicto bello persequerentur. MICHAEL. Rectè ais, & eadem de causa dignus fuit Cocinensis Rex, quem perhospitaliter aduenas homines excipientem Lusitani omni amore, beneuolentiaque complecterentur. LEO. Nulla ne erant tunc Lusitanis oppida in India, quæ incolerent? MICHAEL. Nulla prorsus: solùmque cum mercibus ad Indiæ portus peruenientes, ibidemq; ad mercaturã faciendam breui tempore commorati, data nauigandi opportunitate Lusitaniam repetebant. LINVS. Solius ne mercaturæ causa Lusitani nauigationem Indicã aperuerunt, tot, ac tantæ capitis, vitæq; pericula adeuntes? MICHAEL. Mercatorũ quidem suas vtilitates curantium ea mens fuit: regum autẽ, quibus (præsertim si Christiana pietate sint imbuti) longè altiores, & sublimiores spiritus Deus ingenerare solet, is fuit animus, quod iam dixi, vt Christi imperium, cui illi se totos addixerant, longiùs, latiùsq; propagarent, gẽtesq; totius Asiæ multitudine propè infinitas, immanitate barbaras, vitam sine certa lege, sine certa religione instar pecorum degentes Christiana pietate excolerent, & ad melius viuendi genus instituendum condocefacerent. LINVS. Nunc quod ad mercatores attinet, scire velim, quæ merces ex Europa in Indiam apportentur, quæ ve rursus ex India in Lusitaniam deferantur. MICHAEL. E Lusitania vehitur inprimis argentum ad merces Indicas coëmendas, deinde vinum ex vuis expressum, oleum ex oliuis cõfectum, quorum liquorum, qui magni in India fiunt, Europa est feracissima: prætereà multa genera vestis lineæ, sericæ, gausapinæ, auro phrygio opere intextę, aliaq; similia; quæ Europa regio fertilissima, multisq; artibus exculta ferre solet: ex India verò piper, zinziber, cinnamomũ, garyophyllum, aliaq; aromata, & magna gossipinæ vestis copia in Europam deportatur. Vnde fit, vt mercibus vltro, citroq; quodãmodo commutatis, vtraq; regio & Europa, & India ex hac nauigatione vberrimos fructus colligat. LINVS. Vberiores sanè fructus videtur India colligere, quæ argentum, egregiasq; merces recipit. MICHAEL. Non inutilem sanè rerum suarum rationem Lusitani subducũt, tot maria mercaturæ causa obeũtes: nam Indiæ aromata, quæ tu non tanti faciẽda ducis, propter

ter eorum pretium, suauitatem, aliasq; vtilitates à Lusitania in varias Europæ partes delata, & magno argenti pondere diuendita mirum pariunt Lusitanis emolumentum, & ita argentum in illis collocatum nonnunquá dupla, interdum etiam tripla sui parte auctum ad mercatores redit. LEO. Age nunc explica, quomodo Lusitani oppida, & colonias in India habere cœperint. MICHAEL. Prima Lusitanorũ colonia in India fuit ea vrbs, quæ Cocinum dicitur in regno Cocinensis regis sita. Cùm enim Zamorinus ille perfidus rex Lusitanorum odio incensus Cocinensem regem ad perfidiam, & fraudẽ solicitaret, nec id precibus assequi posset, ad arma confugit, bellumq; grauissimum finitimo regi intulit. Ille belli damnis oppressus, cùm fines suos difficilè tueri posset, Lusitanorum auxiliũ, opemq; implorauit, illisq; in finibus suis arcem, & oppidum ædificandi liberam facultatem concessit: quod quidem oppidum paruis cœptum fundamentis ea incrementa progressu temporis habuit; vt nunc inter præcipuas Indiæ vrbes meritò numeretur: frequẽtatur enim mercatorum Lusitanorum aduentu, Indicarum gentium appulsu, mercium varietate: adeò vt rex ipse ex eius portorijs, & vectigalibus non mediocres vtilitates capiat. LEO. Cæterarum coloniarum quænam fuit causa, & origo? MICHAEL. Exemplum sanè fidei, & amicitiæ à Cocinẽsi rege omnibus alijs propositũ, vtilitatisq; ab eo collectæ nõ minima demonstratio. Cũ enim cæteri reges intelligerent, quos fructus fidei suæ Cocinensis rex percepisset, non dubitarunt Lusitanos in gratiá etiam suá recipere, & ad oppida in suis finibus extruenda promissis, & precibus inuitare. Hoc modo Cananorij, Coulani, Cranganorij, Chaulij in finibus videlicet diuersorum regum variæ arces sunt ædificatæ, & Lusitanum nomen, quod anteà obscurum erat, & suspiciosum in India, gratũ, & iucundum illis gentibus esse cœpit: ita, vt ipse Zamorinus ante acti sceleris sibi conscius cum illis etiam societatem inire vehementer exoptauerit, & Saraceni, quibus Christianum nomen inprimis infensum erat, multorum regũ finibus expulsi, nonnullaq; propria oppida amittentes, Lusitanorum iugum subire sint coacti, & Goa præclarissima Indiæ vrbs Saracenæ impietatis quondá certum domicilium, Christiani, Lusitaniq; nominis sit clarissimum quoddam caput, vnde fortitudinis, & religionis signa in reliquas omnes gentes inuehuntur.

huntur. LINVS. Goa ista celeberrima vrbs, quam caput Lusitani in India imperij prædicas, sub cuius regis ditione antea fuit? MICHAEL. Sub ditione regis cuiusdam Saracenorũ, qui cum Zamorino, alijsq; Saracenis Christiani nominis inimicis de Lusitanis omnino extinguendis societatem inijt, & multis damnis Lusitanã gentem affecit: quib⁹ ad bellũ lacessita duce inuictissimo Alfonso Albuquercio non solùm Goa Saracenos expulit, sed etiam Ormucium nobilissimam Persici sinus vrbem, & Malacam aureæ Chersonesi clarissimum lumen sub suũ imperium subiunxit, & alia multa præclara facinora edidit, quæ nec huius temporis breuitate, nec tenui meæ orationis genere ad vnum percenseri possunt. Illud tantùm dicam, Lusitanum nomen apud omnes Indiæ gentes, propter præclara facinora, singularesq; virtutes, in summa quadã esse veneratione, & cultu, omnesq; illud veluti aliquid sanctum, & augustum reuereri. LEO. Mirum sanè est Lusitanos gentem externam, & peregrinam tam præclara facta in India patrauisse. MICHAEL. Multò magis admiraberis charissime Leo, si aliqua ex parte in Lusitanorum historijs fueris volutatus. Harum tamẽ omnium rerum gestarum tres tibi causas compertas esse velim, fidẽ videlicet erga regem suum, animi inuictam fortitudinem, Christianæ deniq; religionis ardens studium, quibus virtutibus cùm essent ornati, nihil fuit arduum, aut difficile, quod non aggrederentur, nihil tantum, cui non optatum fastigium imponerent. LEO. Vnum illud opportunè occurrit interrogandum, quisnam Lusitani populi in India administrationem obtineat, cùm rex longissimo sit disiunctus interuallo? MICHAEL. Lusitanarum virtutum, sicut cæterarum omnium moderatrix est prudentia, qua ornati mirũ in modũ populi gubernandi scientia pollent. Nam, cæteris omissis, præfinito quodam tempore rex ille procul ab India semotus, virum aliquem patritium rei bellicæ experientia, & fortitudine notũ, proregem & vicarium suum mittit, quem omnes Lusitani tanquam ipsum regem cum summa fide, & pietate reuerentur, ita vt regis absentia nulli sit impedimento, quominùs iura, sanctissimæq; leges seruentur. Huic autem proregi subsunt multi alij duces, & præfecti per varias Indiæ vrbes, atcesq; constituti, & ita à debito gubernandi ordine ne latum quidem vnguem disceditur. LEO. Magnam oportet esse istius proregis dignitatẽ

nitatem,& amplitudinem. MICHAEL. Magna ſanè eſt, cùm ipſe claro ſemper, & illuſtri loco ſit natus,& in tota India perſonam illam à rege ſibi impoſitã magna authoritate tueatur. LINVS. Nullum ne eſt periculum, ne prorex iſte tanta potentia, & maieſtate præditus rebellione facta à rege ſuo deficiat, & totius Indiæ dominatum, vel tyrannidem obtineat? MICHAEL. Nullum ſanè, ſi Luſitanorum virtus diutiſsime comperta, & explorata ſpectetur: vnde fit,vt de tyrannide occupanda ne cogitatio quidem in mentem veniat: nec, ſi fortè tantum ſcelus animo occurreret, eſſet aliquis tanta notatus perfidia, qui eidẽ proregi proditionẽ machinanti aſſentiretur. Nec enim inter Chriſtianos principes in more poſitum eſt, vt inferiores magiſtratus proditionem contra regem ſuum conflent, nec eſt qui conflatã alere, corroborare ve audeat. LEO. Vtinam in noſtra Iaponia ſicut in Europa Chriſtiana religio floreret, quò faciliùs Iaponẽſium hominum animi ad proditionem,& rebellionẽ faciles comprimerentur, & iſta pace, & tranquillitate tam multis bellis extinctis tandem aliquando frueremur. MICHAEL. Faxit immortalis Deus, vt tam feliciter noſtris eueniat: nec enim vllum aliud remedium excogitari poteſt melius,ad Iaponicorum bellorum incendium reſtinguendũ. LINVS. Ea eſt noſtrarum rerum conditio, vt meritò dubitari poſsit, ſufficiat ne iſtud remedium à te aſsignatum. Cùm enim noſtra Iaponia in tot, ac tam varios regum, principum, ducumq; dominatus ſit diſtributa, frequenter accidere neceſſe eſt, vt commotis odijs, inuidiæq; facibus inflãmatis inteſtinis bellis inter ſe decertent. MICHAEL. Equidem non mea me fallit opinio. Ea eſt enim Chriſtianæ religionis vis: vt admirabili quodam vinculo Chriſtianorum animos inter ſe obſtringat, & regibus ſuis obſequentes, finitimiſq; principibus fideles reddat. Accedit quòd Chriſtiana lex cupiditates,quibus ad aliena appetẽda incẽdi ſolemus, magna ex parte reprimat, & vnũquẽq; bonis à ſe partis contentũ viuere multis præceptis doceat, Chriſtũq; totius pacis, & cõcordiæ authorem Chriſtianis hominibus imitandũ aſsiduè proponat: quo fit, vt vniuerſus Chriſtianus populus à tam multis regibus, & principibus Chriſtianis gubernatus, in ſumma pace, & ſecura rerum ſuarum conſeruatione viuat. LEO. Faxit iterum Deus, vt pax iſta aurea in Chriſti ſanctiſsimo ortu à cæleſti nuntio

prædi-

prędicata cũ Christianę religionis incremento nobis oriatur, & tã multi bellorũ tumultus, quibus aſsiduè perturbamur, tandẽ conquieſcát. Sed explica nunc, quandiu Cocini fueritis commorati, & cur non ſtatim Goam proregis Luſitani ſedẽ amplisſimã petieritis? MICHAEL. Cauſa ea fuit, quoniam ventorũ mutatione, & imbriũ fluxu tempeſtas nobis idonea defuit, & hac de cauſa Cocini quaſi in hybernis conſiſtere ſumus coacti: ſeptimo enim idus Aprilis eò appulſi, vſq; ad totũ Septembrem ibidem conquieuimus, quo tempore per literas velociſsimo myoparone Goa allatas prorex ipſe patri viſitatori non ſine magna amoris ſignificatione fuit gratulatus, & vti omnia nobis abunde ſuppeditarentur, regios magiſtratus per literas admonuit. LEO. Ais menſe Aprili, vos portũ tenuiſſe: qua igitur ratione vere tũc vigente in hybernis fuiſtis? MICHAEL. Quoniam prætermiſſo alio brumali tempore, quo frigus viget in India, etiam hyems dicitur tempus illud, quo natura rectè prouidente, nimij calores aſsiduis imbribus temperantur, & vẽtis è mari vehementer flantibus nauigatio omnino præcluditur: hoc autem tempus menſe Maio vt plurimùm initium habens tres, aut quatuor menſes integros perſeuerat. Eo igitur tẽpore exacto, ineunte octobri nauem conſcendimus, & paucis diebus elapſis ad optatiſsimam illam vrbem celeberrimum Luſitanæ gentis domicilium ſecundis ventis, ac votis delati ſumus: vbi maximo patrum Societatis conuentu, totius vrbis, proregiſq; gratulatione ſumus excepti, & poſt breuem quietem ipſum proregem humaniſsimè nobiſcum colloquentẽ inuiſimus, literas Franciſci, Protaſijq; regũ, Bartholomęiq; principis magna ipſius proregis alacritate, gaudijq; ſignificatione offerentes. LINVS. Velim ſcire hoc loco, qua veſte in India, alijſq; locis commorantes vſi fueritis, præſertim cùm proregẽ, alioſq; principes adiretis? MICHAEL. Prudenti patris viſitatoris conſilio factum eſt, vt earum regionum, in quibus morabamur, vſum tenentes, earum etiam veſte, & lingua, quantum fieri poſſet, vteremur: ita tamẽ, vt cùm ad principes Europæ viros eſſet adeundum, & Iaponicus tũ ſtatus, tũ habitus illis eſſet proponendus, noſtrã Iaponicam veſtẽ non minùs illis gratam geſtaremus. Hac veſte induti proregem Indiæ, Albertum Luſitaniæ Cardinalem regis Hiſpaniæ ex ſorore nepotem, regem ipſum Philippum, eius ſororem mortui imperatoris coniugem,

deniq; ipſum ſummum Pontificem, ad quem præcipuè legatio mittebatur, inuiſimus: ita tamen vt aliquas alias veſtes Luſitanas, ſubuculas videlicet has, thoraces, galerosq; ex lanæ vellere egregiè confectos, cauſa maioris ornatus adiungeremus. LINVS. Quem nã maiorem ornatum iſta Europeæ veſtis additio afferebat? MICHAEL. Maximum ſanè: cùm enim in Europa indecorum iudicetur, capite, collo, & brachijs detectis incedere, non parum conduxerunt aliquæ Europeæ veſtes ad ornamentum. LINVS. Meis etiam oculis iſtud genus veſtis non eſt iniucundum, illo tãtum excepto incommodo, quod corpus ea conſtrictum quodammodo, & colligatum videatur. MICHAEL. Incommodum iſtud ex inſolentia, ac deſuetudine oritur. Si enim rectè conſideres, multa ſunt commoda, quæ ex hac veſte proueniunt: nulla inprimis corporis actio ea impeditur: deinde contra frigoris vim maximum eſt adiumentum: nec enim opus erit aſsiduè brachia, manuſq; intra ſinum chlamydis, quam quimonum dicimus, colligere: deniq; ſubucula quotidie ferè, vt fieri ſolet, mutata, chlamydis collum nullas ſordes contrahit: atq; ita vndequaq; huius veſtis vſus accõmodatiſsimus cenſeri debet, ſiue ornatum, ſiue munditiã ſpectes. LINVS. Optimæ ſanè ſunt à te rationes redditæ: illudq; ſolũm miror in noſtra Iaponia iſtarum veſtium nullũ eſſe vſum. MICHAEL. Iaponia hæc noſtra longè ab aliarum gentium conſuetudine, his remotiſsimis inſulis terminatur: vnde fit, vt cùm alijs nationibus nullum ferè habentes commercium, noſtris tantùm vtamur, quæ vel ipſo vſu, pulchra nobis, & ſpecioſa videntur: in Europa autẽ, cũ variæ inter ſe gentes conſuetudinis iure, & vſu ſint coniunctæ, aliæ ex aliarum inuentis, & artibus multas ſibi vtilitates colligunt, vt in veſtibus videre licet. LINVS. Iam videris Europeas veſtes noſtris præponere. MICHAEL. Nequaquam in mentem venit vnam veſtem alij præferre, ſed id veſtris iudicijs relinquere, qui modò has Europeas veſtes decoras, graues, ornatas eſtis intuiti: thoracis tamẽ & ſubuculæ vſum valde probo, & hanc vtramq; veſtem noſtris addi debere iudico, quò ornatius ſit corpus, & cõtra frigoris iniurias magis munitũ. LEO. Equidem rectè dicit Michaël: quod ſi per me ſtaret, facilè vtraq; illa veſtis noſtris adderetur. MANCIVS. Si ea eſt amborum mens, effici id ſanè poterit, ſi Leo Protaſio Arimenſi, Linus

Sanctio

Sanctio Omurensi fratribus suis hoc persuadeant: vt ita tam in Arimẽses, quàm in Omurenses fines hæc consuetudo inducatur. LEO. Imò verò vos, qui ex Europa nuper aduenistis, facilè nostris principibus, & fratribus id persuadere potestis. MICHAEL. Temporis progressus indicabit, quid nobis hac in re, & similibus faciendum videatur: sed iam nunc ad quietem nos recipiamus, quam ipsi socij iam ferè dormitántes exigunt. LEO. Me sermonis dulcedo, instar somni recreabat, sed iam finis hodierno colloquio imponatur.

De genere hominum Indicorum, & domibus à Societate in India extructis Colloquium quintum.

LINVS.

Hesternæ noctis colloquio finem dedit sermo de Iaponicæ, Europeæq; vestis discrimine, quo aliquantulum à proposito narrationis digressi sumus: nunc æquum est, vt eòdem, vnde egressa est, tua redeat, Michaël, oratio. MICHAEL. Digressio illa nihil incómodi nobis attulit, imò quotiescunq; fuerit aliqua alia similis interposita, narrationem suauiorem reddet, interrogationibus, & responsionibus variatam: quo fiet, vt fastidium, quod ex continuata dictione gigni solet, remedium habeat accommodatum. LEO. Fateor varietatẽ iucundam esse auditoribus, fastidium tamen vllum ex oratione tua gigni posse, prorsus inficior: nunc igitur perge ad ea, quæ sequuntur explicanda. MICHAEL. Eramus antea in accessu nostro ad proregẽ Indiæ, quod munus eo tẽpore gerebat Franciscus Mascarenius Villa dortæ comes ex illustri Mascareniorum familia multis domi, militiæq; rebus gestis nobilitata. Ille qua erat humanitate, & comitate præditus, nos benignè, & hilariter accepit, & beneuolè amplexus, in singulo

rum colla catenas aureas cum sacrarum reliquiarum thecis affabre factis per humaniter immisit, nosq; ad sui memoriam conseruandam eo beneficio singulariter obstrinxit. Prætereà regijs magistratibus præcepit, vt omnia, quæ tũ ad victũ, tum ad habitationem in Lusitanica nauigatione nobis essent necessaria, abunde impertirent. Nec verò parua pecuniæ summa expensa est, cùm ad tria millia aureorum in varios vsus fuerint insumpta. LEO. Multũ sanè vos sibi deuinxit prorex iste tanta in externos homines liberalitate vsus. MICHAEL. Multum equidem: sed non solus ille ea vincula nobis iniecit, sed plerique alij Europei principes, per quorum fines nobis iter fuit, simili magnificentia nos obligarunt. LINVS. Mirum quidem est, principes Europeos in externos homines ea liberalitate vti, quos nec nouerunt, nec sibi gratiam relaturos esse, sperare possunt. MICHAEL. Oritur huiusmodi magnificentia, tum ex pecuniæ, peculijq; abundantia, tum etiã ex amplo, excelsoq; animo nihil minoris, quàm aurum, & argentum faciente. Sed de Europeis principibus non est, quòd hoc loco latiùs agamus, alibi de illis ampliorẽ mentionem facturi, vt eorum amplitudinem, dignitatemq; cognoscatis. LINVS. Meritò rem istam vberẽ, vt credo, & copiosam in aliud tempus differs: nunc, vt de Indicis gentibus aliquid dicas, locus postulat, quandoquidem de Cocinensi, Goensiq; vrbibus sermo est habitus. MICHAEL. Istarum vrbium incolæ magna ex parte sunt Lusitani siue mercatores, siue milites, qui tamen indigenæ nequaquã sunt censendi, nisi fortè illi, qui ex Lusitano genere oriundi in India nascũtur: multi namq; Lusitani matrimonio coniuncti in varijs Indiæ vrbibus habitant. LEO. Quinam igitur sunt, qui propriè dicendi sunt indigenæ. MICHAEL. Hoc nomine censeri debent Indici homines, qui videlicet ante Lusitanorum in Indiam aduentũ varias Indiæ regiones incolebant. Est autem genus hominũ subnigro colore, facie non inuenusta, animo tamen abiecto, & ad arma parum prompto, exceptis tamen Saracenis, cum quibus Lusitanis bellum est, qui etiã aliũde ex Persia scilicet, & Arabia originẽ ducũt, & rei militaris scientia non parum valent. LEO. Si rectè superioris tuæ narrationis ratio habeatur, magna est gentium multitudo nigro colore prædita: nam, si memini, & Malaios, & Piscariæ incolas, tali esse colore natos affirmasti. Vnde colligo, multas esse gentes isto colore

affectas

affectas. MICHAEL. Malaca Goam vsq; vt iam dixi, sexcentarũ leucarum spatium interijcitur; quod totum à gentibus nigra facie incolitur: sed vltra eas multò plures sunt aliæ: nam, vt cætera loca omittam, ab India Lusitaniã vsq; totus ille Africæ tractus, qui tria millia leucarum continet à quibusdam hominibus habitatur, qui à Latinis Æthiopes, vulgò Cafares appellantur, nigerrima facie, crispo capillo, alijsq; lineamentis Indicorum hominum dissimiles: vt interim silentio prætercam longissima locorum spatia per mediam Asiam, Africamq; porrecta, quæ ab eiusdem coloris hominibus incoluntur. Vnde fit, vt non pauciores iudicandi sint, quàm illi, qui candida facie sunt nati. LINVS. Dubitatio non parua, se mihi offert circa istarum gentium colorem: si enim omnes homines à primis parentibus Adamo, & Eua originem habent, & illi, vt certum videtur, candido, & pulchro colore nati sunt, quî fieri potuit, vt tam multæ gentes paulatim nigrũ colorem induerent? MICHAEL. Rectè vocas non paruam dubitationem, quam etiam implicatam quæstionem posses appellare: eam tamen ego totam Mancio, vel alij ex socijs explicandam committo: ego autem aliquantulum conquiescens narrationem rursus contexã. MANCIVS. Ego quidé multa de quæstione ista graui audiui, quæ tã mé omnia Michaëli sunt valde nota, ideoq; idé, qui narrator est, philosophi etiam personam suscipiat, & causas omnes nobis exponat. MICHAEL. Quandoquidem Mancius munus hoc recusat, Martino illud committamus, qui & argumenta omnia huius materiæ, & totius quæstionis expeditionem memoriæ, literisq; mandauit. MARTINVS. Age iam Michaël, ne auditores suspensos habeas: ista enim omnia ad eam personam, quam sustines, omnino pertinent. MICHAEL. Incipiam, & vestræ voluntati morem geram, proponamq; varias opiniones, quas de hac quæstione audiui. Inprimis ergo sunt, qui assérãt, nimium caloré huius nigri coloris causam esse: affirmãt enim pleriq; geographi, & philosophi, mediam illam mundi parté, quæ torrida Zona dicitur, sub æquinoctiali plaga inter vtrumq; Tropicũ constituta, tam vehementi solis ardore torreri, vt inde gétes omnes, quæ in ea regione habitant, nigrum illum coloré obtineant. LINVS. Satis indicas Michaël, te Europã bonarũ artiũ altricẽ attigisse: cùm æquinoctialis plagæ, & Tropicorum mentionem facis: sed ista omnia altiùs

altiùs aliquantulum ſunt nobis exponenda. MICHAEL. Vt altiùs petito principio iſta exponam, è cæli figura initium ſumam, quã rotundam eſſe,non autem quadrangulam, vt Iaponici ſibi perſuadent, pro comperto habendum eſt. Hæc autem veritas,vt alias rationes omittam; tum ex ipſo oculorum obtutu, tum etiam ex cæleſtium orbium conuerſione patere poteſt. Vt enim egregiè ab aſtrologis notatum eſt, cælũ inſtar alicuius perfectiſsimi globi in orbem mouetur, duobuſq; axibus, ſiue polis nititur,quorum alter Arcticus, alter verò Antarcticus appellatur: ille ad ſeptentrionem, hic verò ad auſtrum ſitus. Iidem autem peritiſsimi aſtrologi cælum in quinque præcipuas partes, & circulos diuidunt. Primus eſt, qui ab axe Arctico, Arcticus etiam circulus dicitur: ſecundus Tropicus Cancri: tertius linea æquinoctij,quæ mediũ cælum ſecat: quartus Tropicus Capricorni: quintus deniq; circulus Antarcticus appellatur. Locus verò ille, qui inter vtrumque Tropicum interponitur, & à linea æquinoctij media ſui parte diuiditur, proprium iter ſolis eſt,quod ſingulis annis conficit,nunc ad Cancrum,nunc ad Capricornum accedens, nunquàm tamen his finibus ſibi à natura præſtitutis egrediens. Cæterùm huius ſolis curſus ea eſt vis, vt ex eo temporum omnium viciſsitudo,& noctium, dierumq; varietas omnino pendeat. Quoties enim ſol ad Tropicum Cancri,qui ad ſeptentrionem vergit, curſum ſuum flectit: toties in auſtrali parte,& dies breuiores, &frigus vehemẽtiꝰ eſſe ſolet: quod ſimiliter in ſeptentrionali parte accidit, cùm primum ſol ad auſtrum curſum ſuũ reflectit,& iuxta maiorẽ,minorẽ ue ad has duas partes acceſſum,quadruplex illa anni varietas, veris, æſtatis, autũni, brumæq, conſequitur. Cùm verò ſol medium illum circulum, quem dixi lineã æquinoctij,tenet,tunc noctium,dierumq; æquale eſſe ſpatium comperitur. Pari item ratione ijdem aſtrologi terram, quæ ſolida, & globoſa eſt,in quinque partes,illis quinque cæleſtibus correſpondentes diſtribuunt. Ea tamen in re veteres aſtrologi ſunt allucinati, quòd exiſtimauerint,mediam illam terræ portionem, quæ plagæ æquinoctiali, ſuppoſita eſt, tam vehementes ſolis ardores pati, vt nequaquam ab hominibus incoli poſſet: & vtramque illam,quæ circulis Arctico, & Antarctico vſque ad polos ſubijcitur,ita eſſe frigoribus infeſtam,vt in neutra hominum habitationi locus eſſet. Dico autem, veteres aſtrologos

gos

gos deceptos esse: quoniam experientia compertum est, tres illas regiones, quas illi hominum cultu desertas esse, sunt opinati, varijs gentibus habitari, eamq; ,quæ media est, & zonæ torridæ subest, ab Æthiopibus, idest nigro colore hominibus occupari: quanuis enim tres illæ partes, vna quidem calori, reliquæ verò frigori sint obnoxiæ: natura tamen bene hominum vtilitati prospiciente, factum est, vt varijs remedijs ab ipsa inditis, incommoda illa magna ex parte leuarentur. Sed quoniam materia hæc est aliquantulum dificilis, formam cæli, qua astrologi vtuntur, sub aspectum vestrum subijciam. Ecce in hac sphęra, quam cernitis, videre licet duos illos axes, quibus cælum quodāmodo nixum circumuoluitur: deinde quinq; illos circulos, quorum mentionem feci, ex quibus medium signifer orbis, siue Zodiacus secās, & vtrumque Cancri, & Capricorni circulum attingens, solis cursum manifestè nobis demonstrat. Vt enim iam superiùs dixi, terminos in Cancro, & Capricorno sibi præfinitos sol non transgreditur, & in medio circulo æquinoctiali consistens, noctem diei æquat, & ad illos terminos accedens, vel ab illis recedens temporū varietatē efficit. LEO. Vehementer oblectamur istius cælestis formæ aspectu, quam egregij alicuius artificis manu confectam nobis proponis: vnde facilè comijcimus, quàm parum doctè, scienterque nostri Iaponici sacerdotes, quos Bonzos dicimus, philosophentur, qui cælum quadratū esse autumant, solemq; circa quendam lapidem clepsydræ similem circum uolui, ex eiusq; ascensu, ac descensu dierum, noctiumque varietatem, caloris, frigorisq; vicissitudinem subsequi affirmant. MICHAEL. Equidem nescio, risu ne potiùs, an admiratione prosequenda sit eorum opinio: cælum namq; rotundum, & globosum esse, ipsi oculi testantur: lapis autem ille, circa quem solem circūuolui dicunt, fictus, & commentitius est omnino, nec quo loco, quo ve situ sit, ratione vlla ostendi potest. Mirandum tamen non est, vbi bonæ artes, disciplinæq; non florent, erroribus locum patere: qui quanuis & rationi, & sensibus aduersentur, progressu tamen temporis ita in hominum imperitorum mentibus corroborantur, vt difficillimè euelli possint, & instar certissimarum veritatum à populo comprobentur. LINVS. Ita est prorsus. Sed ex ijs, quæ à te dicta sunt, conijcio, calorem nigri coloris causam esse minimè dubiam. MICHAEL. Minimè dubiam

biam non dixerim, cùm aduersus eam sententiam non pauca, & grauia sint argumenta. LINVS. Gratum facies, si etiam ista argumenta retuleris. MICHAEL. Referam tantùm duo, vel tria, quæ præcipua se mihi offerunt. Primum est, quoniam si ater ille color ex nimio tātùm solis calore induceretur, fieret profectò, vt soli Zonæ torridæ incolæ hoc colore nascerentur, & quò magis Zonæ huius partes ad lineam æquinoctij accedunt, eò gentes, quæ sub illis habitant, essent nigriores, quòd breuiores solis recessus patiantur: quod tamen falsum esse, experimento constat. Malacēses enim, & alij similes, qui ferè lineæ æquinoctij subsunt, multò minùs atri sunt aliquibus, qui sub Tropicis viuunt, quod ex eo manifestè patet, cùm exploratum sit, eos Æthiopes, qui in promontorio bonæ spei ad austrum triginta quinque gradibus porrecto, & omnino extra torridam Zonam collocato degunt, nigerrimos esse, & crispo admodum capillo. Nec verò ad nimium calorem confugi potest, cùm nautæ Lusitani illud promontorium flectētes vehemens frigus, breuioresq; dies in eo tractu experiātur: quo fit, vt non soli calori, atque æstui niger color sit tribuendus. LINVS. Bona sanè ratio, sed quæ alia repelli possit: si enim tecum disputare vellem, dicerem, homines æthiopes sub plaga torrida viuentes, ex ea ad austrum domicilium mutauisse, ibiq; filios sibi similes procreasse. MICHAEL. Imò ista ratio à te adducta meam confirmat: si enim color ille à solo nimio calore efficeretur, sublata causa, rem etiam effectam tolli necesse erat: vnde fieret, vt quò diutiùs illi homines æthiopes, in australi plaga degerent, eò magis niger ille color remitteretur: quod nequaquam fit: multis nāmq; seculis, atque ætatibus nigri æquè nigros gignunt. Qua de causa non calori tantùm, sed parentum semini, ac naturæ color ille tribuendus esse videtur, iuxta philosophorum axioma, quo asserunt, simile à simili procreari. Hanc à me propositam rationem corroborat illud etiam experimentum: quoniam si duo coniuges æthiopes in Lusitaniam, vel aliam ab hominibus albo colore cultam regionem proficiscantur, ibiq; filios progressu temporis in lucem edant, hi non minùs nigri, nec alijs lineamentis præditi nascũtur. Si verò contrà alter coniugum albo colore coniugem æthiopissam in matrimonium ducat, filij colorem matris multò minùs præ se ferunt, & diuturno tēpore paulatim fit, vt nepotes, pronepotesq;, & reliqui

pos-

posteri maculam ab illa prima matre inustam paulatim eluant, & omnino ad candidum colorem redeant. Deniq; si albo colore coniuges ad Æthiopũ terras cõmigrent, ibiq; genus propagent, totũ illud eodem candido colore præditum oritur: si tamen candidi cum nigris matrimonio iungantur, nota illa atri coloris veluti litura quædam cõtrahitur, quæ rursus matrimonio cũ albis coniugibus inito paulatim tollitur: vnde prorsus fit, non calori, sed genitali alicui causæ colorẽ esse ascribendũ. LINVS. Iam nunc in sententiam tuam inclino, dubito tamen, quæ sit ista genitalis causa: cùm omnes homines à primis parentibus Adamo, atq; Eua tanquam à prima stirpe sint propagati, qui tamen tali macula omnino caruerunt. Qui ergo fieri potuit, vt posteri nulla alia demissa è cælo vi, æthiopes in quibusdam regionibus redderentur? MICHAEL. Hoc opus, hic labor est, reddere videlicet causam huius noui coloris in genus aliquod hominũ introducti. Sunt ergo qui ad diuinam iustitiam, peccatorumque supplicium huius rei causam referant: affirmentq;, cùm primum post communem eluuionem Noënus ab vno filiorum nomine Cham minùs reuerenter est habitus, eum iusta indignatione commotum malè filio fuisse precatum, ex eaq; imprecatione in eum, eiusq; posteros maculam illã nũquã omnino delendã redũdasse. LEO. Si istud ita se habuisset, profectò sacris literis fuisset nobis traditum, in quibus nulla istius pœnæ fit mentio. MICHAEL. Si sacris literis traditum nobis hoc fuisset, nulla superesset dubitandi occasio: sed sicut non est omnino certũ, eò quod in sacris monumẽtis non reperiatur: ita etiam non est omnino rejiciendum, eò quòd ijsdem sacris libris non sit mandatum: scimus enim, multa euenisse, eaq; à grauissimis authoribus scripta, quæ à sacrarũ literarum scriptoribus fuerunt prætermissa: supplicij tamen genus quoddam fuisse, inde conjicitur, quòd Æthiopes non solùm atro sint colore, sed tristi, & distorta, vt plurimùm facie, & agresti quadam, incultaq; natura, & ad omnem inhumanitatem, feritatéq; propensa: ita vt credibile sit, propter aliquam alicuius parẽtis culpam genus illud hominũ diris quodammodo esse deuotũ. Dici etiã meritò potest, causam illius coloris, lineamentorumque esse occultam aliquam, & cælestem vim tum ex solis ardore, tum ex occultis causis conflatam, qua efficitur, vt non solùm Æthiopes atro sint corpore, ve-

rum etiã aliæ gentes ab alijs, lineamentorũ varietate secernãtur. Nos enim Iaponenses, Sinæq; ab Europeis, oculis tum minoribus, tum profundioribus, & naribus simis, ac depressis differimus. Non igitur mirum est, si ex occulta aliqua cælesti causa cum calore solis coniuncta, aliquæ gentes nigrescere paulatim cœperint, capilliq; earum torqueri, & hoc veluti naturæ vitium à parentibus ad posteros fuerit traductũ. Imò hæc videtur optima ratio: nec enim omnino calorem è numero causarum excludit, nec ad diuinum miraculum quasi ad cõmune asylum confugit: sed partim calori, partim occultæ causæ, & parentum semini, colorem hunc acceptum refert. LINVS. Isto sanè modo discrepantes authorum sententiæ conciliari possunt. Sed explica nunc, quare antiqui philosophi, & astrologi nec intra Zonam torridã, nec intra circulos arcticum, & antarcticum habitationi humanæ locũ esse fuerint arbitrati. MICHAEL. Non est mirandum, veteres illos rerũ tantùm naturã cõtemplatos, & nullo experimento ductos, illud sibi persuasisse: cùm enim, quò propiùs sol ad aliquem locũ accedit, eò ardentiori calore locus ille torreatur, diesque sint longiores, opposita parte frigescẽte, eosdemq; dies habente contractiores, non fuit omnino à ratione alienum existimare, Zonam torridam, à qua sol non recedit, & loca, quæ sub vtroq; axe sunt, ad quæ nunquàm accedit, siue ad Aquilonem, siue ad Austrum cursum flectat, nullam commodã hominibus habitationem præbere posse. Auctor tamẽ naturæ, qui sapientissimè omnibus humanis incommodis prouidere, & consulere solet, ea adhibuit remedia, quibus caloris, & frigoris vis temperata, homines illorũ locorũ habitatione non excluderet. LINVS. Enumera remedia, quibus naturæ author calorem mediæ plagæ moderatus est. MICHAEL. Primo loco numero ventos, qui totam illam Zonã torridam assiduo ferè flatu refrigerant, & adeò sunt frequentes, lenes, ac salubres, vt torridæ Zonæ calor ab Europæ, & Iaponiæ æstiuo calore penè superetur. Iam verò certo anni tempore in aliquibus torridæ Zonæ locis, ita venti sunt frigidi, præsertim è mediterranea parte flantes, vt necesse sit ad communes vestes alias calidiores adhibere: & aqua ita frigescit, vt suauissimum sui potum illius regionis incolis præbeat, præsertim pomeridiano tempore, quo vento remissiore dies aliquantò magis incalescit, aqua tamẽ frigus matutinum conseruãte.

Secun

Secundo loco habent illius regionis habitatores vehementes pluuias eo præsertim tempore, quo sol supra verticem conscendens ardentiùs terras inflammare posset, nisi imbres illi decidentes obsisterent. Tertiò habent fluuios multò quàm in alijs locis frequentiores, qui amœnissimo decursu ita terram irrigant, vt eam calore solis torreri nō patiantur. Denique, vt alia omittam, habent opacissima arborum nemora, quibus solis ardor optimè prohibetur: præsertim cùm ferè omnes eius sint naturæ, vt nullo anni tempore folijs omnino careant, sed alijs decidentibus alia emittant, & ita earum amœnitate, fructuumq; suauitate incolę mirum in modū recreantur. LEO. Istis egregijs à Deo adhibitis remedijs Zona illa non torrida, sed temperata dici potest. Sed quę sunt illa cōmoda, quibus natura intra circulos arcticum & antarcticū frigoris vim, asperitatemq; cōpensauit? MICHAEL. Nos ea loca non adiuimus: auditione tamen, & librorum lectione accepimus, nec etiam illis gentibus sua commoda deesse. Quod enim attinet ad noctium diuturnitatem, quæ in quibusdam locis menstruæ, bimestres, trimestres, imò & semestres sub polo vtroq; sunt: in primis leuatur hæc molestia ijs temporibus, quæ crepuscula dicuntur: quæq; illis longiora sunt: deinde sole diu absente lunæ, stellarumq; splendor multò magis viget: deniq; propter magnam arborum copiā talia fiunt incendia, talesq; pyræ, vt lucem diurnam superare videantur. Frigoris autem difficultas habet etiam sua leuamenta: nam præter illam assiduam lignorum combustionem, domesticiq; ignis calorē, non desunt multa, & varia animalia, ex quorum pellibus confectis, & contextis egregiæ vestes fiunt ad vim frigoris depellendam: vt interim omittam hypocausta, cryptas, aliaq; similia loca, in quibus igne semper asseruato non incommodè viuitur. Denique nullus est locus adeò æstu, frigore ve infestus, qui non habeat suarum molestiarum leuationem à natura inditam, vel arte comparatam: quod non assequentes antiqui philosophi, & mathematici terras illas medias, & extremas, hoc est sub Zona torrida, & vltimis circulis collocatas, hominibus omninò vacuas esse nobis tradiderunt. LEO. Magnam sanè ex istis tam varijs terrarum situbus, & qualitatibus cognoscendis voluptatem capimus, vt cùm alijs, ad quorum aures nondum peruenerunt, communicare ista possimus. Sed quæso, expone, quibus legibus,

quaue religione obstrictæ teneantur gentes omnes istæ, quæ tam multæ, vt dicis, nigro colore sunt natæ. MICHAEL. Istas quidem gentes exleges, & irreligiosas omnino dicere possumus, cùm nec certis legibus, nec certa aliqua religione in officio contineantur, sed instar pecorum, quæ natura prona, & ventri obedientia finxit, magna ex parte viuant, cupiditatibus suis, vitijsq; addictæ, omni prorsus cultu, & humanitatis sensu carentes. Vnde meritò dictum est à philosopho quodã Europeo, gentem illam ad seruitutẽ prorsus esse natam. Et quidem quod ad religionem attinet, ea sunt harum gentium circa Deos figmenta, eaq; deliramenta; vt ex hoc vel maximè testimonio colligi posit, quãto in errore omnes ethnici versentur, qui tam inanes fabulas, & somnia confinxerunt: quod etiam in nostris Iaponicis adhuc ethnicis videre licet. LEO. Ita prorsus est Michaël: oculis enim ipsis cernimus, in nostra Iaponia tantam esse, ac tam multiplicem inanium sectarum varietatem, vt meritò nostri homines veluti in chao versari videãtur. MICHAEL. Maximum sanè est hoc argumentum ethnicæ falsitatis, & Christianæ veritatis. Ethnici enim quot quot per varias regiones sunt sparsi, religionem ad suum sensum, iudiciumq, componentes, tot ferè habent Deos, quot sunt eorum sensus, ac iudicia: Christiani verò non suæ intelligentiæ tantùm lumine, sed diuino splendore præcipuè, ea, quæ ad religionem pertinent, spectantes, varijs quidem, ac remotis prouincijs, regionibusq; disiti, linguis dissoni, moribus discrepantes vnum tamen Deum, & ore prædicant, & vitæ suæ exemplo testantur: veritas enim vna, ac simplex est, nec in plura distrahi, diuelliq; potest. LINVS. Vtinam Iaponenses nostri istam vnam, simplicemq; veritatẽ vno consensu, conspirationeq; sequantur. Sed scire velim, quæ nam sint in India patrum Societatis domicilia, quis ve habitandi modus? MICHAEL. In India multa sunt patrum Societatis tum collegia, tũ domus, tum priuata domicilia. Nam Cocini optimè constructum habent collegium, in quo viginti quinque ex Societate, & eò plures viuunt: vltra quod in eiusdem Cocinensis regni finibus alia minora habent domicilia, prẹsertim inter eos, qui vulgò diui Thomæ Christiani nuncupantur, quos iam inde à Christianæ reipublicæ exordio diuus Thomas, vnus ex sanctisimis Christi Apostolis, à falsa superstitionẹ ad Christianam pietatem traduxit: quos tamen temporis diutur-

nitate laxiori disciplinę deditos patres Societatis ad veterem illā Christianæ doctrinæ normam reuocant, ibiq; puerorum habēt seminariū, vbi pueri egregiè educati, & posteà sacris initiati gentem suam possint diuinis institutis imbuere. Prætereà in ijsdem finibus patres Societatis eorum saluti, & vtilitati consulunt, quibus ipsi suo labore, ac industria Christo nomen dare persuaserunt: qui multi sunt per illā maritimam oram sparsi vsq; ad Coulanensem arcem, vbi etiā Societatis est domicilium: & inde totus ille sequens tractus citra Comorinū promōtorium, qui Trauancoris dicitur, & ille alter vltra idem promontoriū, qui Piscaria, vt diximus, appellatur, multis priuatis patrum Societatis domibus abundat, in quorum singulis duo saltem degunt, & totam illam gentem olim rudem, nunc optimè Christiano cultu perpolitam in officio continent. Ad hæc duo habent seminaria, alterum Coulani, alterum in Piscariæ tractu, in quorum vtroq; sperandū est, pueros ingenuè, & religiose educatos progressu temporis optimos sacerdotes, diuinarumq; rerum ministros euasuros. Iam verò Goæ, vbi caput Lusitanæ ditionis est, tria optima habent patres domicilia, in quibus centum, & sexaginta Societatis viuunt. Primū est domus professorum, cuius opus quamuis adhuc nouum sit, nondumq; omnino exædificatum, eius tamen formæ est, ac structuræ, vt facile cum Europeis ædificijs amplis, & magnificis conferri queat, & iam nūc quadraginta Societatis ex eleemosynis à ciuib⁹ magnificè erogatis viuentes per commodè capiat. Secundū est collegiū diui Pauli, cuius opus antiquū est, ac magnificum, templumq; habet ita nobile, vt per totam Indiā nominis celebritate sit conspicuum, & reliqua omnia Indiæ templa magnitudine superet. In hoc autem collegio habitant illi, qui bonis artibus adhuc operam nauant, & numero sunt octoginta. Tertiū est domus tyronum, siue nouitiorum, vbi qui primo vitæ huius bonis, voluptatibusq; nuntium remiserunt, in Christiana militia se gnauiter exercent, & ad euertendam diaboli potestatem spiritus, ac vires sumunt: vt posteà in collegijs bonis artibus imbuti perfecti milites euadant, & à miserorum hominum ceruicibus peccati iugum depellant. LINVS. Quorsum tam multa in vna, eademq; vrbe domicilia? nonne melius esset, istos patres per varias vrbes, oppidaq; distribui, vt ita vberior fructus operarū multitudine colligi posset? MICHAEL. Sapienter,

enter, & vtiliter à patribus huic negotio prouidetur. Qui enim per varias vrbes, regionesq; dispergendi sunt, primùm in tyronum domo prauos mores, quos ex prophanorum hominum societate induerunt, exuentes, & Christianis institutis assuescentes, posteà ad collegia transferuntur, vbi præclaris artibus, doctrinisq; exculti, tandem Christianæ legis optimi doctores, magistriq; euadunt, & reliquos homines ignaros facilè diuinis præceptis instituunt. Nec enim perpetuò hi patres Goæ commorantur, sed priùs in duobus domicilijs virtutis, & sapientiæ præsidijs muniti, vel ad professorum domum transeunt, vt ciuibus Goënsibus possint esse emolumento, vel in varias Indiæ prouincias etiam valde remotas, vt ad Malucas insulas, imò & ad Sinas, nostramq; Iaponiam excurrunt, & totam Orientalem plagam frequentant. Plura etiam alia patrũ domicilia in Indiæ parte septentrionali numerantur, quæ quoniam non adiuimus, silentio prætermitto. Sed iam nunc ad Lusitanicam nauigationem accedamus, si tamen priùs quiete interposita narrationem intermiserimus. LINVS. Sit ita: & si tua continuata dictio non mediocrem nobis voluptatem afferebat, sed illam in crastinum diem reseruemus.

De nauigatione facta ab India vsque in Lusitaniam Colloquium sextum.

MICHAEL.

TEmpus postulat, vt ab India ad Lusitaniam nostra transferatur narratio: quandoquidem in Indicis rebus plus modico sumus immorati, & multa alia supersint ad totius nostri itineris rationem vobis reddendam. Ideo omissis aliquibus, quę non tam necessitati, quàm voluptati inseruiunt, in huius noctis congressu de nauigatione in Lusitaniá vsq; nobis agendum videtur. LEO. Quæ à te in his colloquijs referuntur, studium nobis mouent, atq; excitant multa interrogandi: illis tamen prætermissis, de Lusitanica nauigatione audire cupimus, vt tandẽ ad Europeas res, tanquam in campum amplissimum tua prouehatur

ora-

oratio. MICHAEL. Post breuem illam paucorum dierum Goæ commorationé téporis opportunitate aduentante patri visitatori, alijsque Societatis patribus, non sine multis lacrymis vltrò, citroq; fusis saluté diximus, ijsq; demum magna desiderij significatione nos prosequentibus nauem Lusitanam conscendimus. LEO. Qua ratione asseris, vos patri visitatori salutem dixisse? non habuistis illum nauigationis socium atq; ducem, sicut ipse se facturum hîc recepit? MICHAEL. Semper ea fuit patris visitatoris mens, neq; illam leui aliqua de causa mutauit: sed cùm iam expeditio nostra parata esset, literæ Roma allatæ nobis illũ abripuerũt. Quoniã pater Præpositus Generalis Societatis illis literis Prępositi prouincialis in India Orientali munus ei imposuit, quod neq; recusare, nec in alterum reijcere, nec denique eo fungens ex India proficisci poterat: quo factũ est, vt nostræ spes de eius ductu, & comitatu nobis præciderétur. LINVS. Nó minimũ sanè fuit istud tantæ voluptatis temperamentum: sic enim in Europam, quasi in alium orbem sine tali duce, ac signifero minùs iucundè vobis erat proficiscendum, præsertim cùm pater ipse in suam tutelam, fidemq; vos recepisset. MICHAEL. Quis neget, nos maximam voluptatis fecisse iacturam patris præsentia, societateq; carentes, cum quo non minori quàm filiorum erga parenté amore coniuncti eramus? Sed ratio ipsa, quæ necessariò parendum patri Generali præscribebat, nos in eo casu maximè est consolata: præsertim cùm experimento assequeremur, Societatis patres ita esse charitatis vinculo colligatos, vt omnium eadem sit mens, idem animus, idemq; sensus, nosq; etiam sine patre visitatore iter illud aggrediétes non esse vlla beneuolentiæ, & amoris signa in Europeis patribus desideraturos. Nec nostra nos fefellit opinio: quanuis enim in hoc nostro longissimo itinere cum multis patribus lingua, & natione distinctis, locorumq, intercapedine disiũctis fuerimus congressi, eundem tamen animũ in omnibus, quasi in eiusdem linguæ, & loci hominibus manifestè sumus experti. Præterea quàuis patre visitatore nó sine magna iactura careremus (præterquã quod aderat nobis pater Iacobus Mesquita præceptor, & pædagogus charissimus) adiunctus est nobis alius totius illius comitatus dux pater videlicet Nonius Rodericus magnæ virtutis, & authoritatis vir, qui tunc collegij Goënsis rectoré agebat, cuius præsentia patris visitatoris

tatoris absentiam bona ex parte suppleuit, eoq; duce nauē conscendẽtes breui ad Cocinésem portum peruenimus, quò Indicæ merces comportari, & in naues Lusitanas imponi solent: vnde vlterius decimo Calendas Martij anni 1584. feliciter soluimus, eodemq; anno sexto Idus Augusti celeberrimum Lusitaniæ portum Olysiponensem tenuimus. LEO. Breuibus quidem verbis totam nauigationem cõplexus es, cùm tamen re ipsa longũ eius fuerit spatium: si enim rectè istius temporis ratio subducatur, sex à vobis menses decem diebus exceptis consumpti sunt. MICHAEL. Ita est Leo charissime. Nauigatio enim ab India in Lusitaniam cæteras omnes, quæ hactenus sunt inuentæ, temporis diuturnitate superat, imò & periculorum multitudine, molestiarumq; difficultate: Deus tamen, qui in eo itinere velut erga teneros filios magna indulgentia in nos vsus est, eam periculosissimam viam ita tutam, periculisq; omnibus vacuam reddidit, vt sine vlla difficultate, ventis semper prosperè flantibus, velis semel, atq; iterum tantùm demissis eam confecerimus: quanuis in Indiam redeuntes tanquam robustiores milites, in multarum rerum difficultate, varijsq; periculis fuerimus versati. LINVS. Mirũ equidem est, & velut instar somni, hominem sex menses integros naue aliqua vehi, in qua receptacula non admodum capacia, & spatiosa esse possunt, & aliæ multæ difficultates tolerandæ sunt, præsertim illa in nauem velut in carcerem inclusio: nec enim esset aliquis, qui etiamsi domus regio apparatu ornata sex menses continenter incolenda proponeretur, tandiu in ea retentus atque inclusus contineri posset: nedum in naui tot, tamque varijs molestijs referta. MICHAEL. Vera refers, Line. Nauis enim molestiæ carceris ipsius difficultates superant. Verùm quemadmodum in cæteris humanis rebus optati alicuius finis consectatio mediorum acerbitatem dulcissimi exitus spe, & expectatione minui (vt videre licet in belli ducibus, & militibus, qui spe obtinendæ victoriæ nulla non pericula capitis, incertiq; Martis euentum subeunt) non secus nobis accidit: optatissimus enim ille ad Lusitaniam, Europamq; accessus quascunq; maris, nauigationisq; molestias, tædiaque alleuabat: quòq; diutiùs in itinere morabamur, eò portum tenendi spe maiori reficiebamur. LEO. Qua in re, occupatione ve tempus, diesque, qui non possunt non longissimi videri, in illa nauigatione conterebatis? MICHAEL.

EL. Tempus nauigationis, si tempestatibus, & procellis sit infestum, difficile, & cùm summo labore transigitur: si tamen adsit serenitas, & secundorum ventorum flatus, multa sunt, quibus nauigantes distineri possunt, quò minùs ægrè temporis diuturnitatem ferant: quod præcipuè nobis vsu venit, nónunquã linguæ latinæ operam dantibus, interdum instrumenta musica pulsantibus, deniq; nõ rarò piscatu variorũ piscium, siue dulcissima aliorum vectorũ consuetudine animos relaxantibus, non tamen solitis ad Deũ, diuosq; precibus omissis. LINVS. Ita ne sex istos menses in mari consumpsistis, vt nunquã terram, vel attigeritis, vel prætereuecti conspexeritis? MICHAEL. In hac Lusitanica nauigatione nullus alius aditur portus, nullaq; terra attingitur, nisi insula quædam, quæ à diua Helena nomẽ habet, & à promontorio bonæ spei æquinoctij lineã versus longè distat, quã in medio mari velut opportunũ quoddã illã nauigationẽ obeũtibus diuersoriũ Deus prouidentissimus constituit, vbi & aquari, & vires reficere, & ex carnibus, fructibusq; non paucis victũ instaurare vectores solent. LEO. Ita ne est, vt terra frequẽter non cõspiciatur? Quî ergo fieri potest, vt nauiũ magistri intelligant, quã mundi plagam teneant, & quã in partẽ cursus sit dirigẽdus? præsertim sæua aliqua tempestate cæli, astrorumq; cõspectum impediente, nullisq; mari metis, aut limitibus defixis, quibus cursus certa ratio haberi possit. MICHAEL. In re tam necessaria ars illis opitulatur: ea enim paulatim exculti non nulla instrumenta inuenerunt, quibus vtentes ita certam, exploratamq; habent nauigandi rationem: vt quocũq; die vbi sint, quò tẽdere, quæ loca cauere debeant certissimè cognoscant. Vtuntur autem præcipuè astrolabio, siue planisphærio, charta nauiculatoria, atq; acu, quibus instrumentis nauigandi modum facilè assequuntur. Astrolabio namq; distantiã à pũcto solis, moxq; à polo, & linea æquinoctij comperiũt: charta, vbi oræ totius maritimæ tractus sunt descripti, locum, quò peruenerunt, circino designant: acu deniq; septentrionem, & austrum demonstrante, in quam partem flectẽdus sit cursus, intelligunt: quibus animaduersis, & aliorum nautarũ, siue magistrorũ obseruationibus, quas literis traditas secum afferunt, perlectis, iudicioq; & vsũ adhibito, nihil est tam difficile, quod plerũq; non assequantur, & rarò ab instituto itinere aberrare solent. LEO. Mira sanè narras, & quæ hactenus nobis fuerunt ignota: vt tamen ea meliùs cognoscamus, singulorum instrumentorum

vim, vſumq; nobis explica. MICHAEL. Faciam libenter: eaq; ante veſtros oculos ſingula proponam. Affer puer ea inſtrumenta, quæ in meo cubiculo clauis ſunt appenſa, quibus ego frequenter relaxare animum ſoleo. Nos equidem intelligentes, quantum futurum eſſet, & quam ardens noſtrorum hominum ſtudium in cognoſcendis ijs, quæ nobis in itinere euenerunt, omnia comparauimus, quæ ad faciliorem intelligentiam conducere ſumus opinati. Ecce in primis vobis propono aſtrolabium, quod, vt dixi, nauigantibus conducit ad altitudinem poli, & receſsum, aut acceſſum ad lineā æquinoctij cognoſcendum, ſolis aſcenſu, ac deſcenſu obſeruato. Vt autem eius vſum faciliùs cognoſcatis, aduertendum eſt, mathematicos, qui cæleſtium rerum ſcientiam profitentur, totum cæli ambitum in quatuor partes diuidere: quarum vnaquæq; à quouis polo ad æquinoctij lineam producta nonaginta habet portiones, quas ipſi gradus appellāt: ita vt totus ambitus, qui à polo arctico per lineam æquinoctij vſq; ad polum antarcticum producitur, & ab eodem polo antarctico rurſus per lineam æquinoctij ad eundem polum arcticum regreditur, trecentos, & ſexaginta gradus contineat: & ſingulæ illæ quatuor partes præcipuæ à polo ad lineam æquinoctij, nonaginta gradus complectantur: ſunt enim inter ſe æquales. Singuli autem gradus adhuc in minutiores portiones, hoc eſt ſexaginta minuta diſtribuuntur. Pari ratione totum terræ ambitum, qui ſub cælo iacet, ijdem mathematici in totidem membra ſecant, & obſeruatione certa intelligunt, vnumquémq; terræ gradum, ſi rectum iter à ſeptentrione ad auſtrum fiat, decem & ſeptem leucas cum dimidia continere, quæ facilè ſiue ad noſtras leucas, ſiue ad Italica milliaria, vt diximus ſuperiùs, ſupputando reduci poſſunt. Vnde fit, vt tota terra, quæ rotunda, & globoſa eſt, ac trecētas & ſexaginta portiones amplectitur, toto ſuo ambitu ſex millia leucarum ſupra trecentas habeat. Cùm ergo notæ ſint cæli, terræq; portiones, confectum eſt hoc aſtrolabium ita artificioſè: vt omnes illos cæleſtes gradus ob oculos proponeret, & ſtylus hic media ſui parte foramen illud vtrumq; habens ſingulos gradus deſignaret. Vt autē certus ſit gradus vno quoq; die deſignandus, nautæ manu aſtrolabium meridiano tēpore tenētes, ita ſtylū ad ſolis radiū applicāt, vt ſolis radius recto curſu foramē penetret, & ille ſit certus gradus à ſolis pūcto diſtās, quē tūc ſuperior pars ſtyli, ſiue mediclinij deſignat. Vnde faci

le cōijciūt, quātū à sole distēt: deinde subducta ratione, accessus solis, vel recessus siue ad austrum, siue ad aquilonē colligunt, quanto sint à linea æquinoctij interuallo: quo cognito chartā hanc in manus sumūt, & in eadem punctum siue spatium loci, in quo sunt, distantiamq; à linea æquinoctij ibidem notant: nam in eadem charta circuli cælestes, & gradus similiter, vt videtis, sunt scripti simul cum maritimarum orarum tractibus, à quibus quāta intercapedine sint disiuncti, supputatione facta assequuntur: idq; quotidie facientes quid itineris confecerint, quantumq; à loco aliquo sint remoti, conijciunt. Vt autē nauis cursus dirigatur, multum etiam conducit acus, quam videtis, quæ ex ferro confecta styli cuiusdam cuspide librata sustinetur: & vtraq; eius pars ita cum lapide quodam, qui magnes dicitur, confricatur, vt ex eo attritu lapidis virtute ipsi acui, siue regulæ communicata, altera pars septentrionem, altera austrum nulla mutatione facta assiduè spectet: quo instrumento moniti nautæ quanuis in profundo pelago, & cælo nubilo, & caliginoso versentur, nauis cursum siue ad septentrionem, si opus sit, siue ad austrum dirigunt. His autem duob⁹ præcipuis signis notatis adiunguntur etiam aliæ lineæ, vt videtis, ad circulum deductæ, quibus non solùm quatuor præcipui vēti Aquilo, Auster, Subsolanus, & Zephyrus cognoscūtur, sed reliqui interiecti obseruantur: ita vt iuxta ventorū varietatē, terminumq; itineris à nautis præstitutū nunc huc, nunc illuc nauis gubernaculo impellatur, nūc hoc, nūc illo modo vela ad excipiendā ventorū vim aptentur, accōmodenturq;. His accedit solers nautarum iudicium, longumq; experimentum, aliorum item peritorum magistrorum scriptæ, & frequenter lectę obseruationes, quibus omnib⁹ simul conducentibus non facilè ab scopo declinatur. LEO. Mirum equidem in modum aspectu istorūm instrumentorum sum recreatus: & quanuis nunc primum eorū notitiam habeam, non difficilè tamen concipio, qualis sit eorum vsus. Verùm aliquæ se mihi offerunt dubitationes, quibus satis facias velim, MICHAEL. Satis facere curabo, quantum in me fuerit, meāq; incuriam supplebit ingenium, acumenq; sociorum, quos hæc omnia mentis acie multò meliùs peruestigasse, credo, & audita multò firmiùs retinere mihi persuadeo. LEO. Inprimis aueo scire, quid faciāt nautæ tempore, quo cælum nubibus est obductum, & atra caligine circumtectum, & mare varijs ventis, tempestatibusq; agitatum: tunc

enim sole non apparente assequi non possum, quomodo distantiam ab eo, certumq́; graduum mensuram comperire queant. MICHAEL. Si tale sit nauigationis tempus asperum, & difficile, quale modò descripsisti, intermisso astrolabij vsu, in acu semper duas illas cæli partes quas dixi, designāte, magnum est perfugiū, adiuncto veteri experimēto, periclitationeq; nautarum, qui gradus præterita serenitate cognitos memoria tenentes, & quantum post coortam tempestatem itineris confecerint, ratiocinantes, tum ex præfixo sibi termino, ad quem nauim direxerunt, tum ex vi, aut remissione venti, siue à puppi flantis, siue ad latera inclinantis, tum deniq; ex alijs circunstantijs, quas ipse vsus docet, non obscurè intelligunt, quo in loco maris sint, quò vetendere debeant: donec discussis nubibus sol iterum comparens certam illam viam instrumento cognitā demonstret. LEO. Bene habet, sed quid, si non recto cursu ad septentrionem, aut austrum tendatur? extra quem non video, quàm facilè leucarum numerus, qui vnoquoque gradu continetur, colligi possit, nisi fortè vnus, idemq́; est, in quācūq; partem nauis prouehatur. MICHAEL. Numerus quidem non est idē, sed mutato nauigationis termino, leucarum etiam numerus mutatur, eòq; magis accrescit, quò à septentrione, atq; austro in obliquum deflectitur. Cùm autē nautæ optimè intelligāt, qualis sit in vnoquoq; gradu leucarum numerus, iuxta terminorum, ad quos tenditur varietatē, quocunq; cursum teneant, quantum singulis diebus fuerint progressi, facilè assequuntur: si tamen ab ortu ad occasum, vel contrà, rectum iter fiat, cùm semper eadem sit à polo, & linea æquinoctij intercapedo ad vsum, assiduumq́; experimentum confugiunt: vt vnusquisq; intelligat, vento siue vehementer, siue remissè flante, quātā singulis diebus viam confecerit. Qui autem inter nautas magis vsu, iudicio, & exercitatione valent, ij multò minùs à scopo declinare consuescunt. LINVS. Mihi etiam occurrit interrogandū, quî fieri possit, vt cùm vnusquisq; gradus decem & septem leucas cum dimidia cōtineat, tam breui termino circunscriptus in hac charta comprehendatur? MICHAEL. Illud sanè facilè concipitur, si aduertas, terræ, marisq; spatiū ab hac figura, non vera sed ficta, & artificiosa quadam magnitudine cerqua ri. Intercapedo enim illa, quæ duobus punctis interijcitur quātūuis breuissima sit, mente tamen concipitur, quasi decem, viginti, vel triginta

leucas continens: vnde fit, vt siue magna, siue parua sit hæc punctorũ mensura, certa semper maneat, eaq; quantumuis amplam terræ magnitudinem metiamur. Sicut enim si hominem decem palmorũ statura in vnius palmi tabula depingas, animo concepta palmorum breuiori mensura, veram eius magnitudinem exprimes: non tamen tabulã homini esse æqualem iudicabis: non secus in hac charta, siue tabula ex membrana confecta, ita maris, terrarumq; tractus describuntur, vt ex dissimili magnitudine vtraq; illa spatia colligantur. Illud tamen obseruandum est, iuxta chartarum mensuram graduum etiam accõmodatã esse proportionem. Vnde fit, vt si normam spatij, quę gradibus huius tabulæ metiendis est aptata, ad alias accommodare velis, facilè in errorẽ inducaris. Siue ergo tabula sit magna, siue parua, gradibus ad illius magnitudinem applicatis, semper certissima est mensura, certaq; ratio numeri leucarum colligendi. LEO. Optimè nobis chartæ rationem explicasti. Sed nunc acus nauiculatoriæ vim latiùs explica, & qua de causa semper septentrionem, austrumq; designet. MICHAEL. Dixi superiùs, id ex vi cuiusdam lapidis nomine magnetis procedere, ad cuius alteram partem vna acus cuspis attrita austrum ostendit, ad alterã verò altera cuspis allisa septentrionem indicat. Et quoties vis hæc à lapide accepta remittitur, toties appulsu, attrituq; eiusdẽ instauratur. Hanc autẽ occultã acus ad magnetẽ applicandi rationem, natura duce notatio hominum, animaduersioq; nobis peperit. Nec mirũ si ea magneti sit innata vis, cùm omnibus humanæ vitæ necessarijs abundè Deus prouiderit: inter quæ sanè non minimũ locum obtinet nauigatio. LEO. Hocne est bonę spei promontoriũ, quod ita in hac charta in mare porrectũ esse ostenditur? MICHAEL. Hoc est illud celeberrimum bonę spei promontoriũ grauissimis periculis, & tempestatibus frequenter in eo coortis magnopere nobilitatũ, quod tamẽ nos diuino beneficio sexto Idus Maij summa cæli serenitate, ventiq; opportunitate flexìmus, transitumq; illum, velut in vlteriorem regionem magno applausu, iucũditateq; celebrauimus. LINVS. Quæ est, flexo hoc promontorio, applausus, iucũditatisq; causa? MICHAEL. Ea est: nam quamdiu hoc promontorium à nautis non est transmissum, nondum certum sibi transitum in Europam nautæ pollicentur, propter aduersos ventos, qui sæpe ante illius flexionem flare solent: præser-

tim

enim si seriùs aliquantulum ex India sit profectio: vnde fit, vt sæpe ventis à prora spiratibus, naues cogatur diu eodem loco consistere, & ventorum, vndarumq; impetum ægrè, ac difficilè sustinere. Si enim longo id tempore eueniat, vel conquassantur, vel in transuersum feruntur, vel deniq, non sine magno periculo vitæ, merciumq; rimas ingentes agunt. Quapropter sæpe euenit, vt nautæ non audentes magis, ventorumq; vim diutiùs tolerare, in quandam arcem Lusitanorũ nomine Mozambiquium, quæ à promontorio bonæ spei sexcentas leucas distat, cum magno dispendio regredi, ibiq; sex integros méses opportunitatem nauigandi expectare cogantur: & ita annum cum dimidio in nauigatione consumant. Illud etiam molestiæ, & laboris accedit, quòd cùm Mozambiquij cælum admodũ sit insalubre, & calore, alijsq; incommodis infestum, vectorum ibi salus magnopere periclitatur, multiq; morbo absumpti priùs vitæ, quàm nauigationis cursum conficiũt. Atq; hæc est causa, quare transmisso bonæ spei promõtorio, omnes sibi meritò lætandum esse iudicent: nos verò præcipuè lætandi, & multas Deo agendi gratias causam dignissimam habuim᷒: quòd nullo periculo adito, nullaq; maris commotione, aut ventorũ reflatu promõtoriũ illud fuerimus transgressi. LINVS. Rectè dicis, qui enim omnino periculorũ sunt expertes, non minùs grati esse debent, quã qui ex illis nõ sine magna formidine euaserũt. MANCIVS. Quã tum in hoc loco fuerit Dei in nos beneficium, ex eo, quod nunc occurrit, facilè intelligetis, quòd cæteræ naues, quæ ex nostro erant comitatu, magnopere procellis fuerint cõflictatæ. Ex quibus vna maris agitatione tam vehementer est pulsata, vt vndarum insurgentium vis pergulam, quæ in puppi esse solet, integram auulserit, & nauarchum cum fratris filio ibidem inuentum miserandum in modum abripuerit: nec posteà nautæ illis opem implorantibus, funesq; deprecãtibus propter maris impetum vlla ratione potuerint subuenire: & ita vterq; non sine maximo intuentium dolore in profundum maris gurgitem quasi in sepulchrum fuerit reconditus. MICHAEL. Fuit ille casus ita miseratione dignus, vt meritò Mancio è memoria nõ exciderit, & omnibus, qui aderant, grauissimum dolorem incusserit: cùm & miseros homines cum vndis colluctantes viderent, & eorum voces, eiulatusq; exaudirent, nec se opem illis ferre posse in extremo spiritu

grauitcr

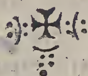
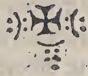
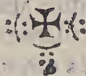
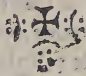
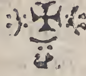
grauiter ingemiscerent. LEO. Deus bone! Miserrimum sanè credo fuisse istud spectaculum,& inde conijcio,quàm grauia pericula in istis nauigationibus adeantur. MICHAEL. Intelliges etiam ex nostro in Indiam satis periculoso reditu:sed nunc ad propositū reuertamur. Trās uecti bonæ spei promontorium decimo septimo à transmissione die nimirū sexto calendas Iunij portū insulæ diuæ Helenæ tenuimus, quæ insula à promontorio hoc quingentis leucis seiuncta est, in medioq; mari æquinoctij lineam versus, sedecim gradibus sita, ad cuius primū atq; vnicum portum ante Europam in ea nauigatione sumus appulsi. LINVS. Credo equidem magnam esse tam nautarū,quam vectorū lætitiam, & animorum alacritatem, cùm ad istam insulam in medio mari sitam tanquam ad peropportunum aliquod tam longi itineris diuersorium, & tot molestiarum perfugium adueniunt: præcipuè si ea sit ab hominibus culta, & alijs rebus ad nauigationem necessarijs abundet. MICHAEL. Insula est hominum habitatione omnino carens, nisi sit aliquis ex illis,qui olim anachoretæ dicebantur,qui interdū in ea insula manens solitariam vitam agit,& ei talem adhibet culturam (vt sæpe accidit) qualem Lusitanorum eò deuenientium necessitas postulat. Vno ergo,vel duobus ad summum exceptis,qui ibi aliquando manent, regio iussu prohibitum est,ne plures in ea insula commorentur: pauci namq; sufficiunt, vt eam colant, fertilitatemq; eius promoueant: plures verò si sint incolæ, facilè omnia, quæ in ea nascuntur, consumentur, propter soli, ambituq; exiguitatem. Sed quod attinet ad ea, quæ ibidem proueniunt: abundat inprimis aquarum perennitate,ad aquationem valde accomodata,abundat pecore præsertim minore, vt capris, deinde auibus, siue domesticis, vt gallinis,siue agrestib᷒, vt perdicibus, alijsq; similibus, quæ initio à Lusitanis ibi relictæ maximum progressu temporis fœtum ediderunt: abundat deniq; multis, suauissimisque diuersarum arborum fructibus, quibus omnibus rebus ad victum pertinentibus, Lusitani quandiu ibi sunt,abundantissimè vtuntur,& maxima earum onera in naues comportant ad corporum relaxationem, & alimentum. Vltra superiores vtilitates est etiam in hac insula venatus,& piscatus magna commoditas, ex qua non solū corpora recreantur, verùm etiam carnibus salsis ad nauigationis victū non mediocre fit incrementum. Nos igitur his omnibus commodis,

oblecta

oblectamentisq; huius amœnissimæ insulę per vndecim dies vtentes, nec parum alimenti ad nauigationis reliquum tempus comparantes, nauem rursus conscendimus, & sexto idus Augusti secundissimis ventis semper spirantibus optatissimũ Olyssiponis portũ tenuimus. Iam verò quanta in huius portus ingressu voluptate fuerimus perfusi, vix dici potest: tum quòd semestris nauigationis tempore transacto tandem aliquando itineris molestijs, difficultatibusq; finẽ imponeremus: tum etiam quòd nouarum rerum mira quadam varietate oculi nostri pascerentur. Inprimis enim ad celebrem illius vrbis portum appulsis magnam mouit admirationem infinita propè nauium, quæ in eodem portu ad anchoras religatæ consistebant, multitudo, ex quibus plusquàm trecentas maiores numerauimus. Quod verò ad varietatem attinet, ex illis aliquæ rostratæ erant, aliæ sine rostris, multæ longæ, aliæ breuiores, quædam onerariæ, multæ actuariæ, vt interim triremes, myoparones, celoces, infinitamq; lintrium, cymbarũq; multitudinem prætermittam, quæ sanè varietas cum multitudine cõiuncta summam nobis admirationis ansam præbuit. Agè verò quis explicare queat illius amplissimæ vrbis aspectum? vbi tam magnificæ domus, tam celsa ædificia, tam æditæ murorum, turriumq; machinæ se oculis intuentium obijciunt, vt quid prius mirentur, amplitudinem vrbis, an operum magnificentiam, templorum magnitudinem, populiq; infinitam frequentiã vix sanè statuere possint. Ea est enim Europæarum vrbium, inprimisq; huius structura, eaq; ædificiorum moles, & excelsitas, vt qui nostris conspiciendis mœnibus, atq; operibus sunt assuefacti, non possint non illa cum maxima animi admiratione intueri. Omissis tamen his, quæ ad Olyssiponis, & Europæ in rebus omnibus amplitudinem pertinent, mox à me explicandam, mira fuit nostrorum animorum iucunditas, cùm primum anchoris in mare iactis multi Societatis patres, qui de nostro aduentu per alias eiusdem comitatus naues certiores facti fuerant, scaphis velocissimis vecti nobis obuiã processerunt, & mirificis amoris, beneuolentiæq; signis de nostro optatissimo appulsu iucundissimè sunt gratulati. Et quamuis nobis nunciaretur, magnum aliquem, ac solennem apparatum, pompámq; extrui, quã ẽ naui descendẽtes exciperemur: nos tamẽ nauigationis diuturnitate defessi, maluimus ea prima nocte ad patres Societatis per hos-

pitaliter

pitaliter, & amanter nos excepturos diuertere, quàm communem populi applausum opperiri. Nec nos nostra fefellit spes: patres enim domus professorum ea in nos charitate, & beneuolentia esse intelleximus, quam in Indiæ, & Iaponiæ nostræ patribus fueramus experti, eundemq; omnium animorum esse consensum re, & opere perspeximus. LINVS. Cùm primùm Olysiponem peruenistis, adijstis ne aliquem principem virum, & gubernatorem, sicut Goæ feceratis? MICHAEL. Adijmus Albertum Cardinalem Lusitaniæ totius gubernatorem, Philippi Hispaniæ regis ex sorore nepotem, quæ imperatoris fuit vxor, & nunc mortuo coniuge in Hispania viuit. LEO. Memini, te in ante acta narratione imperatoris, regum, principū, ducum, & comitum, præterea præsulum, & antistitum mentionem fecisse: pergratum nobis erit, si istorum nominum significationem, & munerum varietatem explicaueris, & vtrum in Europa nostri Dayri, Cuborum, Cungorum, Yacatarum, Cunixuorum nomina reperiantur, exposueris, totam denique hanc magistratuum materiam distinctè fueris prosequutus. MICHAEL. Faciam libenter: vniuersamq; Europeæ nobilitatis, dignitatisq; rationem persequar: si tamen longā hanc tractationē in crastinum diem distulerimus, elapsi temporis mora iam id postulante. LINVS. Æquum est, vt narratio iam intermittatur, & omnes ad nocturnam quietem discedamus.

Agitur generatim de rebus Europeis,& inprimis de monarchia ſacra,ſiue Ecclesiaſtica, & dignitatibus alijs inferioribus. Colloquium ſeptimum.

LINVS.

Nterrogatio heſterna nocte à noſtro Leone facta talis fuit, ac tam opportuna, vt reſponſionis à te reddendæ expectatione, plus ſolito mihi viſum ſit diurnum tẽpus vſq; ad hunc congreſſum fuiſſe productũ. Nunc igitur de Europæ dignitatum,ac munerũ varietate tuæ narrationis ſit exordium, MICHAEL. Tantæ profectò ſunt,ac tales res Europeæ, vt quamuis cum ſocijs ſæpè eas explicandi formam, modumq; fuerim contemplatus, nunquàm tamen certam aliquam rationem perfectè exponendi me fuiſſe aſſecutum exiſtimẽ. Cùm enim res Europeæ toto (vt aiunt) genere, ac forma à noſtris diſsideant: non facile eſt earum explicatam notionem noſtris hominibus proponere. Dicam tamen pro viribus, & iudicij mei tenuitate, ac de duplici gubernandi ratione toto huius noctis colloquio vobiſcum agam. Illud igitur ſit fundamentum, totius Europeæ gubernationis, ac poteſtatis duplicem eſſe iuriſdictionem: alteram,quam ſacram,ſiue Eccleſiaſticá vulgari nomine dicere poſſumus: alteram verò, quam profanam, ſiue vt communi nomine vtar, ſecularem appellare licet. Ad ſacram iuris dicendi rationem pertinet, ea omnia, quæ ad cultum Deo optimo maximo piè, religioſèq; adhibendum conducunt, diſponere, errores ſiue prauorum, ſiue imperitorum hominum de religione conceptos,ac promulgatos coarguere, ac depellere, denique tum legibus à Chriſto ſancitis, tum alijs progreſſu temporis conditis, animos hominum immortales, & beatæ, atq; æternæ vitæ capaces in eundem finem ſupra totam naturam ſublatum rectis etiam itineribus dirigere. Ad alteram

ceteram iuriſdictionem, quam profanam, & temporariam dico, cum cæteris gentibus etiam veræ religionis expertibus communem, multò tamen meliùs inter Chriſtianos diſpoſitam, pertinet, homines ciuili, ac politica ſocietate deuinctos in ſolidæ iuſtitiæ, aliarumq; virtutum officio continere: ita vt humana communitas ſublatis ſeditionibus, latrocinijs, cædibus, adulterijs, alijsq; publicis, & in cómune damnũ vergentibus criminibus, in ſumma pace, ac tranquillitate conſeruetur. Ex quo fit, vt prior illa poteſtas animis præſit, poſterior verò corporibus prouidere dicatur. Quanuis autem vtraq; adminiſtrandi res humanas ratio ex pleniſſimo illo totius boni, ac ordinis fonte, Deo optimo maximo ortũ habeat: illa tamé, quæ corporibus, hominumq; communitati conſeruádæ præeſt, à lumine naturæ mentibus hominum inſito inuenta eſt: altera verò multò nobilior, ac præſtantior altiori quodam lumine ſupra naturam hominibus peculiariter à Deo communicato inſtituta eſt. Hinc ſequitur, vt inter homines cuiuſcunq; ſint nationis non tamen barbaræ, & omnino impolitæ, ſemper ſit aliquis, qui ciuilé ſocietaté tueatur: & populũ ad officiũ ſeruádũ inducat, qui rex, vel princeps, aut alio ſimili nomine nuncupari ſolet: quæ tamé poteſtas cũ alijs gétibus cómunis, in Chriſtiano populo multò meliùs, multòq; accommodatiùs ad cómune bonum confertur. Illa autem ſacra, atq; ad animos inſtituta poteſtas ſolius Chriſtianæ reipublicæ propria eſt, ac peculiaris, quam Chriſtus verus Dei filius, è cælo in terras deſcendens, & hominibus rectè viuendi omnibus numeris abſolutam formam proponens, inſtituit, vnum ex apoſtolis nomine Petrum ſui vicarium deſignans, eandemq; poteſtatem, alijs atq; alijs mutuò ſuccedentibus perpetuò conſeruari volens. Hic igitur Chriſti vicarius eſt, qui Papa, ideſt pater patrum, ſummus pontifex, & ſupremus antiſtes appellatur, à quo velut à ſummo capite tota alia gubernatio in Chriſtiani populi membra deriuatur. Húc omnes alij profana etiam poteſtate præſtantes viri tanquam Chriſti loco poſitum recognoſcunt, ſeq; eo inferiores eſſe, ingenuè confitentur. Vltra hunc ſummum pontificem, & eccleſiaſticum monarcham, ſunt etiam alij diuinarum rerum adminiſtri, qui ſacra dignitate, & authoritate pollent: inter quos ſe primò loco offerunt illi, qui quaſi cardines totius huius ſacri ędificij, Cardinales vulgò nuncupantur: é quibus velut

 cum

cum fratribus,& consiliarijs supremus ille pontifex res omnes magni ponderis,& momenti communicat: qui soli, summo pontifice è viuis excedente, alterum ex suo numero,& conuentu suffragijs in eius locum sufficiunt: ideoq; hi purpurati patres, quos cardinales dixi, secundum post summum pontificem locum obtinent, illisq; maximus à cæteris hominibus honor defertur, summiq; beneficij regum, ac principum filij loco numerant, si ad hunc grauissimum, & sanctissimum ordinem à summo pontifice cooptentur: quamuis non tam sanguinis,ac nobilitatis, quàm magnarum virtutum, præstantis sapientiæ, insigniumque meritorum in hac renunciatione, & cooptatione à summo pontifice ratio habeatur. LEO. Magna sanè est dignitas istorum patrū,ex quorū suffragijs suprema illa potestas pendet,& ex quorum numero deligitur ille, qui ad supremum culmen euehitur: sed scire velim, sitne magnus, ac certus istius ordinis patrū numerus, & in quo loco sedem habeant? MICHAEL. Numerus non est omnino definitus: pleruną; tamen ad sexaginta cardinales numerãtur, qui,quoniam summo pontifici à consilijs sunt, ferè semper cum eodem Romæ domicilium fixum habent; quamuis aliquando ad res magni momenti in prouincias alias, & regna nomine supremi antistitis destinẽtur, vbi à regibus,& principibus Christianis perhonorificè,& reuerenter excipiuntur, confectisq; negotijs ad summū pontificem redeunt, ab eius latere non nisi graui de causa discedẽtes. Post hos sunt patriachæ, archipræsules, præsules,siue pontifices, qui mutuò alij alijs subsunt. Pontifices enim diœceses, ac ditiones à summo pontifice distributas gubernãdas suscipiũt, à quorũ singulis ad archipræsules, siue archiepiscopos in causis grauiorib⁹ prouocari potest: quibus rursus præsunt patriarchæ, quorũ potestas ad multas prouincias, & regna pertingit: omnesq; hi, vt dixi, primũ illud Christianæ reipublicæ caput hoc est, summũ pontificem, eiusq; nutum, & imperium intuentur, cuius authoritate, adhibito cardinalium consilio, in pontificia dignitate ipsi cardinales, patriarchæ, archiepiscopi, & episcopi reponuntur. Quorum dignitas cũ sit maxima, multisq; tum honorum, tum redituum ornamentis decorata, inde conijci potest, quanta sit illius supremæ potestatis maiestas, vnde omnium cura, administratio, & cõfirmatio pendet. Vltra hos omnes sunt etiam multi alij graues sacerdotes pontificibus subiecti, muneribus, & curis distincti, quales sunt abbates, canonici, & inter cano-

nicos

nicos decani, archipresbyteri, scholarũ magistri, alijq; complures, quorũ vnusquisq; suum gradum, curam, dignitatemq; tenet: qui omnes mixta ordinis varietatem amplis reditibus, ad grauitatemq; sui ordinis tuendam necessarijs, abundant. Præter hos autem huius nomenclaturæ sacerdotes, qui diui Petri ordinis nuncupantur: sunt etiam multi alij religiosi viri sacris, ac diuinis rebus addicti, quorum munus non tã est ecclesiasticã illam maiestatẽ, authoritatẽq; præ se ferre, quàm omnibus externis bonis nuntium remittere, & paupertatis, castitatis, atq; obedientiæ votis solennibus se obstringere, atq; in cœnobijs, siue collegijs communem, & religiosam vitam agere iuxta varium institutũ, quod alij ab alijs distinctũ profitentur: omnes tamen habent suos moderatores domuũ, cœnobiorum, & prouinciarum: singulique ordines suos generales præfectos recognoscunt: qui omnes tandem summo pontifici tanquã omniũ supremo capiti subsunt: nullũ nanq; huius corporis, idest Christiani populi membrum est, quantumuis honorificum & sublime, cuius moderatio ex illo summo capite non pendeat. Atq, ad has religiosorum hominum familias, atq, ordines pertinẽt Societatis patres, qui ex Europa ad nos huc vsq; veniunt: est enim Societas Iesu vna ex religiosorum hominum familijs, quæ in Christianæ vitæ perfecto genere consectando mirificè se exercent. LEO. Mirum in modũ recreor, ac reficior charissime Michaël, cùm te de istis rebus grauissimis aptè, & appositè disputantem audio: sed vt magis ista materia nobis sit perspecta, expone, num religiosi isti viri, qui vota illa tria solennia nuncupant, pontificibus etiam singularum diœcesum pareant? MICHAEL. Cùm religiosi viri, de quibus agimus, se totos diuino obsequio mancipauerint, & extra cæterorum hominum turbam viuant, oportuit, vt suos peculiares moderatores, præfectosq; haberẽt, vt dixi, qui generalibus suis præpositis subsunt, quorũ est omnes in instituto vitæ continere: communibus tamen, & ecclesiasticis pontificibus vtpote eorum adiutores summam reuerentiam, honoremq; deferunt: ab illis sacris ordinibus initiantur ad augustum sacrosanctæ Eucharistiæ sacrificium faciendũ, ab illis concionandi ad populum, ac docendi, peccatorumq; confessiones audiendi facultatem accipiunt, illis deniq; in omnibus ad populum erudiendum necessarijs tanquam proprijs pastoribus constituti sunt administri, & adiutores. In institutæ autem, ac domesticæ vitæ genere, & in his, quæ propria ipsarum religio-

gio-

gioſarum familiarum ſunt, peculiares moderatores, præfectos, & præpoſitos, ipſum deniq; ſummum pontificem recognoſcunt. LINVS. Iſtarum familiarum, ſiue ordinum viri, qui tria vota profitentur, habent ne eandem quoad uictum, veſtitumq; viuendi rationem, an alij ab alijs aliqua re diſtinguūtur? MICHAEL. Quemadmodum humani corporis membra eundem conſeruandæ vitæ finem ſibi præfixum habent, diuerſis tamen muneribus funguntur: non ſecus omnes religioſorum hominum ordines perfectæ vitæ Chriſtianæ finē conſectantur, diuerſis tamen medijs vtuntur. Vnde fit, vt quemadmodum duæ illæ ſorores ſanctiſsimæ Martha, & Maria, diuerſa quidem ratione, vtraq; tamen optimè Chriſtum olim in terris agentem exceperunt: ſic etiā ex his religioſis viris alij poſt ea, quæ ad communem finem pertinent, actioni omnino ſe dedant, alij in diuinarum rerum contemplatione animos omnino defixos habeant: nonnulli vtranq; partem, quantum poſſunt, amplectantur: rurſuſque tum ad actionem, & contemplationem diuerſa media quo ad victū, & cultum corporis adhibeāt. Quæ mediorum varietas ordinū etiā varietatem efficiens non perturbatam aliquam rationem huius corporis, ſed quandam pulcherrimam eius formam reddit. LEO. Equidem ex iſtorum ordinum viuendi ratione cōijcio, noſtros ſacerdotes in Iaponia falſæ religionis miniſtros, Europę religioſorū hominū quā ſimillimos eſſe, ſi modus habitandi in cœnobijs, & eorum externus habitus, cultuſq; ſpectetur. MICHAEL. Si externa quidem reſpicias, fateor, vtrorumque ſimilem eſſe quandam ſpeciem, ac formam, ſi tamen intima quæq; penetrentur, à Iaponiæ religioſis viris Chriſtianos, atq; Europeos, vt cæli faſtigiū à centro terræ diſtare, intelligemus: quod ex ijs, quæ ſequuntur, facilè colligetis. Nā vt aliqua inter vtroſq; diſcrimina proponā, illud inprimis eſt, quod noſtri homines paupertate, & rerū penuria oppreſſi ideo ſacris ſuis initiantur, vt lautiùs, & abundantiùs viuant, & hac de cauſa in opulentiſsimis quibuſq; cœnobijs, & locupletiſsimis templis, quantum in ipſis eſt, ſibi vitam deligunt, nec tam cum vitæ huius rebus fluxis, & caducis diuortiū faciunt, quàm eas ſacris (vt falsò exiſtimant) ſe addicētes, auidiùs, atq; appetētiùs cōſectātur. Vnde prouenit, vt ſi alia ratione amplos reditus, honorum, ac dignitatum titulos, diuitias, & magnum peculium conſequi poſſent, nequaquàm ſe intra cœnobiorum

parię

parietes includerent. At verò in Europeorum hominum religiosis familijs longè aliter se res habet: ditissimi namq; & nobilissimi viri, qui profanam vitam cum summo honore, & humanarum rerum abundantia agere poterant, omnibus caducis bonis tanquam certis perfectæ vitæ impedimentis se expediunt, & ex hominum colluuione tanquam ex turbulentissimo pelago ad religiosæ vitæ portũ confugiunt: ibiq; tria illa vota castitatis, paupertatis, & obedientiæ profitentes, tenuiter, castè, ac summissè viuunt, nullisq; vitiorũ maculis animos suos pollui patiuntur: cũ tamen in nostris Bonzis aliter prorsus eueniat. Et quamuis in Europa, vt dixi, varij sint religiosorum hominum ordines nobilissimis, & clarissimis viris referti: quia tamen ad Iaponiam patres tantùm Societatis peruaserunt, & nos inter eos educati, & cum hac legatione in eorum comitatu missi sumus, ex ipsius tantùm Societatis hominibus nonnulla exempla in medium proferam, quibus superiùs discrimen à me assignatum poterit confirmari. Nam cùm Romæ ipsi, qui oculati testes sumus, commoraremur, aliquos viros nobiles, qui diuitijs, opibus, nobilitateq; anteà florebant, seq; ad magnos honores euehendos esse, sperare poterant, in Societatem vidimus cooptatos: inter quos fuit quidam ex clericis Cameræ, qui tantæ sunt dignitatis, vt ex eo munere ad grauissimũ illum cardinaliũ senatũ sæpissimè ascribãtur. Hic autem magnis reditib⁹ spretis, & amplioris dignitatis spe non dubia reiecta, se totũ Deo, Societatiq; addixit. Secũdus fuit ducis Terræ nouæ, Mediolanensisque gubernatoris filius, qui omnibus vitæ voluptatibus, opibusq; similiter contemptis, eandem Societatem ingressus, se totum religiosæ vitæ mancipauit. Tertium vidimus quendam illustrissimum Marchionem clarissimæ familiæ Gonzagæ natalibus nobilitatum, qui honoribus, nominis amplitudine, alijsq; prorsus conculcatis ad perfectæ vitæ Christianæ culmen obtinẽdum se penitus consecrauit. Hîc etiam referre possum vobis totius Societatis reuerendum patrem præpositum Generalem Claudium Aquauiuam, cuius adhuc viuentis charitatem, benignitatem, aliasque egregias virtutes nos ipsi, qui simul cum eo Romæ fuimus, testari possumus: qui cùm ducis Atriæ filius esset, & apud summum pontificem Pium quintum gratia, & auctoritate summopere valeret: cùmq; non dubium esset, eum quàm citissimè in cardinalium numerum esse referendũ

ferendum, quandoquidem eius ex fratre nepos ipsius loco in eundem ordinem posteà est ascriptus: his tamen omnibus repudiatis tutiorem vitam in Societate delegit, & eos fecit in virtute, Christianaq; pietate progressus, vt ad præpositi Generalis munus magno patrum consensu fuerit euectus. Nec verò minùs memoria, annalibusq; dignũ est exemplũ præpositi alterius Generalis Francisci Borgiæ, qui non multos ante annos totius Societatis gubernaculum tenuit, cumq; Gandiæ vrbis in Hispania dux esset illustrissimus, omnibusque copijs, atq; opibus circumflueret, totiusq; Cataloniæ gubernationem, clauumq; teneret, diuino afflatu instinctus, his omnibus, quæ tam ardenter ab hominibus amantur, nuntium remisit, & ad Societatis tutissimam stationem contendit, vbi præclarissimè in omni virtutũ genere se gerens, tandem Generalis præpositus cõmunibus patrũ suffragijs electus est, in eoq; munere, alijsq; magni ponderis negotijs obeundis è vita gloriosè excessit. LINVS. Fierine potest, vt homines tam diuites, nobilesq; paupertatem opibus, summissionem nobilitati anteponãt? MICHAEL. Non longè sanè accersendi sunt mihi testes, cùm socij mei præsentes adsint, qui plerosque ex his à me commemoratis sunt intuiti. MANCIVS. Quorsum nostra necessaria est testificatio? cũ per totam Italiam, Hispaniamque nobilissimos viros ducũ, marchionũ, comitũq; filios in Societate sanctissimè conuiuentes fuerimus allocuti, & eorũ amplitudinẽ animi in contemnendis omnibus his vitæ fluxis, ac caducis rebus admirati. MARTINVS. Ista omnia ità trita, & communia sunt, vt maiori testimonio non indigeant: sed si velimus ab ipsa antiquitate exempla repetere, veterum monumentis traditum legimus, multos fuisse principes, reges, imperatores, qui principatu, regnis, imperijsque neglectis ad cælestes tantùm opes comparandas, omnem operam, curamque insumpserunt. IVLIANVS. Ad confirmandum idem argumentum illud etiam occurrit, quod non solùm viri, qui natura ipsa robustiores habent spiritus, sed etiam fœminæ, quæ sexu fragili, & imbecilli sunt praditæ, multæ, illæq; nobilissimæ in Christiana republica reperiantur, quæ mundi huius rebus temporis mutationi subiectis bellum indicentes, Deo, eiusq; obsequio totas se deuouent, atque consecrant, floréque virginitatis Christo cælesti sponso iucundissimum offerentes, in parthe-

nonibus

nonibus ad hoc designatis sanctè, religiosèque longè ab hominū cōmunione, & consuetudine viuunt: adeò, vt vix etiam a cognatis se videri patiantur, totumque tempus in diuinis precibus, cantibus, cælestiū que rerum contemplatione consumant, nihil otio, nihil vanis, inutilibusque colloquijs impẽdentes, sed Christi domini exemplum, qui ad mortem vsq; obediens esse voluit, intuentes, se totas præpositarum, quæ vulgariter abbatissæ nuncupantur, arbitrio, nutūque regi, ac dirigi permittant. Harum autem mulierum, cœnobiorumque numerus, vix dici potest, quantus sit per totam Europam, & quam bene ea, quæ ad easdem sacras virgines pertinent, vel à pontificibus, quorum curæ commissæ sunt, vel à religiosis viris eiusdem nominis, ac familiæ administrentur. Ne autem existimetis, huiusmodi virgines eas esse, quæ propter inopiam rei familiaris matrimonio commodè iūgi non possint, nos ipsi testes sumus, quemadmodum imperatoris filia, cuius inter profanas dignitates summus, ac primus locus est, omnibus huius vitæ titulis, opibusque posthabitis se, in parthenonem cum alijs illustrissimis fœminis receperit, & non solū viuentibus, sed etiam toti posteritati virtutis suæ singulare exemplum prodiderit: quā etiam aliqua ex parte imitari volens eius mater, imperatoris cōiux, regisque Philippi soror, coniuge extincto in idem cœnobium se contulit, & quamuis solennia vota non nuncupauerit, ibi tamẽ piè, religioseque vsq; ad extremum vitæ diem viuere constituit. LEO. Mira equidem narratis de Europæ religiosis viris, ac fœminis: nos enim Europæ res nostrarum vsu metientes existimabamus, inopes tantùm, & egestate oppressos ad religiosam vitā quasi ad aliquod remedium confugere: nunc autem à vobis edocti longè aliter se rem habere intelligimus. MICHAEL. Istud iudicium nos etiam Europearū rerum ignari ferebamus, sed Europa perlustrata, rebusque eius perspectis, & manibus vt ita dicam, contrectatis, prorsus de sententia decessimus, in aliamq; inducti sumus, cognouimusq;, huiusmodi mutandæ vitæ mirabilia exempla Christianæ fidei robori esse tribuenda. Cuius tāta vis est, vt facilè animos quibuscunq; vitæ negotijs, atq;, opibus implicatos expediat, & ad diuina tantùm curanda impellat, instar sanctissimi Christi apostoli Matthæi, qui ab isto quæstu, & pecunia, relictis mensis, ac saccis, à Christo domino ad perfectæ, & Apostolicæ vitæ rationẽ du-

ctus est. Sed accedamus ad secundum discrimen inter religiosos viros Europeos, atq; nostros, quod quidē est huiusmodi. Nam nostri sicut habitu, & cultu corporis, ac victu, ita etiam religione inter se differunt: quot enim sunt religiosorum hominum per totam Iaponiam proseminatæ familiæ, tam multiplex etiam est circa religionem, diuinumque cultum, opinionum, vel errorum potiùs varietas. At verò in Europa religiosi viri etsi cultu corporis, victuque distincti, variorum Diuorum insignia pecularia gestant, vnum tamen Deum, vnum Christum Dei filium intuentur, eandem fidem & legem colunt, eadem paupertatis, & obedientiæ vota nuncupant, ad vnum, eundemque finem tota animorum contentione aspirant: ex quo vel maximè argumento colligi poterit, quàm certa sit Christianæ religionis veritas, quæ à tam multis, ac tam varijs ordinibus, personarumq; gradibus vnica, & eadem ratione neutiquam discrepante obseruatur: ita vt sicut in vno corpore vnus est spiritus, vnumque cor: sic etiam in tota Christiana republica vnus sit spiritus, vnaque conspiratio. Quo fit, vt quoties sanctissimi patres ex diuersis nationibus ad euellendos errores aliquando excitatos conuenerunt, vnanimi quodam consensu semper idem senserint, idemque iudicauerint, & eandem fidē à Christo, & Apostolis traditā, nulla ex parte mutatione facta, integrā, & constantē retinuerint. LINVS. Mihi profectò ista ratio perplacet, firmissimūque videtur Christianæ religionis argumentū. Sed quod attinet ad Christianæ religionis confirmationem, istud totum catechesi à patribus cōposita optimè tractatum, missum faciamus, & ad institutum redeamus. MICHAEL. Tertium discrimen inter nostros, Europeosq; viros religioni, diuinoque cultui addictos illud est: quod nostri Iaponenses nec paupertatem, nec castitatem, nec obedientiam profitentur: cùm omnes, quod ad victum, & peculium attinet, dites, locupletesq; viuere maximè cupiant, & quod ad corporis integritatem pertinet, nō est quòd modò referam, in quo cœno, turpitudinisque sordibus versentur. Quod deniq; ad obedientiā spectat, vnusquisque sui iuris esse vehemēter expetit: vnde fit, vt Bonzi nō solida, veraq; virtute, sed vmbra, & imaginibus, hoc est externis ritibus, cæremonijsq; nitātur. At diuino cultui in Christiana república dediti viri, non quidem fucatam speciem, vmbramque, sed solidam, veramq; virtutis radicem consectantur,

ctantur, quã in intimis animis infigentes, non possunt non multa signa, ac documenta externo habitu, cultuque præbere: quæ tamen omnia ex illa radice in animis insita proueniunt, ac pullulant. Idem autem, quod de viris dixi, de fœminis etiam intelligite, quæ in Europa in parthenonibus reconditæ ita nostras religiosas fœminas, hoc est Bicunisas, superant: vt hæ vmbram tantùm, illæ germanam veritatem, solidamq; virtutem tenere dicendæ sint. LINVS. Profectò rectè dicis, idē que existimo esse inter vtriusque vitæ discrimē, quod est inter vtram que religionem, Christianam quidem veram, ac certam, ethnicam verò vmbratilem, ac inanē. LEO. Ita prorsus est, sed velim scire, vnde religiosi isti viri paupertatē profitentes victū sibi comparent? MICHAEL. Diuina promissione nitūtur, quæ sacris literis nobis à Christo prodita est, nihil videlicet ei defuturū, sed omnia cumulatè habiturum, qui pro Christo bona fluxa, ac caduca prorsus abijceret. Viuūt igitur religiosi viri in paupertate, & in abundantia, in tenuitate, & affluentia, nihil denique teste diuo Paulo habentes, & omnia possidentes: ne autē videar pugnātia loqui, id latiùs explicabo. Religiosi quidē viri, quantum in ipsis est, omnia, quæ suo iure possidebant, repudiant: principes tamen, ac reges Christiana religione imbuti non patiuntur ipsos fame, sitique enectos perire, sed amplissimos reditus cœnobijs, in quibus ipsi viuunt, magnificentissimè attribuunt ita, vt vnusquique nihil proprium habeat, sed tota illa societas, & conuentus rebus omnibus abundet: quo fit, vt nec singuli vitæ sustentandæ cura implicentur, nec cōmunē vllarū rerū penuriam patiantur. Idem etiam censendū est de ijs domibus, & cœnobijs, quæ quamuis reditus annuos non habeant, tamen ex suppeditatis abundè, eleemosynis commodè, atq; aptè viuunt. LEO. Istud quidem, quod asseris, ita se in Europa habere, nos facilè conijcimus, sed quid, quòd Societatis patres tam procul ab Europa positi, in Iaponia nihil possidentes tā multos sumptus faciunt, tot collegia, templa, seminaria erigentes, tantum sociorū & puerorum, qui in seminarijs sunt, numerum alentes? MICHAEL. Sumptus isti, atque expensæ, quas vides à patribus fieri, sunt ex pecunia è diuino thesauro deprompta, quem nunquàm exhauriendum Dominus ipse est pollicitus: cùm enim in Iaponia nulla prædia possideant, tot tamen domicilia extruunt, tam amplum sociorum, adoles-

centumq; numerum alunt,eamq; alijs in rebus pecuniam expendunt, vt meritò diuinæ prouidentiæ tribuendum sit, quòd peculium suppetat. Nec verò ea etiam in re desideratur summorum pontificum cura, ac solicitudo,præsertim felicis recordationis Gregorij decimi tertij, & eius, (quẽ Deus diu incolumem conseruet)adhuc viuentis Xisti quinti,qui ex illa alta specula Iaponicæ necessitati prospicientes,sex aureorum millia patribus quotannis expendenda magnificè attribuerunt. Cùmq; singulis annis duplo saltem maiores sint expensæ, certum est, Deum patribus summopere prouidere. Nec etiam deest hac in re Lusitanorum regum magnificentia, qui patribus in Iaponia degentibus ex ærario suo largè suppeditatis eleemosynis regio more opitulantur. LINVS.Quæ nam est causa, quare summi pontifices, regesque patribus tam longè viuentibus ita prouideant? MICHAEL. Causa est inprimis communis Christiana charitas tantopere à Christo cõmendata, & egregijs in cælo præmijs remuneranda: deinde vtilitatis communis studium: cùm enim Christiani principes intelligant,quàm vberes fructus ex patrum in Iaponiá aduentu, habitationeq; colligantur,non immeritò ex ijs bonis,quæ à Deo ipsis sunt benignissimè concessa,bonam partem cum religiosis viris cõmunicant. Accedit, quòd cùm summus pontifex totius reipublicæ Christianæ quasi cuiusdam corporis sit supremum caput, vnde omnia commoda in cætera membra deriuantur, non solùm consulit his Christianis, quos sibi loco coniunctos habet,sed etiã alijs,qui longissimo sunt interuallo remoti,quales sunt Iaponenses:quorũ tamen necessitatibus ita subuenit,quasi præsentes,& ad latus positos i[illegible]eatur:& eadem causa patribus,qui Iaponici populi vtilitati curandæ sunt intenti, magna etiam prouidentia prospicit. Hinc fit, vt non mediocri pudore nos Iaponenses affici debeamus: cùm enim lege ipsa naturæ, diuinoq; præcepto præscriptum sit, vt qui in aliquo loco laborant, ex eodem ad vitam sustentandam fructus capiant sufficientes: Societatis tamẽ patres ita ex remotissimis prouincijs,regnisq, ad nos se conferunt, vt non solùm omnem operá, & industriam in nostra salute, & vtilitate collocent, verùm etiam ad expensas necessariò faciendas aliunde secum alimenta, peculiumque exportent,eiusq, non mediocrem portionem nostris hominibus,adolescentibusq; impertiant:sed id nostræ gentis tum penuriæ,tum etiam

bello-

bellorum cõmotionibus, quibus aſsiduè conflictamur, tribuendum eſt. LEO. Equidẽ ſatis intelligo, quàm parum hactenus quoad hoc, meſsis ex agro Iaponico collecta patrum labori, diligentiæq; reſpondeat, idq; iſtis cauſis à te aſsignatis aſcribendum eſſe iudico. Erit aliquãdo tempus, Deo noſtris precibus ãnuente, cũ multi potentiſsimi principes Chriſtianam religionem ſuſcipiant: & ſedatis bellorum tumultibus, pace vbique parta liceat hoc etiã redituũ annuorum adiumento patres tam bene de nobis meritos remunerare, & ita cũ illis agere, quẽadmodum cum falſæ religionis ſacerdotibus tam abunde, affluenterque olim actum eſt. Sed ſcire aueo, num ex iſtis religioſorum hominũ familijs, quas nobis tradidiſti, ſint aliqui, qui vel cardinales, vel præſules, vel archipræſules deſignentur? MICHAEL. His equidem religioſis viris à me cõmemoratis, patet aditus non ſolùm ad iſtas dignitates, quas dixiſti, verũ etiã ad ſummi põtificatus ſupremã ſedem, quãlem modo tenet ſanctiſsimus pontifex Xiſtus quintus ex Franciſcana familia per omnes honorũ gradus ad illum altiſsimũ ſumma cum laude ſublatus: parique ratione multi ſunt alij ex religioſorum hominũ familijs ad cardinalium, pontificumque ſedes euecti. Cùm enim ad huiuſmodi eccleſiaſticarum dignitatum loca obtinenda viri virtute, & literis præſtantes deligantur, quibus hæ religioſorum familiæ ſemper abundant, facile eſt, ex illis ad eas ornatiſsimas ſedes aſcendere. LINVS. Nulli ne religioſorũ hominum ordini ad iſta ampliſsima munera aditus præcluditur? MICHAEL. Nulli, quem ſciam, excepta Societate IESV, quæ ipſa ſibi ad hos honorificos dignitatum gradus voluit aditum obſtruere. Vnde fit, vt cùm in ea tria ſolennia vota, de quibus ſuperiùs diximus, nuncupentur, aliud etiã addatur nequaquàm ad iſtos honores, dignitatumq; titulos aſpirandi, ſed oblatos firmiter, ac tenaciter recuſandi: niſi fortè maximi pontificis mandato, quod frangere, aut violare nulli licet, ipſius Societatis patres ad id compellantur: cùmq; hactenus Societas tã multis virtute præſtantibus hominibus abundauerit, & eis ſæpiſsime huiuſmodi dignitates fuerint delatæ, nullus tamen huc vſq; fuit, qui aliquam ex illis admiſerit: exceptis ijs, qui ad Æthiopicam expeditionem ſunt deſignati, prouinciam quandam grauiſsimam non opibus, aut copijs, ſed laboribus, difficultatibuſq; affluentẽ ſuis humeris imponentes: qualis etiam

erat reuerendissimus D. Sebastianus Moralis ad Iaponicum pontificatum delectus: quem tamen cum omnium dolore, & Iaponiæ nostræ detrimento in itinere diem obijsse audiuimus. Cum enim Iaponic⁹ ager non tam opum, & facultatum, quàm laborum, molestiarum, & periculorũ sit hoc tẽpore ferax, quicunq; illi colendo fuerit præpositus, antistesq; renuntiatus, non dubium est, quin potiùs grauissimũ onus, quàm iucundum aliquem honorem obtinere dicendus sit. LEO. Magnopere scire cupio, quare cum ex cæteris religiosorum hominum familijs viris virtute, & sapientia conspicuis ad honores istos locus pateat, Societas sibi ad eosdem viã intercluserit, aditumq; omnino obsepserit? MICHAEL. Nos equidem cùm Romæ, tum alijs in locis commorantes, istius rei causas crebris interrogationibus peruestigauimus, quarum summam vobis breuiter exponam. Atq; illa prima sit causa: quamuis enim ex omnibus ordinibus religiosi viri ad huiusmodi honores, dignitatesq; efferantur, in quibus non mediocres fructus reipublicæ Christianæ pariunt, nihilominus Societas ad ea munera sibi aditum præclusit, vt quietiùs, liberiùsq; in instituti sui occupationibus versari posset, & suæ professionis perfectionem meliùs assequi, nulla status sui in alterum mutatione solicitata: præsertim cùm ad has dignitates non pauci viri aptissimi reperiantur, quiq, eas non inuiti suscipiant, & aliũde non admodum multi inueniantur, qui ad Societatis occupationes, exercitationesq;, animum applicent. Secunda causa est, quoniam quamuis his honoribus, muneribusq; multum fruct⁹ reipublicæ Christianæ afferatur, & illis eiusdem reipublicæ amplitudo, maiestasq; fulciatur: natura tamen ipsa, vtpotè excelsi gradus appetuntur, & facilè hominũ voluntates ad sui assecutionem excitant: cùm autem huiusmodi studia magnopere animorum summissioni, alijsq; virtutibus, quas Societas profitetur, aduersentur, meritò ipsa Societas his affectibus, qui ambitionis proprij sunt, viam interclusit, timens ne si aditus his honoribus pateret, ambitioni etiam via latissima muniretur, & ita summissionis, aliarumq; virtutum perfectio impediretur. Facit tertiò, quòd, quamuis ex religiosis familijs ad pontificũ ordinẽ assumpti viri de republica Christiana optimè mereantur, singulæ tamen familiæ viris sapientiæ, & virtute excultis spoliatæ non mediocrem iacturam faciant, eosq; sibi eripi lamententur,

quorum

quorum humeris sustineri, fulcirique deberent. Hoc ergo incommodum conspiciens Societas, & ex alieno damno documẽtum capiens, nequaquàm patitur se illis orbari, quorum quasi iam veteranorũ mili tũ præsidio potest quoscunque hostiles impetus propulsare, quorũq; velut iam optimè educatorum filiorum viribus potest parentis senectus sustentari. Atque hæ sunt præter alias præcipuæ causæ, quib⁹ ductus primus ille Societatis sanctissimus institutor Ignatius filijs suis ad huiusmodi honorũ gradus aditum patere nequaquàm passus est. LEO. Quáuis huiusmodi institutum rectum mihi videatur, vereor tamen ne Societatis ordo cæteris aliquantò maneat inferior, quibus ad amplissimos honores via nó est prohibita: paucique sint, qui ad hunc ordinem tantoperè ab honoribus, & dignitatibus dissidentem cooptatari velint. MICHAEL. Prorsus aliter se res habet. Cùm enim honorum despicientia maximè cum humanæ naturæ appetitionibus, & cupiditatibus pugnet, quæ ad gloriã, & excelsam sedem magno impetu nos rapiunt: hinc sanè coniiciunt vniuersi homines quanta sit & quã solida Societatis virtus, quæ honores prorsus abiecit: & hac opinione de Societate concepta, tantum abest, vt optimates, & principes viri eã contemnant: vt vel hac vnica ratione eius virtutem in contemnendis humanis rebus demirentur. Huius autem opinionis de Societate cõceptæ nos locupletes testes esse possumus, qui non solùm plærosq;, optimates, & antistites mira de Societate narrantes audiuimus, verũ etiam summorum pontificum Gregorij decimi tertij & Xisti quinti de Societatis virtute editis præconijs, & iucunda quadam veluti acclamatione sumus obstupefacti. LINVS. Ex istis, quæ dixisti, ego aliud etiã cóijcio, quanto videlicet in errore versentur nostri homines, qui sibi persuadẽt, Societatis patres egestate, & rerum inopia coactos ad nos commigrasse, vel saltem Christianæ religionis propagandæ studio quasi quodã velo, supremæ alicuius potestatis in Iaponia obtinendæ, populique ad defectionem à nostris principibus faciendam, instar Bonzi Vozacæ, calidè solicitandi mentem, animumq; obtegere. Cuius rei suspicionem maximè tollit, & ex animis euellit Societatis iste laudatissimus mos in honoribus etiam sacris repudiandis. MICHAEL. Error iste, de quo mentionem fecisti, ex ignoratione tum Christianarũ rerũ, tũ etiam cóstantiæ patrũ Societatis in muneribus, adiũctisq; faculta-

cultæ-

cultatibus despiciendis omnino prouenit Qui enim radicem omnium benefactorum charitatem prorsus nesciunt,quantumque laboris Christus supremus doctor pro omnium nostrum salute susceperit, quantumq; religiosorum hominum in eodem imitando,eiusq, factis exprimendis sit studium, non possunt sibi persuadere, homines ex longinquis regnis sine vlla aut opum, aut honorum,principatusq; spe,atque auiditate, ad nos vsq; tot obitis maris,terræq; itineribus properare. Nos autem, qui omnia, quæ in Europa sunt, non solùm vidimus, aut audiuimus,sed intimis sensibus insculpsimus, & impressimus,certissimè scimus,primũ Societatis patres multò cõmodiùs, & ad vitæ iucũditatem aptiùs in Europa degere, nulla rerũ necessariarũ inopia pressos, (cùm interdum amplissimas facultates ad Societatem ingrediendam reijciant,& in eadẽ Societate siue ex reditibus siue ex eleemosynis abũdè& copiosè viuant) deinde solũ in Iaponiã nostræ salutis procurãdæ causa contendere: deniq; hîc viuentes multis vitæ commoditatibus, quibus à tenera ætate assuefacti erant,pro Christo carere, vt fructus alios optatiores,nostrorum videlicet animorum salutem colligãt. Quòd si nostri homines erroris huius caligine aliquantulum discussa vellent aciem mentis in huiusmodi res intendere, profectò intelligerent, Societatis patres, qui peculium, & alimenta aliunde exportant, & nostrorum etiam inópiam subleuant, nullam corporis vtilitatem in Iaponia curare,nec vlla in suis prouincijs carere. Quod verò ad honores, & potestatem attinet, quis est, qui credat, homines externos, & peregrinos ideo mutare solum, & tam graui se exilio mulctare, vt ea consequantur, quæ si vellent in patria sua,vbi nobis testibus in magno honore sunt,faciliùs,& iucũdiùs possent obtinere, præsertim cùm, vt iam diximus, oblata sæpissime recusent. Hoc igitur tamquam luce meridiana clarius inter nos debet statui: patres nihil humanũ, fluxũ, & caducum, sed immortale, perpetuum, & sempiternum in hoc suo ad nos aduentu aspicere: cùm non solùm Iaponiam nostrã petierint, sed etiam in infinitas alias orbis terræ partes huius communis vtilitatis causa cõtenderint, vbi sine patriæ suæ, quæ natura omnibus iucũdissima esse solet, commodis, oblectamentisq; non iam vt Europei, sed vt Iaponici, Sinæ, Indici,omniumq; gentiũ, cum quibus habitãt, mores induentes,sanctè,& religiosè, & ad cõmune bonum accõmodatè viuunt.

viuunt. Atq; hoc ex superiùs à me dictis cognosci potest. Per Indiam enim vniuersam multos patres ædificasse domos,& vsu variarũ gentium viuere affirmaui, vt communi viuendi ratione ab indigenis accepta, illis religionem Christianam traderent. Quæ in re vix dici potest, quas deuorent molestias, quas difficultates exorbeant, barbaris, & impolitis gentibus se se assuefacientes,& tam multarum nationum idiomata cum magno labore perdiscentes: quæ qui faciunt in tam varijs locis, multis sæpe iniurijs appetiti,& in patria honores oblatos recusantes, non dignitatis, aut potestatis, siue opum,& facultatum causa, sed altioris alicuius boni studio hoc præstare censendi sunt. Sed nec eorũ, quæ in externis regnis, & prouincijs tolerant, testimonia proferre necesse est: cùm in Iaponia ipsi videamus, qua ratione patres, vt nostrorum hominum gratiam, animosq; concilient, victu, vestitu, lingua alijsq; moribus se ad Iaponicum vsum, consuetudinemq; accõmodent, & naturam suam alijs rebus assuetam in alteram longè diuersam quodammodo transferant, variasq; tempestates, & insectationes contra ipsos ab ethnicis excitatas patiantur. Quarũ omnium difficultatum tolerantia, vt dixi, ex radice charitatis, tanquam ramus emittitur. Nos enim experti sumus, Europeos patres, qui eodẽ fundamento charitatis sunt nixi, nihil præcipuè in votis habere, nisi vt multa aspera,& acerba pro Christo perferãt. Quoties enim ex Iaponia missas ad se literas recipiunt, in quibus de toleratis laboribus, aditis periculis, molestijs exãtlatis mẽtio fit, toties ad eosdem labores, molestias, & pericula pro Christo subeunda mirabiliter exardescunt, seq; cum patribus, qui apud nos sunt, conferentes, hos quidem in recto ad cælum cursu, qui per Christi crucem optimè dirigitur, esse lætantur, se autem in vitæ commodis, velut in quodam diuerticulo, à cælesti illa, & optatissima meta eos retardante, esse vehementer dolent.

Sed nos hac iucundissima materia oblectati, iam sermonem in multã noctem produximus, nunc quiete illum intermittamus. LEO. Suauitas sermonis quietem è memoria sustulerat, sed sit satis: cras colloquium, congressumq, repetemus.

 L.

De Monarchia profana, & varijs dignitatibus ad eam pertinentibus.

Colloquium octauum.

LEO.

Antopere hesternę diei sermone de monarchia sacra, siue Ecclesiastica oblectati sumus, tamque iucundè illorũ munerũ varietatem audiuimus, vt mirũ in modũ hodiernũ congressum, colloquiũq; optauerimus, in quo de monarchia profana tibi agendũ est: ex quo non minorem animi iucunditatem nos percepturos speramus. MICHAEL. Equidẽ ita fore mihi persuadeo: & quoniam Europearum rerum cognitio nõ parum nostris hominibus conducit, non leuem nostræ huius longissimæ nauigationis fructum esse censendum est, si ex Europa tam nouarum, inauditarumq; rerum notitiam in nostram patriam reportauerimus: hac enim etiam de causa in Europam missi sumus, vt vltra legationem ad summum pontificem delatam Europeas res vsu, & experientia pernosceremus, earumq; cognitionem cum nostris hominibus communicaremus? Vt ergo sermonẽ hodiernum cũ hesterno contexam, meminisse oportet, in republica Christiana vltra Ecclesiasticam monarchiam, quæ diuina est, ac supra totam naturam, esse etiam alteram profanam, siue tẽporalem, quæ cum cæteris nationibus Christianæ religionis expertibus communis est: quæ tamen cũ à sacra illa diuino spiritu afflata ad finem suum dirigatur, longè, multumq; cæterarum gentium monarchijs, & potestatibus præstat: vt ex sequenti sermone liquido constabit. Vt autem materiam hanc totam velut à primo capite, ac radice repetam, illud aduertendum est, primam originem imperij, ac potestatis in orbem terrarum introductæ, fuisse clarorum virorum inter alios præcellentiam, & infimæ sortis hominũ erga alios virtute præstantes reuerentiam. Cùm enim genus humanũ longè, latèq; propagaretur, & in multos populos, nationesq; distribuere-

ducretur: vnaquæq; natio, siue gens eum, quem præ cæteris virtute, ac fortitudine pollere intellexit, communi consensu sui gubernatoré, ad ministratoréq; designauit. Hic totius populi, reipublicæq; administrator temporis progressu interdum dominus, nonnunquam princeps, denique rex, vel alia simili ratione dictus est. In hoc verò rege, siue principe designando multiplex fuit à gentibus consuetudo intro ducta, quibusdam deferentibus principatum, regnumque alicui ea lege, vt ad filios, nepotes, cæterosq; posteros hæreditario quodá iure traduceretur, solique ex ea familia, & sanguine nati principatum obtinerent: alijs verò gentibus nulli hæreditario iuri, sed tantùm consuetudini reges singulos maturo consilio designandi, ac deligendi locum cócedétibus: interdú etiá vi, vt fieri nónúquá solet, iura omnia perturbante, ijs ad supremam illam dignitatem euectis, qui pluribus copijs, & robore ad illam sedem occupandam abundarent. Qua in re tanta fuit in Europeis regnis, ante Christi fidem varietas, & vicissitudo, quantá res humanæ, quæ in orbem quodammodo voluuntur, naturæ ipsius fragilitate, & supplicio communis peccati patiuntur; qualemq; ipsi in Iaponia positi quotidie experimur. Post varios igitur casus, incertosq; rerum euentus, fuit quædam gens in celebri prouincia Europæ nomine Italia, quæ clarissimam, opulentissimamque vrbem Romam toto terrarum orbe notam ædificauit. Quæ quidem vrbs ita opibus, potentia, ciuium robore, prudentia, atq; industria florere cœpit, vt primum totius Italiæ varios populos subegerit, ac suæ ditioni subiunxerit, eamque prouinciam, cæterarum omnium velut illustrissimum lumen, obtinens, paulatim varijs de causis cum alijs gentibus contrahens, & ob fidem violatá cum illis bellum gerens, præcipuas ferè Europæ, Asiæ, atq; Africæ prouincias, quæ eo tempore erant patefactæ, sub suum iugum miserit: multos reges sibi stipendiarios reddiderit: denique velut orbis terrarum domina effecta fuerit. Quo in decursu rerum tam multa fuerunt Romanorum facinora tum in pace, tum in bello, vt illis plerió; antiquorum libri, qui adhuc nostro tempore extant, sint referti, & recens admodú talium rectè factorum memoria conseruetur. In huius autem ciuitatis administratione magna fuit, ac mira varietas. Nam in primis ducétis quadraginta tribus annis à regibus gubernata, deinde formam

reipublicæ quinquaginta ferè ſupra quadringentos annos cum ſumma laude, & nominis gloria conſeruans, tãdem magnitudine ſua laborans, varijſque ciuilibus bellis conflictata, à quodam ſuo ciue, Iulio videlicet Cæſare fortiſsimo illo quidem, ſed ambitioſiſsimo viro occupata eſt, & in poſterum ſimul cum magna illa orbis parte ipſi ſubiecta ab imperatoribus ſibi mutuò ſuccedentibus gubernata. Quorum imperatorum dominatus per multa ſecula cùm ſumma potentia, & felicitate, multarumque prouinciarum, & regnorum gubernatione magnopere viguit. Sed cùm res humanæ nihil firmum, ac ſtabile contineant: anno ferè nõgẽteſimo ab eo tempore, quo Roma per orbẽ dominari cœpit, imperatorum potentia paulatim imminuta eſt, regibus pleriſq; ab eius iuriſdictione varia regna ſubtrahentibus, propriumque, & ſupremum in varijs prouincijs dominatum exercentibus. Hoc in ſtatu monarchia illa modò eſt, quæ tantopere floruit: imperatoris enim dignitas adhuc extat cũ aliquibus prouincijs illi ſubiectis, nõ tamen illam priſtinam amplitudinem, potentiamq; conſeruat. Reges autem, etſi imperatorem tanquam primum dignitate recognoſcunt; ſuo tamen iure, & ſuis legibus in ſingulis regnis viuunt, nec in eorũ adminiſtratione ab imperatoris arbitrio vlla ex parte pendent. Hæc eſt igitur prima, ac ſuprema inter profanas dignitates, quam cæteris anteire, certiſsimum eſt. Eam mox ſequitur dignitas regia, regum videlicet, qui ampla aliqua regna, vel prouincias ſuo iure adminiſtrãt, nec in eorum gubernatione vlli profano principi obtẽperant: quamuis imperatorem tanquam dignitate maiorem reuereantur. Sub imperatore, regibusq; ſunt quatuor dominatuum genera, nimirum principum, ducum, marchionum, & comitum: addam etiam quintam dignitatem his inferiorem eorum, qui vicecomites, & barones appellantur. Hi autem omnes, quos communi nomine dynaſtas appellare poſſumus, ſibi mutuò nequaquàm ſubſunt, ſed vel imperatorem, vel regem eum, in cuius iuriſdictione reditus ſuos habent, tanquã ſuperiorem intuentur: quamuis nonnulli ſint ex principibus, & ducibus, qui vſque adeò potentia, & dominatu valent, tam parumq; ab imperatore pendent, vt ſolo regum nomine careant, alijs in rebus, diuitijs videlicet, finium, redituumque amplitudine regum quàm ſimillimi: ex quibus nonnulli ſunt in Italia, & in Gallia, alijſque pro-

uincijs, præsertim in Germania, vbi hoc tempore imperatoris propria sedes est, quem illi omnes principes, duces, alijque dynastæ tanquam primum omnium venerantur, vt à me explicatum est. Quod verò ad sedes regias attinet: permulta sunt in Europa regna, quæ alijs temporibus à proprijs regibus obtenta, adhuc regnorum nomen, insigniaq; retinent: multa tamen ex illis vni, & eidem regi parent, vario rerũ euentu ad vnũ deuoluta. Vnde fit, vt quamuis complura regna numerentur, multò tamen pauciores modò sint reges, qui ea administrant. LEO. Quæro ex te, dignitates istæ quâ ratione ab hominibus modò obtineantur, hæreditario ne iure, an suffragijs popularibus? an denique vi aliqua interiecta? MICHAEL. Quod ad vim attinet, nequaquàm inter Christianos principes locum habet: cùm enim sint homines imbuti Christiana religione, quæ cupiditates animorũ effrænatas comprimit, & coërcet, non quidem regnandi appetitioni, sed iuri, ac iustitiæ locus inter eos patet: cũ contra in nostra Iaponia omnia humani, ac diuini iura vi, armis, & regnandi cupiditate, perturbari videamus. Quod ergo ad imperatoris dignitatem spectat, post longã circa succedendi modum varietatẽ, tandem à summis pontificibus sancitũ est, & hoc nostro tẽpore obseruatur: vt extincto imperatore successor suffragijs deligatur, non quidem totius populi, aut exercitus, vt olim, sed septem clarissimorum dynastarum, qui imperij electores nũcupãtur. Hoc vt liberiùs ab omni perturbatione fiat, viuente adhuc imperatore, qui eius vices acturus est, designari solet, & rex Romanorum appellatur: hoc enim nomine insignitur, quandiu imperatoris dignitatem, potestatemq; non exercet. Quamuis autem electoribus liberum sit, ad hoc summum munus eum, quem dignissimum iudicant, designare: fit tamen plerunque, vt aliquem viuentis filium, si eum habeat, vel propinquum sanguine renuntient: quo factum est, vt iam à multis annis è clarissima Austriacorum familia dignitas imperatoria non discesserit, eamq; pleriq; ex eo sanguine summa cum laude administrauerint. Postquàm autem renuntiatur ille, qui tam excelsam sedẽ obtenturus est, petitur à pontifice maximo vicario Christi seruatoris nostri, regis regum, dominiq; omnium dominantium, vt eius dignitatem ratam habeat, eiq; imperatorium diadema, aliaq; insignia impertiat. Quod, postquã de virtutibus eius ad tantum obeundum munus

suffi-

ſufficientibus edoctus, facit ſupremus pontifex, tunc demum ſtabilis, ac firmus imperator cenſetur, & inſignia imperatoris vel à ſummo pontifice, vel ab alio in eius locum ſuffecto ſibi tradita recipit, ab omnibusque tanquam totius Chriſtianæ reipublicæ propugnator in ſummo honore, & veneratione habetur. Quod autem ad reges attinet, ij magna ex parte dignitatem eam hæreditario iure à parentibus ad filios, nepoteſq; deriuatam accipiunt, ijſq; non extantibus, illi eam comparãt, qui regem extinctũ propinquiùs genere attingunt. Quod ſi nullus omnino ſit ex regio ſanguine, populis, & ciuitatibus in vnũ collectis liberum eſt, ex nobiliſsima aliqua familia regem ſibi deſignare. LINVS. Qui nam ſunt illi, quos imperij electores appellaſti? MICHAEL. Septem illi numero ſunt, videlicet tres profanam, tres ſacrã dignitatem obtinentes, ſeptimus regia maieſtate inſignis. Profana dignitate præſtantes ſunt dux Saxoniæ, marchio Brandeburgenſis, comes denique Palatinus, vt ita ex ſingulis præcipuis dignitatibus, ſinguli ad hæc ſuffragia aſciſcerentur: ſacra dignitate fulgentes ſunt archiepiſcopi, ſiue archipræſules trium maximarum diœceſium videlicet Moguntinæ, Colonienſis, & Treuerenſis: quibus ſi ex nonnunquã in ferendo ſuffragio diſsidentibus, ſeptimus tanquam huius diſſidij diremptor, totiuſq; controuerſiæ diſceptator accedit illuſtriſsimus rex Bohemiæ: atq; in hũc modum ſuffragijs pluribus auguſtiſsimus imperator inauguratur, ab omnibuſq; Chriſtianis principibus cum ſumma veneratione colitur. LINVS. Scire velim ex te, an etiã illi, qui ad regiam dignitatem aſcendunt, ſupremi pontificis conſenſu in eadem ſtabiliantur? MICHAEL. Cum reges, vt dixi, vel hæreditario iure, vel populi ſuffragatione regium munus conſequantur, ad idem obeundum nulla peculiari confirmatione indigent. Solent tamen aliquando regia inſignia cum magno quodam apparatu, ac pompa à ſummo pontifice ſibi data accipere. Quamuis autem ſolenni huic traditioni non ſit locus, non proinde impediuntur, quominùs munere ſuo fungantur, ſemper tamen quocunque modo regium munus adminiſtrare incipiant, ad ſummum pontificem legatos mittunt, per illoſque eum ſummum caput Chriſtianæ reipublicæ recognoſcunt: idemque faciunt, quoties pontifice maximo è viuis ad ſuperos excedente, alius in eius locum ſufficitur. Poteſt etiam idem pontifex magnum aliquem principem,

cipem, vel dynastam ad regiam dignitatem extollere, imò reges ipsos, & imperatorem regia, siue imperatoria dignitate abdicare, si propter defectionem aliquam ab ipsis factam, vel aliam iustissimam, & grauissimam causam Christianæ reipublicæ expedire iudicauerit: quod aliquando euenisse, certissimis Europeorum monumentis proditum est. LINVS. Magna profectò, & incredibilis est summi pontificis maiestas, qui potest regiam dignitatem abrogare, nouáq; creare, & ex cuius authoritate imperator ad suum altissimum munus stabiliter obtinendum omnino pendet: quẽ deniq; Christiani reges tanto cultu, & veneratione prosequuntur. MICHAEL. Quanta sit summi pontificis maiestas, ex ijs intelligetis, quæ progressu colloquiorum dicam de felici ad vrbem Romanam accessu. Vt tamen aliqua non omittam, quæ præsens materia, propositumq́, postulat, scire dignissimum est, qualiter se habeant inter sese, summus pontifex, imperator, ac reges, quoties grauissima aliqua de causa conueniunt. Nam imprimis, cùm imperator, regesque summum pontificem adeunt (vt interim sileam communem illam lætitiam, & gratulationem, qua excipiuntur) antequã ad sedem summi pontificis accedant, ter genua flectunt, & tertio loco venerabũdi in terram se volutant, & maxima tum corporis, tum animi summissione oscula summi pontificis sacris pedibus imprimentes, ipsum tanquam Christi vicarium piè, religioséq; venerantur, & adorant. Mox autem summus pontifex eos ad amplexum recipit, & ad designatas sedes perhumaniter, ac paternè inuitat. Quod si idẽ supremus pontifex ad mensam solenni ritu velit accumbere, mos est vt ijdem domini instar administrorum aquam illi ad manus abluendas infundant, mantile ad easdem extergendas porrigant, denique primas epulas ei subministrent: quo venerationis ritu exhibito, ad cõuiuium ab eodem amantissimè inuitati reuerenter accumbunt, & filiorum more cum parẽte illo omniũ iucundissimè conuiuãtur. Quod q; magis mirandũ est, si eueniat, vt ipse summus pontifex equo vectus velit solẽni pompa iter facere, omniũ primatũ turba comitãte, ipsẽ imperator, regesque, si adsint, summi pontificis equum cõscendentis sacros pedes manibus fulciunt, & frænum reuerenter tenentes per aliquod spatium illum incedentem comitantur: donec idem summus pontifex ad ascendendum in paratos equos illos humanissimè inui-

uitet. Vnde facilè licet colligere, quæ ſit cæterorum principum erga pontificem maximũ veneratio, cùm imperator, regesq́; ita ſe illi ſubmittant, tantopereq́, reuereantur. LEO. Mira profectò narras de ſummi pontificis authoritate, ad quem ex animo venerandum nos ipſi iſta audientes intimis ſenſibus commouemur. MICHAEL. Cũ de noſtro ad vrbem Romam acceſſu mentionem fecero, quanta ſit ſummi pontificis maieſtas, & amplitudo, qualiq; humanitate, & charitate, alijsq; eximijs virtutibus eadem dignitas exornata multò magis vigeat, ac fulgeat, & quàm egregiè vtraque re, dignitate videlicet, & morum ſuauitate Chriſtum optimum maximũ, cuius vicarius eſt, nobis referat, faciliùs intelligetis. LINVS. Dixiſti ſuperiùs, vrbem Romam primã imperij ſedem fuiſſe, deinde imperatorem in Germania locum tenere ſolitum: ſcire velim, an Romæ vrbis profana poteſtas, & iuriſdictio ad eum, an ad ſummum pontificem pertineat? MICHAEL. Rectè rogas, idque ego ipſe iam explicare appetebam. Cùm primum antiqui imperatores, cognita Chriſtianæ religionis veritate, eam ſuſceperunt, fuit quidam fama, & nominis celebritate præter cæteros nobilitatus nomine Conſtantinus, qui eo amplificandæ Chriſtianæ religionis ſtudio exarſit, vt præter templorum admirabilem extructionẽ, Chriſtiani nominis per omnia regna ipſi obtemperãtia propagationẽ, ampliſsimosq; ſumptus factos in Chriſtianis rebus extollendis, ſecum ipſe ſtatuerit, quo loco authoritatem, maieſtantemq; ſummi pontificis haberet, re, atq; opere oſtendere. Qua de cauſa totam vrbem Romã cum multis alijs Italiæ prouincijs illi libentiſsimè attribuit, & nouam Romam ipſe ſuo loco cedens, in Thracia ſibi ædificauit: quæ ſede poſteà bellorum tumultibus perturbata, in Germania tandem imperatori locus conſtitutus eſt. Nec verò ſolus ille imperator Conſtantinus, ſed pleriq; alij eadẽ magnificẽtia vſi ſunt, tẽporalẽ iuris dictionẽ ſummi pontificis multò magis amplificantes: vnde factum eſt, vt quãuis Romani imperij facta fuerit tẽporis progreſſu magna inclinatio, ſemper tamen vrbs Roma, ex quo primum dominari cœpit, dominatũ orbis obtinuerit, ſiue profanum, ſiue ſacrum: vt meritò quidam Latinus poëta omnium præſtantiſsimus dixerit, Deum loquentem introducẽs, Imperium ſine fine dedi: & alibi: Capitolij, id eſt Romanæ arcis immobile ſaxum, hoc eſt, nulla vi demoliendum. Imò verò ratione

rectè

rectè subducta, nunc multò magis Roma in orbe terrarũ dominatur, cùm omnes Christianæ gentes inde religionis certa documenta accipiant. LEO. Ita prorsus est; cùm nos ipsi Iaponenses Christiana religione suscepta, toto ferè orbe disiti, Romam summi pontificis sedẽ, ipsumque pontificem, quasi communem omnium nationum parentem veneremur: vnde facilè conijcio, nunquam tam longè, lateq; Romani imperij iurisdictionem fuisse propagatam: sed agè nunc reliquas dignitates minutiùs, & enucleatiùs prosequere. MICHAEL. Vltra regiam dignitatem, sunt etiam in Europa nonnullæ Respublicæ, quæ non minorem dominatum, quàm regium habent, & ab omni regum iurisdictione sunt liberæ, atque immunes, suo ipsæ iure, suisq; legibus priuatis viuentes, quæ magnam etiam authoritatẽ in Christiana Republica habent. Inter has primum locum obtinet celeberrima Venetorum Respublica, quæ iã à multis sæculis fundata summis opib⁹, magnaq; potentia, terra, mariq, multum valet, & sub sua iurisdictione clarissimos dynastas, prouinciarumq; , & insularum gubernatores complectitur. Hæ igitur, & aliæ similes Respublicæ, ad dignitatem regiam pertinere censendæ sunt. Quod verò attinet ad Venetam, de ea in colloquio alio ampliorem mentionem faciemus. LEO. Quæro nunc, an principum, ducum, marchionum, comitumq; dignitates hæreditario iure, an suffragijs comparentur? MICHAEL. Quod attinet ad dignitates istas infra regiam, regum filij primo loco nati principes appellantur: reliqui vulgari nomine infantes, quasi regum pueri, qui authoritate, cæteris omnibus, quoscunque honorum titulos habẽtibus antecellunt. Hos sequuntur principes alij, qui & si non sunt filij regum, hoc tamen nomine propter suam amplitudinem, peculiariter nuncupantur: deniq; duces, quorum vtriq; dupliciter se habent: quidam enim nulli omnino regi parent, ut superiùs dixi, sed solo regum nomine carentes, ad cætera potestate, videlicet, opibus, & facultatib⁹, regibus ferè exæquantur, marchiones, comites, & alios potentes viros sub sua potestate habentes: alij verò sunt, qui vel sub regum, vel summi pontificis iurisdictione viuunt. Cùm enim, vt dixi, Romani pontificis ditio amplissima sit, duces, marchiones, & comites amplectitur. Inter eos ergo, qui vel pontifici maximo, vel regibus subsunt, primum locum obtinent principes, secundum duces, tertium marchiones, quar-

tum comites, qui quanquàm alij alijs ditionis amplitudine præstēt, dignitate tamen superiorem ordinem à me commemoratum obseruant. Hi ergo omnes honores hæreditario iure à maiorib⁹ ad posteros tradu ci solent: quamuis nonnunquàm noui à summo Pontifice, Imperatore, & Regibus, viris benemeritis cū accōmodatis reditibus deferantur. Superiores omnes à me relatos consequuntur Vicecomites, Barones, aliiq; patritij viri ex eorumdem familia, vel alia nobili procreati. LEO. Videntur sanè mihi isti Europei domini cū nostris Iaponēsibus maximè conuenire: nam ille, quem nos Dayrum appellamus, imitatur Imperatorem, quos nos Yacattas dicimus, similes sunt Regū, quos nos Cungos, & Cunixuos nominamus, referunt Duces, Marchiones & Comites, quos deniq; Tonos, & Samburayos vocamus, exprimunt Barones, aut Vicecomites, & reliquos, quos patritios dixisti. MICHAEL. Est ita magna ex parte, etsi nonnullum interijcitur discrimen inter Reges Europeos, & nostros Iaponicos Yacattas. Quatenus enim Yacattæ regna integra possident, & sub sua potestate habent varios Cunixuos, qui Marchionum, & Comitū similes sunt, magnos exercitus con flant, suo deniq; iure viuunt, & bella aduersus hostes mouere possunt, Reges appellari queūt. Quoad verò fines iurisdictionis suæ angustiores habent, & reditus multò minores, & Dayrum, imò & Cubum, qui locum Dayri tenet, superiorem agnoscunt, Reges Europeos nequaquā exprimunt. Potiùs ergo dixerim, eos similes esse magnorū Ducū, qui quāuis inter reliquos Dynastas sint pręcipui, Imperatori aliqua ratione subsunt, & Regibus cedūt: similes autem dico non redituū magnitudine, sed iurisdictionis potentia, & exercendi dominatus facultate. Dayri autē dignitatē certissimè affirmare possumus, esse regiam, Cungos verò, & Cunixuos esse velut Marchiones, & Comites: vnde cōmuni nomine Daymioxuos appellamus, idest magni nominis viros, quo modo Europeos primates, & optimates vocitamus. Vltra hos honorum ordines, de quibus hactenus egi, munerum, magistratuumque gradus quāplurimi sunt, tam ad sacram, quā ad profanam monarchiā pertinentes, quales extāt in nostra Iaponia Quambacundoni, Dayjoday gini, Cubi, alijque permulti, qui omnes etsi honorificentissimi sunt, varijs tamen functionibus, vel in populi gubernatione curanda, vel in aula regia administranda, vel in bellicis ordinibus instruendis discernūtur.

LINVS. Scire aueo, regna ne ista, & status Europei diuitijs, atq; opibus abundēt, nostrosque Iaponenses facultatū amplitudine superent? MICHAEL. Mouisti sanè risum mihi, & socijs charissime Line ista interrogatione facta. Sed quid mirū, cū nondūmaria traieceris, nec alia externa regna adieris? Ex progressu tamē, & frequētatione horū colloquiorum intelliges, quantæ sint Europeorū regnorū opes, & facultates. Nam, vt cætera in aliud tempus reijciam, illud certissimū est, minima Europæ regna longitudine octoginta saltem, vel centum leucas continere, quæ nostris centum, & quinquaginta respondent: vnde fit, vt tota Iaponia, quæ in sexaginta & sex regna diuisa est, si Europeorum regnorum mensuræ ratio sit habenda, tria tantùm medriocria regna complectatur: cùm in Europa sint alia multa, quæ ampliori sunt spatio. Iam verò quod attinet ad vrbium, oppidorumque frequentiam, & opum amplitudinem, ea tanta in Europa est, vt nos in summā admirationem traduxerit, quod ex summo ornatu, atq; apparatu, quo vtuntur reges, & ex sumptibus, quos faciunt, colligi aliqua ex parte poterit. Sed quoniam hæc materia ampla est, in crastinum diem, quæso, differatur, tēpusq; quieti debitū impertiamus. LINVS. Placet: etsi nos colloquij iucunditate perfusos, corporis quies nequaquàm solicitos habebat.

tos M 2

De magnifico ornatu, quo reges, & dynastæ Europei vtuntur in ijs, quæ ad cultum corporis, victum, & habitationem pertinent, deque magnis ſumptibus, atq; expenſis.

Colloquium nonum.

LINVS.

Epetimus hac nocte cum ſumma voluptate ſolitum cógreſſum Michaël chariſsime, vt te de ſumptibus à principibus Europeis fieri ſolitis, & eorum ornatu, & cultu apparatiſsimo dicentem audiamus. MICHAEL. Dicā libenter, initium ſumens ex dicto quodam celeberrimo cuiuſdam Sabęorum reginæ ad Salomonem Hierololymorū regem, qui, vt in ſacris literis habetur, Christi domini, ac ſeruatoris noſtri multis in rebus adumbratam quandam effigiem præ ſe tulit. Cùm enim regina illa ſapientiam, ac potētiam regis huius fama, & auditione accipiens, eius videndi ſtudio vehementer commoueretur, ad ipſumq; ſe è regno ſuo profecta, magnis itineribus properaret, & magnificentiſsimum illius regis apparatum, diuitias, opeſq; incredibiles, ſeruorum miniſtrātium infinitam propè multitudinem egregiè diſpoſitam, inauditam deniq; regis in omnibus adminiſtrandis ſapientiam, cum ſumma felicitate coniunctam re ipſa comperiſſet, multiſq;, ac varijs argumentis fuiſſet experta, inuſitata quadam admiratione obſtupefacta, ad regem ſic, ait, vt ſacrarum literarū verbis vtar. Verus eſt ſermo, quem audiui in terra mea ſuper ſermonibus tuis, & ſuper ſapientia tua, & non credebam narrantibus mihi, donec ipſa veni, & vidi oculis meis, quòd media pars mihi nunciata non fuerit:

maior

maior est sapientia, & opera tua, quàm rumor, quem audiui: beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiā tuā: sit dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israël, eò quòd dilexit dominus Israël in sempiternum, & constituit te regem, vt faceres iudicium, & iustitiā. Quæ omnia verba sicut regina illa fecit, vt sacris literis est proditum, ita etiā nos facere meritò potuimus, cùm primum Europeos principes, eorum maiestatem, & magnificentiam, ædificiorum moles, ac machinas, ministrandi fastum, atq; apparatum, in tota deniq; gubernandi ratione egregium ordinem conspeximus, & ea omnia re ipsa, ita se habere cognouimus, quemadmodum à patribus acceperamus, quamuis anteà fidem non omnino illis haberemus. Nec verò aliter vos posthac de ijs rebus iudicaturos, mihi persuadeo, si omnino in animos induxeritis ijs, quæ à me dicenda sunt, fidem adiungere: de quibus quoniā vobis postulantibus sum dicturus, illud velim statuatis, me potiùs citra rerum ipsarum dignitaté, de illis esse acturum, quàm veritatis terminum vel latum vnguem transgressurum, idq, ita fore socij, qui adsunt, præstare possunt. Atq; vt iam inde exordiar, illud inprimis vos scire velim, redituum annuorum rationem longè aliter in Europa, atq, in nostra Iaponia subduci. In nostra nanq; Iaponia summa omnium fructuum, quot ex aliquo pago, vel alicuius domini ditione colliguntur, ita fieri, ac supputari solet, vt eos reditus annuos ille dominus possidere censeatur, qui ex ditionis eius agris recipiuntur: cùm tamen non omnibus ille fructibus potiatur, sed eorum maximā partē in inferiores dominos, quales sunt Toni, alijque similes, distribuat. Quoties ergo dicimus Yacattam aliquem tot millia modiorum orizæ singulis annis demetere, non ita intelligendum est, quasi omnia illa in horrea sua recondat; sed in omnes eos, qui ipsius iurisdictioni parent, ita diuidat, vt ad ipsos agrorum etiam colonos deueniat: vnde fit, vt ex toto cumulo octaua ferè pars ad Yacattam redeat. Quicunque igitur quinquaginta millia nostrarum mensurarum, quas goquios dicimus, possidere apud nos censetur, vix sex, aut septē millia in suos vsus conuertit, quare causa redituum amplitudo propria, ac germana vniuscuiusque Yacattæ, vel dynastæ, ex tam multorum modiorum numero rectè conijci non potest: cùm maxima pars ad cæteros inferiores domi-

dominos pertineat, ſed eius tantum partis eſt habenda ratio, qua ipſe cum ſua familia fruitur. In Europa autem longè aliter ſe res habet, nã in ſupputandis reditibus non menſurarũ oryzę, aut alterius fructus multitudo, ſed pecuniæ numeratæ ſumma attẽditur: nec principes, aut dynaſtæ, qui populum ſubſua ditione habent, agros pro arbitrio ſuo diſtribuunt, nec deniq́, aliquibus ablatos, in alios transferunt: ſed quemadmodum magnates integra aliqua ditione pollent, ſic etiam inferiores domini certos aliquos agros poſsident, quorum collectis fructibus potiuntur, eoſdemq; agros emunt, vendunt, permutant, deniq; quaſi proprijs, ac ſui iuris illis ad libitum vtuntur. Excipiuntur tamen aliqui agri, qui regij appellantur, qui quoniam ab ipſis regibus viris bene meritis cum cenſu annuo ſunt donati, ſine ipſorum regum facultate, cõtractione aliqua facta, abalienari nullo modo poſſunt. Quoties ergo dicimus, regiorum redituum talem eſſe ſummã, nequaquàm totius regni agrorum rationem habemus: hæc enim ſumma vix vnquam ſupputari ſolet, ſed tantùm eorum redituum, qui ad regem ipſum proprio, ac peculiari iure pertinent. Nullus tamen eſt rex, qui ſaltem quadringenties ſeſtertiûm, hoc eſt decies centena millia aureorum ſingulis annis non recipiat. In eodem tamen regno, vbi rex tã amplis reditibus fruitur, ſunt alij multi duces, marchiones, reliquiq; dynaſtæ, qui quadraginta, quinquaginta, ſexaginta, imò & centum millia aureorum, quotãnis ex ſuis fructibus, ac vectigalibus comparant. Non ergo in cuiuſcunq; regis, aut principis fructibus ad ſummã redigendis, totius regni, ſiue ditionis amplitudo, ſed peculiarium vniuscuiuſq; fructuũ numerus ſpectatur. Vnde facilè colligere poteſtis, noſtros Yacattas, quamuis ampliores fines iuriſdictionis ſuę habeant, pluresque homines ipſi obtemperantes, quàm multi eorum ducum, marchionum, & comitum, qui regibus ſubſunt, tamen ab ijs, & reditibus, & opibus facilè ſuperari: & quantũuis illi, quos Cunixuos, & Daymioxus diximus, illis ducibus, & alijs dynaſtis ſint valde ſimiles, facultatibus tamen, & peculijs longè eſſe inferiores: deniq; reges Europeos noſtris Yacattis copijs, & opibus antecedere: adeò vt excepto totius Iaponiæ monarcha, quẽ nos dominũ Tenquæ, ideſt, vniuerſitatis appellamus, nullum alium cum regibus Europæ poſſe conferri, mihi perſuadeam. LINVS. Miranda ſanè ſunt iſta, quæ refers de faculta-

tibus,

tibus,& opulentia regum Europeorum,deq; amplis copijs dynastarũ, qui ipsis parent. Illud tamen considerans miium in modum obstupesco, quî fieri possit, vt reges isti tam potentes dynastas in suis regnis viuere, & potestatem exercere patiantur,nec aliquam defectionẽ, aut coniurationẽ eorum pertimescant? MICHAEL. Ignoras naturam,& in genium Europeorum hominum, moresq; in ea regione seruari solitos. Meminisse ergo oportet,ita dynastas suos reditus,agrosq; possidere: vt nequaquàm à regibus fraudari illis possint, nisi fortè proditionis crimen incurrant, à quo Europeorum animi sunt alienissimi: nec verò quanuis proditionem machinarentur hi optimates, quidquam ad exitum perducere possent, regũ potestate illos omnino coërcente,ac comprimente:cumq; de hoc certi sint reges, ex huiusmodi optimatum numero, & abundantia potiùs adiumentum, quàm damnum aliquod accipiunt. LEO. Ex istorum dominatuum amplitudine facilè ego colligo, quàm opulenta sint eorum æraria, quàmq; auro, atq; argento referti thesauri. MICHAEL. Europei magnates non valde sunt de recondenda in thesauros pecunia soliciti,imò de ea magnificè expendenda: adeò vt expensæ quotannis receptos fructus superent. Solent tamen reges, supremi duces, & Respublicæ immunes plerunq; magnam pecuniæ summam in thesauros conferre ad bellorum sumptus, si fortè concitata fuerint, vel ad alios similes casus, qui nonnunquàm euenire possunt. LEO. Ita de bellis loqueris, quasi ad illos tantùm, quos commemorasti, ea pertineant: non ne etiam duces minores, marchiones, ac comites sibi aliquando mutuò bella inferunt? MICHAEL. Nequaquàm: ad solos nanque supremos principes nulli parentes, vel Respublicas liberas bella mouere pertinet: reliqui autem dynastæ, qui regibus subsunt, si fortè de re aliqua inter se contendant, totam illam controuersiam ad senatum regium, publicosq; magistratus deferunt, eorumq; nutu, & arbitrio lis illa etiam grauissima dirimitur, spectato antiquo iure, legibusq; cum summa maturitate, & consilio à maioribus sancitis. Quo fit, vt inter eos in summa pace,& tranquillitate viuatur, nec bellis, & contentionibus vllus locus pateat. Hæc tamen in processu sermonum à me latiùs sunt explicanda. Sed vt ad diuitias, copiasq; Europeorum principum redeamus, tantæ profectò sunt, vt vix credi

pos-

posſint niſi ab ijs, qui eas oculis fuerint intuiti: cuius rei vel maximũ eſt illud argumentum, quòd ſi nobili loco natus homo duorum, vel trium millium aureorum reditus quotannis colligat, non proinde diues cenſeatur, vixque ad annuos ſumptus faciendos hi fructus ſuppetunt: quanti verò ſint huiuſmodi ſumptus, ex apparatu ædium, veſtium, victus, & cæterarum rerum facilè intelligi poteſt. LEO. Iucũdum nobis erit, ſi ſingularum rerum expenſas proſequaris, quò facilius tantarum opum magnificentiam cogitatione aſſequamur. MICHAEL. Inprimis agam de domicilijs, quæ ſanè magnificè, & affabrè constructa ſunt: nam, vt omittam domos regias, ſiue regũ, & dynaſtarum palatia, reliquorum etiam optimatum ædes miro ſunt opere extructæ, ex calce, & polito lapide confectæ, tres, vel quatuor contignationes, habent, & ſpatioſas quaſdam porticus, exedras, periſtylia atria, pergulas, variaq; tũ cubicula, tum gynæcea, atq; hoſpitia: quæ omnia, tum propter multitudinem, tum propter operis elegantiam nõ ſine maximo ſumptu confici poſſunt. Nos enim ipſi in multis vrbibus multa vidimus domicilia, quæ ita erant ædificata, vt quorundam extructio quadraginta aureorum millibus, interdum quinquaginta, imò & ſexaginta millibus ſteterit: vnde facilè colligetis, quo ſumptu ſint regum palatia extructa. Nec verò in vrbibus tantùm huiuſmodi ſunt ædes, verùm etiam in villis, ad quas, quoniam relaxationis animorum cauſa ſolent diuertere, ibidem etiam in extruendis magnificentiſsimis ædificijs operam optimates collocare ſolent. Hinc fit, vt vrbium Europearum aſpectus ſit iucundiſsimus, tamen ulis domibus egregiam quandam ſpeciem, & magnificentiam præferentibus: & ipſi agri, atq; rura villis optimis exornata multò maioré quandá amœnitatem oculis exhibeant. Quod verò attinet ad interiores partes domuum, illæ etiam ſunt ornatiſsimæ: nam pauimenta præter tabularum iuncturas admirabili ordine colligatas, lateribus, & teſſerulis ſunt compacta, vel opere vermiculato confecta: tecta verò vel ligneis lacuearibus auro, picturaq; diſtinctis fulciuntur, vel fornice ex calce, gypſo, aliaq; ſimili materia compoſito, figuris, & imaginibus varijs ornata muniuntur: parietes deniq, auro, coloribusq; diuerſis ita exornãtur, vt quidquid in domo ſit, nitorem, ſplendorem, atq; ornamentũ oſtẽtare videatur. LEO. Qui fieri poteſt, vt Europei magnates tam pre-

ciſas

cioſas domus ædificant, cùm earum extructio theſaurum omnino exhaurire poſsit? MICHAEL. Ideo affirmaui ſuperiùs, non quoſcunque nobiles viros (etſi duo, vel tria aureorum millia quotannis plerunque recipiunt) inter locupletes, & pecunioſos numerari, quòd totũ id ad communes ſumptus faciendos ſit exiguum. Quapropter quò ditiores ſunt, eò magnificentiores ædes extruunt, omnes tamen nobilium virorum domus magnificæ, atq; operoſæ dici poſſunt. LEO. Expone nunc, an ſupellex domuum magnificentiæ reſpondeat? MICHAEL. Prorſus maximè: cùm enim hic apparatus ex redituum opulentia proueniat, affabrè confectæ domus ſupellectilem etiam lautiſsimam, & ornatiſsimam continent. Inprimis enim domuum parietes optimis aulæis, & periſtromatis decorari ſolent, quæ cuiq; tempori accõmodata, verna quidẽ ex tenui corio ſunt cõfecta, & auro, varijſq; figuris depicta, qualia ſunt hæc, quæ hîc appenſa videtis, ideò à nobis allata, vt Europeorum ornamentorum partem aliquam noſtris hominibus proponeremus: hyberna autem partim ex lana, partim ex ſerico ita ſunt contexta, vt aureo filo, vel argenteo, varijſque figuris hominum, animaliũ, ſyluarum, montium, fluuiorumq; diſtinguantur. Quod opus ſicut varium eſt, & iucundum, ita etiam pretioſum, tum propter materiam ſerici videlicet, auri, & argenti, tum etiam propter miram opificum artem in figuris intexendis: vnde fit, vt plerunq; nobiles his peripetaſmatis vtantur, quorum ſpecimen aliquod præbere cupientes, nonnulla ab Eborenſi archipræſule, de quo alibi dicam, nobis dono data afferebamus, quæ tamen naufragio cuiuſdam Indicæ nauis ad ſcopulos alliſæ, & fractæ omnino deperierunt. Fiunt etiam huiuſmodi aulæa ex gauſapino, vel auro opere Phrygio contexto, vel alia ſimili ratione ad parietum eximium quoddam ornamentum. Ad hunc ornatum accedunt lecti, qui ex ligno optimo auro, coloribuſq; varijs veſtito ſunt confecti: ſternuntur autem quàm mollisſimè culcitris ſericis, ſindonibus byſsinis, lodicibus gauſapinis, ſiue auro intextis, cum ceruicalibus, & puluinis ad fouendum caput valde accommodatis: quæ omnia etiã verno, hybernoq; tempore, vel ad depellendum frigus craſsiora, vel ad ſuſtinendum calorem leuiora præparantur: deniq; vel acu pictis velis, vel ſericis papilionibus operiuntur: totus autem lecti ornatus nonnunquam tribus, vel quatuor aureorum millibus conſtare ſolet. Quia verò

Europei homines non solo decumbere, sed altis subsellijs sedere solēt, ornátur domuum atria, & cubicula sellis optimis ex ligno intexto ebore confectis, quæ sedes, vt molliores sint, siue ex pellibus egregiè depictis, siue ex serico,& gausapino fieri consuescunt, qualibus aliquando supremos nauarchos ad nos venientes vti vidimus, qualemq; superioribus annis pater Visitator Nobunangæ dono dedit. Ad sellas autem appositissimæ sunt mensæ, quibus etiam vtuntur eadem arte confectæ,& tapetibus pretiosissimis ornatæ: quibus omnibus mirū est, quantopere cuiuscunq; nobilis viri diuitis domus exornetur. Ad hæc adiunguntur scrinia,arcæ, plutei, abaci, armaria, multaq; alia domestica ornaméta, quæ domum summopere exornare solent, omniaq; ita artificiosè,atq; operosè sunt compacta, vt etiam ipsa lasana, matellæ, aliaq; similia vascula cuiuscunq; abiectissimi vius capsis serico vestitis includantur. LINVS. Dixisti superiùs,Europeos humi non solere decumbere: qua igitur ratione vrbanitatis officia erga se mutuò præstare possunt: nisi fortè illorum omnino sunt expertes? MICHAEL. Vrbanitatis variæ rationes, ac normæ in Europa nequaquàm desunt: diuerso tamen modo ab eo,quem nostri homines obseruant. Cùm enim accumbendi longè alia sit ratio, victusq; & cultus valdè dissimilis: non est mirum, si vrbanitatis etiam documenta multùm differant: quibus quoniam nos non sumus assuefacti, Lusitanos ad nos venientes barbaros, & ab omni humano cultu alienos iudicamus. LEO. Non possumus non eos barbaros iudicare, cùm multa in illis videamus longè à ratione abhorrentia. Ingrediuntur enim templa calceis, & ocreis induti, & in illis liberè, ac temere expuentes,atq; excreantes, stramentitias storias,quibus vtimur, facilè fœdant, & commaculant, aliaq; similia faciunt, quæ ab omni vrbanitate prorsus videntur aliena. MICHAEL. Non sanè ista ex inurbanitate, sed ex alijs officiosè,& vrbaniter se gerendi præceptionibus, atq; institutis oriri, certissimum est. Nam quemadmodum nos Lusitanorum linguam ignorantes, barbaram eorum pronuntiandi rationē credimus, illiq; nostrum similiter idioma non callentes,nos rudes omnino, & imperitos rectè loquendi iudicant: sic etiam diuersis vrbanitatis rationibus alij ab alijs differētes, alij alios agrestes, & incultos esse censemus. Quod verò attinet ad ea, quæ in templis minùs

iuxta

iuxta mundiciæ normam facere videntur, non ita esse arbitraberis, si eorum sedendi rationem spectes: cùm enim in sellis sedeant, nostris illis tegetibus ex stramine constructis non vtuntur, sed solo tantùm lapidibus constrato: vnde fit, vt expuere, & excreare in solum nequaquàm apud eos indecorum videatur: præsertim cùm & in hoc cauti, & circunspecti esse soleant, & pituitam defluentem plerunq; sudarijs excipiunt. LEO. Sint illi quidem etiam vrbani suo modo, sed mihi multò magis probatur nostra sedendi ratio: cùm illi tibias, velut è sede suspensas habere cogantur, neq; tã accómodatè corpus in sella cóquiescat. MICHAEL. O lepidũ dictũ, & hominis prorsus Iaponici! illud equidem certissimum est, Europeos longè aliud ferre iudicium, & vix tolerabile existimare, incuruatis, & cótractis cruribus sedere. Quod si ipsius naturæ ratio spectetur, profectò multò magis idonea Europeorum sedes videtur, maiestatem quandam præse ferens, nec aliqua quietis parte vacans, cùm pedes solo, vel tabula in interiori sellæ parte sita fulciantur, & reliquæ corporis partes aptissimè quiescant: humi autem recumbere præterquã quod abiectũ videatur, non parum laboriosum est, cùm corpus cruribus magna ex parte sustentetur: cuius rei vel ipsi Societatis patres testes esse possunt, qui nostram hanc recumbendi rationem non possunt non ægrè, ac molestè sustinere. LEO. Videmini prorsus Iaponicam naturam exuisse, Europeãq; suscepisse, cùm etiam ipsa sedendi ratio vobis tantopere placeat. Sed scire velim, qualiter se reliquæ gentes, & nationes gerant, quas vidistis, vt inde faciliùs iudicium ferre possimus? MICHAEL. Si nationum cæterarum vsus attendatur, nostra accumbendi ratio minùs probabitur: cùm enim præter Europeos, Sinas tantùm politioris elegantiæ homines viderimus, alias verò gentes admodùm impolitas, Sinas Europeorum more in sellis sedere, reliquas omnes incultas nationes humi recubare conspeximus, quamuis apud nostros pauimentum ornatiùs substerni, nosque politiùs humi sedere soleamus. Facilè tamen huiusmodi disceptatio tolli potest, si dicamus, vnamquanque nationem suo regno, regionique conuenientem consuetudinem inuenisse, & à multis annis introduxisse: nam nostra sedendi ratio nostro peculio, & copijs apta est, Europeorum verò modus ipsorum amplis redditibus, & facultatibus valde est accommo-

 datus,

datus, quòd multò grauiores sumptus requirat. Quapropter cuiusque nationis mos etsi varius, varijs etiam de causis probari potest. LEO. Placet ista concordia: sed nūc de cultu corporum aliquid te dicere studeo. MICHAEL. Ex parietum ornatu, corporum cultū apud Europeos licet conijcere. Vt tamen aliqua de eo dicā, illud inprimis mirandum est, Europeos homines non vno, eodemq; vestis genere semper vti, sed singulis ferè annis varias excogitare, atq; inuenire vestium rationes, quasi vnius frequentem vsum fastidientes. Quodcunq; autem vestis genus illud sit, ex laneo pāno tenuissimo, ac pretiosissimo, ex serico, gausapino, & auro Phrygio opere intexto plerūque fit, ita vt maxima eorū summa in his ornamentis conficiendis expēdatur. Iam verò aliud est genus vestis, quo Europei intra priuatos parietes, aliud, quo in publicis locis vtūtur: domi nāq; induūtur veste talari, quā chlamydē appellát, eáq; vel ex páno laneo, vel ex serico, aut gausapino cóficiunt, aurū, argentūq; ad fimbrias affabrè attexentes. Præterea sunt quædam genera vestium hybernarū, alia æstiuarū: hybernæ autem pleruną; conficiuntur ex pellibus variorum animalium præsertim quorumdam, quæ mures ponticos, vulgò Zebellinos vocant: hæ autem ita sunt pretiosæ, vt nonnunquam duobus, tribus aut quatuor millibus aureorum coëmantur. Quod verò attinet ad fœminas, longum esset recensere, quas faciāt expensas in operibus aureis, & argenteis, alijsq; corporum ornamentis, quæ semper noua, & nondum vsitata ipsæ instar virorum inueniunt: adeò vt cum viris hac in re decertare videantur. Nec verò in dominis tantū huiusmodi vestium magnificentia conspicitur, verùm & in famulis, & pedisequis. Quò enim homines nobiliores sunt, eò politiori, atq; elegantiori seruorum cultu gloriantur, ita vt nonnunquam vel dominis hac in re pares, vel etiā ornatiùs culti conspici soleant. Deniq; ea est in gestādis vestibus elegantia, eaq; pecuniarum profusio, vt sæpe necesse sit, huiusmodi immoderatos sumptus legibus coërceri: vix tamē pœnæ vllæ, aut minæ Europeos homines ab hoc induendi apparatu cohibere possint: præsertim cùm oblatam quancunq; occasionem, vel celebrium nuptiarum, vel festorum dierum auidissimè venari consueuerant: in quibus temporibus nullo communi genere ornandi corpora contenti, vestes varijs gemmis, vnionibus, alijsq; similibus, aureis,

atque

atq; argenteis ornamentis componere solent, torques, & monilia preciosissima ad colla suspendentes, annulos artificiosissimè fabricatos digitis gestantes, quibus inclusæ margaritæ multis aureorum millibus sæpe constant: vt interim omittam tibialia, femoralia, tunicas, thoraces, galeros, cæteraq; indumenta, quæ filo aureo, atq; argenteo intexta, & gemis, atq; vnionibus variata, egregiũ quẽdam splendorem, ac decorem præ se ferunt. Quibus in operibus ex auro, & argento confectis præter modum sese effert fœminarum elegantia, cũ monilibus, armillis, cingulis, inauribus, alijsq; multis preciosissimis operibus corpora decorare soleant: ad quæ gemmas, siue margaritas, de quibus dixi, adiungunt incredibilis propè pretij, inter quas nos ipsi non nullas nomine adamantes, berillosq; conspeximus, qui cùm essent exigua quadam magnitudine, quatuor tamen, vel sex, imò decem, ac viginti aureorum millibus constare dicebantur. Vt autem huiusmodi gemmarum pretium faciliùs intelligatis, vno tantùm exẽplo ero contentus. Cùm clarissimus Allobrogũ dux, idemque Taurinensis princeps minorem filiam Philippi Hispaniæ regis vxorem duceret, dum adhuc in Europa moraremur, ad sponsam quinq; tantũ opera aurea gemmis ornata misit, quæ quingẽtis aureorum millibus steterant: præter alia multa, quæ regi, regisq; filijs, alijsq; regni optimatibus dono dedit: ex quo munere cognoscere potestis, quæ sit Europæarum diuitiarum opulentia. LINVS. Mira sanè sunt ista, quæ de gemmis, & margaritis, earumq, pretio narras, adeò vt mihi sanè stultũ propemodum, ac temerarium videatur, tanti tam paruos lapillos emere. MICHAEL. Equidem si pretium illud margaritarum, & vnionum non esset ita per Europam, & magnam Asiæ, atq; Africæ partem in more positum, alienũ prorsus à ratione esset, res tam exiguas tanto pretio comparari: verùm cũ hoc pretiũ, vt dixi, sit iam in toto ferè orbe vulgatissimũ, nemo est, qui de huiusmodi gemmarũ æstimatione dubitet. Accedit, quòd à natura ipsa huius rei ratio petita esse videtur: cùm gemmæ mirum quendam splendorem, ac nitorem præ se ferant: adeò, vt aliquæ longo admodum interuallo luceant, & multæ ex illis admirabilem vim ad morbos depellendos, vel ad alia humanæ vitæ remedia habeant: vnde sequitur, vt non sit mirũ, si ab Europeis, atq; alijs hominibus tãti fiant. Quo fit, vt si nostra conside-

rare velimus, multò admirabiliùs ſit opera noſtra ex luto, argilla, & ferro confecta, quales ſunt, ſcutellæ, tripodes, & illæ teſtæ, quibus vti mur ad aquam calidam noſtro more condiendam, & propinandam nomine chanoyu, à noſtris hominibus tanti fieri, vt ea, quæ vel propter vetuſtatem, vel propter cætera ſunt celebrata, duobus, quatuor, ſex, decem, & quindecim aureorum millibus emantur. Idem iudicari poteſt de quibuſdam chartis, ſiue papyraceis tabellis, in quibus vnica arbor, vel auis, vel quiduis ſimile ex ſolo atramento depictum eſt, quæ omnia quàm pretioſa ſint apud nos, Europei homines cõſiderantes, non poſſunt non in admirationem adduci, cùm nec materia, nec artificis manus, nec quicquam aliud ſit, ſiue internus, ſiue externũ, quod pretij magnitudinem æquare poſsit. Supereſt igitur, vt hæc omnia ad nationum varia iudicia, variaſq; ſententias referamus, quibus ſuum ſequi ſenſum, atq; arbitrium, ſuamq; conſuetudinem ſeruare, integrum, ac liberum eſt. Si tamen ſpectata rerum natura, & non nationum, ac gentium opinionibus, iudicium faciendum ſit, non eſt dubium, quin gemmæ magni fieri debeant propter ſplendorem illũ, ac fulgorem, deinde perdurandi diuturnitatem, prætereà variam inſitam vim humanæ vitæ valde conducentẽ. deniq; tam multarum nationum communem conſenſum, quas falli, vix credibile eſt. At verò noſtra opera lutea, vel ferrea nullo in loco tanti æſtimari ſolẽt, præterquàm in noſtra Iaponia: vnius autem tantum gentis iudicium facilè credi poteſt decipi, plurium verò certum eſſe. LEO. Tametſi iſta ita ſe habeant: ſi mihi tamen detur optio, potiùs velim noſtra quæcunq; , etiam figlina opera, quàm gemmas, aut vniones iſtius alterius orbis. MICHAEL. Rectè ais, ſi tantùm in Iaponia earum rerum permutatio, aut emptio, ſiue venditio exercenda eſſet: verùm cùm Luſitani huiuſmodi lapillos magnifaciant, ſi noſtra hæc regio eorum eſſet ferax, illis venditis facilè multa ex noſtris vaſculis cõparare liceret. LEO. Ignorant videlicet Luſitani horũ operũ pretium, & præſtantiam, qua propter ſua cuiq; nationi relinquatur opinio: tu autem expone, an iſti lapilli in magno aliquo ſint numero? MICHAEL. Multi ſanè ſunt in Europa, ad quam celeberrimam mundi plagã ex Africa, atq; Aſia pretioſiſsimæ res comportantur, noſq; ex illis ſummi pretij opera confecta ſumus in Europa intuiti. Sed vt huic materiæ de veſtibus Europeis

peis finem imponamus, ex ijs, quæ à nobis allatæ sunt, tam varij generis panni, serici, & coloris auro coniuncti facilè de reliquis coniecturam facere potestis. LINVS. Equidem quod ad vestras vestes attinet, omnes earum varietatem, pretium, artificium sumus demirati, nec aliter fieri poterat, vt Europeæ vestis rationem, magnificentiamq; pernosceremus, nisi his velut signis ad nos perlatis. MICHAEL. Quid cùm de equorum ornamentis, equitandique ratione audieritis? quam materiam, quoniam nobis Iaponensibus iucundissima est, in sequētem diem reseruo, de famulatu, ministrandiq; modo in Europa vsurpato etiam dicturus: si tamen priùs nox hæc interposita finē huic colloquio faciat, & tempus aliquod quieti impertire liceat. LEO. Placet.

De famulorum multitudinē, & apparatu, quo Europei principes vtuntur domi, forisque.
Colloquium decimum.
LEO.

Adeò hesterno sermone de Europeo cultu, atq; habitu oblectati sumus, vt ad hodiernum colloquium de famulari apparatu habendum ardenti studio accedamus. MICHAEL. Scio, quàm grauem, difficilemq; prouinciam susceperim explicandi vobis minutissima quæq; de Europeis rebus; sed susceptum semel onus non existimo recusandum: ideoq; vt vlterius progrediar, illud inprimis animaduertendum est, Europeum famulatum fixum esse, ac stabilem, famulis, & administris certo munere fungentibus, nec facilè locum, ac velut stationem suam mutantibus, vt in nostra Iaponia vsu venire solet. Qui enim nostris Yacattis, aut alijs principibus ministrant, nec in eodem semper loco sunt, nec principum annona aluntur, nec deniq;

niq; firmum habent ministrandi munus: sed omnes in gyrum quodámodo voluti nūc ij, nunc illi ministrādi negotiū sustinent, alijq; alijs cōtinenter succedunt. Inter Europeos verò longè alia est consuetudo: non enim quicunq; in finibus, aut ditione alicuius dynastæ sunt, famulatū illi præstādi lege aliqua tenentur, sed tantū solitos census persoluēdi. Vnde fit, vt ipsi optimates in palatijs ipsis, vel finitimis locis famulos ad seruiendum destinatos, vel mercede conductos, vel spe maioris alicuius beneficij obligatos semper habeant. Qua ex re duo commoda sequuntur, prius est, domum principis, aut dynastæ nūquā esse aulicis viris vacuam, sed refertam, omnesq; ad suum obeundū munus semper esse paratos. Alterum verò est, inter dominos, famulosq; mutuum esse quendam, atq; incredibilem amorem: cùm enim famuli pleriq; ab ineunte ætate intra dominorum priuatos parietes educentur, non possunt non à dominis, vt à parentibus diligi, eosq; rursus, vt parentes redamare: quapropter ipsis cum summo amore, beneuolentiaq; obsequuntur, & ab eisdem non paruum laboris sui pretium recipiunt. Vnde colligere potestis, quanta sit eorum in ministrando diligentia, quæ in assistendo assiduitas, quæ ve in singulis rebus exercitatio. Nec verò existimandum est, huiusmodi famulos obscuro, & abiecto loco natos esse, sed iuxta dominorū varietatem, sic etiam famulantium ministrorum esse gradus, principesq; viros, & supremos magnates non nisi homines nobiles in suo famulatu habere. Præter hos autem satellitum, & stipatorum custodia semper adest, qua comitati cum summo ornatu in publicum prodeunt. LINVS. Timēt fortasse alicuius æmuli proditionem, ob quam custodia ista sibi adhibita imminenti periculo prospiciunt? MICHAEL. Neutiquā ista de causa id faciunt: imò verò sine vlla proditionis suspicione viuunt: sed antiquam consuetudinem iam à multis annis introductam obseruāt, nec solùm reges id faciunt, sed proreges, & arcium duces, siue supremi nauarchi. Hi enim omnes satellitū custodia causà ornatus, ac maiestatis ostendendæ semper vtuntur: qua in re, atq; alijs ad famulatum attinentibus vix possum vobis Europeorum hominum pompam, ac fastum explicare. LEO. valde mihi iste ministrorū ordo probatur: sed scire cupio, an etiam sua celebrent conuiuia, & quo ritu illis vtantur? MICHAEL. Quorsum sermonem de conuiuijs infers? cū ma-

teria

teria iſta integrum ſibi colloquium iure poſtulet. Si enim de dapi-
bus, ac ferculis agimus, ſunt omnia opipara, lauta, atq; exquiſita,
varijſq; condimẽtis confecta, tanta præterea multitudine, vt principes
viri aſsiduè cõuiuia inire videantur: quæ plerunq; etiam priuata adeò
ſunt magnifica, & pretioſa, vt quadringentis, quingentis, & eò plurib⁹
aureis conſtent: vt alia publica, & ſolennius inita omittam, præſertim
quæ nuptiarum tempore, vel alio ſimili celebrantur, quorum ſumpt⁹
difficilè æſtimari poſſunt. Solent autem principes alios ſibi æquales ad
huiuſmodi conuiuia inuitare: nam reges ipſi, & qui parem in eo
dem loco, ac iuriſdictione non habent, ſoli, cæteris aſtantibus, accum-
bere conſueſcunt. Quod verò attinet ad abacorum ornatum, mirum
eſt, quibus vaſis, toreumatiſq; ſint referti, his adde lances, ſcutellas, ſcy-
phos, pocula, & alia propemodùm infinita vaſcula ad mẽſæ vſum, quæ
omnia ex auro, vel argento miro opere cælata, conficiuntur: imò & pel
uim, qua hæc ablui ſolent, ex argento conflatã aliquando vidimus. Il-
lud tamen inter cuiuſq; ordinis nobiles commune eſt, vt ſaltem gut
tos, pollubruaq́, ad abluẽdas man⁹ ſimul cũ cochlearib⁹, fuſcinulis, ſa
linis, lychnuchis, ſimilibuſq; alijs inſtrumentis ex argento factis ha-
beant: deniq; tanta eſt auri, argentiq; copia in Europa, vt meritò ad
mirationem nobis mouerit tum abundantia, tum etiam in conſumẽ-
do magnificentia, & velut profuſio. LEO. Nos etiam tua narratio
in admirationem traducit, cùm Luſitanos huc mercaturæ cauſa ve-
nientes, in victu, & miniſtrandi vſu, longè aliter ſe habere videa-
mus: nec enim in ſuis menſis munditiæ normam ſeruare videntur, nul
lum ciborum delectum habentes, ſed paſsim bubula, ſuilla, alijſq; ſi-
milibus carnibus, à quibus nos abhorremus, veſcentes, eaſdemq, nõ
paxillis, ſed proprijs manibus fœdè contrectantes, aliaq; huius gene
ris præſtantes, quæ noſtra refugit natura, & conſuetudo. Præterea vi-
demus, ipſis ad menſam miniſtrantes quoſdam Æthiopes, vel alios ni
gro colore homines, qui ab omni humanitatis cultu vidẽtur alieni: tu
autem Europæ ſummam munditiam, ſummumq; ornatum ita verbis
extollis, vt nihil ſuprà. MICHAEL. Non eſt mirum, ſi eam opinionẽ
mente conceptam habeant noſtri Iaponenſes, qui nondum è Iaponia
ſunt egreſsi: nec deſunt cauſæ, quibus non immeritò in iſtam ſenten-
tiam impellantur. Cùm enim ſolos eos nouerint, qui huc vſq; adueni

unt, ex ipsis de cæteris iudicium faciunt, omnes eadem regula metiuntur, quod tamen à vero multum aberrat. Nam homines hi, qui in Iaponiam veniunt, præter nauarchos, & paucos mercatores, vt plurimũ mercatorũ sunt actores, qui cùm nõ ita politiori cultui sint assuefacti, facilè in aliquas inurbanitatis culpas, & errores incidunt. Accedit, quòd hi nauib⁹ huc ad nos vecti, non possunt ea secum tam commodè exportare, quæ in proprijs domicilijs vsurpare solent, & potiùs necessitati, quàm patriæ consuetudini, & vrbanitati seruiunt. Quæ cùm ita sint, adhuc mirandum est, huiusmodi homines tam magnificè se in sumptibus faciendis gerere: ita vt argentum nihili facere videantur, quos in proprijs domicilijs lautiùs, & vrbaniùs se habere, non dubium est. Quod verò attinet ad cibos, quibus vescuntur, quorum saporem, odoremq; nos auersamur, pari ratione Lusitani nostrorum ciborum modum admirantur. Nihil ergo hac in re vitio verti potest, sed totum vsui, & consuetudini tribuendum. Si tamen à consuetudine oculos auertamus, & in ipsam naturam eos conijciamus, profectò mihi persuadeo, Europeos cibos multò ad naturam sustentandam esse aptiores, & ad gulæ satis faciendum delicatiores: cũ modò ex varijs carnibus altilium, ferarum, auium aucupio captarum, modò ex piscibus diligenter conquisitis, ijsq; omnibus mirificè conditis, conficiantur adhibita bellariorum admirabili varietate. Sed, vt vno verbo totam ciborum rationem complectar, in animum prorsus induco, Iaponicos cibos esse exiguo, ac macro solo nostro accommodatos, Europeos verò fertili, atq; fœcundæ terræ idoneos, atq; ita totam de cibis controuersiam dirimi. LEO. Non diffitebor, nostros cibos minùs esse pretiosos, sapore autem inferiores esse, omnino inficior. MICHAEL. Cùm pretium illorum maius fatearis, de sapore nulla ferè relinquitur dubitatio: cùm tota eius ratio ex vsu, & consuetudine pendeat, quæ cõmuni prouerbio est altera natura. Quod autẽ pertinet ad id, quod superiùs dixisti, Lusitanos carnes, & reliquas dapes manibus contrectare, illud etiam obseruauimus, in Europa non ita inter politiores solitum fieri: sed fuscinulis, & cochlearibus argenteis fercula solere capi, præterquã quod Lusitani si interdũ carnes manu cõtingant, venia digni sint, quòd toralibus, mappisq; vtantur, & accumbentes, assurgentesq; manus abluant, & mantilibus extergant, nec vllũ mali odoris

ris vestigium reliquum esse patiantur. Quod verò carnes manibus cótrectent, è militari vita, quæ in India cõmunis est, sumptum videtur, in qua non tam vrbanitati, quàm celeritati, ac necessitati consulitur. Deniq; vt aliquid de famulis dicam, hi, qui ad nos adducuntur, serui sunt pretio, vel alio iure ex India, vel alijs regnis extra Europam comparati: illi verò, quibus in Europa vtuntur, liberi sunt, & ingenuè, atq; vrbaniter educati. Qua propter æquum est, vt Lusitanos vrbanitati deditisimos esse, post hac censeatis. LEO. Curabimus, vt opinionem hactenus de ipsis conceptam deponamus, aliamq; lógè meliorem in animos inducamus. Sed quoniam de famulatu dixisti, de equitandi ratione aliquid dicas, vehementer studeo. MICHAEL. Quod ad equos attinet, vix dici potest, quæ sit, quáq; elegans equorum forma, quanta in currendo agilitas, & in singulis motibus corporis prompta ad obtemperandum fræno, & calcaribus natura. Accedit etiam vsus, & doctrina, qua exculti equite vna tantùm manu frænum moderante, mirum est, quàm facilè gubernentur, & in gyrũ veluti flectantur. Nec per hyperbolẽ id à me dictum putetis: nos enim ipsi vidimus equos circulo conclusos, iussosq; circumuolui, eos conficientes gyros, easq; circuitiones, vt ne latum quidem vnguem, metam sibi præfixam transgrederẽtur, quod nisi oculis vidissemus, creditu difficillimum nobis fuisset. Nec verò solùm currere, & in orbem volui solent, sed succussare interdum, nonnunquam salire, & alijs varijs motibus vti, qui quantopere ad omne equitis imperium condocefiant, manifestè ostendunt. Quid de equorum phaleris, & ornamentis dicam? cùm tam antilenæ eorum, quàm postilenæ, cingulæ, ephippia, & reliqua omnia corporum ornamenta serico, atq; auro abundent, nec minùs quàm ipsorum dominorum corpora decorentur. Qua in re non parùm admirabile extitit equestre ornamẽtũ, quod Sebastianus clarissimus Lusitaniæ rex confici iussit, & quingentis millibus aureorum stetit. LEO. Equidem cùm cætera omnia à te dicta, tũ præsertim quæ ad equos pertinent, nos admiratione afficiunt, & nó audire tantùm, sed vidisse oculis iuuaret. Cùm enim nos tantopere artem equitandi profiteamur, nunquàm hactenus nostros equos vna manu moderandi rationem assequi potuimus, quam tamen communem esse affirmas. Vnde colligo, etiam in Europa ex equo pugnam

iniri posse cum hoste. MICHAEL. Rectè colligis in prælijs nanq; magna ratio habetur equitum, qui quidem mira expeditione in pugnádo, & equitando vtuntur. Videre nanq; est equitem equo velocissimo expeditum altera manu vel gladium, vel hastam gestantem, altera verò parmam, eademq; habenas moderanté tam celeriter, & expedité, vt ad nutum sessoris equus currat, assiliat, consistat, recurrat, aliosq; necessarios motus ostendat, adeò, vt nihil homini equestri, ac militari arti dedito iucundius existimem, quàm equites Europeos equitantes, & ludicra pugna se exercentes conspicere. LEO. Idem prorsus censeo. Quid enim equiti iucundius, quàm videre, & habere veloces equos ad cursum expeditos, fræno bene parentes, reliquaq; ad equitandi rationem necessaria præstantes? sed hæc, vt dixi, oculis videri debuissent. MICHAEL. Negari non potest, istam præsentiam, quam optas, magna ex parte suppletam esse aspectu duorum equorum, quos nos ipsi, vt pater Visitator afferret, multis precibus impetrauimus: & quanuis multis fieri non posse visum fuerit, vt in tam remotas terras naui veherentur propter multas, ac varias difficultates, quæ se se offerebant: eas tamé omnes vicit patris Visitatoris propensa admodum in Iaponiam nostram, nosque omnes voluntas: qui quidem equi etsi non sunt Europei, sed Arabici, nequaquàm cũ Europeis conferendi, in multis tamen rebus tam ipsi, quàm eorum ornamenta optimè composita ostendere possunt aliqua ex parte, quæ de Europeis equis, & eorũ apparatu superiùs dixi. LINVS. Fateor, id ita esse: nisi enim istos ex India allatos equos vidissemus, vix concipere possemus Europeorũ equorum robur, & in currendo, ac in pugnando singularem exercitationem. Sed duo mihi occurrunt roganda: vnũ est, quæ sit causa, quare ornamenta istorum equorum sint tam varia? alterum est, quomodo eorum pedibus soleæ ferreæ substernantur, quæ clauis affixis ita muniuntur, vt tamen equorũ saluti, pedũq; celeritati non officiant? MICHAEL. Quod attinet ad ornamentorũ varietaté, ea ex equitandi etiam diuerso genere originem habet. Solét enim Europei duplici specie equitádi vti: altera stapedûm, vt vocant, loris cõtractis, & ad currendũ expeditis: altera verò, loris productis, & ad deambulandum accõmodatis: vnicuiq; autem modo siue currendi siue deambulãdi ephippia, & reliqua equorũ ornaméta aptant: cũ nos

sempes

ſemper eodem genere vtamur. Non eſt igitur mirum, ſi in Europa
alius ſit ornandi equos modus ab eo, quem apud noſtros obſeruari vi-
demus. Quod verò miratus es, ſoleas ferreas, id etiam ex deſuetudi-
ne, & inſolentia prouenit: in Europa namq́, vt equi fortiùs veſtigium
imprimant, & diutiùs in frequenti curſu ſoleæ perdurare poſsint, ex
ferro fabrefactæ, eorum pedibus affigi ſolent. Nec verò id pedibus
nocet: nam clauiculi illi, quibus huiuſmodi ſoleæ figuntur, nequaquã
carnem lædunt, ſed cartilaginem tantùm eam occupant, quæ ſine
ſenſu eſt: atq; ita ſine dolore, aut ſanguine huiuſmodi quodammodo
calcei eis induuntur, quò meliùs diſcurrere huc, atq; illuc etiam per
montes, & ſyluas poſsint. Accedit mira Europeorum artificum ſoler
tia in hoc munere præſtando, quod nos ignorantes, non niſi ſoleis
ex palea confectis, equorum pedes munire poſſumus: poſſunt autem
Europei, qui alij aliorum mores optimè callent, & alij aliorum artes
& inuenta iucundiſsimè perdiſcunt: nec hos ab illis viciſsim aliquid
accipere vlla ratione pudet: quod tamen malũ in noſtra natione maxi
mè dominatur, quæ vltra id, quod ipſamet inuenit aliquid ab alijs gẽti
bus mutuò accipere quodãmodo verecũdatur. LEO. Egregiè tãquã
domeſticus, & indigena vitium gentis noſtræ attigiſti. Sed explica,
quomodo matronæ nobiles iter faciant: nec enim viam longam pe-
dibus eas ingredi credibile eſt. MICHAEL. Rectè dicis: Europei nãq;
homines quamuis totius adminiſtrandæ familiæ dominatum teneant,
tamen vxores ſuas magnifaciunt, & earum ornatum, atq; apparatũ
diligenter procurãt: nõ ergo iter pedibus extra domũ nobiles fœmi-
næ conficiunt: ſed vel ſellis aptiſsimis, vel lecticis vehuntur, nonnũ
quam etiam equis, ſiue mulabus, puluinis dorſo iumentorũ ſubſtratis:
plerunq; tamen lecticis curulibus vti ſolent. Sunt autem lecticæ cu-
rules veluti quædam ligneæ domũculæ, tecto quaſi fornice coopertæ,
in quas incluſæ nobiles fœminæ ſiue iacentes, ſiue puluinaribus ſedẽtes
vehuntur. Huiuſmodi autem lecticæ bigis, & quadrigis portari ſo-
lent: nonnunquam enim duo equi adhibentur ad currum, interdum
quatuor, vt ex hac forma, quam vobis propono, colligere poteſtis.
Nec verò ſolũ illuſtres matronæ, ſed etiam viri nobiles, grauesq; inter
dum ſacerdotes, & pontifices curru, ac lecticis vtũtur. LEO. Ex iſta
ſanè forma colligere licet, quàm accõmodatæ ſint iſtæ lecticæ, in quib⁹
optimè

optimè siue sedens, siue iacens, vel accubās, quicunq; vir, aut fœmina nobilis cum sex, vel octo socijs iter facere potest: sed dubiū est, quo modo quatuor simul equi gubernari, & dirigi possint? MICHAEL. Istud sanè facillimū est, cùm Europei equi admodū dociles sint, & optimè ad iter faciendum instructi, qui postquàm assueti sunt huiusmodi lecticis curulibus iter, vel currentes, vel deambulantes, vel pedetentim conficiunt. Adde etiam aurigarum artem, & scientiam, qui in temone sedentes, altera manu habenas, altera flagellum gestant, & egregiè equos moderātur. Equi autem duo, siue quatuor deligi solēt pulchri, colore, & magnitudine similes, adeò vt vix vnum ab altero discernas, stragulis alterius rationis, ab alijs equis decorati: lecticæ autem ipsæ tapetibus, & aulæis sericis, auro intextis, & gausapinis operiuntur, interiusq; ornātur, ita vt in splendida, & bene composita domo nihil aliud requiras. LINVS. Istarum lecticarū curulium est ne in Europa magnus numerus? MICHAEL. Magnus profectò, & admirabilis: sunt enim in Europa equi propè infiniti, ijq; pulcherrimi, præsertim Hispani, Neapolitani & Mātuani, qui præter cæteros forma, & velocitate sunt nobilitati: patritij autem viri, & matronæ sunt sine numero, redituśq; eorum ad huiusmodi sumptus faciendos amplissimi: vnde patet, quis sit lecticarum curulium numerus, quē Romæ tātùm tria ferè millia cōtinere audiuimus. Atq; hic est, frequens faciēdi itineris mod⁹ ab Europeis nobilib⁹ obseruari solitus. Et quoniā plura restant dicenda de ijsdē Europeis moribus, nosq; diu in hoc colloquio morati sumus, in crastinum diem, quæ sequuntur, reijciamus. LEO. Assentior, & si quoties sermonem præcidis, toties voluptatis, qua afficimur, cursum suauissimū intermittis.

De iucundis, atque honeſtis exercitationibus, quibus Europei nobiles vtuntur, deq; ingenua filiorum educatione. Colloquium vndecimum.

LINVS.

Ixiſti ſuperiore nocte de famulatu Europeorum patritiorum, ac nobilium: ſequitur, vt etiam de eorum exercitationibus agas: nec enim tam prudentes viros tempus fruſtra conterere credendum eſt. MICHAEL. Ita ſanè cum prudentia eorum conſonat, & ſic ſe gerunt Europei optimates, vt tempus ſine aliqua honeſta exercitatione præterire non patiantur. Exercitationum autem harum varia ſunt genera, de quorum præcipuis hodierno die vobiſcum agam. Atq; inprimis Europei, vt inde exordiar, egregiè filios ſuos educant, pædagogis, & præceptoribus eos tradentes: vt in omni honeſta diſciplina inſtituantur. Curant autem præcipuè tum per ſe ipſos, tum etiã per huiuſmodi pędagogos, vt Chriſtiana pietate excolantur, Dei timorem, & mandatorum ipſius obſeruantiam in animis imprimentes: quo primo colore tincti, vlterius in omni politica vrbanitate, & diſciplina exercentur: ſolent etiam nonnullas bonas artes ad cuiuſq; ſtatum accõmodatas perdiſcere. Cõmunes autem omnibus ſunt legere, ſcribere, linguam latinam aliqua ex parte callere: quo fundamento iacto, qui vel ſacris ſunt initiandi, vel magiſtratuũ perſonam ſuſcepturi, plures alias artes diu, diligenterq; diſcunt. Sed agã de nobilium exercitationibus, qui profanã, & equeſtri, ac ſenatorio ordini conuenientem vitam profitentur. Prima igitur eſt armorum, quorum varijs generibus vti cum ſumma velocitate, & dexteritate conſueſcunt: tum vt inde oblectationem, & aliorum laborum leuamentum capiant: tũ etiam vt ad prælia, pugnaſq; ineundas aptiores, agilioresq; euadant.

Deinde

Deinde ſequitur equitandi vſus, quem ſtudioſiſsimè tenent ad omnẽ currendi, & incedendi rationẽ equos aſſuefacientes, quod ita & militiæ, & paci conducere arbitrentur. Præterea ſolent diuerſa muſica inſtrumenta pulſandi artem diſcere, cui etiam ſuauiſsimũ vocũ cõcẽtũ adiungunt, imò & ſaltandi, ac tripudiandi iucundiſsimam exercitationem: quibus omnibus non poſtponunt venatum, aucupium, & alia ſimilia ruſticana oblectamenta, cùm illis etiam admodum dediti ſint. LEO. Iucũdũ erit Lino noſtro, mihiq; ſi iſtas exercitationes, quarũ ſummam collegiſti, ſigillatim perſequaris, & earum rationem planiùs explices: vt quas vidiſſe non licuit, audiendo ſaltem cognoſcamus, & iucũdæ narrationis voluptate afficiamur. MICHAEL. Placet vobis morem gerere, & ea, quæ vidimus tum memoria repetere, tum ratione referre: quod mihi ipſi dicenti non iniucundum fore ſpero. Vt autem belli gerendi, prælijq; committendi rationem in aliud tempus reijciam, taceamq; armorum intra priuatos parietes ludum, qui multiplex eſt, videlicet adhibito gladio, & pugione, gladio, & parma, gladio item ancipiti, nonnunquam ſumpta ſolùm bipenni, vel haſta, alijſq; ſimilibus modis; egrediar extra domeſticam, & vmbratilẽ exercitationem in campum, & puluerem, & publicas concertationes, quæ quanuis ſint ludicræ, in illis tamen magnam operam, induſtriamq; Europæi homines collocant: nec tamen omnia perſequar, quæ ad hanc materiam pertinẽt, quòd longiſsimam narrationem requirant; ſed tantũ præcipua capita perſtringam. LEO. Quantùmuis longa ſit de hac re narratio, nullum tamen faſtidium parituram, præſtare non dubito. MICHAEL. Quod ad hæc publica, & ludicra certamina attinet, ea plerunq; equeſtria ſunt: quòd Europei equi propter velocitatem, & agilitatẽ ſummã ad ea ſint accõmodatiſsimi. Præcipua autẽ certamina, & valde celebrata illa ſunt, quæ vulgò torneamẽta appellãtur, in quibꝰ cataphracti equites haſtas altera manu geſtantes, altera clypeos, in cãpũ deſcẽdũt, mutuò ſinguli in ſingulos incurſionẽ faciunt, demũq; haſtis, quas eodẽ impetu confringunt, grauiter ſe impetũt. Quòd ſi aliquis illuſtriori ictu alterum percutit, vtpote ſi aduerſam frontem attingat, eò clarius nomen reportat. LEO. Iſta ſanè certamina, potiùs mortis certiſsimæ inſtrumenta, quàm vitæ oblectamenta dici poſſunt. Duplici enim ex capite periculum oriri video; alterũ eſt, quòd equi

ſint

sint robustissimi, & mutuò in se equites ipsi incurrentes, facilè non solùm se lædere, sed omnino dilacerare possunt: alterum verò est, quòd ictus illi hastarum sint sæpe futuri mortiferi, ac læthales. MICHAEL. Nullus est grauis,& vtilis ludus sine aliquo discrimine: sed istis duobus periculis, quæ attigisti, remedium opportunũ adhibetur. Primũ quidẽ,quòd in catadromo inter ipsos equos hinc,& inde currẽtes quædam repagula, quæ telæ vulgò appellantur, interijci solent: quo fit,vt corpora equorum se non contingant. Deinde si fortè sine repagulis pugna ineatur, ita dexteritati equorum fiditur, vt equis se non cõtingentibus, equites tamen mutuò appropinquantes se percutiant. Deniq; quamuis ipsorum equorum corpora vicißim collidantur,in conflictu totum est equorum, non equitum periculum. Vitatur autem ictuum discrimen duplici ratione, tum quòd arma, quibus se equites tegunt,ità sint valida,& firma, vt non solùm hastæ,sed sclopi ictum,siue glandem sclopo iactam sustinere,ac repellere possint: tũ etiá,quòd hastilia obtuso ferro præfixa,quib⁹ tũc vtũtur,eius sint materiæ,vt facilè confringi queant. Qualia autem sint Europea arma,ex ijs,quæ à nobis sunt allata,conijcere potestis. LINVS. Vidimus illa quidem, & pulchritudinem, ac nitorem cum tanta firmitate,ac duritia sumus admirati: sed simul etiam iudicauimus, ita grauia esse, vt corpore humano gestari nequaquàm poßint. MICHAEL. Ita olim accidisse Dauidi adhuc adolescenti sacris literis proditum est, cùm ei gigantem Goliath nomine aggressuro,à Saule rege regia arma aptarẽtur: non possum, inquit,sic incedere, quia non vsum habeo: Saul autem,qui illis armis assuefactus erat, onus illud tolerabile reputabat: & Dauid ipse progressu temporis similia alia arma gestare solitus,idẽ omnino sibi persuasit. Non aliter vobis,alijsq; nostris hominibus præ desuetudine arma Europea Æthna, vt aiunt,grauiora videri possunt: Europeis autem & gestare solitis, & robore præstantibus non ita accidit. LEO. Si impedimentum oneris tollatur,non dubito, quin cataphracti equites nullos pares in pugna reperire poßint. MICHAEL. Nullos nisi alios cataphractos, quorum magna est apud omnes Europeos copia. Sed vt ad ludicra certamina redeam: aliquando ita fiunt, vt equites mutuò concurrentes eductis è vagina ensibus inter se mira arte digladientur. Qua in re aspectui iucundißimũ est videre, quo

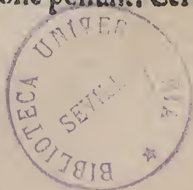
P modò

modò se impetant, hic adoriatur, ille refugiat, aut corpus declinet, rursus in aduersarium feratur, ille ictum parma tectus vitet, rursusq; æmulum petat, & ita variæ fiant flexiones, & circuitiones, equis semper ad nutum parentibus. Idem interdum fit parma, vel clypeo, & hasta alterius modi ab ea, qua se congredientes percutiunt. Nonnunquàm etiam arundinibus, vel malis medicis, vel pilis ex luto confectis certamen committitur, in quo similiter aggressiones, effugia, corporum declinationes, regressus, alijq; similes motus miram iucunditatem pariunt. Solent item huiusmodi equites de collineandis ad aliquem scopum hastis, & confringendis decertare, qua in re ita sunt agiles, & strenui, vt sæpe initio cursus cuspide hastam teneant, mox in aërem proijciant, rursusq; hastile apprehendant, & ad designatum locum collineatam hastam confringant. Solẽt etiam armilla transuerso fune suspensa contendere, de hasta per eam transmittenda, quæ tamen ita arundini infixa, & inserta est, vt quoties hasta transmittitur, cuspide traiecta armilla facilè cedat, ac deferatur, & ita equitis cursum non impediat. Deniq; interdũ ex alto loco anser, vel similis aliqua auis suspenditur, & inter equites decertatur, quisnam eorum in medio cursu própriùs à corpore caput possit auellere, & obtinere. Qua in re euenire aliquando solet, vt eques anseris guttur frangere nequaquã valens, manu ipse sua suspensus, & ex equo transcurrente desiliens, spectatoribus risum moueat. Hæ sunt, & aliæ similes exercitationes, quibus Europei ad se rei equestri assuefaciendos, equosque ad pugnam exercendos operam nauant: ex quibus non solùm vtilitas, sed etiã voluptas maxima percipitur. LINVS. Equidẽ ita iucunda ista certamina arbitror, vt ad illa tantùm spectanda, vestræ nauigationis laborem, rectè susceptum esse iudicem: imò verò ego ipse te loquentem audiens, toto animo cõmoueor, illa videre gestiens, & ad ista spectacula intuenda hinc auolare cupiẽs. sed agè explica, quænam præmia victoribus deferantur, & quorum arbitrio contentio tota dirimatur? MICHAEL. Præmia quidem varia, & multiplicia à principibus, vel dynastis certamina instituentibus proponũtur: sunt autem plerunq; opera aurea, vel argentea gemmis distincta, vel serica, aut gausapina, vel alia pretiosa: iudices verò, vel arbitri sunt alij nobiles equites, in ijsdem certaminibus exercitatissimi, qui in sublimi aliquo thea

tro

tro constituti, pugnam totam attentè conspiciunt, ictus mutuò inflictos notant, errores, vel leuissimos, si fortè cõmittãtur, diligẽter animaduertunt: deniq; rebus omnibus examinatis, victores renuntiant, & præmia cum summo omnium spectantium applausu illis attribuunt. Vt autem huiusmodi solennia certamina maiori celebritate, & vestium ornatu fiant, præter illa præmia, quæ victoribus proponuntur, solẽt etiam & alia duo indici, alterum quidem ei, qui omnium pretiosissima veste, alterum ei, qui elegantissima indutus in publicum prodierit. Quo fit, vt interdum vnus, idemq; eques tria præmia ferat: primum victoris, secundum pretiosissimè induti, tertium elegantissimè exornati: atq; ita vndiq; præmijs, & laudibus decoratus omnium in se oculos conuertat. Cùm autem ad huiusmodi certamina tanta sit hominum frequentia, talisq; spectantium concursus, facilè colligere licet, quinam sumptus fiant, & quæ pecuniæ copia in his ludis celebrandis expendatur. De qua re, quoniam prolixiùs dicendi non est locus, quinam horum ludorum sit apparatus, ex librorum varia lectione cognosci potest, præsertim ex historia de vita Ioãnis secundi clarissimi Lusitaniæ regis cõscripta, in qua de certaminibus, ac ludis in nuptijs Alfonsi principis filij eius, & Elisabethæ Ferdinandi Castellæ regis filiæ apparatissimè celebratis, luculenter agitur. Ne autem vos tantùm ad historias libris traditas remittam, scitote nobis ipsis in Europa commorãtibus, celeberrimè fuisse inita huiusmodi certamina in nuptijs illustrissimi Allobrogum ducis, & secundæ Philippi Hispaniæ regis filiæ, quæ omnium iudicio, cum quibuscunq; alijs magnificentissimis cõferri poterant. Vt tamẽ meliùs huiusmodi apparatus, & variarum vestium, quæ in Europa gestari solent, elegantiam, & ornatũ nostri Iaponẽses cognoscerent, librum quendam egregium ex Europa detulimus, in quo eximiæ imagines insignium principum, præsertim ex vetustissima, & nobilissima Philippi Hispaniæ regis familia, sunt excusæ. LEO. Equidem præteritis diebus librũ istũ cum summa admiratione volutauimus: nec verò imagines illæ typis mandatæ, sed viuæ, & spirantes videbantur: sed vlterius reliquas exercitationes equestres Europeorum hominum prosequere. MICHAEL. Illas omnes persequi, diuturnum opus est: sed illud adijciam, miram esse operam, quam Europei in equestri exercitatione ponunt. Certũ enim

est comitum, marchionum, & ducum equilia quadraginta, quinquaginta, imò & sexaginta, vel octoginta equos continere: regum verò, & principum stabula multò plures, in quibus exercendis magna pars temporis insumitur. Solent namq; plerunq; nobiles matutino tempore, ad exercendos equos in campum prodire, eosq; cursus defatigatione, frænorumq; varia moderatione, ad pugnam ineundã assuefacere: vespertino verò tempore per medias plateas vrbium, vel amplissima pomœria, & areas, quæ ante muros, vel magnificas domos sunt, eisdem equis vecti deambulant, omnibusq; spectantibus egregiam sui speciem præbent, atq; ita equestrem exercitationem nunquàm intermittunt. LINVS. Digna sunt sanè ista à te commemorata, quæ quiuis honestarũ rerũ studiosus, oculis intueri vehemẽter cupiat: quòd mirum quendã apparatum, Europeorumq; hominum maiestatem præ seferant. Sed agè explica, num etiam venatione, & aucupio se exerceant? MICHAEL. Quòd ad venationem, & aucupium attinet, credo equidem Europeos homines facilè reliquis omnibus gẽtibus antecellere: has enim duas res, quasi quasdam ingenuas artes diligenter profitentur: in quibus exercendis, iuxta prouinciarum varietatem, magna etiam est varietas: commune tamen est omnium illarũ prouinciarum gentibus, omnes aues, quæ ad accipitrũ, haliæetorũq; genus pertinẽt, & ad aucupandum sunt aptæ, diligenter conquirere, magno pretio emere, studiosissimèq; alere. Sunt nãq; in Europa multæ aues, quæ aucupio capi possunt, quales sunt ciconiæ, grues, ardeæ, aliæq; vel miræ pulchritudinis, vel iucundi, & multiplicis saporis. Causa autem venationis solent etiam Europei canes venaticos cuiuscũq; generis conquirere, quales sunt vertagi, Molossi, Corsici, Gallici, alijq; similes, quib⁹ varij etiam generis feras venantur, nimirum vrsos, apros, lupos, ceruos, damas, cuniculos, lepores, multasq; alias animãtes, quæ in Europa nascuntur, & iuxta venationis diuersitatem, diuersis etiam canibus vtuntur. Quidam enim feras excitant, alij eas cursu fatigãt, & consequũtur, alij cũm illis fortiter, & strenuè pugnant, & sæpe mirabiliter eas discerpunt, ac dilacerant. Quæ omnia venationis genera mira iucunditate Europeos homines perfundunt, qui equis velocissimis vecti, simul & maiores feras insequuntur, easq; frequenter venabulis suis transfodiunt, & egregiam prædam cũ sum ma-

volup-

voluptate domum reportant. Qua in re tam ad aucupium, quàm ad venatum pertinente, non dubiũ est, ab hominibus Europeis magnos sũptus fieri. Vt autẽ hæc studiosiùs cõseruẽt, in more est, vt pleriq; principes, & optimates in nemoribus, & syluis habeant septa quædam lõgissimi spatij, vallo, aut muro circundata, intra quæ cuiusq; generis belluas continent, quas, cùm libet, magna animi oblectatione venantur. Præter quæ, alia etiam habent sæpe vrbibus propinquiora, in quibus multa stagna, auiaria, similiaq; voluptatis loca conficiũt, ad eaq; frequenter relaxandi animi causa diuertunt: vt omittam hoc loco hortos amœnissimos ipsis domibus coniũctos, de vtrisq, in sequentibus dicturus. Quoniam autem quæcunq, in Europa vidimus, sub aspectum nostrorum Iaponensiũ hominum subijcere optauimus, quãtum fieri posset, attulimus ex Europa varios libros ad venationem, & aucupium attinentes: in quibus aues, & animantes varij generis sunt expressæ, quas pingendi, & excudendi egregium artificium ibidem licet conspicere. LINVS. Superioribus diebus libros istos Martinus noster mihi ostendit, in quibus talem, tamq; ad viuum expressam figurarum varietatem conspexi, vt non ars imitata naturam, sed humana cogitatio illa omnia finxisse videatur. Non tamen cõmentitia illa esse credo, sed ex auibus, & animalibus, quæ sunt in nostra Iaponia, illa etiam in Europa esse, conijcio. MICHAEL. Nihil ibi cõmẽtitium contineri, certissimũ est; cùm libri illi ad vsum ipsorum Europeorum, & non externorum, qui falli possunt, sint compositi: idemq; de alijs libris, in quibus depicta sunt ædificia, regna, vrbes, prouinciæ, intelligendum est. LEO. Non est dubium, quin ipsis omnib⁹ fidem habeamus, cùm talia ad nos indicia, & argumenta attuleritis, & vos ipsi certissimi testes præsentes sitis. Sed propone adhuc alia iucundarũ exercitationum genera. MICHAEL. Longum esset omnia alia recensere, sed vltra illa, quæ à me sunt commemorata, sunt etiam canendi, instrumenta musica pulsandi, & saltandi artes. LEO. Habent ne Europei multa musica instrumenta? MICHAEL. Multa, eaq; iucundissima, qualia sũt nablia, siue psalteria, testudines, lyrę, citharę, vt omittã ea, quæ ad ignobiles pertinent, & inflando pulsantur, vt sunt tibiæ, sambucæ, fistulæ, tubæ, aliaque eiusdem generis ad symphoniam pertinentia, quæ omnia artificiosè siue pulsata, siue inflata suauissimũ

concen

concentum edunt. LINVS. Equidem ſuperiori nocte, cùm muſica in ſtrumenta vos pulſantes audiremus, ſumus vehementer recreati, non tamen iſta in tantam ſuauitatem, quam prædicas, aſſecuti. MICHAEL. Meminiſſe è ſuperioribus oportet, quantum valeat inueterata conſuetudo, vel contra deſuetudo, atq; inſolentia, quod ſimiliter in cãtu cuenire ſolet. Vos enim, qui nondum Europeo cãtui, & ſymphoniæ eſtis aſſuefacti, nondum eius ſuauitatem, & dulcedinem experimini: nos autem, quorum aures iam ſunt aſſuetæ, nihil auditu iucundius eſſe credimus: quòd ſi à conſuetudine animum auertere velimus, & rei ipſius naturam conſiderare, inueniemus profectò, Europeum cantum miro quodam artificio eſſe compoſitum. Nec enim in eo, ſicut in noſtro, idẽ omnium vocum tonus perpetuò conſeruatur, ſed quidam toni ſunt acuti, alij graues, alij intermedij, qui ſimul artificioſe emiſſi, mirũ quẽdam concentum reddunt. His adiunge falſas, quas dicunt, voculas, & eas, quæ ſupra ſolitum tonum efferuntur, quæ omnes ſiue regulam obſeruantes, ſiue ſupra eam nonnunquam elatæ, ſimulq; cum muſicorum inſtrumentorum ſonis coniunctæ, aures audientium mirificè delectant. Vnde fit, vt cùm tanta ſit horum tonorum varietas, tam variaq; modulatio, integra quædam ars, atq; vna ex ingenuis ad huiuſmodi tonos componendos, & inter ſe temperandos fuerit conflata, quam Europei ab ineunte ætate ſtudioſè addiſcunt, magnoſq; in ea progreſſus facientes, non infimam viuendi rationem tenent. Inter nos autem quoniam in cantu nulla eſt tonorum diuerſitas, ſed vnus, atq; idem vocis emittendæ modus, nulla eſt hactenus ars, nullaq; diſciplina, qua ſymphoniæ præcepta contineantur: cùm Europei ſonorum multiplici varietate, inſtrumentorum artificioſa fabricatione, librorum muſicorũ, & figurarum admirabili multitudine hanc artem ſummoperè illuſtrauerint. LINVS. Iſta omnia, quæ affirmas, vera eſſe prorſus exiſtimo: nã & inſtrumentorũ, quæ attuliſtis, & librorũ varietas, & cantus, ac ſymphoniæ modulatio mirum quoddam artificium oſtendũt. Nec dubito, quin noſtri cantus audiẽdi cõſuetudo ſit impedimẽto, quominùs Europei cõcẽtus ſuauitatẽ ſentiamus. Sed dic nũc aliquid de ſaltãdi, ac tripudiãdi modis in Europa vſurpatis. MICHAEL. Satis erit ſcire, eos etiã eſſe varios, ac multiplices, iuxta lyrarum varium concentum, ex quibus tripudiatio tota pendet: ſunt autem ij modi varij, ad varias etiam ætates

tates

tates, perſonaſq; accómodati. Vnde fit, vt quanuis pueriles ſaltationes leuiores ſint, illæ tamen, quas viri, ac fœminæ inter ſe, vel viri cum fœminis exercent, præſertim in ſolennibus, ac regijs tripudijs iucundũ ſimul, & grauem geſtum præ ſe ferant. LEO. Affirmas, fœminas cum viris ſaltationẽ exercere: iſtud ſanè videtur multum de Europea grauitate detrahere. MICHAEL. Nihil omnino detrahit: cùm tãta maturitate, atq; oris modeſtia id fiat, vt ſaltatio lætificare quidem animos, ſed nequaquàm ad laſciuiã prouocare cõſueſcat. Et quoniam opportunè ſe offert locus de fœminarum Europearum honeſtate, & grauitate aliquid dicendi, illa ſanè talis eſt, vt cuicunq; externo homini admirationem meritò moueat. Solent enim Europei homines in fœminarum habitu, cultu, habitatione, & tota viuendi ratione miram honeſtatem redolente, honoris ſui ſummã collocatã eſſe, arbitrari. Quo fit, vt nulla maior dedecoris nota alicuius homini inuri poſsit, quàm ſi vel leuiſsima ſuſpicio de fide, & caſtimonia violata ab vxore, vel quacunq; alia ſanguine propinqua, etſi innupta, cooriatur: quam notã illi, etiam ipſarum ſanguine profuſo eluere non dubitant, quanuis iure cautum ſit, ne id à priuatis perſonis ſed à magiſtratibus exerceatur. LEO. Tripudiandi in Europa ratio differt ne multum ab ea, quã nos obſeruamus, an omnino hanc noſtram ſuperãt? MICHAEL. Solet ſemper variarum gentium comparatio, morumq; collatio offenſionẽ gignere, ſi aliæ nationes alijs præferantur: qua de cauſa non ea fuit mihi vnquam mens, vt vel Europeos mores præter modum laudibus extollerẽ, vel Iaponicos deprimerẽ: niſi fortè eſſet aliquis diuina lege, vel cõmuni omniũ gentiũ conſenſu exploſus, & improbatus. Quod ergo ad ſaltationem attinet, noſtra quidem Europeam facilè imitari, & exprimere diceretur, ſi non nulla parum ad rem pertinentia iuxta Europeorum iudicium ex noſtro ſaltandi genere tollerentur. LEO. Quæ ſunt iſta, quæ parum ad rem facere dicis? MICHAEL. Duo præcipuè: alterũ eſt, quòd qui inter nos tripudiant, frequenter perſonati in publicum prodeunt, vel fœminæ alicuius iam demortuæ triſtẽ perſonam paſsis capillis, ac mœſto vultu induentes, vel animum ſimiliter hominis corpore iam ſolutum referentes: quæ quidem potiùs triſtitiam, ac lamentationem, quàm iucunditatem, & lætitiam, quæ ſaltationis propria eſt, parere videntur. Alterũ eſt, quòd qui tripudiat, ſolet in

terdũ

terdũ in media saltatione consistere, & vocẽ in modũ eiulantis edere, cui reliqui spectatores eodem sono respondent: vnde fit, vt Europeis potiùs quædam confusa conclamatio, quàm festa, & iucunda saltatio esse videatur. Si ergo nostri Iaponẽses personas illas tristes deponentes, semper splẽdido ornatu induti tripudiarent, sonumq; in Europa vsurpari solitum obseruarent, planè normam Europeæ saltationis tenerẽt: sed sua cuiq; nationi consuetudo relinquatur. LEO. Vnũ superest interrogandum in hac materia, an videlicet Europei in solennibus festis actione aliqua, vel dramate vtantur? MICHAEL. Dramata Europea iuxta sententiam nostram cæteris omnium nationum antecellunt, quæ varia, & multiplicia sunt, nimirum dialogi, comœdiæ, tragœdiæ, tragicomœdiæ, & aliæ similes actiones, in quibus multa sunt admiranda: nam, vt ornatum vestium omittã, mira sunt opera, quæ fiunt aliquando, vt euentus aliquis exprimatur. Spectatoribus enim proponitur vrbis, arcis, vel alicuius alterius loci tã artificiose fabricata species, vt non imago, sed illa ipsa vrbs, aut arx, de qua agitur, esse iudicetur. Iam verò personæ virorum, vel mulierum, quæ loquũtur, accõmodatè ad materiam, variam vocem edũnt, nunc lætã, nunc flebilem, interdum grauem, nonnunquam remißiorẽ, deniq; modis omnibus variatam, ita vt ea non ab artificio aliquo, sed ab ipsa tantũ natura proficisci videatur: non enim quasi canendo vocem extollunt, vt apud nostros fieri consueuit. Singulis tamen actibus cantus suauißimi intermiscentur; his adde intermedios quosdam, vt vocant, sales, & facetias, quibus tota actio egregiè temperatur: adeò vt plerunq; nulla sit tam longa, quæ fasticium gignere poßit: etiam si per multas horas populo spectanda exhibeatur. Ex quibus omnibus cognoscere potestis, quanti etiam sint sumptus in his actionibus agẽdis, qui frequenter quatuor, aut quinq; aureorũ millibus æstimantur. LEO. Fateor, omnes Europeas res esse admirabiles: cũ enim in illis magna pecuniæ copia expendatur, qua nihil est tam difficile, quod non obtineatur: manifestè constat, etiã difficillima quæq; ab Europeis ad exitum perduci. LINVS. Quæro, an etiam alij supersint ludi, à te cõmemorandi? MICHAEL. Ludi alij multi ad animos relaxandos non desunt inter nationes illas nobiles, diuites, & quæ in tanta pace, ac tranquillitate viuunt. Vsitatißimus autem est ludus pilæ, qua ludere

Euro-

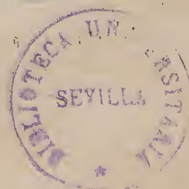
Europei solēt in aliquo magno atrio, & hoc ludo nō solū animos recreāt, tēpus honestè, & non otiosè terentes, sed etiā saluti cōsulūt, malos humores, qui ex lautis, & varijs cibis gigni solent, corporis exercitatione, & sudore absumentes, eademq; corpora ad laborem impigra, & agilia reddentes. Sunt etiam alij ludi, vt scacchiæ, (quæ licet nostræ sit similis, tamet ab ea non nihil differt) tabellarum, taxillorū, chartarum pictarum, quorum nonnulli etiam apud nos sunt in vsu. Sed quoniam iucundis exercitationibus recensendis sensim, & sine sensu longū tēpus est elapsum, quiete narrationem intermittentes, in crastinum diem, quæ sequuntur de gubernandi ratione, differamus.

De ordine, vsuque Europeorum hominum in regnorum, rerum publicarūque administratione. Colloquium duodecimum.

LEO.

Longa admodùm nobis visa est diei vnius mora hodiernum congressum, orationemq; tuam de gubernandi ratione apud Europeos vsurpata, studiosè expectātibus. MICHAEL. Agam libenter de hac materia: vt ad aliā vobis iucundissimam, viam muniam, de ordine exercitus in aciem educendi: cùm pacifica gubernatio pugnæ committendæ vsum, ordine antecedat. Primò igitur illud in Europea administratione obseruandum est, regibus, & rerum publicarū gubernatoribus eū esse scopū propositū, & veluti primū fundamentū in hac materia iactū, principes viros, qui regni, populi, aut reipublicæ gubernaculum tenent, debere non priuatis, sed publicis cōmodis inseruire, curareq; vt tota populi vniuersitas in summa pace, & trāquillitate conseruetur, & munera pro ratione meritorum, virtu-

cumq; distribuantur. Deniq; veræ, germanæq; iustitiæ norma in omnibus attendatur: ad quem scopum attingendum omnes leges, omniaq; instituta, & consulta diriguntur. Hac etiam de causa reges, principesq; viri ex vniuerso populo, vel republica census omnes, amplissimosq; reditus colligunt, vt videlicet in populo conseruando, & iuxta iuris, iustitiæq; regulas tuendo, parem illi gratiam referant. Nec verò lumen naturæ tantùm reges, ad populum in pace, ac iustitia continendum, adhortatur, verùm etiam ipsa diuina lex à Christo supremo magistro tradita de eadem re homines admonet, manifestè docens, quò plura alicuius curæ committuntur, eò rationem ab illo seueriùs esse exigendam, vt in euangelica illa parabola de talentis videre licet: vnde fit, vt illi, qui effrænatis appetitionibus suis, & non populi vtilitate, vi, & non iure gubernationem metiuntur, non veri reges, & principes, sed tyrāni nuncupentur. Vt autem sigillatim Europeæ gubernationis varia genera persequar: certum est, in ea Philosophia, quæ ad mores pertinet, multitudinis gubernandæ ratione triplicem esse. Prima est, cùm vnus tantùm princeps totius multitudinis supremum gubernaculum tenet: hæc autem gubernandi ratio, si princeps iure populum moderetur, Monarchia vocatur, qualis est ea, quā nos Tencham, idest vniuersalem administrationem appellamus: si verò vi, ac potentia, non iure, & iustitia exerceatur, tyrannidem dicere sapientes solent. Secunda est, cùm à multis idem gubernaculum tractatur, quod si sit iure constitutum, Politia, si verò sit per vim occupatū, Democratia nominatur. Tertia est, cùm à paucis tota multitudinis administratio pēdet: qui si sint homines virtute præstantes, iurisq;, & legum obseruantes, gubernandi ratio Aristocratia appellari solet: si verò sint, qui iura peruertant, Oligarchiæ nomen habet. Quo fit, vt in singulis gubernandi rationibus bona, & mala administratio possit reperiri: bona quidem, si iura, & leges attendat, mala verò si vim, potentiam, priuatasque cupiditates respiciat. Iuxta primum, eumq; rectum administrandi modum se gerunt Europei reges, ac principes: iuxta secundum verò, vel tertiū, rectum tamen & iustum se habent aliquæ Respublicæ liberæ, nulli regi, aut principi parentes, qualis est illa clarissima Venetorū Respublica, cuius superiùs aliquā mentionem feci, & vlteriùs maiorem faciam. Administra-

tur

tur autem regna, & respublicæ in Europa, spectato non solùm communi iure ab ipsa natura hausto, & Cæsareis, atque antiquis legibus, explicato, sed etiam priuatis singulorum regnorum, prouinciarum, & rerum publicarum institutis, quæ commune ius interdum moderantur, & ad diuersorum locorũ, prouinciarum, nationumq; necessitatem accommodant. Vt autem nullus sit in toto regno, vel republica locus, qui rectæ administrationis non sit particeps, non solùm in præcipua regni, vel reipublicæ vrbe, aut metropoli supremi magistratus ius ciuibus dicentes sunt constituti, verùm etiã per omnes vrbes, atq; oppida alij minores distributi, quales sunt prætores, iudices, expeditores, ædiles, triũuiri, alijq; similes, qui omnes suas quiq; causas iuxta munerũ varietatẽ diligenter examinãt, & auditis, ponderatisq; vtrinq; rationibus, controuersias, ac lites expediunt. Præter hos autẽ, ad quos iustitiæ administrandæ ordo pertinet, sunt alij cõsiliarij, ad quos etiam alia grauiora negotia deferũtur, qualia sunt de bello inferẽdo, de fœdere percutiẽdo, de criminib⁹ remittẽdis, de beneficijs in benemeritos conferendis, deniq; de regni reditibus cõseruandis, & augendis. LEO. Egregius sanè iste ordo iuris administrandi mihi videtur, sed velim, vt minutiùs nobis exponas ordinem in iudicio seruari solitũ. MICHAEL. Attingam tantùm id, quod audiui: nec enim nostrum fuit, iudicijs interesse. Inprimis ergo quoties inter duos de iure alicuius rei obtinendæ disceptatur, dicitur dies ei, qui in iudiciũ vocatur, in quo se iudici sistere debeat: & aduersus eum author litis querimoniæ suæ libellum proponit, quem reus alio proposito refutat: mox author litis rationes aduersarij impugnat alijs tabulis, quarũ refellẽdarũ reo copia fit; atq; ita rationib⁹ vltrò, citroq; allatis multò meliùs à iudice causæ difficultas cognoscitur: vlterius ad huiusmodi res testimonijs confirmandas proceditur, & hinc, atq; inde testes citantur, eorumq; dicta literis mandantur: quòd siquis testis veritatis occultãdæ, vel exaggerandæ, aut minuendæ nomine suspectus sit, licet disceptantibus authoritate iudicis eum excludere. Testimonijs hinc, atq; inde ad controuersiæ cognitionem productis, rursus ad rationes aliquas ad calcẽ litis afferendas, accusatori, reoq; facultas conceditur. Hæc omnia superiùs dicta in tabulas relata, iudex diu, diligenterq; perpendit, atq; vltimò sententiã suam interponit, literisq; mandatam, & obsignatam

in iudicio promulgar. Post hanc autem promulgationem si quidẽ res minoris sit ponderis, licet post certos dies, qui adhuc alicui rationi obijciendæ concedũtur,nulla deintegro excusatione proposita,rem à iudice statutá exequi: quo facto toti liti finis imponitur. Quod si res maioris sit ponderis, liberum est accusatori, siue reo ad superiorẽ magistratum prouocare: cui adhibito sociorum,vel assessorum consilio,etiam est integrum,vel sententiam ab inferiori iudice latam confirmare, ratamq; habere,vel eius acta omnino rescindere. Hoc ordine obseruato fit, vt omnes in summo iure conseruẽtur,nec patritij, & nobiles viri plebeijs hominibus vim aliquam inferãt,sed omnes æquo iure viuant,& vnicuiq; suum tribuatur. LINVS. Iste quidem ordo à te propositus maximè cum ratione congruit, nisi fortè inde hominibus inferioris conditionis viros equestris,& senatorij ordinis contemnendi occasio præbeatur. MICHAEL. Nulla ne leuissima quidem: nobiles enim viri à popularib⁹ semper in honore habẽur:quòd si inter vtrosque oriatur contentio, ne puncto quidem venerationis, & reuerentiæ nobilibus debitæ præterito, lis illis intenditur,nec ipsi per se iudicibus se sistunt,sed per aduocatos,& actores eorum res agitur: nisi fortè sit aliqua grauissimi criminis causa, de qua mox dicemus. MANCIVS. Ne mireris Line amantissime, si etiam nobiles à plebeijs in Europa in iudicium vocentur: nam etiam ipsi reges eandem legem subeunt. Quoties enim accidit,vt priuatus quicunque homo à rege,vel principe facultatibus suis detrimentum allatum esse cognoscat, licet ei etiã regium nomen,quod apud Europeos tam venerabile est, in iudicium deferre, nec tunc eius dignitati macula vlla aspergitur. Quam ob causam in singulis regnis est quidam regius aduocatus cõstitutus,quem nomine regis in iudicium vocare licet,quiq; regias facultates aliqua ex parte vel minuentes,vel suffurantes potest etiam iudicibus sistere, quorum arbitrio,non autem solo regis nutu causæ ad illum pertinẽtes dirimuntur. Cùm enim Europei reges sint iustissimi, nolunt aliquẽ vel à se iniustè vexari,vel ab aliquo facinoroso homine suas facultates atteri, vel subripi: quocirca omnes controuersiæ, causæque ad reges attinentes non eorum effrænatis cupiditatibus,sed iustissimis legibus, & iure antiquo iudicantur. MARTINVS. Illud etiam ego addam circa iustitiam à regibus obseruatam: nimirum quotiescunque aliquis

siue

ſiue in bello, ſiue in alijs negotijs de regia maieſtate benemeretur, dignuſq; eſt, cuius fortunam rex honoribus amplificet, vel illi mercedem aliquam perſoluat: liberum eſſe huiuſmodi homini benemerito operæ, ac laboris ſui teſtimonijs, ac tabulis propoſitis cũ rege de amplificatione honoris, aut mercedis agere, & poſtulata ſua ad regios magiſtratus deferre: qui, quo præmio, quaue remuneratione ille dignus ſit, ſtatuũt, atq; vt à rege illi præſtetur, efficiunt. Imò verò, ſi fortè huiuſmodi vir de rege benemeritus minùs iuſtè, ac debitè ſecum actũ eſſe intelligat, licet adhuc illi querimonias ad magiſtratus deferre, & de muneris, ac ſtipendij exiguitate cum illis expoſtulare, donec vel debitum dignitatis locum, vel præmium, aut mercedẽ impetret. LEO. Iſte quidem ordo non poteſt non admirabilis videri, eoq; ſeruato, non dubium eſt, quin totius offenſionis, iniuſtitiæq; tã in puniendis, quã in remunerãdis hominibus occaſio omnino auferatur. IVLIANVS. Mirus ſanè eſt in rebus omnibus ordo ab Europeis regibus ſeruari ſolitus non ſolùm in ijs, quæ dicta ſunt, verũ etiam in quocũq; alio officiorum genere: ſic enim ſpectato cuiuſq; loco, atq; gradu cum optimatibus, alijſq; hominibus ſe gerunt, vt ne minimã quidem officij partẽ prætermittãt. MICHAEL. Dicã etiã aliquid de cauſis, quæ ad crimina pertinent: hæ enim, vel accuſatione, vel denuntiatione, vel denique iudicis inquiſitione mouentur: quibus omnibus modis, vt ſuperiùs dictum eſt, rationes vtrinq; allatæ, & teſtimonia proferuntur: quæ ſi aliqua ex parte crimen commiſſum eſſe oſtendant, reus in carcerem conijcitur, vel alibi, iuxta vniuſcuiuſq; dignitatem, in cuſtodiam datur, vt ita tutiùs de eius crimine diſceptari poſſit: nec enim quiſquam temerè, aut immaturè, ſed re diu, multumq; conſiderata capitis damnatur. Vnde fit, vt, cùm Europei homines intelligant, ſecũ recto iure agendũ eſſe, nõ adeò moleſtè ſe in carcerem duci patiantur: cùm inde nõ nullos ad pœnã vocari, alios impunitos, ac liberos abire, iuxta vniuſcuiuſq; merita à iudicibus rectè examinata, frequẽter videant. LEO. Longè ſanè abſunt noſtri Iaponenſes ab Europeorum patientia: iſti enim, vt ais, ſe in carcerem condi, non ita acerbè ferunt: noſtri verò homines eos habent ſpiritus, vt etiam vnius diei moram in carcere, ſanguinis, & vitæ profuſione ſæpe redimãt. MICHAEL. Non eſt mirum, ſi id noſtri homines faciant, cùm in noſtra Iaponia in

admi-

administrationis regnorum, & in iure dicendo Europæ ordo nō seruetur. Scientes enim nostri Iaponenses, qui ad vincula vocantur, se ad non dubiam mortem ire, capitisq; sententiam iam in ipsos esse latã, non dubitant periculum vitæ anteuertere, & vim sibi inferendam, vi, armisq; repellere: ne in se experiãtur eam iuris, iustitiæq; perturbationem, quam alijs immeritò ad mortem damnatis, vel crudeliter necatis passim euenire vidẽt. MANCIVS. Ea est sanè causa, quare nostri Iaponenses tam indignè vincula sibi iniici patiantur: dynastæ nanq; nostri, & Toni, siue alij principes sæpenumerò non iure, aut legibus, sed suorum animorum affectionibus, ac perturbationibus, nimirum ira, odio, timore, alijsq; similibus, cæterorum hominum errores metientes, in eos acerbitatis suæ virus euomũt, grauissimisq; supplicijs innocẽtes mulctãt. LEO. Verũ quidem est, culpam aliqua ex parte in dynastas, principesq; esse conijciendam, sed eius etiam participes sunt reliqui homines, qui principibus subsunt: eius enim sunt naturæ, vt etiam minima suspicione de pœna aliqua sibi inferenda in animis exorta, facilè à proprijs principibus ad alios defectionem faciant. Quo fit, vt non sit mirum, si principes rerum capitalium quæstionibus breuiter, ac latenter habitis, criminibusq; cognitis, in suæ ditionis homines grauiter animaduertant. MICHAEL. Non ego eius sum sententiæ, vt popularium animos ad rebelliionẽ faciendam propensos, excusandos arbitrer, sed totius peruersitatis causam, ex perturbatione iuris dicendi prorsus oriri, mihi persuadeo: si enim principes in iudicandis caussis ius, legesq; obseruarent, facilè homines sub ipsorum iurisdictione viuentes, se legibus coërceri paterentur, intelligentes non regum perturbatis animis, sed recto iure debitas pœnas à se esse repetendas. Cùm autem videant, nec sibi depellendi, aut diluendi criminis locũ dari, nec suspectis testimonijs fidem derogari, nec deniq; innocentiæ ostendendæ vllum esse remedium, vim, iniuriasq; sibi inferẽdas armis à se propulsant. LINVS. Credo sanè, iuxta vestram narrationem, etiam in Europa suppliciorum totam rationem à principibus, regibusq; pendere: cùm ad illos tanquã ad supremos iudices omnium negotiorum summa deferatur. MICHAEL. longè aliter se res habet in Europa, ac in Iaponia: in Europa nanq; , vt iam dixi, reges constitutos, ac designatos habent magistratus, eosq; viros iuris peritissimos, qui caussas omnes

nes, siue capitales, siue eas, quæ ciuiles appellantur, cognitis vtrinq; ra tionibus, & testimonijs, diligenter expediunt: quam ob rem regum iracundiæ, aut furori nullus locus datur, sed omnia recto iure circum scribuntur. Vnde fit, vt reges nec pœna capitis, nec exilij, nec proscrip tionis bonorum, nec alia simili quenquam mulctare soleant, nisi id iu- dicum, vel magistratuum consilio sanciatur: etiam si ipsi rei de rege occidendo, & regno occupando conspirasse dicantur. Quod verò at tinet ad testimonia, quænam sufficientia ad has, vel illas pœnas infligen das, esse debeant, non tantùm magistratuum iudicio, sed antiquarum legum sanctionibus præscribitur, quas ipsi iudices integrè, & incor- ruptè obseruare debent: deniq; ipsæmet pœnæ, quibus singula crimi- na plectenda sunt, legibus, & patrum institutis taxantur. LEO. Iste qui dem ordo à te propositus non solùm cum ratione congruens, sed etiā diuinus, ac cælestis censeri debet. Sed quæro vltrà, an reges ita legi- bus teneantur, vt nunquā contra eas possint, & inconsultis magistra- tibus, homines interficere? MICHAEL. Possunt quidem, si velint re- gum personam deponere, aliamq; longè diuersam tyrānorum indue- re: hoc enim nomine, vt dixi, notantur, qui contemptis legibus, suis effrænatis cupiditatibus administrationem metiuntur. Nec verò tan- tū reges, si legibus violatis regna gubernare vellent, illud infestissimū tyrannorum nomen assumerent: verum etiam à sacerdotibus, qui eorum priuatas peccatorum confessiones excipiūt, & ab episcopis, ar chiepiscopisq;, qui totius regni sacram administrationem obtinent, cum summo rubore, ac dedecore criminis notarentur: imò verò ita hac in re immoderati esse possent, vt in popularium hominū offen- sionem incurrentes, eorum animos, ac arma in se concitarent: quin & ipse summus pontifex eorum potestatem, dominatumq; abrogaret: vnde fit, vt multa sint in Europa, quæ reges etiam potentissimos in oficio contineant. LINVS. Ista quidem rectè se habent, si tamen subiectorum hominum erga ipsos reges reuerentiam, veneratio- nemq; non minuant, atq; extenuent. MICHAEL. Nihil eorum est, quod de veneratione erga reges possit detrahere, cùm tā multa sint, quæ huiusmodi obseruantiam, & cultum omni ex parte cōmendent, nimirū lex diuina, id ipsum præcipiēs: deinde eorūdē regū maiestas, & potentia: demum amor ipse Europeorū hominū animis erga reges

insi-

insitus, præsertim cùm videant, se tam beneuolè, atq; amanter gubernari: quæ omnia ad regum reuerentiam Europeos maximè impellunt. Si autem velitis aliqua ex parte cognoscere, quanta sit Europeorum hominum erga suos principes beneuolentia, ex his, quæ in Iaponia eueniunt, potestis manifestè colligere: nam solét sibi mutuò aduersantia inter se collata, multò meliùs perspici. In Iaponia enim videmus passim, dominos à famulis interfici, principes, ac dynastas ab ijs, qui sub eorum iurisdictione sunt, loco suo pelli, & exturbari, & ad hæc frequétissimas cóiurationes cóflari. In Europa autem omnia lõgè secus se habent: nam qui sub ditione aliquorum principum sunt, eós tãquã parentes peramanter obseruant, & nullus est, qui de coniuratione, ac factione cogitet. Principes autem ipsi ea sunt morum suauitate, vt sibi subditos homines tãquã filios indulgéter tractent: & in ea securitate, atq; animi tranquillitate viuunt, vt nunquam sibi persuadeant, aliquem tam facinorosum fore, qui proditionem machinetur: deniq; ipsi priuati, ac populares viri nullo mortis sibi subitò à principibus inferendæ timore solicitantur: sciunt enim, si in aliquo deliquerint, primùm seruato iuris ordine quæstionem esse haberdam, deinde, si iussũ sit, se in carcerem esse conijciendos. vnde licet vnicuiq; suam causam defendere, vel etiã in libera esse custodia, & iudicibus se sistere. Quod si rei, & criminosi homines aliquid reformident, illud sanè erit diuturnitas carceris, molestia criminis diluendi, deniq; mors ipsa, quæ etiam iure optimo illata, solet homines graui timore concutere. Cótra verò in nostra Iaponia nec principes, nec eorum iurisdictioni subiecti securi viuunt: illi quidem timentes perfidiæ machinationem aliquam: ij verò pœnam ex iracundi principis acerbitate, vel aduersariorum calumnia sibi iniustè infligendam. Vnde fit, vt media sæpe conuiuia sanguinis profusione redundent, & cantus, symphoniaq; in luctus, & vlulatus conuertantur. MANCIVS. Ita prorsus omnia se habent. Quapropter cũ Europeam illam pacem, securitatemq; mente repeto, nõ possum non summoperè mirari: cùm verò nostrorum hominum mores considero, planè intelligo, de amore, de fide, de amica deniq; consuetudine, parum nostros homines esse solicitos. Hinc autem fit, vt nullus sit locus, nullus status, nulla familia, quæ non magnopere periclitetur, statuumq; ac familiarum tales sint mutationes, vt vix domi-

na-

natus à proauis, & atauis, ad nepotes, & pronepotes transferatur: cùm tamen in Europa per multa secula potestas, honorificusque locus sæpe à maioribus ad vltimos vsq; posteros traducatur, & sine vlla intermissione propagetur. LEO. O beatam terram istam, felicemq; regionem, vbi pax, tranquillitas, & securitas tantopere effloreſcit, fœlicesque principes, qui tales homines sub sua ditione habent, fortunatum deniq; populum, qui tam amanter, & beneuolè à principibus gubernatur! Sed scire velim, quoties crimina non sunt manifestè nota, sed suspicione tantùm inuestigata, quo modo se Europei iudices gerant? MICHAEL. In omnibus istis, alijsq; euentibus certæ sunt normæ traditæ: aliter enim integris testimonijs, aliter obscura criminis cognitione, aliter deniq; leuibus suspicionibus in reos agitur: supplet tamen interdum testimoniorũ partem ipsa criminis confessio à reo vel spōte prolata, vel cruciatib⁹ extorta: quòd si viri sint tales, vt in eos tormentis agi non liceat, iuxta suspicionum, indiciorumq; grauitatem pœna aliqua leuiori plectuntur. LINVS. Vtinam in nostra Iaponia ordo iste seruaretur: nec enim innocentes, vel leuissima criminis suspicione cōmota, capitis, aut exilij pœna plecterentur. Sed explica, an qui in Europa capitis damnātur, in crucem nostro more agātur, vel lebete inclusi torreantur, vel deniq; ad experiendam gladiorum aciem in partes concidantur? MICHAEL. Cùm in Europa iustitia, non iræ perturbatio attendatur, quicunq; capitis condemnantur, summā in se principum, ac magistratuũ humanitatem experiuntur: nec enim subitò ad mortem rapiuntur, sed priùs beneuolè ab aliquo sacerdote admonentur, fore, vt propter commissum crimen capitalis pœna ab illis repetatur: qua de causa expedire, vt animorum maculas confessione abluant, & supplices Deo preces pro peccatorum venia adhibeant, omniumq; diuorum patrocinium implorent: quibus verbis bene animati patienter sententiam in se promulgatam audiunt, deinde è carcere cum magno hominum, aliquorumq; religiosorum comitatu ad pœnæ locum, quod patibulum dicimus, educūtur, vbi pro varietate prouinciarum, & personarum, vel è furca suspenduntur, vel obtrūcātur, vel alio mortis genere, absq; crudelitatis nota, puniūtur: non tamen lebete concremantur, nec in crucem tollun tur, cùm illa sit nostræ salutis signum, & ideo sanctè, augustèq;

ab omnibus colatur: nec fas est, in alicuius corpore siue viuentis, siue mortui gladiorum aciem tentari: imò verò cadauera, etiam ab hostibus, cum pietate sepelienda traduntur. LEO. Rogandum adhuc occurrit, qua ratione magistratus erga filios, & vxores capite damnatorũ se gerant: nimirũ an etiam hi mortis, bonorũ proscriptionis, & seruitutis pœnam, vt in nostra Iaponia fieri solet, in Europa patiantur? MICHAEL. Quod attinet ad damnatorũ filios, & vxores, nec mortis, nec seruitutis pœna ob parẽtũ crimina mulctari possunt: nulla item est bonorũ publicatio, nisi cõmisso crimine proditionis, vel alio atrocissimo, quo tamen admisso, vxores bonorum partem retinent: pars autẽ illa, quæ maritorum erat, in regis ærario reconditur: nec enim iustum esse censent Europei, vt vxores nullius criminis affines, eandem cum maritis criminosis pœnam subeant. Leges enim ea de causa sanciũtur, vt crimina de medio tollantur, non vt crudelitati, & auaritiæ principum locus detur. LINVS. Ista omnia cum ratione maximè conueniunt, vt videlicet ille, qui culpam cõmisit, debito supplicio plectatur, innocentium verò salus, & peculium immunia permaneant. Secus tamen in nostra Iaponia fieri videmus, vbi, occasione ex criminibus etiam leuibus captata, multorum innocentum capita, & bona proscribũtur, iusq; vnicuiq; debitũ sæpissime peruertitur. MANCIVS. Quid mirum, si inter nostros Iaponentes adhuc ethnicos ista iuris, vel iniustitiæ potiùs ratio habeatur, qui nec futuræ, atq; æternæ vitæ cõsulunt, nec ad restituendũ alienum legibus coërceri possunt, nec deniq; administrationem populi ad commune bonum, sed ad priuatam vtilitatẽ referunt. Precemur ergo Deum, vt tandem aliquando omnibus nostris Iaponensibus lumen Christianæ fidei affulgeat, quo illustrati, quid ius naturæ postulet, quidue communi bono sit consentaneum, facilè cognoscent. LEO. Faxit Deus, vt ita eueniat: Christianæ namque religionis vtilitates in republica administranda, iam magna ex parte experimur in his principibus, qui in Christianorum numerum sunt relati: quorum modus in populo gubernando, longè diuersus est ab eo, quem ethnici homines obseruant. Erit aliquãdo tempus, cùm omnes mores iuri contrarios simul cum falsa religione nostri homines omnino exuant, & Christianæ consuetudines vnà cum vera pietate in Iaponiã penitus introducantur. Sed nunc scire velim, an Europei

reges

reges interdum etiam graui necessitate oppressi, alienas possessiones occupent: & si fortè aliqui viri nobiles minùs ipsis sint grati, possintne eos de statu deijcere, aliosq; in eorum locum substituere? MICHAEL. Istud sanè longè ab Europeorum consuetudine alienum est: nec enim reges, aut principes absq; crimine commisso, aut ante sententiã in reos latam, aliquem possunt è possessionibus suis exturbare: quoties verò graue aliquod periculum regno imminet, ad quod depellendum pecuniç magna summa necessaria est, comitiles conuentus indicũt, omniumq; ciuitatum procuratoribus congregatis, aliquod subsidium à populo postulant, qui per actores, & procuratores suos pecuniæ summam decernit, & per singula capita, nulla offensione alicui illata, tranquillè, & quietè corrogatur. Imò interdum rex repulsam patitur, populo iudicante non tam graue periculum, tamq; intolerabilem necessitatem esse, vt coacta pecunia illi subueniri debeat. Quod verò attinet ad eos, qui non ita grati regibus sunt, possunt quidem reges minùs cum illis familiariter agere, pauciores honores deferre, deniq; ingressu ad se, & colloquio prohibere. Si tamen nullius criminis sint affines, nec bona illis auferre, nec in aliorum vsum conuertere liberum est: vnde fit, vt cùm magna securitate inter Europeos vita traducatur. LEO. Miror equidem, in tanta potentia Europeorum regum, nullum, quò ad hæc, priuatis cupiditatibus, & animi affectionibus locũ patere. MANCIVS. Tantopere Europei reges priuatas affectiones in administrando fugiunt, vt ne pecuniam quidem ex proprio ærario depromi iubeant, ac distribui, nisi diligenti habita deliberatione, examinatisq; meritis eorũ, qui pecunia sunt donãdi. LEO. Egregius profectò est iste administrandi modus. Sed illud ad calcẽ huius colloquij interrogo, regum ne potentia tanta sit, vt nonnunquam capite damnatos possint pœna legum absoluere, & impunitos dimittere? MICHAEL. Ista quidem facultas in regiam potestatem cadit, & ideò regibus Europeis non est vllo iure sublata. Cùm tamen iustitiæ, iurisq;, reges illi valde sint obseruãtes, cõsideratissimè pœnã à iudicibus taxatam omnino tollunt: nisi fortè aliquando talia sint in reo siue naturæ dona, siue merita, vt causã communis vtilitatis vita eius conseruari debeat, vel alia sit iusta ratio illum pœnã eximendi. Quoties autem crimen à reo commissum eiusmodi est, vt alicui damnum

fuerit iniunctum, nunquàm ſolent rei, niſi priùs reſarciatur damnũ, pœna liberari. LEO. Adhuc quærendum ſupereſt, poſſint ne duces, marchiones, & comites in locis ſuæ ditioni ſubiectis etiam criminoſos homines morte mulctare? itemq; an liceat cuicunq; nobili viro pœnã mortis à famulo culpã aliquam committente repoſcere? MICHAEL. Quod attinet ad duces, marchiones, & comites, ſiue alios dynaſtas, qui ditionem aliquam, vel iuriſdictionem habent, regibus tamen parent, is ordo ſeruatur: vt magiſtratus ab his ducibus, & dominis conſtituti, qui quidem iuris conſulti eſſe debent, poſsint quidẽ in aliquibus euẽtibus reos etiam capite damnare: dum modò tamen ad ſenatum regium, ſupremoſq; iudices locus prouocandi detur: vt in reliquis ciuitatibus, quæ regibus abſq; dynaſtarũ iuriſdictione ſubſunt, fieri conſueuit. Supremorum verò iudicum autoritate, vel ſententia confirmatur, vel omnino, aut ex aliqua parte commutatur: atq; ita debito ſemper ordine ius attenditur. Reliqui autẽ viri quãtũuis nobiles, ſi iuriſdictionem à rege ſibi datã non exerceant, nequaquàm poſſunt capitis ſupplicio homines ſibi ſubiectos plectere, ſed ſolùm velut paterna aliqua pœna citra ſanguinis effuſionem eos afficere. LINVS. Ex dictis tuis ego manifeſtè colligo, nullum eſſe patrem familiâs, qui domeſticum famulum commiſſo aliquo crimine interficere poſsit, vt in noſtra Iaponia in more poſitũ eſt. MICHAEL. Rectè colligis Line. Mos enim iſte in noſtra Iaponia vſurpatus à ratione prorſus abhorret, ſolos nanque illos, qui ſupremã, vel cõmiſſam ſibi poteſtatẽ habent, in homines ſibi ſubiectos necis pœnã exercere, iuſtũ eſt: reliquis autem, quales ſunt patres familiâs, verberibus tantùm, alijsq; leuioribus pœnis famulorum crimina corrigere datũ eſt. Quòd ſi famuli his pœnis affecti ad meliorem frugem, honeſtioremq; viuendi rationem ſe non recipiant, facile eſt illos è familia, domoq; expellere, & ita reliquos officij admonere. Illud tamen præcipuum eſt inter Europeos, vt amore potiùs, quã pœnæ timore ad bonum virtutis ſectandum alliciantur. MANCIVS. Addam etiam ego illud vltimum ad hanc iuris dicendi materiam intelligendam, quod vobis non minorẽ mouere debet admirationẽ. Quoties enim magiſtratus muneribus ſuis ſunt perfuncti, ſeuera ratio ab illis exigitur præteritæ adminiſtrationis, data etiam his, qui detrimento aliquo ſunt affecti, accuſandi facultate: actis verò confectis,

teſti-

testimonijsq; in tabulas relatis, de magistratibus vel ad altiorẽ dignitatẽ euehendis, vel puniendis deliberatur: nec enim volũt reges Christiani temerè, & inconsultò prauis hominibus huiusmodi honores, tanquã furiosis gladios, deferri: ab eisq; obtentu iuris, ac iustitiæ populo dãnum aliquod importari. LEO Placet summoperè nobis totus iste gubernandi ordo, planèq; videtur cum ratione, & Christiana pietate cõuenire: dignusq; est, quem nos omnes Iaponenses totis animis complectimur. Sed ad arma, bellicosq; apparatus à te explicandos tendit animus, nisi fortè rem hanc tanquam longiori sermone indigentem in posterum diem differendã iudicas. MICHAEL. Iudico, & ita necessarium esse arbitror, tum vt quieti aliquantulum vacemus, tum etiam ne breuiùs tanti ponderis materia tractata esse videatur.

De bellis in Europa geri solitis, et ordine exercitus componendi, prælijsque terrestribus. Colloquium decimum tertium.

LEO.

Vando quidem de regnorum administratione à te actũ est, Michaël, & de his, quæ ad pacem, quietemq; publicam pertinent: sequitur, vt de bellorum ordine, exercituũ, præliorumq; dispositione in Europa vsurpata te dicentem iucundissimè audiamus. MICHAEL Dicã de hac materia eò libentiùs, quò Iaponenses nostros rei bellicæ studiosiores esse constat, vosq; auidiùs audituros esse, spero. Primò igitur illud dignum laude, & commendatione in Europa videtur, quod nõ quicunq; nobiles, & honesto loco nati viri, nec etiam magni magistratus inter se bella mouere possint, sed tantùm reges, principesq; liberi, & respublicæ immunes, nulli alij superiori parentes: reliqui autẽ

dynastæ

dynastæ, duces, marchiones, & comites sub regum, vel rerum publicarũ iurisdictione viuẽtes, à bellis suo nutu, & arbitrio cõcitãdis omnino prohibentur. Atque ex hoc loco potestis perspicere discrimen manifestum inter Europeos, nostrosq; Iaponenses: ex nostris nanq, ferè omnes illi, quos Conixuos, & Yacattas dicimus, belli sibi mutuò inferendi potestatem habent, vel, vt verius dicam, eam ipsi sibi vendicant. Cùm autem horum numerus magnus sit in tota Iaponia, non potest non esse magna bellorum frequẽtia, & velut quoddam incendium, quo hæc regio conflagrat. In Europa autem secus accidit, vbi belli commouendi facultatem habentes, pauci sunt, illiq; tantoperè Christianæ pietati, communiq; tranquillitati dediti, vt non sine iustissimis causis, diuq; examinatis bella suscipiant. LEO. Quid causæ est, cur duces, marchiones, & comites nequeant mutuis bellis secum decertare, & iniurias vltro, citroq; illatas ferro, atq; armis persequi? MICHAEL. Causa, quam requiris, ex superiori colloquio colligi manifestè potest. Cùm enim duces, marchiones, & comites, in homines ditionis suæ non habeant omnino liberam vitæ, necisq; potestatem: sed à capitali sententia, ab ipsis, vel eorum magistratibus lata, ad reges, aut regium senatum prouocari possit; multò minùs liberum erit huiusmodi dynastis, alios sibi pares, vel similes concitato bello lacessere. Atque hoc sanè cum natura maximè congruit. Sicut enim in humano corpore à capite, in quo sensuum, & intelligentiæ vis maximè viget, ad cætera membra motus, moderatioq; deriuatur: ita etiã æquum est, vt in regno à regibus, qui capitum locum obtinẽt, ad cæteros primates, tanquam ad coniuncta membra, tota administratio siue belli, siue pacis reuocetur. Quapropter, si eueniat, vt huiusmodi optimates iniurias sibi mutuò inferant, ad regem quasi ad communem vltorem, & vindicem concurritur: non autem priuatis odijs exercitis decertatur. Atque hinc fit, vt præter reges, supremos principes, respublicasq; liberas, nulli alij primates, nisi ipsis mandatum fuerit, & commissum, exercitum alere, arces munire, aut milites in præsidijs habere possint: quoties verò id faciunt, non tanquam liberi domini, sed tanquam duces à regibus, & supremis principibus, aut rebus publicis designati, id præstare consuescunt. Ex qua consuetudine illud etiam vtilitatis colligitur, quòd non facilè dynastæ defectionem

à regibus facere, rebellionemq; exercere posſint, ſublatis his occaſionibus, quib⁹ veluti facibus naturæ immoderatæ cupiditates ſæpiſsime inflammatur. In noſtra verò Iaponia ſecus omnia accidũt: habentes enim Toni milites in præſidijs, arceſq; ſuo nomine munientes, facilè contra Yacattas bella, ſeditioneſq; concitant: atq; ideò nulla pace fruimur, ſed omnia coniurationibus, ac bellorum tumultibus perturbantur, dũ Toni frequenter in ſuſpicionẽ proditionis veniunt, & Yacattæ nequaquàm ſe eſſe ſecuros credunt. LINVS. Vera ſanè refers: nam ſæpiſsime, etiã totius noſtræ vniuerſitatis, quã Tenchã dicimus, domini, huiuſmodi Tonos, & inferiores dynaſtas cohibere voluerũt, ne in tanta bellorum gerendorum occaſione verſarentur, præſidiaq;, & arces illis auferre, nec tamen omnino aſſequi potuerunt: eò quòd hæc praua conſuetudo præſidia, arceſq; proprio nomine tuendi, iam diu in Iaponia inter Tonos inueterauerit. MICHAEL. Ego ſanè mihi perſuadeo, hanc conſuetudinem iam inde ortũ habuiſſe, cùm primũ proprius, ac legitimus Iaponiæ rex, quem Dayrum dicimus, à Cubis Guengio, & Fequio de Iaponico imperio acquirẽdo inter ſe certãtib⁹, è poſſeſsione ſua antiqua deiectus eſt, & tam multæ, variæq; iuriſdictiones ſunt intro luſtæ. Vnde factũ eſt, vt iam à quingentis annis in hac rerũ omniũ confuſione, perturbationeq; verſemur. Hoc autem in Europa ideò non reperitur, quòd reges parẽtibus hæreditario iure plerũq; ſuccedentes, ſtabilem, ac firmam regiam ſedem obtineant, eaq; ſint potentia præditi, vt difficillimè à dynaſtis loco ſuo moueri poſsint. MANCIVS. Mihi quidem noſtrarũ perturbationũ cauſas conſideranti, tres potiſsimæ occurrunt, quibus fit, vt tã frequenter dynaſtæ ſuo nutu, atque arbitrio bella commoueant. Primùm, quòd in popularium gubernatione, bellique adminiſtratione, non ita noſtri Toni à Yacattis, ſicut Europei dynaſtæ à regibus pendeant. Deinde quia Europei populares, qui ſub comitum, marchionum, aut ducum iuriſdictione viuunt, quãuis illos venerentur, & obſeruent: multò tamen magis communem dominum, hoc eſt, regem ipſum reuerentur. Vnde fit, vt dynaſtas, ſi fortè defectionem facere vellent, non ſolùm non ſequerentur, ſed ab illis, tanquã à fidei regib⁹ debitæ violatoribus, ſummoperè abhorrerẽt. In noſtra verò Iaponia populus, qui Tonis, alijſq; ſimilibus dominis eſt obnoxius, eis ita adhæret, vt ad ipſorum nutum ſe totum fingat,

quibus

quibus videlicet in bonis, iurisq; administratione multò magis subest. Quapropter Tonis ad alios Yacattas deficientibus, ipsi etiam populares absq; dubio deficiũt. Deniq; Europei dynastæ, qui regib⁹ subsunt, præterquam quòd acceptam dignitatem ab ipsis regibus, & per maiorum velut manus traditam tueantur, singuli cùm primùm huiusmodi honores recipiunt, iure iurando interposito fidem suam ipsis regibus obstringunt: qua religione obligati nihil ignominiosius defectione, & coniuratione in reges esse credũt. Nostri verò Toni, siue antiquo iure, & origine Yacattis subditi sint, siue sponte sua ad eorum obsequium se adiungant, nulla iurisiurandi religione obligantur: vnde facilè, si commodiùs sibi esse ducãt, vel bella concitant, vel ad alios Yacattas desciscunt, nihilq; inde dedecoris, aut infamiæ in se redundare credunt. LEO. Ista omnia rectè se habent. Sed nunc de arcibus Europeis, earũq; munitione, velim disseras. MICHAEL. Cũ inter Europeam, Iaponicamq; ædificandi rationem multum intersit: facilè est etiam cognoscere, quodnam arcium ædificandarum, muniendarũq; sit discrimen. Inter nos enim arces potiùs natura, quàm arte sunt munitæ: inter Europeos verò molibus, & machinis miro artificio extructis roborantur: quibus vrbes optimè defenduntur, grauissimus tormentorum bellicorum impetus sustinetur, deniq; ipsi hostes maximis acceptis cladibus offenduntur. Neq; verò aliter Europei homines vrbes suas tutari poterant contra tormenta bellica, quæ tam vastæ sunt magnitudinis, & ex tali materia, hoc est, ære, varijsq; metallis conflata, tam grauis deniq; eorum impetus emissione globorum, puluerisque sulfurei, vt non nisi firmissimæ ædificiorum moles tantam vim sustinere, & repellere possint. Disponuntur enim aliquando huiusmodi bellica tormenta, vehiculis quibusdam portata, per tam varias partes, tantaq; vi, ac sonitu muros vrbium concutiunt, vt cælum disrumpi, terra cõtremiscere, totusq; orbis labefactari videatur. Quo circa opus est, vt vrbes talibus muris, turribus, propugnaculis, & molibus cingantur, vt non facilè huiusmodi tormentorũ vi oppugnatæ corruant. Solent autem præter muros, atq; ante muralia, & fortissima propugnacula, arces quędam esse editissimæ, quasi præcipua vrbium munimẽta, instar eorũ, quæ nos Iaponicè Tenxu dicimus, quanuis lõgè aliter sint ædificatæ, in quibus assiduè sunt præsidiarij milites ad arma semper ac-

cincti,

cincti, excubias interdiu, noctuq; vicissim agentes, ea cura, ac diligentia, quasi vrbes obsidione premantur, cùm tamen nullũ pręsens periculũ immineat. LEO. Quorsum tanta est in arcibus vigiliarũ diligentia, tantaq; ad arma alacritas, cũ Europei principes nullas ditionis suę hominũ insidias reformident, nec regnorũ fines hostiũ incursionibus sint infesti, & ad huiusmodi militũ subsidia conseruanda magnos sumptus fieri, necesse sit? MICHAEL. Volunt Europei principes militarem disciplinam in suis regnis summoperè vigere, nec animos militum segnes, desidesq; reddi, sed semper alacres, & promptos ad pugnam esse: atq; ideò, ita gaudent militarem artem in suis regnis exerceri, quasi præsens periculum semper impendeat. Persuadent enim sibi meritò, eos, qui pace, & tranquillitate fruentes bellicam exercitationem intermittũt, non posse facilè tempore belli rursus ad arma assuefieri: sicutq; nemo aliarum bonarum artium scientia breui tempore imbuitur, nec repentè, teste Diuo Hieronymo, fit summus: ita etiam nullum posse in bellicis rebus insignem esse, nisi diu, multùmq; in eisdem sit versatus: præsertim cùm otium, quod tantoperè in Europa fugitur, adolescentium animos emollire, & eneruare soleat. LEO. Si talis est in Europa exercitatio, boni sanè milites incolæ istius regionis euadent. Sed scire aueo, quoties bellicum canitur, cogãtur ne omnes populares, atq; equites viri regem, vel ducem à rege constitutum cum armis subsequi? MICHAEL. Ad arma sumenda inter Europeos nemo cogitur: cùm equites ac nobiles viri ita suos reditus obtineant, vt annuos tantũ census regi persoluere debeant, ad alia liberi, atq; immunes: cùm item populares homines, ita occupationibus suis distineantur, vt liberum vnicuiq; sit, suo artificio victum quærere. Nobiles igitur, & præsertim illi, qui regiæ familiæ homines appellari solent, ab ipsis regibus ad arma in aliquibus euentibus, grauissimisq; periculis designari, & mitti possunt, præsertim si rex ipse ad bellum proficiscatur. In cõmunibus tamen bellorum tumultibus, quoties signum datur, illi tantùm arma sumunt, qui stipendium mereri volunt: nõ enim suis sumptibus, sed regio stipendio distributo pro suo quique gradu aluntur. Vnde fit, vt milites Europei non facilè arma relinquant, nec leui aliqua de causa domũ repetãt, quemadmodũ in nostra Iaponia fieri solet: sed diu in eadẽ exercitatione permaneant: præsertim cùm non solùm stipẽ

dium comparent, sed etiam, si strenuè se in bello gerant, multis honoribus cumulentur. Quaproter, etiam si per decem, aut quindecim ãnos bellum perseueret, ijdem milites rei bellicæ sunt semper intenti, & e tyronibus veterani in bello exercitatissimi euadunt: & ex veteranis tandem emeriti fiunt, & rude donantur, ita vt ad senectutem vsq; extremam domi agentes stipendia mereant. LEO. Non dubium est, quin illo modo milites bellicam artẽ exercentes, sciẽtiá, atq; vsum rei militaris assequantur. Sed quî fieri potest, vt reges diu magnos exercitus ex suo ærariò alant? MICHAEL. facilè id præstant Europei reges propter redituum opulentiam, ærariaq; auro, atq; argẽto refertissima: vnde fit, vt multos annos ingentem militum multitudinem in armis, & castris habeant. LINVS. Cupimus scire, quænam esse soleat in vnoquoq; exercitu militum multitudo, quisue stipendij soluendi modus? MICHAEL. Multitudo militum in exercitibus certa statui non potest: cùm nonnunquam quindecim millia, interdum viginti, triginta, imò & quinquaginta, & centum millia expleat, iuxta belli periculum, ac regum inter se pugnantium potentiã. His autẽ militibus, quos pedites esse intelligite, adiunguntur equitum alæ, peditum multitudini respondentes, & modò duo millia, tria, sex, octo, aut decem millia, & eò plura equitum continentes. Cùmq; hi equites, & pedites accommodatis armis sint muniti, mirum est, quale ornamentum, quàmq; iucundam oculis speciem exercitus rectè dispositus præ se ferat. Quales verò sint huiusmodi milites, ex delectu diligentissimè habito intelligi potest: non enim quicunq; rudes, & imbecilles, sed viribus valentes, & aliqua ex parte armis assueti deliguntur. Solet nanq; in primis dux supremus militiæ designari, qui semper est nobili, atq; illustri loco natus: deinde inferiores alij præfecti, quorũ nomina longũ esset enumerare: ex quibus aliqui delectũ militũ habituri, per omnes regni partes mittuntur, & præcipuos quosq; milites, parte stipendij statim soluta, conducunt, & ad designatum locum cogunt: qui verò stipendio accepto se se occultant, vel effugium aliquod, euadendiq; insultã occasionem quærunt, capitali pœna plectuntur. Inter hos autem milites varij sunt ordines, & gradus: nam præter varietatem equitũ, & peditum, quidam sclopis vtuntur, alij hastis, vel bipennibus, aut pilis, alij arcubus, vel alio telorũ genere: vt omittã arma, quæ ad defen-

sionem

sionem corporum pertinent, vt galeas, cassides, thoraces ferreos, lorica hamis tenuissimis optimè confectas, & alia huiusmodi. Inter equites quidam sunt velites, siue leuis armaturæ, alij cataphracti, siue grauis armaturæ: illi vnico equo, hi duobus, illisque frequenter mutatis vtuntur, illi leuiores hastas, hi grauiores gestát, quib' postquàm hosté petút, ad gladios varij etiam generis venitur, & cominus acerbissimè pugnatur: cùm autem horum militum varij sint ordines, variaq; armorum genera, stipendiorum etiá vnicuiq; ordini designata est varietas. Nam hastarij cómunibus militibus præponuntur, hastarijs qui sclopis vtuntur, his velites, velitibus cataphracti, ita vt nullus sit, qui saltem singulis mensibus trium aureorum stipendium non obtineat, & aliqui, scilicet grauis armaturæ equites, ad decem aureorum mercedem menstruam perueniant. Vltra hoc autem stipendium singulis persolutum, singularum cohortium præfectis, quorum stipendia sunt multò maiora, ducenti, vel trecenti aurei traduntur in milites distribuendi, iuxta meritorum magnitudinem. Nec verò his stipédijs contenti sunt reges, sed ducibus, præfectisq; magnos honores deferunt, & amplissimos reditus attribuunt: quò magis cæteri ad arma, & bellicas laudes excitentur. LINVS. Age nunc Michaël de militum ordinibus, eorumq; magistratibus. MICHAEL. Quod attinet ad militú ordines, disponuntur illi quidem optimè per suas legiones, cohortes, centurias, manipulos, quibus singulis singuli præfecti adiunguntur, vltra cohortium dispositores, & signiferos, siue vexillarios, qui post præfectos, proximum in cohortibus locum obtinent. Præter hos autem sunt alij pluribus cohortibus præpositi, supra quos quidam peditatui, alius verò equitatui, siue velitum, siue cataphractorú præest, qui omnes pro sua dignitate, consilio, & authoritate valent. Vltra hos etiam est quidam, qui castrorum metator dicitur, alius quæstor, quorum prior locum castris metandis designat, aggeribusq;, & vallis, cùm necesse est, munit; alter stipendijs soluendis præficitur. His ergo omnibus suú ordiné tenentibus supremus dux præsidet, qui cùm sanguine, fortitudine, alijsq; dotibus præcellat, regiamq; maiestatem refert, apud omnes præfectos summa quadam authoritate pollet. Est autem in omnibus militibus erga tribunos, centuriones, & reliquos magistratus, de quibus dixi, & in his erga supremum ducem reuerétia,

tia, atq; obedientia talis, vt vix verbis explicari posit: tum quòd omnes ij, qui rei bellicæ dát operam, huiusmodi venerationem, obseruantiamq; præstare, dignitatis, & honoris sui maximè esse credant: tum etiam quòd illi, qui ex abiectione animi minùs dedecoris notam forsasse pertimescunt, timore certissimæ pœnæ, à quaci néq; leui culpa arceantur. Solet enim inter Europeos ita disciplina militaris vigere, vt grauiter, & seuerè in milites quacunq; ratione ab officio, vel ab statione sua declinantes animaduertatur. Siue igitur sint in castris, siue iter faciant, siue deniq; hostem aggrediantur, & manum conferant, mirũ est, qualis ordo, qualisq; omnium dispositio seruetur: ad quod præstandum maximè conducit castrorũ magistri, siue metatoris cura, & diligentia, qui è supremi ducis mandato stationes singulis seruãdas præscribit, & nequaquã patitur, milites passim, ac temerè de illis decedere. LEO. Accede iam Michaël ad aciem Europeo more instruẽdã. MICHAEL. Quod attinet ad aciem, totiusq; exercitus dispositionem, quamuis variarum prouinciarum, regnorumq; varia sit consuetudo: tamen plerunq; exercitus instar lunæ media sui parte lucentis, duo cornua habere consuescunt, quæ equitum alis muniuntur, peditibus in medium locum reiectis, ijsq; ordinem suum diligenter seruantibus, Verùm enim verò in toto exercitu trium partium ratio habetur, primæ videlicet, postremæ, & mediæ. Prima est illa, quæ alis equitũ vtrinq; cincta, tormenta bellica secum gestat: in media dux totius exercitus, & rex, si fortè adsit, stationem habet, cum præcipuis quibusq; optimatibus: in postrema, quæ etiam magnam vim militũ continet, portantur ea, quæ ad alendum exercitum sunt necessaria. Mirum est enim, quàm multæ, variæq; res tum ad victum, tum ad cultum pertinentes in exercitu, præsertim amplo, deferantur, quàm multiq; mercatores ad merces suas vendendas eò cõfluant: ita vt non partẽ exercitus, sed nundinas, & publicũ mercatũ esse dixeris: tabernæ autẽ eo ordine disponuntur, vt locus ille non in castris, sed in nobili aliqua vrbe situs esse videatur. Iam verò quid dicam de toto exercitu tam varijs tẽtorijs, tantoq; artificio confectis exornato? quorum speciem intueri potuistis in eo à nobis allato, quod superioribus diebus non sine maxima commendatione, & admiratione vidistis. Vltra quod ornamentum, decorem etiam non paruum addunt exercitui varia signa, &

vexil-

vexilla, quæ in ſingulis cohortibus deportantur, quæq; milites intuentes, ſigniferum ſuum, ſtationemq; recognoſcunt: arma item ſplendidiſsima ſolis luce coruſcãtia, veſtes denique; pretioſiſsimæ, quibus non nulli arma tegere cauſa maioris ornatus ſolent. LINVS. Omnia iſta à te commemorata iucundiſsima ſunt: ſed agè iam modum cõmittendi prælij, conſerendæque manus expone. MICHAEL. Cùm primùm exercitibus ad congreſſum accedentibus confligendum eſt, ante omnia ſupremus dux milites ad pugnam fortiter, & ſtrenuè cõmittendam adhortatur, tum propoſita ſpe victoriæ, tum etiam reuocata in memoriam diuina gloria, quam Chriſtiani homines cum Chriſtiani nominis hoſtibus pugnãtes, ante oculos habere conſueſcunt. Militibus iam ad pugnam excitatis, primò bellicis tormentis pugnatur, globiſq; miræ magnitudinis iactis, hoſtium ordines diſsipantur: vlterius anterioris partis cornua, id eſt vtriuſq; alæ equites aduerſarios magno impetu haſtis aggrediũtur, quantãq; poſſunt ſtragem edunt: hos ſequuntur pedites ſclopis vtentes, glãdeſq; ferreas in hoſtes iacientes: donec omnino propter hoſtium propinquitatem ad ſtringendos gladios, manũque conſerendam deueniatur. Interim autẽ dux maximus præter cæteros omnes vigilans, cui loco ſubueniendum ſit, & quò præſidia militum ſint mittenda, diligenter prouidet: & nunc huc, nunc illuc ſubſidiarios milites ire iubet: atq; ita in prælio perſeueratur, donec omnibus copijs inter ſe commiſsis, & cõmiſtis, quasnam partes victoria ſequatur, cognoſci poſsit. Prætereo aliqua, quæ etiam ad prælij grauitatem faciunt, quales ſunt crebri ſonitus claſsicorum, tubarũ, tympanorum, atque ſimilium inſtrumentorum, quibus aſsiduè pulſatis magnoperè militum animi ad pugnandum concitantur. Mitto item, ante commune prælium, varias excurſiones, & priuata certamina, quæ ſæpiſsime ineuntur ad militum virtutem periclitandam. Taceo deniq; eum ordinem, qui ſeruatur, dum receptui canitur, & ſinguli in ſuas ſtationes redeunt: in quibus omnibus artificium cum magno vſu coniunctum ſpectari ſolet. LEO. Admirabilis eſt ſanè iſte congrediendi modus, nec enim iſtos homines ex carnibus, neruiſq, compoſitos, ſed veluti ferreos, & adamantinos dixerim, qui talium tormentorum, globorumq; vim non dubitant ſuſtinere, vt laudem, & victoriam conſequãtur. MICHAEL. Multò admirabilior eſt ſanè oppugnatio arciũ, multòq;

eóq; magis in illis expugnandis de vita, & sanguine decertatur. Quis enim non miretur homines ita fortes, mortisq; contemptores, vt arcē muris, propugnaculisq; circumvallatam tormentis bellicis munitam, multitudine militum stipatam, ita adoriantur, vt velut cum certissima morte sint pugnaturi, nec dubitent portas perrūpere, scalas admouere, & quocunq; modo sibi aditum ad arces patefacere? cùm tamen qui intra eas sunt, non segniter, aut molliter se gerāt, sed quātis possunt viribus, neruisq, hostium impetum tormentis, sclopis, alijsq; armis à se repellant: quo congressu non dubium est, quin maxima copia sanguinis profundatur, & per media cadauera via ad arcem, victoriamq; aperiatur. Facit ad huiusmodi arcium propugnationem illud etiam, quod non quicunq; milites, sed selectissimi quiq; intra mœnia retineantur. Si enim inter Christianos homines sit bellum, illæ tantùm arces, vrbesq; militum præsidijs muniūtur, quæ hostium impetum sustinere possunt: reliqua verò oppida, quæ non ita munita sunt absq; proditionis crimine, deditionem faciunt: nec proindè incolarum libertas, aut vita periclitatur, cùm in medijs etiam bellorum tumultibus, qui propter varios casus non possunt non concitari, mutuæ charitatis, Christianæque germanitatis non mediocria signa eluceant. LEO. Miram sanè animorum magnitudinem esse iudico in Europeis hominibus, qui tam graues obsidiones sustinent, tam fortiterq; vrbes oppugnāt. Sed quæro an illæ obsidiones soleāt esse diuturnæ? MICHAEL. Cùm arces ita sint munitæ, fortesq; milites, & fide in reges præstātes non possunt certamina non in longum tempus produci: præsertim cum noster Iaponicus mos inter eos non seruetur, cuiusq; generis viros, ac fœminas intra arcem includendi, sed primarios milites, vt dixi, ex flore, & robore conductos. Quam ob causam in nostra Iaponia propter victus penuriam facilè à tuendis arcibus desistitur: vbi cùm huiusmodi non est inopia, sæpe in propugnatione diu, multumq; perseueratur. Sed nunc, si placet, requiescamus, & huius noctis quiete interposita, ad naualia certamina cras accedemus.

LINVS. Placet.

De naualibus certaminibus in Europa committi solitis. Colloquium decimum quartum.

LINVS.

Agnam sanè nobis mouit admirationem hesterna tua narratio de prælijs in Europa cōmitti solitis: sed quoniā terra, mariq; illa miri dixisti, de naualibus certaminibus narrationem tuam hodie futuram audissimè opperimur. MICHAEL. Prosequar libenter institutum narrationis cursum, dicāq; de ijs, quæ ad naualia certamina pertinent: illudq; inprimis admonebo, cùm Europa partim Oceano, partim Mediterraneo mari alluatur: & vtrunque sæpe prædonum, ac hostium classibus sit infestū, necessariò Europeos reges, ac principes classes etiam suas munitissimas apparare, quibus hostiles impetus propulsent, & in piratas temerè, atq; audacter grassantes animaduertant. Hinc ob causam aliæ sunt naues, quæ oneribus, ac mercibus huc, atq; illuc portandis conducunt, onerariæq; dicuntur: aliæ verò, quæ certaminibus ineundis, prælijsq; committendis inseruiunt. Atq; hæ quidem cùm variæ sint, tum frequentissimè duplicem habent formam. Quædam enim excelsæ admodùm sunt, longæ, atq; rostratæ, & solùm ad velificandum accōmodatæ: has Europei vulgari sermone Galeones vocant: solent autem huiusmodi naues multa, & maxima bellica tormenta portare: ex illis verò superioribus annis celebratissima fuit quædā huius formæ, tēpore Sebastiani clarissimi Lusitaniæ regis confecta, & tot tormēta bellica portare solita, quot dies in anni periodo numerātur. LINVS. Deus bone! quæ classis tanta erit, quæ possit vnā ex illis nauibus expugnare, ac deprimere? MICHAEL. Nostræ quidem naues non possent propter imbecillem, & fragilem earum structuram: Europeæ autem quoniam robustissimæ, etsi non eiusdem magnitudinis sunt, quamcunq; grauissimam vim vincere, ac repellere possunt

possunt. MANCIVS. Equidem iuxta id, quod audiuimus, miræ magnitudinis fuit illa rostrata nauis Sebastiani regis: sed multò maior alia ab illustrissima Republica Venetorum fieri iussa, quæ quingenta bellica tormenta portare dicebatur. LEO. Istius profectò nauis magnitudo incredibilis esse debuit: nec enim etiam ipsæ magnæ vrbes talem tormentorum numerum continent. MICHAEL. Quod dictum est à Mancio verissimum est: ne tamen existimetis, omnes rostratas naues eiusdem esse molis: sunt enim aliæ minores, & plerunque triginta, vel quadraginta bellica tormenta ferunt: quanuis interdum non nullæ conficiantur vastæ illius figuræ, quibus terror hostibus incutiatur. Alterius formæ naues militares sunt longæ illæ quidem, sed minùs excelsę, in quibus non velorum tãtùm, sed etiam remorum est vsus, quorum tantus est numerus, vt in singulis lateribus viginti quinq;, & complures remi numerentur, quorũ singuli à tribus, vel quatuor remigibus agitantur, & impellũtur: vnde & ipsę naues triremes, vel quadriremes dicuntur: suntq; huiusmodi nauigia ad dimicandum accõmodatissima. Cùm enim excelsiores illæ naues velificationi tãtùm conducãt, quoties ventus residet, & in mari est malacia, earũ nullus est vsus ad hostes aggrediendos: at verò triremes, vel quadriremes, etiam nullo flante vento, ita remis aguntur, vt interdum hostes adoriri, & tormentis vexare, non nunquam regredi, & refugere, denique huc, atq; illuc concursare, & commeare possint. Hac de causa huiusmodi nauigia frequentissima sunt apud Europeos in certaminibus cõmittendis: solẽt, q; principes Europei iuxta rei necessitatẽ nonnunquã decem, triginta, sexaginta, & eò plures triremes ad defendendam regni sui maritimam oram paratissimas habere. Fuit autẽ vndeuiginti ab hinc annos horũ nauigiorũ insigne quoddã certamen, quo tempore ex Christianis principibuss, Hispaniæ rex Philippus, & Respublica Veneta, cum summo pontifice solennem societatem contra Saracenos Christiani nominis infestissimos hostes inierunt, & triremes ducentas, ac decem instruxerunt. Huic toti classi potentissimæ, ex ipsius fœderis conditionibus, præfectus fuit clarissimus Ioannes Austriacus Philippi regis frater, eius locum proximum tenente illustrissimo duce Marco Antonio Columna summi pontificis triremibus præposito, & nobilissimo viro Sebastiano Venerio Venetam classem ductante: qui

qui posteà ob insignem illam pugnã dux Reipublicæ Venetæ fuit creatus. Erat triremium Saracenarũ multò maior numerus: sed Christo duce(qui nobis, nisi peccata nostra impedimento sint, semper opitulari solet) Christiani sempiterna memoria dignam victoriam reportarunt, centum,& septuaginta hostium triremes, cum viginti myoparonibus capientes,quadraginta alias triremes deprimentes,triginta Saracenorũ millia trucidãtes, quatuor ferè millibus vincula injicientes, quindecim Christianorũ millia ab hostibus per diuersas regiones capta in libertatem vindicantes, præda deniq; optima onusti in patriam redeuntes: quæ quidem victoria digna est, quæ cum præcipuis olim memoriæ proditis conferatur: & qui historiam de ea scriptam legunt, non possunt non summoperè demirari triremium multitudinẽ, bellicum apparatum, stragem in hostibus editam, aliaque stupẽda, quæ in eo prælio contigerunt: præcipuè autem quòd tam multi ex hostibus sint interfecti,& tam pauci ex Christianis,quinq; enim tantũ millia fuerũt,vna ex nostris triremibus desiderata:qui numerus tot millibus captiuorũ, qui ex hostili seruitute liberati sunt, & tot triremibus in Christianorũ potestatẽ redactis egregiè fuit suppletus. LEO. Equidem mirã fuisse istam naualẽ pugnam existimo: si enim vnam mercatorum nauem ad nos aduentantem videntes, & bellicorum tormentorum sonitum percipientes admiramur:quid esset plusquàm quadringentarũ triremium pugnam intueri? sed cupimus scire, quænam sit ista gens Saracenorum,de qua mentionem fecisti? MICHAEL. Gens est quædam barbara,& crudelis,partẽ Asiæ, Africæq; incolens, olim quidẽ Romano imperatori subiecta, sed varijs casib⁹ subsecutis, post Romani imperij inclinationẽ sui iuris facta, duce pestilẽtissimo homine Mahometo,cuius asseclæ Mahometani dicti sunt. Ille, vt faciliùs hanc gentem ignaram,imperitáq; in errorem induceret,finxit,se hominem à Deo missum, & libertatem viuẽdi cum quibusdam ritibus externis coniungens,tresq;pugnantes inter se leges Christianam,Ethnicam,& Iudaicam,pro vt modò à Iudæis traditur,peruerse commiscens,falsam quandam sectam confinxit, in qua aliquam nostræ veritatis partem multis erroribus inquinauit: & Deum ad suum arbitrium fingens, multa falsa, & fabulosa illi attribuit. Cõtra huius sectæ obseruatores cùm à Romano imperio defecerint, & Christiani nominis sint hostes,

T per-

perpetuũ Chriſtiani bellum gerunt. LEO. Peſtilentem ego quidem, & facinoroſam iſtam gentem arbitror, quæ tam diuerſas religiones commiſcuit, & in vnam contulit, veritatiſq; aliquam partem cum falſitate, & erroribus copulauit. Sed rogo, an etiam Chriſtianis principibus cum alijs gentibus ſit bellum? MICHAEL. Commune, & aſsiduè ſuſceptũ bellum Chriſtianis regibus, contra Saracenos eſt, quòd non ſolùm à Chriſti religione ſint alieni, ſed etiam terra, mariq; latrocinia exerceant, & ex rapto viuãt, præterea alijs perditiſsimis moribus ſint dediti: adeò, vt etiam ipſos ethnicos Deorum falſo cultui addictos, morum peruerſitate ſuperent. Non tamen deficiunt alia etiam bella inter ipſos Chriſtianos principes iuſtis aliquibus de cauſis nonnunquã coorta, quæ tamen cauſæ diligenter perpenduntur, nec, niſi dignæ, ac debitæ, maturo conſilio adhibito, iudicentur, ab ipſis arma ſunt ſumenda. LEO. Locus hic occaſionem præbet mihi interrogandi, quam conditionem ſubeant captiui, ſiue deditítij, mortiſne, an perpetuæ ſeruitutis, vt in noſtra Iaponia fieri conſueuit? MICHAEL. Neutram iſtarum conditionum ſubeunt illi, qui in bello inter Chriſtianos geſto capiuntur, aut neceſsitate compulſi ſe dedunt. Omnes enim hi vel alijs captiuis, ſi fortè ſint, comutantur, vel liberi dimittuntur, vel deniq; perſoluta aliqua pecuniæ ſumma ſe redimunt: antiqua nanque conſuetudine vim legis obtinẽte inter Europeos ſtatutũ eſt, ne quis Chriſtianus in bello captus ſeruire cogatur. Aliter tamen res agitur cum illis, qui ex Mahometanis, ſiue Saracenis ſunt: hi enim cũ ſint barbari, & Chriſtiani nominis hoſtes, poſt prælij conflictum capti, in perpetua ſeruitute manẽt. LEO. Nullus ergo eſt Chriſtianus, qui, quoniam ſit in bello captus, inter Chriſtianos ſeruitutis legibus teneatur? MICHAEL. Nullus prorſus eſt ita capite minutus: atq; id, certa, & veteri, vt dixi, conſuetudine obſeruatur: imò verò mirãtur Luſitani, atq; Europei omnes, tantam eſſe in noſtris hominibus auaritiam, pecuniæq; comparandæ cupiditatem, vt mutuò ſe vendant, grauemq; Iaponico nomini infamiæ notam imponant. Præterea nos ipſi ſæpe per varias itineris noſtri partes Iaponenſes homines venditos, & in ſeruitutem redactos intuentes, non potuimus non graui iracundiæ ardore in noſtram gentem excandeſcere, quæ totius pietatis oblita, indigenas homines eiuſdem ſanguinis, & linguæ tã vili pretio à ſe abalienat, quaſi

ſint

ſint pecudes, vel iumenta. MANCIVS. Iure optimo de noſtra gente conqueritur Michaël, quæ cùm alioqui ſit cultus, & humanitatis ſtudioſa, hac in re totam humanitatem, politioremq; cultũ exuere prorſus videtur: & cupiditatis ſuæ præconium per omnes ferè gentes mittit. MARTINVS. Ita ſanè eſt: quis enim commiſeratione nō commoueatur, videns tam multos noſtræ gentis viros, ac fœminas, pueros, & puellas in tam varias orbis partes, tam paruo pretio abripi, ac diſtrahi, miſeramque ſeruitutem pati? nec enim ſolùm Luſitanis vendũtur, id namq; faciliùs tolerari poſſet, cùm Luſitanorũ natio erga ſeruos clemens ſit, ac benigna, eoſq; Chriſtianæ doctrinæ præceptis imbuat. Sed quis æquo animo ferat, noſtros homines per tam diuerſa regna, abiectarum etiam gentiũ, falſæq; religioni deditarũ diſsipari, ibiq; non ſolùm inter barbaros, & nigro colore homines triſtem ſeruitutẽ ſuſtinere, ſed etiam falſis erroribus imbui? LEO. Equidem rectè dixiſtis: ſemper enim in Iaponia vitio vertere ſoliti ſumus huiuſmodi vẽdendi Iaponenſes homines conſuetudinem: ſed ſunt qui culpam hanc totam in Luſitanos, & patres Societatis conijciant; quorum alij tam auidè Iaponenſes homines emũt, alij verò eiuſmodi emptiones auctoritate ſua non impediunt. MICHAEL. Luſitanorum prorſus nulla culpa eſt: cùm enim ſint mercatores, non eſt illis in vitio ponendum, ſi noſtros homines ſpe lucri emant, & poſteà in India, alijſq; locis ex eorum vẽditione quæſtum faciant: tota ergo culpa noſtrorum eſt, qui etiam ipſos filios, quos chariſsimos habere deberent, paruo accepto pretio è matrum gremio diuelli, tam facilè patiuntur. Quod verò ad patres Societatis attinet: vt intelligatis, quàm aduerſa ſit eorũ mens ab eiuſmodi venditionibus, & emptionibus, ſcire etiã vos oportet, eos magna cura, ac diligentia à rege Luſitaniæ regium diploma impetraſſe, quo graui pœna prohibetur, ne quis mercator in Iaponiam veniens, ſeruum Iaponenſem emat. Sed quid prodeſt huius edicti ſeueritas? cùm noſtri homines ea ſint cupiditate, vt fratres, conſanguineos, ſocios, alios deniq; vi, ac dolo raptos, clàm, & latenter in naues Luſitanorum inferant, ipſoſq; Luſitanos partim precibus, partim pretij leuitate ad emptionem ſeruorum ſolicitent. Qua potiſsimùm excuſatione Luſitani culpam violatæ legis tegunt, affirmantes, ſibi ab ipſis Iaponenſibus importunis precibus quodammodo vim inferri. Nec ve-

rò inter Lusitanos cum nostris hominibus malè agitur: nam præterquàm quòd Christianæ doctrinæ documenta perdiscunt, indulgentia summa quasi liberi inter eos habentur, & paucis elapsis annis liberi dimittuntur. Non tamen ideo eluitur macula, quam huiusmodi seruituti ansam præbentes, nostri homines contrahunt, ideoq; graui inter nos pœna mulctandi essent, quicunq; huius criminis rei fierent. LEO. Inter alias leges à Quambacûdono vniuersæ Iaponiæ principe sancitas, non est minima ea, qua Iaponensium venditiones prohibentur. MICHAEL. Optima quidem lex ista esset, si inferiores magistratus, ad quos eius obseruatio pertinet, in ea seruanda non conniuerent, nec venditores impunitos abire paterentur. Qua propter necesse est, vt tum ipsi magistratus legem seuerissimè obseruandam curent: tum etiam dynastæ, portuumq;, ad quos naues appelluntur, domini id ipsum custodiri, grauissimis indictis pœnis præcipiant. LEO. Æquum est, vt id nostris dynastis, ac principibus tanquam Iaponiæ vtile, ac necessarium subijciatis. MICHAEL. Nos quidem subijciendum, inculcandumque curabimus: timeo tamen, ne apud nos plus valeat priuatæ vtilitatis spes, quàm cõmunis boni ratio: hæc enim cùm Europeis ante oculos semper sit, nequaquã prauas has consuetudines in regna sua introduci permittunt. Sed redeamus ad ea, de quibus nobis erat sermo. LINVS. Agebamus de vi naualium certaminum, quæ cùm tanta sit, tum in maritimis, tum in terrestribus prælijs, facile profectò erit, etiam amplissimum regnum vno prælio corruere, & concidere. MICHAEL. Nequaquàm id facile est, nec enim tota vis regni in vno conflando, muniendoq; exercitu, atq; vno prælio cõmittendo ponitur, sed magna etiam in muniendis arcibus collocatur. Quæ cùm multæ sint, ac fortissimæ, vsitatũ à regibus, & principibus est, omisso prælio, in arces se recipere, & ibi diu absq; periculo cõmorari, æquisq; conditionibus cum aduersarijs pacisci. Præsertim cùm, si inter Christianos res agatur, summus ipse pontifex autoritate sua interposita, cui maximè reges se submittunt, in gratiam eos reconciliet, & totam controuersiam dirimat. LEO. Quid? quòd difficillimè admodùm poterunt opes, facultatesq; regiæ suppetere, ad tam graues sumptus faciendos, tum ad bella naualia, tum etiam ad terrestria. MICHAEL. Sumptus quidem magni sunt, sed opes regiæ sufficiunt: ita sunt vberes, & opu

lentæ

lentæ! nam in singulis triremibus quotānis quinq; aureorū millia consumuntur: ex quo videre licet, quæ expensæ in magna triremiū classe fiant, quas superant sumptus in rostratis nauibus, alijsq; eiusdem magnitudinis apparandis. MANCIVS. Sed quid dici potest de his sumptibus, quos item faciunt in armarijs omni bellico apparatu referciendis? quæ sanè ita sunt armis, militaribusq; rebus instructa, vt semper Europei principes ad bellum accincti esse videantur. Huius abundātiæ, copiæque admirabilis nos ipsi oculati testes sumus: qui in aliqua armorum promptuaria ita rebus bellicis ornata sumus intro ducti, vt quinquaginta hominum millia, & eò plura ibidem armis muniri posse iudicaremus. LINVS. Profectò mirari non desino mecum ipse considerans, quæ nam sint æraria ad tam graues expensas suppetentia. MICHAEL. In progressu nostrorum colloquiorū vobis latiùs explicabimus multa de magnificentia sumptuum Europeorū, & copia earum rerum, quæ ad rem militarem pertinent, de qua modò Mancius breuem mentionem fecit. LEO. Agè nunc explica, bellis confectis, & peractis, quomodo se reges cum militibus gerant, qua ve mercede, & præmio eos remunerent? MICHAEL. Remunerāt eos eo præmio, quod Europeorum principum magnificentiam decet: præsertim si sint milites veterani, & qui diu stipendia meruerint, eos enim iam emeritos annuis reditibus donant, & quibus possunt cōmodis labores, molestiasq; in bello susceptas compensant: deniq; nullus est, qui non regiam in se liberalitatem experiatur. Quòd si erga milites ita se habent, facilè colligere potestis, quæ nam sit erga nobiles, atq; equites, aliosque viros illustres eorum beneficentia, quæ quidem tanta est, vt ex propensa regum volūtate in homines præclarè in bello se gerentes, comitum, aliorumq; dynastarum dominatum magna ex parte ortū, & originem habuisse, certissimum sit. LEO. Quandoquidem de emeritis militibus dixisti: scire cupimus, an etiam in Europa reges, & alij principes muneribus suis perfuncti se se abdicent, & filijs, vt in nostra Iaponia fieri solet, regni administrationem committant? MICHAEL. Ista consuetudo, quæ inter nostros obseruatur, prorsus inter Europeos nō est: nec enim æquū iudicāt, vt rex post aliquot ānos in regni administratione consumptos, cùm primùm rerū experientia, negotiorumq; tractatione edoctus est, tunc regio munere sibi abro

gato filio adolescenti inexperto, & minimè in rebus versato gubernaculum regni tradat, & sanè si velimus nostrorū Iaponensiū bellorum causam exquirere, non minimam esse inueniemus: quòd reges & dynastæ qui propter ætatem, & negotiorum cognitionem authoritate valent, priuati viuant,& iuuenes regni clauum tractantes, nec dum maturo iudicio,rerumq; vsu præditi,omnia cómisceát, & conturbent. LEO. Ista ratio à te reddita valde mihi placet, sed vnum scrupulum, dubitationemq; mihi inijcit illa Europea consuetudo: videtur nanque regum filijs dominatus occupandi, proditionisq; machinandæ occasionem dare: cùm enim natura comparatum sit, vt adolescentes, præsertim tam nobili,& excelso loco nati,iugum in perij difficile pati antur, & primam sedem vehementer appetant, facile erit aduersus parentes coniurationé conflare, atq; eos per summū scelus de medio tollere. MICHAEL. Nullum profectò istius mali est periculum, rebus Europæ diligenter cognitis. Nam inprimis, vt iam superiùs diximus, & aliquoties repetendum est,tantus est filiorum in parentes amor, tá taq; vicissim parentum erga filios benignitas, vt nulla tanti criminis suspicio in Europeos mores cadat, quod vel ex eo exéplo perspicere potestis Lusitanorum monumentis tradito. Cū enim Alfonsus Lusitaniæ rex,huius nominis quintus,iã ferè quinquagesimū annū agens, belli grauissimi,quod susceperat, administrandiq; regni tædio afficeretur, & iter Hierosolymam ad sanctum Christi sepulchrum instituet,filio Ioanni, iuueni prudentia, alijsq; naturæ bonis cumulato gubernaculum regni reliquit, statuens in ea regione, quæ Christi in terris olim agentis est insignita vestigijs, reliquum vitæ spatium piè, sanctèq; traducere: sed cùm omnium ferè Europeorum regum, ipsius que summi pontificis precibus ab incepto itinere reuocaretur, officiosa quædam, & pietate plenissima inter parentem, filiumq; orta est cótentio: dum parens priuatus in regno viuere sib filij administratione cupit: filius contrà regium munus exercere patre viuente penitus recusat: filij tamé preces adeò vehementes fuerunt, vt patré ad locum regium rursus obtinendum,etiam tergiuersantem compulerint. Vnde colligere potestis, quàm aliena sit Europeorū mens à crimine proditionis. Huc accedit, quòd principes regum filij, à parentibus peramanter, & perhonorificè tractentur, ita vt postquam adolescunt, pro-

pria

pria domicilia, propriosq; aulicos magistratus habeant, amplos redit⁹ possideant, in partem curarum, gubernandique consilium à parentibus uocentur, denique paulatim ad futuram integram gubernationem se exerceant: quo fit, vt in magno erga parentes amore, & populi beneuolentia, & veneratione viuant. LEO. Magna iucunditate nos ista à te dicta afficiunt: sed explica, obsecro, quomodo filij regum in parentum mortuorũ locum succedant? MICHAEL. hîc se mihi offerebat campus ad dicendum de consuetudine, quæ, regibus morbo oppressis, & extremum spiritum profundentibus, obseruari solet, de delicijs, quibus morborum molestiæ subleuantur, de vario medicamentorum genere, de funere amplo, & magnifico, quo eorum cadauera efferũtur, de precibus pro illis à toto populo ad Deum adhibitis, de lugubri ac pulla veste, quam omnes homines in eorum morte induũt; de sepulchrorum magnifico apparatu, ad eorum perpetuam memoriam conseruandam. Sed hæc, ne plus debito narrationem profera, silentio prætereo. Eorum verò partem aliquam intelligetis ex tabellis quibusdam à nobis allatis, in quib⁹ funus Caroli quinti Imperatoris, & Philippi Hispaniæ regis patris, eidem parenti à filio factum, celebratumq; mirifice depictum est. Vnde funerum Europeorum magnificentiam, & ornatum velut ex signo quodam conijcere licebit. Quoniam autem nonnulla ex ijs à me hîc tantùm per capita breuiter recitata, in sequentibus colloquijs attingẽtur, solum illud dicã, mirum esse populi applausum, cõmunemq; celebritatem, cùm principes regum filij parentibus mortuis per medias vrbes, & oppida reges proclamantur, & totius populi consensus diuturnam illis sedem, vitamque precatur. Hæc tamen etiam ex sequentibus magna ex parte intelligetis: nunc ad ipsarũ vrbiũ, oppidorumq; magnificentiam accedã, si tamen narrationem huius noctis quiete intermiserimus. LEO. Nos tibi tam iucunda narranti felicem noctẽ, quietemque precamur.

De magnitudine vrbium, & templorum ornatu, aliorumque ædificiorũ magnificentia. Colloquium decimum quintum.

LEO.

Idimus eas tabulas, in quibus funus Carolo quinto Imperatori factum optimè depictum est,&ex eis facilè coniecimus,quàm magnifici sint sumptus Europeorum in morte principum decoranda: vnde etiã satis constat, quam graues,atq; amplæ sint eorum expensæ in ipsa vita tuenda, & conseruanda. Verùm cupimus aliquid à te audire de vrbium, templorum,aliorumq; ædificiorum magnificentia,eam enim non minùs mirabilem in Europa esse suspicamur. MICHAEL Mihi quidem de ista tam graui materia dicere aggredienti occurrit illud Timantis clarissimi pictoris exemplum, quod Europeorum libris proditũ est:qui cùm in tabula quadam, mortem cuiusdam fœminæ nobilissimæ,nomine Iphigeniæ,Agamẽnonis Argiuorum regis filiæ depingeret, & consanguineos circunstantes tristes admodũ, & mœrentes expressisset, ad patrem perueniens, eius luctum, & tristitiam penicillo se assequi non posse existimans, artificiosè simul, & prudenter vultum velo contexit, magnum aliquod mœroris, atq; luctus argumentum eo integumento indicans. Non secus ego de Europæ vrbibus, ædificijsq; mira arte, & varietate extructis coram vobis dicturus,eorum venustatem, splendorem, atq; elegantiã ne adumbrare quidem dicendo me posse,mihi persuadens, velo quodam taciturnitatis,& silentij hæc omnia obuoluere satius esse ducerẽ, si per vos mihi liceret. Verùm quoniam semel de Europæ rebus dicere cœpi, audacter iam vlteriùs progrediendum mihi est,&aliquid de ædificiorum magnitudine dicendum. Narrationis tamen meæ penuriam, ac ieiu-

nitatem

nitatem supplebunt magna ex parte libri, quos attulimus de ædificijs, atq; vrbibus Europeis, quas partim vidimus, partim auditione accepimus: in quibus, quantum typorum ars attingere potest, ædificiorum Europeorum nobilitas, & magnificentia expressa est. Atq; vt in primis de vrbibus communia quædam dicam, minutiora ad progressum narrationis reseruans, magnum sanè discrimen est inter modos habitationis ab Europeis, & Iaponensibus vsurpari solitos: nostri namq; Iaponenses præsertim nobiles non tanta frequentia in vrbibus, atq; oppidis habitant, sed plerunq; in suis agris, atq; prædijs locum sibi deligere solent, ibiq; libentiùs, & iucundiùs commorari. Europei autem nobiles longè diuersum habitandi vsum habent: quamuis enim interdũ agraria habitatione, & rustica quiete delectentur, vt animos negotiorum molestijs oppressos releuare, & relaxare possint: quia tamen communis, & vsitata illorum habitatio, est vrbana, non minorem diligentiam ad extruenda in vrbibus domicilia, quàm ad deliciarum, & voluptatum rustica diuerticula conferre consuescunt. Hinc fit, vt, cùm nobiles viri, atq; dynastæ de vrbanis ædificijs tantopere sint soliciti, vrbes non solùm popularibus, & mercatoribus, vt nostræ Iaponenses, frequententur, verùm etiam nobilissima magnatum, & primatum turba decorentur, ita vt non modò illæ, in quibus reges habitant, sed etiam aliæ per totum regnum sparsæ valde celebres, & frequentes sint. Cùm verò de hac re nobiles inter se æmulatione quadam, atq; inuidia decertare soleant, mirum est, quàm magnæ sint ædificiorum machinæ, quæ cùm binas, ac ternas contignationes habere soleant, vrbes ipsæ nõ solùm multitudine domuũ celeberrimę, verùm etiam aspectu pulcherrimæ redduntur. Accedit ad nobilitatem vrbium Europearum multitudo religiosarum domuum, earumq; mirabilis amplitudo: in multis enim vrbibus quinquaginta, centum, & in aliquibus ducenta templa numerare licet: in oppidis autem minoribus decem, viginti, & triginta passim reperies; huiusmodi tamen templa non vnicam tantùm domum sacram ad preces recitandas habere, existimandum est, sed cùm à religiosis viris, & fœminis incolantur, multa continent domicilia, multaq; receptacula, ad eorum opportunam habitationem: quæ quot sint, & qualia, ex numero ipsorum religiosorum hominum conijcere potestis. Viuunt enim in eodem cœnobio, vel collegio viri aliquando cen

tum, imò & ducenti: nec minor est numerus sacrarum virginum, quæ in parthenonib⁹ delitescũt: cùmq; vtraq; multitudo ex nobilibus sæpe cóstetur, & ex amplis reditib⁹, vel eleemosynis viuat, facilè intelligetis, qualis sit horũ ædificiorũ structura. Vltra hæc autem cœnobia, sunt etiam alia templa, velut vrbanarum parœciarum capita, vbi sacerdotes ordinis diui Petri, vt vocant, diuinas preces recitare solent: quibus omnibus præest episcopus, siue pontifex in summo templo propriam sedé habens. Atq; hinc est, quòd tanta sacris addictorũ hominũ multitudo in vrbibus inueniatur. LEO. Mihi sanè iste religiosorum hominũ, templorumq; numerus admirationem mouet: & ex istis tantùm hominibus, atq; locis vrbem integram constare posse, mihi persuadeo. MICHAEL. Huius rei sicut aliarum habetis testes præsentes, qui me vltra veritatem loqui non patiẽtur. MANCIVS. Nos id ipsum testimonio confirmamus, imò addimus, illarũ religiosarũ domorum magnificentiã eam esse, vt nobis etiam cómemorantibus vix ad fidem adiungendam, adduci possitis: nisi nos ante omnia, in narratione hac veritatem consectari, omnino vobis persuadeatis. Sunt enim pleraque cœnobia in Europa, quorũ structuram centum, & ducentis millibus aureorum constitisse, certum est. Imò non nulla sunt à regibus, & summis pontificibus confecta, quæ ad millies, & bis millies sestertiûm peruenerant. LINVS. Ita sanè pecuniã vos numerantes audio, quasi oryzæ granorum numerum colligatis, nec aliunde id prouenire credo, nisi ex Europearum diuitiarũ amplitudine, quam vestris oculis estis intuiti. MICHAEL. Lepidè sanè dicis, nos oryzæ granorum esse supputatores, dum sumptuum Europeorum summam facimus: verùm hæc à fide non esse aliena, aliud iam dictũ confirmat, quòd etiam priuatorũ hominũ domicilia triginta sæpe, & sexaginta aureorũ millibus æstimari posse, liquidò constet. Vnde de regijs palatijs vos ipsi iudicium ferre potestis, nec tantopere admirari, si in templis, quæ Europei tam religiose colunt, tantam pecuniæ summá consumptam audiatis. Præter templa, sacrasq; & profanas domos, sunt etiã aliæ variarũ societatũ vsui designatæ: dico autem societates, piorum hominum conuentus, qui & si religiosam vitam non agunt, operibus tamen pietatis erga miseros, & calamitosos homines exercẽdis se dedicant. Quædá enim ex his societatibus pecuniam distribuunt in homines inopes, qui alicqui ho

nesto loco nati, emendicatis eleemosynis viuere erubescunt: aliæ ægrotis hominibus inuisendis, eorumq; molestijs subleuádis: non nullæ cadaueribus cum solenni pompa efferendis, & sepeliendis distinentur: non paucæ in puellis ex honesta, sed inopi familia matrimonio iungendis, ne earum fama, virtusq; periclitetur, operam collocant, & singulis annis viginti, & triginta, & eò plures, viris etiam virtute, & honestate præditis in matrimonium tradunt: deniq; aliæ alijs pijs operibus, iuxta cuiusq; institutum, diligenter incumbunt. Sunt etiam aliæ quædá societates præsertim in Italia, vulgari nomine Montes pietatis appellatæ, quæ in pecunia indigentibus mutuò danda, magna ex parte occupantur: qua in re ille ordo seruatur, vt & receptis pigneribus pecunia absq; periculo ad Montem pietatis redeat, & pro centenario quoq; numero, septenario vltrà singulis annis comparato, administri, qui huic negotio sunt intenti, vitam alant: quo fit, vt non ratione mutui, sed sumptuum, qui fieri solent, pecunia vltra sorté corrogata nullū vsuræ periculū pariat. Pleraq; etiam ex his societatibus templa, siue alia similia loca habent, ad quæ omnes germanitatis quodá iure coniuncti, statis diebus confluunt, & de negotijs ad suum institutum pertinentibus vtilissimos congressus habēt. Ex quo colligere licet, quàm celebribus locis Europeæ vrbes nobilitentur. Sunt etiam alia multa domicilia in eisdem vrbibus dignissima, quæ vobis referantur. Quædam enim appellātur xenodochia, quæ peregrinis hominibus benignè, & perhospitaliter excipiédis sunt designata: vbi per aliquos dies externi homines vires reficere, molestiasq; longi itineris alleuare possunt. Alia dicuntur nosocomia, in quibus quocunq; morbo oppressi diligenter curantur, & medicamenta omnia, aliaq; remedia absq; vllo sumptu paratissima inueniunt. Et quoniam varia sunt morborū genera, varia sunt etiam nosocomia, vel diuersis pergulis distincta, inquibus ordini, mundiciæ, & curationi ægrotorum ægregiè consulitur. Quæ sanè domicilia recto ordine distributa, morbo laborantibus accommodata, magnamq; hominum multitudinem capientia dignum præbent spectaculum, quod ab omnibus externis hominibus cum magna iucunditate videatur. Sunt alia, quæ dicuntur brephotrophia, in quibus pueri infantes à matribus penuria, vel casu alio expositi accuratè recipiuntur, & varijs nutricibus alendi cómittuntur: quod pieta-

tis genus magni ponderis est, cùm ea ætas tam tenera sit, totq; periculis obnoxia. Sunt deniq; alia, quæ, cùm parthenonũ nomine non sint digna, gynæceæ cõmuni vocabulo appellari possunt: ad quæ se se colligunt, facultate habita, fœminæ multæ, quæ ante actæ vitæ annis minùs pudicè viuentes, ad meliorem viuendi normam se recipiunt, & sacras virgines imitantes in diuinis laudibus, alijsq; operibus vitam traducũt. LEO. Vtilissima ego profectò ista omnia loca esse iudico, quibus tam multa mala, quæ in nostra Iaponia euenire solent, in Europa vitãtur: qualia sunt, stupra virginũ, turpiũ mulierũ prostibula, herbis, aut alijs pestiferis medicamẽtis adhibitis miseræ abortiones, teneris infantulis, vel suffocatione, vel alio crudelitatis genere à proprijs matribus atrocissimæ neces allatæ: de ægrotis deniq;, & alijs calamitosis hominibus passim præ inopia pereũtibus ab omni humanitate abhorrens incuria: cũ quibus malis Europæ bona collata, Christianæ religionis veritatẽ cõmendant. MICHAEL. Præclarè ista confers, & non paruum fructus ex nostris colloquijs videris metere, res Europeas tam recta lance perpendens. Sed non omittam alia vrbium Europearũ loca, quæ nunc communi nomine Academiæ appellantur: & in varijs Europæ regnis, ac præcipuis vrbibus ædificari solent: sunt autem huiusmodi Academiæ amplissima quædam domicilia, & palatia studiosorum iuuenum doctrinæ, cultuiq; designata. Cùm enim Europei nõ solùm disciplinam militarem ad bella gerenda valde necessariam colant: sed etiam multas alias ingenuas artes ad populum gubernandũ, pacemq;, & iustitiam tuendã discant: eorundem studiosorum adolescentum bonis artibus vacantium multitudini, loca hæc celeberrima patent: ad quæ vndiq; confluentes omnium disciplinarum præceptis à primis elementis excoluntur. Harum Academiarum in primis ædificia amplissima, & magnificentissima sunt, in eisq; præter capacissima peristylia, & exedras, atria sunt pulcherrima, & aspectu dignissima, quæ discipulorũ conuenientiũ multitudinem percommodè capiunt, scamnis ad sedendum, pluteisq; ad scribendum aptissimè collocatis, cathedris verò excelsioribus, vnde magistri docent, ab omnibusq; audiuntur, opportuno loco repositis. LEO. Quid est quod magistri isti discipulos docent? MICHAEL. Rectè rogas Leo, præbesque mihi materiam dicendi tibi non nulla, pro temporis breuitate, de ingenuis artibus, quæ ab Europeis diligentissimè, studiosissimèq; coluntur: & si

materia

materia hæc integrum saltem colloquiū requirebat: sed eam in hūc locum inseruisse sit satis: cùm enim de itinere nostro præsertim institutus sit sermo, reliqua omnia quasi cursim dicta accipienda sunt. Antequàm tamen aliquid de ingenuis artibus dicam, præfabor non nihil de Europeis literis, quæ sunt primum, ac certum bonarum disciplinarum fundamentum, quasq; pueri ab ineunte ætate diligenter discunt. Sūt autem huiusmodi characteres ab Europeorum hominum maioribus, primisq; Europæ cultoribus artificiosissimè inuenti. Nec enim, sicut apud Sinas, & nos magna ex parte fieri consueuit, tot sunt rerum figuræ, ac literæ, quot res ipsæ: hoc nanq; præterquàm quòd facile fuerit inuentu, literas nostras, Sinicasq; discentibus est laboriosissimum: adeò, vt multi anni ad legendum, & scribendum vel mediocriter requirantur: nisi fortè vti velimus illis syllabis, quæ Canæ apud nos dicuntur, cuius tamen modi scribendi inter doctiores non est vsus. Europei verò viginti tres tantùm habent literas, easq; simplices, quas ita ingeniose, & artificiose commiscent, & copulant, vt ex eis primum syllabas, deinde omnia rerum vocabula, dictionesq; conficiant. Quo fit, vt post harū literarum notitiam, multò faciliùs legere, & scribere suo modo possint. LINVS. Rectè ais, nam nonnullos ex nostris pueris in seminarijs inuentos fuisse, audiui, qui Europea elementa perlegere, & fingere, mense vno, aut duobus didicerunt. Nostri verò frequentiores characteres, & Sinici longissimum tempus postulant: vnde fit, vt præclarè nobiscum agi posset, si literas Europeas, dummodò illis noster Iaponicus sermo rectè exprimeretur, à patribus Societatis doceremur, quandoquidem in illis discendis est tanta facilitas. MICHAEL. Attigisti sanè rem commodissimam: tam longum enim nostrarum literarum, Sinicarumq; est curriculū, vt ad alias artes, disciplinasq;, quas nobis patres tradere student, ætas nō supersit. Quædam tamen est in nostris literis vtilitas non contemnenda, quòd multa nostra vocabula, quæ ambigua propter similitudinem soni sunt, commodè, & sine ambiguitate aliqua, illis significentur. LINVS. Non ergo poterunt istis Europeis literis nostra similis, ambiguiq; soni vocabula exprimi? MICHAEL. Fateor aliquantulum difficile esse, ijsdem literis vocabula, quæ ambiguū sonum efferunt, declarari, atq; exprimi: vt tamen id adhibitis varijs accentibus, ac notis, effici possit, patres labore suo asse-

cutu-

cuturos esse,non dubito.Sed ex literis ad bonas artes transeamus.LEO. Id iã expecto, velimq; istarũ Europearũ artium nobis nu merũ propo nas. MICHAEL. Res est, vt dixi, quæ integrum colloquium,imò plu ra postulabat, sed in breuem quandam summam vestri gratia omnes artes referam,vt, quàm multiplex Europeorum studium sit, cognoscatis. Atq; illi quidem in duo amplissima membra artes diuidunt: altero eas, quæ de sermone agunt, altero verò illas, quæ de rebus disserunt, complectentes.Sub primo membro Grámaticam, Rhetoricam, Dialecticá, & quascunq; alias artes,quæ ad sermonem pertinent,comprehendunt. Posterius membrum maius adhuc est, & capacius, multò plures artes continens, quæ breuitatis, & perspicuitatis causa in tres partes secari possunt, primam, quæ de natura agit: secundá, quæ de moribus;tertiam,quę de rebus supra naturam elatis differit.Ad eam partem, quæ de natura agit, spectant omnes disciplinæ, quæ solo rationis lumine naturas rerum considerant, & contemplãtur (sic enim liceat hoc loco artes, quæ de natura agunt, accipere). Huius ordinis sunt in primis quatuor illæ,quæ Mathematicæ nuncupantur,nimirum Geometria, Arithmetica, Musica, & Astrologia: quarum prima de magnitudine, secunda de numeris, tertia de sonis, quarta de his, quæ in cælo notãtur,disputat.Has autem si cum tribus illis,qua in sermone versantur, Grammatica videlicet, Rhetorica, & Dialectica,coniunga tis, septenarium efficietis earum artium, quæ,quòd ingenuum hominem deceant, liberales communi nomine appellantur. Ad hunc simi liter ordinem adiungite Philosophiã, quæ res forma, & materia constantes cómentatur, illamque aliam,quæ prima Philosophia dicitur,si ue, vt vulgari nomine vtar, Metaphysice, quæ res ab omni corporis concretione seiunctas sibi vendicauit: denique medendi artem, quæ morborum genera, medicinæq; varietatem pertractat. Iam verò pars illa,quæ de moribus agit,non solùm Philosophiã,quę à plerisq; moralis dicitur,cùm politica,& œconomica,sed etiam præcipuá vtriusq; iuris, Cæsarei videlicet,& Pontificij tractationem amplectitur: & in vtrcq; ad rerum publicarum gubernationem multorum annorum spatium, assiduamq; operam Europei collocare solent. Inter omnes has doctri nas, disciplinasq; locum, principatumq; obtinet illa, quæ res supra na turá positas,fidei lumine intuetur, in qua post Philosophiæ curricula,

se exer-

se exercent, præsertim illi, qui religiosam vitam profitentur. LINVS. Dic aliquid de ordine discendi, ac tempore, quo in curriculis istarum artium perseueratur. MICHAEL. Post literas, de quibus dixi, sequitur earum artium studium, quæ in sermone versantur: post quas auditores, iuxta propensas in varium vitæ genus voluntates, vel iuri Cæsareo, & Pontificio operam nauant, vel peractis Philosophiæ curriculis omnium artiũ principem Theologiam consectantur: vel deniq;, si placet, medendi arti se dedicant. Atq; in harum artium doctrina, quinq;, sex, decem, & plures nonnunquàm annos, post grãmaticæ latinæ fundamentum, Europei cõlũmũt: demumque antecedẽte examine, eruditionisque periclitatione, laureas suas, siue gradus tres, infimum, medium, & supremum, qui doctoris, siue magistrĩ dicitur, summa cũ laude obtineant, vt vlteriùs aliquoties attingemus: demum publicis muneribus, vel sacris, vel profanis, iuxta cuiusq; captũ, personæ dignitatem, artiumq;, varietatem, funguntur. Atq; hæc breuiter dicta sint de bonis artibus, dum celebriora loca vrbium Europearũ percurrimus. LINVS. Delectati sumus mirum in modum istarum omnium ingenuarum artium enumeratione, quibus Europei exculti, simulq; fidei lumine illustrati, in regnorum, rerumq; publicarum administratione laudatissimè se gerunt. Nec mirum est, nostros homines his omnibus præsidijs destitutos in rebus ad gubernationem, naturæq; cognitionẽ pertinentibus, tantoperè allucinari. MICHAEL. Imò potiùs mirandum est, nostros homines vtroq; hoc auxilio carentes, adeò nobilitatis, vrbanitatisq; gradus, & ordinem assecutos, vt hac in re Europeorum quã simillimos inter omnes, quas vidimus gentes, esse iudicemus. LEO. Iucundissimum nobis est istud vestrũ iudicium: sed vlteriùs illud quærendũ occurrit, habeantne etiam istæ vrbes opificũ frequẽtes officinas, quibus non mediocriter huiusmodi conuentus decorari solent? MICHAEL. Videris velle Leo, vt vobis etiam aliquid de fabrilibus artibus, alijsq; manu exercitis hoc loco agam. Nec etiam hoc vrbibus Europeis ornamentum deest, imò verò aspectu iucundissimum est, in celebribus oppidis, tam multos vicos, tam varijs fabris destinatos videre, in quibus, quidam aurum, alij argẽtum, alij colores, corium, lapides, pannum, ferrum, & quancunq; aliam materiã, ex qua opera fiunt, diligenter tractãt, singuliq; in suis artibus præstãtissimi euadere con-

re conātur, eò quòd insignes artifices à regibus, & principibus magnificant, præsertim illi, qui in nobilioribus artibus versantur. Hîc ego multa vobis de arte texendi, & militari, nautica, agraria, de lanificij opere dicere possem, nisi iam multus mihi ipsi viderer: nunc ad publica opera redeamus. LEO. Mira sanè sunt, quæ de vrbium Europearum ædificijs, celebribusq; locis dixisti, quæ non vrbes tantùm frequentes, & nobiles reddere, sed etiam ciuibus maximam afferre vtilitatem, certissimum est, dum tam multorum necessitatibus subuenitur. Sed scire studeo, quo sumptu, publicone, an priuato huiusmodi opera extruantur? MICHAEL. Opera superius à me dicta vario sumptu fiunt, quædam pontificio, alia regio, non nulla publico, vel etiam priuato optimatum, ac nobilium virorum. Cùm enim, vt iam dixi, Europeæ dignitates tam variæ sint, siue sacræ, siue profanæ, amplissimiq; reditus illis adiuncti, ærariaq; principum locupletissima, ad hæc magnificētissima opera extruēda pecunia satis, superq; suppetit. LEO. Istam ego operum magnificentiam non tantùm Europeæ opulentiæ, sed etiam tranquillitati attribuo: vtinam nostra Iaponia eo stetisset, quo cœperat, statu, nec regis communis, quem Dayrum appellamus, amplissima potestas in tot membra dissecta esset: non solùm enim antiqua opera, quę etiā magni nominis fuerūt, sarta tecta seruarentur, permanerentq;, verùm etiam quotidie excrescerent. Sed perturbato Iaponico statu, non mirum est, si pleraq; labefactata corruerint, & antiquā illam Iaponicorum operum amplitudinem, magnificentiāq; desideremus. Sed vestigia illa, quæ ex tot bellorum incendijs sunt relicta, satis ostendunt, quàm magnifici fuerint nostrorum Iaponensium animi in ædificiorum molibus extruendis, templisque antiquæ superstitionis apprimè, & affabrè ædificandis. MICHAEL. Vtinam non solùm illa tranquillitas, qua olim nostri potiti sunt, nobis restituatur, sed etiam Christiana religio per omnes Iaponiæ partes, membraq; peruadat: tunc enim, si illam animorum magnitudinem in operibus conficiendis cum pietate coniunxerimus, non dubiū est, quin etiam ad Europeā celebritatem accedamus. Sed operæpretium erit, sacrum ornatū attingere, & reliquam huius materiæ partem in alium locum reseruare. Equidem non aliam meliorem rationem sacri ornatus explicandi inuenio, quàm si regum, vel aliorum principum apparatum, de quo dixi, memo-

memoria repetamus. Si enim vterq; ornatus inter se conferatur, vix discerni poterit, vter eorum amplitudine, atq; abundantia alteri antecellat. Cùm enim præter summum pontificem, & eos, qui sunt è cardinalium numero, multi sint archipræsules, præsules, abbates, canonici, aliiq; similes sacerdotes, non minori numero, quàm profani dynastæ, nec minoribus reditibus abundãtes, vix diiudicare licet, quinam eorum splendidiùs, & opulentiùs viuant. His adiunge templorum, cœnobiorumq; supellectilem, quæ in sacris peragendis vsurpari solet, in qua tantum auri, atq; argenti, serici, & cuiusq; alterius pretiosæ vestis consumitur, vt in hoc ornatu tam magnifico veritas Christianæ religionis quodãmodo splendeat. Quamuis enim ipsa externa per se sumpta nihil solidę veritati conferant, hęc tamen in illis veluti in signis optimè elucet, sicut Dei potentiam, & pulchritudinẽ in rebus creatis enitere dicimus. Vnde fit, vt, quemadmodum ex sapientiũ hominũ testimonio, qui totius huius orbis machinam rectis oculis intuetur, Deum eius moderatorem fateatur, necesse est, sic ... m, qui cultũ in Christianorum templis Deo adhiberi solitum, populi frequentiam, & pietatem, sacrificiorum assiduitatem, sacrarum vestium ornamentum, & in his omnibus singularem ordinem seruari solitum fuerit contemplatus, cultum illum veri, ac viui Dei esse, absq; dubio confiteri oporteat. Sed quoniam de his, quæ ad diuina, & sacra pertinent, & de ædificijs Europeis agendi locus vlteriùs occurret, his rerum Europearũ capitibus, vtcunq; propositis, ad itineris nostri narrationem prosequendã crastino die cõmodiùs accedemus.

Reditur ad processum itineris, & describitur Olysippo caput Lusitani regni. Colloquium decimum sextum.

LINVS.

Væ hactenus dixisti, Michaël, summatim de rebus Europeis, magnam mentibus nostris lucem ad earum magnitudinem cognoscendam attulerũt. Sed si placet, progredere iam vlteriùs, & vestri itineris ad Romanam vsq; curiam rationem redde, nihil tamen, quod ad vrbiũ nobilitatem, insignesq; res pertineat, quantum horum colloquiorum breuitas patitur, prætermittens. Vt autem ad eundem locum, vnde egressus es, regrediaris: memineris te in portu illo celeberrimo Olysipponensi, & domus professorum Societatis Iesu gratissimo hospitio cõstitisse. MICHAEL. Repetã libenter eum locum, ex quo ad alia diuerti, de rebus Europeis generatim à vobis rogatus. Sed non minimam vtilitatem nostræ digressionis fuisse, existimandum est, cùm omniũ sequentium rerum valde necessaria fundamenta iecerimus, sine quibus nihil ad culmen perduci potest. Conducet etiã ad vlteriores res pernoscendas, in quibus de vrbibus Europeis sigillatim agendum est, aspectus eorum librorum, quos vobis de oppidis, operibusq; Europæ superioribus diebus ostendimus. LEO. Placuerunt nobis summoperè illi libri, ex ijsdemq; intelleximus, Europeam gentem rerum elegantium studio, ingenio, manuumq; arte, & dexteritate valere: cùm non solùm opera magnificentissima extruant, sed etiam typis insignibus effingant: sed iam ad optatam de Olysipponẽsibus rebus narrationẽ accede. MICHAEL. Graue sanè onus mihi imponitis, dum, quæ librũ integrum exigebant, tam breui sermone à me exponenda requiritis. Illud tamen me excitat, atq; erigit, quòd quocunq; labore à me suscepto vrbs illa clarissima, de toto Oriente benemerita, digna fit. Est enim caput Lusitani regni, ex quo, velut ex vberrimo fonte Christiana rel-

tia religio per has omnes Orietis regiones, & prouincias deriuata est. Quo fit, vt immortali memoria digni sint Lusitani reges, qui non solū Mahometanam gentē, Christiano nomini aduersam, regni sui finibus cum tanta laude exterminarūt, sed salutis nostræ signa, missis classibus in remotissimas terras intulerunt. Quorū omnium primo Alfonso Henrico inuictissimo regi multò plus Olysippo debet, quàm Vlyssi vetustissimo Græcorum duci, à quo eam fuisse fundatam, veterum monimentis traditum est. Ille enim eam à Saracenis oppressam, & veluti extinctam in Christianam libertatē, lucemq; vindicauit: quē deinde imitati sunt posteri, sedem illam regiam obtinentes, quos honoris causa nomino, Sanctius videlicet eius filius, Alfonsus secundus, Sanctius secundus, Alfonsus tertius: Dionysius, qui vxorē habuit Elisabetham, in sanctorum numerum relatam: Alfonsus quartus eius filius, celebri ex Mauris ad Salsum fluuium victoria nobilitatus: Petrus iuris obseruātissimus, Ferdinandus singularis mansuetudinis: Ioannes primus, qui primus etiam in Africam traiecit, Septamq; vrbē munitissimam armis cepit: Eduardus præclara posterorū sobole insignis: Alfonsus quintus, qui in Africam ter transmisit, & multa oppida suę ditioni adiunxit: Ioannes secundus, admirabilis animi roboris, fortitudinisq;, & non minoris prudentiæ, & sanctitatis: Emanuel felicitate præter cæteros maiores clarus: Ioannes tertius religione insignis: Sebastianus inuictissimi animi rex, qui studio propagandi regni, & Christianæ fidei in ipso prælio fortissimè mortem oppetijt: deniq; Henricus omniū virtutum genere cumulatus, quos omnes Olysippo, veluti parentes, & cultores egregios meritissimò recognoscit. Cùm verò hi reges Lusitanū regnū iam ferè à quingentis annis institutum, vrbemq; Olysipponem caput totius regni, summa pace domi fruentes, auxerint, & nobilitauerint, facile est conijcere, quæ sit Olysipponensis vrbis nobilitas, amplitudo, frequentia, in qua tam longo tempore Lusitani reges sedem sibi constituerunt. Ad eandem nobilitatem facit etiam situs ille præclarissimus: est enim in media Hispaniæ ora maritima, in eo tractu, in quo Tagus clari nominis fluuius, post longissimum Hispaniæ spatium aquis irrigatum, magna aquarum abundātia, alueiq; amplitudine in Oceanū influit, portumq; Olysipponensem celeberrimum reddit, & ab omnibus ferè Europæ gentibus frequentatum. Eò enim confluunt, vt Indi

cas classes,aliasq; Oceani Orientalis omittam,Germani, Belgæ, Galli, Cantabri, Astures, Itali, præsertim Genuenses, ac Veneti, quarũ gentium tanta est multitudo ad merces vel conuehendas, vel coëmendas, vt nonnullæ peculiaria sacella instituerint, in quibus rei diuinæ interessent: nam in parœcia Diui Iuliani Belgæ suum habent sacellum, & sodalitatem: in cœnobio Diui Dominici Germani: in parœcia Beatæ Virginis Lauretanæ Itali: deniq; Hispani omnes extra Lusitaniam in cœnobio Diui Francisci proprium sacellum obtinent,vbi diuinæ preces cum suo cantu recitantur. Eædem externæ gentes propter suam multitudinẽ peculiares habent magistratus,à quibus earum causæ iudicantur. Hæc autem externorum hominum frequentia, postquã Lusitaniæ regnum penes Philippum regẽ esse cœpit,multò maiora sumpsit incrementa, quòd commercium cum alijs orbis terrarum partibus multò magis apertum,& amplificatum fuerit. Quamuis ergo in Europa multæ sint illustrissimæ vrbes, aliæ alijs rebus præter cæteras insignes: tamẽ hæc ita omnib⁹,quibus vrbs nobilitari potest, circumfluit, vt nulli cedat, & plerisque celeberrimis palmam præripiat. Cùm enim ex situ, vetustate, munimento, frequentia, rerum abundantia, & amœnitate, addite, si placet, quod caput est, religione, & diuino cultu vrbes celebrari soleant: his omnibus vrbs hæc florentissima tãtoperè ornatur, quantum ipsi ex ijs, quæ dicam, facilè assequemini. Vt autem à cõmunibus incipiam, duas quodammodo vrbes non mediocres, cum suis mœnibus, muris, & propugnaculis includit, vbi portæ triginta octo, & turres septuaginta septem numerantur. Habet templa vltra centum, & triginta, quorum quadraginta ferè ad parœcias pertinent, reliqua vel cœnobijs religiosorum hominum, vel sacrarum virginum parthenonibus, vel deniq; alijs similium conuentuum, aut Societatum domibus sunt adiuncta. Continet præterea sex magnificentissima regia palatia, duo ad oram maritimam,quatuor verò alia in locis mediterraneis extructa. Quod verò attinet ad dynastarũ domos, vix certus numerus colligi potest. Solent enim omnes dynastæ,qui per Lusitaniam dispersi,iurisdictionem exercent,in ea vrbe,quæ metropolis regni est, & amœnitate, cæloq́, salubri maximè viget, magnis sumptibus ædes operosissimas erigere, præsertim cùm tempore Lusitanorũ regũ ab eorum latere vix discedere consueuerint. Amplectitur septem

noso-

nosocomia, de quorum maximo mox mihi dicendũ est, pluraq; alia sumptu publico, vel regio confecta loca, ad varios vsus reipublicæ vtiles designata. Ex quibus omnibus mirum est, quàm celebris, nobilis, ac frequẽs vrbs illa reddatur: vt meritò regina quædã Lusitaniæ dixisse feratur, regem, qui illi tantùm vrbi dominaretur, inter potentissimos posse numerari. Quoniam autem hæc prima est Europea vrbs, quam describendam suscepi, proponam vobis, qua breuitate potuero, quandam eius formam, vt faciliùs amplitudinem operum, varietatẽ, numerum, aliasque huius vrbis, imò & cæterarũ nobilium totius Europæ insignes res animo concipere possitis. LINVS. Gratissimum nobis feceris Michaël, si de ista prima vrbe, cuius nomen toties à patribus vsurpatũ audiuimus, expressam imaginẽ nostris animis inculcaueris, vt ex ijs, quæ de hac dixeris, etiam de alijs faciliùs iudicium ferre possimus. MICHAEL. Exequar quod postulas, agamq; primum de Tagi ostio celeberrimo, quod occasum versus ante vrbem est, & vtrinque arcibus munitissimis, altera diui Sebastiani, altera verò Bethlemica tutissimè clauditur. Ex ijs Bethlemica, quæ in citeriori ripa, & Olysipponensi tractu est, admirabilis profectò est fabricæ, cùm in ipso mari posita sint eius fundamenta, & tam multis propugnaculis vndique sit ornata, vt bellicorum tormentorum numero, assiduoq; militum præsidio totam illam oram maritimam hostili incursione liberam tueatur. Nulla est enim nauis siue Lusitana, siue peregrina, quæ portum illum ingressa, bellici saltem tormenti signo dato, & nonnunquam demissis velis, imò & scapha cum aliquibus vectoribus ad arcem missa, eam tanquam toti mari dominantẽ non recognoscat: aliter pœnas datura, ferreisq; globis ex arce coniectis subitò demergenda. Non longè ab hac arce situm est celebratissimum cœnobium religiosorum ex diui Hieronymi familia, quod Beatæ virgini Bethlemicæ, vnde etiam arx nomen habuit, dedicatum est, & inter Olysipponis sacra opera principem locũ obtinere censeri potest: fuit autem extructum hoc cœnobium ab Emanuele clarissimo rege, & ab eius filio Ioanne tertio magnificè amplificatum. Cùm enim, vt superiùs dixi, post multas, celebresq; in Africa victorias à prioribus regibus partas, ad Indicam expeditionem Emanuel rex potentissimus animum appulisset, & eius fœlicissimo tempore India patefacta esset, nihil antiquius duxit, quã vt in primo Olysipponen-

ponensis portus ingressu, cœnobium illud sanctitatis, & religionis augustissimũ sacrarium ædificaret, in quo omnes inde in varias orbis terrarũ partes soluẽtes, diuinis rebus peractis, precibusq; Deo oblatis, nauigationẽ suã feliciter auspicarẽtur. Multa sunt sanè, quæ cœnobiũ hoc insigne nobilitant. Inprimis enim patrum domicilia amplissima sunt, & in eis pergula quædam tantæ longitudinis reperitur, vt à primo eius aditu hominem in ima parte constitutũ acie acutissima nequeas cognoscere. Eiusdem cœnobij peristylium, eo est fornice, ijsq; columnis nixum, & eo pauimento substratũ, illis deniq; pictis tabulis Christi pro nobis passi multiplicem imaginem exprimentibus decoratum, vt manifestè regiam magnificentiam commendet. Quid dicam de eiusdem cœnobij templo? cuius singulæ partes integrum colloquiũm postulant: inter quas excellit sacellum maximum, sepulchris Lusitanorum regum à prima huius cœnobij ædificatione dedicatum. Est illud quidem totum ex pario lapide ita perpolitum, vt instar iaspidis longè, lateq; colluceat. Sunt in eo quatuor regum, reginarumq; sepulchra, singula duobus elephantis miri artificij suffulta, quibus ex eodem pretioso lapide cõfectis, dentes ex ebore ingeniose sunt inserti: sepulchrorũ verò tegumenta regijs coronis auro, egregio opere distinctis sunt ornata. Locupletatum est idem cœnobium multis sacris reliquijs, præsertim tribus capitibus vndecim millium Virginum, alijsq; multis regũ diligentia, laboreq; in eum locum collatis. Iam verò supellex ex auro, & argento, vestis sacra, tum serica, tum Phrygio opere facta, talis est, qualis regum ibidem sepultorum munificentiam decebat. Inter hæc autem opera sacra, pretiosissimus est calix quidam, admirabili ingenio cælatus, ex primo auro ab Oriente deportato, iussu Emanuelis regis cõfectus, & instar primi fructus ex Indica nauigatione, ab eodem rege Beatæ Virgini oblatus. Accedam tamen ad vrbis descriptionem, quã instar arcus cum sagitta se habere fingite, si tam vrbana opera, quàm suburbana numerentur. Maritima nanq; ora velut chorda protenditur, media verò vrbis pars ad modũ sagittæ porrigitur, latera autẽ, quæ amplissimos duos montes continent, arcus formam efficiunt. Faciamus ergo tridui quodammodo iter (nec enim breuiore tempore ad celebria percurrenda loca opus erit) & videamus, quàm præclaris ædificijs vrbs illa decoretur. Atq; vt in primis ab ora maritima incipiamus, à

Beth-

Bethlemico cœnobio milliari interiecto, primus est aditus suburbiorũ Olysipponensium, vbi Diuo Mauro templum dedicatum est: ex quo loco paulatim templa, celebriaq́; loca se se ostendunt: quæ tamẽ prudens omitto, ad nauale, quod iuxta regium palatium est, accedens. Est illud quidem area quædam amplissima, partim muro vrbis, partim regijs operibus conclusa, & ad ipsum vsq; maris aquam porrecta, in qua cuiuscunq; generis nauigia conficiuntur, præsertim naues illæ vastæ magnitudinis, quibus primũ Indica nauigatio aperta est, & adhuc singulis annis sine intermissione missis conseruatur: quarum singularum structura viginti aureorum millibus constare dicitur. Mira est profectò in eo loco rerum omnium ad classem apparandam abundantia: nec enim malorum, antẽnarumq; copia, non crassissimi, longissimiq; rudentes, nullum picis, aut naphthæ genus, nullus ferri, aut chalybis molliendi modus, nulla deniq; tollẽdorum onerum machina, artificium vè desideratur. His enim omnibus rebus vel in Lusitania inuentis, vel aliunde exportatis, vrbs illa copiosissimè abundat. Venio iam ad regium palatium, quod amplitudine, magnificentia, lociq; cõmoditate ita excellit, vt illud semper Lusitani reges incolere sint soliti. Eius inprimis area littus maris attingens, ita est spatiosa, vt equitibus, patritijsq; Lusitanis equo vectis, deambulandi, animosq; relaxandi opportunissimum locum præbeat: præsertim cùm æstiuo tempore tum amœnitate auræ è mari flantis, tum quotidiana aspersione aquæ curribus delatæ, ad se omnium animos inuitet. Quid verò de regio domicilio dicam? quod tales habet porticus, atria, peristylia, solaria, cubicula totius generis, aliaq́; quàmplurima receptacula, vt regem, reginãq; cũ amplissima familia, regios fratres, ac filios capere consueuerit. Nũc verò arce quadam munitissima, ad littus vsq; maris porrecta, bellicisq; tormẽtis, & machinis omnibus instructa magnoperè exornatur. Nec etiam ei deest amœnissimus hortus, non solùm arboribus, herbisq; maximè odoris consitus, sed etiam itineribus varijs diuersi coloris tessera constratis, miro opere ornatus. Habet prætereà sacellum diuinis precibus dedicatum, multis, grauissimisq; sacerdotibus abundans, quibus plerunque præest magnæ alicuius autoritatis episcopus, in quo sacræ preces eo ordine, ea cantus suauitate, ea musicorum instrumentorum varietate recitãtur, vt templum aliquod maximum, non sacellum

lum poſsis dicere. Regio palatio finitima ſunt alia miræ celebritatis loca: inter quæ primas partes obtinet regium armarium, in quo omnia inſtrumenta, quæ ad rem bellicam exercendam pertinent, diligentiſsimè conſeruantur. Ibi videre licet vaſtiſsima quædã tormenta bellica ex optimis metallis conflata, quorum quædam hoſtibus erepta, tã quam victoriarum monumenta oſtenduntur: alia regio ſumptu confecta, ad quemcunq; bellicum tumultum ſunt paratiſsima. Ibi diuerſorum armorum varia receptacula cernuntur, in quorum quibuſdam ſclopi, in alijs haſtæ, in alijs deniq; enſes, omniſq; grauis, & leuis, offendẽs, ac defẽdẽs armatura cõcluditur. Ibi cõſpicuæ ſũt cataphractorum equitum miræ ſtatuæ equis ligneis impoſitæ, ita ad viuum expreſſæ, vt ad veram pugnam accincti homines exiſtimari poſsint. Denum ita ſunt loca illa regijs armis referta, vt ſuperioribus ſaltem annis exercitum ſeptuaginta hominum millia continentem, ibi ad pugnam parari, armiſq; inſtrui potuiſſe, certiſsima fama ſit. Quapropter locus ille magnæ eſt inter Luſitanos celebritatis: nec immeritò, ex eo enim, eaq; vrbẽ affirmare poſſumus, tanquam ex equo Troiano, clariſsimos totius Orientis victores armis munitos prodijſſe: quodq; admirabilius eſt, etiam hoc tempore trib⁹ ferè Luſitanorũ millib⁹ quotannis ex portu Olyſiponenſi ſoluentibus, & in Indiam, Braſiliam, aliaſq; Luſitanorum colonias, excepta Africana expeditione, miſsis, quæ à maioribus parta ſunt, cùm ſumma laude conſeruantur. Eidem armario coniuncta eſt domus quædam, quæ Indica dicitur, in quam merces, & aromata omnia ex toto Oriente nauibus delata, accuratiſsimè inuehuntur: & in Belgium, Galliam, Germaniam, aliaſq; Europæ partes importata, & vendita, regium ærariũ magnoperè locupletant. In eodem regio palatio ſpectantur multa domicilia, varijs ſenatorũ concilijs deſignata. Ad quoddam enim conueniunt multi iuris, legumq; peritiſsimi viri, qui aulici ſenatores appellantur, & grauiſsima quæq; ad ius, legeſq; ſpectantia, vt ea, quæ ad criminum remiſsionẽ, meritorũq; remunerationẽ pertinẽt, diligenter agitant, & nomine regis decernũt. Ad ſecundum concurrunt alij non minùs iuris prudentia, legumq; ſcientia præſtantes viri, qui res ad tres militares ordines clariſsimos, qui præcipui in Luſitania ſunt, & regi ipſi, tanquam eorũ ſupremo magiſtro ſunt commiſſi, aliaſq; omnes peculiares res, ex quib⁹ regiæ cõſcien-

dentiæ scrupulus aliquis inijci posset, expediunt, atq; explicant, rege eorum iudicium, deliberationemq; comprobante, atq; ita multo melius, & securius officij sui partes tuente. Tertium frequentant tres clarissimi dynastæ, cum alijs multis magistratibus, quorum curæ regij reditus, vectigalia, æraria, facultatesq; omnes commissæ sunt, & concreditæ, deq; illis amplificandis, locandis, exigendis, ac distribuendis maturè deliberant, & quid facto opus sit, statuunt. Supremũ omnium, honorificentissimumq; concilium est illud, quod regale dicitur, ex grauissimis dynastis, sapientissimisq; patribus constatum, cui olim reges, nunc illis extinctis, Albertus clarissimus cardinalis Philippi totius Hispaniæ regis personam gerens, præsidet, in eoq; de grauissimis totius regni, statusq;, & iurisdictionis Lusitanæ negotijs consideratissimè agitur, Africæq;, Indiæ, & aliarum prouinciarum rebus diligentissimè prouidetur. Vltra regium palatium, eiusq; areã, multæ aliæ magnificentissimæ domus conspiciuntur, ante quas fora sunt quàmplurima suis locis, limitibusq; distributa, in quibus olera, fructus prope innumeri, quibus Olysipponensis pagus summoperè excellit, animantes siue cicures, siue ex venatione captæ, aues siue domesticæ, siue aucupio comparatæ, esculenta varij generis ex lacte confecta, quibus Europei magnoperè delectantur, bellaria quotidiana multiplicis modi, ac saporis, & reliqua omnia, quæ ad victum pertinent, miro quodam numero, abundantiaq; venduntur. Iam verò carniũ copia tanta est, vt tria amplissima macella illis impleantur, in diuersis vrbis partibus constituta. Quòd verò attinet ad pisces, eorum siue recentiũ, siue salsorum tanta est multitudo, & varietas cum mira saporis suauitate coniũcta: vt non solùm in multa Lusitaniæ mediterranea oppida, sed etiam quàmplurimas Europæ vrbes terra, mariq; exportẽtur. Accedamus nunc ad domum frumentariam, quæ verè totius Lusitaniæ horreũ dici potest, in quam non solùm ex multis Lusitaniæ partibus, præsertim transtaganis, verùm etiam ex pluribus alijs prouincijs frumentum confertur. Nec enim illud prætereundum est, vt nos oryza, sic etiam Europeos, panibus ex tritici subacta farina confectis, vitam alere, qui Olysippone ab exercitatissimis, & peritissimis totius Hispaniæ pistricibus suauissimi saporis fiunt. Non longè hinc, vico interiecto, se oculis intuenti um offert templum, domusq; celebris illius sodalitatis, quæ commu ni

 serm-

sermone Misericordiæ societas nuncupatur, quòd misericordiæ, pietatisq́; quæ operibus diligentissimè vacet, qualia sunt, eleemosynis pauperum inopiam subleuare, ægrotis medicamenta adhibere, mortuorũ cadauera sepelire, captiuos soluto pretio redimere, pupillas virgines in matrimoniũ dare: deniq; omnia alia, quę ad pietatis officiũ pertinent, explere. Hæc verò Olysipponensis sodalitas est veluti mater cæterarũ omnium, quæ per totam Lusitanicam ditionem, eiusq; vrbes, atq; oppida sparsæ sunt. Vt autem templi, domusq fabricam, quæ verè regia est, præterea nullud animaduersione dignum est, homines non solùm plebeios, sed etiam nobilissimos quosq; ad munera illius domus gerẽda designari, præsertim eum, qui supremi œconomi personam gerit, & singulis annis pluribus suffragijs deligitur: hic enim plerunq; dynasta aliquis est, vel dynastæ filius. Illud verò summa admiratione dignissimum est, sodalitatem eam, cùm nullos annuos reditus habeat, nec habere ex suo instituto possit, ex pecunia tamen, vel vita functorũ hominum testamentis legata, vel aliàs impensã, tam amplum peculiũ habere, vt annis singulis triginta, quadraginta, imò & nonnunquam sexaginta aureorum millia in pauperes, viduas, pupillas virgines, peregrinos homines, & quoscunq; alios penuria, & egestate oppressos distribuat. Vnde fit, vt tanta fides illi domui, sodalibusq; habeatur, vt pleriq;, præteritis amicis, propinquisq;, testamentorum suorum curam, expeditionemq; eis multis precibus commendent, præclarèq; secũ actũ arbitrentur, si hanc curam sodalitas illa suscipiat. Exornatur eiusdẽ littoris tractus ad Orientem vergens multis alijs, pretiosissimisq; operibus, quale est basilicæ illius, siue domus regiæ, in cuius inferiorẽ partem merces omnes, præter Indicas, quæ peculiarem aliam habent domum ad soluenda vectigalia, conferuntur: cùmq; Olysipponensis portus, vt dixi, à tam multis Europæ gentibus frequentetur, mirũ est, quãta sit mercatorum eò confluentium frequentia, quantopereq́ue regiũ peculium his portorijs augeatur. Superiorem huius domicilij partem, quæ anteà iuri dicendo dicata erat, occupant nunc quæstores regij, ærarijq; præfecti, rationes suas accepti, & expensi quotidie subducentes, & in tabulas fide, atq; autoritate dignas referentes: qua quidem re nũmaria multi, grauesq; viri distinentur. LEO. Non possum me cohibere Michaël, quin sermonem tuum, quo summopere recreor, in-

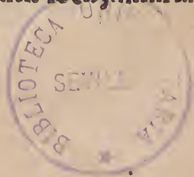
cer-

terpellem,istarũ rerũ,quas hactenus cõmemorasti,admiratione. Quis enim istis auditis non obstupescat,& tres eximias res,solertiam,prudentiam,& pietatem simul cum summa magnificentia,& rerũ omnium cõpia coniunctas in ista nobilissima vrbe,quam describis, maximè eluce re, non intelligat ? solertiam nanq; ex armis, & alimentis tam studiose comparatis,prudentiam ex tam multis concilijs ad res omnes sapiénter pertractandas intentis,pietatem deniq; ex ista tam celebri sodalitate,cuius modò mentionem fecisti, ego manifestè colligo. MICHAEL. Optimè colligis Leo,prudentissimèq; ratiocinaris. Sed hæc omnia, aliaque similia admiratione dignissima ex progressu huius narrationis conijcies. LINVS. Equidem vt de me etiam dicam, nunc velut in speculo valde lucido, quæ de Europeis vrbibus generatim dixisti,sigillatim, & perspicuè in istius vrbis descriptione intueor. Quòd si reliquæ Europeæ vrbes eundem ordinem, tenoremq; seruant,non ab hominibus inuentus, sed è cælo datus videri debet. MICHAEL. Seruant sine dubio,rectèq; dicis, hunc ordinem è cælo datum; cùm hæc omnia huius vrbis, ac reliquarum commoda, & ornamenta ex ipsa Christiana religione,quæ è cælo est,quasi ex vberrimo fonte profluxerint: sed reliquã huius primi itineris partẽ conficiamus. Venio igitur ad publicos fontes,præsertim eum,qui regius appellatur,in quem artificiosissimè ex marmore confectum,aqua,cuius in eo tractu maxima est copia,non longè scaturiens recipitur, & per ora latissima affabrè elaborata fluit,ab infinitis propè seruis,& famulis,nocte etiam concubia(tanta est illius populi multitudo!) cõfluentibus hauriẽda. Est autẽ illius aquæ natura,præter maximã abundantiam,hominum valetudini valde salutaris, præsertim aliquandiu domi seruata: etsi aliorum optimorum fontium in Olysipponensibus suburbanis non deest copia: præcipuè verò est quidam alius proximus fons minoris frequentiæ,in quo ad varias nauigationes ineundas fieri solet aquatio. Vltra hunc locũ, sequuntur etiam alia celeberrima, quæ sigillatim recensere, longum esset. præsertim pars illa vrbis à piscatoribus frequẽtata,qui peculiarẽ habent parœciam diuo Stephano dedicatam: cùmq; non modicos census regi soluant, ita tamen diuites sunt, & pecuniosi, vt eorũ supplicatio eo die quotannis habita, quo sanctissimi Christi corporis memoria recolitur, rerũ omnium magnificentia cum ipsa vrbana supplicati-

catione ferè ex æquo contēdit: quòd homines illi piscatoriæ rei dediti, non dubitent eo die maximam pecuniæ copiam inuimere. Præterea loca illa, in quibus quorumcunq; lignorum materia venditur, alia, in quibus tormenta bellica conflantur, pluraq; similia hominum multitudine referta si nas prætermitto cœnobia, parthenonesq; illi littori vicinos, præsertim quemdam celebratissimum, in quo nobilissimæ virgines viuunt, & sacræ reliquiæ sanctorum Verissimi, Iuliæ, & Maximæ Olysipponensium martyrum cũ summa veneratione custodiuntur, aliudq; Dei matri dedicatum, in quo à sacris virginibus Diui Francisci disciplina seuerissimè obseruatur: solùmq; addam, extremam illius littoris partem alio regio palatio magnificentissimo nobilitari, quod Ioannes tertius maximis expensis extrui iussit, vt in eo Lusitani reges ac cōmodatissimum haberent perfugium, quoties grauissimorum negotiorum mole oppressi, animos leuare, & recreare vellent. Iucundissimum vobis sanè esset, si palatij illius singula opera à me descripta animis intueremini: sic enim magnificentiam illorum ædificiorum, regũ in sumptibus faciendis largitatem, artificum deniq; ingenium assequeremini: sed cùm tam multa essent Olysippone aspectu dignissima, nõ fuit nobis otium, vt omnia opera sigillatim perscrutaremur, & minutissima quæq; memoriæ mandaremus, rerum quodam modo magnitudine, & multitudine obruti. Vltra hoc regiũ palatiũ sunt alia duo nobilissima cœnobia, alterũ Diuo Francisco, alterũ verò Diuo Benedicto dedicatum: præterea remotiùs aliquantulum, parthenon quidam est, omnium Olysipponensium vetustate clarissimus, vulgari nomine Chelæ, quem quondam tempore ethnicæ superstitionis Vestales virgines incoluisse, fama est, ibiq; olim Achillem, vnum ex fortissimis antiquæ vetustatis viris adhuc puerum sub puellari habitu à matre fuisse celatum, ne belli cuiusdam grauissimi, quod tunc cum Troianis gerebatur, cōscius esset, Vlyssisq; Olysipponēsis vrbis cōditoris industria piam illam matris fallaciam fuisse detectam: cùm autem bellum illud Troianum millesimo saltem ante Christi domini ortum anno fuerit, colligunt Lusitani, quantoperè Olysippo cæteris Europæ vrbibus vetustate antecellat. Atq; hæc breuiter sunt, quæ in Olysipponensi littore domicilijs frequentato, & sex milliaria continente se pro temporis angustiis dicenda obtulerunt. LINVS. Aspectu profectò iucundiss-

iucundissimá ego istam oram maritimam iudico, quam tam celeriter oratione percurristi. Sed quid? cú intima quæq; vrbis nobis exposueris. MICHAEL. Intima quæq; adoriri, est in profundissimũ gurgité inuehi, si singula enucleatè sint explicáda. Sed dum per tépus licet, cófiamus secundum iter, & recta via totum illud spatium, quod sin ilè sagittæ esse dixi, absoluamus. Regressi ergo in aream regiam, muros, portasq; vrbis ingrediamur, vltra quas sese offerunt vici quidam omnium celeberrimi: primus quidem nouus nuncupatus amplitudine, longitudine, domuumq; multarũ contignationum frequentia præter cæteros omnes nobilitatus. In cuius partem clathris ferreis distinctã (tanta videlicet est vici illius latitudo!) conueniunt mercatores omnes, qui per varias Europæ vrbes mercaturam exercent, negotiũq; habét cum alijs mercatoribus, præsertim cum Hispalésibus, Burgésibus, Vallisoletanis, Metimnensibus, Venetis, Genuensibus, alijsq; quamplurimis, qui alias Europæ vrbes, aut emporia incolunt. In eodem vico mirum est, quàm locupletes sint mercatorum tabernæ, in quibus non solùm cuiuscunq; panni ex lana confecti, pretiosissimiq; summa varietas, sed vestis sericæ, gausapinæ, Damascenæ, Phrygio opere textæ, multiplicisq; generis tanta est copia, vt omnium illorum mercatorum supellex ad emptionem exposita, millies sestertiûm aliquoties repetitum, siue, vt vulgariter loquar, plurimos auri milliones contineat. Sunt in hoc vico præter alia, admirabiles domus tot contignationum, totq; inquilinos capientes, vt alij alios ne è facie quidem, aut nomine noscere inueniantur. Secundus est aurificum, in quo aurea opera pretiosissima affabrè, artificioseq; fiunt, multæq; , ac variæ margaritæ poliuntur, aut védendæ, aut ipsis aureis operibus inserédæ: qua in re vix dici potest, quantopere ars cum auri, gemmarũq; abundantia, & cum hac, opificũ multitudo decertet. Nec facilè dixerim, vter horum vicorum alteri rerum venalium pretio, multitudineq; antecellat. Tertius non est minùs celeber, quem cælatores, sculptores, fabri ærarij, anaglyphicorumq; operum effectores frequentant. Quoniam autem rectà me iter facturum dixi, in alijs vicis celebratis in is commemorandis non immorabor: quorum sanè mentio non mediocrem vobis moueret admirationem, præsertim eius vici, in quo res ex saccharo confectæ venduntur. Cùm enim ex multis locis, nimirum ex in

sula

sula Diui Thomæ, quæ inde mille leucas distat, ex multis Brasiliæ portubus, ex insulis Fortunatis, & ijs, quæ Materiæ dicuntur, innumerabilis sacchari candidissimi copia, multis nauibus in portum Olysipponensem quotannis importetur, tam multa in eo vno vico esculenta ex saccharo conficiuntur, vt non solùm Olysipponensem populum expleant, verùm etiam in multas alias Europæ vrbes vendenda deferantur. Non minor esset vestra admiratio, si argenti, lini, lanæq; opifices, quibus tres alij vici sunt destinati, percurrerem. Nam totius generis fabros vicis, locisq; distinctos recensere, infinitũ propè esset. Sed vt dixi, rectà pergamus ad plateam illam celeberrimam, & ferè quadratam in media vrbe, ædificijs operosissimis cinctam, inter quæ duo maximè excellunt. Alterum est regium nosocomium, omnibus sanctis consecratum, & Emanuelis regis sumptibus insigniter ædificatum, ac reditibus omnibus necessarijs donatum, deniq; a Ioanne tertio tũ operis structura, tum redituũ amplitudine summoperè auctum. Eius templum tam editis arcuum inferiorum fornicibus, per quos amplũ iter est, nititur, vt ad eius fores viginti saltem scalarum gradibus ex optimo lapide confectis ascendatur. Templi huius, quod vnius tecti est, & receptaculi, tam laquear ex Sarmatico ligno egregiè dolato, quàm parietes ipsi, multis, insignibusq; figuris, præsertim Lusitanorum regũ, quos suprà numeraui, expressis imaginibus, ornantur, quæ tam pretiosæ sunt, vt cõmunib⁹ diebus velis obtectæ, festiuis tantùm spectandæ proponuntur. Sacelli verò maximi ara suprema eo est situ, easq; fenestras ex tribus lateribus aptatas habet, vt sacerdos sacrosanctá hostiá immolans ab omnibus ferè ægrotis lecto decũbentibus videri possit; Nec verò solùm quotidie sacrum fit, verùm etiam sacræ preces à sacerdotibus multis illi templo ascriptis recitantur, festisq; diebus a magna cantorum copia, musicis instrumentis adiunctis, efferuntur. Quod attinet ad pergulas, tres inprimis sunt longissimę, quas ad summam templi aram pertingere dixi, in quarum vna vulneribus, alijsq; morbis ad Chirurgiam pertinentibus, remedia adhibentur; in secunda homines febribus iactati, in tertia mulieres eodem morbo laborantes decumbunt: prętcr has sunt alię duæ ijs, qui malo cõtagioso sũt affecti, destinatę. Sub harum pergularum contignationibus domicilium est quoddam amplissimum

ſimum, quod propriè xenodochium vocari debet, in quo pauperes omnes ſiue indigenæ, ſiue aduenę peropportunum hoſpitium habent. Eſt aliud receptaculum propriè brephotrophium, in quo pueri infantes ſiue expoſiti, ſiue caſu alio, remedio carentes à nutricibus conductis aluntur, & poſteà, cùm grandiores natu ſunt, honeſta aliqua arte inſtituendi varijs hominibus, ac fœminis traduntur. Eſt etiam alta domus ijs, qui mente capti ſunt, curandis, & ad priſtinam ſanitatem reſtituendis deſignata. Conſtitutum item eſt quoddam domicilium nobilibus viris, qui commodè domi ſuæ curari nequeunt, vbi illis omnia medicamenta abundè ſuppeditantur, ita tamen, vt ſi peculium habeant, ſumptus illos poſteà pecunia compenſent, ne quid de pauperum bonis detrahatur. Separatum eſt præterea aliud receptaculum inſanabili morbo laborantibus, in quo vſq; ad extremum è vita exitum, quæ ad victum pertinent, illis adminiſtrantur. Deniq; religioſis viris, præſertim ijs, qui ſeueriorem Diui Franciſci diſciplinam ſectantur, conſtitutus eſt peculiaris locus, in quo à cæterorum hominum multitudine ſemoti valetudini, curationiq; dant operam. Quid dicam de ordine ijs omnibus ægrotis adminiſtrandi? qui ſanè mirus eſt, cùm viri viros, fœminæ fœminis ſuæ curæ cõmiſſas habeant: cùm ita ægroti cubilibus ſint diſtincti, vt morientium cadauera latenter pſeudothyro extrahantur, ne reliqui periclitantes mortis timore animos deſpondeant. Quod verò attinet ad medicos, chirurgos, & quos vocant, ſeplaſiarios, illi optimi quique ex tota vrbe magno conducti pretio deliguntur. Totius huius ampliſſimæ domus ſumptus ex reditibus à regibus Emanuele, & Ioanne tertio eidem adiunctis fiunt, ideoq; omnibus in rebus abundantia, munditia, ornatus, cæteraq; regia domo digna ſpectari poſſunt. Huic regio noſocomio finitimum eſt cœnobium quoddam commemoratione digniſsimum, religioſorũ hominũ ex Diui Dominici familia, quod operis magnitudine, patrum virtute, & literis præſtantium numero, populi eò confluentis frequentia, cum ampliſsimis quibuſq; Olyſipponenſibus cœnobijs parem locum habet. Vt autem de eo minutiùs dicam, florent in illo magnoperè Philoſophiæ, & Theologiæ ſtudia, adeò vt multi ibi Theologici doctores, ſeu vt appellant, magiſtri reperiãtur: cõcionatores verò quàmplurimi, qui per totã vrbem, & pagum Olyſipponenſem diſperguntur: omnes verò ſimul ex ea familia vicenarium nume-

numerum supra centũ implent: quos tunc præsentia sua exornabat religiosissimus vir, quem inuisimus, Ludouicus Granatensis, vitæ sanctitate, librorum eruditione, & concionandi vi per totum orbẽ notus. Supellex sacra templi amplissima est, viginti duas argenteas lampades, quadraginta calices, quindecim lychnuchos ex eodẽ argẽto inter alia cõtinens. Alterum eiusdẽ areæ latus regio quodam tum pretiosissimo palatio, hortisque eius amœnissimis decoratur, cuius amplitudinem, artificiumq; describendi non est locus. Cõfectum est hoc palatiũ à clarissimo principe Petro Ioannis primi filio, vt in eo externi omnes legati cõmode, & perhospitaliter exciperentur, & inter septem præcipua Olysipponensia opera numeratur. Huic palatio iunctum esse consueuit regium equile, eam equorum multitudinem continens, quæ cumtã amplis facultatibus, opulentiaq; congruebat. Non omittã aliud, quod eandem aream, & circum, de quo hactenus dixi, summo operè nobilitat. Est autem mercatus, qui ibidem octauo quoq; die videlicet, Martis habetur, tanta hominum frequentia, tabernisq; ita dispositis, rerum venalium tanta multitudine, & varietate, vt non in diem, sed in mensem, & annum institutum esse credas: adeò vt non solum populares, & patritij, sed nobiles etiam fœminæ absq; famulatum apparatu illuc eant: imò & aliquando regina eius videndi studiosa eò se cõtulisse dicatur. Vlteriùs, si extra vrbis muros progrediamur, nonnulla occurrent cœnobia florentissima, præsertim illud, quod Beatæ virginis Annuntiationi deuotum est, quod à priuato quodam homine extructum, talia progressu temporis habet incrementa, vt nũc nobilissimas quasq; virgines recipiat, in eoq; miræ sanctitatis signa extãt, quæ, quoniam viuentes laudare prohibemur, ab alijs in posterum cõmemoranda, typisq; mandanda prætermitto. Post hunc locum vicus sequitur longissimus, cuius ædes rusticanæ potiùs, quàm vrbanæ miræ sunt magnificentiæ, propter hortos amœnissimos, villasq; delicijs refertissimas, quas plerique nobiles in eo loco minùs iam domuum multitudine impedito ædificant. Sed veniamus iam ad sagittæ, quã dixi, cuspidẽ, in qua cœnobiũ quoddam nobilissimum patrum, qui Christi ordinis dicuntur, nuper elaboratum est, & sumptibus clarissimæ principis Mariæ Emanuelis regis filiæ, quæ sexagenaria virgo, multisque bonis naturæ, animiq;, & externis diuitijs cumulata ante duodecim

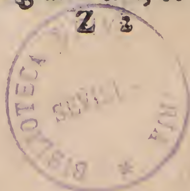
decim annos mortem obijt, nouis nunc ædificijs amplificatum. Continet hoc iter, quod conficimus, quatuor milliaria, hoc est leucam, & tertiam eius partem, quo recto omnino cursu mediterranea Olysipponis percurruntur. LEO. Videris profectò Michaël duas iam amplissimas vrbes descripsisse, easq; tales, vt studium nostrum ad ipsarũ aspectum magnoperè excitaueris. MICHAEL. Quid mirum, si ita iudicetis, cùm Olysippo instar multarum vrbium sit. Audite nunc de tertia eius parte, quam multò ampliorem vrbem censebitis: quamuis propter temporis angustias breuiùs fortasse, quàm par est, à me sit enarranda. Erit autem hoc tertium iter à nobis faciendum, non solùm accliue, sed etiam flexuosum, omniũq; superiorum longissimum, quo rursus à littore incipientes mediterranea loca in gyrum perlustremus, cuius quidẽ itineris in orbẽ, quãtũ sit spatij, ex dictis colligi potest: cũ oræ maritimæ chorda sex milliaria, cuspis verò sagittæ quatuor cõplectatur. Contẽplamini igitur animis interuallũ quoddã inter Bethlemiticum cœnobium, & aream regiam interiectum, in quo virgines sacræ parthenonem Beatæ Virgini, ab spe cognomen habenti, dedicatum incolunt. Hîc ergo accliuis via se offert, ad mediterranea, & montana; quæ Olysipponem in gyrum sepiunt, à nobis animis peragrãda. Certissimum namq; est, Olysipponem pluribus collibus, de quorum numero variè scribitur, ambiri; tres tamẽ, aut quatuor sunt potissimi, plura alia capita in diuersas partes porrigentes. Nobis igitur in altum euectis, primùm se obijcit spectandum cœnobium patrũ ex Diui Benedicti ordine, qui quidem ordo tantoperè floruit in Lusitania, vt in sola prouincia quadam, quæ interamnis dicitur, inter Durium videlicet, ac Minium, quadraginta octo cœnobia, cum amplissimis reditibus, hæc religiosorum familia possederit. Si ex hoc cœnobio ad portã celeberrimam vrbis, quæ à Diua Catharina nomen accepit, nos conferamus, paulatimq; ad verticem montis huius ascendamus, spectanda se oculis proponit domus amplissima professorum Societatis IESV, Diuo Rocho consecrata, vbi superiùs dixi, gratissimum nobis hospitium fuisse, quòq; diutiùs in ea morati sumus, eò plura de ea dicenda mihi occurrunt. Habitant in ea plures, quàm septuaginta patres, fratresque Societatis ex flore totius Lusitaniæ, tum quò ad ætatis maturitatem, tum etiam quò ad sapientiam, sacrarumq; rerum exercitationem

collecti. Quo fit, vt in concionibus habendis, confessionibus audiendis, carceri, triremibus, capitaliq; pœnæ addictis hominibus iuuandis, alijsque pijs operibus exercendis diligentissimè operá nauent, ijsq; nominibus, populo, dynastis, regibusq; Lusitanis semper fuerint gratissimi, eorumq; adiumento domum illam fabricæ magnificentissimæ extruxerint. Si eorũ patrum domicilia consideres, tam amplũ est peristylium, tot sunt pergulæ, tam denique spatiosa cubicula, vt plures ad huc commodissimè capere possint: si verò in templũ oculos conijcias, admirabilis cuiusdam operis esse cognosces, vnius quidẽ tecti, sed eius amplitudinis, vt, propter difficultatem fornicis ex lateribus, aut lapide conficiendi, ex trabibus fuerit optimè compositum, quæ propter sui longitudinem, ex ipsa Cimbrica chersoneso magnis sumptibus sunt allatæ, & eo laqueari exornatæ, vt cameram lapideam, aut testudinem lateritiam, nequaquàm desideres. Decoratur vlteriùs templum multis, optimèq; confectis sacellis, in quibus admirabilis sacrarum reliquiarum thesaurus nunc seruatur, de quo in progressu agẽdi propriùs locus se mihi offeret. Sacra verò supellex tam opulenta est, vt nõ eorum, qui ex corrogatis eleemosynis, sed ex maximis reditibus viuunt, esse videatur. Habet templum idem sibi adiunctam turrem, miræ altitudinis, ex qua in totam ferè vrbem iucundissimus prospectus patet, & tintinabula egregiè conflata continet, quorũ audito sono ad conciones audiendas quinque plerunq; hominum millia conuenire, certũ est. Inter alia mira emolumenta, quæ à patribus huius domus populo Olysipponensi afferuntur, est puerorum totius vrbis institutio, eruditioque earum omnium rerum, quæ ad Christianæ doctrinæ rudimenta pertinent. Quamuis enim vbiq; terrarum patres Societatis eam curá susceperint, in ea tamen domo peculiaris est hac in re diligentia, qua & pueri per totam vrbem conuocari, & non solùm in Diui Rochi tẽplo, sed etiam per parœcias, plateasq; doceri, laureis, honorarijsq; muneribus donari, & ad perfectam horum rudimentorum intelligentiá iuxta eius ætatis captũ, excitari solent. Quam ob causam patres egregios quosdam libellos, crebris interrogationibus, responsionibusq; distinctos cum carminibus Lusitanis ad cantum accommodatis, non minùs diligenter, quàm piè composuerunt. Propè septum huius domus professorum, accepimus, alium etiã, quam tirocinij vocant, propediem

ædi-

ędificandá sumptib' cuiusdá patritij viri, qui ex quinquaginta aureorũ millib' in hac Oriẽtali plaga cóparatis, in eius domus fabricá, redituſq; boná parté insumere cõstituit, & rebus omnibus humanis contemptis, Societati nomen dare. Discedamus iam ex hoc loco, ne prætermodũ videar velle hospitibus nostris gratificari, & ad sin ilia alia loca ad huc recensenda accedamus. Si paulatim inde descendas, vicinũ habebis cœnobium eius religiosæ familiæ, quæ à Sanctissima Trinitate sibi nomen vendicauit, quæ quidem vltra alia, quæ ad Dei cultum pertinent, miseros homines à Saracenis captos pretio redimendi peculiarem curam suscepit. Vnde fit, vt hi religiosi viri non solùm Christiano populo sint valde grati, sed etiam ad ipsas Saracenorum terras liberũ aditum, ingressumq; habeant, & singulis annis magnam hominũ multitudinem è iugo seruitutis liberent. Si paululùm hinc progrediaris, & celebrem Lauretanæ Virginis parœciam, & eam, quæ à martyribus nomen obtinet, prætergrediaris, ad amplissimũ cœnobium familiæ Diui Francisci peruenies, in quo quid primùm mireris, religiosorum ne hominũ multitudinem, operis molem, templiq; capacitatem, an eleemosynarum quotidie collectarum opulentiam, vix tecum statues. Nam inprimis religiosi viri vltra ducẽtos sunt: templi verò tribus tectis distincti amplitudo tanta est, vt nullũ aliud capacius Olysippo habeat, in quo plurima, pretiosissimaq; sacella numerãtur: ex quibus præter maximum, quod egregij operis est, celebre est etiam quoddam à Martino Alfonso Sosa, olim totius Indiæ gubernatore confectum, auroq; totum circumuestitum. Sed transeamus ad aliam eiusdem montis parté, vbi spectabile est cœnobiũ eius religiosæ familiæ, quæ Beatæ Virgini à Carmelo nomen habenti se addixit: cuius quidem opus præter immensam ipsius molem, reliqua omnia opera Olysipponensia, templo maximo excepto, vetustate superat. Eius autor fuit clarissimus quidã dynasta, inter Lusitanos nominis celeberrimi Nonius Aluarus Pereira, à quo partem generis ducunt Brigantini duces, de quibus in processu agendum est. Hic enim postquàm Ioanni primo huius nominis regi in multis, grauissimisq; bellis domi, forisq; gestis fidelissimum se socium præbuit, amplissimarumq; laudum, & victoriarum cum eo fuit particeps, affecta iam ætate, rebus omnibus humanis salute dicta, cœnobium hoc suis sumptibus, ijsque grauissimis, & maximis

 labori-

laboribus ædificauit. Cùm enim aliquoties fundamenta labefactarētur, ferri etiam ingentem copiam ad eorum firmitatem adhibitā esse, traditur. Idem autem illustrissimus dynasta, imposito propè operi fastigio, in eodem cœnobio piè, religiosèque ad extremum vsque spiritū vixit. Transeamus hinc ad alia montana loca, quæ magis ad Orientē vergunt: & ad eum locum conscendamus, in quo Diuæ Annæ Beatæ Virginis matri templum, cœnobiūq; consecratum est, cuius festus dies ab Olysipponensibus mira hominum frequentia, operumq; varietate celebratur: præsertim cùm locus ille editissimus, spatiosissimusq; spectaculis omnibus peropportunum campum præbeat. Non procul hinc videre licet catadromum, siue stadium, in quo nobiles, patritijq; Olysipponenses equestri cursu se omnib' festis diebus exercere solēt. Ad quem locum mira sanè est frequentia, tum equitum, tum spectatorum, incredibilisq; de primis partibus ferendis inter ipsos nobiles, patriciosque contentio. Cùm enim in Africana expeditione, cuius Olysippo præcipua altrix est, equorum maximus sit vsus, solent Olysipponenses, qui frequentissimè in Africam, causa belli cum Saracenis gerendi, transmittunt, equestri cursu magnoperè se exercere. Quod vt agiliùs faciant, quidam nonnunquam Saraceni personam fingit, alter Christiani cū eo decertantis, & vterq; mutuis incursionibus, effugijs, flexionibus, alijsque equestris cursus modis se, equumq; ad veram pugnam committendam dexteriorē reddit. Sed procedamus ad ardua, quæ sequuntur loca, dummodò tamen vallem quandam interiectam, & aliquibus rebus nobilitatam non prætermittamus, in qua primùm se offert stabulum quoddam amplissimum, ad quod totum pecus, quod Olysippone ad victū occidi solet, ex Olysipponensi pago, alijsque locis confertur: numerum autem facilè conijcere potestis, scientes arietum tantùm quinque millia quotidie iugulari, & in tria macella, de quibus dixi, deferri. Est autem non parum iucundum spectaculum hoc loco canes exercitatissimos cum tauris aliquando ferocissimis congredientes videre, & auribus eos ita mordicus tenentes, vt cædem effugere nequaquàm possint: etsi nonnunquam canes minùs fortes cornibus in altum euehant, illisque mortifera vulnera infligāt. In eadem valle situm est nosocomium illud ægrotorum, qui elephātiasi laborant, qui morbus vulgò Diui Lazari appellatur, quòd vlcera illa

ra illa, ex quibus mendicus Lazarus, vt est in sacro Euangelio, laborabat, ab hoc morbo prouenisse, aliquorum doctorũ sit opinio. Hoc igitur in loco ægroti hi quicunq; sunt diligentissimè curantur, nec morbus ille, à quo fastidiosa hominum natura tantoperè abhorret, impedimento est, quominùs omnia illis cum summa pietate, & charitate subministrentur. Sed ad prærupta loca redeamus, omissóque eo, in quo Beatæ Virgini à monte cognomen habenti templum sacratum est, quod remotiùs aliquantulum distet, & multiplici figlino opere, ad eius radices artificiosè facto, quòd argilla illa Olysipponensis ad ea vascula sit accommodatissima, venio ad montem illum, qui operosissimo cœnobio Diui Augustini familiæ nobilitat⁹ est. eius enim opus, præcipua alia sacra, quæ Olysippone sunt, adæquat: nam præter amplissimũ templũ, quod trib⁹ tectis operitur, & multa, quę habet, pretiosissima sacella, eius peristyliũ ita affabrè ędificatũ est, vt quarta tantùm pars, cum contignatione viginti quinq; millibus aureorũ steterit. Sacræ autem vestis, & supellectilis domicilium ea habet receptacula, ijs figuris, & imaginibus distinctum est, eius pauimentum ita tesserulis variatum, vt omnibus externis iucunditatem, & admirationem pariat: præsertim cùm sacello quodam, in quo nobilissima quædã virgo Ioannis secundi regis neptis, sepulta est, maximè exornetur. Quod attinet ad patres illius familiæ, centum & viginti numerãtur, triginta quinq; aureorum millibus affluenter aluntur, ibidemq; latinæ linguæ, philosophiæ, & theologiæ curricula, cum magna discentium, docentiumq; laude peraguntur, concionesquę ad populum gratissimæ habẽtur. Est in eo cœnobio sodalitas quædam, quæ Christo ad vitam redeunti peculiariter se deuouit, & nobilissimos quosque dynastas in sua societate habere consueuit. Quam ob causam dies ille, qui Christi ex morte triumpho sacer est, tam sumptuosè, magnificèq; peragitur, peculiariterque lucernarum, ac lampadum admirabili varietate, vt totum Olysipponensem populum ad eam celebritatem alliciat. Hinc paulò vlteriùs in gyrum progredientibus se effert rupes illa celeberrima, in qua arx Olysipponensis omniũ munitissima extructa est, Castellumque vulgariter dicitur: in quo opere spectantur multa propugnacula, & munimenta, multæ turres celsissimæ, præsertim illa, in cuius summo culmine adhuc vetustissimus ille ensis conspicitur, qui in

ea Sa-

eâ Saracenorum internecione facta, cùm Olyſippo ab Alfonſo primo recepta eſt, magna hoſtilis ſanguinis copia fuit perfuſus. In eodem loco ſitum eſt quartum regium palatium, nulli magnificentia cedés: vetuſtate autem, proſpectu longiſsimo in totam illam oram maritimam,& vlteriorem Tagi ripam, multaque oppida in eius tractu ſita, cæteris omnibus longè, multùmq; præſtans. In eodē palatio domus eſt,quam regium tabularium dicere poſſumus, in qua prototypæ omnes tabulæ regni hiſtorias, antiquaq; facta continentes, quaſi quædā certiſsima veritatis monumenta conſeruantur: vnde quicquid ad antiquam aliquam poſſeſsionem, regū donationem, iuriſq; comparationem pertinet, expromere cuicūque licet. Ad huius rupis radices Septentrionē verſus extructum eſt Societatis IESV collegium, quod Diuo Antonio Archimandritæ ſacrum eſt. In eo ſexaginta ex Societate viuunt, & in publicis ſcholis Olyſipponenſem iuuentutem humaniores diſciplinas docent. Diſtribuitur autem tota iuuentus in octo gymnaſia, numeruſq; omnium auditorum millenarium ſuperat. Accedunt etiam ducenti, & eò plures viri ſacris initiati, qui Theologiam, quæ de moribus agit, à duobus peritiſsimis patribus diligenter condiſcunt. Illud ſingularis præſtantiæ huic collegio aſcribendum eſt, quòd cæterorum omnium, quæ per Luſitaniam, Braſiliam, & Indiam ſunt erecta, origo ſit, & ſeminarium, & ſoli Romanæ domui profeſſorum vetuſtate cedat. Fundatū eſt autem à Ioanne tertio clariſsimo rege, cū primùm à ſanctiſsimo viro Ignatio Societatis parente, & autore,duos illos primos præſtantiſsimos patres Franciſcum Xaueriū, & Simonem Rodericum,ad Societatem per Luſitaniam, & Indiam proſeminandā, precibus impetrauit. Cùm enim Franciſcus Xauerius, notiſsima ſanctitate inſignis in Indiā nauigaſſet,Simon Rodericus in Luſitania manens,coloniam illam primam Societatis inſtituit,quæ paulatim collegij nomen,locumq; obtinuit. Stabilitum eſt autem collegium hoc ab eodem Ioanne tertio, & poſteà ab Henrico rege reditibus amplificatum. Qui quidem rex ea magnificentia in illud moriens vſus eſt, vt quingenta ſupra duo millia aureorum patribus teſtamento legauerit, ad nouam fabricam in accōmodatiore loco extruendam: & in decliuiore aliquantulùm tractu montis Diuæ Annæ, bonam muri partem, tresq; turres ædificio conducentes aſsignauerit. Deſcēdamus iam ex

illa

illa supremæ arcis rupe ad aream Diui Andreæ, offeretq; se aspectui quintum regis palatium magnificentissimum, in quo olim Lusitani reges habitabant, deinde Academiæ Olysipponensis locum obtinuit: tandem mutata Academia, ad aliam opportuniorem vrbem, nomine Conimbricam, de qua nobis agendum est, perpetuæ custodiæ eorum, qui violatæ religionis rei facti sunt, applicatum est. Hinc modico post interuallo disiuncta, se offerunt duo clara cœnobia, alterum familiæ Diui Eligij, non solùm proprio opere, sed etiam vicinitate sexti regij palatij nobilitatum: alterum est familiæ etiam Diui Augustini, eorum videlicet patrum, qui à populo Canonici regulares appellantur. Vbi nec operis magnificentia, nec religiosorum patrum numerus, nec sacræ vestis apparatus, nec vllum aliud ornamentum deest. Decoratur verò præcipuè brachio integro Diui Sebastiani, quem ad pestilentiæ malum arcendum peculiarem patronum Europei inuocant. Veniamus iam ad locum inferiorem aliquantulùm, in quo publicus carcer, idemq́, amplissimus collocatus est, in cuius superiori cótignatione spatiosissima sunt atria iuri dicendo designata: ad quæ Senatores grauissimi, sapientissimique quotidie conuenientes, missas ex toto regno ab inferioribus magistratibus maioris momenti causas rectissimè expediunt, & criminosos homines morte, exilio, alijsq; pœnis mulctant. His autem omnibus literatissimis viris, quidam alius generis nobilitate, & prudentiá præcellens nomine regis præest, qui vulgari nomine regens dicitur, & in supremo tribunali sedens, quid senatoribus faciendum sit, præscribit, ac ferè in eo honore habetur, quo rex ipse, si præsens adesset. Progrediamur vltrà ad templum maximum Olysipponense operis profectò sumptuosissimi, & vetustissimi, cuius capacissimum templum tres turres in altum editæ intercipiunt: duæ quidem latera primariæ portæ tenētes, tertia post sacellum maximum sita. Ornatur templum multis sacellis, ijsq; splendidissimis, in quorum maximo summa veneratione reconditum est sanctissimū corpus Diui Vincentij Martyris, quod à promōtorio sacro Olysipponem translatū est. Et quoniá Valentia, vbi Martyris palmá obtinuit, cymba vectū, coruisq; comitatū hoc sanctū cadauer, nō sine miraculo ad promontoriū illud deuenit, Olysipponenses illū patronum suscipientes, cymbæ, coruorumq; picturam in suis insignibus gestant. Dicere possem de reditibus archipræsulis Olysipponensis, &

& totius collegij, quod canonicorum vocant, sacra item veste, & supellectile huius templi maximi, nisi facilè ex totius vrbis, reliquorũque templorum magnificentia conijcerentur. Veniamus ergo ad templum illud, eius diui, quo maximè Olysippo gloriatur, Diui videlicet Antonij Franciscanæ familiæ floris, ac decoris. Cuius quidem tẽplum non mediocris fabricæ in ijsdem ædibus exædificatum est, quas Diui ipsius Antonij pater, & ipse viuens olim incoluit, ideòque summa veneratione ab omnibus Lusitanis colitur. Harum ædium partem posteriorem occupant illi, quos triumuiros appellare licet, & cum alijs magistratibus ea, quæ ad vrbis, populique commune bonũ spectant, accuratè administrant. Plura dicturus essem de Diuo Antonio Olysippone nato, ac nutrito, nisi alio in loco, cùm de Patauio dixero, vbi diem extremum felicissimè obijt, opportunitas se offerret. Scio, me multa non exigui nominis loca, præsertim parthenones, & dynastarũ quàplurima palatia silentio prætermisisse, sed colloquiorũ breuitas, temporis angustiæ, aliaque multa in processu dicenda, me breuiorem, quàm par erat, reddiderunt. LEO. Istorum sanè itinerum iucunditas tanta fuit, vt nos non defatigatos, aut fastidio affectos, sed mira suauitate perfusos, delibutosq; , imò plurimùm audiendorum expectatione suspensos reliquerit. Sed nunc æquum est, vt quietem Michaëli nostro concedamus. LINVS. Non quiete tantùm, sed & laude iucundissimæ narrationis dignũ censeo.

Proponuntur adhuc ea, quæ Olyſippone, deinde Eboræ, & Villauizoſæ acta ſũt: & acceditur ad regnum Caſtellæ, Toletũ, & Mantuam Carpetanã, ſiue Matritũ. Colloquiũ decimum ſeptimum.

LEO.

Am expreſſam Michaël nobis heſterna nocte Olyſipponis formam propoſuiſti, vt ſiue vigilans, ſiue dormiens eam oculis intueri mihi viſus fuerim: ſed perge adhuc plura vlteriùs dicere, nec auditorum faſtidium aliquod reformides, imò auiditatem plura audiendi, certã, & exploratam habe. MICHAEL. Nihil ſanè minùs, quã veſtram ſatietatem timeo, ſed me impedit, atque implicat rerum magnitudo, meaque in dicendo tenuitas. Addã tamen aliquid de pago Olyſipponenſi, qui quidem ita ſaluber eſt, & fructuum omnium ad vitã neceſſariorum ferax, vt alijs Europæ amœniſsimis, & fertiliſsimis locis nequaquàm cedat. Quanta verò fructuum in eo ſit varietas, ex ea ſola re admirabili, conijcere licet, quod in vnico tantùm horto ſeptuaginta ſex pyrorum genera inuenta fuiſſe, libro fide digniſsimo ſit mandatum. In hoc ergo pago Olyſipponenſi tot nobilium virorũ villæ ſunt, vt vix numerari queant. Eiuſdem pagi ambitus triginta leucas continet, in quo quã plurima caſtella, oppidaque ad Olyſipponenſem iuriſdictionem pertinentia reperiuntur. Nobilitatur vero præcipuè aliquibus locis, in quibus Luſitani reges curarum ſuarum leuamentũ, voluptatumq́; & deliciarũ opportuniſsimam ſedem eſſe voluerunt. Ex his celeberrima ſunt oppida Almerinum, Peralonga, & Sintra, in quibus ad habitandum

magnificentissima palatia, ad venandas cuiuscunq; generis feras amplissima septa, infinitis propè volucribus auiaria refertissima, piscib' innumeris stagna redundantia, aquarum abundè scaturientium gelidæ perennitates, aliaque omnia ad oblectatione facientia mirabiliter spectantur. Meus tamen animus est harum insignium rerum, quibus Europa floret, descriptionem in plura regna, prouinciasq; distribuere. Quapropter quidquid vlteriùs de insignibus villis ad rusticana oblectamenta designatis dixero, de his etiã locis paulò plùs, minùsue dictum credatur. Ex vno enim eiusdẽ generis loco, aut quauis alia re, omnium aliarum magnificentiam absque vllius offensione colligi volo. LINVS. Facis prudenter Michaël, dum omnibus pro merito satisfacere, omniumq; inuidiam vitare cupis. Nunc vt, quę à vobis Olysippone acta sunt, dicas, expectamus. MICHAEL. Dixi superiùs, nos adijsse clarissimum Cardinalem Albertũ, qui nomine Philippi regis Lusitaniã totam, & ea, quæ sub eius iurisdictione sunt, administrat. Nũc de eo aliquid, & quàm beneuolè nos exceperit, audite. Est clarissimus hic Cardinalis imperatoris Maximiliani filius, Rodulphiq; adhuc viuentis frater, Philippi totius Hispaniæ regis nepos ex sorore, quẽ adhuc adolescentẽ, mira tamen prudentia, alijsque naturæ, & virtutum donis præditũ, auunculus ipse toti Lusitanicæ iurisdictioni præposuit. Hic igitur princeps cùm tanta nobilitate, & dignitate tam sacra, quàm profana sit præditus, pro eo, ac eum decebat, nos benignissimè, humanissimèq; excepit: cùmque, vt dixi, totius Lusitaniæ gubernaculum tractet, & eo domestico, famulariq; apparatu vtatur, quo olim Lusitani reges vti consueuerunt: tanta fuit in nos comitate, & beneuolentia, vt cùm ter ipsum inuiseremus vnius fere mensis spatio, quo Olysippone morati sumus, semper amantissimè nobiscum egerit, nec sacram manum osculari, fuerit passus: quem tamen morem, venerationisq; ritũ omnes dynastæ, & optimates obseruant. Nec verò solùm ea humanitate in nos est vsus: sed præter alia, lecticam suam curulem, qua per vrbem vehi solet, nobis frequenter commodari iussit, qua vecti celebria Olysipponis loca percurrimus: & ita ab eo, atque alijs Europeis dominis fuimus accepti, vt amorem, quo Iaponensem nationem prosequuntur, facilè significarent. LINVS. Amore nostram gentem Europæi prosequuntur? at ego quidem vix nemi-

nis Iaponici eos notitiam habere existimabam. MICHAEL. Falleris prorsus opinione amantissime Line: quem enim animum in patribus Societatis animis erga nos esse credis, eundem etiam patres in mentibus Europeorum hominum erga nostram gentem excitare per literas frequenter missas, debes existimare: quibus quidē literis ita nationē nostram commendant, vrbanitatemq́, rei militaris disciplinam, & præsertim ad Christianam fidem miram propensionem ita extollunt, vt lōgissimo locorum interuallo disiuncti ab Europeis hominibus, quos nūquam vidimus, mirificè diligamur. LINO. Istud sanè à te dictum nos magnoperè recreat, ac reficit. Cùm enim aliquoties Societatis patres inter nos habitātes minùs bene de nostris moribus sentire, intelligeremus, credibile prorsus erat, literis à patribus ad Europam missis, potiùs nos in Europeorum hominum offensionem incurrere, quàm gratiā conciliare: tu autē contrà omnino se rem habere affirmas. MANCIVS. Ita est prorsus, vt affirmat Michaël: Societatis enim patres erga nos parētum, & magistrorū personam sustinent: quotiesq́; nobiscum agunt vtilitatis nostræ studiosi, mores non ad politicā vitam pertinētes, sed cum lege diuina, & naturæ lumine pugnantes, tanquam vitiosos nobis exprobrant, & quibus possunt verbis, illos persequūtur: cùm verò ad Europeos homines de Iaponicis rebus literas mittunt, paterni amoris non immemores, ita illis naturæ, & industriæ dona, quæ in nobis sunt, proponunt, vt vitia prorsus reticeant, & contegant. Vnde fit, vt ex eorum literis ad Europam perlatis nullum in nostrum nomen dedecus, sed potiùs summa laus, & gloria redundet. MARTINVS. Equidem ex omnibus rebus nostris, quarum rumor ad Europam peruenit, intelleximus, magnum esse patrum Societatis in nos amorem, quo res nostras ita commendāt, vt plus etiam nitoris, & splendoris, quàm nostræ res habent, illis adiungant: idq́; ex fama Iaponicorum dynastarū per totam Europam sparsa, facilè licet colligere. Sic enim res præcipuè in bello, & in pace à Nobunanga gestæ, inter Europeos homines percrebuerunt, vt nullus alius nostræ nationis homo tam singulare de illis præconium ferre potuerit. IVLIANVS. Quid verò dici potest de Quambaquundoni celebritate, ac fama, qui nullos alios præstantiores suarum laudum præcones, & buccinatores, quàm patres Societatis poterat reperire, quorum epistolis fit, vt nominis eius fama, & gloria nō

angustioribus, quã ipsius solis cursus finibus terminetur. Quod si ille cognosceret, absq; dubio potiùs patres multis beneficijs, muneribusq; cumularet, quàm falsos rumores à maleuolis hominibus de illis sparsos libenter exciperet. MICHAEL. Rectè loquũtur socij, quasi re ipsa, atq; opere Europeorum hominum in nos amorem, patrumq; præsertim velut parentum charitatem experti. Sed (vt institutum cursum prosequar) patres in ea professorũ domo Olysipponensi, non aliter nobiscum è naui descendentibus se gesserunt, quàm si filios charissimos ex grauissima maris iactatione, periculoq; diu expectatos saluos, & incolumes recepissent. Morati igitur sumus Olysippone viginti quinque dies: multò diutiùs ibidem permansuri, nisi nos ad inuisendum regem, summiq; Pontificis Gregorij. Xiij. sanctissimos pedes osculandos cura nostri muneris incitaret. A cardinali igitur Alberto facultate impetrata, patribusque salute dicta, patre Nonio Roderico negotiorũ causa præeunte, cum præceptore nostro patre Iacobo Mesquita, Romanum iter nonis Septembris aggressi sumus, eadam via Philippum Hispaniæ regem, Matriti habitantem conuenturi. Voluit item reuerendus pater Sebastianus Moralis Lusitanicæ prouinciæ Societatis Iesu præpositus, quem postea Iaponensem præsulem consecratum, in Indiam venientem, diem obijsse in itinere superiùs dixi, nos vsq; ad Lusitaniæ fines comitari. Traiecimus igitur Tagũ fluuiũ, cuius Olysippone ad vlteriorem ripam, ad quam delati sumus, trium leucarum est transitus, fecimusq; aliquot dierum iter per feracissimã frumenti, & olei prouinciam Lusitaniæ Transtaganam, donec ad oppidum nomine Montẽ maiorem, peruenimus, multis equitibus Lusitanis frequens. Opperiebatur iam nos in hoc oppido œconomus quidam illustrissimi archipræsulis Eborensis, quem, ipse de nostro aduentu certior factus, nos in eo loco excepturum, benignissimèq; habiturum, cum lectica curuli, aliaq; domestica supellectili præmiserat. Fecit ille quidem iuxta id, quod beneuolentissimo in nos præsuli gratum esse intellexit, & cum eo postrĩ die profecti Eboram vsq;, quinque leucas inde distantẽ, peruenimus. Est vrbs hæc, post Olysipponem, vna ex tribus Lusitaniæ præstantissimis: iactat se conditore primo Sertorio Romanorũ claro duce, multisque vetustissimis ædificijs, alijsque nouis nobilitatur. Non est mihi in animo eius singulas partes describere, id enim in prima vrbe fecisse, suffi-

se, sufficiat. Non tamen prætermittam, claram esse eam vrbē, aquæ, quā argenteam dicunt, vbertate, quæ quidē longinquo spatio vltra duas leucas extra vrbem, aquęductibus in eam inducitur. Sunt autem aquæ ductus egregij operis, leucam quidem cum dimidia sub terra reconditi, reliqua verò medij paulatim sese exerentes. His ergo tanta aquæ copia in vrbē infertur, vt quatuor artificiosissimis fontibus in publicis areis confectis, multaque ora habentibus, vberrimè diffundatur, eademq; aqua cum omnibus religiosorum hominum cœnobijs, virginumq; parthenonibus peculiares fontes in suis peristylijs habentibus, abūdè communicetur. Ornatur eadem vrbs aliquorum sanctorum ortu, præsertim diui Vincentij, & duarum sororum, diui itē Mancij martyris, cuius adhuc celebre monumentū extat, columna videlicet, ad quam religatus, & à crudeli tyranno verberibus, alijsque tormentis cōfectus, palmam cælestis victoriæ dicitur obtinuisse. Est præterea in parthenone quodam sacrarum virginum, statua quædam ingeniosissimè cōposita, Christi domini adhuc pueri infantis formam repræsentans, quæ in summa apud populum veneratione est, quod precibus coram ea religioso animo ad Deum factis, Deus ipse miraculis multis editis, sæpe votis supplicum, optatisq; responderit, quosdam è grauissimis morbis liberans, alios ex alijs vitæ periculis eripiens: quæ omnia facta mirabilia certissimis tabulis sunt testata. Videre præterea licet in hac vrbe magnifica, & præclara ædificia, quæ sanè multa sunt, tum profana, propter multitudinem dynastarum Lusitanorū, qui in ea vrbe sedem habent, tum etiam sacra religiosorum hominum, ac fœminarum: sed de collegio tātū Societatis, eodemq; nostro hospitio dicā. Fuit quidem illud à primis fundamentis iussu Henrici sanctissimi regis, dum munus archipræsulis Eborensis obtineret, magnificentissimè extructum. Cùm enim rex hic sanctitate præcellens viuentem haberet fratrem maximum natu Ioannem tertium Lusitaniæ regem, aliosque multos fratres, sacris se addixit, & primùm quidem Bracarensis archipræsul, deinde Eborensis, tandem Cardinalis est creatus. Mortuo verò Ioanne tertio, & Sebastiano eiusdē nepote absq; liberis, ad Henricum Lusitaniæ regnū deuenit, & post ipsum ad Philippū potentissimū Hispaniæ regem est hæreditario iure transmissum. Cū igitur clarissimus Henricus Eborēsis archipræsulis munus obiret, patresq; Societatis inprimis

primis coleret, maximis sumptibus collegium illud Spiritui sancto dedicatum ædificauit. Habet illud quidem multa commemoratione dignissima, quæ breuiter exponam. Primùmq; illud est, quòd nō solùm Societatis collegium sit, sed etiam publica Academia vna ex duabus Lusitaniæ, in qua multæ optimæ artes, doctrinæque iuuentuti vndique confluenti à patribus traduntur: præsertim verò vltra linguā latinam, Philosophiæ, & vtriusq; Theologiæ, eius videlicet, quæ Diuina speculatur, & eius, quæ de moribus agit, studia summoperè florent. Vt autem maior esset auditorum frequentia, & ad operam bonis artibus dandam ardor vehementior, idem clarissimus Henricus, quosdam conuictorum conuentus instituit, in quibus iuuenes non mediocri numero, quidā Philosophiæ, alij vtrique Theologiæ operam nauantes, reditibus ab eodem perpetuò ascriptis, & stabilitis, latè, & splendidè alūtur. Quæ quidem res, non parum nobilitat eam Academiam, nec mediocres stimulos adolescentibus studiosis addit, vt multò impensiùs, & accuratiùs ad bonas artes perdiscendas incumbant. Collegij ipsius structura verè regia dici potest multis nanq;, & egregijs operibus exornatur. Primùm quidem amplissimo peristylio, fonte eximij operis media sui parte continente, in quo præter columnarum ex perpolito marmore multitudinem, videre licet capacissima gymnasia, ad quæ varij auditores magna frequentia conueniunt. Iam verò templum ipsum miræ profectò est fabricæ, non solùm multis sacellis vtrinque decoratum, sed etiam varijs sanctorum figuris, & imaginibus dextro, læuoque pariete apprimè depictis, mirificè variatum: quæ quidem picturæ tanquam pretiosissimæ non semper patent, sed communibus diebus linteis obtectæ, festiuis, solennibusq; iucundissimè spectantur: supellex verò sacra cùm eadē operis magnificētia summoperè conuenit, siue vasa ex auro, & argento, siue multiplicis modi, maximique pretij vestem consideres. Quid dicam de interioribus patrum domicilijs? vbi etiam peristylium aliud non minùs magnificum, pergulæ cum cubiculis ad habitandum commodissimæ, aqua multis in locis abundè profluens, cœnatio non mediocris magnitudinis, & artificij, denique omnes aliæ ad religiosorum hominum vitam necessariæ commoditates reperiuntur. Patres numero sunt vltra centū & viginti, reditibus etiam ab eodem Henrico rege satis affluenter donati, quæ

tota multitudo, non solũ iuuentutem illã, ciuitatemq; vniuersam optimè ad Christianam pietatẽ, rerumq; diuinarum cognitionem instituit, sed etiã per totã illã trãstaganã regionẽ in cócionibus habẽdis, alijsq; ad salutem animorum attinẽtibus se exercet. Hoc ergo collegium ingressi socio patre prouinciali Lusitaniæ, præter lætitiam illam, qua ex aspectu collegij, patrumq; sumus affecti, recreati fuimus magnopere præsentia ipsius archipræsulis Theotonij, qui cùm sit ex regia familia, Brigantiniq; ducis patruus, & amplissimis reditibus abundet, nimirũ quinquaginta aureorum millibus quotannis, nihil potius esse duxit, quàm vt nos statim inuiseret, & de aduentu iucundissimè gratularetur, & per septem dies, quibus Eboræ fuimus, victum quotidianũ abundantissimè ad nos mitteret. Vltra quæ omnia, die exaltationi Sanctæ Crucis sacro, nos ad festum illum diem in templo maximo celebrandum, & ad epulum domesticum inuitauit. Mira sanè fuit eius diei solennitas, publica supplicatione habita, ipso archipræsule solenne sacrũ faciente, criminum circa fidem inquisitore concionante, qui quidem inter concionandum, ex crucis trophæo occasione captata, ita aptè ad res Iaponicas tractandas, nostrumq; aduẽtum celebrandum digressus est, vt omnium animos summa iucũditate perfuderit. Quid verò dicam de humanitate, qua clarissimus archipræsul, peracto sacrificio, nos ad conuiuium perduxit? de huius conuiuij magnificentia, quæ tali principe digna fuit? de eiusdem archipræsulis erga pauperes humanitate? Solet enim, quod eodem die fecit, dum ad mẽsam accumbit, duodecim pauperes ad aliam vocare, vbi ab eiusdem administris omnia illis abundè suppeditantur. Imitatur videlicet ea in re antiquos Christianæ religionis pontifices, qui clementissimos se erga pauperes præbere consueuerunt, & præsertim magnum illum Gregorium summum pontificem, qui ad prandium inuitare pauperes benignissimè solitus, nonnunquam angelos ipsos, interdum etiam dominum angelorum sub pauperis tegumento delitescentem dicitur excepisse. Inito conuiuio idem archipræsul nos ad sacellum suum videndum detulit, quod præter operis, ornamentorumq; elegantiam, insignium sanctorũ reliquijs optimè compositis erat decoratum, quas omnes se nostræ Iaponiæ dono dare, & ad nostrum reditum tradendas, reseruare dixit, quod re ipsa præstitit. Præterea dedit nobis quatuor peristromata ex

serico

ſerico, & auro miro opere intexta, figuriſq; optimis ornata, quæ ſanè regium apparatum præ ſe ferebant, & niſi eorum iacturam feciſſemus, naufragio cuiuſdam nauis Indicæ ad ſcopulos alliſæ, magnum profectò eſſe poſſent apud noſtros Europeæ magnificentiæ argumentum. Addidit etiam ad itineris expenſas ducentos, & quinquaginta aureos, vltra quos mille alios redeuntibus donauit, quibus nonullas Europæ res pulchras, atq; elegantes emere, & propinquis noſtris dono dandas afferre poſſemus: deniq; tanta fuit huius archipræſulis erga nos beneficentia, vt meritò eius memoriam in noſtris animis penitus inſculptam eſſe affirmauerim, totamq; noſtram Iaponiam illi tam benemerito principi, tamque Iaponicarum rerum ſtudioſo deuinctã eſſe aſſeueré. Venio nunc ad alterum oppidum ducis Brigantini dominatu, ac præſentia valde nobilitatũ, eſt auté nomine Villauizoſa, quod Luſitanè amœnum, & delectabile ſonat: ad quod Ebora profecti ſumus decimo octauo calendas Octobris, ipſius archipræſulis lecticâ curuli vecti, Brigantinum ducem eius ex fratre nepotem inuiſuri. Dux hic Brigantinus in Hiſpania celeberrimus eſt propter communionem ſanguinis, quæ illi vtroq; genere cum regibus Luſitaniæ intercedit. Nam præterquam quòd paternum genus à Ioanne primo huius nominis Luſitaniæ rege ducit, materno adhuc propinquiùs regiam ſtirpem attingit. Catharina enim eius mater, Emanuelis regis Luſitaniæ neptis eſt, & Philippi Hiſpaniæ regis ſoror patruelis. Ad hanc ſanguinis nobilitatem accedit huius ducis locupletiſsimum patrimonium, ex ampliſsimis reditibus conflatũ, quod iam inde ab antiquis auis traditum poſsidet, auctumq; conſeruat: reditus auté annui, quos colligit, centum aureorum millibus, & eò pluribus æſtimantur. Iam verò domus ipſius ſupellex, cuius ſemper eius maiores fuerunt ſtudioſiſsimi, ita elegans eſt, taliſq;, ac tantus famularis apparatus, vt nõ ducé regi ſubiectum, ſed liberum omnino, atq; immuné gerere videatur. Quapropter his omnibus ornaméntis à me cõmemoratis ita excellit, vt inter omnes Luſitaniæ dynaſtas primo loco numeretur. Hic igitur dux cùm iam per nuntios accepiſſet, nos aduentare, patruum ſuum imitatus, lecticam etiam curulem ad nos miſit, qua ad oppidum vſque veheremur: quod cùm primùm ingreſsi ſumus, templum quoddam petiuimus, vbi dux ipſe cum omni nobilium turba nos præſtolabatur

labatur: quo in loco ad fores templi accedens, nos benignissimè excepit, & ad sacrum, quod solenniter faciendum erat, honorificentissimè inuitauit. Quid ego vobis de suauitate, & melodia cantus, quo sacrum illud celebratum est, dicam? quid de instrumentorum musicorum varietate? quid denique de sacrarum vestium pretioso ornatu? Quæ omnia non ducis tantùm, sed regiam etiam magnificentiá ostétabant. Quid etiam referam de lautissimo, & pretiosissimo apparatu, quo, post sacrum factum, intra ducis palatium excepti sumus? Vbi primùm, ita volente duce, Catharinam illustrissimam principem Emanuelis regis neptem, ipsius ducis matrem inuisimus, quæ profectò nó minori nos amore accepit, quàm si quatuor filij è longinquo loco venientes ipsi occurrissent. Posteà conuiuium à duce ipso lautissimè, & apparatissimè nobiscum initum est, cuius varias epulas, vasa aurea, atque argentea, reliquáq; pretiosissimam supellectilem summoperè demirati sumus: adeò, vt ipsamet peluis, qua lances argenteæ abluebantur, ex optimo argento confecta esset: vt interim omittam alia regiæ planè magnificentiæ argumenta. Pomeridiano tempore post alias voluptates, & oblectamenta, voluit Catharina ducis mater nos Iaponicis vestibus indutos iterum conspicere, & aliquam vespertini temporis partem familiari colloquio consumere. Recreata est illa quidem mirũ in modũ Iaponicis vestibus conspectis, Iaponiæq; reb⁹ auditis: ita vt eius ardens studium totius nostræ Iaponiæ ad religionem Christianam traducendę ipso vultu, quasi certissimo indice pectoris Christiana pietate flagrantis, penè intueremur. Nec verò parum significauit, quàm toto è ad res Iaponicas esset propensa: cùm vestes nostras ad se deferri iussit, & ad earum exemplũ quasdam alias elegantissimas filio suo secundo nomine Eduardo confici, & postridie, vt Iaponicum quendá nobilem adolescentem videremus, benignissimè inuitauit. Cùm ecce nobis pręsentibus Eduardus eius filius Iaponicis vestibus egregiè indutus, in medium prodijt, mirificèq; omnes spectantes exhilarauit. Præter hæc, voluit dux rusticana nos oblectatione recreare, & in septum quoddam latissimum, quod habet varijs feris frequentatum, detulit, centum, & quinquaginta equitibus comitatus, vbi non solùm ferarum venatu, iucundissimaq; præda, verùm etiam maiorum medicorum equestri ludo, æquorumq; mira agilitate conspecta, vehementer su-

ter sumus recreati. Post has, atque alias similes amoris significationes, duci, matri, totique familiæ salutem diximus, ducentosq; aureos ab ipso dono datos ad itineris sumptus, aliaque dona amorem testificantia accepimus: nosque his duobus dominis archipræsuli videlicet Eborensi, & Brigantino duci perpetuo beneficij vinculo obligatos esse testamur. Villauizosâ profecti decimo quarto Calendas Octobris, Eluam oppidum Lusitaniæ, & Pacem Augustam, vulgò Badaios, aliam vrbem Castellæ, quæ in Meritensi pago est, transiuimus, & quinto post die, nono videlicet Calend. Octob. ad celeberrimũ cœnobium religiosorum ex Diui Hieronymi familia, cuius templum beatæ Virgini dedicatum est, & ab Aqua'upi cognomẽ habet, læti peruenimus. Est autem hoc cœnobium multis nominibus in Hispania nobilitatum, tum propter operis magnitudinem, tum propter redituũ amplitudinem, tum vel maximè propter miraculorum frequentiam, quæ Deus Optimus Maximus Beatæ Virginis precibus in eo loco edere dignatur: quæ non solùm multorum testimonijs confirmata, verũ etiam multis, varijsque signis, & tabulis in tẽplo appensis, iam à multo tempore posteris sunt prodita, & noua quotidie ab oculatis testibus spectantur. Ea de causa Hispaniæ totius reges, & dynastæ templum illud multis, varijsque donis exornarunt. Ex quo factum est, vt mira sit tẽpli illius, supellectilisq; sacræ magnificentia, & assiduè quinquaginta lampades argenteæ coram Beatæ Virginis imagine ignem conseruent. Hic animorum maculis confessione expiatis, diuinisque ritè peractis, vlteriùs progressi sumus, & Toletum, Toletani regni, siue Castellæ nouæ, metropolim peruenimus. Est autem vrbs hæc tũ vetustissima, tum varijs rebus admodùm insignita, vbi Societatis patres domum professorum, collegiumq; scholasticorum habent. Sunt in ea multa, variaque ædificia, inter quæ numerantur sexaginta, & cò plura templa variorum religiosorum, ac octo nosocomia: quorum omnium structurã superat templi maximi moles admirabilis, quæ præter quinq; partes, siue receptacula suis tectis distincta, tanta est laterũ amplitudine, vt vltra sacellum maximum, aliudq; ,quod regum dici solet, viginti hinc, atque inde sacella contineat, quorum singula non parua templa dici possunt. Vnde totius templi vastam magnitudinem colligere potestis. Ad huius autem templi capacissimam molem accommodatũ

commodatum est sacellum maximum, cuius aræ sacra tabula talibus est depicta, & exornata imaginibus, vt nihil suprà fuerimus intuiti, ad hanc materiam pertinens: meritòq; crediderimus, ingentem auri summam in eo opere fuisse expensam. Eandem maximam aram mirificè exornat sacrum scrinium, quo sancta Eucharistia asseruatur, cuius opus admirabile profectò est. Supra portam eius collocata est quædam statua beatissimam Virginem cum dilecto filio brachijs excepto referens, cuius nomine inuocato multa ibi miracula patrantur: ideoq; omnium animi summa quadam pietate sunt erga illam affecti, & continenti igne ante eam octo argenteæ lampades lucent. Eiusdem operis scitote etiam esse reliqua omnia sacella, præsertim illud, quod regum dicitur, in quo antiqui Castellæ reges sepeliri consueuerunt. Est præterea in hoc eodem tēplo insigne quoddam odeum quàmplurimis sellis decoratum, in quibus canonici recitandis sacris precibus intenti sedere solent: quarum singulæ ita sunt affabrè confectæ, vt vniuscuiusq; opus mille aureis sit æstimatum: quæ omnes quatuor supra septuaginta sunt, recto ordine dispositæ. Quid vobis referam de illius templi sacra supellectile, de vasis, crucibus, reliquiarum thecis, alijsque operibus ex auro, & argento confectis? inter quæ celebratissima est pixis quædam, qua Sancta Eucharistia in publicis supplicationibus defertur. Hæc tantæ est magnitudinis, vt ad eam lectica gestandam, viginti sint necessarij sacerdotes: totaq; vnionibus, & margaritis est circumtecta, vt vix eius pretium æstimari possit. Illis adiungite turrim egregij cuiusdam operis, septemq; contignationum, in qua collocata sunt tintinabula egregia metallorum commistione conflata, quæ vndecim numerantur: atq; inter ea quoddam est insigne, cuius ambitus quadraginta, & sex palmos explet. Denique templum hoc maximum Toletanũ inter celeberrima totius Europę cõputatur, & plusquã millies sestertiũ in eius structura cõsumptũ esse, pro cõperto habetur, totaq; sacerdotibus, diuinarumq; rerũ ministris abundat, vt incredibilis sit eorum multitudo: tam ampli verò sunt reditus, vt inter eos, qui dignitate peculiari præstant, reperiatur, qui viginti quinque millia aureorum quotannis recipiat, & ipse archipræsul ducenta millia colligat, nec solùm sacram potestatem, verùm etiam profanam in multa oppida exerceat. Vnde fit, vt non sit mirum, templum hoc tantis, tã-

que preciosis operibus esse locupletatum. In hac Toletana vrbe viginti dies sumus morati, morbo videlicet, in quem ipse incidi, impediti,& nonnulla alia publica opera vidimus,de quorum duobus tantùm mẽtionem faciam. Alterum est,opus quorundam mirabilium aquæ ductuum, quibus,natura veluti repugnante,aqua Tagi fluminis celebratissimi,de quo superiùs mentionem feci, cùm de Olysippone agerem, ad altissimam vrbis aream, quæ quadrigentis, & quinquaginta palmis à ripa fluminis distat,cogitur quodammodò conscendere.In primis enim productæ sunt quædam amplissimæ scalæ à margine fluuij vsq; ad illã aream, supra quas trabibus insertis aquæ ductus illi ærei fulciuntur, eius quidem formæ, vt ampliori loco aquam recipiant, post modũ tubulis illam mittant. Eo autem ordine sunt dispositi, sublicisq; adhibitis vertebris infixi,inter se verò ita subtus catenis ferreis cõnexi, & colligati, vt quoties infimus,qui ad ripam fluminis est,motu suo aquã recipit,& in superiorem mittit, reliqui etiã seruato ordine moueantur, & ab inferioribus receptam aquam in superiores transmittant,quò vsq; ad fastigiũ illius loci deriuetur.Hæc autem tota machina duabus rotis, quæ in infima parte sunt ad fluminis ripam,mouetur, & ita tecto suo velata est, vt nulla cæli iniuria ordinẽ huius operis, quod verè regiũ est, perturbare vlla ex parte possit. Est & aliud insigne opus cuiusdam horologij,admirabili arte compositi, quod cùm altitudine quatuor ferè palmos vix expleat, omnes cælestium orbium conuersiones, errantiumq; siderum concursus, oppositiones,defectus, aliaq; similia ita mirabiliter imitatur,vt nec primæ sphæræ motus contrarij, nec octauæ ille, qui vulgò trepidationis dicitur, nec septem planetarum cursus cum solis, lunæq; horarum varietate, nec deniq; duodecim Zodiaci signorum ortus, occasusq; desiderentur. Ibi igitur videre licet primã sphæram die vnico, Saturni orbem triginta propè annis, solem anno integro, lunam mense acto, reliquosq; alios cælestes orbes suis statis temporibus cursus proprios conficientes: adeò vt nullus sit in cælo motus ex ijs, quos astronomi contemplantur, qui eo opere ingeniosissimè,& certissimè annorum, mensium, dierumq; spatio designato non exprimatur, adhibito etiam aureo numero, dominiciq; diei litera in singulos annos incidente. Hoc autem totum opus mille,& octingẽtis sphærulis continetur, quæ eo artificio sunt confectæ, vt nullius fabrica

brica secundò fuerit repetita. Excogitatũ verò est viginti integris annis, & postea tribus cum dimidio incredibili spectatorum admiratione perfectũ. Vtriusq; aquæ ductus, videlicet horologij, & fabricæ, quæ sanè inter se de inaudito artificio certant, author fuit Italus quidam Iãnellus Turrianus Cremonensis, fama per totam Europam notissimus, & ab imperatore Carolo quinto, & Philippo Hispaniæ rege eius filio, operosissimi laboris præmio magnificentissimè donatus. LEO. Ista quidem omnia à te cõmemorata in maximam nos admirationẽ traducunt, Europeorumq; hominum mirum ingenium, rerum verò ornatum, magnificentiamq; facilè persuadent. Dubito tamen, quî fieri potuerit, vt artifex cogitationis, & intelligentiæ vi istorum operũ structuram assequeretur? MICHAEL. Dubitatio ista, Leo, omnino tibi ex animo tolleretur, si Europeorum hominum intelligentiá tam multis artibus excultam omnino cognosceres, qua fit, vt ea, quæ incredibilia videntur, ad exitum perducant: sed hanc de Europeis rebus opinionem inculcabunt meliùs, quæ in progressu colloquiorũ dicentur. Multa alia de Toletana vrbe regia dici possent, cùm in ijs omnibus, quæ nobilissimas quasq; Europæ vrbes exornant, sit cumulata: ex ijs tamẽ, quæ de Olysippone iam diximus, facilè coniecturam illorũ facere potestis. Non prætermittam hoc loco honorem, beneuolentiamq; illam, qua illustrissimus vir Ioannes Mendoza, tunc Toletanæ ecclesiæ archidiaconus, nunc verò clarissimus Cardinalis, toto eo tempore, quo Toleti fuimus, nos prosecutus est. Hic enim non solùm nos sæpe inuisit, & ad varia loca vrbis celebria, mirabiliaq; deduxit, lecticam suam curulem nobis commodans, verùm etiam ad domesticum conuiuium domi ineundum inuitauit, quam ille ea põpa, & ornatu instructam habet, quæ tam nobilem, clarumq; virum decet. Est enim ex illustrissima familia ducũ Infantati, fraterque eius, qui modò ducem gerit, & inter potentissimos, locupletissimosq; Hispaniæ dynastas locum habet. Ab hoc ergo nobilissimo viro, tam beneuolè habiti sumus, vt ei nos perpetuò deuinctos, & obstrictos fore fateamur. Quam ob causam cùm in Macaensi portu essemus, audientes, eum à summo Pontifice Xisto. V. cum aliquibus alijs, de quibus posteà erit sermo, in Cardinalium numerum relatum, non mediocri iucunditate perfusi sumus. Adierunt nos etiam multi alij eiusdem vrbis patri

tij, optimatesq; viri, ardentisſimi amoris ſigna erga nos oſtenderẽt: ſed explicare verbis nequeo patrũ Societatis, qui in domo profeſſorũ commorantur, paternam erga nos charitatem, quibus ego me peculiariter obligatum agnoſco, quòd in moleſto admodùm bullularum morbo, quo laboraui, qui apud noſtros Iaponenſes graue faſtidium parere ſolet, tam diligenter, amicèq; , vocatis peritiſſimis medicis, omnia neceſſaria ſubminiſtrarunt, vt eos à proprijs parentibus nequaquam diſcernerem. Vltra eam verò profeſſorum domum, collegium eſt item Societatis in eadẽ vrbe, ab illuſtriſſimo archiepiſcopo Toletano Gaſpare Quiroga, eodem q; clariſſimo Cardinali paucis ante annis ædificatum: cùmque magna ſit in Societatem beneuolencia, & fructũ ex ea in omnes ſummoperè redundantem intelligat, Talauerij etiã, quod oppidum tranſiuimus, aliud liberaliter extruxit. Poſtquã verò ex eo, quem dixi, morbo conualui, decimo quarto Calendas Nouembris ex ea vrbe profecti, poſtridie Mantuam Carpetanam, ſiue Matritum, regium oppidum peruenimus, in quo Philippi potentiſſimi Hiſpaniæ regis curia eſt celebratiſſima. Accedentibus autem ad oppidum multi patricij viri, & inter eos non nulli ducum, comitumq́; filij, lecticis curulibus vecti, nobis obuiam prodierunt, & poſt mutuam ſalutationẽ honoris, beneuolentiæq; cauſa ſinguli ex illis, nos etiam ſingulos in ſuas lecticas admiſerunt, & ad collegium patrum Societatis ſunt comitati, ea amoris ſignificatione, quaſi inter ipſos, ac nos vetus, & diuturna conſuetudo intercederet. Patres autem Societatis nos templũ ingredientes, & patritijs illis viris ſalutem dicentes, beneuolentiſſimè etiam ad hoſpitium receperunt. Sed quoniam, quæ Matriti acta ſunt, integrum colloquium poſtulant, præſenti finem imponam⁹. LINVS. Rectè dicit Michaël: craſtina nanq; nocte ab oppido regio Matrito, rebuſq; ibi actis, ſermo perop portunus inſti tuetur.

De potentia Philippi Hispaniæ regis, & solenni iureiurando, quo regni magnates eius filio tanquam successori fidem dederunt, & aditu legatorũ ad vtrumq;. Colloquiũ decimum octauum.

LINVS.

AVidiùs solito conuenímus ad præsentem congressum, scientes, te de accessu ad regiam sedem Philippi Hispaniæ regis, & de eius potentia, ac maiestate esse acturũ: cùm enim tam multa dixeris de aliquibus principibus, qui sub tanti regis iurisdictione sunt, nihil de eo, nisi admirabile sperari potest. MICHAEL. Ita prorsus est: quæcunq; enim siue ad opes, siue ad potentiã pertinentia, per reliquos principes sunt quodã modo sparsa, in hoc vno potẽtissimo rege collecta continẽtur. LINVS. Est ne Philippus iste rex, de quo agis, omnium Europeorum regum maximus, & supremus? MICHAEL. Excepto imperatore, qui supremam omnino obtinet dignitatem, dificile est, reges Europeos, quorũ singuli liberam, atq; immunẽ iurisdictionẽ habent, inter se conferre, & primas partes vndequaq; alicui tribuere. Illud tamen sine inuidia, & alicuius offensione dici potest, Philippum regem, prçter cæteros omnes Europeos reges, iurisdictionem regni sui longè, latèque propagatam obtinere. Imò verò, vt excipiam imperatores Romanos, qui magnam orbis partem sub suum imperium subiunxerunt: nullus hactenus fuit rex, qui signa sua in tot, tamque remotas prouincias intulerit. Cùm enim orbis terrarum, vt superiùs à me dictum est, in quinque præcipuas partes distribuatur, Europam videlicet, Africã, Asiã,

Ameri-

Americam,&terram Australem incognitam.Philipp⁹ rex,de quo loqmur,in primis vnã ex his quinq; partib⁹, videlicet Americam totam,atq; integrá sub sua iurisdictione habet, sub qua ditissima regna Peruense, & Mexicanũ cũ alijs quàm plurimis insulis,& prouincijs continentur, ad eamq; Brasilia etiam pertinet. Deinde cùm Europa optima,& fertilissima totius orbis pars,quàm plurima regna cóplectatur, ex his Philippus rex septemdecim, vel octodecim regnorum dominatum habet. Nam in primis totius Hispaniæ dominus est, in qua quatuordecim distincta regna numerantur. Comes est inclytus Galliæ Belgicæ,quæ illas optimas prouincias Flandriam, Zelandiam, Olandiam, Brabantiam, aliasq; multas regiones cótinet. Vlteriùs rex est Neapolitani regni,in Italia siti:rex item Siciliæ, dux deniq; potentissimus Mediolanensis. Quod attinet ad Africam, per eius tractum maritimum, quem mare mediterraneum aliqua ex parte, maxima verò Oceanus alluit, multas,munitissimasq; arces, atq; vrbes possidet, & in locis mediterraneis multos reges vectigales, & stipendiarios habet. Sunt autem præcipuæ arces,aut vrbes in mediterraneo mari,Oranum,Pinnabelica, Tingi,Septa: in Oceano verò vltra Arzillam & Mazaganum, insulæ promontorij viridis,& Diui Thomæ: Congum, Angola, Sephala,Mozambiquium. Iam verò in Asia in primis Ormucij regnũ obtinet,quod ex ipsa insula,in qua est vrbs Ormuciũ,& alijs Persiæ, ac Arabiæ locis cõflatur. Deinde in India citeriore multarũ vrbiũ,de quib⁹ partim dixi,dominus est: in vlteriore verò Malacam vrbem clarissimam sub sua ditione tenet. Præterea Malucæ insulæ celeberrimæ, & illæ,quæ ab ipso Philippinæ appellantur, ipsius imperio continentur. Vnde fit, vt toti⁹ ferè Oceani nauigatio penes ipsum sit:ex quo quàm longè, latèq; eius potestas pateat, facilè intelligetis. LEO, Miror equidem tantam istius regis potentiam:sed quæ sit causa,quare alia etiam regna suæ ditioni non adiunxerit, scire cupio. MICHAEL. Duæ sunt causæ Leo: altera est,quòd Christiani reges iure, non vi dominatum suum propagare solent,ideòq; regnorum suorum finibus contenti viuant: altera est,quòd cæteri Europei reges potestate etiam,& regnorum amplitudine sint præstantes: quo fit,vt non facilè alij alios possint opprimere. LINVS. Superest ergo, vt sciamus, quo euentu Philippus rex in omnibus orbis partibus tam ampliũ dominatũ fuerit consecutus. MICHAEL.

EL. In primis id diuinæ prouidentiæ tribuendũ est, cuius nutu, sacris testantibus literis, regnorum fiunt mutationes, & de gente in gentem transferũtur. Deinde si humanas causas re spicias, id totum hæreditariæ successionis felicitati cuidam inauditæ adscribendũ est: quam quidem successionem per multos libros, multaq; capita dispersam ego vestri causa summatim colligam, in primis Aragoniæ (quæ pars Hispaniæ est) regnum, tanquam huius totius dominatus fundamentũ vobis proponẽs. Aragoniæ igitur regis filius nomine Martinus vxorem duxit, filiam Federici Siciliæ regis, atq; ita Siciliæ regnum ad Aragonicum adiunctum est. Deinde Ioanna quædam Neapolitani regni regina Alfonsum, Siculi, Arogonijq; regni principem, & hæredem adoptauit: ex quo primùm capite, alijsq; breuitatis causa à me omissis, Neapolitanũ regnum ad Arogonicum pertinere cœpit. Vlteriùs Ferdinandus Siculi, Neapolitani, Aragoniciq; regnorum hæres, vxorem duxit Elisabethã Castellæ vtriusque principem; quo factum est, vt præter Siculum, Neapolitanumq; regnum totius Hispaniæ (sola Lusitania excepta) dominatum fuerit adeptus. Hic Ferdinãdus filiam, quæ sola hæres superstes fuit, dedit in matrimonium regi Philippo, inclyto comiti Galliæ Belgicæ, Maximiliani imperatoris filio, quo extincto, Carolus eius filius omnium superiorũ regnorũ, simulq; Galliæ Belgicæ hæreditatem consequutus est. Hic Carolus omnium electorum suffragijs imperator est renunciatus: cuius tempore America illa quinta orbis pars, ipsius auo viuente explorata, sub eius penitus imperium subacta est: & quoniã imperator hic de Mediolanensi duce Francisco Sfortia optimè fuerat meritus, ab eodem sine hærede decedente, Mediolanensis ducatus hæres est institutus. Eius autem filius Philippus hoc nomine secundus, de quo nunc agimus, Henrico Lusitanorum rege è viuis excedente, qui auunculus Philippi erat, Lusitaniam totam, & ea, quæ in Africa, & Asia ad Lusitanorum dominatum pertinebant, feliciter obtinuit: atq; ita propagatis in tam multa regna, prouinciasq; longissimè, latissimèq; regnorum suorum finibus, amplissima ditione potitus est, potiaturq; adhuc multos annos, æquum est Deum precari. Trigesimus autem quartus annus agitur, cùm felicissimus hic rex regnorum suorum gubernaculum tractare cœpit, viuente ad huc patre Carolo imperatore, qui post multas partas ex hostibus cum summa laude vi-

ctorias, resq; præclarissimè domi, militiæq; gestas partim multis morbis oppressus, partim filij prudentia, & authoritate nixus, ei omnium regnorum clauum in manus tradidit, & in cœnobium quoddam, vt reliquum vitæ spatium piè, sanctèq; traduceret, omnibus humanis curis abiectis, se recepit, ibidémque triginta duos ab hinc annos miseram hanc, & calamitosam vitam gloriosè cum sempiterna commutauit. LEO. Mira sanè fuit ista tam multorum regnorum absq; vlla vi hæreditario iure facta connexio. Sed auemus scire, quanti istius potentissimi regis reditus quotannis collecti æstimentur? MICHAEL. Difficile est istam summam colligere: sed, vt accepimus, in eius reditibus sexies millies sestertiûm, & eò amplius per singulos annos computatur. LINVS. Deus bone sexies millies sestertiûm! qui fieri potest, vt ab vno rege tanta copia colligatur, nisi vectigalia per magnam seueritatem, imò iniuriam à populo exigantur? MICHAEL. Sequitur hæc redituũ amplitudo Line non ex ista seueritate, quã obijcis, sed ex regnorũ multitudine, diuitijs, & magnitudine, quibus spectatis, summã eã cõfici, sanè credibile est: ex sola enim America, quæ Peru, & nouã Hispaniam continet, ter millies sestertiûm quotannis ad eum defertur: vnde coniici potest, quis sit numerus ex tam multis regnis, prouincijsq; collectus. Id ipsum sumptus annui ab eo facti manifestè indicant: qui enim nauium, triremium, præsidiorum militarium, aliarumq; similiũ rerum, quæ huius regis expensis conseruantur, summam fecerit, quã multaq; regna, & prouincias ab hostium incursione defendat, facilè intelliget, eius reditibus immensum auri pondus contineri. Hic igitur potentissimus, & ditissimus rex in hoc oppido, quod vulgò Matritum dicitur, olim verò ad Carpetanos populos pertinebat, sedem sibi regiam delegit, non quidem iucundæ vitæ commoda intuitus, sed communi vtilitati consulens, & hunc locum medium in tota ferè Hispania, ad quem facilè vndique confluí potest, cæteris alijs vrbibus frequentissimis, & nobilissimis anteponens. Accedit, quòd cælum huius loci sit salubre, & solum egregiè cultum. Quo factum est, vt oppidum anteà exiguum, nunc ad magnam celebritatem deuenerit. Non tamen hæc eius frequentia inde secuta est, quòd rex omnium regnorum suorum optimates in eo domos ædificare cõpulerit: sicut nonnunquàm vniuersæ Iaponiæ domini facere consueuerunt, vt vrbem, quam

denuò

denuò ædificant, frequentissimam reddant. Sed totum hoc liberis hominum voluntatibus, arbitrioq; relinquitur, qui non coacti, sed animis libentissimis ad oppidum regium conuenire solent. Quoniá autem in id tempus, quo Matriti fuimus, incidit solenne iusiurandum, quo adacti omnes Hispaniæ optimates, & populi Philippũ Philippi regis filium principem, omniumq; regnorum hæredem recognouerunt: non erit à proposito alienum, solennis illius actus pompam, magnificentiamq; vobis commemorare: præsertim cùm ad hunc locum data opera materiá hanc reseruauerim. Solent igitur Europei reges, quoties filios iureiurando interposito, regnorum hæredes ab omnibus volunt recognosci, edicto suo dynastas, & populos, vel eorũ procuratores conuocare: si autem difficile sit, omnium regnorũ turbam in vnũ locum conuenire, in singulis regnis solennis hic dies iuris iurandi agitur. Quoniam verò Philippus rex omnium regnorum populos ad fidem dandá filio ad vnũ locũ simul cogere non poterat: vtriusq; tantùm Castellæ populos, & optimates ad hunc actum celebrandum inuitauit. Aderat igitur flos magnatum, & nobilium, aderant ciuitatum procuratores, aderant præsules, archipræsules, alijq; grauissimi sacerdotes: cùm dies iuri iurando indictus est, tertius videlicet ante Idus Nouembris, qui Diuo Martino sacer est. Designatus est etiam locus, nimirum templum quoddam celebre extra oppidi suburbia, quod religiosi ex Diui Hieronymi familia incolunt. Illuxerat expectatus omnibus dies, cùm ecce templi parietes miræ varietatis aulæis erant tecti, pauimentũ tapetibus optimis substratum, aræ supremæ ornamentũ auro, & serico insigniter textum: omnia deniq; ad festum diem agendum paratissima. Erant in sacello maximo duo tabernacula, alterũ ad dexteram, alterum verò ad læuam. Dextrum tabernaculum papilione opertum erat pretiosissimo, in quo rex ipse Philippus solio magnificentissimo sedit, Philippo filio hærede, sorore, quæ imperatoris vxor fuerat, & duabus filiabus Elisabetha, & Catharina comitatus. Regis, filijq; latera adolescentes ex flore totius Castellanæ nobilitatis stantes stipabant: post regis verò sororem, & filias, puellæ etiam nobilissimæ, egregieq; indutæ assistebant. Iuxta iuuenes regios, ac ministros, consiliorum regiorum præsides, alijq; nobilissimi viri etiam stabant. In altero tabernaculo ad læuá sedebant in ornatissimis sedibus

varij legati externorum regum, ac principum, præsertim summi Pontificis, Imperatoris, & Venetæ Reipublicæ. Ad aram verò maximam in designatis sellis gausapino ornatis sedebant duo clarissimi Cardinales, in medio quidem loco Toletanus, ad alteram partem Cardinalis Granuela: ad alteram deniq; octo præsules, siue Episcopi sedilia egregiè decorata occupabant. Extra sacellum maximum duplex etiam erat ordo: ad dextrā enim in scamnis pulchrè apparatis considebāt ij, qui in Castellæ regnis peculiari nomine magnates appellantur: ad læuam verò alij quindecim marchiones, & comites, qui etsi nobilissimi, nondum tamen illa magnatum nota sunt insigniti. Deniq; post hos infinita propè erat nobilium virorum multitudo, quæ templum spatiosissimum complebat. Erant in sacelli maximi parietibus duæ fenestræ cum suis receptaculis, quarum alteram, quæ è regione tabernaculi regij erat, nobis rex ipse designauit: vt ex ea, tanquam ex opportuno loco totius illius actus celebritatem conspiceremus, nobis adiunctis nobilissimis socijs, ac inter eos clarissimo viro Lusitano Christophoro de Mora, quē rex in primis charū habet. Omnibus igitur præ sentibus, & auribus, animisq; fauentibus Cardinalis, idemq; archipræsul Toletanus sacrum solenne fecit, tanta vocum, instrumentorumq; musicorum varietate, concentusq; suauitate, quantam vix animus concipere, ne dum oratio referre possit. Sacro solenniter, riteq; peracto, mensa quædam pretiosissimo tapete operta ante aram maximam locata est, in eaq; liber sacra euangelia continens, & Christi cruci affixi imago miro opere confecta. Sedebat ad eam Cardinalis Toletanus, singulos accedentes iureiurando adacturus: cùm magistratus quidam, similis his, qui olim apud Romanos patres patrati dicti sunt, tabulas, quibus id, quod faciendum erat, continebatur, perlegit, & quidam concilij regij præfectus formam iurisiurandi disertis verbis indixit. Tunc imperatrix Philippi regis soror, prima omnium, non tanquam imperatoris vxor, sed quasi vna ex principibus Castellæ fœminis, vt iureiurando se obstringeret, ad locum designatum accessit. Ei surgenti rex ipse assurrexit, & euntem, ac redeuntem capite detecto comitatus est, honorem illum amplissimum sorori suæ, tanquam imperatoris vxori libenter deferens. Eam etiam comitabātur duæ regis filiæ, atq; ita tres clarissimæ totius Hispaniæ fœminæ seruato ordine, primùm quidem imperatrix,

deinde

deinde filia regis natu maior, post natu minor, Philippum puerū Philippi regis filium, sextum ætatis annum agentem omnium regnorum hæredem, principemq; iureiurando obligatæ recognouerūt. Tunc ad eum locum, in quo princeps ipse sedebat, regressæ, imperatrix quidem venerationis, & reuerentiæ causa principis manum voluit deosculari, idque officiosissimè recusantem, contràque amitæ charissimæ manum prensantem beneuolè complexa est: reliquæ verò duæ ipsius principis sorores corpora etiam ad manum ipsius osculandam inclinarunt: & cū mutuis officijs inter se decertassent sorores, princepsq;, tandé annuéte rege, passus est princeps, eam osculandæ manus reuerétiá sibi à sororibus adhiberi. Post harum trium insignium fœminarum iusiurandū, primùm quidem Cardinalis cognomine Grauela, deinde præsules, seruato dignitatis ordine, posteà illi, qui magnatū nomine tunc insignes, vlteriùs ij, qui marchiones, & comites, demum ciuitatum procuratores idem prosecuti sunt. In his autem omnibus, quanta in Europa ordinis, ac dignitatis habeatur ratio, vel ex hoc exemplo intelligetis. Cùm enim inter duas celebres Hispaniæ ciuitates, Burgensem, & Toletanam de loco dignitatis, & antiquitatis, vetus sit cōtrouersia, ne, quoties reges huiusmodi conuentus, & comitia inducunt, ex hac contétione perturbatio aliqua oriretur, prudenter à regibus Castellanis institutum est, ad omnem offensionem, quæ excitari poterat, tollendam, vt rex in vocatione harum ciuitatum hæc verba proferret. Accedát Burgenses, nam Toletanos nobis dicto audientes fore satis intelligo: quibus verbis neutri ciuitati primæ partes deferuntur, & totius offendiculi occasio tollitur. In his ergo comitijs ita actum est, vt Burgenses primi iureiurando se obstringerent, rege affirmante, se fidere, Toletanos imperata facturos. Burgenses secuti sunt reliquarum ciuitatū procuratores, Toletaniq; extra hunc ordinem nomine regis à comite Fontis oliuæ vocati, iureiurando se obligarunt, existimantes non minùs honoris sibi, quàm Burgensibus hac ratione deferri. Vnde conijcietis, quantoperè ordo dignitatis, antiquitatisq; gradus ab Europeis regibus colantur. Fuit equidem huius actus tanta celebritas, tam iucundumq; spectaculū, vt quinq; horarū spatium, quod in eo cōsumptum est, breuissimum temporis punctum nobis visum fuerit. Tanta verò fuit hominum confluentium multitudo, vt difficillimum esset per me

diam

diam turbam confertissimam in alteram partem progredi. Tanta deniq; fuit regis, principisq; eo die erga suos beneficentia, munerumq; distributio, vt facilè beneuolentia, propensaq; voluntas non tam imperandi, quàm de eis bene merendi intelligeretur. Hunc ergo morem obseruare solent Europei reges, cùm populos suos ad se, vel principes filios recognoscendos, iureiurando obstringunt. LEO. Placet nobis summoperè iste mos ab Europeis obseruari solitus, quoties rex aliquis, vel princeps regni hæres est renuntiandus. Nec verò nos Iaponenses, si meministi, ab ista consuetudine sumus alieni. Quoties enim rex dominatu, & administratione se abdicat, & priuatam vitam instituit, filio suo ensem, id est vitæ, necisq; potestatem in suos tradit, deinde tabulas omnes, quibus regni monumenta, familiæq; regiæ stémata continentur, eius curæ committit, atq; ita filium iam regem renuntiatum omnes optimates venerabundi adeunt, & tanquam sibi imperantem teuerentur: eundemq; moré cæteri dynastæ seruant, quotiescunq; potestatem, iusq; administrádi filijs deferunt. MICHAEL. Vsus hic noster etiam laudabilis est: quòd si, introducta Christiana pietate, duo alia accedant, nimirum sacrum ritè celebratum, & iurisiurandi religio, absq; dubio opus omnibus numeris absolutum censeri poterit. Sed iam nunc nostrum ad regem ingressum vobis commemorabo. Designatus fuit nobis sequens dies post Diui Martini festum, pridie videlicet Idus Nouembris, quo iussu Philippi regis ad ipsum introducti sumus, vectiq; ad palatium lecticis curulibus, quibus ipse met vtitur, tãta hominũ frequentia vicos, plateasq; occupante, vt ægrè aditus inueniri posset. Cùm verò ad regem peruenimus, tam conferta fuit hominum multitudo, vt vix ipsi regiorum magistratuum satellites iter nobis patefacerent. Edoctus iam fuerat rex à patribus Societatis de caussis nostri itineris, & qui nam essent principes Christiani, quorum nomine nos ipsum regem, & præcipuè summum pontificem adiremus: atq; ea de causa tanquam à nobilissimis principibus missos honorificè voluit excipere: præsertim cùm ex ipsius Orientis solis finibus ad vltimas Occidentis metas longissima omniũ, quæ hactenus inuentæ sunt, nauigatione profecti fuissemus. Rex igitur in intimis domus regiæ penetralibus, ad quæ post duodecim atria, & cubicula ornatissima deuenimus, stans, vt cũ legatis agere solet, & filio hærede, filiabusq; comi-

tatus nos accedentes perhumaniter, hilariterque accepit: nec passus nos manus regias osculari, benignissimè amplexatus est, quod & filius hæres, & filiæ similiter præstiterunt. Tunc epistolas à Bungensi, & Arimensi regibus, Omurensique principe missas obtulimus, mandataque nobis commissa proposuimus, nimirum reges nostros Bungensem, & Arimensem, principemque Omurensem Christiana pietate imbutos, nihil potiùs duxisse, quàm vt eorum nomine summum Pontificem Christi vicarium inuiseremus, & ipsum Philippum regem toto orbe terrarum fama, & celebritate notum, honoris, & reuerentiæ ergò supplices adiremus, nostrorumque regum, ac principum animos ipsi deditissimos, qua possemus amoris significatione, ostenderemus. Ille auditis literis tum Iaponico, tum Hispano sermone, ad mandata hilari vultu respondit, se Iaponenses reges, & principes eiusdem religionis iure sibi deuinctos, nouoque germanitatis nexu coniūctos, in pectore impressos, & insculptos habere, lætariq; summoperè, quòd tales, ac tā nobiles iuuenes mutuæ beneuolentiæ testes ad se misissent, sperareq;, vt in posterum huius consuetudinis iucundissimæ vsus quotidie magis, ac magis accresceret. Post hæc familiariùs adhuc nobiscum egit, multa de Iaponicis rebus interrogans, vestes nostras studiosissimè circūspiciēs, gladios Iaponēses, quos ad latera accinctos habebam⁹, è vaginis educēs, calceos deniq; ipsos, eorumq; formam auidè considerans, deniq; munera aliqua, quæ ipsi nostro nomine obtulimus, liberalissimè accipiens, eorumque ornatum, & elegantiam multis verbis cōmendans. Tāta verò fuit in omnibus his eius humanitas, atq; affabilitas, vt etiam ipsi nobiles, domesticiq;, qui eius consuetudinem grauissimè agendi optimè norunt, tantam in eo comitatē, benignitatemq; mirarentur, affirmantes, rarissimè se regem ad illam hilaritatem, remissionemq; animi descendentē vidisse. Eundem imitati sunt liberi, qui præsentes aderāt, vt dixi, atque ita in omnibus ex ea regia, & clara familia summam humanitatem in nos experti sumus. Erant aliæ multæ nobilissimæ matronæ, quæ nostri videndi studio flagrabant, & inter eas illustrissima fœmina, filia ducis Auerij, qui inter Lusitanos dynastas ita generis claritate pollet, vt cum maximo quoq; de nobilitate cōtendat. Rex igitur illis satisfacere volens, quæsiuit, an vespertinas preces in suo sacello decantandas audire studeremus? cùmq; nihil iucundius nobis

eueni-

euenire posse diceremus, cò perreximus, vbi preces tanta cantus suauitate, tantaq; organorum melodia recitatæ sunt, vt cæleste potius ali quid, ac diuinum, quàm humano artificio compositum audire nobis persuaserimus. Precatione hac solenni absoluta, nobilissimæ illæ fœminæ, ornatissimiq; equites, qui aderant, in nobis studiose videndis, singu lisque nostris rebus notandis lætissimum habuerunt spectaculū. Super erat nobis inuisenda Philippi regis soror, imperatorisq; mortui vxor, sed ei, ob tēporis penuriam, multorumq; concursantium frequentiam, alium diem reseruauimus. Hinc nocte aduentante ad collegium patrū Societatis digressi sumus, tanto hominum concursu, vt vniuersa ferè ciuitas nostri videndi studio cò confluxisse videretur: ad templum verò eiusdem collegij tot fœminæ illustres concurrerunt, nos, habitumque nostrum videre cupientes, vt necessarium visum fuerit illud etiam ingredi, & earum desiderio satis facere: quæ omnes auidissimè nos intu entes, mirum in modum lætatæ sunt, patribus Societatis, nobis met ipsis, rebusque Iaponensibus, omnia fausta, feliciaque precantes. In ædibus autem non pauciores viri nobiles, atque inter eos grauissimi duo præsules Placentinus, & Salmanticensis nos opperiebantur, qui omnes ardenti studio nos, nostraq; omnia sunt contemplati, familiarissimosq; sermones per interpretem nobiscum contulerunt. Et quoniam eius diei iucundissima occupatio ita finem habuit, colloquio etiam nostro finem imponamus, vt ad ea, quæ sequuntur, crastina nocte libentiùs redeamus. LEO. Placet Michaël charissime tuæ orationi talis finis impositus: scias tamen, velim tua narratione sitim potiùs, & auiditatē, quā tædiū aliquod, aut fastidiū in nostris animis esse relictum.

De varijs operibus à Philippo rege extructis, præsertim Escurialensi, & accessu ad vrbẽ Alonem, siue Alicantũ. Colloquiũ decimum nonum.

LEO.

Vlta sanè, & admirãda fuerũt, quæ de Philippo rege superiori colloquio prædicasti: sed adhuc plura audiendi auida quadam expectatione tenetur animus, nec, si plura commemores, fastidire vnquã poterit. MICHAEL. Diuturna profectò oratione opus esset, si omnia, quę in ea sede regia à nobis sunt notata, mihi essent percẽsenda. Cùm enim Philippus rex sit potentissimus, & amplissimã iurisdictionem habeat, noua quotidie in eius sede regia conspiciũtur, nono variorum principum, ac dynastarum ad eum inuisendum aduentu, miraq; multarum rerum varietate in vnum locum comportata. Mei tamen muneris non est omnia persequi, sed præcipuis relatis, Europearum rerum statum ante oculos mentium vestrarum proponere. Vt ergo ad narrationem redeam, postridie eius diei, regis sororem, eandemque imperatricem inuisere, nostri officij esse duximus. Id illa præsciens misit ad nos lecticas duas curules, quibus vtitur, totidéq; suas ipse rex Philippus, quibus quatuor ad imperatricis palatium veheremur. Qua in re manifestè perspicere licet regis, sororisque in nos amorem: cùm nullis alijs lecticis aliorum ducum, aut dynastarum, quæ innumeræ propè sunt, nos vehi sint passi, sed proprijs, quibus vtuntur, nos fuerint dignati. Erat imperatrix vndique nobilissimis puellis, & matronis circunstipata, inter eas in primis numerabatur Leonora Mascarenia nobilissima matrona Lusitana ex eadem familia, ex qua pro regem Indiæ, quem inuisimus, esse dixi: sub cuius institutione, ac disciplina Philippus rex adhuc puer primam ætatẽ egit. Et tamen eam

ob causam, tum ob prudentiam singularem apud regem, sororemq; in magna erat existimatione. Excepit nos imperatrix ea beneuolentia, qua Philippus rex frater, augustæ manus osculum non patiens, & familiarissimè amplectens, varios sermones nobiscum iucundissimè contulit. Eam amoris significationem imitatæ sunt reliquæ circunstantes matronæ, auidissimè res Iaponicas audientes. Post hæc cùm bona imperatricis venia, ab eiusdem œconomo maximo Ioanne Borgia, Gandiæ ducis filio ad ipsius palatium amoris ergò delati sumus. Fuit autem hic Gandiæ dux ille, qui, humanis omnibus repudiatis, in Societatem ascitus est, & præpositum eius generalem agens, excessit è vita, vt à me superiùs dictum est. Borgia igitur in sacellum suum nos deduxit, quod profectò reliquiarum sacrarum thesaurum possumus nũcupare. Ibi enim sanctorum viginti octo capita argento, & auro inclusa, sexque brachia pari modo seruata, ex quibus vnum diuæ Magdalenæ erat, spinam item vnam ex Christi domini corona, theca pretiosa custoditam, deniq; crucem duorum palmorum cum dimidio, in qua duodecim Apostolorum reliquiæ mirabiliter erant insertæ, aliaq; multa pretiosissima huius generis opera nobis ostendit. Quod quidem spectaculum tale, ac tam mirandũ nobis visum est, vt in nulla alia priuata domo cuiusquam dynastæ simile conspexerimus. Postquàm autem ad Macaënsem Sinarum portum peruenimus, delatum est ad nos per literas, omnes has sacras reliquias Olysipponẽsi domui professorum ab eodem Borgia dono datas, & Olysippone admirabili populi applausu, insigniq; supplicatione fuisse exceptas: quod quidem liberalitatis, magnificentiæq; exemplum æterna memoria dignum iudicari debet. Magna fuerunt amoris erga nos signa, quæ illustrissim⁹ hic vir manifestè dedit: idemq; etiã præstitit nobilissimus vir Ioannes Brigantinus, Tentugalensis comitis filius, & Brigantino duci sanguinis communione valde coniunctus: qui tunc in Philippi regis curia morabatur, & omnibus nos humanitatis, ac beneuolẽtiæ officijs prosecutus, sui etiam iucundissimam memoriam in animis reliquit. Non minùs beneuolum se nobis præbuit legatus potentissimi Galliæ regis Henrici, qui summis precibus à nobis contendit, vt Gallia Romam transeuntes, regem suum conueniremus: sed quoniam deuium illud iter erat, gratias ingentes legato egimus, significauimusq;, nulla fide-

tamen

tamen data, si per tempus liceret, nos illud libentissimis animis facturos. Est autem hic rex Galliæ post Philippum regem omnium aliorũ potentissimus, cuius regnum Christianæ religionis vetustate, rei militaris disciplina, bonarum artium studijs, alijsq; ornamentis amplissimis valde decoratum est: in cuius rebus recensendis, quoniam illud non adijmus, non est quòd immoremur. Post diem illum, inuisimus etiã alios principes viros, præsertim illustrissimos duos illos cardinales Toletanum, & Granuellam, qui, quanto amore beneuolentiaq; nos amplexi fuerint, vix oratione poterit explicari. Nondum autem sibi satis faciens Philippus rex tam multis beneuolentiæ signis erga nos demonstratis, voluit, vt quæ aspectu iucunda esse possent, nobis ostẽderentur, pro cõperto scilicet habens, ex tam longa nauigatione non mediocre fore animorum leuamentum. Habet autem Philippus rex circa Matritum multa celeberrima deliciarũ loca, in quibus est Aranjuetium quatuor leucas Matrito distans, mira amœnitate, & cultu celebre. Est alius locus nomine Pardus venatui accõmodatissimus: est item saltus Segouiensis etiam ad venandum aptissimus. In his omnibus multa regiæ magnificentiæ opera, multæ voluptates, delectationisq; opportunitates, mira deniq; ferarum ad venationẽ varietas reperitur. Præter omnia tamen loca, ille, qui Scurialensis dicitur, animis infixus hæsit: nec immeritò: cùm contineat vnum ex totius Europæ magnificentissimis operibus. Agitur enim viginti quatuor anni, cùm Philippus rex in eo opere miram diligentiam collocat, duobus millibus operarum continenter labori intentis, & plus bis millies octingẽties sestertiũ summa ibidem consumpta. Huius operis præcipua pars cœnobium quoddam est amplissimum religiosorum hominum ex Diui Hieronymi familia, quos rex Philippus valde colit. Eius cœnobij templum amplissimum profectò est, & regiam magnificentiam præ se ferens: in cuius vestibulo sex valuæ sunt, singulæ viginti quatuor palmorum magnitudinis ex perpolito lapide miro opere confectæ, tres quidem ad dexteram, reliquæ ad sinistrã: sex vetustissimos veteris testamenti reges, hinc Salomonem, Iosaphat, & Manassem, inde Dauidem, Iosiam, & Ezechiam ad viuum ferè exprimentes. Magnitudo templi mira profectò est, cùm quadraginta sacella complectatur, omnia sacris tabulis egregiè depictis ornata. Habet in media sui parte ad dextram, læuamq; duo

musica instrumenta, quæ vulgò Organa appellãtur, admirabilis profectò magnitudinis, atq; elegantiæ, præter alia duo in odeo constituta. Est autem odeum, sicut & vniuersa templi moles, ex lapide quadrato, optimèq; elaborato constructum: in quo septuaginta sex sellæ diuinas preces cantantibus appositæ, artificiosissimèq; fabrefactæ continẽtur. Locupletatum est prætereà idem templum innumeris propè sanctorum reliquijs, quibus designatum est sacellum quoddam iuxta ipsius templi limen. Ibi in primis numerantur viginti quatuor capita sanctarum Virginum, nouem spinæ ex corona Christi domini sacro capiti infixa, multorum sanctorum integra brachia: quæ omnia auro, argentoq; pulcherrimè inclusa conseruantur: vltra hæc autem, vndecim sunt ex eadem materia thecæ ossibus, alijsq; sanctorum reliquijs refertæ. Quid dicam de sacra supellectile, de vasis aureis, atque argenteis, de vectigalibus deniq; huius cœnobij? quæ quinquaginta millibus aureorũ æstimantur. Est prætereà cubiculum quoddam in eodem cœnobio, vbi præter cõmunem supellectilem, res aliæ sunt exquisitissimi pretij, multæ item sanctorum reliquiæ, inter eas vna ex illis sex hydrijs, quarum aquam in vinum à Christo domino versam, sacris monumentis est proditum. Decoratur etiam idem locus sacris imaginibus plusquam sexaginta, in quibus multa ad Christi vitam mysteria pertinentia, ad vnguem repræsentantur, ac alijs figuris, quæ Beatam Virginem, Apostolos, variosq; sanctos, multos item summos pontifices, cardinales, aliosq; insignes homines exprimunt. Nec minoris admirationis est liber quidam, quo preces in sacro recitari solitæ continentur: cuius literæ cùm sint manu factæ, eius tamen sunt operis, atque artificij, & ita auro, coloribusq; distinctæ, & eo externo ornamento ex auro, argentoq; tectæ, adhibitis clarissimis margaritis, vt libri pretiũ vix æstimari possit. Sunt etiam, præter alias multas, duplices sacræ vestes sacerdoti cum socijs diacono, & subdiacono, sacrum facienti accõmodatæ, altera ex aureo filo, & serico rubro, opere Phrygio, & tot margaritis, vnionibusq; insertis exornata, vt mirũ sit eius pretium: altera ex auro cælato ita contexta, vt non minoris fieri debeat. Quod attinet ad fabricam monasterij, ea est etiam magnificentissima, quadratæ figuræ formam efficiens, excepta ea parte, quæ regiæ habitationi destinata est. Intra hoc autem quadrangulum spatium quatuordecim impluuia

pluuia, siue peristylia numerantur, duo quidem amplissima, reliqua minoris magnitudinis, omnia fontium amœnissimè scaturientiũ varietate nobilitata. Altitudo operis est insignis, cùm sex contignationes habeat, à quarum vna ad aliam viginti, imò & alicubi triginta palmorum est interuallum. Nouem turribus editissimis totum opus circũ cingitur, quarum fastigia exornãtur globis æreis inauratis, ita amplis, vt singula octo, imò decem homines sedentes capere possint. Vnam ex his turribus occupant quadraginta duo tintinabula variæ magnitudinis, quæ tum manibus, tum pedibus pulsata reddunt suauissimum quendam sonum multiplici ordine compositum. Sunt in tota hac habitatione Escurialensi tot domicilia, vt eorũ numerus vix sit credibilis. Affirmant enim pleriq;, ianuarum, fenestrarũq; vndecim esse millia: atq; hinc domiciliorum multitudo conijci facillimo negotio potest. Decoratur etiam idem cœnobium duplici bibliotheca insigni, quarum altera libros continet, ad varias artes, linguarumq; idiomata pertinentes, eosq; egregiè, & pretiosè compactos: altera verò libros ad musicam artem attinentes, vbi multi sunt, & raræ magnitudinis, omnes manu scripti, miris tamen coloribus, & auro distincti, cuius operis pretium quinquaginta aureorum millibus æstimatum est. Pars illa habitationis, quæ regia propriè est, insignem magnificentiam præse fert, non solùm palatij opere, & pulchritudine, sed etiam hortorum amœnissimorũ, fontiumq; perennium mira arte fluentium numero, & septis ferarum multitudine cumulatissimis. Excepit nos illius cœnobij Prior, vt vocant, siue præses beneuolentissimè: rex enim ipse per literas nobis datas, ad ipsumq; missas significauerat, gratissimũ sibi fore, si nos ipsius perhospitalem animum multis argumentis experiremur: quibus ille satisfaciendum diligentissimè curauit, quæcunq; in eo opere iucunda erant, nobis ostendens, quorum summã modò collegi. LEO. Equidem cùm in superioribus colloquijs te sumptus ab Europeis factos recensentem, tam multaq; aureorum millia referentem audiebam, incredibile aliquid animo concipere cogebar: verùm nunc, operibus sigillatim cõmemoratis, quæ vos oculis estis intuiti, dubitatio tota ex animo mihi videtur euulsa: cùm opera ista nõ minorem auri, argentiq; summam, quàm hactenus dixisti, requirere videantur. MICHAEL. Mira profectò sunt Europea opera, eorumq; expensæ, non solùm vobis nunc audientibus, sed nobis ipsis tunc cer-

nenti-

mentibus fuerunt admiranda: sed adhuc addam duo quædam in eodem loco conspecta, quæ miram elegantiam, & ingenium continebant: alterum erat opus quoddam ex vitro confectum, quod altum quinq; palmos, latum verò tres ita ingeniosè erat fabricatum, vt infinitas propè figuras redderet: alterum fuit quadratum opus admirabilis scripturæ crucem parium membrorum efficientis, cuius literæ ita erant scriptæ, vt paulatim illius quadrati membra medium versus in pyramidis formã extenuarentur: tam ingeniosus verò erat ordo ipsarum literarum, vt siue à singulis membris ad medium locum, siue à medio loco ad singula membra procederes, siue denique dimidiatam crucis partem percurreres, eundem verborũ sensum, literarũq; figuram reperires. Sed sit satis, nec enim alia minutiora cõmemorandi locus est: nũc Matritũ reuertamur, quò, cœnobij illius clarissimi religiosis, Priorīq; salute dicta, rediimus, vbi multa alia conspicienda nobis supererant. Post hunc ergo reditum, primò vidimus regiũ quoddam equile, deinde armarium: quæ duo intra eandem domum continentur, parte quidem inferiori equis, parte verò illa, quæ supra contignationem est, armis destinata. Habebat hoc equile regium, omissis alijs, septuaginta selectissimos equos, quosdam quidem saliendi arte, alios cursus velocitate exercitatissimos, quosdam ad pugnandum viribus insignes, alios ad deambulandum corporis forma, & pulchritudine singulari, omnes magnitudine præstantes, aliquos verò cæteris præter modum antecellẽtes, cunctos deniq; ex varijs prouincijs allatos, & ex flore, ac genere nobilissimorum equorũ collectos. Quod verò attinet ad armarium, quod eiusdem magnitudinis cum stabulo, esse diximus, erat illud quidem armis pulcherrimis refertissimum, & in primo eius ingressu, ad memoriam omnium sempiternam, collocata erant arma siue ad defensionem corporis, siue ad offensionem hostis pertinentia: quibus Carolus quintus imperator Philippi regis pater vsus est, vir rei militaris gloria inter Europæos celebratissimus: cuius memoriã non solùm præsens conseruat ætas, sed excipient omnes anni consequentes. Vlteriùs dispositi erant per totã illam domũ quindecim plutei diuersa armorum genera ad corpora tegenda continentes: vnius cuiusque autem plutei ad alium, interuallum plenum erat varijs offendentium armorũ generibus, vt hastis, gladijs, bipennibus,

sclopis

sclopis, ballistis, arcubus. Supra pluteos miro ordine erant etiam disposita alia arma, e quibus peculiariter accõmodata, ibiq; tres pretiosissimæ hastæ à Sebastiano rege Lusitaniæ ad Philippum regem muneris loco missæ, & alia insignis hasta cum duobus sclopis ita connexa, vt cùm iacitur, glandes etiam ex sclopo mittantur. in postrema verò huius armarij parte sex erant equi lignei æneis tegumentis instar cataphractorum circumcincti. Hoc deniq; armarium multis de causis est insigne, & quamuis Olysipponense loci magnitudine, armorũq; multitudine non adæquet, inter magnificentissima tamen numerari debet. Vidimus etiam domum regiæ supellectilis in quatuor cubicula distributam, in quorum primo viginti magnis arcis omnia, quæ ad sacram vestem, cultusq; diuini ornatum pertinent, continebantur: quæ quidem singula ita magnifica, & pretiosa sunt, vt sacellum regiũ, quoties his decoratur, cùm celeberrimis templis conferri debeat. In secundo seruabatur omnes regiæ gemmæ, nimirum adamantes, berylli, smaragdi, sapphiri, aliæq; huiusmodi margaritæ, quæ ita pretiosæ sunt, sicut à me dictum est, vt nonnullæ viginti aureorum millibus, aliæ triginta, quadraginta, & quinquaginta millibus æstimentur: quæ omnes gemmæ simul cum vnionibus ibidem seruatis, thesaurum quendam locupletissimum efficiunt. Prætereà erant ibi quadraginta ferè capsæ, omnia vasa aurea, & argentea ad abacum regium pertinentia, capientes. Ibidem vidimus ex Lusitanorum regum veteri thesauro quasi seruatas reliquias, pretiosissimum illud equestre ornamentum, quod Sebastianus rex in India sibi confici iussit, & quingentis aureorum millibus æstimatum est. Erat cubiculum hoc sexaginta ferè emblematis vndiq; suspensis circumtectum, quorum figuræ miram quandam venustatem, & hilaritatem præ se ferebant. In tertio cubiculo vidimus plura alia opera aurea, atq; argentea, velut in thesauro recondita: quæ tamen omnia nobis sigillatim sunt demonstrata, nec à me minutatim referri possunt. Erat tamen inter ea insignis quædã theca, qua brachium Diui Iacobi Apostoli, totiusque Hispaniæ patroni ab Hispanis in summo honore habiti, inclusum erat. Præterea quædã alia theca, qua Beatæ Virginis amictus inter duas non mediocres partes ipsius sacræ crucis, cui Christus dominus affixus est, continebatur. Supra vtranq; thecam erat crux quædã cum expressa Christi imagine medij palmi

magnitudine, quam ex ipsius sacræ crucis ligno à Diuo Hieronymo, vno ex ecclesiæ doctoribus, excisam, & exculptam esse, memoriæ proditum est. Subtus verò collocatus est vnus ex illis sacris clauis, quib⁹ Christus dominus cruci affixus fuit: omnes autē circūstantes partes gemmis, vnionibusq; sunt circum ornatæ. Vltimum cubiculum, quod vidimus, priuatum ærarium regis est, argentea nūmismata sex maximis arcis continens, quarum singulæ quadringenta aureorum millia capere dicebátur. Vltra quas, sex etiā vidimus scrinia, auri signati maximam summam complectentia, quæ graui alicui necessitati intacta reseruantur. Hæc sunt, quæ mihi dicenda se obtulerunt de Philippi regis opibus, quarum pretium, æstimationemq; vix intelligere potest, nisi qui eius amplissimam supellectilem oculis fuerit intuitus. Alia fuerunt etiam aspectu iucundissima in eadem curia regia, quæ singula, propter eorum multitudinem, à me cōmemorari non possunt, ne vobis longa narratio fastidium pariat. Addam tamen superioribus, ibidem à nobis visas fuisse duas quasdam bestias prodigiosæ veluti naturæ, Elephantem videlicet, & Rhinocerotem, qui ex India in Lusitaniā, & inde Matritum sunt delati, & propter vastam corporis molem, inusitatámq; figuram, quasi naturæ prodigia omnibus spectanda, ibidem seruantur. LINVS. Cùm ista à vobis commemorata audimus, non possunt non inuidiam quandam, atq; æmulationis studium in nostris animis excitare, quandoquidem vos tam multarum rerum cognitione imbutos in patriam reuertentes conspicimus. MICHAEL. Istius inuidiæ faces vestris animis admotas quotidie magis inflammari videbitis, quoties in colloquiorū progressu plura, & admirabiliora vobis proponi intellexeritis. Matriti triginta septem dies morati sumus, tū, propter multarum rerum spectandarum varietatem, tum etiā propter grauem, ancipitemq; Martini nostri morbum, ex quo, cùm viginti dies periculosè laborasset, adhibita ab optimis, regijsq; medicis diligētia, patrumq; Societatis, cum quibus nobis hospitium erat, cura, tādem cōualuit, & postremo die, quo Matriti fuimus, qui fuit septimus ante Calendas Decembris diuæ Catharinæ sacer, regem dynastarum, nobiliumq; frequentia stipatum, ad collegium Societatis venientem multò iucundiùs vidimus, intelleximusq;, illud à nobis magni beneficij loco esse numerandum, quòd rex cum regio comitatu eum locū peteret

teret, in quo nos eramus, & vnde postridie nobis erat discedēdum. Acceptis igitur regiæ magnificentiæ muneribus, & inter ea septingentis aureis ad sumptus itineris faciendos, lectica item curuli, & curru ad onera vehenda, Matrito profecti sumus, rege varias epistolas cū ad magistratus, qui sunt in portubus oræ maritimæ, tū ad comitē Oliueti ipsius Romæ legatum, commendatitias nostri causa mittente. Eodem die Complutū peruenimus, oppidum valde in Hispania celebre, propter Academiam insignem, omniumq; bonarum artium cultricē, quam in eo fundauit clarissimus cardinalis, idemq; archipræsul Toletanus Franciscus Ximenius, hoc nomine, alijsq; multis sempiterna memoria dignissimus. Numerantur ibi quatuor millia discipulorum ad honestas artes perdiscendas vndiq; confluentiū: & ea de causa habet etiā patrū Societatis amplū collegiū, quo centum ex Societate aluntur. Inopinatus fuit eo die noster aduentus, propter vim maximam pluuiæ decidentis, non tamen ideo defuit multorum hominum frequentia ad collegium Societatis conuenientium, inter quos fuit rector totius illius Academicæ vniuersitatis, vir tum nobilitate, tum dignitate præstans. Postridie habitæ sunt in collegij schola Theologicę disputationes, à grauissimis viris frequentatæ, inter quos fuit Ignatius Mendoza Mondeiaris marchionis inter Hispanos dynastas grauissimi, filius. Postero die ad actum aliū literarium in Academicis scholis celebrandum inuitati sumus, in quo philosophus quidam Magistri eiusdē artis erat donandus insignibus. Fuit tunc frequentissimus hominū cōcursus: cūq; nos eò pergeremus, rector Academiæ cū doctoribus, magistrisq; Collegij, & cōuictoribus ad fores obuiā prodiēs nos excepit: quo honore nūquàm nisi magni principes ab Academicis viris afficiuntur: primūq; ad templum, & sanctorum reliquias conspiciendas cum suauissimo symphoniæ concentu nos detulit: deinde ad bibliothecam, quæ propter multa volumina, eaque optimè composita, aspectu nobis fuit iucundissima: deniq; ad theatrum progressi sumus, vbi doctores, magistros, alijsque gradibus decoratos suo ordine, locisque designatis dispositos, & scholasticorum ornatissimorum circunfusam multitudinem videtib⁹, non contemnendum fuit spectaculum. Habuit tunc orationem Cancellarius, quam ad nos in honorifica sede, & principum propria sedentes in dicendi progressu conuertit, tan-

ta eloquentiæ vi, tantaque animorũ commotione, præsertim cùm de Iaponicis rebus, & Christianæ reipublicæ propagatione ageret, vt non solùm ipse fleuerit, sed etiam multis audientibus lacrymas eliciuerit. Ea absoluta, insignia candidato sunt imposita, xeniaq; per doctores, magistros, gradumq; obtinentes distributa: nec nos illius largitatis expertes fuimus, chyrothecis videlicet elegantissimis, argentea lance oblatis, perhumaniter donati: qua amoris significatione vti nō solent Academici erga hospites, nisi illustri loco natos. Inuisimus item templum celeberrimis martyribus Iusto, & Pastori dedicatum, quod nobile est, egregièq; ornatum: vbi a canonicis grauissimis, illius templi sacerdotibus humanissimè sumus habiti, variarumq; rerũ aspectu summoperè recreati. Ad extremum, tribus in eo oppido diebus iucũdissimè consumptis, tertio Calendas Decembris inde profecti, Calendis ipsis Villam regiam peruenimus, oppidum à Compluto decem & septem leucas distans. Est etiam in eo Societatis collegium, in quo habitant septuaginta patres, & fratres, apud quos percōmodè diuersati Belmontem oppidum aliud, inde quatuor disiunctum leucas, contēdimus. In eo etiam oppido est Societatis collegium, cuius institutrix illustris fœmina Francisca Legionensis, domus suæ œconomum cum sua lectica curuli nobis obuiam misit: quem secuti sunt oppidanus prætor, cum multis equitibus, & templi maximi Prior, cum canonicis, vt omittam innumeram aliam multitudinē, quæ nobis aduenientibus occurrit. Ad nostrũ ingressum multis sclopis, admoto igne, mirus est sonus redditus: multaq, ex papyro, & puluere subphureo opera concremata, præsertim in ipso collegio: vbi post orationem habitã & symphoniam auditã, in peristylio multis igneis instrumentis excepti sumus, præcipuè duobus artificiosè confectis, quorum alterum triremem multis remis agitatam, alterum belluam marinam in ipsam incurrentem referebat: vtriusq; autem conflictus egregiã quandam pugnæ speciem præ se tulit. In hoc oppido vlterius properantes, duos tamen dies retenti sumus, vbi & ab illustri fœmina Francisca Legionensi, quam inuisimus, perbeneuolè accepti, & benignissimè tractati sumus: & ab scholasticis actione quadam nostram expeditionem repræsentante summoperè exhilarati: in qua Europearum actionum leporem, venustatem, sales, & facetias cœpimus experiri. Hinc Murciam

discessi-

discessimus vrbem Belmonte quadraginta leucis dissitā, quam post sex dies, quarto idus Decembris, sumus ingressi. Cùm autem vrbanus prætor literis à rege acceptis de nostro aduentu fuisset admonitus, præterquàm quòd in pago quodam proximo nomine Torrespinaldo cōuiuium nobis lautum apparari iusserat, cum centum, & quinquaginta equitibus, cum canonicis item, & ecclesiastica dignitate insignibus viris nobis obuiam processit, tanta populari multitudine prodeunte, vt non solùm itinera, sed fenestræ, & ipsa tecta cōplerentur. Nec verò solùm tubis, tibijs, alijsq; musicis instrumentis noster aduentus celebratus est, sed etiam ipsorum templorum pulsatis tintinabulis, & omnium popularium acclamatione. Est Murciæ collegium Societatis, in quo nobis fuit peropportunum hospitium: tale verò est collegij opus, ac structura, vt cum præcipuis patrum in Hispania domicilijs cōferri posse videatur. Habet enim templum egregiè extructum, sacras tabulas ingeniosè depictas, hortos præterea amœnissimos ipsius vrbis amœnitate non inferiores. Postquàm duos dies vltrò, citroque habitis congressibus, cum illius vrbis optimatibus consumpsimus, in villam quādam patrum nos recepimus, vbi aliquod otium nacti, tum è via defatigati conquieuimus: tum etiam epistolas in Lusitaniam, & inde in Indiam, & Iaponiam propediem mittendas conscripsimus. Vigilia Christi Domini natalem diem antecedente, vrbem redijmus, vt solenné illū diem sequētem cum patribus ageremus: demū exacto die sanctis Innocentibus sacro, varia vrbis templa, & celebria loca adijmus, & præsertim templum maximū, quod forma, & operis structura Toletano videtur assimilatum. LEO. Miror equidem peregrinos homines per tā varia oppida, ac vrbes ea gratulatione, atq; applausu fuisse acceptos. MICHAEL. Animo reputare debes charissime Leo, Europeos homines Christianæ charitatis, & humanitatis studiosissimos, multarum rerum in hoc nostro itinere rationem habuisse: primùm quidem eorum principum, à quibus mittebamur, deinde regis Philippi, qui nos per literas commendauerat, deniq; patrum Societatis, qui apud omnes Europeos in summa sunt gratia: sed hæc ex sequentibus multò meliùs cognosces. Calendis Ianuarijs, qui dies circūcisioni Domini dedicatus est, inuitati sumus ab huius vrbis optimatibus, vt ludo equestri arundinum interesse vellemus. Fuit ille quidem

tanta equitum dexteritate, tanta equorum agilitate, tanta deniq; arte in omnibus actibus, quantam vobis quodam superiori colloquio depinxi, & ideo pluribus verbis eo commemorando supersedendum arbitror. Post viginti tres dies Murciæ actos, nuntium de nauigatione Italiam versus expectantes, tertio Nonas Ianuarij anni 1585, inde ad aliã vrbem Oritelam nomine diuertimus: vbi similiter ab equitibus nobis obuiam procedentibus, musicorum instrumentorũ varietate, populiq; frequentia in vrbem recepti sumus. Hic quoniam collegium Societatis non est, in cœnobio religiosorum ex Diui Dominici familia cõmorati sumus, & nocturno tempore ludum equestrem, quo equites funalia manibus præferentes, certatim huc, & illuc discurrunt, noctemque hilarem, & solennẽ reddunt, magna animorum voluptate spectauimus: postero die oppidum quoddam nomine Helquiũ contendimus, vbi etiã multi equites facti sunt nobis obuij, qui quinquaginta, atq; eò pluribus cereis incensis comitatos nos detulerũt domum Bernardi Perpiniani nobilis, & ornati viri, qui frater est patris Ludouici Perpiniani, nostri è Lusitania Matritum vsque socij, apud quem lautè, & splendidè diuersati sumus. Taceo ad huius oppidi ingressum celebriorem reddendum, quàmplurimis bellicis tormentis, & sclopis fuisse ignem appositum, & sonum admirabilem emissum. Postero die tandem Alonem, siue Alicãtum mediterranei maris portum deuenimus, vbi similiter noster aduentus bellicorum tormentorũ sonitu, tubarum, & tibiarum concentu, equitum ad nos prodeuntiũ multitudine celebratus est. Quoniam autem Philippus rex huius vrbis gubernatorem, præfectumque annonæ de nostro Romam itinere, rebusq; necessariis abundè nobis suppeditandis admonuerat, illi se diligentissimos præstiterunt: nam & in naui quadam validissima Italiam petitura, hospitia nobis magnifica, & accommodatissima pararunt, & commeatum, qui longissimæ nauigationi sufficere posset, libentissimè præbuerunt: eamq; ob causam, & beneuolentiam, qua erga nos, quandiu ibi commorati sumus, vsi sunt, summoperè animos nostros sibi obstrinxerunt. Sed quoniã nunc de nauigatione nostra agendũ est, interposito sequentis diei interuallo, crastina nocte narrationem repetemus.

De nauigatione ab Hispania in Italiam, & aditu ad magnum Hetruriæ ducẽ, rebusq; Pisis, & Florentiæ notatis. Colloquium vigesimum.

LINVS.

Rdentiori solitò studio hodie conuenimus, vt te de nauigatione in Italiam, & ad eam prouinciam appulsu dicentem audiamus, propter eius celebre nomẽ toties à te cõmendatũ. MICHAEL. Non inane profectò est istud studium, nec frustra collocatum esse intelligetis, cùm Italiæ res vobis à me cõmemoratæ penitus innotuerint. Alicanto igitur profecti post quatuordecim dies, decimo quarto Calẽdas Februarij oram soluimus, sed reflante vento in eundẽ portũ bis regressi, septimo idus Februarij rursus vela dedimus: & post aliquot dies cum vndis, ventisq; aduersis pugnantes, demum ad Baleares insulas delati sumus, & in altera earum nomine Maiorica portum vrbis Alcudiæ tenuimus: eius gubernator certior de nostro aduentu factus nos inuisit, & dominico die è naui descendentes, vt sacro interessemus, cum quadringentis sclopo vtentibus militibus nos comitatus est, & ingressum vrbis sclopis, & tormentis bellicis celebrari iussit, denique ad nauem redeuntes prosecutus est. Hoc nuntio accepto, alterius mediterraneæ vrbis, quæ metropolis est, magistratus nos per equites inuiserunt, quatuorq; Societatis patres ex collegio ibidem sito nos conuenerunt, multa esculenta, & poculenta leuandi tædij gratia secũ afferentes. Est ea insula non infimæ magnitudinis, nempe quæ vltra illas duas vrbes, triginta, & cõplura oppida contineat, præter pagos, castellaq; minora: quo fit, vt apud nostros non mediocre regnũ censeri posset. Eo portu solutam nauem vndecimo Calendas Martij, nauigatione confecta, ipsis Martijs Calendis ad optatam Italiam, portumq;

tumq; Ligurinum appulimus. Nec verò sine peculiari Dei prouidentia, ventos aduersos nobis fuisse credendũ est: cùm posteà certissimè cognouerimus, nos, ea mora facta, è manibus Saracenorũ piratarũ euasisse, qui transitũ multis triremibus obsederant: quòd, nisi vento restante impediti essemus, miseræ seruitutis iugum nobis erat subeundum: sed gratijs immortalibus Deo actis, iam nunc ad res Italiæ proponendas aggrediar. Italia igitur celeberrima est omnium Europæ prouinciarum in medio eius sita, & vtroque mari Tusco, atq; Adriatico ferè circuncincta: eam præcipuè exornat Roma vrbs illustrissima, quæ olim Imperij Romani caput fuit, & modò summorum pontificũ sedes est stabilis: quam ob causam non solùm ipsius Romani pontificis in ea est amplissimus dominatus, verùm etiam plerique dynastæ, in quorum iurisdictiones Italia diuisa est, summum pontificem, tanquam verum dominum recognoscũt, & ei quotannis censum soluũt. In eadem, præter hos principes, & dynastas à me cõmemoratos, qui suo iure viuunt, statumq; maximi pontificis, & regnum Neapolitanũ, sunt tres liberæ, atque immunes Respublicæ, Veneta scilicet, Genuensis, & Lucensis: inter quas Veneta vetustate, & amplitudine excellẽs est. Inter præcipuos igitur Italiæ dynastas numerari debet dux Hetruriæ, ad cuius ditionem pertinet portus hic, quem tenuimus, qui meritò, propter iurisdictionis amplitudinem, vrbium, & oppidorum frequentiam, opum, & facultatum affluentiam, rex dici posset, quo nomine olim Hetruriæ domini sunt appellati. Eius annua vectigalia quadringenties sestertiũm superant: ærarium autem octies millies sestertiũm cõmuni omnium sermone continere dicitur; quam pecuniæ summam vix vllus rex possidet, & ea de causa, si non rex, saltẽ magnus dux dicitur. LINVS. Ex istius tantũ ducis diuitijs facilè intelligimus, quanta sit Europeorum regum amplitudo. MICHAEL. Ea sanè vix à vobis tam longè distantibus concipi potest, sed saltem tam multarum rerũ cõmemoratione aliqua ex parte illã assequemini. Vt igitur ad portum redeam, in eo non parum opportunum habuimus diuersorium, magni ducis iussu nobis paratum. Et, vt omittam aspectum aliquarum rerum in eodem portu, præsertim arcis munitissimæ, & cuiusdã admirabilis æneæ lampadis collocatæ in altissima turri, quæ in mari constructa est, triginta ellychnijs nocturno tempore longè, latèque

coruſ-

coruſcantis, & portum nautis hac tanta luce oſtendētis, dicere incipiā de huius ducis in nos benignitate, qui per equitem ex ipſius familia ad portum vſq; venientem proſperum aduentum nobis precatus, vt ad vrbem Piſas, vbi tunc erat, contenderemus, vehementer efflagitauit. Eſt autē hæc etiam Hetruriæ vrbs ſecunda poſt Metropolim, quæ Florentia dicitur. Poſtridie igitur Piſas rogatu ducis profecti, hora prādij eò peruenimus, & à plurimis patritijs nobis obuiam prodeuntibus excepti ſumus, gubernatore primùm vrbis, deinde Petro Medice ducis fratre nos beneuolentiſsimè inuiſentibus. Pomeridiano tempore nos ipſi ducem adijmus, eius lecticis vecti, & nobilium, ſatellitumq; ipſorum turba honorificè comitati: ille nos ad medias palatij ſcalas cum fratre ſuo, & alijs optimatibus deſcendens perhumaniter excepit, & perquàm honorificis verbis de aduentu gratulatus, ad vxorem illuſtriſsimam principem, multis nobiliſsimis puellis circunſtipatam nos detulit. Fuit hic congreſſus tum cantus, & ſymphoniæ ſuauitate, tum etiam varijs colloquijs vltrò, citroq; habitis, & Iaponicarū veſtium hilari aſpectu omnibus iucundiſsimus. Erat quidem nobis in animo celeriter Romam petere, non potuimus tamen, ſaluo officio, eius precibus obſiſtere, quibus adducti aliquot dies Piſis morati ſumus. Nec verò dies hi ſine maxima animorum relaxatione ſunt elapſi: nam ſemel à duce ad aucupium inuitati ſumus: de quo recreandi animi genere quoniam ſuperius egi, dicam ſolùm, nos mirū in modū fuiſſe oblectatos, accipitrum cum varijs auibus pugnam acerrimam, & prædam non mediocrem ab illis reportatam intuentes. Redeūtes domum ad ſolenne tripudium vocati ſumus, ex quo mirum eſt, quantam accepe rimus voluptatem. Indixit illud in ſuo palatio celebrandū ducis vxor, eòq; concurrerunt omnes nobiliſsimæ puellæ eiuſdē familiæ, veſtibus elegantiſsimis ornatæ. Interfuit etiam dux ipſe cum optimatum cætera, nobiſq; in honorifica ſede propè eum repoſitis fuit mira illius celebris ſaltationis varietas: nam poſtquàm viri cum fœminis grauiter, & venuſtè ſaltarunt, inſtitutum eſt quoddam tripudij genus, quo vnus choragum agens, quam vult fœminam ad ſaltandum inuitat, illaq; in theatro relicta, quem vult virum ad tripudiandum inducit, atq; ita perſonarum viciſsitudine ſaltationis faſtidium vitatur. Primùm igitur ducis frater tripudiationis autor, ducis vxorem ad tripudium vocauit;

illa

illa deinde nostrum Mancium, Mancius quandam aliam nobilem fœminam, hæc denique fœmina me socium delegit. LEO. Credo equidem, istius exercitationis insolentiam non parum vobis pudoris peperisse, præsertim coram exercitatissimis, & peritissimis viris. MANCIVS. Me pudor hinc propter illius actionis inscitiam, inde verò natiuus quidam timor ob tantæ fœminæ reuerentiam, nobiliũq; frequentiam, satis, superque perturbarunt. Verùm audendum mihi fuit in eo publico opere, & vires, spirituſq; sumendi, ne prorsus inurbanus viderer: nec parũ contulit aliqua Europeæ saltationis cum nostra similitudo. MARTINVS. Mancius, & Michaël, qui primi certamẽ illud inierũt, nos subsequentes aliqua ex parte pudore leuassent, nisi Iulianus postremus omniũ sociam delecturus, in quandam ánosam anũ incidisset, quam casu spectantẽ deligẽs, omnib' risum mouit. IVLIANVS. Quid si consultò feci? vt vetulæ illius pudore meus quodã modo tegeretur, & spectantium risum a me parum exercitato, in illam minùs saltationi aptam transferrem. LINVS. Non inurbaniter profectò fecisti, vt illa ruboris tui esset particeps, dum spectatores hinc puerum, qualis tunc eras, illinc verò fœminam annis onustam contemplarentur. MICHAEL. Ita sanè accidit: sed vlteriùs ad alia properemus. Sequentibus diebus vidimus in ea vrbe nonnulla spectatu dignissima, præsertim templum maximum miris sumptibus ædificatum, deinde conuentum eorum, qui Diui Stephani equites appellantur. Quorum institutum vt meliùs intelligatis, sciendum est, in Europa prudentissimo regum, ac principum consilio institutas esse quasdam familias equitum, rei militari dedicatas, instar earum, quæ diuino cultui sunt deditæ. Harũ familiarum equites magna ex parte crucis signũ varijs coloribus distinctum in pectore gestant: & alij quidem cælibem vitam agunt, alij verò, etsi matrimonio iuncti, ordinis tamẽ sui varias normas obseruãt, semper ad bellum paratissimi. Et quoniam huiusmodi insignia honorifica admodùm sunt, & quæstuosa, nempe quibus multorum aureorum millium vectigalia sunt adiuncta, nobilissimi quique viri ad ea consequenda aspirant. Et ea de causa in bellicis rebus diuturno tempore strenuè se exercent. His militaribus familijs præsunt vel ipsimet reges, vel Europei alij dynastæ, qui magistri horum ordinum appellantur, & insignem dignitatis locum obtinent. Vt ergo redeamus ad familiam

miliam equitum Diui Stephani, eam constituit insignis Hetruriæ dux nomine Cosmas, huius viuentis pater, & à summo pontifice maximo tum sacerdotiorum reditus, & totius ordinis confirmationem impetrauit, qua re potissimùm status sui amplitudinem auxit, & nobilitauit. Dux igitur volens nobis hospitibus magis, ac magis gratificari, primo die quadragenarij ieiunij, quo ex Christianæ reipublicæ more ad mortis memoriam replicandam, capitibus cineres imponi solent, nos ad templum Diui Stephani detulit, quò omnes isti equites eo die proprijs insignibus induti conuenerunt, vt sacros cineres de more susciperent. Sunt autem horum equitum insignia, vestes quædam albæ, ac talares manicis ita longis, vt post terga venustè verti possint: producto syrmate quodam, siue tractu non mediocrem maiestatem præbente. In pectore verò intexta est crucis effigies purpureo colore: ita vt vestium harum forma venustatem simul, & grauitatem præse ferat. In eo igitur actu sedebat dux in sublimi quodam solio, nobisque ex aduerso singulæ etiā sellæ sunt assignatæ: hinc verò, & illinc intra cancellos, ornata sedilia octoginta equites ex illo ordine occupabant: reliqui enim, qui multò plures sunt, militiæ negotijs erant distenti. Hi ergo omnes, antequàm sacrum fieret, ducem ipsum quasi ordinis magistrum solenni veneratione sunt prosecuti, primùm quidem ante arā maximam genu flectentes, deinde capita nobis inclinantes, demum ducis ipsius manum reuerenter osculantes. Posthæc sacri cineres capitibus omnium sunt impositi: primo loco eidem duci, deinde nobis, post cæteris ad sacram aram accedentibus, & genua suppliciter flectentibus. Ad extremum, sacrum factum est solenni vocum modulatione, atq; ita toti actioni finis est impositus. Habet hic ordo equitum Diui Stephani quatuor triremes, quæ mare Tuscū, siue Tyrrhenum prædonibus Turcis, & Mauris alioqui valde infestum, tutū, ac liberum omni periculo reddunt: sic enim celeres sunt, & omnibus rebus ad pugnandum munitæ, vt etiam multis alijs hostium nauibus, & triremibus sint formidabiles, & sæpe victoriam insignem compararerint: quod indicant centum, & eò plura vexilla hostibus erepta, & in templi parietibus ad memoriam posterorum suspensa. Est egregia tam templi, quàm domicilij huius familiæ structura, vbi & multas sacras reliquias, & thesaurū locupletissimū, & armariū omni armorum

genere refertissimum vidimus: de quibus non est, quòd sigillatim dicā, cū in de similibus alijs aliquoties sit actū, ex quibus cognosci possunt. His omnibus diebus, quibus Pisis morati sumus, vix à me dici potest, quo nos honore magnus hic dux cum vxore fuerit prosecutus: ad ministrandum namq; nobis nobilissimos pueros, & homines ex suo palatio, & familia destinauit, omni magnificentiæ genere in nos vsus est: deniq; talem se præbuit, vt meritò eius erga nos benignitatem toto vitæ tempore magnifacere, ac prædicare debeamus. Cū verò, eodē ipso postulante, Florentiam nobis fuit iter faciendum, viros, qui omnia necessaria subministrarent, & quidquid Florentiæ aspectu iucūdum esset accuratissimè ostenderent, misit. Illi ergo, eiusq; vxori, ac fratribus salute dicta, Pisis profecti Florentiam perreximus, quæ præcipua vrbs est, & caput totius Hetturiæ multis nominibus inter celeberrimas vniuersæ Europæ numeranda. Eam interfluit Arnus fluuius, & aquis suis irrigatā amœnissimam reddit: cuius fluminis transitum facillimum efficiunt quatuor pontes pulcherrimi, ex latere, lapideq; confecti: vici autem ita sunt recti, ampli, bene constrati, & tam celebribus ædificijs ornati, vt pulcherrimus sit huius vrbis aspectus, & tota ad amussim, & libellā extructa esse videatur: vnde & pulchræ nomen inter reliquas Italiæ vrbes meritò sibi vendicauit. Ciues item eius sunt ditissimi, partim ex amplissimis reditibus, partim etiam ex opulentissima mercatura. Tēpla deniq; habet vrbs hæc opere, & amplitudine conspicua, nihilque in ea desideratur, quod pulchrā, & celebrem reddere possit. Nobis ad vrbem accedentibus obuiam prodierunt multi equites ex omnibus nobilibus familijs, & à primo portarum ingressu vsq; ad magni ducis palatium, eiusdem satellites nos sunt comitati: quamuis enim nobis in animo fuisset in hospitio patrum Societatis esse, dux tamen omnino voluit, vt ad ipsius palatiū diuerteremus. Post breuem ex itinere quietem, cardinalem, eundemq; archipræsulem Florentinum inuisimus, qui nos, ad medias scalas descendens, humanissimè excepit, & inter alia munera, quæ summi erga nos amoris signa nobis obtulit, Christi cruci affixi imaginem ex ebore artificiosè fabricatam dono dedit. Inuisimus item nuntiū, siue legatum summi pontificis, & ab vtroq; scilicet archipræsule, & legato fuimus beneuolentissimè habiti, & multis nobilissimis viris ad videnda præcipua vrbis loca, præsertim

Virginio Vrsino, Pauli Iordanis Vrsini illustrissimi Brigiani ducis filio, ipsiusq; magni ducis ex sorore nepote, frequentissime sociati. Longu esset vobis recensere huius vrbis opera, cũ eius ædes singulæ veluti magnifica sint palatia: publica verò domicilia sacra, & profana quá plurima sũt: inter quæ numerãtur quinquaginta circiter parœciæ, cœnobia religiosorum virorum, ac mulierum vltra septuaginta, xenodochia, nosocomia, brephotrophia, & alia pietatis loca ferè triginta, collegia puerorum nouem, præter quàmplurimas alias sodalitates, quas omitto. Dicã tamen aliquid de ipsius ducis palatio, quod quidẽ tale est, & tam bene elaboratum, vt reliquorũ Europeorum regũ regias prorsus adæquet. Est in primis in quadam amplissima area situm, & ante illud artificiosus quidam fons, miro opere ædificatus, totus quidem quadranguli formã habens, & ex marmore, atq; ære varias figuras confectas referens: nam mediam eius partem gigas quidam lapideus vastæ magnitudinis, quadrijugo curru sedens occupat, cuius equi ita manus supra aquam porrigunt, vt ex illa velut voragine se proripere velle videãtur. Quatuor stagni partes quatuor etiã Nymphæ ex ære confectæ, quatuorq; Satyri ad earum pedes procumbẽtes obtinent: ex omnibus autem ijs statuis, varijsq; corporum partibus aqua amœnissimè prosilit, stagnumq; illud continenter replet. Vlteriùs ad palatium procedentibus occurrunt duo gigantes, ex lapide etiam polito singulis columnis nixi, & duobus alijs viris ad eorum pedes prouolutis, eiusdem ferè magnitudinis clauis in altũ editis mortem minitãtes. Post modùm se offerunt duæ aliæ statuæ viri, ac fœminæ ex aduerso se intuentium: ex quarum vna ad aliam catena quædam porrigitur, qua nonnunquam, si placet, transmissa, totus ille aditus obstruitur. In primo palatij vestibulo sunt ducis custodiç, ibidemq; decem tormẽta bellica, curribus suis imposita, & ad parietes varia arma suspensa, satellitibus, excubijsq; ad vtẽdum expedita. Impluuium, siue peristyliũ octo columnis inauratis nititur, duplices habens scalas, quibus ad atriũ cõscenditur: quod quidem ita est amplum, altum, & eo opere exædificatum, vt nobis mirum visum fuerit. Nam præterquàm quòd longum est octoginta passus, latum triginta quatuor, altum quinquaginta ferè cubitos, in supremo laqueari suis partibus distincto, auro, & varijs coloribus artificiosissimè depictæ sunt, & affabrè expressæ historiæ ad

Mediceam familiam pertinentes. In extremo verò atrio septem gradibus ad duo veluti sacella conscenditur, in quibus ex Pario lapide exculptæ sunt duorum summorum pontificum statuæ, nimirum Leonis decimi, & Clementis septimi, qui ex eadem Mediceorum clarissima stirpe sunt nati. Post hoc celebratissimum atrium, tam multa sunt cubicula, ac domicilia picturis, statuis, pretiosissimaq; supellectili ornata, vt quiuis illa intuitus, regiam planè magnificētiam agnoscat, quam nos non solùm rerum aspectu, sed etiam ornatissimo hospitij apparatu fuimus experti. Exornant totum hoc opus duæ longissimæ pergulæ in ducentos passus porrectæ, & ex polito lapide cōpositæ, quæ hinc, atq; inde sitæ, vicū frequentissimum vrbis conficiunt. Alterius ex his pergulis parietes superiori sui parte centum, & quinquaginta habent emblemata quadrata, quibus imperatorum, regum, & dynastarum totidem imagines continentur, quorū famæ propter egregias res gestas insigniter est nobilitata: inferiori verò parte suis receptaculis distinctæ sunt statuæ, ex marmore ingeniosissimè confectæ, quibus etiā siue marmoreis, siue æneis multa cubicula sunt ornata, in quibus admirabile opificum ingenium elucet. Per alterius pergulæ parietes distributæ sunt variæ arbores, dolijs quibusdam ex luto confectis inclusæ, cum ea terræ copia, vt & radices agere, & fructus reddere possint: in extrema verò parte eiusdem pergulæ horti quidam sunt pensiles, miro opere elaborati, qui cùm valdè sint in altum editi, fontibus tamē artificiosissimè fluentibus irrigātur. Præter has duas pergulas, est etiā tertia longissima, ad quam per vnam ex his est transitus, quæq; , quarta leucæ parte porrecta, via est ad quendam hortum amœnissimum nomine Pitum, ad quem Florentinus dux relaxandi animi causa frequenter se solet conferre. Longa mihi oratione vtendum esset, si vellem singula huius cultissimi horti oblectamenta persequi. Nā & domicilij fabrica summoperè [illegible] est, in miram altitudinem multarum contignationum [illegible], multis, varijsq; figuris distincta, ianuis, foribus, alijsque similibus locis ex porphyrite, & ophyte confectis ornata, denique insigni quadam, & regia planè supellectile cumulata: cuius operam auream, atq; argenteam, vestem sericam, gausapinam, Phrygijq; operis, vt omittam, iucundissimi profectò fuerūt aspectu viginti quatuor tapetes, quibus ducis nec[illegible] onerariа iumenta operiri solent,

qui-

qui eodem Phrygio opere, & auro contexti insignia eiusdem ducis mirabiliter cælata continebant. Mitto etiam lectos artificiosissime confectos, stragulam vestẽ, summi pretij sellas, mensas, peristromata, quibus omnibus domus illæ compositæ magnopere enitebat. Prætereo denique ipsius horti innumeris arboribus consiti amœnitatẽ, fontiumque vberrimorum multitudinem, de simili materia mox dicturus. MANCIVS. Illud vnum vos statuere velimus: etsi Michaël noster quantum potest, Europearum rerum amplitudinem verbis assequi contendit, nõ tamen omnino illud obtinere: vnde fit, vt hæc omnia, quæ ab ipso dicuntur, potius quædam Europeæ magnificentiæ adumbrata argumenta, quã integra omnino exempla reputare debeatis. LEO. Illud sanè à te dictum nos in maiorem admirationem traducit, si enim adũbrata, vt vocas, argumenta audientes ita obstupescimus, quid futurum esset, si ipsas Europeas res tam amplas, & magnificas oculis, animisq; haurire possemus? Ea enim, quæ Michaël noster commemorat, tam magna sunt, tam ampla, tam illustria, vt quando illum de aliqua palatij, vel templi fabrica loquentem audimus, nihil ad eius pretium, ac pulchritudinem addi posse nobis videatur: cùm verò, haud ita multò post, aliam suæ orationis quasi penicillo depingit, & nobis spectandã proponit, huic prima videtur cedere: idemq; contingit, quoties vel hortorum amœnitates, vel villarum rusticarum oblectamentã, aliarumque rerum huiusmodi venustatem, elegantiamq; describit. LINVS. Ex ijs, quæ à te Michaël dicta sunt, colligo, Europeorum opulẽtiam esse maximam, resque ipsis multò maiores existere, quàm aut tu referre, aut nos percipere possimus. MICHAEL. Ista opinio planè vera est, nec enim nos oratione possumus exprimere eam Europearum rerum imaginem, quam animis insculptam retinemus; & quam, vt vos ipsi cerneretis, ad ipsam rerum præsentiam, si fieri posset, sensuumq; visum essetis remittendi. Sed quoniam semel longissimi interualli, absentiæq; incõmodum nostra supplere cœpit narratio, ad plura alia, quæ restant, auidiùs; iucundiùsq; à vobis audienda, solita diei quiete interposita progrediemur. LEO. Tempestiuè quietem indixisti, eamque propositæ nouarum rerum expectatione, suauiorem futuram esse assero.

De amœnitate, ac delicijs Pratolinæ villæ ducis Hetruriæ: & de his, quæ Senis, Viterbij, & reliqua parte itineris Romam vſque ſunt obſeruata.

Colloquiũ vigeſimũ primũ.

MICHAEL.

Onam adhuc huius colloquij partem, ad quod tam quidè acceſsiſtis, ſibi vendicabunt res magni Hetruriæ ducis, nempe cuius magnificæ facultates, regiæq; opes nequaquam vno colloquio abſolui poſſunt. Cõmemorabo igitur hodie in primis ruſticationem noſtram ad quandam eiuſdem ducis inſignem villã nomine Pratolinã: deinde Florentiam regreſſus, quæ vlterius in ea à nobis conſpecta ſunt, proſequar: deniq; iter Romam vſq; complectar. Inter alia igitur celeberrima loca, quæ ad animi voluptatem, & laxamẽtum dux ille habet valde accõmodata, villa eſt ea, quam Pratolinam dixi, quæ amœnitate, artificio, & rerum omnium apparatu, cæteris ad oblectationem deſtinatis locis præſtare, meritò cenſenda eſt. Eſt villa hæc in amœniſsimo loco ſita, leucamq; Florentia diſtat, ac omnibus rebus ad ſenſus oblectandos magnoperè abundat. Habet in primis duo palatia, alterum in edito, alterum in humiliori loco conſtitutum, illud ad commodam hoſpitum habitationem deſignatum, hoc ad varia corporis oblectamenta, voluptateſq; præcipuè inſtitutũ. Illud quidem magnæ eſt altitudinis, quinq; videlicet contignationes continens: in quarum ſingulis quatuordecim cubicula ſpectantur, tam pretioſè elaborata, taliq;, ac tam nobili ſupellectili inſtructa, vt in locupletiſsimorum regum palatijs nihil ſumptuoſius reperiri poſsit: nam laquearia varijs figuris auro, diuerſiſq; coloribus expreſsis, ſunt diſtincta, &

parie-

parietes aulæis, & peripetasmatis artificiosissimè contextis sunt ornati: in quorum quibusdam variæ hominum figuræ, variæq; temporum historiæ sunt effictæ: in alijs autem cuiusq; generis animalia, arbores, syluæ, aliaq; similia miro opere referuntur. Accedunt ad huius domicilij ornamentum lecti singulis locis dispositi, quorum stragulam vestem, reliquumq; apparatũ ex auro, serico, gausapino, & byssino vix possum oratione exponere. LINVS. Miror equidem, cùm considero, quanti tã varia supellex æstimari debeat, nec possum facilè percipere, vnde tam multa auri, argentiq; copia prouenire possit. MICHAEL. Nihil me de Europeæ supellectilis amplitudine loquentẽ verbis exaggerare, testes sunt socij, qui adsunt. Quod verò attinet ad sumptum, magnificẽtiamq;, ex sequentis palatij descriptione magna ex parte colligetis. Est inferius palatium, vt dixi, totum animorum relaxationi, corporumq; voluptati accommodatum, præsertim æstiuo tempore, quo nimij calores scaturientium aquarum perennitate, multiplicíq; fluxu non temperantur modò, sed etiam omnino tolluntur. Etenim in eo loco tã multorum fontium, aquarumq; ebullientium, & vndequaq; fluentium inuenies oblectamenta, vt nullus æstui sit locus, magnæ verò iucunditatis, oblectationisq; opportunitas. Si enim exedram aliquam optimè lateribus constratã ingrediaris, vix pedem in pauimento figes, cùm fontium vndiq; aquam veluti iaculantium impetu, crebraq; incursione te circumuentũ inuenies. Quòd si ad secessum aliquem, qui multiplex ibi est, & flexuosus tãquam ad asylum, & perfugiũ te conferas, facilè epistomiorum velut ex insidijs aquam soluentium fraude, vt ita dicã, & dolo te interceptum reperies. Si autem ex his secessibus ad aliã primã specie securiorem domum confugias: velut de cælo decidentium imbriũ maxima vi opprimeris: adeò vt nullus sit locus, apud quem in aquæ impetum non incurras: & aliquis sit tam lubricus, tantaque ibi aquarum vis, vt ex pectus repentino motu pulsãte, corpus in terram decidere, vel volui lepidissimè cogatur. LEO. Equidẽ dom' istã verè volu ptaria dici potest: dubito tamẽ, quũ fieri possit, vt aqua tã expeditè mittatur? cùm alioqui necesse sit, eam aliquibus veluti clauibus conclusam esse, & reconditam, ne passim, ac temerè fluat. MICHAEL. In ista re, de qua dubitas, totum huius rei artificium consistit: claustra nãque illa, siue opercula, quibus aqua custoditur, ita sunt facilia, & artificiosè

cioѐ confecta, vt quouis vestigij imprimendi motu recludantur, & aqua per varias partes deriuata profluat. Sed agè nunc pergamus vlteriùs: & quo artificio alij fontes in eadem villa scaturiant, exponamus. Sunt illi quidem siue ex chalybe, siue ex perpolito lapide confecti, tã variasq; figuras oculis spectandas exhibent, vt quicunq; eas aspiciũt, velut actionem aliquam in scæna, vel theatro se iudicent intueri. Vt autem aliqua ex ijs artificiosiora spectacula attingam, est inprimis in quodam fonte latum quoddam stagnum, in cuius posteriori parte amplũ est receptaculum, cum suis foribus, & ianua quadam supra ipsas: soluta verò aqua, ad ianuã subitò comparet quidam Triton, olim Neptuni tubicen dictus, tubamq; suam, siue cornu inflatis buccis pulsans, non mediocrem sonũ edit: quo emisso fores illico panduntur, & statim Dea quædã olim maris inter Ethnicos existimata, nomine Galatea, dorso belluæ marinæ insidens, in stagnum prodit, quam in publicũ procedentem, apertis alijs ex vtroq; latere foribus, Nymphæ duæ marinæ exeuntes, veluti pedisequæ dominam comitantur: quo comitatu illa stagnum perambulat, quæ in eo tanquam in suo regno gerantur, quodammodo considerans: tunc pedem refert, & in domicilii paulatim se recipit, Nymphis etiam sua receptacula repetentibus, foribusq; rursus occlusis: atq; ita totum hoc spectaculum finem habet. LINVS. Illud sanè admirabilius mihi videtur: nam cùm illæ statuæ motu omnino careant, vix intelligere possum, qua vi agitentur, vt exeant, spatia conficiant, & iterum se colligant. MICHAEL. Tota hæc statuarum agitatio, incessus, & regressus aquæ artificiosè fluenti attribui debet: adhibitis tamen alijs adminiculis orbium quorumdam, & funium, siue filorum, quæ ex ære confecta, & aquæ vi impulsa, motũ illum omnino perficiunt, sed vlteriùs fortasse de his artificiosis motibus dicemus. Est in alio fonte aliud non minùs iucundum spectaculum. Videre nanq; licet hominem quendam syluestrem, quem antiqui Satyrum appellarunt, & finxerunt, vmbilico tenus esse hominẽ, inferiores verò partes in belluam desinere. Hic igitur in eo fonte ita collocatus est, vt in genua procumbat, fistulas quasdam instar eius instrumenti musici, quod organum dicitur, septem cicutis compactas manu tenens: è regione verò Nympha, quæ est superiori corporis parte super aquam edita, illi veluti se sociam adiungit. Vt primum verò,

parie-

aqua soluitur, Satyrus se erigens fistulas pulsat, & suauem concentũ edit: ad quem statim duo adolescentes, duæq; puellæ in alio loco supra caput eius stantes variè, iucundèq; tripudiant, ita saltationem ad sonum à Satyro missum accommodantes, vt viuentes potiùs, quàm fictæ statuæ videantur. Rursus alio in loco noua se præbet species oculis intuenda: quidã enim Angeli formam præ seferens, reclusa aqua tubam pulsat: ad cuius sonum Faunus quidam syluester item homo, ab Ethnicis ita dictus, guttum quendam attollit, aquaq; repletum, velut poculum quoddam serpenti ibidem astanti propinat, & semel, atque iterum, imò sæpe haustum aqua replet, donec spectatoribus sit satis factum, ita ad viuũ, vt non effigies, sed veræ formæ reputari queant. In alio profluentem magno impetu aquam lacertus quidam miræ magnitudinis velut mortis aliquod periculum citissimè effugit, & in scopulos quosdam, siue ferarum tesqua artificiosè extructa se recipit. In alio puer quidam pilam manu tenens, eam huc, atq; illuc agitat, & cum ipsius, tum etiam corporis sui varijs partibus aquam mittit, quã duo anseres veluti sitientes auidissimè hauriunt. In alio anser quidam summæ magnitudinis collum in aquam demittit, rostroq; & ore illã capiens, circunstantes lepidè respergit. Mitto alias similis artificij figuras in diuersis huius villæ fontibus conspectas, quæ oculis non mediocrem voluptatem, animis incredibilẽ admirationẽ attulerunt. LEO. Videris sanè, dũ ista refers, non solùm otiari, sed etiam iocari, persuadere nobis volẽs, aquæ fluxu tam multas statuarũ agitationes, & gesticulationes fieri. MICHAEL. Seria, & nõ iocosa te audire crede, Leo charissime, nec enim colloquia hæc ludicris, & iocularibus sunt dedicata, nec si veris falsa, & anilia intermiscere velim, socij, qui adsunt, patientur. MANCIVS. O lepidum nostri Leonis dictũ, qui à Michaële de fontibus Pratolinæ villæ cõmemorata, ridicula esse suspicatur, cùm ad res serias, grauesq; tractandas hæc colloquia fuerint omnino instituta. LINVS. Quandoquidẽ seria, & certa ista omnino esse dicitis proferte causam aliquam illius tam variæ agitationis. MICHAEL. Eam ego vobis ex varijs similibus expromã: sicut enim hi, qui pupulos scenicos exhibent, artificiosè efficiunt, vt variæ imagines, ac formæ ex papyro, aliaq; simili materia confectæ velocissimè moueantur, & veluti actionem aliquam, siue drama spectantibus proponant, orbibus quibus-

dam ita circunductis, vt alij alios impellant, formæq; ipsæ inanes alio qui accedant,& recedant: non secus fieri potest, vt quibusdam instru mentis dispositis,& ab aqua motis, aliæ, atq; aliæ figuræ agitetur, va riosq; motus oculis spectandos exhibeant. Talem etiam videre licet ali qua ex parte in his horologijs, quæ Societatis IESV patres ad nos affe runt: in quibus vnus orbis pondere ferreo circumuolutus, ita reliquos impellit, vt statis temporum spatijs horæ debitæ tintinabulo reddan tur: quod ergo pondus ferreum hic efficit, illic aquæ impetus assequi-tur. Sed in illo horologio Toletano, de quo superiùs dixi, multò ad-mirabiliùs spectatur, in quo tam multis orbibus circũactis, tot sphæ-rarum conuersiones exprimuntur: quæ omnia Arithmeticæ,& Geo-metriæ certissimis documentis, ac normis fieri, exploratum est: & simi liter aquæ fluxu variè temperato, & deriuato tam multa alia specta-cula præbentur. LEO. Subodoramur istis similibus propositis ali-qua exparte causam tantæ agitationis, & facilè intelligimus, Europe-orum opulentiam cum ingeniorum subtilitate certare. MICHAEL. O mitto pluras alias fontium formas, timens ne vobis fastidium pariam, addamq; solùm, ita aquæductibus, fistulis, tubulis, atq; epistomijs in ea villa aquam distribui, atq; mitti, vt conuiuiũ quoddam infinitis propè epulis refertũ videatur: fontiũ enim ora ita sunt multa, vt alicubi mille & quingenta numerentur: figuræ autem tam variæ, vt nec ipse Apollo olim inter Ethnicos musicæ Deus creditus, cum nouem Musis diuersa organa pulsantibus desideretur, sonusque inde missus optimorum citharœdorum cócentum imitetur. Sed relictis iam fontibus, ad alia transeamus. Habet eadem villa præter arbusta, pomaria,& opera to-piaria, quæ silentio prætermitto, auiarium quoddam innumeris ferè a-uibus plenum, quod ita est amplum, & tam artificioso, ac tenui filo ferreo obstructum, vt aues ipsæ non intra claustrum esse, sed cælo libe ro frui,& sine custodia aliqua vagari videantur. His adiungite vberri mum fontem, riuumq; amœnissimum, cuius vtraq; velut ripa volucrũ cantibus circumsonat: tot verò in eodem loco sunt arbores, vt aues ibidẽ conditæ, facilè nidos fingere, prolemq; educare possint. Et quo niam de hoc auiario dixi, Florentiam repetam, & de quadam ferarũ cauea mentionem faciam, priùs tamen asserens, ne eòdem redeam, vil lam eam, quã hactenus descripsi, omnibus ad voluptatem, & delecta-

tionem pertinentibus ita abundare, vt nullum alium amœniorem, animorumq; relaxationi accommodatiorem locum fuerimus intuiti. Regressi igitur Florentiam, vidimus insignem quandam caueam, in qua fastus, & magnificentiæ causa multæ, immanissimæque feræ ex varijs prouincijs magno labore, sumptibusq; comportatæ asseruantur. Ibi enim decem cernuntur Leones, quæ animalia, præterquàm quòd sint ferocissima, rarissimè, & difficillimè inueniuntur: quatuor deinde tygres, quatuorq; vrsi, & duo lupi ceruarij, qui pantheræ formam imitantur: quæ omnes feræ suis locis distinctæ, ita custodiuntur, vt sobolē propagare possint, ad earumq; assiduum alimentum immodicas expensas fieri, necesse sit: quas tamen dux ille magnus libenter facit, vt hospitibus externis, & ciuibus iucundum quoddam, & inusitatum præbeat spectaculum. Sed dicamus etiam aliquid de sacris, quæ conspectu dignissima Florentiæ vidimus, & in primis de ea celebratissima Beatæ Virginis imagine, quæ ipsam cælestem nuntium ex Angeli Gabrielis ore accipientem refert; & in tanta est apud omnes veneratione, vt nō nisi semel in anno populo spectāda præbeatur. Atq; vt eius prima initia, quæ nō sine miraculo fuerunt, vobis proponam, ferunt, fuisse olim pictorem quendam clarissimum, qui ad pingendam huiusmodi imaginem animo vehementer fuit affectus: cùmq; inferiores corporis partes inchoasset, & ad vultum peruenisset, timens ne nō posset penicillo debitam pulchritudinem assequi, cælestiaq; illius oris lineamenta exprimere, ad sacras preces, diuinaq; remedia confugit, & animi maculas confessione expians, sacramq; eucharistiā suscipiens, meliori rursus animo ad opus aggredi instituit: cū illucescente die, qui operi erat destinatus, picturam totam Angelica, vt creditur, virtute absolutam inuenit, quodq; ipse humanis manibus obtinere non audebat, diuina arte suppletū est. Nec verò id temere creditur: tot enim posteà consecuta sunt miracula, totq; prodigia ex eius imaginis pio intuitu, & precibus, vt planè diuinam manum operi illi adhibitam esse testificentur. Hanc igitur celebratissimam imaginē videre ter sumus aggressi, bisq; confluentis populi multitudine impediti, donec tertiò antelucano tempore ad templum sumus admissi, & quandiu sacrum fiebat, aspectu illius summopere recreati, quæ planè diuinam quādam speciem sub aspectum intuentium subijcit. Quid dicam de maximi tem

pli fabrica, quæ ex marmore tota est, tam multis statuis circumquaq; ornata, tali vestibulo decorata, tam præclaro adyti fastigio, quod cuppulam vocant, quingentorum, & sexaginta noueni graduum altitudine composita, vt meritò bis millies sestertiũ pretio fuerit æstimata. Taceo pulcherrimum eiusdem fastigij globum ex ære conflatũm, turrim eiusdem altitudinis ex Pario lapide, tintinabula multa sustinentem, aliaq; similia opera, quæ longum esset cõmemorare. Redeo rursus ad ducis res, vt aliquibus adhuc relatis, Florentia pedem efferam. Conspeximus ergo cum magna iucunditate armarium, supellectilẽque Hetruriæ ducis, quorum vtrumq; regiam amplitudinem continebat: nam & in armario ex grauis armaturæ instrumentis plusquàm quinq; millia vidimus, vt prætercam innumera alia offendẽtiũ, defendẽtiumq; armorũ genera, quibus maximus exercitus ordinari posset. Ne autem aliquid aspectu iucundum desiderari videretur, ducis ipsius vxor suam priuatam supellectilem nobis ostendi iussit, in qua tam multa erant opera aurea, atq; argentea, tam multæ gemmæ, atq; vniones, tam variæ deniq; res cuiusque operis conquisitissimi, vt reginæ illustrissimæ thesaurũ, supellectilemq; posses dicere. Accessit ad hũc perhospitalem animum, & beneuolum, eiusdem principis clarissimæ magnificentia, qua cuiusuis operis gratissimi deligendi, & accipiendi eius nomine optio nobis data est. Nec inuenustè, aut illepidè huiusmodi optio cecidit: Mancius enim noster in imaginem ipsius principis casu, & inconsultò incidens, illud opus præ omnibus sibi placere affirmauit: quòd si plura eius generis essent, se nequaquàm manus ab aliquo cohibiturum. Placuit principi iudicium hoc de sua imagine, & quoniam non omnino elaboratam esse affirmabat, aliã, quã Mãcio dono daret, quã primùm confici iussit. Sed iam nunc Florentia egressi, Senas contendamus, quæ in eo itinere post Florentiam occurũt. Pertinet vrbs hæc, ad quam tertio Idus Martij peruenimus, etiã adiurisdictionem Hetruriæ ducis, & inter nobiles Italiæ vrbes non infimum locum habet. In ea iussu eiusdem ducis ad domum quandam, magnificè instructam diuertimus, ab vrbis gubernatoribus obuiã prodeuntibus excepti. Non defuerunt in hac vrbe multa nobis cũ summa iucunditate spectanda, præsertim templum maximum, quod cũ magnificentissimis conferri debet, siue opus, siue materiã consideres.

Nam

Nam ex marmore totum est compositum, nec solùm laquearia, verũ etiam pauimentũ ipsum figuris varias historias repræsentãtibus, opere vermiculato exornatũ est eo artificio, vt nec ipsis lapidibus perpolitis varij colores deesse videantur. In hoc templo, atq; alijs multis varias sanctorum reliquias thecis, & auro, argentoq; ingeniosè inclusas aspeximus, sacrumq; ornatum cum aliarum vrbium nobilissimarũ apparatu certare, iudicauimus. Adijmus item collegium patrum Societatis, eorumq;, & aliorum religiosorum hominum charitatem, beneuolentiamq; multis in rebus sumus experti. Decimo sexto Calendas Aprilis hac vrbe profecti, ad oppidum quoddam sancti Quiritij nomine peruenimus, cùm summus ipse Pontifex nuntiũ ad nos misit, significans sibi gratam fore nostram celeritatem, quò faciliùs eius auidissimæ expectationi satisfaceremus. Præsagiebat videlicet sanctissimus ille Pontifex, quàm breui tempore ipsi è vita esset excedẽdum, nostroq; aspectu, quem iucundissimum fore sperabat, diutiùs frui cupiebat. Approperauimus igitur, quantum potuimus, & ad oppidum quoddam ad ipsius summi Pontificis ditionem pertinens, nomine Aquampendentem deuenimus, vbi gubernator ducentis scloparijs militibus comitatus, nobis beneuolè admodùm obuiã processit. Hinc Volsinium transeuntes, Viterbium peruenimus, & antequàm ingrederemur, ab optimatibus viris cum ducentis satellitibus obuiam prodeuntibus, amantissimè ad vrbem sumus admissi, & in hospitio quodam apparatissimè extructo repositi. In hac vrbe diem integrum sumus morati, vt aliqua eius opera conspiceremus. Petiuimus in primis templum maximum, vbi, postquàm solenni sacro interfuimus, multæ nobis sacræ reliquiæ auro artificiosè insertæ, sunt demonstratæ, in primisq; spina vnica ex illis, quibus Christi vindicis nostri sacrum caput fuit transfixum: deinde maxilla Diui Ioannis Christi prodromi: deniq; aliæ multæ reliquiæ, quas numerare per tẽpus nõ licet. Post modũ delati sumus ad cœnobium quoddam sacrarum virginum, vbi conspeximus venerabile cadauer cuiusdam diuæ nomine Rosæ, quod, cùm ab ipsius obitu quadrigenti anni agantur, integrum tamen adhuc, diuina virtute illud conseruante, perseuerat. Intuiti etiam sumus extra vrbis mœnia templum quoddam, Beatæ Virgini, quæ à quercu nomen habet, dedicatum. Ea est autẽ nominis origo, quòd miser quidam

dam

dam homo in graue vitæ periculum incidens, & Beatam Virginem in uocans, in quercum oculos attollens, ibi eiusdem Virginis sibi opem ferentis imaginem fuerit intuitus. Quo miraculo, ac prodigio commoti ciues teplum sanctissimæ Virgini extruxerunt, quercum eandem cum ipsa imagine sacello maximo concludentes, ad memoriam mira culi sempiternam: quod multa alia in posterum sunt diuina ope con secuta: & adhuc hoc tempore patrata, celebre illud templum, cœnobiũ que religiosorum ex Diui Dominici familia magnoperè reddunt. Adijmus etiam quendam locum nomine Bagnaiam à cardinali Gambarensi ad voluptatem, deliciasq; extructum, vbi non pauciora se nobis obtulerunt iucunditatis, oblectationisq; argumenta, quàm in Pratolina villa Hetruriæ ducis: & quamuis locus sit angustior, septum tamen habet ad venandum valde accommodatum, vbi venaticis canib⁹ vtentes, quorum in Europa maximus est vsus, feras aliquas excitauimus, & cepimus. Mitto huius loci hortos, fontes, aliaq; amœnitatis testimonia, quæ ex superiùs dictis facilè conijci possunt, solùmq; de instrumento quodã musico agam, quod clauicymbalũ vocãt, & meritò animos nostros summa admiratione defixos habuit. Est illud quidem longũ sex palmos, latum verò quatuor, vnius palmi altitudine, cuius ad aërem excipiendum opercula ita sunt disposita, vt facili eorum motu, iisdem tabellis pulsatis, plurium instrumentorum inter se differentium, soni, vocesq; reddantur: ita vt variè excepto aëre, plusquàm centum tonorum genera suauissimè emittantur. Quòd si rursus velis singula tantùm instrumenta audire, facilè excipies auribus suauem sonum, nunc citharæ, nunc lyræ, interdum organi, nonnunquam fistularum, modò tubarum, deniq; sambucæ, testudinis, barbiti, psalterij, & cuiuscunque alteri⁹ musici instrumẽti. Illud est ergo huius, de quo loquimur, artificiũ, vt siue multos simul sonos, siue hos, atq; illos sigillatim velis audire, mi nimo labore id perficias: quod quidem inuentum, & excogitatum est à quodam Veneto artifice summi ingenij viro. Accedit ad hoc opus arca quædã instar stagni confecta, quæ hinc, atq; inde octo habet receptacula, & quoties ex eo instrumento sonus ille emittitur, qui bellicus dicitur, toties apertis aëre receptaculis, triremes affabrè cõfectæ ad certamen descendunt, pulsantur tubæ, propelluntur, & inhibentur remi, tormenta soluuntur, deniq; mira quædam species pugnæ, & certami-

nis

nis oculis obijcitur, quæ omnia vi flatus variè temperati, ſicut ſuprà de aqua diximus, efficiuntur. LEO. Admirabiliora nobis quotidie narras, nec iam dubito, quin Europei homines cæteris ingenio antecellãt: & quidẽ niſi te, ſocioſq; teſtes locupletiſsimos haberemus, omnia iſta tã quã cõmentitia pro nihilo duceremꝰ. MANCIVS. Nulla eſt dubitãdi ratio, cùm nos Iaponẽſes homines abſq; vlla ſuſpicione mẽdacij ea, quæ manibus quodãmodo contrectauimus, vobis proponamus. MICHAEL. Viterbio duodecimo Calendas Aprilis, noſtro Iuliano iam de via feſſo, & aliquantulũm ęgrotante, profecti ſumus, venimuſq; in villam nomine Caprarolam illuſtriſsimi cardinalis Alexandri Farneſii ex clariſsima Parmenſium ducũ familia. Villa hæc, quæ à me latè deſcribenda foret, niſi multa repetere, faſtidium eſſet, nec amœnitate loci, nec operis ſtructura, nec domus, in qua centum, & quinquaginta atria, & cubicula numerantur, amplitudine, nec deniq; lautiſsimæ ſupellectilis varietate, ac pretio ſuperioribus à me cõmemoratis, vlla ex parte cedit, taliſq; eſt, qualem decet eſſe ampliſsimi illius, locupletiſsimiq; antiſtitis, cuius nomen in tota Chriſtiana republica perceſebre eſt. Prætereo igitur eius viridiſsima arbuſta, fontes artificioſiſsimis aquæductibus fluentes, ſepta feris abundantia, cellariam centum ferè vini dolijs, alijſq; multis ad hoſpites excipiendos refertam, equile centum, & viginti equos capiens, aliaq; multa, quæ viginti quatuor annorum ſpatium, vt ad eum ſtatum, in quo modò ſunt, peruenirent, omnino expleuerũt. Ergo ijs omnibus omiſsis, Romam tandem ſtudijs, atq; animo optatam contendamus. Qua in vrbe, quoniã ex præſcripto Summi Pontificis publica populi acclamatione, & frequentia eramus recipiẽdi, priuatim priùs, & velut remotis arbitris, in eam ſumus ingreſsi, & à Patre Claudio Aquauiua Præpoſito Generali Societatis IESV, eiuſque communi parente, tanquam chariſsimi filij, è remotiſsima regione venientes in ſinum, & complexum beneuolentiſsimè recepti. Sed quoniam publicus vrbis ingreſſus nouum colloquium requirit, noctis quiete vires redintegremus, & craſtino die de vrbe Roma totius orbis capite dicere aggrediemur.

✠

De celebri vrbis Romæ ingreſſu, aditúque ad ſummum Pont. Gregorium decimum tertium: ac de ſacro Palatio, & auguſtiſsimo Tẽplo Diui Petri.

Colloquiũ vigeſimũ ſecũdũ.

LEO.

Vanto ſtudio, quantaq; animi auiditate ad colloquiũ hoc accedamus, vos ipſi iudicare poteſtis, qui hactenus Europearum vrbium mentionem facientes, Romam cæterarum omnium caput, & velut reginam, ac dominatricẽ prædicaſtis: quo fit, vt in animis noſtris, quorum ſumma iucunditate ad cæteras vrbes pertinẽtia audiuimus, nouum quendam ardorem, & inuſitatam audiendi auiditatem manifeſtè agnoſcamus. MICHAEL. Meritò ſanè Romæ vrbis futura commemoratio nouos in veſtris mentibus ardores, & ſtudia excitat: cùm talis ſit eius vrbis amplitudo, ſanctitas, & religio, vt non ſolùm præſentes ad vehementiſsimum ſui amorem excitet, verùm & in abſentiũ animis admirabile quoddam ſui videndi deſiderium ſuſcitet. Quod non modò vos, quibus tot de ea dicenda promiſſa ſunt, verùm & alij Chriſtianæ reipublicæ viri certiſsimè recognoſcũt, adeò vt qui Romam non vidit, iucundiſsimo omnium aſpectu ſe priuatum eſſe fateatur. Vtinam ieiunæ meæ, & penè exhauſtæ orationi, nouũ dicendi flumen, nouaq; vbertas accederet, qua, quidquid ſuperiùs de alijs vrbibus à me dictum eſt, humile prorſus, & tanta maieſtate inferius cenſeretur. Sed accedamus iam ad rem ipſam, illud ante oculos habentes, nullam eſſe orationem, quæ tantæ rei magnificentiam aſſequi poſsit. Vt ergo de ſolenni noſtro ad eam vrbem ingreſſu dicá, de animo ſummi Pontificis in nobis excipiendis, priùs agam. Compertum

tum habuit summus pontifex per certissimos nútios, ac literas, nos è Iaponia remotissima orbis parte Romam petére, vt nomine Bungensis, Arimensisq; regũ, ac Omurensis principis, qui nuper religionem Christianam susceperant, ipsum tanquam Christi in terris vicarium supplices, venerabundiq; recognosceremus. Quapropter nihil officio conuenientius duxit, quàm vt nos, tânquam regum legatos, solenni apparatu, gratulationeq; admitteret: quanuis Societatis patres pro animorũ summissione, quam profitentur, rem hanc, tanquam ipsis debitam, ac propriã, quantũ in eis fuit, extenuare fuerint conati, & vt priuatim solùm à summo pontifice exciperemur, pro viribus contenderint: summus tamen pontifex negotium hoc toti Christianæ reipublicę cómmune iudicans, æquissimum censuit, vt nouam Christi sobolé in vltimis terrarum partibus propagatam, quàm maximis amoris, beneuolétiæque signis, testimonijsq; prosequeretur, & nos eo honore, quo reliquorum regum, principumq; legati in Romana curia habentur, libentissimo animo afficeret. Ergo eo die, qui nostro ingressui destinatus erat, ad quandam villam summi pontificis ducimur, quæ legatis regum Romam vrbem petentibus, solet esse ad requiescendũ è via per opportunum diuersorium. Describenda mihi esset multis verbis hæc amœnissima villa, nisi grauiora me negotia vocarét, superiusq; de similibus locis satis, superq; egissem, proponens veluti quædã exemplaria, ex quibus de reliquis iudicium ferri posset. Satis sit ergo scire, villam amœnitate, ædificiorum fabrica, supellectilis pretio, & varietate maximo omnium pontifice dignam esse. In eo loco paucas tantùm horas morati sumus, quandiu ad nos excipiendos necessaria expediebantur: summus namq; pontifex Gregorius, quàm breue vitæ curriculum sibi superesset, velut præsciens, tantæ lætitiæ, quantam animo ex nostro aduentu concipiebat, nec procrastinationem aliquam, nec decessionem ferre poterat. Omnibus ergo paratis ordine, ac põpa, quã modò describam, ad sanctissimæ illius vrbis mœnia cœpimus accedere. Præibant in primis omnes illi equites, quibus summi pontificis custodia commissa est, numero centum, & eò plures, ita graui armatura ornati, quasi ad certamen descenderent. Sequebantur Heluetij bipennibus vtentes, qui ad eiusdem summi pontificis pedestrẽ custodiã pertinent, omnes discoloribus, polymitisq; vestibus induti. Post

hos procedebant insignia cardinalium ab eorumdem famulis gestata, qui mulabus vecti, dominorumq; galeros coccineos post terga ferentes, cardinales absentes adumbrant: nam ipsimet tum temporis summo pontifici in palatio opperienti adsunt,& per nuntios suos legatis de aduentu gratulantur. Hos subsequebantur etiam familiæ cæterorum legatorum, qui Romam à regibus, & principibus mitti solent. Vlteriùs iter faciebant musicis instrumentis vtentes, præsertim tubicines, cornicines,alijq; similes,qui varijs sonis emissis non paruã magnificentiam præ se ferebant.Post hos equis vehebantur maximi pontificis cubicularij, alijque palatini magistratus, pallas talares ex coccino gestantes: mox alij multi grauissimi sacerdotes, antistitesq;, & hi,qui clerici cameræ appellantur. Hos sequebatur Mancius noster,Franciscum regem Bungensem referens,vtroq; latere duobus archiepiscopis comitatus. Mox ego duobus episcopis,& Martinus alijs dignitate insignibus viris sociatus. Vnicus aberat Iulianus, morbo eo tempore impeditus. Nos autem equis ornatissimis, cum stragulis ex gausapino nigro,filo aureo adiuncto,ad solũ ferè productis vehebamur, & ad calcem infiniti propè equites Romani ex tota vrbis nobilitate nos sequebantur: quorum tanta erat multitudo, vt totus hic comitatus mediæ ferè leucæ spatium expleret, talis verò erat ornatus, qualis celebritatẽ Romanam decet. Quid dicam de his, qui impedimento aliquo domi tenebantur,& fœminis, quæ honestatis causa in publicũ prodire non solent: ex quibus tot erant à fenestris spectatores,& spectatrices,tantusque parietum, & fenestrarum ornatus,vt aspectum præberent iucũdissimum:præsertim cùm omnes illæ Romanæ matronæ summoperè lætantes,magna acclamatione prosperũ nobis,felicemq; aduentũ precarẽtur. Hoc ordine procedentes ad pontem quendã pulcherrimũ, & maximè celebrem, quo fluuius Tyberis traijcitur, ante arcem Sancti Angeli peruenimus:ex qua arce primùm quidem variorũ instrumentorum cõcentu, deinde tormẽtorum bellicorum, scloporumq; multiplici, admirabiliq; sonitu noster aduentus fuit magnoperè celebratus. Hinc ergo nobilissimo quodam, & ornatissimo vico ad sacrum vsq; palatium sumus delati,vbi rursus scloporum, tormentorumq; sonitus mirabiliter est instauratus. Nobis verò palatium ingredientibus, & ad atrium, quod regium appellatur, accedentibus iucundissimus fuit aspectus gra-

nissimi consessus omnium cardinalium, aliorumq; pontificum, & nobilissimorum virorum, quibus amplissimũ illud atrium erat refertum. Verùm enim verò inusitato, & plusquam humano more mentes nostras penitus commouit, & ad miram pietatem traduxit inexplicabilis maiestas summi pontificis, augustissimo suo solio sedentis, Christumq; cælestia templa suprema potestate replentem nobis ad viuũ exprimentis: deniq; ad diuina prorsus amanda, terrena, atq; humana contemnenda nostros animos permouentis. Nec verò huic tantæ amplitudini defuit singularis quædam, atq; incredibilis humanitas, qua nos primũ intuitus ad ipsius pedes accidentes peramanter, paternisq; visceribus cõplexus est, & pacis sacrosancto osculo nos, etsi immeritos dignatus, totoq; animo cõmotus, non potuit se cõtinere, quin profusis lacrymis intimũ animi affectum significaret. Quibus amoris argumẽtis nos ex quodam natiuo timore, coram tanta maiestate suborto, paululũ recreati, literas, & mandata Bungensis, Arimensisq; regum, & dynastæ Omurensis proposuimus, quibus summatim continebatur, reges eos, principesq; Iaponenses à falso idolorum cultu ad Christianam pietatẽ diuino instinctu vocatos, cõsciosq; eius amplissimæ authoritatis, quam ipse in terris tanquam Christi Vicarius obtineret, nihil antiquius, chariusq; duxisse, quã vt nos suo nomine ad ipsius sanctissimos pedes osculandos, capitibusq; nostris religionis ergò imponendos, ex remotissimis orbis terrarũ partibus mitteret. Quæ omnia nostra Iaponica lingua prolata pater Iacobus Mesquita tanquam interpres Italo sermone exposuit, & summus ipse pontifex tanta dignitate, & humanitate dignum responsum retulit, quo ardentissimum erga nos amorem, & plusquàm paternam beneuolentiam manifestè expressit. Mox cæremoniarum magister nos ad locum legatis designatum detulit, vbi detecto capite, reuerenterq; nobis stantibus, literæ illæ, quas summo pontifici obtuleramus, publicè Italo idiomate perlectæ sunt. Quibus absolutis, pater quidam Societatis IESV, nomine Gaspar Gondisaluus, vt in similibus actibus, publicisq; conuẽtibus fieri consueuit, de eadem materia, hoc est nostro aduentu, eiusq causis orationẽ habuit elegantissimam, quæ posteà typis excusa est, & nunc ab omnibus summa iucũditate perlegitur, & quã appositè ad argumẽtũ illud dixerit, eam à nobis allatam legentes, testificari poteritis: quanta verò

actione, auditorumq; commotione eam protulerit, testes fuerunt lacrymæ, quæ à grauissimis sacerdotibus, illustrissimis cardinalibus, & ab ipso summo pontifice vberes sunt profusæ: quæ manifestè testabantur, quanta lætitia, animorumq; alacritate omnes, qui aderant, felices nuntios de Christianæ reipublicæ propagatione exciperent, quantaq; charitate nouos Christi alumnos complecterētur. Ex absoluta oratione, quidam dignitate insignis vir responsum nomine summi pōtificis reddens, aliam etiam breuiorē cum summa grauitate habuit, asserens, summum pontificem vehementissimè nostro aduentu lætari, & cōmemoratos reges, dynastasq; Christiano gregi adiunctos, nosq;, & Iaponenses omnes, qui Christo nomen dederant, in suam fidem, tutelamq; recipere, semperq; Iaponicas res in posterum sibi curæ esse futuras, nec vnquam in eis ornandis, & amplificandis operam, diligentiamq; suā desiderandam. Tunc nos ad solium summi pontificis accedentes, rursus pedes sumus osculati, & ab illustrissimis cardinalibus circunstantibus humanissimè excepti, & præ amoris significatione, velut in intimis visceribus reconditi. His actis recipiens se summus pontifex, nouo alio honore nos dignatus est: voluit enim, vt Mancius, & ego vestis eius sacræ posteriorem laciniam manu tenentes, ipsum comitaremur, quod imperatorum legatis, qui cæteris dignitate præstant, concedi solet. Postquā summus pōtifex in domiciliū se recepit, ab eius nepote illustrissimo cardinale sancti Xisti, præsentibus cardinale Vastauillano, & Iacobo Bomcompagno Soræ duce, eius fratribus patruelibus ad conuiuium inuitati sumus. De cuius conuiuij magnificentia, & apparatu, non est quod dicā, cùm id ex superiùs à me dictis de vsu Europeorum principum in conuiuijs ineundis, & aliquibus sigillatim à me propositis, facilè posit intelligi. Omnia namq; siue ad varietatem epularū, siue ad supellectilis pretium pertinentia, regiam magnificentiam adæquabant. Pòst conuiuium, rursus summus pontifex ad priuatum congressum, colloquiumq; nos vocauit, in quo quàm humaniter, affabiliterq; nos habuerit, verbis explicare vix possum: vos ipsi, ex specie amantissimi patris erga charissimos filios id coniectare potestis. Et sanè charitatem summi pontificis erga nos considerantes, eamq; cum ipsius amplissima maiestate conferentes, facilè assecuti sumus, altitudinem, atq; amplitudinem illam non humanis viribus obtentam, sed

diui-

diuinitus esse datam, quæ videlicet non animos efferat, atrogantesq; reddat, sed simul cū summa potentia Christi benignitatis, suauitatisq; imitatores efficiat. LEO. Dixisti Michaël de mira summi pótificis erga vos humanitate, nos tamen plura, ac minutiora audire cupimus, quo videlicet vtatur ornatu, quam deinde vestem induat, quantúq; ea à cardinalium, cæterorumq; præsulum indumentis differat, aliaq; similia, quæ longo interuallo distantibus audita iucunditatem nobis parient. MICHAEL. Ista minutiora ego prudens omitto, quoniam longum opus desiderant, & exponi non possunt, quin Romanæ sedis varij ritus, consuetudinesq; attingantur. Dicam solùm summi pótificis ornatum iuxta temporum varietatem, longè etiā diuersum esse, quicunq; tamen ille sit, quandam maximam maiestatem, & grauitatem præ se fert, pretióq;, & forma à cardinalium veste magna ex parte differt. Quoniam autem omnes cuiusq; sint ordinis, religionis ergò pedes eius exosculari cōsuescunt, supra calceos ex rubro gausapino cōfectos, crucem semper gestare solet, vt cruci potiùs, quàm ipsis pedibus osculum adhibeatur. Quod verò attinet ad cardinales, eorumq; habitum à cæterorum pontificum veste solo colore distinguitur: nam coccineo, vel saltem violaceo, nimirum tempore quadragenarij ieiunij, & aduentus Domini vtuntur. Hæc de communibus vestibus dicta sint: nam quod pertinet ad sacras, multiplices illæ quidē, ac variæ sunt tam in summo pontifice, quàm in alijs pro temporum varietate, deq; illis multi libri agunt, quos à nobis allatos facilè potestis perlegere. Sequitur ergo, vt aliquid agam de summi pontificis magnificentissimo palatio, & celeberrimo vrbis Romæ templo, Diuo Petro, Apostolorū Principi consecrato: de quibus duobus ædificijs illud in primis tāquā certissimum assero, me nihil tanta maiestate, & magnificentia dignū esse dicturum: satiùs tamen erit aliquibus commemoratis, vobis, qui iā superiorum ædificiorū descriptionem audiuistis, iudicium de his duobus, præter cætera omnia insigniter excellētibus, faciendum relinquere. Nam quid dicam in primis de summi pontificis augustissimo palatio, quod omnium regum, imperatorumq; regias, & augusta domicilia longè, multùmq; superat? Cùm enim iam à multis seculis diuino instinctu commoti summi pontifices, in ea clarissima vrbe Roma sedē sibi stabilem fixerint, alijq; alijs succedentes semper opus illud nobilis-

simum

simum ornauerint, auxerint, illustrauerint, nominum suorum memoriam posteris relinquentes: mirum est, in quantam magnitudinem opus illud vetustissimum excreuerit, qualemq; sui instaurationem incrementũq; præ se ferat. Quapropter vix numerari possunt eius peristylia, pergulæ, atria, triclinia, cubicula, aliaq; infinita propè receptacula, quorum quàm magnus sit numerus, vel ex eo colligi potest, quòd intra hoc palatiũ mille, & septingenti camini, fumiq; vaporaria numerentur. Cum hac autem operis magnitudine pretium, artificiumque summopere certat. Nullum est enim operis genus, siue anaglyphicũ, siue vermiculatum, siue quoduis aliud antiquũ, quod in huius palatij pauimento, parietibus, & laquearibus non reperiatur. Omnia namq; ille auro, coloribus, figuris, imaginibus ita sunt distincta, vt meritò spectaculum illud omnium totius orbis terrarum optimum iudicari debeat, in quo omnes tam Romani, quàm externi homines amplissimam habent animos, oculosq; pascendi materiam. Nec verò in hoc perfectissimo ædificio desideratur vlla hortorum, pomariorum ve amœnitas, nulla fontium, fistularum, stagnorumq; iucunditas, nulla viuariorum voluptas. Quæcunq; enim ad artem, amœnitatem, voluptatemq; pertinentia in cæteris alijs celeberrimis villis commemoratis reperiuntur, ea omnia in hoc vno summi pontificis palatio, velut in ædificiorum omnium ornatissimo capite artificiosiùs, cumulatiùsque continentur. Est autem tanta huius operis capacitas, & amplitudo, vt ferè omnes scalę, quibus totius palatij penetralia adeuntur, equis percurri possint. Vt verò aliqua huius operis domicilia peculiariùs enumeré, in eo est celeberrimum illud conclaue, in quod, summo pontifice ex hac vita ad meliorem excedente, cardinales omnes conueniunt, ad alium supremum præsulem in demortui locum sufficiendum. Ibidem sunt atria quædam amplissima, in quibus cardinalium conuentus, siue publici, siue priuati, summo pontifice conuocante, haberi solent. Sunt autẽ publici, quibus imperatoris, regum, rerum publicarumq; legati solenni illius illustrissimi consessus applausu excipi consuescunt: priuati verò, in quibus summus pontifex ipsos cardinales in consiliũ de rebus grauissimis, & ad commune bonum Christianæ reipublicæ pertinentibus frequenter adhibet. Sunt deniq; in eodem palatio duo quædam summi pontificis sacella, quæ non mediocria templa dici possunt, in qui-

quibus summus pontifex, statis diebus, illustrissimis omnibus cardinalibus assistentibus, diuinæ rei interesse solet: vt interim omittam festos quosdam dies, quibus in templo Diui Petri, vel in alijs sacrum solene facit. Inter vtrumq; verò sacellum, celeberrimum illud atrium interijcitur, quod regium dici solet, quòd in eo reges ad maximũ pontificem reuerentiæ causa venientes, vel legati ab ipsis missi, celeberrimo magnatum tam sacrorum, quàm profanorum conuentu à Romano pontifice excipiátur: quod quidem omnibus, quæ in artificioso opere requiri possunt, cætera huius palatij tecta, imò & quæcumq; alia longè, multùmq; superat. Huius atrij parietes quadratis quibusdam pretiosorũ, discolorumq; lapidũ, qui miro artificio sunt coagmẽtati, inferiori sui parte nitũtur: superior verò facies artificiosissimis emblematis, auro circumtectis vestitur, quibus varię historiæ, figurę́q; affabrè expressę spectantur: deniq; laquearia concamerata ijsdem auri, colorum, figurarumq; ornamentis decorantur, aspectumq; iucundissimum oculis intuentiũ præbent. In hoc atrio honoris causa à summo pontifice publica omnium gratulatione, atq; lætitiæ excepti sumus, cùm primùm ipsum nomine regum, principumq; Iaponicorum conuenimus. MANCIVS. In lubrico te Michaël versari video, cùm pontificij illius, in primisq; augusti palatij amplitudinem, artificium, spatium, pretiumque oratione contendis exprimere: satius ergo erit superiora attigisse, reliqua audientium iudicijs, sensibusq; relinquere. MICHAEL. Meritò charissime Manci opem mihi laboranti tulisti, dum naufragium veluti reformidans, tanquam ratis in mari immenso, mea veheretur oratio: sed alios non minùs periculosos scopulos ego vereor, cùm video, de omnium celebratissimo templo, quod Romæ Diuo Petro dicatum est, me esse acturum. Sed consilium tuum secutus, orationis vela contraham, securioremq; littoris oram legens, digitos tantùm in eum locum intendam, in quem ingredi mea trepidat oratio: liceat enim mihi hoc exordiolo vti, de magnificentissima illius templi, nunquàm satis laudanda fabrica dicturo. Scire igitur velim vos auscultatores charissimi, quẽadmodum Roma vrbs totius Christianæ religionis caput est, & sacrum domicilium, vnde in dubijs, varijsq; euentibus, responsa velut quædam oracula petuntur, sic etiam rei huius veritatem externo illo signo, hoc est sanctissimo templo, cætera omnia amplitudine, sacrarũ

rerum copia, religionisq; sanctitate superante, ante oculos veluti repræsentari. Quidquid ergo amplum est, quidquid sumptuosè, & affabrè factum, quidquid artificiosè elaboratum, quidquid deniq; humano ingenio hactenus inuestigatum, in eius templi opere contineri, pro cõperto habendum est: & quoniam ex pretio solet excellentia operis, præsertim absentium animis concipi: illud tale est, vt ei fabricæ non solũ amplissimi annui reditus iam à multis seculis sint attributi: verùm etiã pontificijs diplomatis promulgatis, eleemosynæ nunc ducentorum, interdum tercentorum millium aureorum per vniuersam Europã sæpissime corrogatæ: imò & ab ipsis Christianis regibus ex regio ærario ingentes fuerint expensæ factæ; quò fit, vt, cùm iam octogesimus annus à primis iactis fundamentis sit elapsus, nec adhuc opus sit ad mediam sui partem perductum, sestertiûm ter millies fuerit iam consumptum, quæ summa septem vulgares milliones nũmorum aureorũ cum dimidio continet: vnde templi incredibilis magnificentia liquidò constat. Nolo igitur in pelagus singularum rerum describendarum inuehi, vobis templi huius inexplicabilis formam animo effingendã relinquens: solùmq; dicam, in tribus tantùm huius templi sacellis, & ea parte, quę adytũ dicitur, octoginta ferè annos esse consumptos. Singula autem tam ampla sunt, vt non mediocria templa iudicari possint: eo verò artificio, ac pretio, vt hęc cum temporis diuturnitate, quibus sumptuosissimè fabricata sunt, magnopere cõtẽdant. Nõ possum me continere, quin aliquid dicam de adyti altissimo fastigio, quod vulgò cupulam vocant, quod quidem cùm sit rotundum, ita est amplum, & in eam altitudinem ductum, vt, quo ingenio suprema manus illi imponi possit, vix excogitari queat. Hæc verò tam sublimis altitudo, mirũ est, quibus fundamentis nitatur, quibusq; parietibus fulciatur, qui quidẽ ita sunt ampli, vt per mediam eorum latitudinem scalæ ad summum propè fastigium pertingentes, & duo oneraria iumenta capientes, sint confectæ, quibus, iumentis quidquid portari potest, ad fastigij ferè apicem perducitur: reliqua verò grauiora onera artificiosissimo quodam tympano vnius tantùm equi viribus circunducto, vel alio instrumento à duobus solùm hominibus circunuoluto, in editissimam illam altitudinem summa facilitate euehuntur. Obruor materiæ magnitudine, nec plura dicere audeo, tantùmq; addam, sacellorum illorum triũ magnifi-

gnificentiam ex quodá alio minore à sanctissimo pontifice Gregorio 13. extructo colligi posse, quod infra adytum templi sitũ trecentis ferè aureorũ millibus stetit: satis sit ergo dicere, etsi in Europa sunt multa magnificentissima ædificia, de quibus in his colloquijs actũ est, agetur'q; vlteriùs, hæc tamen duo, sacri videlicet palatij, templiq; Diui Petri inter omnia primo esse loco numeranda. LEO. Romanarum rerũ, quas hactenus commemorasti, præter cæteras omnes, præstantia non potuit audientes nos non obstupefacere: cum hac tamen insolita admiratione perseuerat ardens quædam auiditas, plura ex te de Romanis rebus audiendi, quibus videlicet modis conuentus illi cardinalium habeantur, ad summũ pontificem deligendum, quo applausu, populiq; celebritate nouus pontifex primò renuncietur, quibus ritibus, cæremonijs quæ solenne sacrum faciat, quibus sanctorum reliquijs clarissima illa vrbs nobilitetur: quæ omnia video nouos congressus, notaq; colloquia requirere: satis enim, superq; te in primo vrbis Romæ ingressu, sacriq; palatij, & Diui Petri templi descriptione laborasse iudico. MICHAEL. Libẽter omnia in posterũ præstabo, te præsertim alterna quietis ratione habente, vestrisq; animis tã multarũ rerũ narratione nequaquã satiatis.

Prosequitur ea, quæ in Summi Pontificis solẽnibus sacris, aliisq; in locis sũt notata.

Colloquium vigesimum tertium.

LINVS.

AGè nunc Michaël charissime prosequere ea, quæ in vrbe Roma, totius orbis terræ theatro, aspectu, & cõmemoratione iucunda cum socijs notasti: quò enim plura de ea vrbe audimus, eò maiora desideria, vehemẽtioreq; auiditatẽ excitari in animis nostris experimur. MICHAEL. Prosequar amantissime Line quod incepi, etsi verba mihi deesse, orationisq; facultatem, siqua fuit in me hactenus,

ctenus, quotidie magis exarescere sentio. Rediturus ergo ad res Romanas, à sanctißimi pontificis summi Gregorij cōmemoratione diuelli nequaquàm possum: cuius tanta fuit erga nos humanitas, vt postridie eius diei, quo ipsum adijmus, nos ipse per nuntiū inuiserit, & multam vestem sericam, & gausapinam varij generis ad nos miserit, vt nō solùm nobis indumenta iuxta Romanum vsum, sed etiam famulis, & pedisequis conficeremus: cuius vestis tanta fuit varietas, taleq; pretium, vt non potuerimus summi pontificis, quasi amantißimi parentis liberalitatem, magnificentiamq; erga nos non demirari. Elegimus ergo ex amplißima illa copia eam partem, quæ ad vestes nobis conficiēdas sufficere videbatur: cùmq; moderatione debita vteremur, ea tamen fuit muneris oblati æstimatio, vt pars illa tantùm à nobis electa, ad tria aureorum millia peruenerit. LEO. Bone Deus tribusne aureorum millibus æstimata fuit pars illa à vobis accepta? MICHAEL. Ita sanè: nam totum illud, quod nobis oblatum est, decem, aut duodecim aureorum millibus potuit æstimari: nobis tamen visum est non omnino maximi pōtificis erga nos benignitatē aspernari, & officio potiùs, quàm cupiditati satisfacere. Nec verò ea in re tantū summus ille parens erga nos magnificē se gessit, sed etiam ad patrem præpositum Generalem Societatis mille aureos misit, quos in nobis lautè, splendidèq; tractandis insumeret. LINVS. Ex istis sanè argumentis, alijsq; à te commemoratis non dubiè intelligo, quanta sit in Europeis principibus tū opulentia, tū magnificentia, qui tanta largitate dona, ac munera etiā in eos, cū quib⁹ nulla necessitudine, aut familiaritate cōiuncti sunt, quodāmodo profundunt. MICHAEL. Progrediamur iam ex hoc loco, & quæ vlteriùs gesta, ac notata sunt, explicemus. Inuitauit etiam per eundem nuntium nos summus pontifex, vt postero die in templo religiosorum ex Dominicana familia, cui vulgò Mineruæ nomen est, solenni sacro ibidem faciendo interessemus. Solet enim summus pontifex diem illum, qui Angelicæ Annuntiationi ad Beatam Virginem sacer est, in eo cœnobio festum, celebrēq; agere, tum alijs multis rebus, tum etiam multarum pupillarum virginum cum honestis viris matrimonio contracto, ipsius summi pontificis expensis. Postridie igitur matutino tēpore, induti Iaponicis vestibus, primi diei ornatui dißimilibus, ad summū pontificem comitandū profecti sumus, qui innumera

optima-

optimatum sacrorum, profanorumq; frequentia stipatus, ad Dominicanorum templum eques iter fecit: quo in nobilissimo comitatu, ipsius summi pontificis iussu, nobis honorificentissimus locus est designatus: cùm enim cæteri omnes profani optimates antecederent, nos ad eorum calcem, hoc est proximè ad summum pontificem, equis ornatissimis vehebamur. Summum verò pontificem cardinales omnes bini sequebantur: cùmq; templum ingrederemur, vestis suæ sacræ posteriorem laciniam à Mancio, meq; honoris causa gestari voluit: & quoniam in eo loco primùm vidimus, quo ritu pontificium sacrum solenniter fiat, non est à proposito alienum, vobis eam rem tam celebrem, tantaq; maiestate plenam ante oculos breuiter proponere. In primis ergo illud obseruandum est, non quibuscunq; diebus, sed quibusdam festiuioribus, summo pontifice cum cardinalibus præsente solennia sacra peragi: nam cæteris vel priuatim sacrificat, vel sacrificio interest. Quoties ergo sacra pontificia celebrantur, vel in altero sacri palatij sacello, vel in templo alio consecrato Diuo illi, cuius festus dies agitur, cardinales omnes summum pontificem comitaturi, ad sacrum palatium confluunt, quos pontem arci Sancti Angeli proximum traijcientes, ex ipsa arce bellicorum tormentorum festiuus sonitus, tibiarum iucūdus concentus, tubarum lætus clangor prosequitur. Cùmq; cardinales hi illustrissimi annua vectigalia habeant amplissima, maximumq;, & ornatissimum non solùm familiarū, sed etiam antistitum, & patritiorum comitatum, mirum est, quæ hominum turba, tum temporis ad sacrum palatium conueniat. Summum ergo pontificem prodeuntem cardinales omnes magna corporis inclinatione venerantur, quos hilari, ac læto vultu accipit, nulli tamen vnquā caput detegens: sic enim pontificiam maiestatem decere, iam à multis seculis vsus docuit. Cum hoc igitur ornatissimo comitatu summus pontifex ad eum locum procedit, in quo pontificales, ac sacras vestes solet induere, quibus ornatus cardinalibus omnibus binis antecedentibus, eorumq; laciniam à ministris sacerdotibus manu tenentibus, summus ille pater pontificali sella ab octo hominibus gestata vehitur: quòd si pedibus iter ingredi vult, duo grauissimi cardinales ipsius assecla ad latera eius procedunt, grauissimo omnium dynasta profano laciniam eius post terga ferente, qui plerunq; legatus imperatoris esse solet: summū verò pontificē

 iter

iter facientem, quotquot obuij sunt, flexis genibus suppliciter venerátur: quibus ille, manu dextera crucis signo facto, cælestia, ac sempiterna bona precatur. Cùm ergo ventum est ad sacram aram, vbi sacrificium peragendum est, summus antistes pontificali sella designata, ad quam sex gradibus conscenditur, primus omniū sedet: mox duo cardinales diaconi sedilia hinc, & inde collocata occupant: inferiùs reliqui omnes cardinales in scamnis maioribus, ad quæ vno gradu scanditur, sedem obtinent, eo ordine dispositi, vt primùm episcopi cardinales, deinde presbyteri, posteà diaconi in alio scamno sedeant. In remotioribus verò subsellijs consident episcopi omnes, siue pontifices, qui cardinalium honore nondum sunt donati: deniq; summi pōtificis latus implent stantes imperatoris, regumq; omnes legati, qui etsi, sacro in longius tempus producto, non possunt non ita stantès summopere defatigari, eū tamē locū in magno honore ducūt, quòd nomine regum, principumq; suorum summo pontifici sint veluti subsidio, & custodiæ. Sedibus occupatis, antequam ad preces, & sacrū accedatur, cardinales omnes summo pontifici solennem quandam, & horum contentuum diebus vsurpatam reuerentiam exhibent: cuius modum breuiter sic accipite. Surgit in primis cardinalis ille, qui primum locum obtinet, cui etiam secundus assurgit, & post reuerentiam mutuò exhibitam, primus ille, altero sedente, palla à ministro sacerdote rectè composita indutus, & longo ipsius tractu, grauiq; forma magnam maiestatem præ se ferens, ad aram accedens suppliciter corpus inclinat, deinde ad summum pontificem conuersus simili corporis inclinatione ipsum summissè veneratur: postmodùm gradus cum magna grauitate conscēdens, ad manū summi pontificis exosculandā summisso corpore accedit, quam tamen ille sacra sub veste tegit: quo facto eadem maturitate ad locum redit, quem secūdus sequitur, atq; ita omnes eodem ritu, cæremoniarūq; obseruatione reuerentiam eam summo pontifici ostendunt, quæ sanè oculis, atq; animis intuentium, resq; diuinas perpendentium iucundissima est. Hoc absoluto actu, diuinarum precum, sacrificijq; fit exordium, quibus in rebus quales, & quàm varij sint ritus, quàm multiplices cæremoniæ, qualis vocū, instrumentorumq; concentus, quantus sacrarum vestium ornatus, & quàm incredibile pretium, ex alijs à me superiùs cómemoratis de cele-

lebritate rei diuinæ coram regibus factæ, vos ipsi potestis conijcere: omnibus enim his summus pontifex longè, multòq; ornatiùs, & splẽdidiùs vtitur: adeò vt nihil in terris videatur esse, quod ita cælestem illam suauitatem, maiestatem, bonorumq; omnium affluentiam sub aspectum subijciat. Quid ego vobis hoc loco agam de sacra summi pontificis supellectile, de vasorum aureorũ multitudine, de vestiũ pretiosissimarum varietate, atq; æstimatione: de infinito gemmarũ, atq; vnionum numero, quo omnia hæc opera sunt referta? Satis sit dicere, hæc nobis intuentibus stupenda visa fuisse: cuius rei non leue erit argumentum, quòd vna tantùm vestis sacra olim summo pontifici Leoni decimo ab Emanuele felicissimo Lusitanorum rege dono data, cẽtum aureorũ millibus steterit, trecentis verò millibus tiara quædam, quæ capitis ornamentum est, triplicem coronam mutuò connexam continens: quam tamen superat altera quingentis aureorum millibus æstimata, quarum artificiosum opus multis pretiosissimis gemmis, & vnionibus intextum describere longum est. LINVS. Quotidie magis Europeam opulentiam admiramur, cuius tam multa argumenta, in diesq; grauiora à te proferuntur: iamq; animis nostris infixum est penitus, regionem illam omnium & locupletissimã, & felicissimã esse. MICHAEL. Postquàm ad eum modum, qui à me propositus est, sacrum eo die in eodem beatæ Virginis templo ritè fuit factum, solenni etiam pompa matrimonium celebratum est inter centum, & sexaginta pupillas virgines, & homines honesto loco natos, Sodalitate quadam, quæ ab eiusdem virginis Annũtiatione nomẽ habet, accõmodatã dotem coniugibus tribuẽte, ipsóq; summo pontifice opitulante: quod quotannis facit non sine maximis expensis. Cũ verò etiam inter patritios, & graues viros, qui tũc adsunt, ad earundẽ pupillarũ adiumẽtũ eleemosynæ corrogari soleant, ne morẽ illũ nos ignorantes, ideoq; pecuniam in promptu non habentes, omisso illo genere officij, vrbanitatis numeros præterire videremur, summus põtifex Gregorius pro paterna in nos beneuolẽtia pecuniã adduci, nobisq; clàm dari iussit, quã postmodùm eleemosynarũ coactoribus offerremus. quod fecimus cõmune illud officium grauium virorum præstantes. Qua in re summi pontificis de nostris rebus pia, parentisq; veri solicitudo, & cura manifeste fuit nobis, cæterisq; id scientibus comperta: cùm rei e-

tiam

etiam minimæ ad nos pertinentis in tanta curarum sui muneris multitudine recordaretur. LEO. Laudo sanè, & summopere probo paterna viscera summi pontificis tum erga vos metipsos, tum præsertim erga puellas parentibus orbatas, quibus si non ita subueniret, possent profectò in maximum & animi, & famæ periculũ incidere. MICHAEL. Quod attinet ad benignitatem summi pontificis, & pastoris erga commissum sibi gregem, eam meritò potes non solùm laudare, sed admirari: si perpendas ingentes sumptus ab ipso factos, quibus non modò Romanæ reipublicæ necessitatibus diligẽter subuenit, sed etiam multarum aliarum prouinciarum, quæ per orbem sunt sparsæ, inopiam subleuat, & in varijs miserijs, & calamitatibus constitutis certissimam opem ferre solet. Id autem vel ex eo maximè intelligetis, quòd solus summus pontifex Gregorius decimus tertius in diuersis locis viginti collegia, seminariaq; instituerit, in quibus ingeniosi, honestiq; adolescentes educarẽtur. Nec verò Romanus põtifex solus hæc pia opera, & vtilia reipublicæ exercet, verùm etiam cardinales, alijq; præsules, principesq; Christiani eius exemplum imitati, in pijs operibus exercendis, necessitatibusq; miserorum subleuandis, magnam operam, diligentiamq; collocant. LINVS. Inde absq; dubio ego conijcio, quantũ differat Christiana respublica ab Ethnicis nationib' fidei luce carentibus, quantumq; in ea charitas, beneuolentiaq; in omnes homines vigeat: quàm ferinam verò, immanemq; naturam habeant illi, qui Christianæ religionis documentis nondum sunt exculti. MANCIVS. Rectè equidem discrimen istud colligis: sicut enim arbores, prima veritate testante, aliæ ab alijs fructibus internoscuntur, bonæ quidem bonos fructus: deteriores verò insuaues, aut parum iucundos fructus procreantes: non minùs Christiana religio, pietatis, & misericordiæ fœtibus, & fructibus decorata, longè multumq; differt ab Ethnica superstitione, nihil aliud nisi sentes, spinasq; sæuitiæ, & crudelitatis proferente. MICHAEL. Pergamus vlteriùs, & quæ restant de Roma vrbe, prosequamur: de qua siue vetera, siue noua agamus, profundum pelagus ingrediemur, si velimus omnia sigillatim persequi: qualis enim vetus Roma fuerit, ipsæ ædificiorum ruinæ, operumq; vestigia manifestè significant, ad quæ intuenda, ex multis terrarum partibus conuenientes homines, non possunt non tali conspecta magnificentia

obstu-

obstupescere. Id ipsum testãtur etiã plerīq; libri, præsertim ille de mirabilibus Romæ conscriptus, & typus alius celeberrimus veteris vrbis Romæ excusus, quorũ vtrumq; opus à nobis allatum facilè conspicere potestis. Commendat summoperè celebritatem illius veteris vrbis frequentia hominum libris tradita, quorum numerus ad sexies decies centena millia peruenisse quondam dicitur: fabricarum verò moles ita fuerunt admirabiles, vt etiam ipsis spectatis vestigijs, incredibiles videantur. His tamen omnibus fidem facit clarissimæ illius quondam vrbis potestas, ac dominatus, quæ maximæ, & præcipuæ orbis terrarũ parti tunc imperabat. Quod verò ad nouam Romã attinet, est absq; dubitatione vna ex maximis, & frequentissimis Europę vrbibus, quòd nisi tot hortis, pomarijs, septisq; abundaret, primum frequẽtiæ, & magnitudinis locum sine controuersia teneret: præsenti tamen situ, & cultu considerato, populi frequentia nulli videtur cedere; ædificiorũ verò magnificentia omnibus antecellit. Nam præter ea, quæ à me superiùs de pontificio palatio, ac Diui Petri templo dictæ sunt, extant etiã alia multa eiusdem summi pontificis palatia, præsertim illud, quod à Diuo Marco nomen habet, operisq; amplitudine, & pretio magnificentissimum est. Singuli item cardinales suas habent ædes amplissimas: præsules præterea cæteri, & regum legati, reliquiq; dynastæ, qui Romæ fixam sedem habent: nec solùm domos, habitationi destinatas, sed etiam alias multas voluptati, delicijsq; accõmodatas posident. Ad hæc accedit cœnobiorum, parthenonum, templorumq; numerus simul cum xenodochijs, nosocomijs, alijsque pietati dedicatis locis, quæ ducentenum numerũ explere dicuntur: nostro tamen arbitrio, multò plura sunt. Hæc autem omnia loca quàm sint magnifica, quali supellectili aurea, atq; argentea abundent, quàm pretiosam vestem habeant, vix à me potest explicari. Cùm enim varij dynastæ, principes, & cardinales ea opera suis sumptibus extruenda curauerint: mirum est, quantum in illis laboris, facultatumq; posuerint. Quid dicam de his, quæ ad profanũ apparatum pertinent, quæ non minùs mirabilia sunt? Cùm enim Romam Vrbẽ negotiorũ causa ex omnibus Europæ partibus multitudo magna hominum confluat, nemo est, qui & frequentiam, & varium apparatum, & multiplicem cultũ posit exponere: sola namq; lecticæ curules, quę à duobus, vel quatuor equis vehi solent,

ter mi-

ter millesimũ circiter numerũ explent. Cùm verò nõ solùm negotia, verùm etiam nuntij ex omnibus terrarum partibus Romam deferantur, nihil per Europam, imò per totum orbem terrarum geritur, quod nõ quàm citissimè Romæ cognoscatur: vnde fit, vt orbis terræ theatrũ dici soleat. Cùm deniq; Romanus pontifex tanquam omnium maximus, & supremus omnibus sacerdotum, religiosorumq; hominum ordinibus præsit, quantus sit eorundem hominum huius notæ numerus, vix credi potest: sex namq; propè millia sacerdotũ ex ordine Diui Petri, nec multò pauciores, qui regulares appellãtur, Romæ esse perhibentur. Quot verò sint horum hominum domicilia, ex hoc vno testimonio potestis colligere: nam cùm Societas IESV vix quinquagesimũ suæ institutionis annũ habeat, octo integra domicilia Romæ obtinet. LEO. Octo ne possunt esse vnius tantùm religiosæ familiæ in vna vrbe habitacula? MICHAEL. Tot profectò sunt ea, quæ vobis breuiter enumerabo. Primum domicilium est domus ea, quæ professorum dicitur, in qua pater præpositus Generalis totius Societatis cum consiliarijs, assistentibus, alijsq; nonagenarium numerum explentibus habitat: omnesq; hi ex emendicatis eleemosynis aluntur. Habet hæc professorum domus egregium quoddam templum, sumptibus illustrissimi cardinalis Alexandri Farnesij exædificatum, in cuius operis structura cẽtum, & viginti millia aureorum expensa fuisse, constat. Est quidem hoc templum amplum, vno tantùm tecto coopertum, multis tamen sacellis ex vtroq; latere decoratum, præsertimq; adyti operosissimo fastigio, siue, vt vocant, cuppula, vestibuliq; artificiosissimo opere exornatum. Postquàm autem profecti sumus, audiuimus, sacella, quæ in vtroque latere huius templi sunt, singula à singulis illustrissimis cardinalibus extruenda sumi, & curari: quorum cùm sint amplissimæ facultates, facilè intelligi potest, quàm præclarum, & magnificum totum illud templi opus sit euasurum. Est quidem nunc pars illa habitationi patrum destinata, ex multis antiquis domibus, vtcunq; coniunctis mediocriter coagmentata, sperant tamen patres fore, vt breui tempore eiusdem illustrissimi cardinalis magnificentia, vel alterius similis principis viri facultatibus, deintegrò ædificetur. Secundum patrum domicilium est collegium Romanum, cuius fundator, præcipuusq; instaurator fuit summus pontifex Gregorius decimus tertius: cùm enim sanctissi-

ctissimus ille pontifex intellexisset, quanta ex eo collegio fructus vbertas non solùm in Romanos ciues, sed etiam in totá Christianá remp. emanaret, cognouissetq;, neque reditus esse vlla ex parte sufficientes, nec opus ad habitationem accómodatũ, vtriq; rei benignissimè prouidere constituit. Nam quod attinet ad ædificium, centum, & triginta millia aureorũ in scholis, & prima habitationis parte ædificanda consumpsit: vnde colligetis, post fastigium impositum opus fore ex totius Vrbis sumptuosissimis. Auxit deinde ita reditus, vt annua huius collegij vectigalia nunc duodecim millib⁹ aureorũ æstimentur, alanturq; in eo centum, & quinquaginta ex Societate: qui tamen numerus trecentissimum expleturus est, cùm per operis exædificationem licuerit: vt ita faciliùs ex eo Societatis seminario plures aliæ coloniæ per totum orbem proseminari possint, proseminatæq; numero, & auctoritate Sociorum augeri. In eo autem Sociorum, qui nunc collegiũ incolunt, conuẽtu, illud non parũ est tum admirabile, tũ aspectu iucũdũ, quòd ex tam multarum nationum fratribus numerus ille in vnũ corpus coalescat, vt, cùm cardinales aliqui ad prandium inuitantur, sæpe in priuatis, domesticisq; concionibus, quæ in cœnatione haberi solent, duodeuiginti, imò & viginti linguarum idiomata audiantur: quæ tamen tota multitudo eo est charitatis vinculo cõiuncta, vt planè collegium illud inhabitantis Spiritus sancti domiciliũ videatur. Tertia Societatis domus est ea, quæ probationis, siue tirocinij dicitur, in qua rudes adhuc, & recẽtes ex humana colluuione fratres ad virtutis studiũ, animiq; puritatem exercentur. Erant eo tempore numero nonaginta, præter alios decem antiquiores, qui tum domui, tum negotijs præerant. eius domus fundatrix fuit ducis Pullani vxor, clarissima fœmina, & ex Aragoniorum regum sanguine orta, materq; illustrissimi ducis, Romaniq; dynastæ Marci Antonij Columnæ. Quartum domicilium est ea domus, quæ vulgò Pœnitentiaria dicitur, & in suburbio iuxta Diui Petri templum sita est, in qua triginta ex Societate aluntur, vt variorum hominum Romam tanquam sacrorum fontem, criminum expiandorum causa confluentium, confessiones audiant, & grauissimis animorũ vulneribus opportunis remedijs medeãtur: quod tanquam magni momenti munus summus pontifex Pius quintus Societati commisit, eiusq; domus vectigalia Gregorius decimus tertius

Kk mag-

magnoperè auxit. Quintum Societatis domiciliũ Romæ est collegiũ, quod Germanicum dicitur, quod tempore Iulij tertij pontificis maximi industria, & cura patris Ignatij primi Societatis fundatoris institutum est, vt in eo Germanici adolescentes educarẽtur, ad Germaniam prouinciam magnoperè hoc tempore laborantem, bonis institutis ex ipsa propè pernicie vindicandam, ad melioremq; frugem restituendam: cuius rei cùm non pauca initia vidisset, expertusq; fuisset Gregorius decimus tertius, vectigalia viginti millium aureorum illi collegio addidit: ex quibus nunc ducenti conuictores ibi viuũt, & viginti quinq; ex Societate, qui vniuersam illam familiam administrant, & ex tota Germania lectissimos adolescentes, vt ibidem educentur, euocant, posteaq; bonis artibus, moribusq; instructos à multis, varijsque illius regionis pontificibus ad multa, honorificaq; munera inuitatos in patriam cum summa laude remittunt. Sexta domus est seminarium Romanum, ex decreto Tridentini concilij, summiq; pontificis autoritate institutũ, ad bonum, vtilitatemq; diœcesis Romanæ: quod similiter in alijs Europæ diœcesibus seruatur, adolescentibus in communibus seminarijs ad pietatem, bonarumq; artium studium eruditis. In hoc autem Romano seminario sexaginta tum tẽporis erant, qui ibidem educabantur, matura ætate sacris initiandi, præter multos alios extra hunc numerũ, quibus, precib⁹, rogatuq; optimatum Romanorũ ibidem conuiuere, non tamen ex communibus seminarij vectigalibus, sed ex proprijs, est permissum. Hi eo tempore centum, & quinquaginta numerum explebant. Septima Societatis domus in ea vrbe est collegium Anglicanum, Anglici regni vtilitati, & commodo dedicatum. Est enim Anglia insula quædam valde nobilis, in Oceano è regione Galliæ ad Septentrionem sita, amplissimum quoddam regnum efficiens: cuius regina prauis hæreticorum erroribus imbuta, populum illum magna ex parte in eandem perniciem traxit. Cùm ergo summus põtifex, sacra in ea insula perturbata esse, intelligeret, iuuenes Anglicanos, religionis integritate, ingenioq; præstãtes, in hoc seminario educari voluit, vt bonis artibus, moribusq; imbuti, patriã repetentes, è ciuiũ suorũ animis errores extirparẽt, vitamq; suam, pro Dei gloria, Christianaq; veritate tuẽda, quibuscũq; periculis obijcerẽt, id quod ex ipsis iam aliqui præstiterunt, ante oculos habentes insigne, recensq;

exem-

exemplum patris Edmundi Campiani, aliorumq; ex Societate, qui nuper, sanguine in ea prouincia pro Christo fuso, non solùm sibi immortalem gloriam pepererunt, sed Societatem ipsam summoperè illustrarunt. Assignauit igitur summus pontifex locū huic seminario in æde Diui Stephani rotundi, eidéq; sex millia aureorum annua donauit, in quo iam tunc præter eos, qui ex Societate seminarium curabant, quinquaginta conuictores numerabantur. Octaua, & vltima domus est collegium Maronitarum, qui partim Græci, partim Chaldæi in terris Turcarū ditioni subiectis, ex Christianis tamē nascētes, Romam vrbem, veritatis meliùs cognoscendæ studio se conferre solēt, & in eo seminario nutriti, magnā vtilitatem suæ nationis hominibus importare possunt. Hos etiam summus pontifex Societatis vigilantiæ, curæq; commisit, quò maiores progressus in bonis artibus, moribusq; facerent. LEO. Magna quidem est, vt modò assequor, Societatis authoritas apud summos pontifices, qui res tam varias, tantique momenti patrū curæ, gubernationiq; committunt. MICHAEL. Quid? si ipsos summos pontifices Gregorium decimū tertium, & Xistum.V. Societatē vnā ex Christianæ Reipublicæ colūnis, & firmamētis appellantes audiuisses. LINVS. Felix Roma vrbs, cui tot rebus sacris, diuinisq; ornatæ, ille etiam felicitatis cumulus accessit, quòd tā multis patrum domicilijs potiatur: nos verò longè deterioris conditionis, quibus in multis oppidis, vel pagis vix vnū aliquando patrem habere fas sit. MICHAEL. Non est ita misera nostra conditio iudicanda, imò potius felix, cùm centum, & quinquaginta patribus ex Societate, per totam Iaponiam dispersis fruamur, speremusq; fore, vt numerus hic in dies magis augeatur, patrumq; solicitudine tota hæc nostra regio, omnesq; eius populi Christianā religionem amplectantur, imò & amplissimum Sinarum regnum, Christianorum regnorum numero adiungatur. Sed vt ad narrationē redeam, omnes has Societatis domos nos ipsi percurrimus, in quibus quàm humaniter excepti, quàm honorifice habiti, quàm lautè diuersati simus, non est quòd sigillatim dicam. Peculiariter tamen, quasi trabali clauo fixum est in animis nostris beneficium illud, quod ex hospitio domus professorū accepimus, eiusq; religiosissimi domicilij memoria, in quo tum à reuerendo patre præposito Generali, tum à cæteris grauissimis Societatis patribus, tam a-

manter, beneuolèq; nobiſcum actum eſt, vt nunquàm è memoria excidat. Eſt hæc domus profeſsorum, cæterorum omniũ collegiorũ, domuumq; Societatis parens, & veluti quoddam caput, vnde in reliqua Societatis mēbra vis tota, moderatioq; deriuatur. Hanc primam fundauit ſanctiſsimus pater Ignatius, Societatis primus author, & inſtitutor: in eaque, poſt ſtabilitam, confirmatamque Societatem, ſedecim annos cum ſumma laude ſanctitatis, & religionis viuens, ſanctiſsimèque extremum diem agens, virtutum ſuarum ad æternam memoriã preſſa veſtigia reliquit. In eadem reconditum eſt eius ſanctum cadauer, & in ſacello maximo mira patrum iucunditate ſeruatum. Eadem domus certa eſt ſedes præpoſitorum Generalium, qui mortis caſu interueniente, mutuò ſibi ſuccedentes, Societatem hactenus egregiè adminiſtrarunt. Fuit autem ſecundus poſt Ignatium, pater Iacobus Lainez, vir non ſolùm virtute, ſed etiam ſapientia inſignis. Tertius pater Franciſcus Borgia, quem ſuperiùs dixi, ad præclaram nobilitatem, ſummam etiam ſanctitatem adiunxiſſe. Quartus Pater Euerardus Mercurianus, in gubernanda Societate, rebuſq; ad eius inſtitutum pertinẽtibus componendis, prudentiæ ſingularis. Quintus deniq; pater Claudius Aquauiua, in quo reliquorum omnium dotes ſimul coniunctæ maximè enitẽt: qui etiam nos Romã petentes beneuolẽtiſsimè excepit, & paterno amore complexus eſt. Ibidem locum habent quatuor illi conſiliarij, qui Aſsiſtentes communi vocabulo appellantur, cum quibus res omnes magni ponderis, & momenti præpoſitus Generalis communicat, maturèque adhibito conſilio, quid ſit agendũ, decernit. In hac habẽtur comitia totius Societatis, præpoſito Generali diem ſuum obeunte, confluentibus eò ex ſingulis Europæ prouincijs præpoſitis prouincialibus, cum duobus electoribus. Cùmque in Europa Societatis prouinciæ ſint vndeuiginti, facile eſt videre, quàm florens profeſſorum patrum multitudo ad eam electionem conueniat. Ad eandem domum tertio quoq; anno concurrunt omnium prouinciarum procuratores, & conuentu habito cum patre præpoſito Generali, de rebus omnibus dubijs, ac difficilibus diſſerunt. Cùm autem Societatis mos ſit, vt ſingulorum patrum, fratrumque cum præpoſitis, præſertim Generali, tanquam membrorum cum capite maxima ſit communio, idque per crebras literas, nunciosq; fiat: mirũ eſt, quàm frequentes epiſtolæ

ex to-

ex tota Societate domum hanc deferantur: quanta ſit negotiorũ multitudo, quanta in illis expediendis diligentia cum tranquillitate coniuncta, quàm multæ literæ in varias prouincias ſcribantur, reſcribanturq;. Ad quarum omnium rerum promptam expeditioné, patri præposito Generali eſt à ſecretis quidam alius exercitatiſsimus pater, qui res omnes ad tabularium pertinentes curat, & cum alijs socijs, epiſtolis omnibus conſcribẽdis præeſt, ita vt in nullo negotio mora, procraſtinatio ve reperiatur. Hinc fit, vt omniũ, quæ in Societate geruntur, præpoſitus Generalis exploratam habeat cognitioné, nulliuſq; vel tyronis etiam recèns in Societatem cooptati, vel nomen, vel naturæ, virtutiſq; notitia eum prætereat: tam deniq; in rebus omnibus remotiſsimis, quales ſunt noſtræ Iaponicæ, perſpiciendis, pertractandiſq; ſit verſatus, quaſi cunctis præſens adeſſet. Quam ob cauſam non immeritò domus illius ordinem, & adminiſtrationem ſumus admirati. Nec verò ſolùm eam domum incolunt, qui communem hanc Societatis gubernationem tractant, ſed etiam multi alii doctiſsimi, religioſiſsimiq; patres, qui confeſsionibus audiendis, concionibus habendis, ſacris literis ex ſuggeſtu explicandis, calamitoſorũ deniq; hominum miſerijs leuandis, magnam populo Romano vtilitatem important: ideoq; apud ipſum ſummum pontificem, cardinales, Romanos dynaſtas, cæteroſq; omnes in magna ſunt gratia, & veneratione. Magnam etiam nobis iucunditatem attulit Romani collegij aſpectus, tum propter fabricæ magnitudiné, tũ propter collegarũ concordẽ illã multitudiné, tũ deniq; propter bonarũ artiũ multiplicé inſtitutioné: quæ omnia tã multos côuictores poſtulát, vt in collegio illo, cùm perfectũ fuerit, trecentos, vt dixi, ex Societate alendos eſſe audierimus. Nam præterquàm quòd ſit illud præcipuũ Societatis ſeminariũ, traduntur diſcipulis tam multæ artes, vt magnus etiam magiſtrorum numerus requiratur: præter linguam enim latinam, cuius ſtudioſi in varias claſſes diſtribuũtur, Rhetoricæ, Dialecticæ, Philoſophiæ, Mathematicarum diſciplinarum, linguæ Græcæ, & Hæbraicæ præcepta exponuntur: explicatur etiam Sacra ſcriptura, agitur de Controuerſijs contra hæreticos, deniq; tota illa doctrina, quæ Caſuum conſcientiæ dicitur, & moralem Philoſophiam, bonamq; vtriuſq; iuris partem continet, vna cum ſpeculatrice Theologia appoſitè enucleatur. Auditores auté, harum bonarũ artiũ ſtudioſi, ad duo millia ferè numerantur: inter quos præter alias hone

 ſtas

ſtas exercitationes, eſt quædam fraterna inſtituta Sodalitas, quæ à Beatæ Virginis Annunciatione nomen habet, & multis priuilegijs à ſummo pótifice eſt donata, multoſq; iam ex ſe nó ſolū egregios parochos, ſed etiam pontifices protulit, eamq; multæ aliæ per alias Academias inſtitutæ, rectiſq; operibus intentæ imitantur. De fabrica illius collegij tantùm illud dicam, nobis ſummoperè placuiſſe inter alia, quoddam atriū ampliſsimū, in quo ſcholaſticæ actiones habentur: cuius parietes ornati ſunt egregijs picturis eorū omniū collegiorū, & ſeminariorum, quæ ſanctiſsimus pontifex Gregorius decimus tertius inſtituit, eiuſq; tam præclarè meriti fundatoris memoriā hoc egregio monimēto conſeruant: inter quæ peculiari iucūditate nos affecit aſpectus noſtrorū Iaponenſiū, quorū effigiem ibi depictam recognouimus. Quid ego vobis dicam de alijs, quibus vrbs illa clariſsima exornatur? quæ infinitum erit numerare, præſertim ſi de ſanctorum reliquijs agam. Nam cū Roma ſit tanquā caput Chriſtianæ religionis, ſedeſq; ſummi pontificis à Deo præſtituta, voluit etiam, vt celebratiſsimis quibuſq; Chriſti, ſanctorumque reliquijs exornaretur. Conduxit item ad hoc ſummorum pontificum diligentia, qui omnia Chriſtianæ religionis monumenta ad illud orbis terræ illuſtriſsimum theatrum diligētiſsimè cóquiſita comportarunt: adeoque ſemper vrbs illa his diuitijs abundauit, vt in omnes alias ferè vrbes ex hoc theſauro multa, pretioſiſsimaq; dona deprompta diſtribuerit, & adhuc ampliſsimum peculium conſeruet. In primis enim quod attinet ad Chriſti inſignia, Romæ eſt ſanctum illud Præſepe, quod Chriſtus ex Beata Virgine natus diuino corpore ſuo ſacrauit: Panniculiq; aliqui, quibus primū à Sanctiſsima matre contectus eſt: Subucula, quam induit: Columna, cui incumbens in templo Hieroſolymitano cócionatus eſt: in qua talis, ac tāta diuinitus data vis adhuc permanet, vt omnes prauo aliquo ſpiritu arrepti, eius tactu facilè liberentur. In eadem vrbe eſt Menſa illa, in qua Chriſtus poſtremam cœnam cum Apoſtolis egit: Linteum, quo eorum pedes abluit: vnus ex triginta Denarijs, quorum cupiditate ductus impius Iudas, Deum, magiſtrumq; ſuum prodidit: Columna, ad quam religatus, pro nobis flagellis cæſus eſt: nonnullæ Spinæ ex illo aſpero diademate, quod in eius ſanctiſsimum caput fuit inſertum: Purpura, quæ eius ſanguine fuit reſperſa: Arundo, qua eius venerandum caput fuit

percuſ-

percussum: scalæ viginti octo graduum, quibus ad atrium Pontij Pilati ascendit, sanguineis guttis ex sacro eius corpore decidentibus interlitæ: Sudarium, quo vultus eius sanguine madefacti imago expressa est: multæ partes illius sacri Ligni, ex quo pro nobis pependit: vnus ex Clauis, quibus transfixus fuit: Inscriptio illa ex literis Hebræis, Græcis, & Latinis ad crucis verticem apposita, quæ illum regem esse Iudæorum testabatur: Spongia, quæ felle, & aceto imbuta, sugenda illi oblata est: Ferrum hastæ, qua sacrum pectus fuit transfossum: fragmenta aliqua ex sacro Sepulchro, quod sanctissimum Christi cadauer recepit: Columna in duas partes diffracta, cùm Christus in cruce extremũ spiritum profunderet: quæ omnes cruciatuum acerbissimorum reliquiæ, pretiosaq; nostræ salutis pignora in varijs templis cum maxima veneratione custodiuntur, & à nobis, non sine summa animorum commotione, sunt conspecta. Erga quæ omnia tanta est Christianorum pietas, vt Scalarum sanctarum, de quibus dixi, cùm ex durissimo marmore sint confectæ, gradus magna ex parte sint exesi: tanta est genibus flexis ascendentium assidua multitudo! Ibi etiam videre licet guttam sanguinis, quæ ferreis clathris tecta est, in qua digiti tam frequenter imprimuntur, vt in ipso lapide foramen non mediocre sit effectum, gutta tamen sanguinis suum adhuc colorem conseruante. Quid dicam de Sanctorum reliquijs, quæ magnoperè etiam eandem vrbem nobilitant? in ea enim piè, reuerenterq; custodiuntur sacra cadauera Apostolorum Petri, & Pauli, quorum venerabilibus truncis, & capitibus, eorundem Apostolorum, & Diui Ioannis Lateranensis templa decorantur. Nec minùs celebria sunt ea loca, in quibus ipsi gloriosam mortem occubuerunt; quo enim loco Diuus Petrus in crucem sublatus est, templum extat Franciscanæ familiæ, eidem Apostolo dedicatũ, quod à mõte, in quo situ͂ est, Mõtorij nomẽ accepit. Quo verò Diuus Paulus iugulatus est, vltra egregiũ templum, tres illi celebres fontes cernuntur, qui ex tribus locis capite ipsius mirabiliter saliente tactis, adhuc profluunt: quorum aquam mentibus, corporibusq; salutarẽ nos ipsi hausimus, nobiscumq; detulimus. Ibidem sunt corpora Apostolorum Simonis, & Iudæ, Philippi, Iacobi minoris, & Bartholomæi: capita Apostolorum Andreæ, Iacobi maioris, & Lucæ Euangelici scriptoris, cadauera etiá sanctorũ Stephani protomartyris, Laurentij, & Timothei: Diuorũ

item

item Leonis primi, & Gregorij magni summorum pontificum: nec non Diui Hieronymi, & Diui Ioannis Chrysostomi, aliorumq; sanctißimorum pontificum, Christianæq; veritatis professorum. Sed quid de martyribus loquar? Cùm enim Roma vrbs quondam caput imperij Romani fuerit, in eaq; imperatores, nondum Ethnica superstitione relicta, semper habitauerint, & plerique ex illis grauiter Christianum nomen fuerint insecuti: mirũ est, quas strages ediderint, quantaq; adhuc extẽt Ethnicæ crudelitatis, Christianæq; fortitudinis testimonia. Hæc sunt sacra cadauera, ossaq; siue integra, siue etiá in partes diuisa multorum martyrum: qui vel in rogum coniecti, vel gladijs contrucidati, vel vncis ferreis dilaniati, vel deniq; alijs tormentorum generibus affecti, Christo vitas, animosq; reddiderunt. Testantur idem multa loca ipsorum martyrum, sacro sanguine adhuc perfusa, præsertim putei quidam, in quos Christiani viri, & fœminæ martyrum ipsorum cadauera, & sanguinem, quem colligere poterant, venerationis causa recondebant. Testificantur deniq; idem adhuc extantes cryptæ, ad quas sanctißimi viri confugientes, conspectumq; tyrannorum vitantes, in latebris, & squalore diu pro Christo versabantur. Ex hac reliquiarũ multitudine in ciuium Romanorum, externorumq; animos mira pietas redundat. Cùm enim tam multa sint templa, diuinarumq; rerum sacraria, tanta est hæc religiosa loca frequentantium multitudo, præsertim cùm populo videnda ostenduntur, vt eam ipsamet templa vix capiant. Eadem religio obseruatur erga cereas illas imagines diuini Agni, idest, Christi formam præ se ferentes, quæ summo pontifice pontificatũ ineunte, & posteà septimo quoq; anno confectæ, ab omnibus diligenter quæruntur, & appetuntur. Idem intelligite de globis sacris, siue piacularibus, qui etsi ferè quotidie à summo pontifice instituuntur, mira tamen semper auiditate postulantur. His omnibus accedit innumera quædam miraculorũ editio, quæ Deus Optimus Maximus tum sacris reliquijs adhibita diuina vi, tum etiam Christianorum pietatem, religionemq; intuens sæpe spectanda, & intuenda præbet, quibus pleni sunt libri, plenæ populorum voces, plena Christiana respublicã. Quo fit, vt hæc à me commemorata, adiuncta summi pontificis, cardinalium, aliorumq; præsulum, & religiosorum virorum, quibus Roma referta est, authoritate, vitæq; sanctimonia, Christianã veritatem certißimè contestẽ-

tur

tur, nosq; eam tam multarũ rerũ aspectu firmissimè in animis insitã, in patriã referamus. LEO. O vos felices, qui nõ solùm oculis ista vidẽtes, tãtã fidei firmitatẽ estis consecuti, sed efficitis, vt ex vestra auditione in mẽtibus etiã nostris multò vehementiùs roboretur. MICHAEL. Ita sanè est: sed quid nũc agã de septẽ illis tẽplis celebrarissimis, quæ, causa veniæ peccatorũ consequendæ, ab õnibus percurri solent? Sũt autẽ D. Petro. D. Paulo. D. Ioanni Lateranensi, Sanctæ Mariæ maiori, Sãcto Laurẽtio extra muros, Sãcto Sebastiano, Sãctæ cruci Hyerosolimitanæ consecrata: quæ omnia dum percurrimus, vixi dici potest, qua beneuolentia à sacerdotib⁹, & religiosis illa incolentib⁹, simus habiti. His adiũgite tẽplũ aliud celeberrimũ Sãctæ Mariæ rotũdæ, quod cùm sit amplissimum, centum videlicet, & nonaginta palmos latum, altumq;, fornice quodam perfecti semicirculi formã habẽte, operitur, in cuius summo culmine sphæra quædam est specularis, qua lumẽ per totum templũ diffunditur. Huius templi sacella, aræq; elegantissimis columnis sunt exornatæ, parietes verò multis, ac pretiosis lapidib⁹ varij generis distincti, tectũ olim ex argenteis tegulis, nunc ex plũbeis optimè compositum: vestibulum deniq; tredecim columnis singulis ex integro lapide, ea crassitudine, vt ambitus decem, & octo palmos contineat, altitudine verò admirabili, trabibus item ingẽtibus ex ære inaurato confectis summoperè decoratum: vt omittam fores æneas, pulcherrimoq; opere elaboratas, aliaq; ipsius templi aream valde nobilitantia. Quorsum vobis minutim prosequar opera profana, atque antiqua, nimirum Colisæum, in quo olim spectacula populo exhiberi solebant, deinde thermas, tũ Dioclitianas, tum etiam Antonianas, vbi calida aqua, ex lõgissimo interuallo aquæ ductibus operosissimis deducta, corpora olim abluebãtur: prætereà colũnas Antonini Pij, Traianiq; imperatorũ, ad quarũ alteram centũ, & septuaginta sex pedes altam, interiori cochlea centũ, & quadraginta graduũ ascenditur: & ne quid luminis in ea desiderari posit, centũ, & sex fenestris illud recipit, & circũ circa figuris, victorias, & triumphos Antonini imperatoris significantibus illustratur. Altera verò alta est centũ, & viginti tres pedes, quæ, cochlea centũ, & quindecim graduũ, fenestris quadraginta quinq; simulq; victorijs, & triũphis imperatoris Traiani ibi depictis, est insignita. Quid vltrà commemorẽ obeliscũ, siue acum Cæsaris, qua vnus

tantùm

tantùm lapis est in pyramidis formâ superioribus columnis altitudine nequaquàm cedens, & in globo quodam supremo cineres Iulij Cæsaris continens: quã tamen acũ nunc summus pontifex Xistus quintus in aream templi Diui Petri magnis sumptibus transtulit, & reiectis Cæsaris cineribus, in eius summo culmine crucem collocauit. Quorsum etiã immorer in describẽda vobis arce sancti Angeli? in qua est opus illud valde celebre, nomine moles Adriani, totũ quidẽ solidũ, & ex lapide, & calce cõpactũ: in quo olim Adriani imperatoris cineres seruabãtur: cuius supremũ culmen claudebatur pinu quadã ænea ad mirabilis magnitudinis, multis sui generis nucibus abundante: quarũ vnicam adhuc in area Diui Petri vidimus, altitudine vlnam cum dimidiata complectẽtem: vnde licet colligere, quanta ipsius arboris fuerit magnitudo. In hoc igitur loco, vbi anteà sola moles Adriani erat sita, exædificata est arx hæc Archangelo Michaëli dedicata, quæ potissimum est sacri palatij propugnaculum, multisq; nobilibus domicilijs, & receptaculis abundat: eiq; coniungitur per quandam pergulam longissimam, quartam leucæ partẽ continentem, quæ egregio opere elaborata, ad sacrum vsque palatiũ protenditur. His, atq; alijs operibus sigillatim cõmemorandis, ac describendis, non est quòd lõgiùs orationem proferam, cùm Roma vrbs infinitis propè palatijs, magnificisque ædibus sit ornata. Nec solùm ipsa Romana mœnia his ædificijs nobilitantur, verùm etiam totus Romanus pagus alijs voluptati, animorumq; relaxationi destinatis locis est veluti distinctus: quorum vnusquisq; meritò cum superioribus à me relatis conferri potest: qualis est villa Medicei cardinalis, rursusque alia cardinalis Aestini, pluresq; huiusmodi tanto ingenio, artificioque compositæ, vt in vna earum, quæ à cardinali Ferrariensi Tyburi exædificata fuit, instrumentum musicum, vulgò organum dictum, aquæ vi ita ingeniosè pulsatum audierimus, quasi peritissimus pulsandi artifex adesset, accedẽte Lusciniæ, siue Philomelæ suauissimo cantu, aquæ etiã artificioso fluxu edito: vt præterea alia multa, atq; admirabilia fontiũ opera, quæ in eadem villa vidimus, præsertim varios auiũ garritus, primũm quidẽ vehementer sublatos, deinde, aue nocturna interueniẽte, cõpressos, & rursus abeũte, repetitos. Sed sit satis: nec enim Romanę deliciæ facilè oratione explicari, aut ab absentib' pro dignitate cõcipi possunt.

De rebus adhuc Romæ actis, vſque ad exceſſum è vita Pontificis Maximi Gregorij. Xiij. Colloquium vigeſimum quartum.

LEO.

Dixiſti hactenus Michaël de operibus Romanis: nunc quid aliud Romæ, quãdiu ibi fuiſtis, egeritis, ex te audire non minùs auemus, nec enim parui momenti id eſſe credendum eſt. MICHAEL. Quidquid Romæ actũ fuit, dignißimum profectò eſt, quod & memoria ſeruetur, & oratione commendetur. Proſequar ergo illud non minùs ſtudioſè, & ad Gregorium Xiij. ſummum pontificem, cuius ego memoria, & mentione ſummoperè recreor, narrationem rurſus conferam: nec enim è mente poteſt excidere pluſquã paterna illa charitas, qua nos, quandiu vixit, Romæ commorantes complexus eſt. Ille nos per nuntios ſuos quotidie inuiſit, frequentibuſq; muneribus cumulauit: ille de Iuliano è morbo decumbente tam ſolicitus fuit, vt ſex peritiſſimis medicis eius curationem commiſerit, biſq; quotidie ab illis inuiſi iuſſerit: ille denique iam in extremo ſpiritu, velut parens filiorũ potiùs, quàm ſui memor, valeret ne Iulianus, amantiſsimè interrogauit. Quid plura? cùm ſanctiſsimus ille pontifex decimo octauo poſt noſtrum Romam acceſſum die, breui morbo, & ſenectute confectus, vitam naturæ, animam Deo redderet, per multas partes fama percrebuit, ſummum pontificem, præ lætitia ex noſtro aduentu percepta, animam efflaſſe. Quod dictum, etſi vulgare potiùs, quàm verum fuit, cũ decem, & octo ferè dies poſt noſtrum Romam ingreſſum ſanus, integerq; fuerit: non paruam tamen occaſionem illum rumorem ſpargendi beneuolentiæ ſigna, quæ quotidie in nos præſtitit, populo vniuerſo præbuerunt. Poſt feſtum igitur diem Annuntiationis Ange-

ficæ ad beatam Virginem, rurſus idem ſummus pontifex ad diem tertium Calendas Aprilis in templo Diui Petri ſolennem agendum, nos inuitari iuſsit: cùmq; ad ipſum comitandũ accedentes nouis veſtibus more Romano, ex gauſapino nigro confectis, aureq; apprimè exornatis, nos indutos videret, ſũmoperè lætatus eſt, familiariterq; addidit, veſtes eas nos magnoperè decere, paſchali tamẽ tẽpore aduenientẽ, alijs feſtiuioribus, & pretioſiorib' eſſe cõmutandas. Tunc ad Diui Petri templũ cũ cardinaliũ frequentia illũ comitati ſumus, eũ locũ tenẽtes, quẽ ſuperiùs dixi, reuertentẽq; in palatiũ proſecuti, ad intima ipſius penetralia, quæ alijs externis nequaquàm patent, ſumus beneuolẽtiſsimè introducti. Rurſus ſequẽti die dominico, qui fuit pridie Calẽdas Aprilis, & quartus quadragenarij ieiunij, ſummũ pontificem ad ſacellũ ſumus comitati: eo namq; die de more antiquo roſam auream ſacrare, & ad aliquam Chriſtianam reginam, aut principem dono mittere ſolet. Tunc ergo ſacro, cæremonijſq; ſacris eo die vſurpari ſolitis interfuimus, vidimuſq; nouum ſenatorem Romanum, hoc eſt, ſupremum magiſtratum cum conſeruatoribus, alijſq; minoribus magiſtratibus fidelitatis, obſequijq; iureiurando coram ſummo pontifice, ex antiquo vſu ſe adigentem. Vt enim ſuperiùs dixi, Romæ vrbis, aliarumque multarum non ſolùm ſacram, ſed etiam profanam poteſtatem, & iuriſdictionem ſummus pontifex obtinet. Diem Iouis ſequentẽ, qui fuit Nonis Aprilis, ſummus pontifex ad familiare colloquium nobiſcum habẽdum deſignauit: nec enim ſuperioribus diebus, propter rei diuinæ celebritatem, tempus vacuum ad id fuerat. In eo ergo priuato colloquio multa peramãter, & familiariter egit, de Iaponicíſq; rebus complura interrogauit, quiſnam ſcilicet eſſet Chriſtianorũ numerus in Iaponicis inſulis? quot templa Deo, Diuiſq; conſecrata, & exædificata eſſent? quot Europei patres ibi viuerent? quis modus eſſet diuinæ rei faciẽdæ? qua ratione vberior quotidie fructus ſperari poſſet? aliaq; ſimilia, ad quæ ſingula cùm reſpõſum redderemus, ille tanquam totius Chriſtiani populi communis parens, geſtienti quadam lætitia exultabat. Eodem die ei munera aliqua è noſtra patria delata, tanquam honoris pignora obtulimus, & inter ea, tabulas quaſdam patri Viſitatori à Nobunanga dono datas, in quibus magnificentiſsima mœnia Anzuchianæ vrbis, ab eodem Nobunanga conditæ, depicta continebantur. Ille his

oblatis

oblatis muneribus, etsi tanta maiestate longè multumq; inferioribus, se summoperè lætari significauit: statimq; ad intima palatij cubicula, musæumq; suum, hoc est, locum literario studio dedicatū, benignissimè nos deduxit. Erat locus ille sanè aspectu dignissimus, multis, varijsque figuris ingeniosissimè depictis, vndequaq; distinctus, multis librorum voluminibus pretiosissimè compositis ornatus, deniq; eam magnificentiam præ se ferebat, quæ talem maiestatē, in primisq; decebat. Inde ad pergulam quandam, Galeriam nomine, delati sumus, qua summo pontifici priuatus est transitus ad amœnissimum hortū, nomine Beluederium, à bello scilicet, & egregio aspectu ita nominatum. Quis poterit verbis explicare huius pergulæ magnificentiā, emblemata multiplicia parietibus appensa, parietesq; ipsos auro, varijsque coloribus vestitos? Vos ipsi ex supremi pontificis potētia id, quod à me reticetur, animis inuestigate. In ea pergula tantoperè ornata, iussit summus pontifex collocari tabulas illas, quibus Anzuchianæ descriptio erat appicta, vt ostēderet, munus nostrū inter non contemnēda numerari. Post hæc nos ad se redeuntes rogauit, quibusnam Romanis, & Europeis rebus in patriā reportādis maximè delectaremur? iussitq;, vt earum omnium rerum indicem scriptis mandatum ipsi traderemus: volebat scilicet summus ille parens in omnibus, tanquam charissimis filijs morigerari, fecissetq; propensissimè, nisi inopinata mors anteuertisset. Sequenti die Dominico etiā sacro, corā ipso summo pontifice solenniter facto interfuimus, tunc & aliàs semper inter legatos ad latera nos duo Mancius, & ego stantes, reliquis socijs, altero quidem videlicet Iuliano adhuc ægrotante, altero verò, nimirum Martino ad pedes pontificis in apposito loco sedente. LEO. Quare tunc ille sedebat, vobis stantibus? MICHAEL. Quoniam legatorum proprium est (quo munere nos fungebamur) summo pōtifici ad latera eo modo assistere, instar fidelissimorum custodum: quapropter ille locus, ac situs etsi laboriosior, est tamen honorificentior. Eo toto tēpore de quo facta est hactenus à me mentio, vos ipsi animo concipere potestis, quoties illustrissimos cardinales, aliosq; Romanos optimates inuisere nobis necesse fuerit, eosq; ad nos crebrò venientes, frequenter excipere. Ne tamen hæc frequens concursatio, & ad conuiuia sæpe repetita inuitatio saluti nostræ officeret, prouidit summus pontifex, quasi vigilantissimus

 parens,

parens, præcipiens ne ad conuiuium aliquod, nisi ex eius præscripto, ire nobis liceret: quod tamen ipse legatis regum vehementer postulantibus, non potuit non concedere: atq; ita singulis eorum conuiuijs apparatissimè extructis interfuimus, rogatiq; nomine ipsorum regũ, & principum fuimus, vt ad patriam redeuntes, ipsorum regna, regiasq; inuiseremus. Postularunt hoc, vehementerq; contenderunt augustissimi imperatoris, Christianissimi Galliæ regis, illustrisimiq; Allobrogũ ducis legati, quibus tamẽ propter deuiũ valde iter, satis fieri non potuit. Venetæ verò Reipublicæ legato idem etiã efflagitanti, propter eius vrbis, & Reipublicæ propinquitatem, negare, filuo efficio, non potuimus: de quo itinere in progressu mihi est agendum. Illud deniq; summatim dicam, nos ab omnibus Romanis optimatibus honorificentissimè fuisse aditos, peculiarique amoris erga nos significatione deuinctos fuisse illustrissimis viris Iacobo Bõcompagno Soræ, & Paulo Iordano Vrsino Brigiani inclytis ducibus. Inter legatos autem magnam sui nobis memoriam reliquit Oliuerij comes illustrissimus, nomine Philippi regis Hispaniæ legatum gerens, qui crebrò nos adiens, & munera mittens, omnique officij genere nos prosequens, satis, superq; catholici regis personam gessit, & erga recentes Christianæ reipublicæ fœtus amorẽ, beneuolentiamq; ostendit. Quoniam autem hactenus de priuatis personis, nobiscum agentibus, mentionem feci, non iniucundum erit, publicam etiam Senatus, populiq; Romani gratulationem, mirãq; amoris significationem referre. Paucis elapsis diebus, post nostrum Romã ingressum, supremus magistratus, qui Senator dicitur, summamq; dignitatem in ea Republica obtinet, cum tribus alijs, qui conseruatores appellantur, cæterisq; omnibus grauia munera in Republica gerentibus, nos adijt: omnesq; ijs insignibus, eaq; pompa, & fastu nos cõuenerũt, quo in publicis actibus vti solent. Nam Senator longissima quadã pallia, Phrygio opere ex auro cõtexta, conseruatores alij similiter ex gausapino nigri coloris induti: reliqui magistratus togis etiam ex eodem serico ad nos venerũt: quos antecedebant viginti quatuor veluti lictores, virgas inauratas manibus præferentes, vestibus partim rubris, partim croceis ornati: post terga verò plerique nobiles ciues Romani pretiosè admodum vestiti, & ex his, multi crucis signo ante pectus decorati, propter peculiarem dignitatem ordinis militaris, cum magna populi

populi frequentia subsequebantur: isq; ordo, grauitas in incessu, & in alijs omnibus magnificentia ostendebatur, vt merito Rempublicam Romanã in suis magistratibus velut in capite expressam intueremur. Hos omnes ad nos venientes officiosè, pro vt par erat, excepimus, & ex eorum sermone intelleximus, quanta lætitia, & iucunditate aduentus noster ex remotissimis regnis ad summum pontificem adeundi, populum Romanum perfudisset. Nec verò tantùm nobis honorificè, sunt gratulati, sed illud etiam magni faciendum per nuntiũ postea addiderũt, placere Senatui, populoq; Romano (id quod rarò, & erga grauissimos, optimeq; meritos viros facere consuescerẽt) nos ciuitate Romana donare, & in ciuium non quorumcunq;, sed nobilium patritiorum numerum referre. Egimus primùm gratias per nuntium pro tanto in nos honore; deinde designato die, qui fuit ante Dominicæ Ascensionis festum, ad Senatum nos contulimus, tum gratias per nos ipsos acturi, tum etiam beneficij illius testimonia recepturi. Excepit nos senator, reliquiq; magistratus eo honore, quo reges, principesque viros prosequi solent: cùmq; honorificè consedissemus, orator quidam nomine totius Senatus sermonem luculentum habuit, cuius summa erat, gestire lætitia populum Romanum, nobiles adolescentes ex remotissimis orbis terræ prouincijs, fidem Christi nuper susceptam, tam longo facto itinere professos, oculis, atq; animis lætissimis intueri: proinde (quod vnicum, & maximum amoris signum proferre posset) nos quatuor in ciuium Romanorum numerum recipere, eaq; priuilegia concedere, quibus nobiles patritij, ac senatores Romani fruerentur: precariq;, vt hoc amoris monumentum, beneuolentiæq; pignus gratis animis prosequeremur. Hoc sermone habito, quatuor honesto loco nati viri, quatuor argenteis lancibus, totidem chartas ex pergamena papyro, auro, varijsq; figuris distinctas, familiarumq; nostrarum insignibus, & aureis sigillis exornatas, quibus priuilegia illa continebantur, nobis obtulerunt. Accepimus libentissimis animis tam iucunda amoris erga nos argumenta, nosq; beneficij tanti nunquam immemores fore, spopondimus: rursusq; tubarum, tibiarum, & totius symphoniæ cantu nos prosequente, ad solitum Societatis hospitium reuersi sumus. Hinc ergo manifestè perspicere potestis, quãta sit Christianæ charitatis vis erga eos, quos ad candẽ suam familiam Christus adscribere

 bere

bere dignatur. LEO. Perspicimus sanè in istis factis, atq; operibus, tã quàm in lucidissimo speculo charitatem istã, quæ, vt iam accepi, notissimus est Christianorũ vultus, iuxta id, quod Christus ipse dixit: In hoc cognoscent omnes &c. Vnde facilè conijcio, omnes eos, qui Christo nomen dant, hanc veluti formam, & faciẽ sibi inducere, eaq; de causa tam amicos esse mutuò, tantopereq; inter se germanitatis vinculo colligatos. LINVS. Id, quod ait noster Leo, confirmari potest nõ solum Europeorum exemplo, quorum fides auita est, & à maioribus iam à multis seculis accepta, sed nostrorum Iaponicorum recenti admodum testimonio, qui cùm primùm Christi doctrina imbuuntur, simul etiam amorem istum erga alios eiusdem Christianæ professionis homines imbibunt, adeò vt Christianos ipsos plusquã cõsanguineos, & cognatos diligant. MANCIVS. Hinc sanè accidit, vt alicubi nõ nulli Ethnici in eam falsam opinionẽ venerint, sibiq; immeritò persuaserint, patres Societatis, reliquosq; Iaponẽses homines ardẽtissimo amoris vinculo inter se deuinctos, posse facilè de occupãdo totius Iaponiæ dominatu cogitare. MICHAEL. Quasi verò fidelitas, & charitas minùs erga principes, quàm erga eadem religione coniunctos homines Christiana lege commendetur. Et sanè, si rectè vellent ratiocinari, cùm Christiani homines tantoperè se inuicem diligant, non poterat melius remedium ad Iaponiam in pace, & tranquillitate conseruandã excogitari, quàm si Christianã religionẽ omnes amplecterẽtur. Hoc enim nexu Iaponenses omnes tã principes, quàm inferiores copulati, nec de sumendis armis, sanguineq; effundendo, nec de fide regibus data deserenda, nec denique de perturbatione aliqua concitanda deliberarẽt, omnesque eorum cogitationes ad patriæ quietem curandam, augendamq; tenderent. LEO. Faxit Deus, vt in istam tam salutarem cogitationem. Ethnici omnes incidant, & ex errore, in quo versantur, tandem aliquãdo emergant, Iaponicæq; res tã grauiter laborantes, diuino nobis numine propitio, conualescant. Sed ad Romana redeamus. MICHAEL. Romana, quæ sequuntur à me commemoranda, ea sunt, vt animus meminisse horreat, luctuque refugiat. LEO. Quænam sunt ista tam tristia, & lugubria? MICHAEL. Mors propè repentina, & inopinata Gregorij decimi tertij, cuius erga nos beneuolentiam plusquàm paternam tam multis argumentis fueramus experti. Lætissimè

ſimè nobis omnia euenerant, poſtquàm Romam vrbem ingreſsi fuimus: ſed iuxta humanarum rerum curſum, non potuit non tanta lætitia, & iucunditas mœrore aliquo temperari: cùmq; iacula quæ minùs præuidentur, magis feriant, perculit vehementiſsimè animos noſtros exceſſus ſummi pontificis è vita, qui tam improuiſus fuit, vt priùs diē ſuum obijſſe, quàm in morbum incidiſſe cognouerimus. Quinto namque Idus Aprilis ea fuit valetudine ſummus potifex, vt, etſi annis grauis, ſacrum tamen expedite, & promptè fecerit: poſtridie verò, cùm lecticis curulibus vecti Romam aliqua loca percurreremus, illuſtriſsimus cardinalis ſancti Xiſti per nuntium nos de inopinato ſummi pontificis obitu admonuit: qua de cauſa, opertis lecticis, domum nos recepimus luctui, & lacrymis totos nos tradentes, patreſque eode mœrore confectos, ob tanti parentis iacturam, domi inuenimus. Fuit quidem inopinata, & improuiſa huiuſmodi mors, repentina tamen, & ſubita, quæ rarò probis, & virtute præditis contingit, vocari nequaquàm potuit. Nocte nanque illum diem antecedente, grauedine, & febri iactari cœpit, cùmq; octogeſimum quartum annum ageret, naturaque admodùm debilitata malo reſiſtere non valeret, poſtero die admonitus eſt à medicis de grauiſsimo vitæ periculo, in quo erat conſtitutus. Tunc ille de humanis, & mortalibus nequaquàm ſolicitus, nihil potius ſibi eſſe duxit, quàm vt quaſcunque animi maculas confeſſione elueret, reliquiſque à Chriſto inſtitutis præſidijs ſe ad poſtremum illud certamen cum hoſte humani generis præmuniret. Fecit igitur hæc omnia, animo nihil niſi de immortalitate cogitante, mentemq; illam ſanctiſsimā tam multis virtutibus ornatam, tam multiſq; bonis operibus comitatam Deo autori ſuo reddidit, ſibi quidē immortalem gloriam pariens, toti verò populo Chriſtiano triſte ſui deſiderium relinquens. Nec immeritò diſceſſus eius è vita, graui omnes triſtitia cumulauit, qui benignitate, charitate, & beneficentia parens potiùs communis, quàm ſupremus præſes cenſeri poterat. Quòd ſi totus Chriſtianus populus ipſi tot beneficijs deuinctus, iacturā hanc ægerrimè ferre debuit: ſi patres Societatis, quibus ille erat peculiariter deditus, quorumq; opera in rebus tanti momēti vtebatur, eum ſibi ereptum, tantoperè doluerūt: quo in luctu, ac mœrore nos fuiſſe creditis? qui, illius adeundi cauſa, ex tam remotis locis miſsi ſumus, nec minùs

quàm

quam amantissimum nostri parentem Romæ reperimus. LEO. Mœrorem, de quo agis, non dubito fuisse grauissimum, cùm tam breui tẽpore lætitia illa tota, & gratulatio in luctum, & lacrymas recidit. Imò nos ipsi ista audiẽtes, animis summopere cõmouemur. LINVS. Equidem vix ipse me continere potui, quin in fletum prorumperem, cũ tam clari patris vos iactura affectos audiui. MICHAEL. Meritò sanè ista dicitis: tam grauem tamen mœrorem, & incredibilem leuauit magna ex parte patris Generalis consolatio, fore videlicet, vt citò alius in eius locum sufficeretur, in quo idem numus, eandemq; dignitatem gerente, nõ dubiũ esset, quin eadem viscera pietatis plenissima erga nos quàprimùm experiremur. Accessit etiã totius sacri collegij cardinaliũ consolatorius nuntius, qui dolorem illum grauissimũ summopere leniuit: cùm enim ad parentandum demore mortuo pontifici conuenissent, præsulem quendam ad nos mittere sunt dignati, qui eorum nomine asseruit, quicũq; ex ipsis esset in locum summi pontificis Gregorij suffectus, non minorem curam, solicitudinemq; de Iaponicis rebus esse suscepturum: proinde bono animo nos esse debere, firma spe illius incõmodi citò resarciendi sustentatos: quòd si pro eo tempore res aliqua nobis necessaria esset, ex ipsorum facultatibus abundè nobis esse suppeditandam. Fuit hæc profectò tum salutaris, tum honorifica erga nos consolatio, cùm intelligeremus, toti cardinalium collegio nos, Iaponicasq; res tantoperè curæ esse, & ad bene de futuro pontifice sperandum, tam manifestum signum ante oculos sublatũ intueremur. Post hæc, sequentes dies vsq; ad Paschæ festum ferè omnes in celebrandis exequijs summi pontificis mortui consumpti sunt: nam & cardinales ipsi in vnum conuenientes, eas ritè, & solenniter peregerũt, & religiosi omnes viri parenti illi charissimo, in suis quiq; templis parentalia, iustaq; soluerunt: inter quos diligentissimos se præstiterunt patres Societatis tam multis illi beneficijs, tantopereq; obligati, patre Præposito Generali sacrũ faciente, alijsq; omnibus ex Societate & nobis ipsis lugubri veste indutis, ad templum domus professorum conuenientibus. Sed quoniam, quæ ad exequias mortui põtificis, sequẽtisq; electionem pertinent, relatu sunt dignissima, vobisq; non iniucunda fore credo, ea tanquã prolixiori sermone indigentia, in sequens colloquium rejciamus.

Quomodo summo Pontifici iusta soluantur, quæque alterius deligendi sit ratio: quantoque omnium applausu Xistus V. fuerit Pontifex Maximus renuntiatus.

Colloquium vigesimum quintum.

LINVS.

HOdierno congressu duo à te commemoranda, Michaël auidissimè expectamus: vnum est, quisnam seruetur modus in exequijs, siue iustis summo pontifici mortuo soluendis: alterum verò, quænam noui præsulis supremi deligendi ratio habeatur. MICHAEL. Vtrumq;, vt pollicitus sum, præstabo, Line, vobis interim ordinem singularem, qui in rebus omnibus Europæis elucet, diligenter obseruātibus: huc enim totius huius narrationis progressus dirigitur. Scitote igitur inprimis, illud in more positum esse, vt summus pontifex morti vicinus, cardinales omnes conuocet, & ad eos sermonem habeat, quo primùm supplici animo fatetur, se tanquam hominem fragilem, miserijsq; obnoxium in munere suo obeūdo non parū fuisse allucinatum: quapropter ad ipsos pertinere, tanquam ad fratres charissimos, humanarum rerum vicem considerantes, si quid offensionis in ipsorum animis erga eum sit, penitus tollere, & extremo certamine laborantem precibus adiuuare. Deinde verò totam Christianā Rempublicam illis cōmendans, diligenter admonet, vt post suum è vita excessum, eum pontificē eligant, qui grauissimas officij partes sibi commissas vndequaq; expleat. Tandem extremam salutem dicit omnibus, non sine magno mœrore, & lacrymis postrema illa pontificis verba excipientibus. Deligentur deinde tres cardinales, qui simul cum alio Camerarij munus obtinente, res cum summo pontifice extremum spiritum agenti necessarias,

farias, tum ad custodiam sacri palacij pertinentes, feculo procurent, & omnia, quorum in exequijs est vsus, diligenter præparent: interim vero cardinalium conuentus ciuitati Romanæ, & toti ecclesiastico statui vigilanter prouidet, nequid vel in vrbe, vel in summi pontificis iurisdictione perturbetur. Postquam summi pontificis animus corporis vinculis soluitur, post multas, solennesq; preces pro ipso à cardinalibus Deo adhibitas, venerabile eius cadauer à præsentibus ministris aqua suauissimi odoris abluitur, & preciosissimis vnguentis, balsamoq; conditur, pontificalibusq; vestibus instar viuentis exornatur: deniq; feretro ornatissime cooperto, ad pontificale sacellum deducitur. Ad illud statim sacerdotes omnes, & ex cunctis familijs religiosi viri conueniunt, precesq; multas, & varias de more decantant, alijsq; solitis cæremonijs corpus illud exanime prosequuntur. Vlterius ad templū Diui Petri à canonicis cum maxima pompa, apparatuq; deducitur, vbi rursus ab eisdem, alijsq; sacerdotibus preces, supplicationesque cum magna religione instaurantur, venerandumque illud corpus supremi parentis debite conuitatum in templo relinquitur, totique populo videndum, reuerendum, & exosculandum permittitur. Mira est sane tum temporis populi frequentia, ad supremi parentis corpus oculis intuendum, animis, atq; intimis sensibus colendum, pedesque ipsius summa veneratione dignos, amplexibus, atq; oculis frequentantidos. Aliquibus iam diebus hac populi pietate, & religione consumptis, demum cadauer illud pontificijs insignibus decoratum, in sepulchro honorificentissimo non sine omnium lacrymis reconditur. Tunc solenniū exequiarum fit initium, quarum descriptionem breuiter proponam. Inprimis in eodem templo vndiq; insignibus mortui pontificis ornato, cænotaphium quoddam extruitur miræ magnitudinis, atq; altitudinis, nō nunquam pyramidis, interdum quadranguli, vel octanguli figura efficiens, totum serico integumento coopertū, & ab infima parte vsque ad summum culmen cereis candidis redimitum: in quo iuxta formæ varietatem, vel feretrum ipsum includitur, vel in supremo quasi apice collocatur; vt ex ea pictura cænotaphij Caroli quinti imperatoris, à nobis allata, potestis conijcere. Hunc ergo vacuitatum ulū, vt ad etymologiam nominis alludam; circūstant omnes ex eadem familia summi pontificis, palatinique, & ciuiles magistratus palla, & lugubri veste in-

duti,

duti, reliquáq; omnes, qui adsunt, cardinales, legati, optimates, popula resq; viri manibus funalia tenent, ex cera candidissima confecta, quæ totis illis nouem diebus, quibus exequiæ fiunt, absq; numero distribuuntur, adiuncta etiam pecuniæ magna copia, qua religiosorum hominũ, fœminarúq; cœnobia, & sodalitates largissimè donantur. Quandiu in hunc modũ summo pontifici parentatur, singulis diebus, singuli cardinales sacrum solemne ad aram supremam faciunt, interim quàm plurimis alijs sacerdotibus ad septuaginta, & eò plura altaria ritè litantibus. Vnde colligi potest, quanta pecuniæ summa in his exequijs expẽdatur, rebus omnibus necessarijs abundantissimè comparatis. Primo exequiarũ die præsul aliquis ad id designatus, de vita, & laudibus summi pontificis mortui funebrem concionem habet: postremus verò dies, post solitũ sacrum pro vita functo pontifice, sacro alio, ad Spiritũ Sanctum peculiariter propitium reddendum, & alia concione de nouo pontifice creando, aptissimè clauditur. Hæc sunt, quæ breuiter de exequijs, se dicenda obtulerunt; vos pompam illam, ingentes sumptus, populi frequentiam, reliquumq; apparatũ, & alia oratione omissa, mentibus contemplamini. LEO. Equidem ordo iste, atq; ornatus in funere, & iustis summi pontificis, nemini non potest summopere placere, Europearumq; rerum statum vehementer commendat. LINVS. Non solùm, vt opinor, res Europeas comprobat, sed quoscũq; animos, etiam ab Europeis alienissimos, meritò potest in eorum amorem, studiumq; traducere. LEO. Iam nunc accede Michaël, ad exponendum nobis noui summi pontificis deligendi ordinem, quem non minùs cum ratione consentaneum esse credo. MICHAEL. In primis illud obseruate, circa propositam materiam, ea in re admirabilem quandam operam, diligentiáq; collocari, vt in summo pontifice renuntiando, nullus ambitioni, prensationi, suffragiorumq; corruptelæ locus pateat, & quàm celerrimè nouus summus pontifex creetur. Hinc fit, vt in conclaue, velut in claustrum quoddam includantur, singuliq; eorum singula cubicula lineis tantùm velis distincta assignentur, fenestræq; omnes calce, & lateribus obstruantur, paruis dũtaxat interuallis ad excipiendam lucem relictis. Fores item eodem modo clauduntur, vno tamen ostio excepto, cuius in necessarijs est vsus: hoc autem quinque clauibus obseratur, clauesq; quinque viris magna authoritate traduntur. Quãdiu ve

rò cardinales intus sunt, nec foras egredi, nec aliquẽ ad se introducere, aut ad priuatum colloquiũ vocare possunt. Cũ singulis autem cardinalibus bini tantùm famuli includuntur, qui necessarijs in rebus sunt administri, eisq; non lautus, sed modicus cibus antiqua lege præscriptus, cõceditur, quo vnusquisq; separatim vescitur. Quo fit, vt pro suo amplissimo statu, nimis incommodè, & angustè ibi viuant, & eius habitationis difficultatẽ ægrè ferentes, in creando summo pontifice magnã diligentiam adhibeant. Est autem tanta vigilantia in vitandis, & arcendis his, quæ foris allata cardinalium animos solicitare possunt, vt etiam quotidiani cibi, qui ad vnumquemq; ex ipsorum domicilijs deferri solet, diligens conquisitio fiat, ne sub epularũ specie aliquid literis mandatum lateat, quod suffragantium animos corrũpat, aut peruertat. Vt autem cardinalium conuentus eo tempore ab omni populi perturbatione, & potentium vi liber omnino seruetur, multæ in sacro palatio custodiæ grauissimorum optimatum & præsulum adhibentur. In primis enim primam ianuam dynasta aliquis cum militum præsidio obseruat: secundam magistratus ciuitatis cum ciuium apta multitudine: tertiam legati regum, ac principum, qui custodijs, & satellitibus multis abundant: quartam denique, & cardinalibus proximã grauissimi præsules, fide, & authoritate pollentes. Cùm primùm ergo cardinales ad Diui Petri templum, & inde bini ad conclaue se conferunt, coram episcopo cardinali omnium primo custodes omnes iureiurando se obligant, pollicenturq;, nulla in re se custodiæ palatij, præsidio, securitatiq; cardinalium defuturos: postremi verò, hoc est, proximam cardinalibus ianuam seruantes, addunt, nihil sua incuria esse admittendum, quod suffragatorum animos vlla ex parte perturbare queat: atq; ita vltima illa ianua obseratur quinq; clauibus, quæ partim per custodes, partim per aliquos sacerdotes cæremonijs præfectos, intus manentes distribuũtur. Cardinales igitur iam inclusos primus ille episcopus cardinalis fraternè, & amanter admonet, vt quantum negotium sibi sit cõmissum, diligenter perpendant, suisq; suffragijs deligant, quem Reipublicæ Christianæ verè parentẽ omnes agnoscant. Duplici autem modo summus põtifex renuntiari potest, vel duabus saltem partib⁹ suffragiorũ clàm initorũ conuenientibus, vel cõmuni omniũ consensu, & adoratione, quod frequẽtiùs fieri cõsueuit. Quoties ergo suffra

gia

gia sunt ferenda, post sacrum piè, ac religiosè factum, omnia necessaria cōparantur, calixq; sacer cū suo operculo in ara maxima collocatur, in quē suffragia scriptis tradita conijciantur. Sedet igitur ad aram primus episcopus cardinalis, quem primus presbyter, primusq; diaconus, etiam cardinales comitantur, reliquis fratribus, ordinē debito sua subsellia occupantibus: quo item ordine seruato suffragia ferri incipiunt. Suffragiorum verò ea est formula, vt vnusquisque planis verbis nomen suum explicet, seque clarissimum cardinalem . N . ad summum pontificatū eligere, affirmet, suffragiumq; suum sigillo obsignet. Suffragijs ergo in scripta relatis, primus ille dignitate episcopus cardinalis, ante altare genibus flexis, paululū orat, deinde suffragium suum reuerenter in calicem conijcit, primo diacono cardinali calicem ipsum detegente, & mox operiente: quod munus vterq; præstat, dum reliqui eodem modo sua suffragia immittunt. Postquam verò omnia in calicem sunt congesta, primus episcopus cardinalis vnumquodque illorum educens, cardinali presbytero tradit, ille rursus cardinali diacono, qui concitata voce totum perlegit, singulis cardinalibus omnium fratrum catalogū præ manibus habētibus, & ad nomen eius, pro quo suffragium latum est, notam quandam apponentibus, quo faciliùs suffragiorum certus numerus colligatur: atque ille, vt dixi, summus pōtifex censetur, cui saltem duæ tertiæ partes cardinalium suffragātur. Quòd si prima suffragatione non ea sit suffragiorum copia pro vno lata, vt duas tertias partes expleat, semel, atque iterum suffragia ineuntur, donec is, quem dixi, numerus conueniat. Vt primùm ergo vel acclamatione, vel suffragijs ad numerum illum designatum peruenitur, & ille, qui acclamationem hanc, vel suffragia consequitur, assensu suo comprobat, à primo episcopo cardinali summus pontifex renūtiatur. Verbis explicari non potest, quanta sit tunc omnium cardinalium iucunditas, quantaque omnium lætitia, & gratulatio, cùm primùm cardinalis diaconus fenestellā, ad id designatā aperiens, verba illa lætitiæ plenissima profert. Annuncio vobis gaudiū magnum: summū pontificem habemus illustrissimum cardinalem. N. qui cum nouo munere, nouum nomen sibi . B . sumpsit. E vestigio igitur conclauis fores referantur, & omniū gratulatione, quāta maxima dici potest, summus pontifex ad templum Diui Petri deducitur. LEO. Equidem

ordo iste creandi summi pontificis non potest non summoperè nobis placere, cùm per eum malis omnibus, quæ in similes actiones humanæ peruersitas potest inuehere, aditum videamus interclusum. MICHAEL: Quotidiana experientia id ipsum confirmat: plerumq; enim ad summum pontificatus culmen eos videmus elatos, qui sapientia, virtutibus, alijsque dotibus, tum à natura tributis, tum labore comparatis, sunt insignes. Ad hunc modum summi pontificis Gregorij decimi tertij animo ad superos euolante, exequijsq; eius celebratis, quinquaginta ferè cardinales ad nouum alium in eius locum sufficiendum conuenerunt: cùmque conuentus hic vndecimo Calendas Maij habitus primùm fuisset, sexto Calendas eiusdem mensis summa omnium iucunditate illustrissimus Montalti cardinalis, vir in omnium virtutũ genere, bonarumq; artiũ studio exercitatissimus, quiq; olim Diui Francisci institutum fuerat professus, cõmuni acclamatione summus pontifex est renuntiatus, & Xisti quinti nomine vocari voluit. Cuius dignissimam electionem vel illud maximè commendat, quòd summus pontifex Gregorius decimus tertius, cùm interdũ viuens de futuro post se pontifice ageret, & circumstantes nomina aliquorum cardinalium, simulq; illustrissimi Montalti retulissent, ille præteritis alijs, hunc postremum sum nũ pontificẽ fore significauit. Est hic summus præsul Xistus natione Italus, ex agro Piceno, nũc vulgari nomine Marca Anconitana, qui parentibus quidem humilibus ortus, magnos tamen animos, atq; ingentes spiritus à natura inditos habens, bonis artibus se tradidit, & paulatim in studio sapientiæ, virtutibusq; progressus, ad Diui Francisci familiam ascitus est, in eaque multa munera cum laude obiens, tandẽ magistrum generalem totius ordinis egit: in qua prouincia administranda tantoperè placuit Pio quinto pontifici maximo, vt primùm ab eodem Episcopus creatus, postmodùm in cardinalium numerum fuerit cooptatus. Eius renuntiationẽ magnopere Romana ciuitas celebrauit: nam & ex arce Sancti Angeli ingentes bellicorum tormentorum sonitus frequentissimè sunt auditi, & multæ artificiosæq; ignis species visæ, per totamq; vrbem funalia, faces, variæq; diuersi generis lampades ignem continentes spectatæ, quibus nocturno tempore collucentibus, nocti mira quædam pulchritudo addebatur. Quid de nobis dicam? quibus noua quædam lux obiecta visa est, charissimum patrem-

rentem filijs cum magno gaudio restitutum, in animum meritò indu-
centibus. Nec verò Romana tantùm ciuitas hoc iucundissimo nun-
tio potita est, sed idem lætissimus rumor, missis in diuersas partes via-
toribus per omnes ferè Europæ prouincias, cum summa omnium ala-
critate dispersus est: vnde reges, principesq; per legatos missos ad ipsi-
us obsequium se supplices obtulerunt. Declaratus ergo summus ponti-
fex Xistus V. primùm quidem ad Diui Petri templum de more dela-
tus est, deinde tanquam Christi vicarius in ara collocatus; vbi eius pe-
des, manusq; cardinales omnes venerabundi sunt exosculati: hos se-
cuti sunt præsules alij, dynastæq; prostrati ad eius pedes se reuerenter pro-
uoluentes, musicis interim instrumentis, cantorumq; vocibus suauissi-
mis mirum concentum edentibus, & ad finem summo ipso pontifice,
crucis signo facto, benè, & prosperè omnibus precante. Nos die Satur-
ni subsequenti summum etiam pontificem adijmus, de supremo illo
gradu, ad quē diuino numine fuerat euectus, illi magna animi lætitia
gratulaturi, & nomine Iaponensium regum, & principum debitum ho-
norem ei præstituri. Ille nos lætè, & iucundè tanquam Gregorius de-
cimus tertius è mortuis excitatus excepit, nobisq; lætitiam de ipsius
creatione significantibus, multis, beneuolentissimisq; verbis affirma-
uit, res Iaponenses non minore amore, & diligentia à se esse curandas,
nec Gregorij decimi tertij præsentiam vlla ex parte esse desiderādam:
prætereà patribus commendauit, vt in rebus omnibus necessarijs no-
bis subministrandis magnam operam ponerent, & quicquid Iaponen-
sium rerum sibi esset vtile, & accommodatum esset, ipsi subijcerent, seque
nulla in re vnquā defuturū constanter fuit pollicitus. Hæc autem ver-
ba maximum amorem testantia, re ipsa, atq; opere manifestò sunt co-
probata: quandiu namq; Romæ fuimus, nulla in re Gregorij decimi
tertij, vel beneuolentiam, vel liberalitatem, vel deniq; de Iaponensibus
rebus curam, & solicitudinem desiderauimus. Calendis Maij, ab eodem
summo pontifice ad festiuam consecrationis ipsius celebritatem inui-
tati sumus. Postquàm enim summus pontifex cardinaliū suffragijs re-
nunciatur, certus dies designari solet, quo solenni quodam ritu conse-
crari, sacroq; oleo vngi consueuit. Festo igitur illo die, illucescente,
ex domicilij sui penetralibus exiens, & cardinalium, præsulum,
dynastarumq; frequentia stipatus, [illegible] nomine Papagalli pon-
cifi-

tificales vestes induturus accessit: vnde supplicatione instituta, cardinalibusq; binis antecedentibus, totaq; nobiliũ turba subsequente, summus pontifex ad Diui Petri templum delatus est: quem vestibulũ ingredientem canonici omnes, & sacerdotes illius templi suppliciter venerantes, ad pedes osculandos procubuerũt. Mox omnes sacellũ quoddam, Diuo Andreæ dedicatum, sunt ingressi, & ad summum pontificẽ suo solio sedentem cardinales omnes, solitam reuerentiam delaturi, accesserunt. Postmodùm multis ritibus, cæremonijsq; obseruatis, de quibus dicere longum esset, ab illustrissimo cardinali Farnesio tanquam sacri collegij decano, duobusq; alijs episcopis, ad quos ex antiquo more munus illud pertinet, summus pontifex sacro oleo vnctus, & consecratus est, Mancio nostro ad manus eius sacras abluendas aquã fundente (quod magni honoris loco numeratũ est: quoniã clarissimis quibusq; viris, qui præsentes adsunt, siue reges, siue principes sint, ea cura conuenit) alijs autẽ duobus dynastis, qui eius latera tenebant, mãtile ad manus extergendas porrigentibus. Post hæc cardinales, patriarchæ, archiepiscopi, & episcopi sacris, & pontificijs vestibus induti, reliqui verò sacerdotes, & magistratus sacri, albis ex lino indumentis tecti, summum antistitem pontificali sella sedentem, & Romanorum magistratuum humeris gestatum in sacello maximo Diui Petri sacrificaturum comitati sunt. Non omittam hoc loco rem commemoratione dignam, quæ in hoc processu vsurpari solet: magistratus enim ille, qui cæremoniarum magister dicitur, altera manu stuppam arundine pendentem portans, altera verò cereum ignitum arundini insertum, ignem stuppæ admouet, eaque subitò incensa, & inflammata, ad summum pontificem conuersus ait: Pater Sancte, sic transit gloria mundi: quod cùm magistratus ille ter, de more faceret, summũ pontificem Xistum quintum, non sine magno sensu, capite demisso annuentem, & veritatem illam manifestè comprobantem vidimus, credibileq; est, eum, re illa menti infixa, nequaquã summo honore animum extulisse, sed in omni fortuna æqualem conseruasse. Postquàm ad sacellum maximum ventum est, cardinalibus omnibus suo loco dispositis, alijsq; designatis, diaconum, & subdiaconum gerentibus, summus pontifex miro quodam rituum, & cæremoniarum genere, quod præ multitudine, & varietate verbis assequi nequaquàm possum, solenne omniq; religione plen-

plenum sacrum fecit. Eo peracto, cum eadem cardinalium dynastarum, magistratuum, populiq; frequentia ad theatrum quoddam ornatissimum, in vestibulo templi ante aream collocatum, idem pontifex processit, pontificio diademate exornandus. Quoniam autem locus ille patentissimus, & spatiosissimus est, mirum est, quanta hominum cuiuscunq; conditionis multitudo ad eum spectandum conuenerit: adeò vt non solùm tota area, fenestræ, porticus, pergulæ, sed etiam ipsa domiciliorum tecta populari frequentia fuerint referta: cùmque summus pontifex cardinalium conuentu, & reliquis optimatibus comitantibus, per superiorem quandam pergulam iter faceret, vix ipsi palatini magistratus viam aperire potuerint. Postquàm igitur pontifex in ornatissimo quodam tabernaculo supra theatrum extructo, cardinalibus assidentibus, consedit, Farnesius cardinalis cum alijs socijs preces nonnullas sacras recitauit, quibus peractis, alter ex cardinalibus diaconis ad sinistram assistens, de summi antistitis capite communem infulam detraxit: alter verò diaconus cardinalis dextram tenens, tiaram ornatissimam, triplici corona contextam, gemmisque, & vnionibus pretij admirabilis onustam, eiusdem sacro capiti reuerenter imposuit: tunc acclamatio populi felicissimam, diuturnamque vitam summo pontifici Xisto quinto precantis, simul cum iucundo tubarum, tibiarumq; sono, moxq; tormentorum bellicorum ex arce frequenti ictu, tam vehemens subsecuta est, vt omnium animos summoperè exhilarauerit, nouaque iucunditate permulserit, & hac tanta celebritate summus pontifex fuerit inauguratus. Sed quoniam non solùm, cùm huic tam celebri rei interessemus, sed etiam modò illam memoria, & oratione repetentes, longū tempus consumpsimus: æquū est, vt vobis annuentibus, solita quiete corpora reficiamus.

Quo equitatu summus Pont. templum D. Ioannis Lateranẽsis adierit: & legati insignibus equitum donati, Vrbe sint profecti: deq; nobilissima vrbe Neapoli, & templo B. Virginis Lauretanæ.

Colloquiũ vigesimũ sextũ.

LEO.

erbis explicare non possum, Michaël charissime, quantam iucunditatem nobis pepererit Romanarum rerum commemoratio: quo fit, vt si quid adhuc tibi de illis narrandum restat, non minori studio audire gestiamus. MICHAEL. Dicam quod superest, & Romanis rebus finem imponam, nullum vestrum fastidium, nulláque satietatem reformidans, & de nostro reditu hodierno etiam die dicere aggrediar. Quoniam autem rebus ad Romanum pontificem pertinentibus vos peculiariter oblectatos esse credo, exponam primùm, quo, & quàm nobili equitatu summus pontifex Diui Ioannis Lateranensis templum soleat inuisere, illius sedis quasi propriam, debitamq; pontificio muneri possessionem occupans: sic enim tandem intelligetis, quanta maiestate summus pontifex in publicum prodire consueścat. Huius ergo equestris supplicationis, & cuiuscunque alterius similis ordinem sic accipite. Primum locum tenent equites, custodiæ summi pontificis destinati, bini incedentes, quod ab omnibus alijs sequentibus obseruari scitote: procedúntq; ea armatura ornati, vt in procinctu ad prælium ineundum ire videatur: non tamen deest vestium gausapinarum exterius ornamentum. Hos sequuntur cardinalium vestispici, saccis ex coccineo panno dominorum indumenta equis gestantes, singuli hominibus suæ

familiæ

familiæ comitari. Procedunt post hos summi pontificis indumenta cu rantes, cum omnibus alijs ex eadem clientela: hisque iunguntur reliqui omnes honesto loco nati, iij, qui nō ea dignitate pollēt, vt peculia ris locus illis debeatur. Mox subsequitur vnus ex summi pontificis equisonibus, equum candidum, & optimis ornamentis elegantissimè instructum agens, quo scalæ quædam ligneæ serico coopertæ deferuntur, quibus ex antiquo more summus pontifex vtitur, dum equū conscendit. Vlterius procedūt isti, qui cursores summi pontificis appellantur, duodecim signa portantes, ad memoriam videlicet sempiternam victoriarum, quas duodecim Christi Apostoli ex teterrimo hoste generis humani sunt adepti; statimque alij tredecim signiferi, qui tredecim vrbis Romæ regiones referre videntur. Nec minus proximū locum exornant alij quinque vexilliferi: primus quidē ferens Romanas Aquilas populi, senatusq; Romani insignia: secundus ordinis Teutonici: tertius ordinis S. Ioannis Hirosolymitani: quartus propria, ac peculiaria summi pontificis: quintus denique totius Christianæ Reipub. signa, stemmataq; deportans: qui, quidē mirum est, quibus armis muniti, & quàm elegantibus vestibus induti incedant. Vlteriorem locum tenent duodecim equi ornatissimi, vsui summi pontificis destinati, & ab equisonibus coccinea veste indutis acti: tum quatuor alij equites, quatuor pontificales pileos ex serico coccineo portantes. Post hos clerici cameræ Apostolicæ, & præsides eius conuentus, qui Rota dicitur: tunc dynastæ omnes, nimirū comites, marchiones, & duces, qui sunt sub iurisdictione summi pontificis: tum legati regum, & principum, simulq; Senator Romanus, qui post legatum imperatoris, primum locū occupat. His omnibus antecedentibus, locum habent sacram dignitatem obtinentes, & in primis subdiaconi Apostolici, & inter eos quidam, crucem pontificalem gestans, quam comitantur magistri hostiarij, virgas serico rubro inclusas manibus præferentes. Defertur etiam hoc loco, equo mirum in modum ornato, valdeq; mansueto sacra capsula, qua Christi sanctissimum corpus seruatur, tota illa quidem serico, atq; auro cooperta: eam prosequūtur duodecim sacerdotes pedites, funalia accensa gestantes, duo item sacerdotes equites ex summi pontificis sacello, ignem item laternis argenteis inclusum deferentes, ita vt nequaquam extingui possit: capsula verò sacra tegitur operculo

quodã, siue papilione ex auro opere Phrygio, ab octoq; nobilissimis viris detecto capite gestato: solet enim summus pontifex quotiescunque solenni pompa iter equo facturus progreditur, sanctissimum Christi corpus tanquàm certissimum præsidium, honorisq; totius caput in comitatu habere: hoc maximè signo indicans, honorem illum supremum non tam sibi, quàm ei, cuius vices in terris gerit, ab vniuerso populò haberi. Procedunt vlteriùs æditui sacri palatij, mox episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, & cardinales põtificalibus vestibus induti, omnesq; infulis pretiosissimis capite cooperto. Post quos omnes incedit summus pontifex, miram præ se ferens maiestatem, vel equo mansuetissimo vectus, vel octophoro ornatissimo, operiméto ité serico, siue vmbella ab alijs octo patritijs viris delata. Est autem in more positũ (quod in colloquio quodam iam dixi) vt si eques iter faciat, imperator, vel rex, vel quicunq; alius præsens dynasta præcipuus, pedes ascendentis equum fulciat, & aliquo loci spatio habenas manibus teneat, donec equũ iubeatur conscendere. Quod si octophoro vehitur, illud etiam à regibus, & supremis dynastis, si præsentes adsint, breui interuallo deportatur: donec item equos ascendẽdi signum illis detur. Hoc enim honore sẽper in more fuit, summũ pontificẽ tanquàm Christi vicarium in terris reuereri, & coram eo etiam magni honoris insignia pro nihilo reputare, ministrandiq; munere fungi. Post summi pontificis terga, locum tenet præfectus præsidiariorum militum, cum militibus ipsis egregiè instructis, & expeditis. Tanta verò est populi subsequentis frequentia per vicos omnes, quibus iter fit, vt ad populum confertissimum aliqua ex parte à summo pontifice, ad quem turmatim confluitur, semouendum, necesse sit, ab aliquo pontificio magistratu nummismata argentea diripienda spargi. Tam longa verò est hæc equestris supplicatio, vt, cùm Diui Petri templum à Diui Ioannis Lateranẽsis æde ferè leucam distet, primi iam equites Diui Ioannis templũ propè teneant, postremi verò adhuc ad Diuum Petrum cõmorentur. Hoc quidem modo supplicatio hæc fit, quandocũq; Romanus antistes post diadema pontificium solenni ritu susceptum, pontificijs etiã vestibus ornatus ad templum Diui Ioannis Lateranensis procedit. Sed quoniam Xisto quinto pontifice maximo solennem hunc actum celebrante, in alium diem supplicatio ad Diuum Ioannem dilata est, aliqua sunt muta-

ta, pontifice maximo pontificalibus vestibus non induto, ipsumq; cardinalibus tunc subsequentibus, vt de more fieri consueuit, nobis verò inter legatos ipsum antecedentibus. Quo autem ritu in basilica Diui Ioannis Lateranensis excipi soleat, potiùs ex libris de hac materia cõscriptis, quàm ex narratione mea velim intelligatis. LEO. Mira profectò narras de Romana curia, summiq; pontificis autoritate, quæ sanè manifestè ostendũt, eum ob omnibus tãquam Christi vicarium coli, atq; adorari. MICHAEL. Magna quidẽ est in omnibus Europeis rebus grauitas, magnusq; ornatus, præsertim in curijs regũ, ac principũ: nihil tamen tam admirabile est, quàm quod in Romana, ac pontificia curia oculis, atque animis in tanta maiestate defixis, contemplati sumus. LINVS. Felices vos profectò, & fortunati, qui primi ex hoc nostro orbe minùs culto, ad illum alium tam splendidum, atque ornatum nauigare potuistis. Sed quem tandem exitũ vestræ res Romæ habuerint, quæso, edissere. MICHAEL. Optabat quidem summoperè maximus pontifex Xistus quintus, tanquam verus parens nobiscũ frequentissimè, & familiarissimè agere: tanta tamen erat negotiorũ, atq; occupationum multitudo, cùm primùm pontificatum iniret, vt non solùm senex laboribus consumptus, qualis ille est: sed etiam iuuenis viribus valens, tanta mole obrui, & oneri succumbere facilè posset: ille tamen vigore potiùs animi, quàm corporis excellens, ita rebus omnibus consulebat, vt Dei numẽ præsens verè liceret agnoscere. Quapropter aliquoties nos per nuntios inuisens, beneuolentiã suã apertè significauit. Semel etiam iussit, vt à præsule Alifensi tunc sacri palatij maximo œconomo ad conuiuium in pontificia villa ineundum inuitaremur: quod libenter fecimus, & eò lecticis curulibus vecti, à viginti quatuor hominibus pontificio cubiculo præfectis excepti sumus, ibidẽque lautissimè ab eodẽ præsule, nomine Romani pontificis refecti. Deinde sexto Calendas Iunij ab eodem summo pontifice euocati, cuidam publicæ supplicationi à Franciscanorum patrum cœnobio, nomine Ara cæli, ad Sanctam Mariam maiorem habitæ, interfuimus, quam summus ipse pontifex præsentia sua, & amplissimo cardinalium conuentu decorauit: nec minus pompæ, & ornatus hæc habuit, quàm illa equestris à me superiùs descripta. Postremò cũ iam noster reditus ad Lusitaniã esset proximus, voluit maxim⁹ pontifex per seipsum nos equitũ

insignibus donare, quod loco magni honoris numerandum est, nec enim quoscunq; homines, sed ornatissimos, & meritis maximis præstã tes eo afficere solet. Pridie igitur diei ad hunc actũ designati, qui fuit vigilia ante Ascensionem Domini, missus est ad nos à summo pontifice cæremoniarum præfectus, vt nos de ritibus in eo opere obseruãdis edoceret: & postero die, quo vespertinæ preces Ascensionis Domini solenniter decantabantur, nos ornatissimè induti, cum breui toga, atque ense, quasi equites futuri, illis interfuimus: quibus peractis, summus pontifex omnibus cardinalibus, & episcopis præsentibus, nobisque genua flectentibus, quatuor enses è vaginis eductos, quatuorq; inaurata calcaria solitis precibus ritè sacrauit, ensesque nobis in manus tradidit, hæc verba ad singulos faciens. Accipe gladium istum in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vt vtaris eo ad defensionem tuã, & sanctæ Ecclesiæ Dei, & ad confusionem inimicorum Christi, & fidei Christianæ: & quantũ humana fragilitas tibi permiserit, neminem iniustè lædas: quod ipse præstare dignetur, qui cũ Patre, & Spiritu sancto viuit, & regnat in secula seculorũ. Amen. Tunc nos gladios vaginis inclusimus, eosque sic reconditos, præcipui dynastæ, qui præsentes aderant, nimirum illustrissimi Galliæ regis, & Reipublicæ Venetæ legati, & Marchio Altempsis, tunc suburbij gubernator, mihi quidem, & Mancio legati, Martino verò, & Iuliano iam valenti Marchio ad latera accinxerunt, summo pontifice ad singulos dicente. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, in nomine Patris Domini nostri IESV Christi: & attende, quòd sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna. Tunc nos surreximus, & gladios è vaginis eductos, ter in altũ de more vibrauimus, terque humi cuspides defiximus, & dextrorum brachiorum manicis eos extergentes, in vaginas recondidimus: significantes eo ritu, nos non dubitaturos educere gladios illos summi pontificis iussu, ad Christianam fidem, & maiestatem Dei, & Domini nostri defendendam, rursusq; ipsos ex eiusdem præscripto deponere, nulli damnũ iniustè inferentes. Tunc quatuor belli duces ad pedes nobis calcaria accõmodarũt, põtifexq;, dato osculo, non sine lacrymis lætitiæ, paternique amoris indicibus, felicissimam pacem nobis est precatus, & in singulorũ colla catenas aureas, cum ipsius expressa imagine beneuolentissimè immisit, ensibusq; nostris in manus sumptis, tri-

plici ictu singulorũ terga tetigit dicẽs. Esto miles pacificus, strenuus, fidelis, & Deo deuotus: & leuiter nostra ora manu percutiens, addidit. Exciteris à somno malitiæ, & vigila in fide Christi, & fama laudabili. Hoc modo insignibus equitum donati, summi pontificis pedes oscula ti sumus, ingentes ei gratias pro tanto honore habẽtes, omnibus, qui aderant, nobis de tanta dignitate gratulantibus. Iam ergo tempus ap petebat, quo nobis erat proficiscendum, cùm præpositus Generalis Societatis, de nostrorum negotiorum expeditione cum summo pontifice agendum curauit: & Iaponensis Ecclesiæ necessitates, & pericula, quantumq; ipsius pontificis præsidio indigeret, vsque adeò demonstrauit, vt id ipsum insinuante clarissimo cardinali Antonio Caraffa Societatis amicissimo, summus pontifex reditus quatuor millium aureorum, à Gregorio decimo tertio in viginti annos Ecclesiæ Iaponensi tributos, non solùm ratos, & stabiles, sed additis duobus millibus, perpetuos esse voluerit: deinde triplices sacras vestes pretiosissimas patribus in Iaponia agentibus dono dederit, demumq; literas scripserit amoris plenissimas ad reges, & principẽ, à quibus legati eramus, singulisq; regibus enses vaginis argenteis, & inauratis inclusos, galeros regios, & thecas in crucis formam, cum non paruis ipsius veræ Christi cru cis reliquijs, principi item Omurensi gladiũ, & similem aliam thecã miserit. Cùmq; huiusmodi dona, tum propter se, tum etiam propter summã mittentis autoritatẽ, ab omnibus regibus, & principib⁹ Christianis maximi fieri soleant, non mirum est, si Protasius noster Arimensis rex, his acceptis muneribus, inaudita quadam lætitia fuerit elatus: eãdemq; ob causam, Francisci regis Bungensis, & Bartholomæi princi pis Omurensis, vtriusq; de Ecclesia Iaponensi optimẽ meriti, discessum è vita ægerrimè tulerimus, quòd huius cõmunis lætitiæ, & gratulationis, quæ in nostro aduentu fuit, maximam partem in eos redundaturã fuisse, cognosceremus. Illud tamẽ nos consolatur, quòd eorum filios, non solùm paternarum possessionum, sed etiam donorum horum, tantæque lætitiæ, ex Christiana pietate conceptæ, dignissimos hæredes fore, meritò speramus. Sed quod attinet ad summi pontificis magnificentiam, tria vlteriùs aureorum millia nobis loco viatici tradi iussit, excusatione adhuc vsus, quod propter põtificatus nouitatẽ, reiq; familiaris, atque ærarij, nondum explicatam, & expeditam notionem,

parcẽ

parcè admodùm,&tenuiter,vt ipſe ſibi perſuadebat,nobiſcum ageret, cùm tamen tanta in nos magnificentia vſus fuiſſet. Scripſit item ad Philippum potentiſsimum Hiſpaniæ regem literas cómendatitias,quibus eum admonebat, vt omnia neceſſaria ad noſtrũ in Iaponiam redi tum magnificè nobis ſubminiſtrari iuberet, quod & ipſe egregiè præ ſtitit. Illud verò ſummi beneficij loco, ad omnia alia tanquàm cumulꝰ acceſsit,quo ſummoperè maximus pontifex ſuam erga nos eximiam charitaté oſtendit. Voluit enim ipſe ante noſtrum ab Vrbe diſceſſum, priuatum ſacrum in ſuo ſacello facere, & proprijs manibus ſacroſanctam Euchariſtiam nobis tam longum iter facturis porrigere. Quæ res,& ad pietatem,& ad beneuolentiam multò ardentiorem in ipſum ſummum pontificem noſtros animos vehementiſsimè excitauit. Rebus ergo omnibus expeditis,& Romanis optimatibus tam ſacris, quã profanis ſalute dicta, dominico quodam die quarto Nonas Iulij, ſummũ pontificẽ adiuimus,ex eius ſacro ore felix noſtri itineris omẽ,extremáq; ſalutẽ impetraturi. Tunc ille, quaſi amãtiſsimus parens, noua in nos amoris,beneuolentiæq; argumẽta edidit, quantũq; Iaponenſes res illi curæ eſſent futuræ,miris verbis ſignificauit,ſacratiſq; multis globis, plurima,&maxima priuilegia ad peccatorũ pœnã remittẽdam, pro ea poteſtate,quã à Chriſto habet,nobis cóceſsit:nos autẽ ab eo diſcedẽtes ſupremi parentis impreſſam intus imaginẽ,nunquã omnino ex animis delẽdam in patriã retulimus.LEO. Delector ſummoperè Michaël,cùm talia ex te audio: decet enim generoſos viros, cùm pro tot beneficijs gratiam referre non poſsint, eorum tamen memoriam perpetuò conſeruare. MICHAEL. Equidem Leo chariſsime nulla ſunt verba, quibꝰ vtriuſq; ſummi pontificis in nos beneuolentiam, charitatem, & magnificentiam explicare poſsim: ſatis ſit dicere, nos vtrũq;, patrem mira indulgentia in teneros filios vtentem inueniſſe: vt interim omittam admirationem,ſummamq; reuerentiam, quã, illius dignitatis tanquã ſupremæ,maieſtas, & amplitudo in noſtris animis nullo vnquam tempore extinguendã impreſsit.Quid referã de illuſtriſsimis cardinalibus, de quorum autoritate, & ſplendore iam aliquoties dixi? quos omnes ſigillatim inuiſimus, humaniſsimoſq; in nobis reſalutandis ſumus experti,eorumq; amplitudinem cum ſingulari quadam pietate,& comitate coniunctam non potuimus non magnoperè demirari: qui profectò

fectò tam apertas,tamq; illustres amoris,& beneuolentiæ significationes erga nos, gentemq; nostram dederunt, vt illis omnibus, ac præsertim cardinalibus sancti Xisti, Caraffæ, & Rusticutio,perpetuò nos esse deuinctos fateamur.Quid deniq; addam de patribus Societatis? & inter eos de reuerendo patre præposito Generali, cuius etiam paterna viscera omnibus in rebus cognouimus,nec potuimus ab eo nisi cū multis, mutuisque lacrymis, & mœrore diuelli, manifestéq; perspeximus, patrum omnium Societatis,quantumcunq; locis sint dissiti, erga Iaponicam nationem eundem prorsus animum,eandemq; charitatem esse. Post discessum ex vrbe Roma, petēda nobis erat nobilissima alia vrbs nomine Neapolis,quæ quadraginta ferè leucas versus Orientem Roma distat: sed quoniam propter cæli illius aduersam hospitibus æstiuo tempore naturam eò contendere,periculosum erat,votis nostris,multorūq; non potuimus satisfacere:dicam tamen aliquid de ea ex fama,& auditione collectū,præsertim cùm tam multorum sermonibus eius nomen celebratum, acceperimus. Ea igitur, vt dixi, vrbs Neapolis in regno Neapolitano,quod ab ipsa nomē vendicat,constituta est. Pertinet autem regnum hoc ad iurisdictionem Philippi regis feudi iure,vt vulgò dicitur, annuumq; tributum summo pontifici tanquā proprio domino persoluit.Numeratur quidē Neapolis inter nobilissimas Europæ vrbes, & cùm nulli sit inferior, loci tamen amœnitate,dynastarumq; multitudine omnes alias superat.Nā quod attinet ad dynastas,illustresq; viros,mirus est profectò eorū numerus:cùm in eo regno tredecim principes,viginti octo duces,marchiones ferè totidem,comitesq; non pauciores,omnesq; simul,qui sunt titulo insignes,domini centū circiter numerētur. Cūm autē hi ferè omnes Neapoli sedes habeāt,vbi prorex est,Philippi regis nomine totū illud regnū gubernās, incredibilis profectò est vrbis illius frequentia,& ornatus: solent nanque omnes illi optimates, & famulari apparatu,& equorum,lecticarumq; curulium multitudine ita ornati incedere, vt per totā illā vrbē,eiusq; optimè stratos vicos equitū exercitus ferè semper progredi videatur. Tota verò hæc multitudo tam pretiosis vestibus,ex serico,ex auro opere Phrygio elaborato,ex lana deniq; tenuissima, similiq; materia vtitur,vt propter ciuium elegantiam, & venustatem, Neapolis elegantis, & venustæ nomen sibi vendicauerit. Cūm hac elegantia coniuncta est ædificiorū

ampli-

amplitudo, quæ siue sacra, siue profana opere magnificentissima sunt, numero quàmplurima: cùm vnusquisque dynasta palatium amplissimum habeat, & ex omnibus religiosis familijs homines cœnobia incolant ornatissima: adeò vt vrbs hæc soli Romæ templorũ multitudine cedat: & patrum Societatis tria in ea sint domicilia, domus videlicet professorũ, collegium, ac domus tyrocinij, in quibus ferè ducenti socij viuunt, domiciliorumq; ædificia habent commodissima: interquæ domus professorum templum, quod modò ædificatur, admirabilis est structuræ. Vrbis eius, regnique totius Neapolitani, vt dixi, ad ministrationem tenet prorex ex nobilissima aliqua Hispaniæ familia, qui, cùm ciuitas illa dynastarum multitudine sit referta, non minorem maiestatem, quàm rex potentissimus in curia sua præ se gerit. His igitur de causis, atque alijs breuitatis gratia à me omissis, Neapolis celebre nomen habet, & à nobis absque dubio esset adeunda, nisi superiùs à me dicta causa impedimẽto fuisset. Et sanè non frustra susceptus fuisset labor ille, vt multis satisfaceremus, qui Neapolim, vt accederemus, rogabant, nobisq; temporis importunitate impeditis, iucundissimi aspectus haud exiguã fuisse iacturã affirmabant. Relicto ergo Neapolitano itinere, tertio nonas Iunij recta via Lauretanæ Virginis templum contendimus; quod situm est in quodam oppido, à Laureto nomen habente. In hoc itinere multas ingressi sumus vrbes, ad peculiarem iurisdictionem summi pontificis pertinentes, præsertim Narniam, Interamnã, Spoletum, Fulginium, Assisium, & Perusiam: in quibus omnibus à ciuibus honorificentissimo comitatu, multipliciq́ue tintinabulorum, ac tormentorum bellicorum sonitu excepti sumus, atque à gubernatoribus, & magistratibus ciuitatum splendidissimè habiti: quod vt facerent, à summo pontifice per literas fuerãt admoniti, adeòque diligenter id præstiterunt, vt etiam ipsarum vrbium claues tanquã proprijs dominis aliquoties nobis fuerint oblatæ. In his omnibus locis multa tum sacra, tum profana vidimus relatu digna, quæ prætereo, ne eadem sæpe repetere videar. Non tamen æquum est, vt Diuũ Franciscũ Assisinatem omnino reticeam, cuius sanctitas admirabilis per totam Christianã Rempublicam multis, certissimisq; testimonijs prædicatur, constatq; ex amplissima familia, quam instituit, in qua tam illustres, & religione præstantes viri floruerunt, quorum factis quoniam refertissimi

tissimi sunt libri, non est quòd hoc loco illa recenseā. Est igitur Assisij sacrum Diui Francisci cadauer, statq; instar viuentis, vt multi affirmant, nec enim eius videndi nunc fit copia: cōseruatq; adhuc recentia illa stygmata, quæ amoris causa Christus eius manibus, pedibus, ac lateri imprimi voluit, vt seruum fidelissimum sibi quàm simillimum redderet. Spectantur tamen nonnulla eius monumenta, ciliciū videlicet, quo carnē macerabat, liber, quo sacras preces recitabat, aliaque similia, quibus conspectis animi intuentium summoperè commouentur. Est in eadem vrbe Diuæ Claræ etiam corpus venerabile, quæ eandem Diui Francisci disciplinam secuta, multas honestissimas virgines cælesti sponso coniunxit, multorumq; parthenonum fuit institutrix: in quibus eadem viuendi ratio cū summa Christi gloria, Christianæq; Reipublicæ vtilitate, & laude perseuerat. Eodem itinere quoddam oppidum transiuimus, non ine Montem falcum, vbi summoperè lætati sumus aspectu sacri cadaueris Sanctæ alterius Claræ, ab eodem oppido cognomen habentis, cuius venerandum cadauer præterquàm quòd incorruptū, atque integrum adhuc extat, cor etiam est Christi cruci affixi, aliorumq; mysteriorū imaginibus insignitum. Præterea in eodem corde tres globi sunt inuenti magnitudine, & forma quàm simillimi, quibus ea est addita supra naturam vis, vt triū simul, ac singulorum idem omnino sit pondus, nullumq; sit discrimen, si in alteram lancem vnum, in alteram verò duos conijcias, rursusq; omnes simul in eandē conferas. Qua in re manifestè cognouimus sanctissimæ Trinitatis signum indicari, cuius siue singulæ, siue tres simul personæ eadem natura, potestate, & maiestate pollent, quod altissimum mysterium fidei nostræ Diua hæc in primis animo venerabatur. Perusiæ, quæ vrbs est etiam nobilis, non potuimus non tres dies morari: tanta enim fuit Perusinorum ciuium erga nos beneuolentia, tantaq; amoris significatio, vt Romam vsque nuntios miserint, per quos à nobis summis precibus postularunt, ne Perusiam insalutatam transgrederemur. Verbis autem explicari haud facilè potest, quàm humaniter, & magnificè apud illos fuerimus diuersati. Ibi etiam illustrissimi cardinalis Spinolæ summi pontificis legati maximam benignitatem, & comitatem, sumus experti, qui, præter alia amoris argumenta, domi suæ apparatissimo conuiuio nos excepit. Nec minùs beneuolè à patri

bus Societatis, in quorum collegio nobis erat hospitium, habiti sumus, multarumq; rerum aspectu recreati, quæ prudens omitto, ad Lauretanam domum properans. Transiuimus eodem itinere Camerinum, Tolentinum, Maceratam, Recinetum, quæ etiam vrbes sub iurisdictione summi pontificis sunt, & vehementer sumus mirati, tam frequentes vrbes, & tam celebres in Italia esse: in quibus omnibus ciuium beneuolentiam, perhospitalesq; erga nos animos sumus experti: præsertim illustrißimi cardinalis Gesualdi summi pontificis legati, qui nos in vrbe Camerino, & Tolentino, lautis, splendidisq; conuiuijs excipiens, omni officij, & amoris genere prosecutus est. Pridie idus Iunij ad Beatißimæ Lauretanæ Virginis oppidum, templumq; celeberrimum peruenimus, quod meritò per totam Christianam Rempublicam nominis claritate viget: seruatur enim in eo templo augustißima illa, & sanctißima domus, quam castißima Virgo Maria incolens, dum in oppido Galileæ nomine Nazareth habitaret, à Gabriele Archangelo salutata est, & felici antecedente nuntio, diuinum illum fœtũ, hoc est, æterni Patris Filium, mirabili vinculo sibi naturam humanam astringẽtem concepit. Hæc ergo domus, vt certißimis testimonijs est traditũ, postquàm Virgo Beatißima in cælum conscendit, integris parietibus, ac tecto, quod mirabile admodùm est, primùm quidem in Illyricum Europæ prouinciam, deinde in Italiam ab Angelis translata est. Cùmque aliquandiu non longè ab eo loco esset, in quo nunc religiosißimè colitur, propter duorum fratrum discordiam, qui de eleemosynarum lucro, quarum ibi magna erat copia, mutuò contendebant, tandem ab eisdem Angelis ad Lauretanum oppidum fuit traducta. Quas ob caussas inter omnia templa integerrimę Virginis, hoc vnum præter cætera à Christiano populo in summa religione habetur, & frequentißimè inuisitur. Est quidem domuncula illa sacra ex lateribus coagmentata pro ea tenuitate, in qua Virgo, dum inter mortales esset, viuebat: nunc verò externo opere artificiosißimè è marmore confecto, ornata, ita tamen, vt nunquàm noua hæc fabrica, quantumuis pretiosa, cum illa veteri in vnam potuerit coalescere. Temporis progressu, religione indies magis procedente, nobilißimum quoddam ibidem templum extructum est, in cuius medio adyto sacra illa domus, siue sacellum custoditur, & fastigio quodam artificiosißimo ipsi in superiore tecti parte imminente

nente cooperitur. In eodem ſacello ara eſt multis ſummorum ponti-ficum priuilegijs donata: poſt quam videre adhuc licet focum illũ cũ ſuo vaporario, in quo Beata Virgo ignem accendere,& dilecto filio vi-ctum parare ſuit ſolita, quem Chriſtiani omnes non ſine magno animi ſenſu intuentur. Habet eadèm ara puriſsimæ Virginis ſimulacrum à Diuo Luca, vt creditur, artificioſiſsimè confectum,& ex aduerſo ianua quædam eſt, qua Gabriel Angelus ad eius ſacrum cubiculum in-greſſus dicitur. Vix credi poteſt, quibus victoriarum trophœis, quibus naufragorum tabulis, quibus captiuorum catenis, quàm varijs deniq; alijs miraculorum monumẽtis templi illius parietes ſint ornati. Quid agam de ampliſsimis eius reditibus, qui triginta aureorũ millibus æſti-mantur? præter quotidiana munera, quæ rurſum eandẽ ſummã quotã-nis explent. Quid de ſacerdotũ, cantorumq; frequentia, ſolenniq; ritu, quo preces diuinæ recitantur? Quid de ſupellectili pretioſiſsima, cuius eſt in ſacris vſus, ſiue veſtem, ſiue vaſa, aliaque inſtrumenta conſideres? Quid denique de frequentiſsimo hominum numero, peccatorum ma culas eluentium? quibus vt expeditiùs ſatisfiat, præter multos ſacerdo-tes ordinis Diui Petri, eidem templo addictos, viginti quatuor ex Socie tate, his, qui Romæ pœnitentiarij dicuntur, poteſtate pares, ſemper adſunt, ex collegio eiuſdem oppidi, vbi quadraginta Socij aluntur ex eiuſdem templi reditibus. LEO. Multis de cauſis vos felices hactenus dixi, ſed hæc felicitas non eſt inter poſteriores enumeranda: quòd tam multa antiquæ religionis veſtigia, totq; Beatiſsimæ Virginis, aliorumq; ſanctorum reliquias tam religioſè ſeruatas, tot miraculis celebres, veſtris oculis fueritis intuiti. MICHAEL. Iure optimo felices oculos appellas, qui talia, tam lõgo peragrato itinere, conſpicere potuerunt, præſertim cùm nulla ferè vrbs fuerit, in qua alicuius Diui, Diuæq; reliquias non fuerimus venerati. Sed dum alia vobis auditu etiam iucunda comme moro, ne narrationem diu proferam, volo multa ex ijs ſilentio prætẽrire, quæ tamẽ ex libris alijs à nobis allatis facilè cognoſcentur. Quapropter liceat mihi per vos reliquã itineris partẽ paucis adhuc col loquijs referre, dummodò tamen hodiernũ ſermonẽ ſolita quiete intermittamus.

De transitu aliarum vrbium, præsertim Anconæ, Bononiæ, Ferrariæ, Venetiarumq;, & rebus ibi conspectis. Colloquiũ vigesimũ septimũ.

LEO.

Vllus profectò erit sanæ mentis, qui audiens, quanta celebritate, hominumq; frequentia per totam Europam fueritis excepti, non magnoperè obstupescat, & Europeam gentem suauissimis esse moribus, incredibili vrbanitate, singulari deniq; in omnes charitate, non fateatur. Vt enim omittã lætitiam illam, qua summus pontifex perfusus, plusquàm paternum erga vos amorem ostendit: quis non miretur, gratulationem eam cõmunem fuisse omnibus populis, ciuitatibus, principibus, per quorum ditionem iter faciebatis? MICHAEL. Equidẽ si, vt vulgari prouerbio dicitur, vox populi idem sentientis, vox diuina iudicanda est: tanta fuit omnium in nobis excipiendis gratulatio, vt nõ humano aliquo studio, sed Diuino instinctu permotos populos illos, ad nos videndos conuenire, turmatimq; confluere, nobis persuaderemus. Pergam igitur vlteriùs, & quanta etiam iucunditate apud aliarũ multarum vrbium ciues diuersati fuerimus, quàm breuiter potuero, vobis exponam. Profecti ergo ex Lauretano oppido, vbi non diutiùs morari tantùm, sed vitam agere optauimus, atque ab aspectu illius religiosissimi templi, si fieri posset, nunquàm diuelli, Bononiam petere decreuimus, vt posteà Venetias vrbem clarissimam pergeremus. Obtulerunt se se in hoc quatridui itinere multa videnda oppida, multæq; vrbes, quarum tanta est celebritas, vt de singulis cursim facta mentio integrũ colloquium requirat. Sed quoniam in nostri reditus commemoratione breuitati studendũ duxi, quæso, vt aliquarum rerum silentium boni consulatis. Vidimus ergo in hoc cursu celebrem vrbẽ Anconá agri Piceni metropolim, à qua etiã totus ager Marca Anconitana

dicitur,

dicitur, & sub iurisdictione summi pontificis est, cuius ciues in nobis excipiendis, non parum lætos, hilaresq; se præbuerunt, nihilq; siue ad pōpam, & apparatum bellicorum instrumentorum, siue ad artis musicæ symphoniam, siue deniq; ad hospitij magnificentiam attinens, prætermiserunt. Nec verò multiplicis spectaculi materia, profana, & sacra ædificia, sanctorum reliquias, aliaq; contemplandi nobis defuit. Postero die tres alias vrbes vidimus, Senogalliam, Fanum, & Pisaurū, mediam quidem ad iurisdictionem summi pontificis, duas verò alias ad Vrbinensem ducem attinentes, qui dux nulli regi subest, annuum tamen vectigal summo pontifici persoluit. Senogallia, Fanoq; non sine magna ciuium alacritate transitis, Pisauri pernoctauimus, vbi ducis Vrbinensis consanguineus quidam, Marchio videlicet Roborensis, ipsius ducis nomine, cum equitatu nobis obuiam processit, & vsque ad palatium ducis detulit, in quo idem dux ex venatione rediens humanissimè, & honorificentissimè nos habuit, seque & omnia sua officiosissimè nobis obtulit: sed quoniā Brigiani ducis hospitio occupatū reperimus, ab eo discedentes postridie tres alias vrbes Ariminum, Cesenam, & Forum Liuij adijmus, quarum omnium lætitiam ex nostro aduentu acceptam, vt prætermittam, in collegio quodam Societatis, quod postrema harum habet, magnoperè recreati sumus. Sequenti die Imolam aliam vrbem non parum celebrē transiuimus, cuius etiā ex nostro accessu gratulationem prudens prætereo. Omnes nanq; hæ ciuitates, nobis conspectis, tali lætitia triumphabant, vt ipsæmet vrbes cum mœnibus, suis sedibus relictis, nobis obuiam prodire velle viderētur. Decimo quarto Calendas Iulij Bononiam celebrem etiam vrbē, & Æmiliæ prouinciæ metropolim sumus ingressi, quæ sicuti prima est, ac præcipua in ea prouincia, voluerūt etiam eius ciues applausū suo, ac celebritate cæterarū eiusdem prouinciæ vrbium incolas superare. Ad hoc non parum contulit duorum illustrissimorū cardinalium, Paleotti, & Saluiati præsentia, alterius quidem archipræsulis Bononiensis, alterius verò summi pontificis legati, quorū familiæ, præter multos equites vrbanos, nobis obuiam processerūt. Fuit autē tanta in hoc ingressu hominum nos excipientium frequentatio, vt vltra equos, centū lecticæ curules fuerint numeratæ: vnde vrbis huius magnificentiam potestis conijcere. Ab vtriusq; cardinalis familiaribus, eorum nomine inuitati-

uitati ſumus, vt ad ipſorum palatia diuerteremus: ſed nos neutrum offendere volentes, collegium Societatis, quod in ea vrbe eſt, rectà petiuimus. Non tamen deſiderata eſt cardinalis legati magnificentia, qui perſonã ſummi pontificis in ea vrbe agens, eius etiã benigniſsimos mores imitari voluit, & quandiu in ea vrbe fuimus, omnia ad victũ pertinentia abundantiſsimè ſuppeditauit: nec minorem amoris ſignificationẽ cardinalis Paleottus archipræſul nobis oſtendit, à quo etiam ad prandium, non tam lautè, & ſplendidè, quàm parcè, & frugaliter paratum, quali ipſe ſemper vtitur, vocati ſumus. Hic enim ea eſt virtute, & humanitate præditus, vt inter reliqua ſanctitatis argumenta, quibus præclarum ſui exemplum omnibus præbet, hoc maximè eluceat, quòd in cõmuni cœnatione, inſtar religioſorum hominum, cum domeſtica familia veſci ſoleat: cuius benignitatẽ, vitãq; ſanctiſsimam magnopere, & meritò ſumus admirati. Interfuimus etiam habitæ tum temporis ſupplicationi, qua ſanctiſsimi corporis Chriſti memoria pie recolitur, & in eius pompa, atque ornatu, nihil, quod ad magnificentiam, varietatem, Chriſtianamq; pietatem pertineret abeſſe, cognouimus. Nam præter alia, legatus ipſe ſacræ Euchariſtiæ pixidem detulit, noſq; virgas illas, quibus papilio ſacram capſulam, ſacerdotemq; tegens fulciri ſolet, aliquo ſpatio deportauimꝰ: mox eas alijs nobilibꝰ tradẽtes, & cardinalis archipræſulis vtrũq; latus ſtipãtes, cum ornatiſsima illa pompa ad locum deſignatum proceſsimus. Vidimus in hac vrbe ſumptuoſiſsima opera, præſertim ſacra: vidimus multas ſanctorum reliquias: vidimus deniq; Beatæ Catharinæ Bononienſis, iam ante ducentos annos mortuæ, ſacrum cadauer incorruptum, quodque admirabilius eſt, ſedens, &, vt fertur, neruorum vi tantoperè conſeruata, vt manus, pedeſque viuentis motum mirabiliter imitentur. Ex hac vrbe decimo Calendas Iulij profecti, Ferrariam vrbem nobilem ad Ferrarienſis ducis iuriſdictionem pertinentẽ contendimus. Eſt autẽ Ferrarienſis dux vnus ex his, qui immunem, & à regum dominatu liberam poteſtatem exercent, ſummo tamen pontifici vectigalis eſt. Cùm igitur dux hic nos aduentare ſciret, Biuilaquæ comitem ſibi ſubditum nobis obuiam prodire iuſsit, quẽ quinquaginta equites comitabantur. Aderant prætereà quinq; lecticæ curules, optimè compoſitæ, quas vlterius velitum centuriæ aliæ, atque aliæ ſequebantur. Nobis verò iam ad muros appropinquan-

pinquantibus, Alfonsus Atestinus ducis ipsius patruus, summæ autoritatis vir, obuium se obtulit, nostramq; lecticam curulem benignissimè ingressus, ad palatium vsque ducis comitatus est. Multis ergo equitibus, multorumque nobilium lecticis, quasi quodam expeditissimo exercitu stipati, vrbis mœnia introiuimus, & ad palatium vsq; ducis delati, eundem ad impluuiũ descendentem cum summa hilaritate obuiũ habuimus. Qui cùm lætitiam ex nostro aduentu animo conceptã, multis, iisque officiosissimis verbis significasset, ad hospitium quoddã magnificentissimè apparatũ, quo non multos ante annos regem ipsum Galliæ exceperat, nos è via defessos ad requiescendum detulit. Huius profectò ducis affabilitatem, morumq; suauitatem, cum ipsius amplitudine, ac nobilitate certantem experti sumus. Has autem omnes res non parum exornant admirabilis ipsius opulentia, peculij, & supellectilis splendor, palatij artificiosissimè ædificati magnitudo: quæ omnia conspecta summoperè admirati sumus, eumq; vix Europeis regibus cedere cognouimus. Habet enim, vt constans fama est, annuos reditus septingentorum millium aureorũ, & quinquies millies sestertiũm, & eò plus in thesauro repositum, sicut de magno Hetruriæ duce diximus. Habet item Christi, duodecimq; Apostolorum insignes statuas, ex solido auro conflatas, admirabilemq; abacũ, quem ipsi vidimus, tam multis vasis aureis, atq; argenteis refertũ, vt nihil in regibus ipsis splendidius desiderari posset. Erat enim in quodã eius amplissimo atrio pluteus totius atrij longitudinem capiens, gradusq; quàmplurimos, vsque ad ipsum laquear continens: totusq; innumeris operibus ex auro, & argento egregiè confectis, plenus. Inter hæc autem opera, primum locum iuxta pauimentum occupabant quinq; fontes, ex argento inaurato miro opere confecti, quorum artificium cum materia contendere videbatur. Hæc autem omnia opera eo pluteo inclusa non ad communem vsum, ad quem alia quàmplurima designata erant, sed ad maiestatem quandam, magnificentiamq; ostendendam pertinebant. Hunc supellectilis, domusq; splendorem, famularis apparatus, qui regius ferè est, prorsus adæquat. Id autem vel ex eo cognosci potest, quòd dux hic illustrissimus, non solùm in palatio nobilissimos famulos, sed etiam sub sua ditione, quæ amplissima est, comites, marchionesq; habeat. In hac vrbe tres dies morati sumus, quibus, vltra

aliquot

aliquos cum duce iucundos, hilaresq; congressus, ducis vxorem clarissimam fœminam, eiusq; sororem Vrbini ducis coniugem inuisimus, quæ nostro conspectu mirum in modum lætatæ sunt, & honorificentissimè, ac perhumaniter se nobiscum habuerunt. Rusticati item sumus, villam quandam amœnissimam ipsius ducis, omnibus, quæ ad voluptatem, deliciasq; optari possunt, abũdantissimam adeuntes: cuius descriptionem non est modò, quòd à me requiratis, cùm ex multis alijs iam propositis, conijci facilè possit: quibus tamen locis, hic de quo est sermo, nequaquàm cedere censendus est. Vidimus in eo itinere eiusdem ducis equile amplissimum, centum, & quinquaginta equos, quosdam ad deambulandum aptos, alios ad bellum idoneos, nonnullos saltandi peritos, multos desultorios, aliosq; diuersi generis ex varijs prouincijs, regnisq; selectos, continens. Vltra quæ loca, delati sumus etiã ab ipso duce ad alia, quæ venationi erant aptissima, qualis est quidam nomine Parcus, alius vulgò Montagnola, in quibus nec vmbrosissima nemora, nec multiplicis generis feras, nec ad venandum opportunitatẽ vllã desiderauimus: quib⁹ õnibus ferè in locis, ipsa ducis vxor, cũ aulicis puellis, matronisq; alio itinere progressa, maioris beneuolentiæ causa semel, atq; iterum occurrens, perhumaniter nobiscum egit. Non omittã iucũditatẽ illã, qua affecti sumus ex aspectu sacelli cuiusdam, in ducis palatio extructi, quod operis pretio, sanctarum reliquiarum multitudine, vestis sacræ ornamento, imaginũq;, præsertim cuiusdã Christũ seruatorem nostrũ exprimentis, admirabili pictura nobis insigne visum est. Postremò illud dixerim, cum tanta huius ducis amplitudine summam coniunctam humanitatem nos summoperè sibi deuinxisse, & eius magnifici, perhospitalisq; animi memoriam in nostris mentib⁹ adhuc insidere. Vidimus in eadem vrbe multa, operosissimaq; templa, & inter ea, collegium Societatis, in quo dux ipse hospitio nostro delectatus, nos commorari non est passus. Ex totius autem vrbis aspectu, eam vnã esse ex vniuersæ Italiæ munitissimis, intelleximus. Nam præterquàm quòd muris, turribus, propugnaculisq; frequentissimis sit cincta, in eo situ est, qui facilè circumquaq; leucam integram fluuij Padi aquis, & æstuárijs obrui, atq; operiri potest: quæ quidem res eam ferè inexpugnabilem reddit, accedente etiam tormentorum, aliarumque militarium machinarum infinita propè multitudine. Duci, vxori, alijsque no-

que nobilibus Ferrarienſibus ſalute dicta, ſeptimo calendas Iulij vrbe hac profecti, recto itinere Venetias contendimus, per celebratiſsimum fluuium nomine Padum, ſiue Eridanum nauigio ipſius ducis nomine Bucentorio, artificioſiſsimè confecto, commodiſsimè vecti. Erat autem hoc nauigium ita elaboratum, vt potiùs domus optimè ædificata, quã nauis videretur: ſupra foros namq;, remigumq; ſedes quandam habebat contignationem, in qua vnum atrium non mediocre, duoq; cubicula auro, picturis, periſtromatis, lautiſsimaq; ſupellectili ornata continebantur: vbi vectores opportunè quieſcere poterant, & quauis alia iucũda occupatione diſtineri, remigibus nequaquàm à ſuo munere impeditis. Hoc nauigium tria alia ſequebantur, primũ milites, tormenta bellica, muſicaq; inſtrumenta non pauca vehens: ſecundũ ea, quæ ad penum, tertium, quæ ad culinam neceſſaria erant, deportans. Quorum duo poſtrema, cùm primùm prandij tempus appetijt, ad noſtrum nauigium diligenter ſunt admota, & à ducis famulis tam elegans, lautum que conuiuium nobis apparatum eſt, quàm adhuc in eius palatio mo[r]antibus extrui poterat. Vnde non eſt mirum, ſi toties, tam multisq; verbis Europeam magnificentiam vobis cõmendemus. Poſt breuẽ, iucundamq; huius amœniſsimi fluuij nauigationem, ad vrbem nomine Clodiam, ſiue foſſas Clodias, in Venetæ iuriſdictionis finibus ſitam, appulſi ſumus: ex qua gubernator leucam integram ante ipſius portum nobis obuiam proceſsit, nauicula ſerico cooperta vectus, & quã officioſiſsimè proſperum acceſſum nobis fuit precatus: quaſiq; benigniſsimi hoſpitij lætum, felixq; auſpicium præmittens, nomine ſenatus Veneti nos ad idem nauigium conſcendendum perhonorificè inuitauit. Eiuſdem ciuitatis epiſcopus non minori beneuolentia nobis obuius factus eſt, ſacerdotes quàm plurimos, viroſq; ſacra dignitate pollentes in comitatu habens: quibus omnibus ſtipati portum vrbis tenuimus, & è nauigio deſcendentes populi confluentis acclamatione, ſclopporum, tormentorumq; læto ictu, tympanorũ, & tibiarum iucundo cõcentu, excepti ſumus: ſtatimq; in prima vrbis area varijs ex ſulphureo puluere confectis operibus, admoto ſtrenuè, & diligenter igne ſummoperè recreati. Poſtquàm ad publicum palatium ventum eſt, epiſcopus ipſe gratulationis ergò tum de noſtro aduentu, ciuiumque lætitia, tum etiam de laudibus patrum Societatis, quorũ ductu iter hoc à nobis

bis susceptum est, luculentam orationem habuit. Ea nocte in eodẽ palatio, ijs, quæ ad cœnam, quietemq; pertinebant, apparatissimè extructis, cõmorati sumus. Postero die eodem episcopo, gubernatore, alijsq; nobilibus comitati, Venetias petiuimus: ante cuius vrbis ingressum, ad insulam quandam Diuo Georgio dedicatam, tormentorum bellicorum crebro ictu, militumque, qui in triremibus erant, clamore sumus salutati. Vlteriùs ad insulam Spiritus sancti insigne habentem, quadraginta patritij Veneti ex grauissimo, vt vocant, Prægadij concilio, talaribus vestibus ex gausapino, & serico raso coccinei coloris induti, nobis occurrerunt: inter quos primum locum obtinebat patritius quidã, ex nobili Lippomanorũ familia, qui nomine totius senatus Veneti, honorificentissimis verbis nobis de aduentu gratulatus est. Vehebantur patritij viri lintribus quibusdam, quas illi Piattas vocant, multis, pretiosisq; tapetibus contectis, & ad hoc peculiare munus, grauium, & illustrium hospitum excipiendorum designatis. His ergo socijs, & itineris ducibus, Venetias vrbem tantoperè in Europa celebratã, maximo, vt appellant, ostio, atque alueo feliciter ingressi sumus, eandemque mediã populi, ciuiumq; admirabili numero refertam traiecimus, & hominum multitudinem, operum magnificentiam, totiusque vrbis maiestatem conspicati, facilè cognouimus, quàm meritò vrbs illa celeberrimũ nomen in tota Europa obtineret. Ab ijs patritijs viris domum professorum, quam Societas IESV in ea vrbe habet, delati sumus, & à patribus mira alacritate, gratulationeq; accepti, ipsiusq; Reipublicæ expensis, decem dies, quibus in hac vrbe morati sumus, magnificè, liberaliterque habiti. LEO. Multa equidem de ista vrbe, ac Republica Veneta, fama, & auditione accepimus, quibus fidem non omnino adiungẽdam, nobis persuadebamus: præsertimq; illud vix credibile videbatur, istius vrbis amplissima fundamenta in ipso mari esse iacta, eius longissimos vicos non pedibus, sed cymbis percurri, nec deniq; deesse circos latissimos, quib' mœnia illa optimè extructa nobilitarentur. MICHAEL. Multa vos audiuisse credo de huius vrbis nobilitate, non tamen verba vlla inueniri posse existimo, quæ rei ipsius præstantiam aliqua ex parte possint attingere. Quæcunque igitur dixero, vrbis ipsius, & Reipublicæ dignitate longè inferiora esse, velim, in animum inducatis. Atque illud inprimis, quod attigisti, admirabile est, quoniam funda-

menta

menta huius vrbis, non in monte aliquo, aut viuo lapide, ſed in ipſa maris aqua ſint poſita, ita vt non ſolùm tota mœnia mari alluantur, verùm etiam domus hinc, atque inde extructæ, & velut ad amuſsim, & libellam diſpoſitæ, mari intercepto, vicos quoſdam rectiſsimos, longiſſimoſque conficiant. Nec tantùm ſitus hic eam vrbem admirabilem, celebremque reddit, ſed etiam ſummoperè munitam, hoſtibuſque nequaquàm peruiam. LEO. Age iam explica Michaël, quî fieri potuerit, vt iſta vrbs in ipſomet mari ædificaretur, aquarum æſtu moles, atque opera nequaquàm obruente? MICHAEL. Res quidem aſpectu iucũda, & admirabilis, explicatu verò admodùm eſt difficilis. Proponã tamen, quàm dilucidè potuero, huius vrbis formam, ſitumque ſub aſpectum veſtrum ſubijciam. Contemplamini igitur animis hinc continentem, inſtar ſemicirculi, aut arcus porrectam, illinc verò vadoſa loca, ſiue arenarias figuram chordæ obtinentes: ita tamen, vt medium ſpatiũ ampliſsimum eſſe, multaſque inſulas complecti intelligatis. In eo igitur medio ſinu ex vna parte continentem, ex altera arenarias illas attingente, partim quidem vadoſo, partim profundiore, nobilis hæc vrbs mirabiliter eſt ædificata. Diſtat autẽ à continente quinque milliaria, duo verò ab arenoſis illis locis, de quibus dixi. Sed quoniam ex continente ſeptem fluuij in hunc ſinum maris influunt, conſeruato curſu ſuo, per medias illas arenas ſeptem ſibi oſtia in latiorem maris planitiem patefaciunt, in quibus ſeptem veluti portus ad naues appellendas, ingreſſumque ad vrbem, & egreſſum, ars, naturæ maximo adiumento, fabricata eſt. Hinc facilè colligere poteſtis, quàm munita, & inexpugnabilis ſit hæc vrbs, cùm nullis alijs muris, quàm vadoſis locis continentem verſus, & ſyrtibus illis ad mare protentis, omnino ſepiatur: quibus addite munitiſsima propugnacula, quæ oſtia illa, portuſque tuentur: adeò vt nullum ſit nauigium, quod cuſtodias, tormentaque poſsit effugere. Hinc etiam liquidò patet, quãta ſit eius vrbis commoditas, vt rebus omnibus ad victum, cultumque neceſſarijs abundet, quæ vel ex continente ſeptem fluuijs, vel ex alijs regnis, & prouincijs valde diſsitis, in celeberrimum illud emporium importari poſſunt. Quo fit, vt hac opportunitate ductæ gentes, nationeſq; multæ Europeæ, ſiue mediterraneæ, ſiue tranſmarinæ, Venetias frequentiſsimè confluant. Quid de eiuſdẽ ciuitatis, & Reipublicæ admi-

 niſtra-

nistratione dicam? qua non minùs inter cæteras principem locũ obtinet. Cùm enim Respublica hæc libera omnino sit, atque immunis, nullique regi obtemperans, multas, variasque prouincias, vrbes, & oppida sub sua potestate habet, tamque egregiè hæc omnia administrat, vt cum regibus collata, nequaquàm posteriores partes tenere dicenda sit. Imò verò, si antiquitatis memoriam breuiter replicare velimus, inueniemus profectò, clarissimam hanc Rempublicam cum multis potentissimis regibus, varijs de causis bella grauia olim gessisse, ijsq; confectis, & profligatis, semper in florentissimo statu suo permansisse. Hæc eadem immanissimos Turcarum, atq; Maurorum tyrannos maximis exercitibus Christianæ reipublicæ vastitatem, excidiumque minitátes, fregit, ac retardauit, iurisdictionis suæ fines longè, latèq; protulit, & in medijs barbaris gentibus dominatum suum diutissimè conseruauit. Vt autem peculiare aliquid de administratione huius Reipublicæ dicam, ea est omnino apud patritios, ac nobiles viros, nemine ex popularibus ad eam admisso: atq; in hunc modum mille, & ducentos abhinc annos prudentissimè semper gubernata est. Patritij, qui eius administrandæ curam gerunt, sunt ad tria millia, cum quibus de cuiuscunq; momenti rebus deliberatur, & vel in eadem vrbe, vel in alijs locis munera, magistratusq; obtinent. Horum omnium patritiorũ conuentus in tres diuiditur. Primus continet omnes eos, qui vigesimum quintum annum iam egerunt: etsi nonnunquàm ante hanc ætatem locus aliquibus ad hunc conuentum pateat, à quo munera omnia, magistratusq; maturo consilio distribuuntur. Secundus adhuc cõtractior Prægadij Senatus nuncupatur, in quo plures ducentis numerantur, in eoq; de rebus maioris ponderis, & momenti, siue ad pacẽ, siue ad bellum pertineant, agitatur. Tertius deniq; collegij nomen habet, constaturq; ex primarijs magistratibus, & cõsiliarijs, qui numero sunt septem supra decem, summamq; autoritatem in ea Republica obtinẽt. His omnibus Reipublicæ huius præcipuis membris præest, præcellitq; instar supremi capitis, dux illustrissimus, qui principis locum in ea Republica tenet, cuius nomine negotia expediuntur, nũmisma cuditur, penes quem deniq; totius administrationis præcipua potestas est. Cùm dux hic tanta autoritate valeat: hoc tamen à rege differt, quòd nihil ferè alicuius momenti arbitratu suo, ac iudicio gerere posit, sed omnia

ad sena

ad senatores triũ illorũ conuentuũ,fideliter referat,& cum illis res omnes alicuius ponderis decernat.Quod ad venerationem tamen attinet, in qua apud omnes est,eius profectò dignitas regia non est inferior. Vltra hunc triplicem ordinem, de quo dixi, multi sunt magistratus, multaq; munera,quæ varijs patritijs deferuntur, ita vt ex inferioribus ad superiora gradatim ascendatur: & qui rectè impositam sibi personam sustinent,pluribus honoribus cumulentur,qui verò dissolutè,atq; improbè se gerunt,graues suorum criminum pœnas luant. Inter hos patritios mos est, vt longis, & nigris vestibus vtantur: magistratus tamen aliqui certa quædã munera obeuntes,sericã, vel gausapinam, rubram,aut conchyliatam ex panno vestem, nonnulli etiam purpuream gestare solent. Vltra hunc morem cultus, qui grauitatem, maturitatẽque præ se fert,illum etiam adhibent, quòd incomitati per vrbem incedant,nec vllo famulari apparatu,quem superiùs vsurpari dixi, delectentur. Timent videlicet,ne si comitantium famulorum multitudini locus detur,æmulatio,contentioq; inter ipsos locum habeat,æquabilitatemq; illam,cui velut paria Reipublicæ illius membra maximè student, paulatim amittant. Quo fit, vt insignem aliquem nauarchũ, vel imperatorem,qui nuper amplissimũ exercitum administrans, regibus, & principibus grauissimum bellum intulit,belli negotijs confectis, videre liceat per vrbem solum,ac sine administrorũ pompa,instar cæterorum ex eodem ordine incedentem. His,atq; alijs moribus,honestisque consuetudinibus obseruatis,Respublica illa florentissima iam ante ducentos supra mille annos summoperè viguit,potentiæq; suæ,& gloriæ in dies,atq; in annos maxima semper incrementa suscepit. LEO. Istius sanè vrbis gubernatio non potest non summoperè nobis placere, præsertim cùm eius diuturna, stabilisq; constantia ciuium admirabilẽ prudentiam nobis indicet. Sed scire velim minutiùs,quæ ad istam vrbem,eiusq; priuatas res pertinent. MICHAEL. Mihi sanè satis esset ita generatim dixisse, ne rerum mole obruerer, nisi tuæ interrogationi satisfacere,officij mei esse crederem. Sed quis minutatim singula,quæ ad hanc vrbem spectant, persequi poterit? cùm eius situs, vt dixi, sit admirabilis,opera,atq; ædificia præter modum sumptuosa, & magnifica; templorum mira amplitudo, sacrarum reliquiarum admirabilis copia. Summatim tamen dicam,huius vrbis ambitum octo milliaria contine

re, quæ quatuor nostras leucas explent, eá autem diuisam esse in septuaginta parœcias, quæ cum suis téplis, ac sacerdotibus Patriarchæ sub sunt: cœnobia habere quinquaginta nouem, ex quibus triginta, atque vnum religiosi incolunt: viginti octo à sacris virginibus possidentur: præter alia sacella minora, & variarum sodalitatum domos, ita vt omnia templa centum, & quinquaginta numerum impleant. Habet itē quatuordecim xenodochia, in quibus, vt superiùs de alijs vrbibus dixi, quocunque morbo laborantibus medicina adhibetur. Hæc omnia domicilia, præsertim religiosa, opere magnifico ornantur, peculiariterque octoginta septem turribus editissimis, quæ egregium præbent spectaculum: inter quas excellit ea, quæ ante Diui Marci celeberrimũ templum sita est. Quid vobis de sacris reliquijs agam? cùm sola hæc vrbs quadraginta sanctorum integra corpora in varijs templis cum summa veneratione, cultuq; seruet: & is sit templorũ ornatus, vt centum, & quindecim musica instrumenta, quæ organa ab Europeis dici solent, cum capsis artificiosè auro, & argento distinctis ibi numerentur. Quid item referam sacram vestem, supellectilemq; ? cùm eadem vrbs operibus aureis, & argēteis, veste Phrygia, & ea, quæ ex argenteis bracteolis est compacta, quæ omnia miro artificio ibidem conficiuntur, summoperè abūdet. Quod verò pertinet ad communes vrbis vsus, eiusque commodam frequētationem, cùm in eo maris sinu, de quo dixi, sit extructa, vt facilè terrestre iter quòlibet pateret, quadringenti, & quinquaginta pontes cũ suis fornicibus eius altitudinis, sunt confecti, vt cymbæ huc, atque illuc per vicos vectæ subtus tranare possint. Huiusmodi autem cymbæ, quæ Gundulæ vulgò appellantur, miræ sunt commoditatis ad nauigandum, & in varias partes discurrendũ. Habēt enim in media sui parte quasdam veluti domunculas, aptè coopertas, quibus sex vectores capi possunt, siue sedeant, siue cubent. Sunt autē admirabili celeritate, cũ eas duo tantũ nauiculatores, imò, & vnus moderari, & instar velocium equorũ in quēcunq; locũ flectere possit. Earum numerus non est mediocris, cùm in ea vrbe decem millia, vt fama est, expleat, ex quibus quædā sunt ciuium propriæ, quædā conductitiæ, quæ passim reperiũtur. Quod attinet ad ædificia, illud summatim dicā, vltra communē domuũ structurā, quæ optima est, centũ ferè esse palatia, quæ cæteris domicilijs longè, multùmque præstant, & ea sunt

operis

operis magnificentia, supellectilisque apparatu, vt in quolibet eorum rex cómodè habitare possit. Cùm verò vrbs hæc in imo maris fundo habeat fundamenta, eius est amplitudinis, vt septem supra centū hortos amœnissimos, à nobilissimis ipsius patritijs extructos, & consitos, deindè quinquaginta tres areas, omnes lateribus optimè constratas, & varijs locis centum, ac triginta quinq; puteos, toti populo cōmunes, cō plectatur. Iam verò statuæ siue in publicis locis, siue in templis collocatæ, tot sunt, vt marmoreæ centū, & sexaginta, æreæ viginti tres numerentur: quibus addite nouem equos, ex ære inaurato artificiosè confectos, quæ quidem monumenta illustrium, ac celebrium virorum, qui bene de ea Republica sunt meriti, memoriam conseruant. In templis autem mira est, ex Pario lapide, alioque multiplici, & pretioso, sepulcrorum magnificentia, cum statuis nobilium, clarorumque virorum, qui sicut patriam multis præclaris meritis, & rebus gestis ornarunt, amplificaruntq;: ita etiam his ornamentis, honorumq; insignibus memoriæ posterorum proditis, non mediocre laborum suorum præmiū acceperūt. Atq; hæc sint, veluti summa capita de amplissima Veneta vrbe perstricta, ex quibus omnib⁹ eius nobilitatem, quàm certissimis coniecturis assequi potestis. LEO. Ista profectò, quorum summam collegisti, potiùs ad ardentius tantarum rerum cognoscendarum studium nos inflammát, quàm vt sitim satient, aut expleát. Quaproter, vt ad singula quæque fusiùs proponenda accedas, ego, Linusq; maximè optamus. MANCIVS. Æqua est Leonis nostri postulatio, cùm res Venetæ tales sint, vt earū tantùm capita perstrinxisse, nō sit satis. LINVS. Satis fortasse esset, si vrbs hæc aliarū, quæ cōmemoratæ sunt, esset omnino similis: sed cùm situ, multisque rebus maxima à cæteris sit eius dissimilitudo, æquū est Michaël, vt Leonis postulationi cócedas. MARTINVS. Egregium reddidit rationem Linus, præsertim cùm istarū rerum tanta diuersitas nequaquàm auditores fastidio posit afficere. IVLIANVS. Satis facturum te fratribus Michaël opinor, si priùs de tribus celeberrimis Venetæ vrbis locis, palatio videlicet ducis, templo Diui Marci, & area dicas: posteriùs verò, de nauali, & quàm honorificè à Repub. illa nobilissima fuerim⁹ tractati. MICHAEL. Nō mediocre onus est istud Iuliane: quod tamē libēter suscipio, dūmodò soliti diei spatiū mihi prorogetur. LEO. Vtere Michaël prorogatione, quá postulas.

Explicatur insignes res Venetijs animad uersæ: & quo honore senatus ille grauissimus legatos Iaponenses fuerit prosecutus. Colloquiũ vigesimum octauum.

LINVS.

Empus postulat Michaël, vt fidem hesterna die nobis datam liberes, de omnibusq; illis fama summoperè nobilitatis locis Veneræ vrbis, honorificoque hospitio, quo inuitati estis, copiosius aliquantulum in hodierno congressu agas. MICHAEL. Seuerè videris Line, id, quod sum pollicitus, exigere: præstabo tamen libenter, vt studium audiendi, quod in vobis est vehementissimum, aliqua ex parte expleã: & quantum potuero, locorum illorum spectaculũ in vestris oculis, mẽtibusq; defigam. Agam verò nũc de celebratissimo ducis palatio, & nobilissimo Diui Marci templo, ac de area eius vrbis amplissima. Vt autẽ ab hac incipiam, fingite inprimis animis aream quandam amplissimã, quam nos ipsi intuiti sumus, quadruplici planitie constantem, cuius similis tum pulchritudine, tum ædificiorum multitudine, atque opere, quã viderimus, aut audierimus, nulla extat. Huius totius areæ pars vna, quæ frontem palatij respicit, ad mare vergit: secunda à duabus columnis iuxta mare sitis, ad turrẽ vsque horologij porrigitur, & vnũ latus palatij, templumq; Diui Marci transcurrit: tertia ex aduerso eidem templo opposita, in longum spatium vsq; ad sanctum Geminianum producitur: quarta denique latus alterum templi occupat. Quæ inter columnas, & horologiũ est, longitudine quingentos, latitudine verò centum, & viginti pedes amplectitur: quæ ante templum Diui Marci est, quadringentos, & septuaginta pedes in longum procurrit, latitu-

latitudine verò superioris similis est: quæ fronti palatij aduersa, ad mare vergit, ducentos pedes habens, ferè quadrati formá efficit: quæ denique latus alterũ templi occupat, longa, & lata æquè propè est. Ex hac quadruplici planitie area talis, tamq; pulchra procedit, vt meritò Petrarcha Italus poëta dixerit, dubitare se, an orbis terrarum similem habeat. Sed percurramus nunc præcipua opera, quæ in hac area reperiuntur, dicamusq; primùm de ea turri, quæ tintinabulis designata est, & altero latere aream maximam, altero verò aream propriam templi respicit. Est profectò turris hæc operosissima: in primis enim ex candidissimo lapide, instar marmoris est confecta: deinde in tantam altitudinem surgit, vt trecentos, & sedecim pedes expleat, quæ sanè altitudo admirabilis est: in summo deniq; culmine ex ære inaurato conflatam statuam habet Angeli, manu sua pacem, & felicitatem hominib⁹ optatam indicantis: quæ quidẽ statua sedecim pedes alta est. Iam verò ipsa turris quadrata in singulis lateribus quinq; pilas habet, ex solido opere procurrẽtes, & interiectis spatijs, totum opus egregiè distinguentes, donec ad fornicem receptaculi peruenias, in quo tintinabula sunt collocata, vbi hæc turris pars coronide sua pulcherrimè facta terminatur. Hoc receptaculum, in quo tintinabula sunt apprimè conflata, aspectu iucundissimum est, opereq; elaboratissimum, in quo fornix optimè cõstructus conspicitur, ad quatuor angulos, quatuor pilis nixus, quorum singulis lateribus quinq; perpolitæ columnæ adiunguntur, quibus in omnem partem receptaculum illud patet, & tintinabulorũ longè, latèq; sonus emittitur. Post hunc fornicem turris aliquantulum cõtrahitur, eandem quadratam figuram seruans: habetq; eo in loco duo peristylia, cum suis pergulis, quorum inferius ex marmoreis columnis, superius verò ex æreis humani corporis proceritatem explentibus, cõficitur. Latera, quæ post hæc peristylia sequuntur, à quatuor leonibus ex marmore fabricatis miræ pulchritudinis, & magnitudinis occupantur. Ex hoc verò loco turris in pyramidem consurgit, cuius culmen statua illa Angeli, de qua dixi, summoperè decoratur. Ad hanc turrem scalis quibusdam artificiosissimè fabricatis ascenditur, quæ quidem ita interius per quatuor eiusdem turris latera reflectuntur, vt in quouis earum interuallo post vltimum gradum atriolum quoddam sit, & velut peropportunum ad requiescendum diuersorium, cum ampla fe-

nestra locum illum, luce solis admissa, egregiè illustrante, ita vt singula turris latera multas, magnasq; fenestras, alias alijs superiores contineant, valdèq; lucidam, & oculis delectabilem reddant. Huiusmodi autem scalæ non quidem ex gradibus componuntur, sed pauimentum quoddam accliue, continuatumq; habent, ita vt equi, aliaq; iumenta facilè possint ascendere. Est sanè turris hæc, non solùm munimento, atque opere insignis, sed etiam propter altitudinẽ suam, è longinquo admodùm loco spectabilis, cùm à nauigantibus etiam triginta quinq; leucas ab vrbe dissitis, conspiciatur. Vltra hanc turrem eodem latere superiùs dictam aream attingente, ædes sunt magnificentissimæ, quæ vulgò procuratoriæ Diui Marci appellantur: sunt autem Procuratores hi magistratus omnium greuissimi, primáq;, post ducem in Veneta Republica dignitatem obtinentes. Habent eorum ædes duas contignationes admirabilis operis in quibus duæ item pergulæ, aliæ alijs altiores, columnisq; affabrè compositis nixæ conspiciuntur: quarum columnarum spiræ, tori, & coronides mirum artificium ostendunt. Intus verò tria sunt amplissima domicilia, tribus procuratorum conuentibus, suprà, citrà, & vltrà communiter dictis designata, ad quæ scalis ex lapide optimè constructis, artificiosissimoq; fornice contectis, ascensus patet. Domiciliorum autem trium parietes, procuratorum, eorumq;, qui ex eodem ordine ducis nomen obtinuerunt, expressis imaginibus aspectum summoperè oblectantibus, exornantur. His ædibus inferiorẽ partem versus in eadem area oppositæ sunt aliæ, non minùs magnificæ, quibus latus hoc areæ clauditur, easq; terminat turris alia celebratissima, quæ horologium publicum recipit, & tanti est artificij, atq; operis, vt, an simile aliud post illud Toletanum sit, meritò dubitare possis. Nititur turris hæc portæ cuiusdam amplissimæ fornice, supra quem quadratum quoddam est egregiè confectum, quo circulus solis radijs, horarumq; signis interiectis, distinctus concluditur, infra quod duodecim Zodiaci signa, solisq;, & lunæ cum illis, stationes, oppositionesq; in spatio quodam purpura, atq; auro vestito conspiciuntur. Supra hoc quadratum est aliud, in quo Beatissima Virgo depicta est, & ante eam domuncula quædam instar pergulæ procurrit, ex vtroq; latere ianuá habens. Quoties igitur tintinabuli pulsu signum cuiusq; horæ dandũ est, vtriusq; ianuæ fores panduntur, & ex altera parte statua Angeli effigiem gerens, tubamq; pulsans, in publicum prodit, quam tres Magi

instar

instar viuorum hominum sequuntur, omnesq; coram Beata Virgine caput demittentes, progressiq; alteram ex aduerso ianuam ingrediuntur, & mox tintinabulum pulsatur. Efficitur autem totum hoc spectaculum mira rotarũ quarundam conuersione, cuius similem alibi tradidimus: superius adhuc situm est aliud quadratum, in quo leonis figura exculpta est, Diuum Marcum, vnum ex sacri Euangelij scriptoribus repræsentans, corá quo dux Venetæ Reipublicæ supplex genua flectit. Vltimo tandem loco tintinabulũ collocatum est, inter duas statuas æreas, homines exprimentes, quæ Angelo, & Magis transgredientibus, vt dixi, ad singularũ horarum signũ, ita malleis vtranq; æris campani partem verberant, vt viui prorsus homines esse videantur. Hoc autẽ artificium confectum est à quodam Ioanne Carolo Rinaldo Italo, maximi ingenii viro. LEO. Admirabilia sanè sunt Europea opera, istiusque horologij inuentum inter admiratione dignissima referri debet. LINVS. Ita profectò est, cùm eorum arte, atque ingenio statuæ ligneæ, & æreæ humanos motus, gestusque tantoperè imitẽtur. MICHAEL. Dixi iam sæpe, charissimi patrueles, Europeorum operum artem, magnificentiamq; talem esse, vt absentibus vix sit credibilis. Sed vt ad horum operum descriptionem redeamus: vltra illas ædes trium conuentuum, quas superiùs descripsi, dicam de alijs tribus ædificijs illud latus occupantibus. Primum est solarium quoddam, ad quod patritij Veneti, relaxandi animi causa conuenire solebant, nunc autem quoties communis omnium patritiorum Dominicis diebus fit conuentus, procuratores Diui Marci cum satellitibus in hoc loco ad custodiam vigilant. Frontem huius solarij occupant quatuor æreæ statuæ, Palladis videlicet, Apollinis, Mercurij, & Pacis, egregio opere Corinthio exculptæ: quibus Senatus illius clarissimi sapientia, eloquentia, concordia, & pax significantur. Supra has sunt tria quadrata, multas alias figuras media sui parte prominentes, complectentia: in quibus mirum etiam opus ostenditur. Intra solarium hoc supra eum locum, in quo summi magistratus sedent, est aliud receptaculum, vbi Beatæ Virginis, sanctissimiq; pueri IESV, & Diui Ioannis Baptistæ statuæ integræ comprehenduntur, quarũ opus inter omnes artifices admirabile iudicatur. Huius solarij fornix egregijs picturis, auro, coloribusq; distinguitur. Post hoc solarium sequitur Bibliotheca, quæ Diui Marci dicitur, & è regione palatij sita est: quæ quidem tam externo, quàm inte-

riori opere inter celeberrima ædificia enumerari poteſt. Inprimis enim eius frons opere Dorico, atque Ionico cum varijs columnis, multiplicique coronide ornata eſt. Nam primùm pergula inferior tā multis columnis nititur, vt ex illis, ſedecim arcus conficiantur, in quorum media parte multæ ſtatuæ ſunt pulcherrimæ: in frontibus verò ipſorum arcuū capita leonū, hominum, & mulierū intermiſta ſunt ita vt ſinguli ſingulas habeāt: coronis, quæ huiuſmodi arcus claudit, varijs quadratis diſtincta eſt, in quibus paruulæ inſculptæ figuræ anaglyphico opere conſpiciuntur. Supra hanc coronidē pergula alia eſt, ſuis columnellis egregiè elaboratis variata, vltra quam ſedecim feneſtræ, ſingulæ quatuor columnis fultæ, comparent: in quarum angulis alatarum mulierum prominentes item ſtatuæ ſpectantur: in fornicibus verò interiecta illa capita, de quibus ſupra dixi, cernuntur. Vltra has feneſtras coronis alia conſurgit, ſedecim alijs feneſtellis ouatæ figuræ inferioribus arcubus, ac feneſtris correſpondentibus ornata: ſupra quam rurſus alia pergula ijſdem columnellis eiuſdem modi nixa porrigitur, in cuius faſtigio, ſedecim ſtatuæ, miro artificio confectæ, ſunt repoſitæ. Totum autem hoc opus multis, varijſq; ſpiris, toris, floribus ex marmore, quos pueri manibus tenent, mirificè diſtinguitur, quippe quod ab egregijs artificibus fuerit fabricatum. Quod attinet ad interiora eiuſdem domicilij, non minùs admirabilis ſunt artis. Nam pergulæ inferioris fornix, ex minutiſsimo cæmento confectus, quadratis ſuis varias figuras oſtendentibus, diſtribuitur. Ianua verò illa, qua ad ſuperiorē contignationem aſcenditur, vtrinq; mulierum ſtatuas habet, ipſius ianuæ fornicem humeris ſuſtinentium, & velut oneris magnitudinē ægrè ferentium. Aſcenditur verò ad ſuperiorem domum ſcalis quibuſdam, tum egregio fornice, auro, coloribuſq; mirificè depicto, tum etiam columnis varijs, mirum quendam nitorem, inſtar gēmarum præ ſe ferentibus, ſummoperè exornatis: quibus ingreſſus patet ad quoddam ampliſsimum atrium, pretioſiſsimo marmore, tenuiſsimoq; cæmēto, & optimis figuris conſpicuum, vbi magiſtri à ſenatu Veneto reditibus donati, totius vrbis iuuentutem literis Græcis, & Latinis, alijſque bonis artibus inſtituunt. Ex hoc atrio ad aliud progredi licet, in quo eſt bibliophylacium, inſignis profectò operis, & columnis varij coloris, & quadrato quodam, in quo nomina ducis, magiſtratuumque, qui illius operis fuerunt autores, ſcripta continentur, mirum in modū

ſpecta-

ſpectabile. Plena ſunt huius ampliſsimæ domus latera pluteis, infinitá librorum optimè compoſitorum multitudinem recipientibus. Huic autem domui, quam bibliothecam dixi, præeſt doctus, & nobilis quidam vir, munus hoc à ſenatu ſibi commiſſum gerens. Longum eſſet explicare librorum, operiſque pretium, cùm totius bibliophylacij tectum ex camera ſit, tenuiſsimo cæmento, auro, coloribuſq; diſtincta, & quatuor ordines quadratorum continente, qui vnius ſupra viginti numerum abſoluunt. Poſt hanc domum, ſequitur alia cudendis nūmiſmatis deſignata, quæ miro artificio, & munimento fabricæ celeberrima eſt: vt enim nihil in ea ignem concipere poſſet, tota eſt ex viuo lapide fabrefacta. Impluuium habet, ad cuius latera varia ſunt domicilia nummiſmatum excuſoribus deſignata: in medio autem impluuio puteus eſt octangulus, in quo Apollinis ſtatua, aureas virgas manu habens, apprimèque elaborata conſpicitur. Ad ſuperiorem contignationem duabus ſcalis magnificentiſsimis conſcenditur, vbi atria, & cubicula ampliſsima tum ad magiſtratuum nūmariorum habitationem, tum etiam ad nūmiſmatum cuſtodiam ſunt ædificata. LEO. Iſta ſanè opera, de quibus agis, nobiliſsima mihi videntur: ſed vellem ſcire, quæ ſit iſta nūmiſmatum cudendorum ratio. MICHAEL. Ratio auri, argenti, atque æris expendendi in Europa longè à noſtra Iaponica, & Sinica differt: nos enim lance argentum ponderamus, & iuxta rei emptæ pretium, pondus maius, minus ve perſoluimus: in Europa verò in vſu auri, & argenti non ponderum, ſed nūmiſmatum habetur ratio: quæ quidem nūmiſmata, regum, vel rerum publicarum immunium inſignibus inſculpta cuduntur: ideoque pretioſiora nūmiſmata ex auro, & argento, viliora verò ex ære, iuſſu regum, & rerum publicarum fiunt: & hanc pecuniæ varietatem Europei in emptionibus, venditionibuſque vſurpant. Cùm ergo Reſpublica Veneta ſui iuris ſit, ac libera, inſtar cæterorum regum pecuniæ cudendæ facultatem habet, eaque de cauſa huic muneri domum hanc ampliſsimam deſignauit. LINVS. Conjecto equidem, iſta nūmiſmata tam pulchrè inſignita, aſpectu fore iucundiſsima, ideoq; aliqua ex illis videre geſtio. MICHAEL. Facilè videbis Line: nequid enim vobis ex noſtro reditu voluptatis deeſſet, cuiuſcunq; generis nūmiſmata nobiſcum detulimus. Sed nunc ad aream redeamus. Ex aduerſo commemoratis ædibus reſpondet templum

plum Diui Marci, ducisq; palatium, de quibus mox dicemus. Eam igitur partem areæ, quæ ad mare vergit, nulla alia ædificia occupant, præter duas quasdam insignes columnas, nō mediocri spatio inter se distinctas: insignes dixi, tū crassitudine, tū altitudine, tū deniq; singulas eodē scapo, quod mirabilius est, constantes. Hæ columnæ cū alia tertia Constantinopoli dicuntur allatæ, cumq; è nauib' in terram deducerentur, tertia illa in mare decidit, quod quanuis eo in loco vadosum esset, parumq; profundum, ita tamen columna præ suo pondere in arenam depressa est, atq; obruta, vt nequaquàm inde extrahi potuerit. Reliquæ igitur duæ in terram subductæ, diuturno tempore in littore iacuerunt, nullus quippe erat artifex, qui eas erigere, & in altum extollere auderet: donec post multos annos inuentus est quidam celeberrimus, qui eas miro artificio extulit. Nec enim parum mirandum est, duas tantæ magnitudinis columnas, suis tantùm basibus nixas, nullaq; alia re fultas, integras, rectasq; consistere. Vnius epistylium occupat statua Diuū Theodorum patronum etiam Venetorum imitans, eumq; velut armis munitum, ad pugnandum pro ea Republica oculis obijciens. Alterius capitellum alatus leo, Diuum Marcum significans, cū summa venustate tenet. In vtriusq; autem intercolumnio solet capitalis pœna à dānatis ad mortem repeti. LEO. Ita Michaël, aream istam cum suis ædificijs descripsisti, vt eam vnam ex pulcherrimis orbis terrarum iudicē, & multò nunc maiori admiratione suspensus, Europea opera considerem. MICHAEL. Multò maior esset, Leo, admiratio tua, si oculis hæc eadem opera fuisses intuitus: nec enim in illis assequendis id cogitatio facilè attingit, quod oculorum acies repræsentat. Nunc quando quidē aream totam percurrimus: ad templū Diui Marci accedamus. Quod igitur ad eius magnitudinem attinet, poterunt equidem alia templa ampliora reperiri: hoc enim veluti quoddam senatus Veneti sacellum fuit extructum, etsi non mediocre videri debet: si tamen cū alijs eiusdem magnitudinis conferatur, operis magnificentia cæteris omnibus Italiæ templis profectò antecellit. In primis enim ex purissimo marmore est, quod, vltra pretium, difficillimè perpolitur: deinde tantum habet sculpturæ, atq; operis anaglyphici, tot statuas, totq; columnas, taleq; omnium artificium, vt sumptus in hoc templo facti vix æstimari queant. Vt autem singula quæq; minutiùs pertractem, quod ad colū

mas attinet, octo pretiosissimæ ex Porphyrite sunt, quæ præcipuum tẽpli aditum pulcherrimum reddunt. In eodem aditu quinq; portæ numerantur ex ære confectæ, in quarum fronte variæ statuæ, ex marmore atq; ære sunt collocatæ, cum suis receptaculis apprimè elaboratis, reliquo frontis spatio, ex opere Musino, quod apud Europeos magni fieri solet, ornato: quibus adiunguntur quatuor ærei equi, iam inde à Neronis tempore exculpti, tanto artificio, vt sculptoriæ artis rarissima sint quædam exempla. Habet templum hoc in summo tecto quinque ex eodem fornice fastigia, crucis figuram præ se ferentia, tegulisq; plũbeis cooperta, quibus pulcherrima redduntur, interiecta verò spatia tubulis æreis, quibus pluuialis aqua excipitur, forasq; mittitur, optimè muniuntur. Sed ingrediamur iam templum ipsum, cuius tectum fornicem habet egregiũ, faciemq; ipsius ex opere Musino compositã, vbi variæ figuræ, & res gestæ, sacris monumẽtis traditæ, mirabiliter sunt expressæ: pauimentum verò vermiculato opere arborum, animalium, auiumq; picturis egregiè decoratur, aspectumq; summoperè recreat. Quoniam verò in toto hoc opere auri maxima copia conspicitur, cõmuni sermone templum etiam aureum dictum est. Ornatur etiã idẽ templum multis, ac varijs ducum sepulchris, quorum cadauera ibidẽ sunt recondita, quæ quidem præter pretiosam marmoris materiam, nominibus, insignibusq; eorum, qui sepulti sunt, pulchrè incisis, valde exornantur. Sed veniamus iam ad sacellum maximum, quod in primis fastigium quoddam habet ex lapide ophite, quatuor marmoreis colũnis nixum, operè anaglyphyco, perpolitis, vbi prominentes figuræ, & palmi magnitu linem superantes, res gestas monumentis tũ veteribus, tũ nouis proditas, graphicè repræsentant. Præter cætera tamen omnia, admirabile est ornamentũ illud sacrũ, quod loco tabulæ sacræ aspectũ terminat, ac palla vulgò appellatur: totum enim est ex bracteis aureis, cũ simulachris mediocriter prominentib⁹, quæ receptacula adamãtib⁹, beryllis, smaragdis, alijsq; pretiosissimis gẽmis distincta, occupãt. Ipsius maximæ aræ facies ex argento confecta est, in quo prominẽt etiã variæ figuræ suis locis, columnellisq; seiũctæ, opusq; illud magni pretij mira venustate absoluunt. Eandem aram maximam exornant statuæ æneæ quatuor scriptorum sacri Euangelij, qui sedentes miro opere exprimũtur. Intra hanc maximam aram Diui Marci sacrum cadauer collocatũ

esse

esse dicitur, quem peculiarem patronum Veneti omnes recognoscũt, & ea de causa insignia ipsius, alatum videlicet leonem, cuius nomine, ac specie in sacris literis Diuus Marc' significatur, in vexillis suis, atq; armis vsurpant. Sacrum scriniũ est etiã cõmemoratione dignissimũ, cuius fores varijs miri operis figuris decorantur, & quatuor columnis ex alabastrite, siue oniche maximi pretij confectis. Sinistro latere huius sacelli ingressus patet ad eam domũ, in qua supellex sacra seruatur: cuius fores ex ære artificiosissimè sunt fabricatæ, plenę videlicet figuris prominentibus, quibus Christi, Apostolorumq; res gestæ sunt expressæ, tam singulari arte, vt viginti annos in eo opere consumptos esse, sit cõpertũ. Sequitur, vt de odeo, quod ante aram maximam est cõstructũ, aliquid dicamus: habet illud quidem sellas ebore, ebenoque distinctas, & supra omnes solium pulcherrimũ, in quo dux sedet, quoties solenni ritu preces sunt festis diebus decantandæ. Adhoc odeum tribus scalis, quarum media cæteras pretio, & pulchritudine superat, ascenditur: reliquæ verò partes à pariete quodam ex porphyrite, & ophite, politissimis lapidibus confecto occupantur. Superiorem huius parietis partem columnis ornatam, claudit coronis artificiosissima ex eadem materia, quatuordecim statuas marmoreas quatuordecim Apostolorũ sustinens, medioq; loco crucem pulcherrimam, ex solido argento ostẽdens. Vt deniq; vno verbo absoluam, quod ad templum pertinet, nihil est in eo, quod non inprimis decorum, pretiosumq; sit, præsertim cùm in eius ædificatione publico decreto sancitũ esse dicatur, vt quidquid nautæ, & vectores per varias orbis partes pretio dignum reperirent, ad huius templi molitionem decorandam, Venetias cõportarent. Huic magnificentiæ templi nequaquàm dissimilis est sacra supellex: cùm vrbs illa artificum omnium, qui ex auro, argento, bombycino, aliaq; simili materia opera conficiunt, verè mater dici possit. Post huius templi aspectum, vidimus etiam domicilium aliud, quod Sanctuarij commune nomen habet, in quo tum sacræ reliquiæ, tum omnia opera aurea, & argentea, & similia pretiosissima iam à multo tempore conseruantur. Quod attinet ad sacras reliquias, præterquã quòd multitudine, magnitudine, Sanctorumq; celebritate sunt mirabiles, celebrantur etiam diuinitus edito miraculo, anno millesimo ducentesimo trigesimo. Cùm enim casu domicilium illud ignem conciperet, & paulatim

latim concitato incendio, totum conflagraret, reliquiæ tantùm sacræ saluæ,& superstites permanserunt. Quæ quidem res non solùm publicis literis est testata, verùm etiam summi pontificis testimonio confirmata. Quid dicam de pretiosis operibus, quæ sanè animos intuentium admiratione defixos tenent? Ibi enim cernuntur multa aurea diademata, & fasciæ adamantibus, smaragdis, topazijs, beryllis, chrysolithis, alijsq; multis, & maximis gemmis distinctæ: duo integra cornua Monocerotis animalis rarissimi, singula septem palmos explentia, nonnulla item vasa partim aurea, partim ex solidis margaritis confecta, duo carbunculi ouis magnitudine pares: tabella quædam aurea, quæ in sacris faciendis ad pacem precandam, populo ostendi solet, tota itẽ gemmis exornata. Inter alias gemmas beryllus quidam miræ magnitudinis, quẽ cardinalis Grimaldus natione Venetus Venetæ Reipublicæ testamento legauit: alius item adamas auro inclusus, quem potentissimus Galliæ rex Henricus duci dono dedit: vt omittã candelabra, pocula, scyphos, lances, aliaque multa opera, ex auro, & argento: ad extremum deniq; corona quædam est ducis, tot margaritis referta, vt centum, & quinquaginta millibus nũmorum aureorum æstimetur. Ex quibus omnibus thesaurus talis cõficitur, vt nullus alius tanti pretij reperiri dicatur. Vt verò aliquid dicam de sacrarum rerum administris, multos, grauesq; hoc idem templum habet, viginti quatuor videlicet canonicos cum diaconis, & subdiaconis, quorum antistes primicerius appellatur: quibus adiungite maximam cantorum turbam, qui sacras preces, adhibitis musicis instrumentis, suauissimè concinunt. LEO. Ex istis, quæ hactenus dixisti, clarissimæ Venetæ Reipublicæ incredibilis videtur esse opulentia. MICHAEL. Incredibilis est profectò, vt ex his etiam, quæ dicẽda sunt, facilè cognoscere poteritis. Sed iam nũc agam de ducis palatio, quod etiam Sancti Marci appellatur, in quo dux, siue princeps Reipublicæ habitat, & alij multi conuentus magistratuum fieri solent. Est igitur palatium hoc eius fabricæ, vt nobilissimis, sumptuosissimisque totius Italiæ anteferri debeat. Habet duo latera amplissima, alterum Diui Marci templo coniunctum, alterum verò ad mare vergens, quorum singula ducentos pedes continent. In eo duplex est pergula, altera inferior, altera verò superior, vtraq; suis perpolitis columnis fulta, coronide egregia conclusa, varioque opere

Rr exor-

exornata: supra superiorem pergulam, tertia est contignatio, in qua atria, cubiculaque amplissima reperiuntur, frequentissimisq; fenestris decorantur. Ad extremũ deniq; pinnis quibusdam egregiè elaboratis parietes extremi muniuntur, & altitudinem quandam admirabilem præ se ferunt. Est in eo duplex peristylium, alterum ex illis quadratum miræ amplitudinis: cum quo cætera domicilia ita conueniunt, vt excepto sacro summi põtificis palatio, longè diuersi operis, ac formæ, hoc ipsum, de quo agimus, cætera omnia, vt dixi, totius Italiæ magnitudine, & elegantia superet. Cernuntur in eo sedecim atria capacissima, quorũ in conuentibus magistratuum est vsus, eo autem opere fabricata, vt humanum ingenium vix vlteriùs progredi posse videatur. Sunt omnia hæc atria ex tenui cæmento confecta, auro intermisto variata, deinde tam eorum parietes, quàm laquearia quadratis suis distribuuntur: in quibus omnibus eximij operis picturæ, & in aliquibus egregij artificij sunt statuæ, antiquissimas historias victoriarum, & aliorum etiam similium operum insigniter exprimentes: quibus huius clarissimæ Reipublicæ facta tam multis libris commẽdata, oculis quodammodo spectantur, multorumq; principum, ac senatorum imagines veluti spirantes conspiciuntur. Quid dicam de eorum atriorum magnitudine? quæ profectò admirabis est, præsertim verò spatium eius atrij, quod maximi consilij dicitur, tã amplũ est, vt latitudine septuaginta quatuor, longitudine centũ, & quinquaginta pedes expleat, & præter ducẽ, aliosq; magistratus, quingentos supra mille patritios, & eò plures, decem subselliorum ordinibus sedentes recipiat. Ad hoc atrium opere, & magnitudine proximè accedit illud, quod Prægadij dicitur, in quo vndecim statuæ, totidem imperatores ad viuum artificiosissimè effingentes, cernuntur. Reliqua verò atria Scrutinij, Cancellariæ, Collegij, Antecollegij, Concilij decem virorum, addite, & quadraginta virorũ, aliorumq; tribunalium, interse opere, magnitudine, structuræq; magnificentia contendunt: omnia enim auro, statuis, picturis, opere anaglyphyco, alijsq; artificijs abundant. Quid verò dicam de armarijs? in quibus nobilium tantùm arma seruantur, quæ quatuor sunt, multis armorum generibus, tam ad offensionem, quàm ad defensionem pertinentibus, tam peditum, quàm equitum, & cataphractorum proprijs refertissima. Videntur enim ibi innumeri thoraces, loricæ, pilæ, arcus, sclopi multiplicis modi,

modi, aliaq; similia bellica instrumenta, non solùm affabrè elaborata, verùm etiam auro vestita, maximèq; splendentia. Interea verò sunt aliqua talis magnitudinis, tantiq; ponderis, vt non à communis staturæ hominibus, sed à gigantibus gestari solita fuisse videantur: ideoq; non tam ad vsum, quàm ad antiquitatis memoriam conseruentur. Exornantur item eadem atria non solùm statuis marmoreis, sed etiam trophæis, spolijsq; ex hostibus captis, quarum omnium rerum varietate, armorumq; pretio, nescio, an aliud sit armarium cuiuscis regis, aut principis, quod hoc Reipublicæ Venetæ prorsus adæquet. Sed veniamus nunc ad beneuolentiam, qua Senatores Veneti nos sunt prosecuti. Postridie eius diei, quo Venetias peruenimus, ducem, & præcipuos magistratus, nos in palatio opperientes inuisimus: cùm ipsi priùs honoris causa multos Senatores ex ordine Prægadij ijsdem indumentis, quibus nos primò exceperant, ornatos, & ijsdem lintribus vectos, vt nos deducerent, & comitarentur, præmisissent. Descendentes ergo è lintribus in terram, tanta per aream, porticum, peristylium, atriaq; palatij hominum multitudo nobis occurrit, vt cum officiosissimè cederent, vix tamen vlteriùs progredi daretur. Postquàm tamen non sine difficultate ad principis atrium deuenimus, princeps è solio ornatissimo, in quo Senatoribus grauissimis circunstipatus, & veste ex auro Phrygio opere intexta, indutus sedebat, nobis ingrediētibus, cum ijsdem assurrexit, & honorificentissimè, atque vrbanissimè ad colloquium admisit, & ad sedendum in binis ex vtroque latere paratis sellis inuitauit. Nos igitur primùm pro honore, & magnificentia, qua iter facientes per Venetam iurisdictionem habiti fueramus, quanta verborum vrbanitate potuimus, ingentes principi gratias egimus, deinde significauimus, quāta animorū nostrorū lætitia ad eū Senatū grauissimū inuisendum accessissemus. Ille ad hæc placido, ac sereno vultu, non solùm lætitiam de nostro aduentu maximam indicauit, sed etiam ea omnia, quæ erga nos præstita fuerant, adolescentibus ingenuis, pro patriæ, & religionis causa ad Romanam curiam tam longinquo loco missis deberi, imò nec adhuc ijs rebus officij partes omnino expletas esse, nō minùs prudenter, quàm amanter ostendit. Aliquibus sermonibus vltro, citroq; habitis, principi, magistratibusque salutem diximus, & non sine magna admiratione ab eorū conspectu discessimus. Post maiestatem enim il

Iam tanquam ex humili loco suspicienda, quam in summo pontifice, & cardinalium sacro collegio obseruauimus, nunquàm aliàs talem grauitatem ex senili ætate, loquendi maturitate, Patrum multitudine conflatam sumus intuiti, præsertim cũ principe circumfusum magistratibus, & senatoribus omnibus, ex quibus totum Reipublicæ corpus componitur, in Diui Marci templo diuino Eucharistiæ sacrificio præsentem contẽplati sumus. Quoniam autem aliqua ex nostris munuscula, eidem principi non ingrata fore cognouimus, vestem Iaponicam cum gladio, & pugione dono dedimus, quæ amoris pignora ille iucundissimè accepit, & ad nostri memoriã perpetuò cõseruãdã, tãquã gratissima monumenta custodienda esse, affirmauit. Post discessum à principe, ad varia loca palatij, ac templi, de quibus superiùs egi, à grauissimis viris deducti sumus, deinde per totam aream ad vicos vrbis conspiciendos cum summa voluptate delati. Transeuntes ergo portam illam, & fornicem, quo turris horologij fulcitur, ad vicũ illum deuenimus, qui peculiare à mercibus nomen habet, cuius tabernæ iussu senatus excomposito mirabiliter erant ornatæ, ita vt pretiosissima quæq; venalia nobis spectanda comparerent, quorũ sanè pretium vix æstimari poterat. Ex solis namque tabernis, quibus chirothecæ, aromata, & ex varijs floribus odoriferis expressi liquores, vẽdebantur, plures earũ, decẽ, aut duodecim millia nũmorũ aureorum cõtinere, pro comperto fuit habitum: vnde de cæteris, quibus vestis Phrygia, vel ex aureis, argenteisq; bracteis texta, similisq; alia pretiosa exposita est, iudicium fieri potest: quarũ multitudo, ornamentum, & infinita propè varietas, totum illud spatium à templo Diui Marci ad Rialtum vsque pontem complens, nos planè obstupefecit. Et quoniã huius pontis mentionem feci, dicam aliquid de eius magnificentia, & artificio, quod vt intelligatis, meminisse oportet, vrbem totam Venetã mari illo vadoso, de quo dixi, allui, cuius multa sunt ostia, quorũ celeberrimum est illud maximum, quod instar tortuosi serpentis varijs flexionibus vrbem ambit, & literæ huius Europeæ. S. formam efficit. Ad hoc igitur ostium traijciendum, eò quod latissimum sit, vnicus tantũ hic pons, nomine Rialtus, est ædificatus, qui quanuis ex lignea materia sit constructus, miræ tamen est magnificẽtiæ: eius enim amplitudo tanta est, vt instar vici vtrinque tabernas dispositas habeat: media

dia verò eius pars ita est fabricata, vt tolli aliquando posSit, locū transeundi etiam maioribus nauigijs concedens, aliàs verò obstruens. Nō tamen deest, ad ostium hoc transmittēdum, nauigiorum commoditas, quæ, vt dixi superiùs, conductitia mira sunt multitudine. Ad hunc pontem accedentibus, cōspiciendum se offert insigne quoddam palatium, quo olim senatus Venetus vtebatur, nunc autem Germanis, Germanorumq; mercibus est designatum, vnde & ab ipsis nōmen obtinuit. Ad hoc autem ex Germania tanta comportatur merciū copia, vt ex ipsarum vectigalibus maximi reditus Venetæ Reipublicæ prouenìant. Amplitudo huius palatij tāta est, vt in eo cubicula, atq; atria vltra ducēta numerētur, quorū plurima intus, foris verò etiā palatiū totū egregijs, pretiosisq; picturis, mirā pulchritudinē præ se ferentib⁹, exornatur. LINVS. Affirmas, etiam externos parietes picturis decorari: qui fieri potest, vt contra cæli, pluuiæ, ventorumq; asperitatem integræ permaneant? MICHAEL. Non est existimandum Line, picturas eas in papyrū, aut aliam fragilem materiam, vt inter nos fieri solet, esse inductas, sed in ipsos parietes calce circumlitos: colores verò non esse cuiuscunq; temperamenti, sed ita variorum fructuum succis commistos, vt diutissimè permanere possint, & aliqua ex parte amissi, instaurari. Traiecto ponte, de quo loquor, aditus est ad aream Rialti dictam, quæ quidem celeberrima est, propter mercatorum multitudinem ad eam confluentium, præsertimq; eorum, qui iusto fœnori operam dant, cum multis aliarum vrbium mercatoribus contrahentes, ab alijs pecuniam accipientes, alijs denique persoluentes: quod fœnerationis negotiū locum illū frequentissimum reddit, eiusq; vrbis homines, cū aliarum nobilissimarum hominibus multiplici societate, commercioq, deuincit. Eandem aream illustrāt etiam amplissima ædificia, quibus cingitur, vbi porticus magnificæ conspiciuntur, ad quas senatores negotiorū causa, & mercatores ipsi conueniunt: vt de varijs rebus ad mercaturā pertinentibus, tum inter se, tum etiam cum quibuscumq; alijs eò confluentibus agant. Ad extremum pontem, de quo agimus, situ est templum, quod omnium Venetorum temporis antiquitate celebratissimū est: & iuxta illud ærarium singularis fabricæ, totum ex Istrio lapide, quod à Camerlengis nomen habet, & varijs, artificiosisq; picturis, auro, coloribusq; distinctis, atria, & cubicula splendentia continet.

Est in eodem palatio locus quidam, in quo nummismatum argenteorum, aureorumq; maximam copiam eadem Veneta Respublica reconditam habet, tanta magistratuum fide, tanta loci securitate, tanta deniq; Reipublicæ ipsius vigilantia, vt etiam externi principes, per alia regna, & prouincias sparsi, in eodem thesauro pecuniam suam, qua non vtuntur, seruari summoperè cupiant, postulentq; , tutius illud Gazophylaciū, quàm propria reputantes. Si alteram huius areæ partem percurras, inuenies etiam multa ædificia mercatoribus designata, quorū inferiores porticus varia venali veste, præsertim panno pretiosissimo, serico, gausapino, alioque simili tegendi, ornandique corporis genere sunt refertæ: quarum omnium rerum æstimatio, cum pretio earum, quæ in vico mercium, superiùs à me commemorato, venduntur, ex æquo certat. Ad calcem eius est quædam area, quam hinc occupant aurifices, illinc verò gemmarum artifices, quorum illi, tantam auri copiam cælant, & sculpunt, tantam isti margaritarum multitudinē poliunt, & excolunt, vt tam pretiosa varietas, tum operum aureorum, tum gemmarum, externos omnes intuentes in admirationem, & stuporem traducat. Vnde fit, vt Venetæ Reipublicæ, vrbisque diuitiæ, vix ab absentibus concipi, & cognosci possint. Sed vt hæc opulentia vobis sit exploratior, vnum etiam insuper argumentum, & testimonium addam ad finem huius colloquij, aliquid ex quadam publica supplicatione, quæ nobis præsentibus habita est, vobis proponens. Est in more positum in ea vrbe, quod de alijs intelligi debet, vt eius diei, quo Christus vindex noster, iam in procinctu ad mortē pro nobis tolerandam, sacram Eucharistiam instituit, memoria piè, solenniterque facta publica supplicatione recolatur. Eam igitur Veneti patritij de nostro accessu certiores facti, in diem tertium Calendas Iulias Sanctissimis Apostolis Petro, & Paulo sacrum distulerunt, volentes animos nostros è viæ molestia defessos, iucunditate aliqua delinire, & religiosissimæ illius pompæ, ad quam nostri causa non parum vltra solitum est adhibitū, spectaculū externis hominib⁹ proponere. Perreximus igitur die designato, aliquib⁹ patritijs comitati, ad templū Diui Marci, in cuius superiori odeo sedes nobis paratas cum sellis, puluinis, subsellijsque ornatissimis occupauimus. Vbi non solùm sacro ritè celebrato interfuimus, verùm etiam aspectu grauissimi illius conuentus, ex

ducen-

ducentis, & quinquaginta magnæ autoritatis senatoribus conflati, mirum in modum exhilarati sumus. Post sacram hostiam cum cantu suauissimo, alijsque inprimis solennibus cæremonijs immolatam, ad quoddam palatium, ex quo publicam illam supplicationem totius Veneti populi concursu summoperè frequentatam, ex animi sententia intueri possemus, ab ijsdem patritijs viris delati sumus. Ex quo spectaculo, quid primùm vobis commemorem, ciuium ne multitudinem, cũ religione coniunctam, an ordinem, rectamq; collocationem, deniq; rerum, quæ portabantur, pretium admirabile, prorsus ignoro. Sed dicã aliquid de ipso supplicationis solito processu, vt ex eo nõ nihil colligere possitis. Inter multas alias religiosas sodalitates, quæ Venetijs sunt, sex extant præcipuæ, quæ propter sodaliũ multitudinem, domicilij magnificentiam, piorum operum assiduam exercitationem, scholæ maiores appellantur. Harum ergo sodalitatum socij incedunt bini, iustumq; ordinem seruantes, præferentes cereos maximos, auro, varijsq; coloribus distinctos: ex quibus etiam nos recordationis, & grati animi causa aliquos seruatos nobiscum detulimus, quibus à quadam illarum sodalitatum, nos honoris ergò in numerum suum referente, liberaliter donati sumus. Post socios ita dispositos, procedit cantorum precãtium chorus, simulq; eiusdem sodalitatis insigne, quod reliqui omnes sodales cereos similiter gestantes, eodem ordine sequuntur. Ijsdem sodalium cõuentibus sic progredientibus, suis interuallis dissitæ feruntur thensæ, siue sacra vehicula, quorum tria tunc fuerunt genera: primum compositum erat ex varijs operibus auri, atque argenti, & quandam veluti turrium speciem præ se ferebat, quicquid in ea vrbe pretiosum erat, complectens: secundum conflatum erat ex varijs, artificiosissimisq; reliquiarũ thecis, quæ similiter gemmis, vnionibusq; magnoperè abundabant: tertium demũq; genus varias, pulcherrimasq; statuas, & imagines continebat, quibus multiplicia Christianæ religionis mysteria, & insignes à martyribus per multos cruciatus palmæ obtentæ, repræsentabantur. In eorum autem postremo, nostrûm quatuor sociorum ex Iaponia ad summum pontificem expeditio, fauoris, & beneuolentiæ causa egregiè exprimebatur. Erant horum triũ generum thensæ suis spatijs dispositæ, centum quadraginta, & eò plures, partim sericis papilionibus, partim verò auro Phrygio opere intextis coopertæ: quæ omnia itæ

sacræ

ſacra illa vehicula pretioſa reddebant, vt omnia opera, quę illis continebantur, quater millies ſeſtertiûm pecunia æſtimari poſſe dicerentur: quod manifeſtum eſt Venetarum opum experimentum, quandoquidē ad vnam ſolùm publicam ſupplicationem tantum auri, atq; argenti collatum eſt. Poſt has ſodalitates, locū habent omnes religioſi viri, qui quidem quàm plurimi tū fuerunt, cùm Veneta vrbs centum quinquaginta templa, & cœnobia complectatur: poſt religioſos viros archipræſul, idemq; patriarcha Venetus, cum ſumma grauitate progreditur, eūque familia principis ſubſequitur: vlteriùs verò ſacerdotes Diui Marci templo addicti, qui pretioſiſsimum vehiculum, ſcriniumq; ſacrum cū ſacroſancta Euchariſtia geſtant. Mox dux ipſe cum omnibus regum, principumq; legatis, qui ſemper Venetijs ſunt, & poſt eos, omnes magiſtratus, Senatoreſq; Prægadij bini, veſtibus talaribus ex ſerico coccineo induti, deinde reliqui patritij, ad extremū verò omnes populares viri, qui cū ſint innumeri, & funalia ex candidiſsima cera confecta geſtent, admirabilem ornatum præ ſe ferunt. Eo die etſi dux propter decrepitam ætatem abfuit, (agebat enim nonageſimum quintum annū) fuit tamen hæc ſupplicatio à tam multis ſenatoribus, & ciuibus frequentata, tot pretioſorum operum ornamentis decorata, tam multiſq; alijs artificijs, & inuentis inſignita, tam longo deniq; tempore acta (tres namq; horæ integræ in area Diui Marci tranſgredienda conſumptæ ſunt) vt ne animis quidem eius celebritatem vos aſſequi poſſe exiſtimem. LEO. Neſcio ſanè, vnde iſta ciuitas Veneta tantam rerum omnium opulentiam conſequi potuerit, quam facilè iſtius ſupplicationis indicio, ac certiſsimo teſtimonio cognoſcimus. MICHAEL. Multa quidē ſunt in ea vrbe ad hanc opum, facultatumq; amplitudinem conducentia, immunitas videlicet illius Reipublicę, longè, latèq; propagata iuriſdictio, mercatorum, negotiatorumq; concurſus: ſed præter cætera, vna illa res principem locum obtinere mihi videtur, felicitas videlicet, diuino fauente numine, tam à multis annis obtenta, qua Dei immortalis beneficio vrbs illa donata, iam inde à ſuis primordijs, ex quibus ad hoc vſq; tempus ducenti ſuprà mille annos interceſſerunt, nunquàm hoſtium irruptionem, direptionemue paſſa eſt: quo fit, vt quidquid tam longo tempore fuit comparatum, tam multis victorijs acquiſitum, tanta artium varietate congeſtum, in ea vrbe velut in theſau-

thesauro repositũ,saluũ,integrũq; perseueret,& per ipsius Reipublicæ ciues, quasi per membra corporis fusum, sparsumq; in eadem Republica cõseruetur. LINVS. non dubito,quin inter diuina miracula hoc etiam recenseri debeat, integra videlicet vnius vrbis, & Reipublicæ per tã multa secula conseruatio,nũquã alij, quod sciam,concessa. Sed proh dolor! quantum interest inter vrbem istam felicissimam, & nostram Iaponiam,quæ tot hostium prædis,tot bellorum incendijs,vbi umque deflagrationibus, tot denique intestinis discordijs, & interne cionibus obnoxia est, vt mirandum sit potiùs, aliquid ex tam assidua vastitate superesse,quàm florem illum veteris Iaponici status decidisse. MICHAEL. Omissa in aliud tempus istarum rerum lamẽtatione, felices profectò, & fortunati patritij Veneti dici possunt, qui tanta nõ solùm rerum abundantia, sed etiam tranquillitate hactenus sunt potiti. In hac vrbe clarissima decem dies sumus morati,quos in variarũ, admirabiliumq; rerum aspectu, & in mutua salutatione inter nos,magnatesque, præsertim Patriarcham grauissimum, summi pontificis vicariũ,imperatoris,Hispaniæ,Galliæq; regũ legatos,& alios huius notæ viros frequentata consumpsimus. Habuimus autem horum nostrorũ itinerum,& spectaculorum socium, clarissimum quendam patritium virum,à senatu designatum,nomine Constantinũ Molinum,quem memoriæ,& honoris causa refero, testorque,nos miram eius beneuolentiam,morumq; suauitatem fuisse expertos. Infiniti propè operis esset, alia omnia notatu digna huius vrbis vobis referre, duo tamen loca nõ omittam, quæ valde celebria sunt: Arsenale videlicet, hoc est arcem senatus, vbi & armarium aliud est, & omnium nauigiorum nobilissimum nauale: deinde verò insulam quandã, quæ ab vrbe milliare distat, nomine Muranum,vbi opera vitrea conficiuntur. Sed quoniam longum fuit hodiernum colloquium,vtrumq; locum,quæso,in crastinum diem reijciamus. LEO. Tui sermonis varietate, rerumque admirabilitate, tempus celeriùs opinione præterisse credo: sed quandoquidem sermonis intermissionem postulas,nos quoque voluptatem nostram breui hoc tempore intermitti,patiemur.

Agitur adhuc de rebus Venetis,& accesſu ad alias vrbes, præcipuè Patauium, Veronam, Mantuam, Cremonam, Mediolanum: & qua gratulatione in illis legati fuerint excepti. Colloquium vigeſimum nonum.

LEO.

Tudiũ audiendi ea,quæ ad duo reliqua vrbis Venetæ in primis celebrata loca pertinẽt,nos ad citiùs ſolito cõueniẽdũ impulit paratis igitur auditoribus,agè iam Michaël,incipe.MICHAEL.Vellem potiùs, patrueles amantiſſimi, vt daretur, celeri quodam volatu vobiſcum vrbem illam petere, & in ea, quæ ex me quæritis, digitos intendere, quàm tam longo interuallo diſtantia, ieiuna oratione proſequi.Sed ſatis faciendum eſt tandem vobis pro viribus, nec onus ante debitũ tempus abijciendum. Quod ergo attinet ad locũ nomine Arſenale, eſt ille quidem, in quo nauigia vniuerſa illius Reipublicæ conficiũtur, & reliqua omnia, quæ ad bellicam expeditionem,præſertim naualem, ſiue paranda,ſiue inſtaurãda pertinẽt,diligẽtiſsimè cõſeruãtur,tãtaq; earum rerum eſt multitudo, tanta eius loci magnificentia, vt hinc manifeſtè maxima illius Reipublicæ opulentia,& potẽtia cognoſcatur.Cõtinet enim locus ille ferè leucã integram, & muro, turribuſq; fortiſsimis ita eſt circumſeptus, vt tamen maris acceſſui, & receſſui aditus pateat, & accõmodatum ſit littus,ad naues malè materiatas, mariſq; tempeſtatibus conquaſſatas,in ſiccum ſubducendas, & refectas iterũ, pice, & butumine egregiè oblitas, in mare deducendas: quod mira facilitate,& cõmoditate fit.Nec verò in eo loco ſub dio naues ſunt, quaſcunque aëris, & pluuiæ moleſtias perferentes, ſed tectis optimis coopertæ

opertæ, quasi domibus inclusæ, sub quibus plerumq; centū,& quinquaginta, vel ducentæ triremes custodiuntur: vltra quas, quo tempore ibi fuimus, vidimus alias viginti quatuor, multò maioris magnitudinis, quas octoremes possumus appellare, præter quàplur mos alios parones, multaq; minora nauigia, quorum summa difficilè potest colligi. Sunt prætereà ibidem multa loca, in quibus ea, quæ ad munitionem, instructionemq; huiusmodi nauium pertinent, seruantur, nimirum remi, vela, similiaq; armamenta, anchoræ item, funes, rudentes, tormenta bellica, & reliqua huius generis: quæ omnia ita sunt disposita, vt singulis triremibus sua omnia instrumenta sint parata, & facillimo negotio classis maxima possit apparari: quæ quidem expeditio talis est, vt nullibi alia similis reperiatur. Vltra has autem omnes triremes, quę sunt in custodia, triginta, vel quadraginta, alię huc, atq; illuc cómeantes, oram maritimā tuentur: quo fit, vt Respublica Veneta totius Adriatici maris domina, & regina censeatur. Quod vt in ea vrbe significetur, vetus est, & iam inde à priscis ducta temporibus consuetudo, vt die sacro Christi domini in cælū ascensus, dux ipse senatoribus comitatus, infinitaq; populi multitudine cócurréte, in mare procedens, solenni ritu annulū in illud conijciat, quod vulgus maris sponsalia appellat. Sunt etiam in alio secessu armaria cōmunia; præter illa, quæ superiùs nobilib⁹ designata dixi. Hæc enim septē atrijs cótinētur, & omnia armorum genera, peditum videlicet, & equitum, offendétium hostem, corpusque tegentium, & cætera similia reperiuntur: tanto verò numero, vt sexaginta, vel septuaginta militum millibus constans exercitus ad bellū accingi posit. Sunt in alio receptaculo multa diuersi generis bellica tormenta, multique globi ferrei, & lapidei adeò magni, vt ambitus aliquorum quinque palmos impleat: quorū tanta est multitudo, vt bellicorum tormentorum duo millia, & quingenta, globorum verò vltra ducenta millia numerentur. Præter hæc omnia, in aliquibus turribus pulueris eius, quem tormentarium vocát, maxima copia semper præsto adest. Omniū deniq;, quæ ad munitionem classis pertinent, mira est in ea Republica, & eo loco abundantia, tantaque magistratuum prouidentia, vt mille, & sexcenti opifices à senatu conducti, varijs rebus ad rem nauticam pertinentibus, continéter ibi distineantur: vnde & annuos sumptus facili argumento asse-

qui poteſtis. LEO. Res quidẽ Europæ, peculiariter verò iſtius Reipublicæ, in primis ſunt admirabiles: illud autem multò magis demiror, quæ ſit cauſa, quare iſta Reſpublica potentiſsima, multò plures alias prouincias nondum ſubegerit, & ſuæ iuriſdictioni adiunxerit. MICHAEL. Reddidi Leo rationem ſuperiùs, quæ iſti interrogationi poterit accommodari, & ex potentia reliquorum principum Europeorum, & iuſtitiæ norma ab omnibus diligenter ſeruata, ſi rectè memini, ſumpta eſt: amplitudinem tamen huius Reipublicæ ſatis commendare nequeo. LINVS. Dic nũc Michaël de illo alio loco, quẽ Muranũ appellaſti. MICHAEL. Tranſeo iam libenter à bellico apparatu ad iſtius loci delicias, & amœnitatem. Eſt enim velut quoddam oppidũ multis ædificijs, hortis, & villis refertum, multis item tabernis, & fornacibus, in quibus vitrum, quod cryſtallinum dicitur, vitreaq; opera conficiuntur, magnopere decoratum: quorum quidem tam admirabilis eſt copia, vt non ſolùm ea ciuitas, & tota Italia, verùm etiam multæ aliæ prouinciæ orbis terrarum eorum iucundiſsima ſupellectili delectentur. LEO. Vitrum iſtud, quod nominaſti, quidnam eſt, & qualis eſt eius vſus? MICHAEL. Egregiè rogaſti, cùm huius materiæ nulla ſit apud noſtros notitia. Eſt igitur vitrũ materia quædã maximè ſplendens, nihil opaci habens, ſed tota luci peruia, ex quodã arenæ, vel calculorũ, atq; herbarũ genere confecta: quæ ita eſt fragilis, vt opera ex ea compoſita, quocunq; caſu, & ruina in minutiſsimas partes confringantur, ideoq; maxima eorum copia quotannis empta, quotidiano vſu conſumatur. Nec tantùm hæc opera ex ſimplici materia fiunt, ſed aurum etiam artificioſiſsimè adhibetur, ita vt vaſa non mediocris pretij reddãtur, vt colligere poteſtis ex ijs, quæ attulimus: inter alia enim nobis ab ea Republica dono data, duæ fuerunt capſæ vitreis vaſculis refertiſsimæ. Nec verò ſolùm vaſcula conficiuntur, ſed alia multa opera, qualia ſunt ſpecularia, quæ lucem optimè admittunt, pluuiamque, & ventum prohibent, & in templis, palatijs, alijſque ſimilibus ædibus vſurpantur: fiũt item optima ſpecula, qualia etiam nos ab eadem Republica donata attulimus. Conflantur deniq; turres, organa, aliaq; pulcherrimi artificij opera aſpectu iucundiſsima, quibus patritij, & nobiles viri abacos ſuos refertos habere ſolent. Hæc autem omnia magna ex parte ab hoc loco vendenda in varias regiones exportantur. Iam verò admirabilis

bilis est modus, quo artifices in his conficiendis operibus vtuntur. Primùm namq; materiá igni admotá molliunt, deinde ferreis quibusdá, cauisq; instrumentis vtentes, vnca eorũ cuspide materiá apprehẽdunt, foramine verò per interiores partes instrumentorum commeante, ita insufflant, vt materiam illam producant, & protendant, intima ipsius parte vacua remanente, præsertim si pocula, aut similia vascula conflentur: posteà verò alijs instrumentis eandé materiá instar mollissimæ ceræ poliunt, excolunt, & ad varios vsus accõmodant, aurũque, & varios colores adiungunt: vasculaq; confecta, donec obdurescant, in accómodato loco reponunt, atque ita equorum, leonum, hominũ, aliæque variæ formæ subsequũtur. Sed tempus postulat, vt iam ex hac vrbe, in qua propter rerum magnitudinem, & multitudinem morati sumus, pedem efferamus, & duobus tantùm illius Reipublicæ erga nos beneficijs commemoratis, huic materiæ finem imponamus. Prius fuit studiosa quædam de nostris rebus memoriæ conseruatio: quam vt senatores illi grauissimi obtinerent, historiam nostræ legationis cum nostris imaginibus, ad viuum expressis, inter reliqua illius Reipublicæ clarissima facta in atrio magni consilij, ab egregijs artificibus, tanquam certissimum nostri monumentum, depingi voluerunt, expensis in eo opere, vt auditione posteà accépimus, duobus aureorũ millibus. Posterius beneficium fuit, munus quoddam ad nos missum, quo duæ maximæ capsæ, plusquàm quingentis operibus vitreis refertæ, continebantur: deinde multa vestis gausapina, Damascena, ex serico raso, ex serico denique vndulato, & ex aureo filo cófecta: postremò octo maxima specula, quatuor quidem ebeno circuntecta, quatuor verò tabulis auro depictis inclusa. Quod quidem munus ita fuit magnificum, vt etiam cuiuis amplissimo principi esset accómodatum. Vltra hæc omnia, missum est ab eodem senatu edictum ad ciuitatum præfectos Venetæ iurisdictionis, qua eramus iter facturi, vt ab omnibus populis honorificè exciperemur, omniaq; necessaria nobis subministrarentur. His ergo beneficijs, alijsque multis beneuolentiæ, & amoris signis, illi Reipublicæ obstricti, principi, magistratibus, senatoribus, patribus denique Societatis, qui erga nos tãquã filios charissimos indulgẽter admodùm se gesserant, salute dicta, illiusque clarissimæ Reipublicæ memoria penitus animo impressa: pridie nonas Iulij nauigia duo conscẽdimus,

dimus, & multis senatoribus comitati, vsque ad templum Diui Georgij in Alga, ibidẽ cũ ijsdem viris conuiuiũ nobis lautissimè instructum inijmus, eoque celebrato iucundissimè, ad vrbem aliam nomine Patauium discessimus, quò eodem die peruenimus. Fuit iter illud magnæ profectò iucunditatis, cùm fluuio amœnissimo nomine Medoaco, nauigij funib⁹, ab equis per ripam fluminis incedentibus magna tranquillitate tractis, veheremur, summoperèq; pulcherrimorũ ædificiorum vtramq; ripam occupantium aspectu delectaremur. In hoc amne duo opera vidimus egregij artificij: alterũ est in eo loco, qui vulgò Lizafucina appellatur, quod sic se habet. Ne fluuius hic è Mediterraneis locis magna vi profluens, eluuione sua maritimos per vrbem Venetam cursus obstrueret, curatum est, vt molium, aggerumq; vi aliò arceretur: quo factum est, vt inter fluuium, & æstuaria illa sinus Veneti, breuis quædam pars terræ interijceretur. Ne igitur id cymbarum nauigationi esset impedimento, excogitata est quædam forma veluti pontis curuati, qui à vadis ad flumen producitur, per quẽ catadromo, siue tympano ab equo circunducto, lintres etiam oneratæ, suppo sita rotarum machina, ab æstuarijs ad amnem per illum terræ tractũ facillimè transportantur. Alterum, magni etiam ingenij opus est: cũ enim in media parte fluminis arduus quidam, & valdè præruptus sit locus, cursum nauium impediens, confectum est quoddam aquarum receptaculum, cum suis foribus, ad aquam vel retinendam, vel soluẽdam, cùm opus esset. Quoties igitur cymbæ ex inferiori parte ad eũ locum appropinquant, intra receptaculum illud admittuntur, donec clausis foribus, ita paulatim aqua excrescat, vt ad altitudinẽ prærupti loci perueniat, & plano iam cursu cymba feratur. Quòd si ea è superiori loco aduentet, plenum illud receptaculum ingreditur, & apertis foribus, ita aqua paulatim defluit, & cymba quodãmodo descendit, vt adæquato iam cursu, in inferiorem partem aluei prolabatur: atque in hũc modum naturæ difficultas insigni artificio superatur. Patauij magistratus ciuitatis, cùm alijs equitibus, & patritijs viris nostrum iam aduentum præstolabantur, & in currus suos nos recipientes, ad vrbem, & Societatis collegium deduxerunt, vbi ornatissimum hospitium inuenimus, duosque dies in ea vrbe variarum rerum iucundissimo aspectu morati sumus. Vidimus ergo in primis cœnobiũ Diui

Anto-

Antonij, cuius templum in ea vrbe Diui per quandam antonomasiam dicitur. Est autem diuus hic beatißimus ille Antonius Franciscanæ familiæ decus, & ornamentũ, de quo iam aliquid dixi, cùm de vrbe Olyßippone agerem. Fuit enim Diuus Antonius Olyßippone natus, & nutritus, & in cœnobio Diui Vincentij, quod in eadé vrbe est, sacris addictus, posteà verò ad Franciscanam familiam ascitus: cùmq; in Italiã traiecisset, multosque annos ibi egisset, Patauij tandé sanctißimus eius animus corpore solutus, multis miraculis editis, in cælum conscendit. Mira fuit semper tum Lusitaniæ, tum etiam Italiæ, præsertimq; Patauinorum erga hunc Diuum pietas, adeò vt celeberrimum templũ illi extruxerint, quod non solùm operis magnificentia, sed etiam pretio vestis sacræ, ac aureæ, & argéteę supellectilis, quę centũ millib⁹ aureorũ æstimatur, insigne est. Sunt alia multa in eadé vrbe præclara ædificia, inter quæ primo loco numero publicũ quoddam atriũ, ad quod magistratus conueniunt, quod, præter picturæ artificiosißimam varietatem, & tecti plumbeis tegulis cooperti singularem structuram, ea est amplitudine, vt nullum aliud vnicum domicilium cum hoc conferri posse videatur. Est item in eadem vrbe celebris Academia, omnium bonarum artium altrix, ad quam non solùm ex Italia, sed etiam ex multis alijs prouincijs sapientiæ studiosi magna frequentia concurrunt: qua ex re egregiè vrbs illa nobilitatur. In eadem vrbe ædificatum est quoddam Societatis collegium, operis ædificatione, situque ad ripam fluminis amœnißimi magnoperè florens, vbi summoperè gratam patrum hospitalitatem experti sumus. Vidimus in eadem vrbe hortum quendam celebrem publico sumptu consitũ, vbi omnes herbæ ad varia medicamenta pertinentes seruntur, conseruanturq; magno Reipublicæ Venetæ studio, omniumque vtilitate. Huic horto præerat ornatus vir, & bonarum artium satis peritus Melchior Guilandinus, qué iure optimo inter bene de nobis meritos numerare possum⁹, qui præter alia multa amoris signa, quatuor egregijs voluminibus nos donauit, quorum primo theatrum orbis, ab Abrahamo Ortelio compositum, continetur: in tribus verò alijs, præclarißimæ orbis terrarum vrbes, ab ingeniosißimis artificibus expressæ, & excusæ comprehenduntur: quod quidem munus præterquàm quòd centum aureis nummis æstimetur, benignè, liberaliterque oblatum, & sine

vlla

vlla remunerationis ſpe, ſatis Chriſtianum animum, & erga nouos Iaponiæ fœtus beneuolum ſignificauit. Patauio ſexto idus Iulij profecti ſumus, Vicetiamq; vrbem aliam proximam eiuſdem Venetæ iuriſdictionis contendimus,in qua magnã etiam ciuiũ gratulationem,hoſpitaleſq; animos erga nos eſſe cognouimus,multis,ornatiſsimiſq; ciuibus nobis obuiam procedentibus,& acceſſum noſtrum, qua poterant animorum, & corporum hilaritate proſequentibus. Sed non eſt locus ſingula tam minutè referendi,quã grati animi officium poſtulabat. Non tamen ſilentio præterire poſſum ſingularem iucunditatem, quam ex congreſſu,aſpectuque nobilium ferè omnium tam virorum, quàm fœminarũ,ad theatrũ quoddã confluentiũ,percepimus:in quo ab eruditis quibuſdã hominib⁹, qui Academici dicũtur, tragœdiæ, comœdiæ, aliaq; id genus dramata nó minùs ornatè, quàm ſumptuosè populo ſpectanda proponi ſolent. Hoc in loco honorificè excepti, ſuauiſsimam multiplicis generis ſymphoniam non ſine maximo animorum oblectamento audiuimus, & ex his quæ hîc,alijſque in locis vidimus, excellentiam, varietatẽ,ſingularemq; concentum inſtrumentorum ad artem muſicam pertinentiũ, quorum apud Europeos paſsim eſt vſus, ſummoperè demirati ſumus: vt omittam elegantiſsimam orationem, quam quidam ex ipſis Academicis de noſtri aduentus gratulatiòne, rerumq; Iaponenſiũ laudibus Italico ſermone publicè habuit. Hinc ergo progreſsi,vrbem aliam valdè celebrem, nomine Veronam petiuimus, cuius ciues primùm in villa quadam ante ipſam vrbem, ad prandium apparatiſsimum nos inuitarunt: deinde ante ingreſſum quinquaginta equites cùm centum armatis peditibus nos exceperunt: vlteriùs verò tanta fuit paulatim cõuenientium patritiorum,& militum copia, tantus bellicorum tormentorum ſonitus,tam varia deniq; militaris exercitatio, acie inſtructa, & manipulis in gyrum actis,vt in caſtris eſſe videremur. Quoniam autem collegij Societatis tunc primũ ædificari cœpti non tanta erat commoditas,ad ornatiſsimum epiſcopi hoſpitiũ delati ſumus,vbi nec miniſtrorum diligentiam,nec muſicorum inſtrumentorum varietatem,nec deniq; alia ad magnificentiam pertinentia deſiderauimus. In hac vrbe duos integros dies morati ſumus,eoſq; in varijs rebus ſpectandis iucundiſsimè conſumpſimus. Conſpeximus enim in primis templum maximum,illudq; ſumptuosè fabricatum: ſecundò

cundò theatrum illud vetustissimum, in eadem vrbe à Romanis olim conditum, quod etsi temporis vetustate magna ex parte iam ruinosum erat, modò renouatum est publico vrbis sumptu, & antiquam illam Romanorum in operibus construendis, artem, opulentiamq; demonstrat. Vltimò tandem à comite Biuilaquo ad ipsius ædes intuendas inuitati sumus, quarum aspectus miram sanè nobis iucunditatem cum admiratione coniunctam peperit. In primis enim ingressi sumus atrium quoddam, musicis instrumentis refertissimum, quorum varia pulsatio mira suauitate aures nostras permulsit. Deinde verò adijmus aliam domum multis, varijsq; statuis marmoreis, multiplicibus picturis, emblematis deniq;, atq; imaginibus omnium Romanorum imperatorum, capsis ex ebeno artificiosè inclusis, ornatissimam: quod spectaculum mirificè antiquorum temporum vetustatem repræsentabat, & non dynastæ tantùm, sed regium apparatum continebat. Postremò vidimus eius bibliothecam, tam multis, tam beneq; compositis voluminibus cumulatam, vt similem aliam in nostra Iaponia meritò optare possemus. Placuit ergo summoperè nobis huius vrbis ornatus, eamque tum ædificiorum pretio, tum hominum nobilium apparatu, tum deniq; Athesis fluuij amœnitate, vnam ex celeberrimis Italiæ iudicauimus. Verona pridie idus Iulij profecti, oppidum nomine Villafrancã ad meridiem tenuimus: quod quoniam est in confinijs Venetæ, & Mãtuanæ iurisdictionis, nobilissimus vir Mutius Gonzaga, ducis Mantuani consanguineus, nobis nomine ipsius ducis occurrit. Est autem dux hic Mantuæ ex præcipuis Italiæ, & ab omni regum iurisdictione immunibus dynastis, cùmq; Venetijs essemus, iam à nobis per literas contenderat, vt iter Mantuam dirigeremus. Explicare verbis non possum, quo honore dux hic Mantuæ, princepsq; eius filius nos tractauerint. Nam præter hunc tantæ dignitatis virum, cùm duobus curribus ad confinia missum, postquàm paululũ fines ducis ingressi sumus, sex alios currus obuios habuimus, ex quibus vnus erat ipsius ducis, gausapino rubro coopertus, in quem statim admissi sumus: postmodùm nobis obuia facta est ala cataphractorum, qui non solùm splendidissimis armis, sed etiam vestibus pretiosissimis erant ornati: vlteriùs verò altera ala velitum simili ornamento insignita. Tandem ad duas leucas ante ciuitatis ingressum, princeps ipse ducis filius quadriga inaurata ve-

ctus,quinquaginta ferè alijs bigis,quadrigisq;,& centũ equitib⁹,vestes gausapinas,monilia,pennas struthionum pulcherrimas,atq; aurea emblemata gestantibus comitatus, cuius quidem vigesimum primũ tum annum agentis corporis venustas,cum vrbanitate certabat. Vt primũ ergo ad nos peruenit,post honorificentissimam consalutationem, currum,quo vehebamur,ingressus est,& nobiscum vrbanitatis,& honoris causa vltimo loco sedit. Nobis ad vrbem appropinquantibus ex duabus arcibus multis tormentis bellicis, admoto igne,festiuus,admirabilisq; sonus est redditus:idemq; in vrbis ingressu præstitum est à multis militib⁹,quorũ duæ erant cohortes,vna sclopis,altera bipennib⁹ vtens. Obuium se nobis etiam obtulit ad suburbiũ cum summa humanitate illustrissimus vir Scipio Gonzaga,ducis consanguineus, eius absentiam ipsius nomine excusans: cùm iam idem per principem fecisset, quòd non ita recta esset valetudine. Hic est ille Scipio, qui cũ summo honore Patriarcha Hierosolymitanus,& paulò post omnium applausu, magnaq; animorum nostrorum lætitia à Xisto quinto cardinalis creatus est. Delati sumus igitur à principe ad palatium quoddam non solùm opere, & picturis, sed etiam statuis quàm plurimis ornatissimũ, adeò vt in vnico domicilio, in quo Mancius noster hospitiũ habuit, paucis ante dieb⁹ octo nũmorũ aureorum millia expensa esse, audierimus: eodemq; in loco lautissimum conuiuium,omniq; ornatu splendidissimũ nobiscum celebratũ est. Vrbs hæc Mãtua est ex pulcherrimis, amœnissimis, & munitissimis totius Italiæ. Nam quod ad munitioné attinet, duas illas arces habet, de quibus dixi, omni apparatu bellico instructissimas: sita est item in medio quodã lacu nauigabili,cuius quibusdam ostijs artificiosè apertis, eiusdem lacus aqua tota illa Mantuani agri planities obrui potest, vt de Ferraria vrbe diximus: ex quo argumento etiam ædificiorum ornatum, vrbis pulchritudinem, & amœnitatem conijcere potestis. Postero die, etsi dux nondum erat firma admodùm valetudine, voluit tamen sella quadam vectus, omniq; nobilitate stipatus nos inuisere, quo in congressu,eius item vrbanitatem, & comitatem summoperè experti sumus. Post aliquos sermones mutuò collatos,inuitauit nos dux, vt sacro in tẽplo Diuæ Barbaræ, quod cum ipso palatio coniunctum est, solenni ritu faciendo interessemus. Cũ enim dux hic illustrissimus præter alia naturæ, & industriæ

bona,

bona, artem canendi egregiè calleat, nihil antiquius, & charius habet, quàm vt suauissimo cantorum concentu, alijsque caremonijs de more seruatis, in hoc templo sacra fiant: quod eo die diligenter factum est, nosq; ad eam celebritatem, sacra Eucharistia sumpta, animorum refectionem adiunximus. Eodem apparatu recitata sunt post meridiē preces vespertinæ, quibus adiuncta est lætitia non parua, Iudæo quodam ex sapiētibus vulgò Rabbinis, à superstitiosa legis veteris obseruatione ad Christianā veritatē traducto, quem in sacris, & diuinis filiū princeps ipse suscepit, meoq;, & Mancij nominibus coniunctis, Michaëlem Manciū voluit appellari. Post hæc ad videnda celebria loca vrbana, & suburbana à principe delati sumus: in vrbanis quidem summam operū elegantiam, ingeniumq; obseruauimus: in suburbanis verò, præsertim in hortis ipsius ducis eandem amœnitatem, magnificentiā, & ad omnes vitæ delicias opportunitatem, quam superiùs de alijs similibus locis commemoraui, inesse notauimus: qua de causa non est cur iterum repetam. Nec solùm princeps ipse comem, & perhospitalem se nobis ostendit, verùm etiam ipsius vxor, quæ eodem etiam die rusticari voluit: & in agro cum maximo comitatu nobiscum congressa, tantam affabilitatem, vrbanitatemq; præ se tulit, vt currum suū transgredi non sit passa, quin primùm nos traijceremus. Nocte iam aduētante, ad lacum ab eodem principe deducti sumus, vbi nauigiū principis intus, forisque gausapino rubro, & auro ornatum ingressi, sex aliorum nauigiorum vehementissimo applausu, instrumentorūq; musicorum vario sonitu, exhilarati sumus, & nocturno aspectu vrbis summoperè recreati. Iusserat enim princeps, vt ad omnes vrbis fenestras, & circum muros, & in ponte quodam, quo ad vrbem transmittitur, lucernæ, lampadesq; dispositæ comparerent: quæ profectò res magnam oculis, animisque iucunditatem attulit, cùm nox instar diei lucere videretur. Præterea in eodem lacu duabus cymbis nixæ, & extructæ erāt quædam machinæ ad modum pyramidum, ex quibus, opera multa ex puluere sulphureo, papyroque confecta, admoto igne, in varias partes mittebantur: talisque erat adiuncta materia, & ita ignem conseruabat, vt opera iam ignita in aquam missa non solùm non extinguerentur: imò verò inde emergentia huc, atque illuc discurrerent, & circumstantes venustissimè terrerent, ac madefacerent. His etiam ad

iungite tormentorum, tubarum, tibiarumq; sonitu, quibus omnibus coniunctis, celebritas quædam admirabilis sequebatur. Postquàm autem aliquandiu hoc spectaculo recreati sumus, ex nauigijs in terram descendentes, duodecim ducis administros, totidem funalia præferentes, cum magno alio comitatu obuios habuimus, & ad palatiũ vsq; principem socium habentes, nos recepimus. Sequentes dies absque animorum relaxatione princeps præterire non est passus. Inprimis enim longiùs aliquantulum progressi, cum eo inuisimus templum quoddam Beatæ Virginis, quod leucam cum dimidia ab vrbe distat, & propter miraculorum multitudinem, quæ frequenter Beatæ Virginis precibus ibi eduntur, celeberrimum est. Deinde adiuimus cœnobium religiosorum virorum ex Carthusiana familia, disciplinæ seueritate, & vetustate florẽtissimũ: vnde digressi, iucũdo piscatu plurimorũ, variorumq; piscium non modicam cepimus voluptatem. Ad extremum venatione etiam variarum ferarum eius diei lætitia fuit cumulata. Alio item die ad cœnobium quoddam religiosorum hominum ex Diui Benedicti familia, quatuor vrbe leucas distans, cum eodem principe iter fecimus. Est autem cœnobium hoc ex celebratissimis totius Italiæ operis magnificentia, & sumptu, redituum pretio, denique ipsorum religiosorum multitudine, qui ferè centum, & quinquaginta sunt. Hi autem omnes cum cœnobij abbate, magnæ autoritatis viro, supplicatione facta, & campano ære pulsato (quod solùm in aduentu principis fit) nos peramanter, & benignè exceperunt. Sed nolo silentio præterire aditum nostrum ad ducis vxorem, principisq; matrem clarissimã fœminã, omniq; virtutum genere insignem: quæ cùm Ferdinandi imperatoris filia sit, & Philippi Hispaniæ regis soror patruelis, tanta est animi summissione, & charitate prædita, vt pauperes ægrotantes inuisere, eisdéq; non solũ res necessarias suppeditare, verũ etiam per se illis ministrare consuescat. Inuisimus etiam ipsius principis illustrissimam coniugẽ, quarum vtraq; pro amplitudine sua, & generis nobilitate vrbanissimè nobiscum se gessit, ex intimis penetralibus ad portam atrij procedens, quo vrbanitatis genere erga magnos principes tantùm vtũtur. Vidimus deinde vtriusq; familiæ supellectilem, & ærarium, ac in vtroq; loco pretiosissimis rebus cumulato, dignam tanta amplitudine magnificentiam considerauimus. Non prætermittam hoc loco nostrum

de more

de more accessum ad patres Societatis, veluti certissimos hospites, apud quos tamen recens in eam vrbem introductos, & adhuc incommodè viuentes, non sumus, vt solebamus, cõmorati. Ad alia multa beneuolentiæ signa addiderunt hi duo dynastæ pater, & filius, munera pretiosissima, & iucundissima nobis oblata. Nam princeps dedit in primis nobis duo integra indumenta bellica, ex politissimo chalybe confecta, auroq; ornata, quorum vim, firmitatem, ac pulchritudinem vos ipsi estis intuiti: deinde duos sclopos ingeniosissimè fabricatos, qui eodem rotæ instrumento intendi, & igne concepto glandes mittere poterant: duos item gladios, quibus simul sclopoorum instrumenta adiuncta erant: prætereà quatuor horologia ex eis, quæ pensilia dici possunt, & mira arte, vt vidistis, tam breui magnitudine, omnia, quæ ad maiora horologia pertinent, egregiè continent. Vlteriùs tormentum quoddam bellicum paruæ, sed artificiosæ magnitudinis, quod ipsemet princeps manibus suis conflauit: tantum est in eo etiam ad huiusmodi opera ingenium, & inter ea, maximè ad picturam! Quam ob causam superiora dona imagine etiam sui ad viuum expressa cumulauit: quæ quidem tam bene depicta est, & nobis tam iucunda, vt quoties illam intuemur, toties cum principe sermonẽ conferre videamur. Dux etiam alia pretiosa munera nobis misit, præsertim quatuor gladios ancipites, quorum capuli, vaginæq; argentea erant, auroq; ornata, ita vt singuli enses ducentis aureis numis fuerint æstimati: quib' addidit quatuor sacrarum reliquiarum pretiosissimas thecas, easdemq; sanctorum reliquijs refertissimas. Ex quibus omnibus non solùm illorum principum copiam, & affluentiam, sed etiam in hospites, & externos homines tanta nobilitate dignam munificentiam potestis cognoscere. LEO. Cognoscimus planè, & exploratam habemus abundantiam, & magnificentiam: cùm erga homines tam breuis temporis hospitio exceptos, in tam remotas regiones nauigaturos, ad eorum deniq; conspectũ nũquàm redituros, tam magnificos se præbuerint. MANCIVS. Ita prorsus est, vt affirmas Leo, illudq; vlteriùs admirari debes, quòd tam excelsi, generosiq; sint Europeorum principũ animi, vt non diuitiæ in ipsos, sed ipsi in diuitias dominẽtur. LINVS. Longè id profectò abest ab Ethnicorũ consuetudine, qui quò ditiores sunt, eò parciùs, tenaciùsq; parta conseruant. MICHAEL. Decimo quinto calendas Augusti, Mantua

digressi, ipso principe, alijsq; patritijs vsq; ad vrbis portam officiosissimè comitantibus, quibus salute dicta, iter Mediolanum direximus: vt inde Genuam profecti, triremibus in Hispaniam transmitteremus. Missi autem sunt nobiscum multi, qui nos vsque ad castrum nomine Gazolum, ad Mantuanam iurisdictionem pertinens, prosequerentur: vbi tam lauto, & magnifico hospitio, quàm Mantuæ accepti sumus. Huc accedentibus, illustrissimus cardinalis Sfondratus, idemque Cremonensis præsul, quinq; currus, simulq; tabellarios misit, qui nos ad transitū per eam vrbem, in qua erat, nomine Cremonam, inuitarent. Postero igitur die à Mantuanis discedentes, gratijsque actis, cum Cremonensibus iter aggressi, ad castrum aliud nomine Suspirium deuenimus, in quo multi ex ipsius cardinalis familia magnificum nobis hospitium appararunt. Vlteriùs verò leucam integram ante vrbis ingressum, occurrit in primis ipsius cardinalis vicarius cū multis equitibus, & patritijs, mox prætor vrbanus cum militum cohorte, alioque equestri, & pedestri comitatu, adiunctis curribus vltra triginta: denique illustrissimus ipse cardinalis: ciues verò in primo aditu multiplici tormentorū bellicorum, & tympanorum sonitu, lætitiam de aduentu nostro conceptam significarunt. Vrbem ingressos cardinalis intra palatium suum recepit, mirificèque suam erga nos beneuolentiam signis, argumentisque multis aperuit: præter notitiam enim illam, quam de nostris rebus Romæ habuerat, in ea vrbe agens, cùm summum pontificē adiremus, ea est sanctitate, & religione præditus, vt Iaponenses res, tanquam ad reipublicæ Christianæ incrementum magnoperè pertinentes, in summo amore habeat. Ipse igitur nobis præsentibus bis sacrum fecit, alterum in priuato sacello, alterum verò in templo maximo, vbi & nos cælesti sacræ Eucharistiæ pabulo refecit: vtrumque autem sacrum, cam lacrymarum vim profundens, peregit, vt quanta animi reuerentia, ac pietate nostræ salutis memoriam recolat, satis manifestè ostenderit. Postmodùm eum in publica, eaque solenni supplicatione sanctissimum Christi corpus ferentem comitati sumus. Inter reliqua amoris signa, sacras reliquias, quæ tum in priuato sacello, tum in templo custodiuntur, proprijs manibus nobis benignissimè ostendit, & singulis singulas aureas cruces, sacri ligni particulas continentes, dono dedit: omnibus denique beneuolentiæ, charitatisque officijs erga nos

functus

functus est. In hac vrbe commorantes adijt nos patritius quidam ab illustrissimo duce Terræ nouæ, totiusq; ue Mediolanensis tractus gubernatore missus, vt nos ipsius nomine Mediolanum vsque comitaretur: quos etiã discedentes cardinalis ipse ad portas vrbis, & Cremonensis gubernator, qui tunc Placentia redierat, ad duo milliaria prosecuti sunt, militesq; ex arce, tubis, ac multiplici tormentorũ bellicorũ genere abeuntes festiuè salutarunt. Cremona igitur profecti, accessimus ad oppidum nomine Piziquitonum, vbi & ab ala equitum, & a cohorte peditum excepti sumus, & ad arcem cum eadem amoris, & lætitiæ significatione deducti, ibique ab eo equite, qui nos comitabatur, lautè, ac honorificè sumus habiti. Ex hoc oppido iter fecimus ad vrbem nomine Lodium, quæ est ex præcipuis ad Mediolanensem iurisdictionem pertinentibus: ante quam prætor, & præfectus arcis nobis obuiam processerunt, cum magna militum copia, & tum sclopis, tum etiam tormentis in arce dispositis, igne admoto, noster accessus mirificè celebratus est. Vlteriùs verò prodijt etiam gubernator vrbis, cum multis magistratibus, & nobilibus, adiũcta velitum ala, atque ita cum maxima frequentia, & applausu vrbem ingressi sumus. Quoniam autẽ ex præscripto ducis, gubernatorisq; Mediolanensis, die Diuo Iacobo sacro nobis Mediolanum erat petendum, sequentem diem etiam Lodij egimus, & aliqua aspectu digna in ea vrbe sumus intuiti. Adijmus enim templum maximum, sacerdotibus, qui canonici appellantur, nos, supplicatione facta, excipientibus, sanctissimaq; Eucharistiæ hostia, solenniter, & cum mirifico cantu immolata. Conspeximus etiam sanctorum reliquias, sacramq; vestem, vnionum, gemmarumq; multitudinẽ, quibus hæc omnia distincta erant, adeò vt in Insubrium finibus nihil simile reperiatur. Post lautissimum prandium, gubernator, nos ad vidẽdum iucundissimum petauristarum spectaculũ inuitauit. Sunt autem quidam artifices, qui corporis velocitate summoperè valent, ita vt circum hastas se voluant, funes conscendant, circulos more piscium transmittant, aliaque similia præstent. Vidimus ergo in eo spectaculo tres fœminas, & puerum, qui monstri formam gerebat: omnes autẽ ad sonum barbiti enses strictos manibus præferentes, egregiè tripudiarunt, simulq; tumq; præliũ inter se cõmiserunt, tali sono edito, vt quàm plurimi milites viderentur. Postmodùm vario saltu, ascensu, ac descensu, circuitione,

itione, alijſque ſimilibus motibus magnæ admirationis ſe exercuerūt. Poſtremò eorumdem artificū ingenio à pupulis ſcenicis pegmate prodeuntibus, equites, peditesq; repræſentantibus, tam graue certamen initum eſt, ſclopis, tormentiſque arte adhibitis, vt vera pugna videri poſſet. Poſtero die Diuo Iacobo dedicato, Mediolanum perreximus, & ad nouem ab vrbe milliaria multos equites Mediolanenſes obuios habuimus, & in quodam oppido nomine Marignano ad opiparū conuiuiū fuimus inuitati. Ad duo milliaria extra vrbē vicarius illuſtriſsimi archipræſulis Mediolanenſis nos conuenit, & nomine ipſius archipræſulis de aduentu officioſiſsimè fuit gratulatus. Vlterius progreſsis occurrit nobiliſsimus quidam vir, ducis cognatus, centum equites ſecum deferens, quoſdam haſtarios, & ſcloparios, alios autem velites, quorum illi gauſapino nigro, auro ornato erant induti, cum galeis ſplēdidiſsimis: hi verò veſtes ex gauſapino purpureo fimbrijs auro intextis geſtabant. Aderant præterea quatuor equi egregiè inſtructi, nobis ad vrbem ingrediendam nomine ducis oblati. Cùm ergo equis vecti pergeremus, tanta fuit populi, nobiliumq; confluentiū multitudo, vt meritò cognouerimus, eam vrbem eſſe omnium totius Italiæ frequentiſsimam. Nobis igitur ad portam ſuburbanam peruenientibus obuius factus eſt illuſtriſsimus dux, idemq; gubernator Mediolanenſis, duobus filijs, ac nobiliſsimo Marchione Auali ipſius nepote, reliquiſq; magiſtratibus, & ſenatoribus, quingentis denique equitibus comitatus. His autem antecedentibus, poſt mutuam ſalutationem, nos ſinguli ad dextras grauiſsimorum virorum ſumus adiuncti. Nam Mancius noſter ducis ipſius dextram tenuit, cuſtodijs, & ſatellitibus omnibus comitatus, ego ſocium habui Philippi regis viſitatorē, Martinus maximum cancellarium, Iulianus denique ſenatus præſidem; omnes horum quatuor grauiſsimorum in ea vrbe virorum dextras occupantes, & infinitis propè militibus circunfuſi, ita vt ingreſſus ille admirabili fuerit apparatu: quem auxit populi innumerabilis frequentia, tabernarumq; omnium, quæ in vicis erant ſitæ, celebris quædam compoſitio. Cùm enim indictū fuiſſet mercatoribus, vt pretioſam veſtem venalem explicarēt, tam multa fuit copia ſerici, gauſapini, auri Phrygio opere texti, tanta item multitudo tapetum, periſtromatum, & aulæorum, vt facilè magnificentiam, opeſque Mediolanenſis

lanensis vrbis primo aspectu cognouerimus. His adiungite spectatores, spectatricesq; tãto numero, vt fenestrę multę ad solùm illud spectaculũ quinq;, & sex aureis conductæ fuerint. Hac ergo celebritate incredibili post duo ferè milliaria confecta, ad collegium Societatis peruenimus: vbi precibus Deo in templo adhibitis, saluteq; duci, & reliquo comitatui dicta, à patribus Societatis ea humanitate, quam in alijs locis fueramus experti, in collegium recepti sumus. Sed quoniam vt aliquid de hac nobilissima vrbe agamus, longior temporis mora requiritur, materiam hanc, si placet, in crastinũ diem differamus. LI O. Placet, dummodò tamen hodie, semperq; grati animi erga Europeam gentem, quæ tam beneuolè vobiscũ egit, significatio testata maneat.

De his adhuc, quæ Mediolani, ac Papiæ sunt notata, & ingressu ad vrbem Genuam, nauigationeq; vsq; in Hispaniã. Colloquiũ trigesimũ.

MICHAEL.

NOn dubito, patrueles charissimi, vos Mediolanensium rerum cognoscendarum ardenti studio teneri: cui vt satis faciam, velim sciatis, in Italia vrbes numero multas, easq; frequentissimas, & opulentissimas reperiri, quatuor tamen esse omnium celeberrimas, Romam scilicet, Neapolim, Venetias, de quib' iam egimus, & Mediolanũ, de quo modò nobis est sermo. Hæ nanq; quatuor vrbes ita ciuibus sunt frequentatæ, vt singulæ vltra triginta millia incolarum contineant, templa verò, & reliqua publica ædificia tot sunt, vt cum dynastarum palatijs, easdem amplissimas reddant, quod ex superioribus colloquijs liquidò constat. Ex his tamen quatuor, quamuis Roma ambitum habeat capacissimum, frequentia tamen ciuium, populiq; multitudine Mediolanum

illi non cedit: vnde huius vrbis nobilitatem, amplitudinemq; manifestè cognoscere potestis. Est præterea caput totius iurisdictionis, quæ ad Mediolanensem ducem pertinet, qui hoc tempore est Philippus potentissimus Hispaniæ rex, quòd eam ditionem totam pater ipsius Carolus quintus huius nominis imperator, ab vltimo Mediolanensi duce sibi legatam hæreditario iure, vt iam dictum est, obtinuerit. Pollet vrbs hæc maximè, tum loci munitione, tum etiam amœnitate. Quod enim ad hanc attinet, sita est in ea parte Italiæ, quæ olim Gallia cisalpina, nunc Longobardia dicitur, & absque controuersia cæterarum omnium Italiæ prouinciarum est amœnissima. Hanc vrbē fluuius quidam iucundissimus interfluit, riparumq; suarum vestitu viridissimo, altissimisq;, & opacissimis arboribus, pulcherrimum eius agrum efficit. Munita verò est duplicibus mœnibus, quibusdam quidem amplioribus, recentioribusq;, adhibita latissima fossa: alijs verò vetustioribus, adiuncta item fossa, vtrisque tamen firmissimis. Cùm enim olim vrbs hæc mœnibus cincta esset, & posteà eius suburbana maxima susciperēt incremēta, necesse fuit, alijs muris ea circūsēpire, quibus vrbs spatiosissima reddita est. Præter vtraq; mœnia, est etiā in ea quædā arx, omnium totius Italiæ munitissima, quæ etsi vrbi coniuncta, peculiarem tamen præfectum, propriamque administrationem habet, fossaque, & validissimis propugnaculis circundata est. Exornatur item hæc vrbs vicorum latitudine, domuum pulchritudine, ædificiorū apparatu, quæ omnia pulchram, amœnam, & valde munitā perficiūt. Ad amœnitatē non solùm ipsius, sed etiam totius pagi Mediolanensis facit, quòd septemdecim lacus vberrimos, & sexaginta quattuor fluuios habeat. Est præterea ipsamet vrbs tantoperè non modò mercatorum, verùm etiam variorum artificū frequentia florens, vt cōmuni prouerbio dici soleat: ei, qui vellet totam Italiam exornare, Mediolanum esse extinguendum: quia videlicet totius ornatus, artificij, operisque genere ita est cumulatū, vt ab eo acceptisq; reb⁹ cæteræ omnes vrbes abundare possent. In hac enim vrbe omne genus gausapini, serici, auri Phrygio opere texti, argenti in bracteas molliti, & alia omnia ingeniosissima opera fiunt. In eadem ex auro, & argento, ex ære, & ex marmore, vasa, statuæ, emblemata, imagines, similiaque alia pretio, & pulchritudine conspicua conficiuntur. Ex quibus eo tēpore, quo

Medio

Mediolani fuimus, viginti octo ęreas statuas, duodecim videlicet Apostolorũ, quatuor sacri Euangelij scriptorum, quatuor item doctorum, aliorumque diuorum plurũ, iussu regis Philippi operosissimè fabricatas vidimus, ad Scurialense cœnobium deportandas, quarũ singulæ sex aureorum millibus stetisse dicebantur. In eadem denique vrbe arma, seu ad defensionem, seu etiam ad offensionem pertinentia miro opere cuduntur, & ex illis sunt ea, quæ à Mantuano duce nobis dono data, superioribus diebus vidistis. Quo fit, vt nihil arte, & ingenio elaborari possit, quod non abundè in hac vrbe reperiatur. Inter nobilissima ædificia, templum maximum in primis numeratur, tanto sumptu, tamque admirabili arte confectum, vt siue magnitudinem, & artificium, siue materiæ, & ornamenti pretium perpendas, excepto Romano templo Diui Petri, pauca omnino in tota Europa cum eo possint conferri: parietum nanque facies vtraque tam interior, quàm externa non solùm ex purissimo marmore est cõposita, verùm totũ illud tam multis ex lapide Pario statuis abundat, vt maxim' inde decor, splẽdorq; subsequatur. Iam verò aræ maximæ paries eo est ornamẽto, & reliquiarũ sacrarũ eo est artificio, ad aurum multis adiunctis vnionibus, & margaritis, vt pretio, & pulchritudine reliqua, de quibus diximus, facilè adæquet. Cœnobiũ etiã Dominicanæ familiæ est in ea sumptuosissimũ, cuius inter alia bibliothecã ex optimis totius Italiæ iudicauimus. Habet Societas IESV in hac vrbe duo domicilia: vnũ est collegium, in quo gratissimum hospitium habuimus, cum eiusdem patribus, & fratribus, qui octoginta numerantur: alterũ verò est domus professorũ, cuius opus etsi nouum, & nondum ad fastigium perductũ, sexaginta iam aureorum millia consumpsit. In hac vrbe octo dies morati sumus, paucos illos quidem, si multa, quæ in ea spectanda se offerebant, considerentur: non tamen diutiùs morari licuit, nũtio Genua allato, ad triremes iam paratas conscendendas, nauigationemq; Hispanicam ineundam nos vocante. Toto eo tempore ab illustrissimo duce, filijs, & nepote, ab amplissimo item archipræsule, ab alijs denique episcopis, & dynastis vrbanissimè, & familiarissimè nobiscum actum est. Erant enim ibi præsules Nouariensis, & Dertonensis, legati item ducis Bauariæ, & Venetæ Reipublicæ, simul cum præfecto arcis Mediolanensis, inter quos, nosque hospites nullum consalutationis,

congressusque officium est prætermissum, imò cumulatissimè expletũ. Archipræsul autem ipse non sibi sola salutatione satisfaciens, die dominico ad sacrum solenne, quod primũ in ea diœcesi facturus erat, nos inuitauit, præsentesque suis ipse manibus sanctissimo Christi corpore refecit: mox domum deduxit, & nobiscum amantissimè voluit conuiuari. Nec minor fuit ducis ipsius beneuolẽtia, qui toto eo tẽpore ex suis sumptibus nobis victum necessarium parari iussit: deinde ad domesticũ n, lautissimũq; conuiuiũ vrbanissimè nos vocauit: Mancium nostrũ ad dextrum latus, nosque in ornatissimis sedibus collocans. Post prandium verò intra ipsius palatium drama quoddam iucundissimũ nobis exhiberi voluit, cuius materia, histrionumq; venustate non parum delectati sumus. Prætereà matutino, vespertinoq; tempore filios, ac nepotem frequenter cum lectica curuli, & Heluetiorum custodia ad nos misit, vt illis socijs celebratissima quæq; loca vrbis adiremus: denique singulis gladios, ac pugiones capulis inauratis donauit, alijsque multis argumentis amorem suum erga nos satis, superque perspectũ, exploratumq; reddidit. Vidimus etiam munitissimã arcem illius vrbis, rogatu ipsius præfecti, nomine Sanctij nobilis viri, qui militum omnium Heluetiorum custodia stipatus, ad nos excipiendos in aream descendit, muris etiam à quingentis militibus occupatis, qui solutis sclopis, tormentisq; bellicis igne admoto, quæ vltra quingenta sunt, grauissimo, lætissimoq; sonitu nostrum accessum celebrarũt, & quantoperè locus ille munitus esset, manifestè significarunt. Factum est sacrum nobis præsentibus in sacello maximo à sacerdote cum duobus ministris, diacono videlicet, & subdiacono, solenni ritu, cãtuque valde iucundo. Quo absoluto, nobis egredientibus, varia ex puluere sulphureo opera, spectaculaque exhibita sunt, præsertim quarundam sphærarum, quarum singulæ per quartã horæ partem circumuolutæ centies. & eò amplius veluti tormentorum sonitum emiserunt. Post hæc ad conuiuium lautissimum, apparatissimumq; accessimus: cùm verò accumberemus, miles quidam totius arcis claues ad præfectũ detulit, ille eas Mancio nostro offerre iussit, quo vrbanitatis genere indicauit, se Mancio præsenti cedere, præfecturamq; arcis penes eũ esse. Post prandium ad intuenda munitissima quæque illius arcis loca præfecti ductu perreximus, quæ summam nobis mouerunt admirationẽ,

præser-

præſertim quadringēta maiora tormenta bellica, quorū multa vaſtæ erāt magnitudinis: deinde modus eorūdem cōficiendorū, optimè enim in eadem arce conflantur: deniq; multa alia munitionis genera, quibus arx illa ſummoperè abundat, rebus omnibus ita paratis, excubijsq; per tempora, locaq; diſpoſitis, quaſi præſens periculum immineat. Nec enim Europei reges, & principes ſuorū animos otio langueſcere vlla ratione patiūtur, ſed ſemper eos militari diſciplina excolunt, & exercēt adeò, vt nulla ex parte ordinem, inſtitutumq; huius artis perturbari velint: cuius rei nos ipſi teſtes ſumus, videntes militem eo in loco, quòd citiùs debito ignem ſclopo applicuiſſet, iuſſum comprehendi, qui tamen ſtatim Mancij noſtri precibus impunitus dimiſſus eſt. Poſt hæc, aditumq; noſtrum tum ad profeſſorum domum, tum ad ſeminarium, & vtrobiq; egregiū conuiuiū apparatum, tertio nonas Auguſti Mediolano profecti ſumus, filijs, & nepote ducis, cum alijs multis equitibus nos ad ſuburbana vſq; comitantibus, & eo die ad cœnobium Carthuſianorū, quod propè Ticinū, ſiue Papiam eſt, ac in primis, celeberrimiſq; totius Italiæ numeratur, ad meridiem deuenimus. Dicuntur huius cœnobij reditus triginta aureorum millibus æſtimari: capacitas verò ædificij ampliſsima eſt, multis abundans impluuijs, hortis, alijſque amœnis locis. Cùm enim religioſi illi viri veluti cuiuſdam ſacri clauſtri, & incluſionis ſeueriſsimam diſciplinam profiteantur, non poſſunt non intra cœnobium multis, varijſq; rebus ad vitæ commoditatē neceſſarijs abundare. Templum ſumptuoſiſsimum habent, cuius parietes interiùs cruſtis marmoreis teguntur: externa verò facies ex rubris laterculis venuſtatem ſummam præ ſe ferentibus, coagmentatur. Iam verò veſtibulum ipſum admirabile profectò eſt, in ſummam altitudinem quam plurimarum vlnarum conſurgens, cùm tamen ad tectum nondū ſit peruentū. Nec minùs ſpectabilis eſt materia: ex ſolido nanque marmore confectum eſt, tam multas habens Diuorum ſtatuas, ſuis receptaculis diſtinctas, vt cum venuſtate operis, artificum ingeniū certet. Decoratur item templum ſacro ſcrinio, in quo ſancta Euchariſtia ſeruatur: nam præterquàm quòd ſit ex opere vermiculato, magnopere auro, margaritiſq; ornatur. Eiuſdem ferè operis eſt totum ſacellum, quod etiam magnificentiſsimo ſepulchro Ioannis Galeazij primi Mediolanenſis ducis decoratur, quod materia marmorea, ſtatuarum

circunſtantium multitudine, totiuſq; fabricæ artificio, regum tumulis nequaquàm cedit. Prætermitto eiuſdem cœnobij veſtem ſacram,ſanctorumq; reliquias auro, & argento circunclusas, quæ ita illud nobilitant,vt non immeritò tam celebre nomen ſibi vendicauerit. Apud huius cœnobij patres lautè diuerſati, poſtero die Papiam contendimus, quæ etiam celebris eſt vrbs in Italia. Nos accedentes excepit epiſcopus magnæ authoritatis vir, qui non multò poſt ad cardinalium numerum adiunctus eſt. Idem præſtitit prætor vrbanus, non ſolùm magiſtratus authoritate,ſed etiam generis nobilitate pollens, frater videlicet archiepiſcopi Mediolanenſis. Hos ſequebantur quindecim currus, multi item equites,& patritij,prætereà velitum armatorum ala,& populi maxima multitudo. Noſter ad vrbem ingreſſus ſolito ſcloporum, tormentorumq; ſonitu fuit celebratus, & poſt ſacrum in templo maximo ritè factum, à præſtantiſsimo præſule domum ipſius, quæ ornatiſsima erat,fuimus delati,vbi hoſpitalitatis,beneuolentiæq; ſigna fuimus experti. Et quoniam Genuenſis nuntius nullam ſinebat moram interponi,poſtero die ab eodem præſule leucam integram comitati, ad oppidum quoddam nomine Voguerium deuenimus, vbi nobilis ille eques, quo ſociati, nomine ducis Mediolanenſis iuriſdictionis fines traiecimus,à nobis cum ſumma beneuolentia diſceſsit: cuius loco alius nomine illuſtriſsimarum fœminarum,alterius quidem Lotharingiæ ducis,alterius verò Brunſuicenſis item ducis vxoris,illius quidem matris, huius verò filiæ Dertoſæ commorantium nos excepit: vrbemq; introeuntes ſimili cæterarum vrbium gratulatione,& applauſu ſumus habiti. Poſtridie fines Genuenſis ditionis attigimus, vbi duos nũtios, equiteſq; eiuſdem Reipublicæ nos Genuam vſq; deducturos inuenimus, & aliquibus oppidis tranſmiſsis,cum magna omnium iũcũditate, Gauio videlicet, & Otagio, Genuam vrbem nonis Auguſti acceſsimus, quæ inter Italiæ nobiliſsimas locum habet, & Republica immuni, ac libera,qualis eſt Veneta, ſummoperè exornatur. Antequàm vrbem adiremus,aſpectu totius illius tractus Genuenſis multis villis, ædificiorum molibus,hortiſq; amœniſsimis nobilitati, magnam animis voluptatem cepimus: habuimuſq; obuios quatuor ſenatores, multis equitibus, & patritijs ſtipatos, à quibus ſalutati, & in quatuor ornatiſsimos equos nobis oblatos aſcendentes, vlteriùs progreſsi, quatuor alios ſenatores

inue-

inuenimus, vestiū ornatu summam grauitatem præ se ferentes, multos
prætereà alios magistratus, populi verò infinitam multitudinem. Delati
sumus igitur ad hospitium patrum Societatis, vbi domicilium nobis
omni aulæorum, tapetumq; ornatu erat apparatum. Est vrbs hæc, vt
dixi, ex nobilissimis, & locupletissimis Italiæ, in eaq; Respublica hæc flo
rentissima, cuius ditio ampla est, multas vrbes, atque oppida in toto
Liguriæ tractu complectitur, prætereà Corsicam insulam magni nomi-
nis. Quo fit, vt quanuis amplitudine Venetam Rempublicam non
adæquet, proximè tamen accedat, & multis terra, mariq; partis quon
dam victorijs militaris disciplinæ laude semper floruerit. Diuitijs eti-
am, & rerum abundantia summoperè valet, nempe cuius ciues ditissi
mi sint, multisq; nauibus, triremibus, alijsq; nauigijs maritima loca lu-
strantes, non solùm Liguriæ oram ab hostium incursione cum magna
nominis gloria conseruent, sed etiam multas merces aliò inuehentes,
vel in vrbem comportantes, Rempublicā suam magnoperè locuple-
tent. His addite ædificiorum magnificentiam, quæ picturæ varietate,
domuum artificiosa structura, & altitudine, sumptibusq; maximis ibi-
dem collocatis, conspicitur. Quo fit, vt sicut Veneta vrbs diuitis, ita
etiam Genua superbæ nomen obtinuerit. Quanuis autem triremibus
iam ad Hispanicam nauigationem paratis, diem tantùm in ea vrbe mo
rari licuerit, nec ciues propter temporis breuitatem ea amoris signa,
quæ cupiebant, in nos expromere potuerint, angustijs tamen vnius
diei, quem Genuæ cum summa voluptate egimus, nullum erga nos
officij genus fuit prætermissum. Multi enim vrbis optimates, grauis-
simiq; senatores nos adierunt, ex quibus aliqui, vt nos comitarentur,
& ad videnda celebria vrbis loca deducerent, fuerunt à Senatu desi
gnati. Cùm autem hæc omnia intueremur, alterā vrbem Venetā spe-
ctare nobis videbamur. Vidimus item multa sacra, & inter ea expres-
sam venerandi vultus Christi seruatoris nostri effigiem, quæ lineo lin
teo fuit impressa: celebratissimum etiam illum catinum ex smaragdo
confectum, quo Christus libertatis nostræ vindex mortem pro no
bis toleraturus, paschalis agni conuiuiū cum discipulis dicitur iniisse:
& tum propter eum vsum, tum etiam propter margaritæ magnitu-
dinem, nullo certo pretio æstimari potest, & inter omnes alias orbis
terrarum gemmas primum locum meritò sibi arrogat. Inuisimus in

ea ve-

ea vrbe totius Reipublicæ ducem, & pro eo honore, quo in tota Genuensi iurisdictione affecti fueramus, gratias ingentes egimus. Erat ille in palatio magnificentissimo, quod cum alijs egregij operis, quæ retulimus, iure conferri potest. Excubias agebant ducenti milites Germani, qui nos accedentes tum musicorum, tum bellicorum instrumentorum sonitu exhilararunt. Dux optimatum turba circunfusus ad medium atrium nos excepturus prodijt, & descendens ad scalas vsq; prosequutus est, reliquis magistratibus, senatoribusq; vsque ad peristylium procedentibus. Vt deniq; breuiter, quæ vno die acta sunt, absoluam, ab eodem Senatu Genuensi munus non exiguum ad nos missum est, quo cibaria totius generis ad nauigationem instituendam accommodatissima continebantur, ita vt non solùm nobis, verùm etiá multis alijs abũdè suppeditauerint, superq; fuerint. Conuenerunt nos tandem iam discedere volentes primores vrbis, inter eosque legatus regis Philippi, & nobilissimus vir Ioannetinus Spinola, nepos illustrissimi principis Andreæ Oriæ, supremi nauarchi, totiusq; maris mediterranei nomine Philippi regis præsidis, qui tunc, absente principe, vnde viginti triremibus præfectus in Hispaniam transmittebat, & vnam ex præcipuis triremibus, qua veheremur, nobis apparari iussit. Eo igitur die triremẽ conscendimus non sine maximo Italiæ desiderio, in qua prouincia tam à sacris, quàm profanis principibus tam multis honoribus fueramus cumulati: nec minus nostri desiderium in omnium animis relinquentes, quos tot optimates, tot populi, tot denique vrbes veluti conuulsæ sedibus suis excipere videbantur. LEO. Meritò sanè istius desiderij mẽtionẽ facis: nos enim ipsi à te itineris istius progressum audientes, summoperè admiramur, credimusq;, etiam si in ea prouintia ex clarissimis quibusq; viris nati essetis, eòque hinc post longissimũ spatium reuerteremini, non potuisse vestrum reditum maiori gratulatione, applausuque celebrari. MANCIVS. Equidẽ si iudiciũ aliquod de Michaëlis narratione ferri potest, eum de beneuolentia, benignitateque huius prouinciæ erga nos agentem, potiùs concisè, & breuiter, quàm copiose, prolixèque dixisse, censendum est. MARTINVS. Tãta sanè fuit omnium erga nos charitas, vt veluti è cælo lapsos suspicerent, nec nostro aspectu vnquàm satiari possent, multis, varijsque modis nobis itineris exitum felicissimum precantes, imò & nostrorũ

corpo-

corporum solo tactu se beatos existimantes. IVLIANVS. Sed qua pietate eorum animi commouebantur, cùm nos culpas confessione expiantes, ad sacramq; Eucharistiæ mensam accedentes, & religiosa loca adeuntes intuerentur? LINVS. Non solùm ego vos, sed etiã nos ipsos istis tot beneficijs, quasi quibusdam arctissimis vinculis Europeæ gẽti obstrictos esse existimo. MICHAEL. Ad superiora omnia à me commemorata, accedunt carmina, epigrãmata, orationes, in ò & libri integri de nostro itinere compositi: nulla enim fuit Academia, quæ non multos, insignesque titulos, elogia, aliaque similia nostri itineris monumenta protulerit, posteritatiq; tradiderit. Sed quoniam ad Europearum rerum ferè calcem deuentum est, & de Hispaniæ rebus superiùs à me fusè est actum, in his, quæ nobis redeuntibus euenerunt, propter similitudinem cum superioribus, non admodùm immorabor. Vt ergo narrationem repetam, cùm Genua sexto idus Augusti soluissemus, octo post die, nimirum decimo septimo Calendas Septembris, in Barcinonensem portum inuecti sumus. Est autem Barcino celebris vrbs Hispaniæ Tarraconensis, nunc ad Cataloniã, siue vt alij loquuntur, Gothaloniam pertinens, eiusque præcipua vrbs, in quam tum à ciuibus, tum à patribus Societatis solita iucunditate recepti sumus. Quoniam autem Iulianus noster, quartò in morbum incidit, vt ei curatio necessaria adhiberetur, viginti quinq; dies ibidẽ morati sumus, quos magna ex parte in villa quadã reficiendis corporibus, redintegrandisq; viribus accõmodatissime peregimus, eo tamen tempore frequenter ad vrbem venientes, mutuæ salutationis officio cum optimatibus functi sumus, & sacra loca de more lustrauimus, ad templum maximum supplicatione habita introducti: vbi sacrum cadauer Diui Olegij, eiusdem vrbis præsulis, venerati sumus: qui cùm ante sexcentos annos mortalem vitam cum cælesti cõmutarit, caro tamen adeò integra, & recens conspicitur, quasi pridie animus ex eius compagibus fuerit emissus. Vidimus item sacrarium, in quo Diuorum reliquiæ seruantur, intus quidẽ sanctorũ pretiosissimis ossibus, extra verò fulgentissimis gemmis ornatum. Ex hac vrbe quinto idus Septembris Monsanũ oppidũm Aragoniæ petiuimus, vbi rex Philippus tunc regia comitia habebat, quæ ad res varias Aragoniæ, Cataloniæ, Valentiæ componendas, & ad filium regnorum hæredem denuntiandum, populorumq; fidem recipi

endam indixerat, quod iam antea in Castellæ regno factum esse diximus. Antequàm ad hoc oppidum deueniremus, Barcinone profecti, inuisimus celebratissimũ illud templum Beatæ Virginis, quod Monserrati cognomen habet. Est autem fama nominis eius tantoperè vulgata, propter multa, creberrimaq; miracula, quæ in eo loco Diuina virtute, Beatæq; Virginis precibus geruntur: quorum innumera propè monuméta in eodem templo spectanda proponũtur, qualia sunt vincula, quibus homines sunt liberati: pelles mortiferorum serpentum, quorum tamen morsus lethũ non intulit: sindones mortuorum, qui ad vitam sunt reuocati: opera denique multa cerea, imitantia varias humani corporis partes, quæ multis morbis, remedio supra naturam adhibito, sunt releuatæ: quarum omnium rerum simi'em formam vobis proposui, cùm de Lauretana Virgine agerem. Et sanè iucundum mihi foret, nonnulla ex iis diuina facta recensere, nisi nuper de illis omnibus liber Hispano sermone ab eiusdem cœnobij patribus compositus esset, quem nos etiam attulimus. Dicam tamen aliquid de huius loci situ, qui non tam hominum artificio, quàm naturali structura nobilitatus est. Finxit enim natura egregia artifex montem quendam, tot cacumina, tot scopulos, tot denique prærupta loca aspectui ostendentem, vt non solùm oculi summoperè oblectétur, sed etiam animus ad contemplandam Dei supremi opificis excellentiá, facilè traducatur. His adiungite arbusta densissima, opacissima vmbracula, secessus quosdam ad vitam solitariam agendam valde accõmodatos. Nec verò in illis desunt incolæ religiosissimi, qui post multos annos in cœnobio religiosè, sanctèque actos, à præside suo impetrant, vt sibi liceat in diuersa sacella in eo monte extructa, tanquam ad opportunissima quietis, contemplationisq; loca confugere, quorũ aliquos nos vidimus, antiquos illos anachoreseos cultores, amatoresq; imitantes. Sed quoniá de iisdem sacellis in eodem libro fusè agitur, non est, quòd plura hoc loco referá. Est ibidé cœnobiũ familiæ D. Benedicti, multa veste sacra, quàm plurimis vasis aureis, & argenteis, permultis sacrarum reliquiarũ thecis, alijsq; omnib⁹ ornamentis summoperè locupletatum: quæ omnia cognoscere potestis hoc tantùm argumento, quòd quinquaginta lampades argenteæ, à varijs regibus, & principibus dono datæ in eo templo coram sancta Eucharistia, & Beata Virgine assiduè igné feruent. In hoc cœnobio

cœnobio diei tantùm moram fecimus, varia opera ſpectantes,& cum religioſis illis viris amātiſsimè, beneuolentiſsimèq; agentes. Hinc Mōſanum adijmus,vbi Philippus rex eadem comitate,& fauore, quo nos euntes habuerat,redeuntes etiam complexus eſt:idemq; princeps fili⁹, & filia præſtiterunt. Quæ omnia, quoniam ex ſuperioribus colloquijs conijci poſſunt,pluribus verbis hoc loco non proſequar. Illud tantùm dicam,Philippum regem,pro ſua eximia in nos humanitate, literas ad clariſsimum Albertum Luſitaniæ cardinalem, & ad proregem Indiæ miſiſſe,quibus ſummoperè illis noſtrarum rerum curam iniunxit, qua rum commendatione factum eſt, vt omnia ad commodam nauigationem faciendam nobis affluentiſsimè, vt regiam liberalitatem decebat, ſuppeditarentur. Impetrata igitur à rege potentiſsimo facultate, inde in Luſitaniam cœpimus curſum dirigere, aliquas tamen vrbes,& oppida inſignia Caſtellæ tranſituri. Inter hæc autem primo loco numero nobiliſsimam vrbem Cæſarauguſtam, totius Aragoniæ caput,vrbemq; ex totius Hiſpaniæ florentiſsimis, tum ædificiorum magnitudine,tum rerum ſacrarum abundantia,tum deniq; populi,nobiliumq; frequentia. Eſt in ea amplum Societatis collegium, cuius patres multa in nos ſolitæ charitatis ſigna ediderunt: diſcipuli autem iucundiſsimum dialogum exhibuerunt,quo Italia,Hiſpania,& Iaponia ita introducebantur,vt de noſtra hac legatione honorifica mentio fieret. Nec minùs vrbis ciues, optimateſq; beneuolos ſe erga nos præſtiterunt,multis,varijſq; oblectamentis animos noſtros recreare,& reficere ſtudentes. Etſi autem in huius reditus commemoratione breuitati conſulere cupio,nō poſſum non aliquas res ſacras,eaſq; inprimis inſignes,quæ in ea vrbe ſunt, vobis referre. In ea enim templum eſt illud ſanctitate,religione que pleniſsimum,quod primùm Diuus ipſe Iacobus vnus ex Chriſti Apoſtolis,ipſi Beatæ Virgini Mariæ,adhuc viuenti erexit, dicauitque. Nec verò id ſine diuino oraculo fecit,cùm ipſa Beata Virgo cæleſtiū agmine comitata,& in pila quadam Angelorum virtute fabricata conſiſtens,ipſi ſe videndam obtulerit,& de loco templi extruendi admonuerit. Quo fit,vt pila illa tanquàm inſignis miraculi monumentum hodierno etiam die in ſacello maximo cōſeruetur,omneſq; intuentes, & piè oſculantes ad pietatem permoueātur adeò,vt nullū ferè ſit temporis ſpatium,quo illuc tam peregrini,quàm ciues frequentiſsimè non

conueniant. Est etiam in ea vrbe alia Beatæ Virginis imago, quam ciues religiosissimè colunt. Cùm enim semel excubijs dormitātibus, Saraceni in vrbem impresśionem facerent, eiusq; portas iam ferè ingrederētur, Beata Virgo, quæ eam vrbem sub peculiari tutela, & patrocinio habet, innumerabili cælestium ciuium exercitu circunstipata, se se Saracenorum copijs in vrbem irruentibus obiecit, eorumq; impetum cælesti vi retardauit, signumq; huius admirabilis facti, imaginem videlicet sui in ipso muro reliquit, vbi templum celebre ædificatum est, & huius rei gestæ quotānis memoria religiosissimè recolitur. Habet prætereà hæc vrbs cœnobiū. D. Hieronymi, sacro cadauere Diuæ Engratiæ Lusitanæ, ac nobilissimæ fœminæ nobilitatū, quę cùm à patre, Lusitaniæ olim principe in matrimoniū cuidam Gallici regni dynastæ daretur, & vndeuiginti nobilibus viris sociata, in Galliam iter faceret, pilamq; sacram Beatæ Virginis, de qua suprà dixi, venerabunda cum socijs adiret, in eo loco ab impijs Christianæ religionis hostibus cum comitibus interfecta, cælestem palmam cum ijsdem obtinuit: quorum omnium sacræ reliquiæ in hoc amplo cœnobio auro, argentoq; inclusæ continētur. Ibidem videre licet Diui Lamberti martyris sacras reliquias, qui olim cùm pastor esset, & Christianam fidem profiteretur, ita ab eiusdē aduersarijs occisus est, vt sanctitatis suæ admirabilia signa ostēderit: cū enim aculeum, quo boues agebat, in terra defigeret, è vestigio instar arboris verno tempore frondentis folia emisit. Prætereà cùm obtruncatus esset, sanctum ipsum cadauer (ô miram diuinæ potestatis vim!) caput amputatum manibus tenens, quasi adhuc viueret, ad locum, in quo Christiani ob fidei profesśionem interfici solebant, rectà perrexit: & sermonem cum illis, qui ibi sepulti erant, conferens, & ad diuinas laudes eos inuitans, versiculum illum psalmi .149. recitare cœpit. Exultabunt sancti in gloria: cui cæteri Diui responsum retulerunt, eūdē versum absoluentes, dicentesq;: lætabuntur in cubilibus suis: tandemque cadauer illud venerandum in terram decidens, cæterorum societatem se appetere significauit. Nobilitatur etiam eadem vrbs præstātissimo quodam nosocomio, cuius amplitudinem, ministrandi ordinem, redituū abundantiam, aliaq;, quibus huiusmodi domus excellunt, ex Olysipponensi superiùs à me descripto, colligere potestis, cum quo hoc ipsum, de quo ago, parem locum habere videtur. Ex hac igitur vrbe,

post

post multa in nos beneuolétiæ arguméta, profecti, ad vrbem quandã nomine Darocam eiusdem prouinciæ contendimus, celeberrimo quondam miraculo sacri lintei, sacrosanctæq; Eucharistiæ nobilitatã. Nam cùm ante quingentos annos multa Saracenorum millia paucos Christianos adorirentur; & hi potiùs diuinam opem, quàm humanam à se implorandam iudicarent: sex, præcipuè ex illis, sacrum à quodam sacerdote faciendum, seque cælesti pane reficiendos curarunt: Parauerat sacerdos, vltra solitam sacrificij hostiam, sex minori magnitudine, quibus iam sacratis, diuino pabulo sex illos viros recreare statuebat. Interueniunt hostes, Christiani arma capiunt, sacerdos præ celeritate linteum cum sacris hostijs lapide contegit. Deus piam Christianorum voluntaté attendens, ita illis animos addidit, vt magna ex parte ab hostibus victoriã obtineret. Reditur ergo ad sacrã mensam, sed dum linteũ à sacerdote explicatur, cælestis ille panis sanguinis guttis infectus, linteo adhærescere visus est. Mirantur Christiani rei nouitatem, & præ religione multò magis commouentur. Sed cùm, renouatis hostium copijs, prælium recrudesceret, sacerdos linteum illud sacrum pandens, quasi formidabile vexillum hostibus opposuit, quo benè animati Christiani rursus maximam aduersariorum internecionem fecerunt. Ad hanc duplicem victoriam diuina virtute partam, accessit etiam, quòd cùm de loco, in quo venerabile illud linteum collocandum esset, dubitaretur, & ad tollendam totam disceptationem, capsa inclusum mulæ imponeretur, quò Deus ipse duceret, vehendum, Darocam ipsius sacerdotis patriam diuino numine delatum est, quò vt primùm iumentum illud peruenit, sacrum onus deferens, genibus flexis extremum spiritum emisit. Quibus omnibus miraculis commoti ciues, sacrum linteum guttis adhuc pretiosissimi sanguinis insignitum, cùm summa veneratione conseruant. Illud postquàm vidimus, & venerati sumus, Complutum perreximus, quà anteà, vt dixi, iter feceramus, nec minori omniũ iucunditate redeuntes accepti sumus. Nobis enim accedentibus occurrerunt grauissimi viri, inter eosque Ascanius Columna Italus dynasta, qui posteà cardinalis dignitate donatus est: filius item classis maris Hispanici præfecti, quibus accessit patrũ Societatis lætitia, qui beneuolentiæ, & hospitalitatis suæ signis, quasi certissimis amoris vinculis, nos quatuor dies in eodem oppido retinuerunt,

runt, qui omnes à nobis iucũdiſsimè acti ſunt. Inuitauit nos ſemel Aſcanius Columna ad conuiuium, quod cum illo more Romano iniuimus, exhibita etiam nobis iucunda perſonarum actione. Præterea dono nobis dedit inſtrumentum muſicum, quod clauicymbalum dicitur, ex ligno cedrino artificiosè confectum, illudq; tanquam maximũ pignus amoris erga nos adhuc ſeruamus, & eius memoriam frequẽter repetimus. Hinc Matritum progreſsi ſumus, vbi auguſtam imperatoris vxorem, eadem beneuolentia ab illa accepti inuiſimus; poſtmodùm ipſi, & cardinali, eidemq; archipræſuli Toletano, qui nos etiam paterno quodam amore cõplexus eſt, & Societatis patribus ſalute dicta, Oropeſam tranſcurrimus, cuius comes illuſtriſsimus hoſpitium nobilitate, & magnificentia ipſius dignum nobis præbuit, eodemq; apparatu, quo ipſe vtitur, nos apud ſe diuerſari voluit. Vlteriùs Luſitaniæ fines ingreſsi, recto curſu Villauizoſſam Brigantini ducis ſedem approperauimus: cuius & Catharinæ principis clariſsimæ, matris eius humanitatem ante acto tẽpore, tot ſignis nobis demonſtratam, nequaquàm deſiderauimus, imò, ſi dici poteſt, ad eam cumulũ aliquẽ acceſsiſſe, hoſpitij repetitione cognouimus: eaque de cauſa quatuor integros dies apud eos morari compulſi ſumus, quibus eorum auiditati nobiſcum colloquendi, familiariterque, & beneuolè agẽdi, vix ſatiſfacere potuimus. Hinc ergo Eboram nos contulimus, in qua vrbe eandem etiam patrum Societatis beneuolentiam, eundemq; illuſtriſsimi archipræſulis Theotonij Brigantini amorem erga nos experti ſum⁹: cuius varijs ſignis, pignoribuſq; nouẽ ipſe dies curſũ noſtrum retardauit, quotidiano, ſplẽdidiſsimoq; victu, ſaluti noſtræ, & voluptati conſulens, totumq; ſacellũ ſuum imagnib⁹, picturis, reliquiarũ thecis, alijſque pretioſis muneribus nobis, Iaponiæque datis exhauriens: vltra quatuor illa ditiſsima ſtromata ex auro, & ſerico, ſuperiùs cõmemorata, inſuperq; mille aureos nũmos, quibus varia opera in patriã deportanda emeremus. Quæ quidem omnia ampliùs quinque millibus nũmorum aureorum æſtimari poſſunt. Magnum ſanè re ipſa munus, ſed ad eius propenſam in nos voluntatem ſatis exiguum. Erat in eadem vrbe Franciſcus Maſcarenius nobiliſsimus Villadortæ comes, quẽ initio noſtrorum colloquiorum proregẽ Indiæ fuiſſe, affirmaui, cùm Romã euntes, ad eam acceſsimus. Hic igitur præteritæ in nos beneuolẽtiæ

non

non oblitus, nos benignißimè inuiſit, ſe, & omnia ſua nobis paratißima ſignificans, atque offerens, quem nos etiam adiuimus, & ea familiaritate nobiſcum egit, vt ad idem colloquium, congreſſumq́; vxorē honeſtißimam fœminam, filioſq́; vocauerit. Eadem erga nos amoris ſigna præſtiterunt omnes Academici auditores, orationibus, carminibus, alijſq; ſimilibus exercitationibus noſtrum reditum ornantes: præſertim verò Ecloga quadam lepidißima animos noſtros lætificantes. Hinc tandem non ſine magno deſiderio diſcedentes, Setobrigā oppidū florens tranſeūtes, ad villam amœnißimam Patrum Societatis, qui in collegio Olyſipponenſi viuunt, & vulgò Vallisroſeti nūcupatur, deuenimus. Ibi nos reuerendus pater præpoſitus prouincialis, cū alijs multis tam ex domo profeſſorū, quæ Olyſippone eſt, quàm ex collegio Diui Antonij auidißimè præſtolabatur, & ad terminum itineris Europei, Olyſipponē videlicet, quæ inde duas leucas diſtat, iam accedentes, pro ſummo erga nos amore humanißimè, indulgentißimeq́; nos accepit, & cum eo, cæteriſq́; patribus per aliquot dies quiete optata potiti ſumus. Et quoniam villa hæc in Tranſtagano tractu eſt, nobis poſt dies illos Olyſipponem petere iam volentibus, triremis quædam regia iuſſu clarißimi cardinalis Alberti, vt Olyſipponem traijceremus, parata, & allata eſt. Tranſmiſimus igitur Tagum, Olyſipponemq; introeuntes, in domo profeſſorum Diui Rochi accōmodatißimam habuimus habitationē. Dum Olyſippone moraremur, inuiſimus aliquoties clarißimum cardinalem Albertum, cuius & humanitatis, & magnificētiæ exempla maxima in nos fuerunt. Nam ad illorū menſiū ſumptus, quingentos ſupra mille nūmos aureos nobis attribuit, vltra ſummā illā, quā ad nauigationis commeatū adiecit, ex qua etiā pretioſißima Phrygio videlicet opere auro texta, indumenta varia confecimus. Eodem tempore, quo Olyſippone fuimus, frequenti aditu ad collegium Diui Antonij ſumus magnoperè oblectati. Auditores enim, cùm per tempus longius liceret (erat enim noſtra nauigatio in ſequentis anni octogeſimi ſexti menſem Martiū differenda) multis, varijſque modis ſuā erga nos beneuolētiam demonſtrarunt, eleganter gymnaſia ornantes, variarumq; actionum ſpectaculum nobis præbēres, in quibus magna ex parte de noſtro itinere, Iaponiciſq́; rebus eſt actum. Quoniam autem hæc noſtra Olyſipponenſis commoratio tandiu erat proferenda,

& ex

& ex vrbe Conimbrica; quæ eſt in vmbilico Luſitaniæ, crebri ad nos perferebantur nuntij, quibus ſignificabatur, patres collegij Conimbricē ſis nos videndi ardēti ſtudio flagrare: & quia de eius collegij celebritate multa audieramus, nihil eo tempore nobis fuit iucundius, quàm vt noſtris, & illorum patrum votis ſatisfaceremus. Menſe igitur Decembri hoc iter aggreſſi ſumus, nauigauimusq; iucundiſſimè per fluuium Tagum, de quo aliquoties mentionem feci: primumq; ad celebre oppidū nomine Scalabim, vulgariter Sanctārenum peruenimus. Quod quidē tam frequens eſt, tum nobilium, tum populi multitudine, vt aliquas Luſitaniæ vrbes longè ſuperet: oppidani tamen illud primum, ac præcipuum Luſitaniæ oppidum, quàm communem vrbem, aut ciuitatē eſſe malunt. Omiſsis ergo huius oppidi ædificijs, quæ multa vrbana ſine vlla lite adæquant, quatuor eſt inſignitum miraculis, quæ pro anguſtijs temporis, conciſa breuitate vobis referam. Primo igitur loco numero admirabile ſacroſanctæ Euchariſtiæ myſterium, quod hodierno adhuc die multis, varijsq; argumentis oſtenditur. Et quoniam eius explicatio ex euentu quodam admiratione etiam digno pendet, eum breuiter ſic accipite. Debebat mulier quædam illi⁹ oppidi Iudæo cuidam pecuniæ ſummam, qui ſe illam ære alieno liberam, & immunem abire permiſſurum, affirmauit, ſi ſanctam Euchariſtiam, quam Chriſtiani in templis reuerenter ſuſcipere ſolent, ſibi traderet. Illa potiùs de ſe, quàm de religione ſolicita, aſſentitur, & impio animo ad ſacrā menſam accedens, ore ſacram Euchariſtiam ſeruat, indeq; nefarijs manibus extractam, linteo inuoluit, & ad Iudæum creditorem properat. Non eſt paſſus iuſtiſsimus Deus, immane hoc facinus abſq; indicio præterire: ex linteo namq;, quo ſacra Euchariſtia ſeruabatur, tanta ſanguinis copia cœpit profluere, vt improbę muliercuię corpus, veſteſq; reſpergeret: vident prætereuntes, mirantur, nomen eius ad ſacerdotes deferunt. Illa timore perculſa, ſanctam Euchariſtiam in abiecto, ſecretoq; loco collocat. Adſunt ſacerdotes, & magiſtratus, fugientem intercipiunt, & quæſtione habita, quo loco ſacram Euchariſtiam recondiderit, diligenter explorant: veniunt igitur omnes ad locum ab illa nuntiatum, inueniuntq; ampullam quandam diuina virtute ex materia veluti cryſtallina confectam, ibiq; cæleſtem panem incluſum: defertur ergo cum ſumma veneratione, & frequenti ſupplicatione ad templū,

quod

quod Diuo Stephano dedicatum est: vbi ampulla etiam hoc tempore cum summa pietate seruatur. Nec verò diuina potentia superioribus miraculis contenta, in eadem ampulla noua indies, & inaudita cum summa omnium admiratione, mentiumque commotione edit. Accidit enim, vt templum illud inuisentes, & ampullam illam pio, ac religioso animo intuentes, admirabilia spectacula diuinitus oblata cõspiciant. Sunt nanq; qui Christi admirabilem, multiplicemq; formam, hi velut in stabulo nascentis, alij à tribus Magis adorati, nonnulli ad populũ concionantis, quidam patrẽ cælestem precantis, plures deniq; vincti, flagellis cæsi, corona ex spinis confecta transfixi, crucem portantis, cruci suffixi, ad vitam redeuntis non sine maximo animi sensu manifestè videant. LEO. Mira profectò narras Michaël, & quæ ad sui aspectum animos nostros magnoperè commouent. MANCIVS. Tale sanè est illud spectaculum, vt longissima nostra nauigatione dignum videri debeat: cùm non solùm in Christiana fide intuentium animos corroboret, sed etiam ad miram pietatem, diuinumq; amorem flectat. MICHAEL. Secundo loco vobis propono admirabilem Christi cruci affixi imaginẽ, quæ in eodem oppido est, brachijs ita pendentibus, vt annuere, & assentire videatur. Cùm enim vir quidam mulieri de matrimonio cum ea ineundo fidem daret, & posteà mutata sententia, tergiuersaretur, nec testimonijs rem probare posset, ad Christum verum iudicem confugit, homini, vt se coram alijs multis Christo sistat, persuadens. Itur ad templum, & antè Christi è cruce pendentis sacram statuam, mulier hominem violatæ fidei crimine accersit, rogatq;, an vir ille sibi fidem dederit: tum sacra statua reuulsis clauis brachia demisit, rẽ ita se habere confirmans, atq; ita sceleratus homo perfidia conuictus est. Quodq; maiorem admirationem facit, sacra illa statua in eadem corporis inclinatione perseuerat, & religiosissimè ab omnibus colitur, cœnobio nunc Diui Benedicti familiæ ibi ædificato. Est etiam in cœnobio Dominicanorum tertia res admiratione dignissima, sacra videlicet statua Christi adhuc pueri, quẽ cũ pueri alij ad aram accedẽtes ad puerilia fercula inuitarent, aliquoties ex Beatæ Virginis brachijs ad puerorum societatem descendere visus est, quos tertio post die feliciter obeuntes ad cælestem mensam vocauit. Est vltimo loco nobilitatum idem oppidum sepulchro Beatæ virginis, & martyris Irenis, quod

in medio Tago fluuio diuina virtute dicitur ædificatum, cuius simili honore sanctum cadauer Diui Clementis in mari ad tria milliaria reconditum, à Deo affectum esse, certissimi scriptores tradunt. Ex hoc ergo oppido tam celebrato, aliud etiá nobile, quod à fluuio præterfluente Nabantia dicitur, petiuimus, vbi eandem virginé Irenem pro tuenda mentis, & corporis integritate, interfectam fuisse historiæ testātur. Est in eodem oppido magnificentissimum cœnobium eius ordinis, qui à Christo nomen habet, opere, reditibus, supellectili regiā opulentiam æquè, ac cætera Olysipponensia ostendens, in quo non ante multos annos comitia totius regni Philippus rex habuit, & tres Lusitaniæ status fidei regi debitæ sacramento adegit. Ex eo oppido profecti, Conimbricam peruenimus, cuius videndæ tanto studio tenebamur. Nobis accedentibus obuiā inprimis procéssit illustrissimus vir Ioannes Brigantinus Tentugalensis comitis filius, quem nos Romā petentes, in curia Philippi regis reperisse, superiùs dixi: mox adfuit prætor vrbanus, alijque magistratus: postremò illustrissimus, & inprimis reuerendus præsul Conimbricensis Alfonsus Albicastrensis, ex hominis nobilis clara familia ortus. Hi omnes cum multis alijs equitibus, nos ad collegium vsque patrum Societatis comitati sunt, vbi quidam ex Societate orationem habuit elegantissimam, in qua de laudibus regum nostrorum, à quibus missi sumus, ornatè, copioseq; dixit, cum summa auditorum iucunditate. Accessit posteà instrumentorum musicorum concentus, aliaque multa communis gratulationis testimonia.

Salute igitur dicta illis, qui nos fuerant comitati, iucundissimo patrū omnium aspectu, beneuolentissimisq; singulorum amplexibus mirum in modū lætati sumus. Sed quoniam Conimbricenses res, & aliæ, quæ vlteriùs se offerūt, integrum colloquium requirūt, ad solitam quietem nos recipiamus.

De vrbe Conimbrica, & celebri in ea Societatis Collegio, quaq; liberalitate iussu Philippi regis ad Indicam expeditionem Olysippone legati sint habiti, & de Europearum diuitiarum causis. Colloquium trigesimum primum.

LINVS.

Rbis Conimbricæ nomen, cuius in calce superioris colloquij mentionem Michaël fecisti, crebris vsurpatũ sermonibus à patribus Societatis, scimus, collegijq; Conimbricensis, in quo multi ex illis educati sunt, iucundum sæpe desiderium, memoriamq; renouari. Quo fit, vt tam de vrbe, quàm de collegio illo celebri nos magnopere edoceri cupiamus. MICHAEL. Faciam Line libentissimè, id enim & patribus apud nos morantibus, & miræ charitati, qua Conimbricenses patres nos complexi sunt, deberi mihi persuadeo. Dicã igitur primùm de vrbe: deinde de Academia: postremò tandẽ de collegio ipso Societatis. Vrbs ergo Conimbrica vetustate in primis est nobilis, cùm eius primam molitionem ciues ad ipsum Herculẽ referant. Hæc fuit prima sedes Lusitanorum regum, quo tempore exigua adhuc eorum erat iurisdictio, magna Lusitaniæ parte à Saracenis occupata, & ex hac reges ipsi, eruptionibus factis, regni sui fines summoperè auxerũt, licet vndique hostium incursionibus appeterentur. Id autẽ manifestè indicant huius vrbis insignia, in quibus pingitur virgo quædam vase inclusa, capite diademate ornato, in quam à dextra leo, à læua serpẽs impetum faciunt: quod quidem significat, Lusitaniam olim, cuius veluti parens Conimbrica fuit, breuibus quondam terminis circumclusam, etsi ab immanissimis hostibus, & ab aduersarijs fidei oppugnare-

tur, victoriam tamen nobilissimam reportasse, victricemq; coronam capiti suo in hac vrbe imposuisse. Hinc fit, vt hæc vrbs multa, præclaráque habeat veterum regum monumenta, quæ vobis patebunt, ex sacrorum ædificiorum cómemoratione. Est igitur Conimbricæ in primis cœnobium quoddam operosissimum, vetustate reliquis antecellens, sanctæ cruci dedicatum, quod canonici regulares, Diui Augustini institutum profitentes, incolunt, à primo Lusitaniæ inuictissimo rege Alfonso Henrico magnis sumptibus ædificatum: eius tam templum, quàm patrum domicilium, cum magnificentissimis a me descriptis, conferri potest, siue opus, siue sacra supellex, siue deniq; amplitudo, & reditus spectentur: quæ omnia cùm sæpe de alijs cœnobijs agens, fusè sim prosecutus, non est quòd sigillatim modò recenseam. Insignitur præterea cœnobium hoc quinque sacris cadaueribus sanctorum martyrum, Berardi, Petri, Adiuti, Accursij, & Othonis, quos ipse Diuus Franciscus in Africam, promulgandæ Christianæ legis causa misit, & pro eiusdem legis professione, à Miramolino impio Marrochij imperatore crudeliter necati, inter sacros Christi martyres sunt relati. Cùmque Petrus, Alfonsi secũdi hoc nomine Lusitaniæ regis frater, sacra hæc cadauera ex Africa, precibus impetrata detulisset, in hoc cœnobio honorificè sunt seruata, ipsis Diuis insigni miraculo eam sedẽ, tanquam sibi gratam comprobantibus. Est autem Conimbricensium, incolarumq; totius illius pagi erga Diuos hos tanta pietas, vt decimo septimo Calendas Februarij, qui dies his sanctis martyribus sacer est, ex toto Conimbricensi pago quàmplurimi viri conueniant, & religionis ergò, quo tempore maxima est vis frigoris in Lusitania, seminudo corpore supplicationi intersint, salutis, & incolumitatis, horum sanctorum precibus olim tempore grauissimi morbi impetratæ, memoriam piè recolẽtes. In eodẽ cœnobio sunt magnifica sepulchra Alfonsi Henrici primi Lusitaniæ regis, & eius filij Sanctij, qui mortuo patre Lusitaniæ regnũ obtinuit, cum alijs multis ex eadem regia familia viris, fœminisque. Hoc ipsum cœnobium nobilitatum est habitatione olim Diui Antonij Olysipponensis: prius enim huic religiosorum familiæ se mancipauit; posterius vero fama superiorum martyrum commotus, ad Diui Francisci Societatem se transtulit, & adhuc in Franciscano cœnobio, quod extra eandem vrbem est, & ab eodem Diuo nomen

habet

habet, cubiculum, in quo habitauit, conseruatur. Est in eadē vrbe, præter alia, parthenon sacrarum Virginum, quæ Diui Francisci institutū sectantur, quod, præter religiosarum fœminarum nobilitatem, & alia, quæ prætereo, illustratur magnoperè sepulchro, sacroq; cadauere Diuæ Elisabethæ, Lusitaniæ reginæ, Dionysij regis vxoris, cuius singulares virtutes, eximiamq; sanctitatem crebra miracula testantur, quæ tot scriptis sunt tradita, vt à me hoc loco percenseri non sit necesse. Exornatur eadem vrbs templo maximo sumptuosissimo, quod etiam ab Alfonso primo rege extructū fuisse traditur, quod etsi magnitudine non sit prætermodū spatiosum, operis tamen magnificentia, summoperè excellit: nam eius parietes tesserulis ingeniosè dispositis sunt distincti, vtriusq; portæ vestibulum impluuijs, politissimo lapide constratis decoratum, denique tectum ipsum templi fastigiato quodā culmine miræ altitudinis, pulchritudinisq; illustratum. His addite eiusdem templi ministrorū ornatū, sacerdotumq;, qui canonici appellantur, reditus amplissimos, & præsertim ipsius præsulis Conimbricensis, qui vectigalium amplitudine cæteros omnes Lusitaniæ episcopos superat. Decoratur etiam Conimbrica multitudine collegiorum, quæ omnes religiosæ familiæ in ea vrbe habent, vt in illis discipuli bonarū artium curricula peragant. Sunt autem hæc collegia tot, vt vnus longissimus, amplissimusq; vicus à Diua Sophia nomen habens, nullas ferè alias domos, nisi has sacras complectatur: cùm tamen inter celebriores vrbis vicos numeretur. Veniamus nunc ad profanarum rerum eximiam fabricam: primumq; locum tribuamus ponti illi magnificētissimo, qui ex vlteriori ripa Mondæ Conimbricam vsq; protenditur, cuius nescio quid primum celebrem, an latitudinem, & longitudinem, an arcuum, fornicumq; altitudinem, an deniq; pauimenti optimo lapide coagmentati planitiem. Altitudo arcuum tanta est, vt nō mediocres cymbæ antennis in altum sublatis, velisq; passis, subtus transitum accōmodatissimum habeant: cùm tamen hic pons alio vetustiore fluuij arenarijs obstructo fulciatur. Secundo loco se offert arx munitissima, multis turribus circumsepta, vbi quædam est octangula Herculis turris nuncupata, altera verò perennem aquam ibidem ebullientem conseruat, & his, qui in carcerem in eadem arce coniecti sunt, ad restinguendam sitim, non minimo est adiumento. Tertiò occurrit amplissimum,

plissimum, regiumq; palatium, quod à Dionysio rege dicitur exædificatum, & areæ longissimo spatio, atriorum capacitate, conclauium multitudine, pergularum numero, egregio prospectu in totam Mondæ fluuij ripam, camposq; viridissimos, longè, lateq; patentes, alijs deniq; rebus ad magnificentiam conducentibus, palatijs Olysipponensibus nequaquàm cedit. Postremum, recensq; opus est quorundam aquæductuum, quibus multorum fontium aqua intra vrbis muros infertur, qui etsi non in longum admodùm spatium sunt protenti, vt de Eborensibus diximus, operis tamen artificio sunt insignes. Sed dicamus iam de Academia, quæ summoperè vrbem hanc nobilitat, & ante quinquaginta annos Olysippone, vbi anteà erat, ad hanc vrbem, tanquam ad locum accommodatiorem translata est. Huius ego vobis duas præcipuas partes propono. Altera in palatio, quod superiùs commemorauimus, locum tenet, & scholas, quas maiores dicunt, continet. In hoc ergo palatio docentur auditores Ius ciuile, Ius pontificiũ, Theologiá, medendi Artem, Mathematicas deniq; disciplinas. Sunt autem multa, quibus Academiæ hæc pars maior exornatur: primùm atriorum, ad quæ discipuli conueniunt, mira amplitudine, nempè quæ regijs sumptibus sunt extructa. Singulis autem bonis artibus, singula, eaq; spatiosissima sunt assignata, ad quæ ornatissimi auditores accedunt, prouecta iá videlicet ætate iuuenes, talaribusque, & optimè compositis vestibus induti. Inter hæc verò atria in primis spectabile est illud, quò Theologiæ auditores confluunt, cùm ad illud ex omnibus religiosis familijs, quæ per totum regnum sparsæ sunt, multi conueniant, consessumque illum grauissimum reddant. Ex quo sanè atrio multi religione præstãtes viri, docti euadentes, non solùm egregij concionatores extiterunt, sed etiam præsules creati, per totam Lusitaniam, & per latissimos huius nostri Orientis fines sacram iurisdictionem cum summa laude exercuerunt. Est etiam aliud celebratissimum atrium Academicis disputationibus, candidatisq; ad varios dignitatis gradus promouendis dedicatum: quod vltra operosissimam fabricam tecti, spatiumq; capacissimum, egregium profectò præbet spectaculum, quoties artis alicuius studiosus doctor, vel magister constituitur. Conueniunt enim eò omnes earumdem artium doctores, magistriq;, præter alios in inferioribus gradibus constitutos, & infinitam communium auditorũ multitudinem,

omnes

omnesq; hi peculiaria sua insignia præferunt: Theologi nanq; cucullos ex gausapino albo: medici ex croceo: ciuilium legum periti rubrosius pontificium profitentes viridi: philosophiæ magistri violaceos omnes ex eodem bombycino ingeniose confectos, adhibitis ad pileos sericis tænijs eleganter, gestant. Cùm verò post varias orationes habitas, candidatus ad gradum prouehitur, multa argentea nūmismata cū chirothecis distribuuntur: quod iam superiùs attigi, cùm de Complutē si Academia agerem: & omnia illa loca musicorum instrumentorum concentu circumsonant. Habet eadem Academia peculiare quoddam templum, Diuo Michaëli consecratum, propriosq; sacerdotes, rem diuinam quotidie administrantes, cui doctores, discipuliq; intersunt, antequàm ad artium suarum exercitationem accedant. Ex his autem sacrificis quidam ex peritioribus, canendi artem tradit his, qui sacris sunt initiandi, peculiariq; præmio laboris sui fruitur. Huic toti ornatissimo Academiæ conuentui, rector quidam præest ex nobilissima familia, qui vel regis designatione, vel doctorum suffragijs creatur. Tanta est autē semper authoritate, tum ex genere, tū ex sapientiæ, prudentiæq; donis collecta, vt frequenter ex eo munere ad pontificatum aliquem euehatur. Gerebat autem eo tempore dignitatem hanc illustrissimus vir Nonius Norogna, Demirensis comitis filius, & à rege fuerat vocatus, vt Visensis præsul institueretur, quod munus nunc cum summa laude administrat. Sunt huic rectori multi consiliarij, ex prouectioribus eruditione, & prudentia delecti, cum quibus totam illam rem Academicam diligenter moderatur. Est præterea quidam peculiaris prætor, propria iurisdictione vtens, qui causas omnes Academicorum iudicat, litesque, & controuersias dirimit: nec enim vrbani magistratus in ea negotia se inferre possunt, sed omnia à proprio illo magistratu, aliisq; inferioribus peraguntur. Quid dicam de copiosissimis reditibus huius Academiæ? ex quibus omnes illi magistri abundantissimè viuunt, nec solū in præsens magisterio fungentes, sed etiam hi, qui iam sunt emeriti, cuius magnificentiæ, vel maximum illud est argumentum, quod sapientissimus doctor Martinus Azpilcueta Nauarrus, toto orbe celebratus, post confecta magisterij sui in pontificio iure explicando curricula, Romæ, vel alijs in locis viuens, mille nūmorum aureorum reditibus, ab eadem Academia magnificè quotannis datis, vltra triginta annos potitus fuerit,

rit, quæ tamen ille semper egregiè insumpsit. Vltra omnia dicta, exornant hanc Academiam duo nobilissima collegia, vnum Diuo Paulo, alterum Diuo Petro consecratum, ad quæ studiosi homines ex honestis familijs, ingenij, progressusque in literis periculo facto, cooptantur, magnificèque viuunt, talemq; diligentiam in bonis artibus percisceñdis ponunt, vt inde plerumq; ad præstantissima quæq; Lusitani regni munera, magistratusque euchantur. LINVS. Multa sanè iucūdissima dixisti de ista florentissima Conimbricensi Academia, quam verè almam studiosorum hominum parentem possumus nuncupare, eiusque aliquam similem, faxit Deus, vt aliquando in nostra Iaponia habeamus. MICHAEL. Diuturnitate Christianæ religionis, felicique progressione id possumus Line assequi: nec enim nostris hominibus ingenij, & naturæ dona desunt: quòd si diligens industria cum Christianæ religione accedat, facile est, nostrorum hominum mores, mentesque ad omnem humanitatem excoli. Sed venio iam ad alteram illi' Academiæ partem, quæ collegio Societatis IESV continetur, cuius patres peculiari quodam modo nostram beneuolentiam, gratiamque sibi conciliarunt. De huius ergo collegij rebus dicturus, tam amplā mihi video oblatam esse materiā, quanta est ipsius eximia magnitudo. Dicam igitur ante omnia de primo eius exordio, vt intelligatis, quantum illi nostra Iaponia debeat. Cùm Ioannes tertius Lusitaniæ rex, quem honoris causâ in his colloquijs sæpe nominatum esse volo, intellexisset, quantoperè patrum Societatis in Ethnicis ad Christianam religionem traducendis valere pollet industria, ex æde Olysipponensi Diui Antonij, quæ progressu temporis collegij nomen obtinuit, missis patrib', eorumq; duce, nomine Simone Roderico, qui primus præpositus prouincialis Lusitaniæ fuit, collegiū illud primum in Lusitania instituit, totque reditibus locupletauit, vt centum ex Societate in eo viuere possent: inter quos duodecim Theologiæ auditores semper paratos esse voluit, vt in Indiā, Brasiliamq; transmittentes, in Ethnicis ad Christianam legem reuocandis totam operam ponerent. Quo fit, vt maxima pars fructus ex messe totius Orientis collecti, collegio Conimbricēsi iure optimo accepta referenda sit. Decursu tamen temporis collegium hoc maius incrementū habuit, minoribus Academiæ scholis illi à rege commissis. Cùm enim idem Ioannes tertius cognouisset, ad institutū

ſtitutum Societatis etiam pertinere ſtudioſam bonarũ artium iuuentu
tem erudire, eamque tum varijs diſciplinis, tum bonis moribus in bue
re: ſtatuit eam Academiæ partem, quæ Latinam linguam, Græcam, &
Hebræam, ſimul cum Philoſophicis artib⁹ diſcipulis tradit, curæ patrũ
mandare, quod munus illi iam à triginta quinq; ferè annis egregiè obie
runt, iuuenum Luſitanorum ingenia omni pietate, ſapientiaq; excolẽ
tes: vnde factum eſt, vt non ſolùm optima iecerint fundamenta omniũ
diſciplinarum, ſed etiam pleraſque omnes religioſorum hominum fa-
milias ingenioſiſsimis adoleſcentibus, ad ipſas cooptatis florẽtes reddi
derint: quod ipſæmet ingenuè fatentur, & hac etiam ratione, vtilitatẽ
Luſitaniæ à ſe importatam magna ex parte eidem collegio attribuũt.
Ex ijs, quæ à me dicta ſunt, conijcere poteſtis, quantus ſit patrũ, fra-
trumque in eo collegio numerus, cùm ad Indiam, & Braſiliam mitten
dorum concionatorum ſit ſeminarium, & bonarum artiũ, quibus ado
leſcentes inſtituuntur, ſit domicilium, quo munere magiſtri viginti
diſtinentur. Vndecim nanque Latinam linguam cum Rhetorica, alijs
que adiunctis artib⁹, docent honeſtos adoleſcentes, per vndecim ampla
gymnaſia diſtributos: Quattuor Philoſophicas diſciplinas, duo Græcã,
& Hebræam linguam, tres priuatim Theologiam tradunt: ex quo magiſ
trorum numero, diſcipulorum multitudinem colligere poteſtis. Exter
ni nanque numerantur ad duo ferè millia: ſocij verò omnes, qui in
collegio ſunt, cum magiſtris à me commemoratis, ducenti, imò plu-
res, ſi adiungas alios, qui per varia prædia, parœciaſque eidem collegio
attributas, ſunt ſparſi. Colligit enim collegium illud quotannis quin-
decim ſaltem nũmorum aureorum millia, partim ex fundis, partim ex
ſacerdotijs copioſiſsimis: quam ob cauſam extra collegium per varia
loca nonnulli patres huiuſmodi vectigalibus procurandis operá na-
uant. Sed dicamus iam de ipſius collegij fabrica, quæ ſanè admirabi-
lis eſt, & cum multitudine conuictorum, reditibuſque maximè con-
gruit. Cœptum eſt gymnaſiorum periſtylium, amplum illud quidẽ, &
valde magnificum, nondum tamen exædificatum, cuius vnum latus
iam abſolutum, miram quandam magnificentiam gymnaſiorum oſtẽ-
dit. Elaborata eſt ferè tota illa pars, quæ ad patrum domicilium per-
tinet, & pergulis longiſsimis, vtrinque cubicula ampliſsima habenti-
bus conſtat. Addite latitudinem, & altitudinẽ conſpectu digniſsimã,

Zz ita,

ita, vt nulla reperiatur in Lusitania religiosorum hominum cómodior habitatio, nec fortasse cum hac omni ex parte adæquanda, præsertim cùm toti operi fastigium fuerit impositum. Veniamus iam ad eam beneuolentiam, qua patres eius collegij nos complexi sunt, quæ sanè omni officiorum genere nobis fuit significata. Cùm enim collegium illud, vt dixi, Christianæ religioni propagandæ peculiari quodam modo sit addictum, Brasilicæq;, & Indicæ expeditionis seminarium, diuino quodam instinctu fit, vt patres illi totius Orientis gentes, priuatimque Iaponicam in amore, & delicijs quodammodo habeant, eaq; de causa nos veluti iucundissima Iaponensis nationis pignora, omni charitate fuerint prosecuti. De qua vt aliquid peculiare agam, dicam, quo ornatu ad magistros audiendos fuerimus admissi. Apararūt nobis in suis gymnasijs superiores magistri singulas actiones, quas vt elegantiùs exhiberent, parietes aulæis ornari, auditores verò splēdidissimis vestibus indutos ad gymnasia conuenire, præceperunt. Eo die, quo primū, supremumq; gymnasium petiuimus, propositū nobis est quoddam iucundissimum drama, Angelos, qui tutelares appellantur, egregiè repræsentans. Colloquuti sunt enim inter se illi, qui Iaponiá, Europamq; sub sua habent custodia, quorum hic illum de rerum Iaponensiū statu interrogauit, & responso reddito, multæ admirabiles victoriæ, resq; gestæ apud Iaponēses, in Christianæ religionis laudē redundantes, sunt explicatæ. Ad hæc omnia confirmanda fides magno cælitū agmine stipata in publicum prodijt, & Iaponensis Ecclesiæ laudes pleno ore prædicauit, tandemque crucis signo hæc omnia bona adscribens, illud sanctè, augustèq; venerata est. Rursus Angelus Europæ custos longo sermone retulit, quantoperè curauerit, vt per Europæ varias prouincias magno applausu exciperemur, eaque in nos amoris signa à summis pontificibus ostenderentur, quibus æquum esset, vt parētes filios denuò in lucē editos prosequerētur. Tunc Angelo Iaponiæ patrono nos cōmisit, vt in patriá saluos, incolumesq; reduceret. Quæ omnia cum summa personarum venustate, sermonisq; elegantia per acta sunt. Magister etiam inter dicendum ad nos orationem conuertens, nostrú ad eam vrbem accessum cùm regis Alfonsi Henrici, post partam ex hostibus nobilissimá victoriam, in eandem vrbem lætissimo reditu contulit, & quàm gloriosiora spolia hæc nostra essent, deuicta

Idolo-

Idololatria, quæ in Iaponia longè, lateq; dominabatur, mirificis verbis ostendit. In secūdo gymnasio actus est dialogus, introductis quibusdam condiscipulis, lætitiam, quam ex nostro aduentu ceperant, mutuò significantibus, quibus occurrit alius adolescens ex India, & Iaponia recens, qui de nostræ legationis scopo, rebusque in Iaponia ad propagationem Christianæ religionis pertinētib⁹, feliciter actis, primos illos admonuit. His accesserunt alij, qui varijs colloquijs inter se habitis, quæcunq; nobis in aditu ad Romanam curiam, redituq; euenerant, pulchrè retulerūt. Hæc summa fuit dialogi, magna varietate distincti, & in nonnullas horas producti. Rursus in alio gymnasio, ferè in eandem sententiam tractata est materia, diuersis tamen personis adhibitis. Primùm nanque introducta est Asia, nostram absentiam ægrè ferens, & longam querimoniam habens: tandemq; Oceanum de nobis interrogans: Ille responsum retulit, nos diu à se molliter, indulgenterq; fuisse habitos, & nullo incommodo accepto, Europæ traditos, proinde illam sciscitaretur. Asia igitur de nobis adhuc solicita, Europam adijt, & de nostrarum rerum statu quæsiuit. Tunc illa nos saluos, & incolumes esse testata est: vtque id Asiæ exploratius esset, prouincias aliquas, tanquam filias suas Lusitaniam, Castellā, & Italiā, ad idem colloquium vocauit. Earū singulæ, quod ad se pertinebat, de nobis retulerunt: quanta videlicet iucunditate per suas vrbes, atq; oppida fuissemus excepti: quo in sermone omnia superiùs à me commemorata, summatim, artificioseq; sunt perstricta. Asia igitur beneficia hæc in suos alumnos collata, tanquàm propria recognoscens, Europæ immortales gratias egit, seq; cum illa perpetuo fœderis vinculo coniūctam fore, affirmauit, nosq; sibi restitutos iucundissimè recepit, Oceanoq; iterum tradidit, ab eo postulans, vt erga nos solita indulgentia, benignitateq; vteretur. Fuit huiusmodi actio valdè iucunda, egregioq; personarum artificio illustrata: ad quam addita est magistri ipsius oratio totam nostram nauigationem, summorumq; pontificum ex nostro Romam appulsu hilaritatem elegantissimè percensens. Post hanc intra priuatos parietes gymnasiorū iucundam celebritatem, lætitia collegij foras quoddammodo erupit, & in publicum theatrum processit. Quoties enim illius collegij patres aduentum viri alicuius, singulari authoritate præditi celebrare volunt, illustrissimam aliquam actionē

publicè ſpectandam exhibent. Quoniam autem in idem ferè tempus illuſtriſsimi præſulis Alfonſi ex Algarbienſi pontificatu ad Conimbricenſem mutatio, noſterque Conimbricā acceſſus inciderūt, peroppórtunè cecidit, vt vterque aduentus tragœdia grauiſsima celebrior redderetur. Argumentum eius fuit vita Diui Ioannis, Chriſti prodromi, & mors ab eo pro veritate prædicanda fortiſsimè oppetita. Inductus eſt in primo actu puer Ioannes quinque annos habens, & relictis parentibus, vitæque delicijs, ad ſolitudinem, & ſeueriſsimum viuendi genus confugiens, totamque ætatem vſque ad triginta annos duriter agens. In ſecundo Iudææ populi ſanctitatis ipſius fama cōmoti, ad eum magno numero confluxerunt, ac de peccatis dolentes ab illo Iordanis fluuij aquis ſunt abluti. Tertium locum obtinebat eius Diui progreſſus ad vrbem Hieroſolymam, & frequens Herodis regis cōmonitio, qua illum diuinæ iuſtitiæ minis propoſitis, à nefario inceſtu deterrere conabatur: in cuius actus decurſu egregiè diuini amoris ardor mentē Diui Ioannis incendens, & tyranni animus contra ſalutaria monita obdureſcens depingebatur. Quarto agebatur de vinculis ſanctiſsimo viro immeritò iniectis, & patientia eius in aduerſis omnibus tolerandis ſummoperè enitebat. Concluſa eſt tota actio crudeliſsima eiuſdem Diui obtruncatione, quæ ita expreſſa eſt, vt non in ſcena agi, ſed re ipſa eueniſſe videretur. Ad ſingulas huius tragœdiæ partes multarum vocū concentus ſuauiſsimus eſt adiūctus: præſertim verò tertia pars illuſtris fuit virtute illa, quæ cōmuni vocabulo pœnitentia dicitur, Angelos ad laudes Diui Ioannis declarandas exhortante, iiſdemq; illas egregio cantu celebrantibus. Huc operi, quod in ſeptem horas ferè productū eſt, non parum attulit ornamenti nonnullorum locorum topographia, nimirum ſolitudinis illius, in qua diuus Ioannes inedia, alijſque cruciatibus ſe macerabat, & infernæ ſedis, vnde furiæ prodeuntes, animū impij Herodis in fraudes, & ſcelera inducebant. Hæc ſunt, quibus dies illos Conimbricæ iucundiſsimè egimus, à patribus varijs ſpectaculis oblectati. Agitauimus in eodem collegio diem Natalem domini, qui fuit ineuntis anni. 1586. cuius celebritatem magnoperè oſtendit forma præſepis eius, in quo Chriſtus ſeruator noſter natus eſt, egregio artificio ſub aſpectū ſubiecta, & ſpeluncam illā Bethlehemicam, cū animantibus optimè effingens. Additū eſt ad ipſam hiſtoriam eximiū quod-

dam

dam spectaculum, quo fides Christiana triumphali quodam curru à quatuor sacri Euangelij scriptoribus gestato vehebatur, & Franciscus Bungensis, Protasius Arimensis reges, Bartholomæusq; princeps Omurensis, in eius clientelam, patrociniũq; se totos tradebát. Acta est etiá quædam Æzloga inter pastores, de nouo Christi ortu mutuò colloqué tes, & Angelici oraculi monitu, eũ in stabulo iacenté piè, augustèq; venerantes: & tam personarum venustas, quàm appositæ materiæ varietas, magnam nobis iucunditaté peperit. Sed venio ad eam, quam cepimus ex consuetudine ipsius præsulis Conimbricensis, qui nos modis omnibus reficiendos, exhilarandosq; curauit. Nam præter frequentem salutationem, & munera crebrò missa, ad domesticum epulum lautissimè instructum nos inuitauit, & quo die Christi pro nobis circuncisi memoria repetitur, non solùm eloquentissimè concionatus est in templo collegij Societatis, sed etiam idem conuiuium nobiscum inijt. Detulit etiam nos ad videnda sacraria Conimbricæ, & reliqua omnia, quæ nobis iucũda fore intellexit. Rusticati prætereà fuimus cum eo familiarissimè, non modò villam eius amœnissimá, quæ Diui Martini dicitur, adeuntes, verũ etiam venatione animos relaxantes, rursusque cum eodem villam patrum Societatis, ad ripam Mondæ fluminis sitam, multorumq; fructuum feracissimam petentes. Idem etiam die ipso Natalis domini ad sacrum solenne ab ipso in templo maximo faciendum nos honorificè vocauerat, à toto canonicorum conuentu excipi volens, & summæ dignitatis locum in sacello maximo nobis assignans, cum sellis, puluinisque gausapinis, adhibito thuris honore, & osculo eius sacræ tabellæ, qua signum pacis datur, quo vtroque ritu soli magni principes dignantur. Quibus omnibus nominibus nos illi præsuli illustrissimo valde obstrictos esse fatemur. Præstitit etiam se perhospitalé erga nos, nobilissimus vir Ioannes Brigantinus, de quo aliquoties iucundam mentionem feci, & morum suorum suauitate, beneuolentiaq; in nos multis signis demonstrata, gratam sui memoriã in animis nostris defixit. Celeriùs, quã opinabamur, lapsi sunt dies illi viginti, quibus Conimbricæ morati sumus, & à patribus Societatis, præsule, & alijs ornatissimis digressi, vix post multos dies ardens eorum desiderium lenire potuimus, & adhuc eius extant vestigia non pressa leuiter ad exigui prædicationem temporis, sed fixa ad memoriam

riam nobilissimæ illius victoriæ, quam obtinuit cum Ioanne item primo Castellæ rege confligens. Sunt in eo cœnobio multa spectatu dignissima, opus nimirum sumptuosissimum, supellex sacra magnificentissima, religiosi multi, ijdemq; literatissimi, omnia denique regio apparatu dignissima, quæ, quoniam ad calcem iam properamus, sigillatim non recenseo. Alterum verò incolit florentissima familia Diui Bernardi, ab Alfonso Henrico primo Lusitaniæ rege extructũ, ob insignes victorias partas, fusis, fugatisque innumerabilium Saracenorum copijs, præsertim illis prælijs, quibus Scalabim, Olysipponemq; recepit. Talem verò attribuit huic opulentissimo cœnobio redituum amplitudinem, vt vix credi posit numerus religiosorum, qui ibi superioribus seculis vixisse feruntur, ferè nanq; mille eos fuisse, vulgaris est opinio. Illud tamen certissimum est, huius cœnobij abbatem, qui modò est illustrissimus vir Georgius Ataideus, olim Visensis episcopus, nunc supremus regis in Lusitania sacrificus, ex solo hoc optimo sacerdotio viginti nũmorum aureorum millia colligere, vnde ipsius religiosi conuẽtus facultates, quæ separatæ sunt, facilè cognoscentur. Postquã Olysipponem pedem retulimus, rursus insignem liberalitatem illustrissimi cardinalis experti sumus. Nam præter superiora munera, ad comparandum cõmeatum Indicæ nauigationis, quatuor aureorũ millia, nomine regis, nobis dari, hospitiaq; optima, quæ propria nauarchi sunt in naui, aliaque necessaria suppeditari iussit, quod sanè Diuinæ prouidentiæ ascribendum est: etenim cùm solito semestri spatio temporis cursum in Indiã non confecerimus, & Mozambiquij hyemantes annum ferè cum dimidio in ea nauigatione consumpserimus, quidquid victus Olysippone quæsitũ est, illo temporis decursu facilè fuit expensum. Ad hæc addidit alia tria aureorũ millia supra quadringentos donata patribus, qui nobiscum erant nauigaturi, vnus videlicet vltra triginta, qui partim nobiscum, partim alia naui vecti sunt. Scripsit etiam de nobis ad proregem Indiæ literas commendatitias, iussitq; vt Goæ quatuor nobis equi optimi darentur, & reliqua omnia, ad Sinicam, Iaponicamque nauigationem necessaria administrarentur, quod egregiè ab Indiæ prorege præstitum est: & vt summam omniũ munerum, quæ à rege, & à cardinali amplissimo accepimus, tam in Lusitania, quàm in India breuiter colligam, non dubium est, duodecim-

aure-

aureorum millibus æstimatá fuisse. LEO. Equidem multum debetis, debemusq; omnes Philippo Hispaniæ regi potentissimo, eiusq; nepoti clarissimo, qui vos tam multis donis, honoribusq; cumularunt: ex quibus omnibus tum aliàs sæpe, tum etiam hoc loco manifestè colligo, quanta sit Europæ opulentia: ad finem tamen huius colloquij velim, eius causas nobis breuiter proponas. MICHAEL. Causas profectò ex superiorib⁹ colloquijs expiscari, & assequi potuistis: eas tamen in summam vestri gratia redigam, vt cognitis causis, credibilior vobis fiat, tam multarum diuitiarum tam sæpe repetitá commemoratio. Primo igitur Europeam vbertatem paci, tranquillitatiq;, qua in ea viuitur, attribuo. Cũ enim nihil magis regna, prouinciasq; conuellat, & de statu suo deijciat, quàm bellum diu, multùmq; perseuerans, hoc sublato, mirum est, quantoperè homines ad fortunas suas augendas, amplificandasque se conferant, & quá verè pax prosperæ fortunæ parens dici possit. Hinc fit, vt, cùm in nostra Iaponia per omnia regna assidua bellorum lues, pestisq; peruadat, nec facilè agri seri, nec fructus colligi queant, sed vbique bellorum tumultus, vrbes, agrosq; occupet. LINVS. Est ista profectò optima causa, quá nostro malo quotidie discimus, nec testimonijs, rationibusq; vllis ad sui confirmationem indiget. MICHAEL. Secundò Europeam opulentiam naturæ soli, cæliq; qualitati ascribo. Quanuis enim nostri Iaponici cæli temperatio sit non contemnenda, Europei tamen longè præstantior est, cuius rei longiorem explicationem in vltimum colloquium reijcio. Hinc fit, vt propter pluuiarum, calorisq; debito tempore opportunitatem, terra illa sit longè feracior frugum, fructuumq;, quorum incredibilis est multitudo. Inter fruges enim colligitur in ea non solùm triticum, & oriza, sed hordeum, typha, milium, panicum, farrisq;, & leguminum quàmplurima alia genera: at verò fructus numerare nequaquá licet, cùm propè sint infiniti, ex multis, varijsq; arborum generibus, quæ in nostra Iaponia non reperiuntur, quanuis etiam aliqui nostri, paucissimo tamen numero illic desiderentur. His adiungite quàmplurimorum animalium tam cicurum, quàm ferorum multitudinem, ex quorum villis, & velleribus, vt iam initio dixi, artificiosè sectis, textisq;, vel lanæ pretiosissimæ fiũt, aut vestis vario vsui destinata cõficitur. Tertia Europeæ abũdantiæ causa sit, Europeorum hominum tum inter se, tum etiam cum alijs gentibus cõmerciũ,

non

non enim se habent, quemadmodum nostri Iaponenses, qui suorum finium fertilitate contenti, nihil externum quærunt, aut vtile sibi iudicant: cùmq; multarum rerum Iaponia sit inops, earum magnam penuriam patiuntur. Contrà verò Europei regnorum suorum vbertate nequaquàm satiati, causa cōmercij omnes terras lustrant, omnia maria transmittunt, omnes deniq; vias ad patriam ditandã, nobilitandamq; persequuntur: vnde factū est, vt præter illam terrã Australem incognitã, de qua dixi, totus illis iam pateat terrarū orbis, & ad merces huc, & illuc conuehendas diligenter incūbant. Quã ob causam nihil est alicuius pretij in toto terrarum orbe tam reconditū, & abstrusum etiam in intimis terræ venis, visceribusq;, quod non extrahant, atq; effodiant, ita vt nihil humanæ industriæ reliquum esse videatur. LINVS. Attigisti verissimas causas, Michaël, easque ego aptissimas prorsus iudico, nec possum non Europeorū hominū industriã admirari. MICHAEL. Quid si ipsos non mercatores solùm, quorū aliqui ad nos cōmeant, sed colonos terrã subigētes, exercentesq; intuereris? videres enim eos nè vlnam quidem terræ incultã, otiosamq; relinquere, variaque loca varijs rebus serendis designare. Cùm enim, vt dixi, sationis multa sint genera, in quibusdã locis seruntur fruges, in alijs pomaria instituūtur, in multis vineta, in quàmplurimis oliueta, aliarūq; arborū similiū etiam opacissima nemora. Quo fit, vt agricolarū industria cū mercatorum diligentia, & cum hac, opificum exercitatio, laborandiq; assiduitas cōtendat. Hæ sunt breuiter causæ Europeæ opulentiæ, quæ se mihi obtulerunt, & adhuc ex fine nostrorum colloquiorum vobis erunt exploratiores. Nunc ad discessum nostrum ex Europa feliciter accedamus, quem multis, varijsque de causis cōmemoratione dignissimum nō possum non in crastinum diem prorogare. LEO. Mouisti mihi desiderium Michaël, dum discessum ex Europa tibi iam commemorandum esse, affirmasti: cùm de ea prouincia multò plures, longioresque sermones tecum conferre summoperè cupiamus. Sed sit iam finis, quando ita placet, de Europeis rebus, quas nos in posterum eo loco, quo dignissimæ sunt, numerabimus, animisque perpetuò insitas, insculptasq; retinebimus.

De nauigatione è Lusitania in Indiam, & ab India in Sinarum regnum.

Colloquiũ trigesimũ secũdũ.

MICHAEL.

Empus postulat, charissimi patrueles, vt tam multis colloquijs de Europæis rebus habitis, tandem aliquando dulcissimum in patriam reditum, variaque pericula in eo adita vobis cómemoré. LEO. Perfecta narratio id ita postulat, vt eò, vnde digressi sumus, iterum redeamus, & horum colloquiorum periodum feliciter absoluamus. MICHAEL. Paratis omnibus, vt dixi, ex regis, cardinalisque magnificentia, patrũ que Societatis diligentia, ijsdem q; cum lacrymis, & ardenti deside rio salute dicta, pridie idus Aprilis nauem Lusitanam Diuo Philippo Apostolo dedicatam cum vndeuiginti ex Societate conscendimus, eodem patre Nonio Roderico itineris duce. Vehebantur alia naui duodecim ex eadé Societate. Habuit tum temporis classis Indica incomitatu plures alias naues, varios portus Brasiliæ, Guineæ, Insulæ Diui Thomæ, Arcis Diui Georgij, quæ alio nomine Aurifodina dicitur, similesque petentes, ita vt omnes simul viginti octo numerarentur. Hospitium nobis in nostra naue assignatum, quod iam superiori colloquio dixi, fuit accommodatissimum, quo scilicet vtuntur illi, qui nauibus ipsis præsunt, nauarcho nostri causa ex præscripto cardinalis loco suo cedente. Postquàm solutis nauibus vela data sunt, & in altum prouecti sumus, vento secundissimè flante, nulloque aduerso casu interueniente, vsque ad diem ante Nonas Maias nauigantes, ad eum tractum delati sumus, quo æquator, siue æquinoctij linea medium cælum secat: quo in loco naues illæ, quæ in varios portus ferebantur, à nobis digressæ sunt, & vnaquæq; viam suam tenuit, nosque paucis post diebus æquatorem transmisimus, & paulatim relicto Septentrione, Australem partem spectare cœpimus. Quoniam autem in pro

gressu de varijs nostris periculis mihi agendum est: proponam prius cōmunes difficultates, quibus affecti, & afflicti Lusitani cursum huc Indicum conficiunt: vt saltem cognoscatis, quantum patribus Societatis debeamus, qui nostræ salutis causa tam multas molestias, tanquā rem dulcissimam deuorant. Atq; vt omittam semestrem illam inclusionem, velut in carcerem, de qua initio colloquiorum locutus sum, vix dici potest, quot, & quàm varijs tempestatibus Oceanus sit infestus. Vnus enim dies, atque vna hora interposita sæpe perturbat omnia, & secundam nauigationem parua nonnunquàm cōmutat aura, quæ vehementius interdum flans, admirabiles procellas excitat. Hæ autem vel certo aliquo cæli signo, vel etiam improuisò, nullâ spectata ratione, commouentur. Nec leue tædium aliquādo sequitur ex malacia, nullo, ne leuissimo quidem flatu spirante, sed mari huc, ac illuc cū magna vectorum satietate fluctuante. Quid dicam de vadosis, scopulosisq; locis? in quæ sæpe naues plenissimis velis vectæ ita incurrūt, vt in multas partes confringantur, miserique homines absque vlla spe salutis profundissimo maris gurgite absorbeantur. Quid denique referam periculum, quod ab igne nauibus imminet? cùm enim sint ex arida lignorum materia confectæ, & pice, alioque simili bitumine oblitæ, earumque tenuissimæ rimæ stuppis obstructæ, facillimū est, concepto igne incendium excitari, quo tota nauis deflagret, vt sæpe euenisse certū est. Quorum euentuum mira, & miseranda vobis possem exempla referre, nisi notiora esse crederem, quàm vt repetitione indigeant. LEO. Equidem summoperè miror, homines esse tanta audacia, vt incerto, & procelloso mari non dubitent se committere: & quoties ista audio, studium totum illud, quo tenebar Europam adeundi, resque à vobis cōmemoratas experiendi, paulatim deferuescit. MICHAEL. Hæc cùm ita se habeant, mirandum profectò est, quàm facilè Lusitani multi Indicam nauigationem instituant, quasi videlicet in vlteriorem Tagi ripam traiecturi, adeò vt multi inueniantur, qui ne cibaria quidē trium dierum præparent. Deo tamen omnibus rebus prouidente, Indicamq; hanc nauigationem ad multorū salutem dirigente, fit, vt reges Lusitaniæ nequaquàm huic negotio desint, sed omnia necessaria ita suppeditēt, quasi de proprijs filiis sint soliciti. Iubent enim magnā copiam salsarum carnium, nautici panis, vini, olei, & aquæ in naues cō-

uehi, quibus omnibus rectè valentes vtuntur: ægrotis autem pharmaca, vnguenta, liquores pretiosos, multiplicemq; medicinam parari imperant, adiunctis medicis, chirurgis, alijsq; magistratibus, qui res omnes diligenter procurant, quibus tamen, & cæteris omnibus nobiles nauarchi præponuntur, totamque nauem administrant. LINVS. Nō dubito profectò, magnos fieri à regibus istis sumptus, sed velim scire, cõmuni ne victu omnes vectores alantur? MICHAEL. In his nauibus tria sunt hominum genera, nauiculatorum videlicet, militum, & eorū, qui iam munere aliquo regio sunt donati. His omnibus ex regia annona certa cibariorum portio quotidie assignatur, quæ ad vitam alendam satis esse iudicatur: atque ita nullus est in naui, quantumuis sibi nō prouiderit, qui graue aliquā corporis reficiēdi difficultatē patiatur. Nobiliores tamen priuata habent hospitia à regibus concessa, propriamq; supellectilem, & penum, ex qua lautè viuunt. Inter nauiculatores etiam varij sunt ordines, ex quibus ditiores aliqui splendidè se gerunt, cõmeatuq; vario abundant. Ad hæc accedit diligens religiosorū hominū, priuatimq; patrū Societatis industria, qui ægris, & egestate oppressis in omnibus accuratè subueniunt, mirumq; charitatis, & misericordiæ exemplū edunt. Sed vt ad cursum redeamus, cū nos sexto Calendas Iunij ad Austrū prouecti, quatuordecim gradus à linea æquinoctij distaremus, tanta fuit venti vis, vt antennæ supra maximū malum editæ in duas partes conciderentur, velumq; simul cū parte armamentorū in mare corrueret. Quo euētu vix dici potest, quàm grauiter, & periculosè sit laboratū, alijs armamenta præcidentibus, ne nauis cū illis in præceps iret, alijs verò velum colligentibus, nonnullis deniq; antennarum fragmentis foros expedientibus. Post hoc vitatum periculū, curauit magister nauis, vt ex alijs lignorum partibus inter se coagmentatis nouæ antennæ fabricarentur: nec proinde à velificatione, & progressu itineris cessatum est, alijs minoribus velis passis, ventoq; plenis, donec die tertio antennæ denuò confectæ in altum sublatæ sunt, nosq; longi itineris spatium emensi, Nonis Iulij, optatissimum bonæ spei promontorium transmisimus, alterumq; non longè distans, & ab acub⁹ nomen habens, quòd eo in loco ex aliqua occulta cælesti causa acus nauticula oriæ non ita rectè Septentrionem ostendant, sed aliquantulum ab eo deflectant. Eo in tractu tanta fuit maris tranquillitas, &

 malacia,

malacia, vt liberum omnibus fuerit piscatu variorum piscium animos relaxare: quod etiã nos cũ magna iucunditate fecimus, & vltra septuaginta pisces hamatis filis cepimus, illisq; recẽtibus degustatis oblectati sumus, Sed quoniam extremæ tranquillitati succedere solet perturbatio, & tempestas, eam nos quàmprimùm experti fuimus. Cùm enim ventus vehementiùs spiraret, velum magnum demittere, supparisque tantùm vti coacti sumus: donec eiusdem venti vi magis, ac magis ingrauescẽte, mare multò acerbiꝰ intumuit, aq; efferbuit, ita vt nauis hinc, atq; illinc fluctibus agitata difficillimè cursum teneret, vixq; clauo dirigi posset, & nouis additis ad vela rudentibus, triginta ferè homines illis coërcẽdis hinc, & inde distinerentur, ne videlicet perperàm excepto vento, nauis in transuersum ferretur. Hoc nauigationis tenore, ventorum impetu nequaquàm remittente, tractum illum prætervecti sumus, qui à Natali die Domini nomen habet, quòd eo fuerit primũ patefactus. Fuit autem illa tempestate tam vehemens maris, vndarumq; commotio, totiesq; nauis in imum maris gurgitem depressa est, vt omnes vel de naufragio, vel saltem de armamentorum iactura cogitauerint: nauem tamen incolumem seruauit Deus, qui toties nostri itineris certissimum ducem se præbuit. Cùm igitur mors sæpissimè ante oculos obuersaretur, paulatim ventorum vis remittere cœpit, & malacia subsequuta est, quæ duodeuiginti dies integros perseuerauit. Posteà scopulos illos, quibus Iudææ nomen est, prætergressi sumus, insignes quidem multarum nauium naufragio, præsertim eius, quæ à Diuo Iacobo nomẽ habuit, & qua in Lusitaniam vecti sumus. Hæc enim nauis cùm antecedente anno Indiam repeteret, ad eos scopulos miserandum in modum allisa est, vt mox vobis narrabo. Vento igitur rursus flante, quinto Idus Augusti cùm nos iam Mozambiquium tenere existimaremus, ad Zofalæ vada notissima nos non sine magno periculo appulsos esse, intelleximus: quod ex aqua turbida, & lutulenta, deinde fundi, quod quatuordecim vlnis altum fuit, exploratione, tandemq; terræ aspectu nobis fuit cõpertum. Cùm verò eo in loco aqua ad varios sinus illius littoris nequaquàm portuosi magno impetu ferretur, grauissimum fuit nauis periculum, præsertim cùm magis, ac magis ad loca vadosa aquarum impetu raperetur, adeò vt arbusta discerneremus, & ex pyris efferatos homines, qui Cafares appellantur, ad præda frangendas

gendæ nauis paratos esse, intelligeremus. Cum igitur vela demissa essent, & anchoræ in mare iactæ, duo rudentes maris concitatione comminuti sunt; & nauis paulatim ad littus, & ad vadum sex tantum vlnas habens, tracta est, vno præcipuo rudente nixa, ex quo solo, humanis spectatis, spes omnium pendebant. Accessit ad incutiendum omnibus timorem, noctis obscurissima caligo, venti turbo rapidissimus, pluuiæ decidentis vis, quæ omnia ipsam infernæ sedis imaginem nobis ob oculos proponebant. Quid ego vobis hoc loco miserorum vectorum fletus, eiulatusq; commemorem? qui sanè tam graues, lugubresq; erant, vt omnes certissimam mortem ante oculos habere viderentur. Nec verò fletibus tantùm acta res est, sed precibus, votis, peccatorumq; confessionibus, quibus omnes euidens periculum testabantur. Sed animum meum semper spes salutis, incolumitatisq; sustentauit: quod & ipsos socios de se affirmare posse, mihi persuadeo. MANCIVS. Idem ego de me assero: quamuis enim discrimen tale fuerit, vt pater Nonius Rodericus, in quencunq; euentum nos paratos esse volens, pro re, ac tēpore nos suauissimis verbis ac fortitudinem animi sit adhortatus, & inter vectores de certissimo naufragio constans opinio percrebuerit: ego tamē diuina prouidētia fretus, semper mihi persuasi, nos nullo casu esse impediendos, quominus nostræ legationis cursum conficeremus, eiusq; nostris rationem redderemus. MICHAEL. Dum res in eo statu esset, omnesq; ad tristissimū mortis, naufragijq; casum se compararet, nauarchus, procuratorq; nauis anchoram vltimò in mare iactam, cum rudente Beatæ Virgini vouerunt, pretium vtriusq; se soluturos pollicētes (hoc autem quingentis nūmis aureis æstimari poterat) si nauis ex illis syrtibus salua, & incolumis euaderet. Gratum videtur fuisse Beatæ Virgini hoc votum, cùm tota illa nocte rudens, etsi vi aquatū magnopere extenuatus, firmiter tamen nauem retinuerit, donec illucescēte; claro, ac sereno die, melius aliquid vectores de salute sua sperare cœperunt, persuadentes sibi, quamuis nauis frangeretur, posse tamen se viuos in littus euadere, atq; ita terrestri itinere Zofalam petere, vel ex trabibus frangendæ nauis ratem construere. His rationibus subductis, totus ille dies actus est, periculo nequaquam cessante. Postridie leuis aura à terra flare cœpit, quæ videbatur posse nos in altum rursus inducere: sed cùm vela data essent, leuis ille flatus resedit, iterumq; eadem anchora

in ma

in mare missa, non est desitum grauiter periclitari. Statuerunt igitur patres, vectoresque maiori animi contentione ad Diuina remedia confugere, & ad id ardentiori pietate efficiendum, instituta est supplicatio à prora ad puppim, erecta ara, productaq; illa pretiosissima spina, quã loco maximi muneris adduximus, ex corona capiti Christi seruatoris nostri imposita. Fuit in hac supplicatione magna animorum commotio, præsertim patre quodam concionante, & Deum ad opem nobis ferendam multis precibus inuocante: qui quidem non solùm verbis, sed etiam lacrymis, quas retinere nequaquam potuit, omnes ad fletum vehementissimum impulit, ita vt tota nauis lacrymantiũ gemitibus, clamoribusq; personaret, & omnes, vt credibile est, animos à peccatis ad verum Dei amorem conuerterent. His pietatis, religionisque signis, diuino numine iam propitio, Idibus Augusti, qui dies nobis fuit iucundissimus, vehementior ventus è terra flare cœpit, qui omnes summa lætitia affecit, & anchoris sublatis, velisque passis, Deo nobis benignissimè fauente, in altum, profundumq; mare inuecti sumus, ex illis vadosis, & periculosis locis enauigãtes. Sequẽti die salo iam securiore, animiq; tranquillioribus vecti, obuiam habuimus quandã nauiculam Lusitanorũ, quæ in eo Sofalensi tractu mercaturæ causa morata, Mozambiquium petens, ad nos properabat. Solet huiusmodi occursatio, præsertim post longã aliquam nauigationem, & periculosam, esse iucundissima, eiusq; suauitatem non mediocriter experti sumus, cùm Lusitanis colloquentes, laboresq; nostros enarrantes. Sed non defuit inter eos quidam nauta, qui alios longiores, vt ita dicam, annales laborum nobis referret, historiamq; de nauis, à Diuo Iacobo nomẽ habentis, naufragio texeret lamentabilem. LEO. Explica, quæso, Michaël, quænam fuerit ista historia tanta lamentatione digna. MICHAEL. Referam quàm breuissimè Leo, audiui nanque, librum integrũ de illa esse compositum, qui citò ad nostras manus deueniet, exponãq; quod ab eodem nauta audiui. Cùm prope illum tractum, in quo vada Iudeæ sunt, veheretur nauis, plenissimisq; velis ferretur, nauclero sibi omnino persuadente, se vadosa illa loca fuisse transgressum, nocte intẽpesta cũctis vectorib⁹ somno sopitis, nauis subitò in scopulũ incurrit tanta vi, vt statim carina à reliquis eius partib⁹ fuerit auulsa, & vadis illis hæserit: cumq; reliqua nauis venti, & maris impetu paululùm progrederetur,

rursus

rursus ad alios scopulos allisa est: & omnes vectores excitati, se in syr tes illas, de quibus iam non erant soliciti, ineidisse compererunt. Dici non potest, quæ fuerit ea nocte omniũ perturbatio, dum nauem fractã ad prominentes scopulos viderent, & nullam ferè salutis spem superesse intelligerent. Confugientes igitur omnes ad superiores partes proræ, ac puppis, quæ vulgò castella dici solent, totam illam noctem lacrymis, eiulatibus, peccatorum confessionibus, alijsque de vita desperantium proprijs rebus consumpserunt. Illucescente die nõ minor fuit rerum omnium confusio, cùm vnusquisque salutis aliquod remedium quæreret. Nauarchus enim missa in mare scapha minore, quæ in nauibus expeditior esse solet, cũ aliquibus alijs socijs explorare cœpit, esset ne aliqua ratio, à tam certo vitæ periculo vectores liberandi: sed cùm nullam esse, intelligeret, nec naufragis opem ferre posset, mari se cõmittere, & portum aliquem petere decreuit, qui tamen non poterat non inde centum, & triginta leucas abesse. Ex vectoribus verò quidam maiorem scapham, quæ è media naui vndis fracta miro quodam modo foras erupit, celerrimè occuparunt, eamq; grauiter con quassatam, quantum fieri potuit, coagmentarunt, & sexaginta ferè viros simul cum patribus in illam imposuerũt: nec enim absq; certissimo ipsius scaphæ naufragio plures recipi poterant. Quis explicare queat, quàm misera fuerit contentio eorũ, qui se relinqui indignissimè passi sunt, aliorumq;, qui tabulas congerentes, vt ita in portum aliquem se conferrent, vndarũ impetu fuerunt summersi? Sed nec ipsi, qui vtraq; scapha vecti sunt, grauissimas ærumnas, calamitatesq; effugerunt: nam ad littora Cafarum immanium, barbarorumq; hominũ appulsi, capti, vestibus nudati, in miseraq; seruitute sunt repositi. Inter quos cũ essent sex è Societate, quatuor eorũ fame, inopia, morboq; confecti cum alijs multis perierunt, vel potiùs immortalem vitam consequuti sunt. Reliqui verò duo adhuc viuentes, quàm acerba, luctuosaq; fuerit eius naufragij, seruitutisq; conditio, hodierno die testantur: quorum vnus est reuerendus pater Petrus Martinus, qui præpositi prouincialis Societatis in hoc Oriẽte munus gerit, à quo etiam multa de hoc miserrimo casu audiuimus. LEO. Naufragium profectò illud luctuosissimum fuit: ex cuius cõmemoratione intelligo, quantas, & quàm immortales grati as Deo agere debeatis, qui vos ex tot periculis ereptos superstites in

patriam reduxit. MICHAEL. Debemus sanè quandiu vita superfuerit: sed ad nostrum cursum redeamus. Postquàm à nauicula illa mercatorum digressi sumus, decimo quinto Calendas Septembris ad insulas quasdam, quæ Angoxæ dicuntur, & magnum nobis angorem pepererunt, peruenimus. Distant hæ insulæ Mozambiquio triginta leucas, quod spatium nos postridie confecturos sperantes, iam de portu cogitabamus, cùm aquarũ vi citra Mozambiquiũ octoginta leucas reuecti sum⁹. Id sentiens nauclerus, rursus anchoram demitti iussit, deinde pertentato fundo, triginta vlnas altũ esse cognouit. Cùm ergo sequenti die vela data essent, mox aquarum vi ad vadum sex tantùm vlnas profundum delati sumus, rursusq; in graue vitæ periculum vocati. Mittitur ergo quàmprimùm scapha minor in mare, vt omnia circum circa loca explorentur, cùmq; cognitum esset, inter insulam quandam & continentem vado quodam octo alto vlnas nauem vehi posse, Deo inuocato, eà nobis progrediendum fuit, diuinaq; ope res prosperè euenit. Nec post multos dies in hoc progressu, regressuq; cõsumptos, quarto calendas Septembris velificati sumus, & prospero vento pridie Calendas, die Dominico Mozambiquium peruenimus, singulari voluptate perfusi, & duplici tormenti bellici ictum signum dantes, à nauclero quodam ex arce misso, illius vadi, quod in Mozambiquiensi ostio est, perito, ad portũ feliciter introducti sumus. Fuimus in eo portu tres integros dies, quos in reficiendis corporibus, parandoq; victu ad reliquam itineris partem, consumpsimus. Quoniam tamen inde egressi, magnam esse aquarum vim nos retro impellentium, & propter transactam temporis opportunitatem, ventum leuiter, & remissè admodũ flantẽ experti sumus, eundem portũ repetere, & sequentis anni idoneã tempestatem expectare coacti sum⁹. E naui igitur descendẽtes, vota illa, quæ in syrtibus feceramus, soluere decreuimus, & nudis pedibus templum Beatæ Virginis, quod à propugnaculo nomen habet, habita supplicatione petiuimus, vbi sacris ritè peractis, sanctaq; Eucharistia suscepta, debitas Deo gratias egimus. Excepit nos perhumaniter arcis præfectus nobilissimus vir Georgius Menesius, & quandiu Mozambiquij fuimus, lautè, & honorifice nos habuit. LINVS. Explica Michaël, quinam incolæ arcem Mozãbiquiensem teneãt? MICHAEL. Præcipui incolæ sunt Lusitani: nam indigenæ Cafares sunt, qui to-

tum

tum illum Africæ tractum incolunt, rude genus hominum, vt iam dixi, incultum & efferatum. Non procul ab hac arce fluuius est quidam amplissimus, quo ad celebre Manomotapæ regnum fit iter, quod in mediterraneis locis est, & auro magnopere abundat, inter quod, & fluuij ipsius ostium nonnullæ iam sunt coloniæ Lusitanorum: Tete videlicet, Sena, & aliæ, in quibus Lusitani variarum rerum commutationi cum auro dant operã, multosq; ex his barbaris hominibus Christianis institutis condocefactos, ad veram pietatem informant. Morati sumus in hac Mozambiquiensi arce vsq; ad sequentem Martium anni millesimi quingentesimi octogesimi septimi, corporibus, atque animis non parum conflictatis, tum propter partim insalubre cælum, a siti sæte vim maximam, tum etiam quòd reuerendum patrem visitatorem de nobis maximè solicitum esse, intelligeremus, reliquis nauibus eodem die ad Goënsem portum appulsis, nostra verò tantùm cum magno patris dolore desiderata. Auxit vehementer angorem nostrum nauis eius, qua Mozambiquium peruenimus, in Lusitaniã profectio. Cùm enim quædam alia nauis à Diuo Laurentio nomen habens, in Lusitaniam tenderet, antequàm promontorium bonæ spei flecteret, tot tempestatibus, aduersisq; ventis conquassata est, vt vectores Mozambiquiũ renauigare fuerint coacti, eadem naui, maris vi, tam afflicta, & dissoluta, vt in eodem portu penitus fuerit dissipata. Egit igitur nostræ nauis nauarchus cum altero, vt merces, quæ naui Diui Laurentij vehebantur, in nostram transportarentur, atq; ita hæc in Lusitaniam iter institueret. Quæ vna res nostras spes citò ad Indiam perueniendi præcidit. Cùm enim aut mẽse Martio, aut Augusto nauigãdi esset opportunitas, nec nauis illi relicta ad nauigationem apta erat, nec sine animorum conflictatione naues Lusitanæ Augusto mẽse aduentantes expectari poterat: præsertim cùm aliquoties eueniat, vt Mozambiquiũ prætervectæ, rectã ad Indiã tendãt: nec optatũ eiusdẽ insulæ portũ tenere vllo modo possint. In hac tamen rerum omnium humanarum desperatione cælesti auxilio nixos Deus non destituit: sed singularem opem attulit. Pater namq; visitator, qui Goæ de nobis cogitans assiduè anxius erat, & solicitus, cum prorege egit, vt quoniam nos Mozambiquij hyemasse, credibile erat, nauiculam longam, quàm galeottum vulgari sermone dicunt, celerem illam quidem, & expeditam Mozambiquium petituram,

 quòd

quòd ipsius præfecti arcis esset, quàm citissimè mitteret, cum literis ad eundem præfectum, quibus cum eo agebat, vt si nos in ea arce essemus, eadem naui quàmprimùm in Indiam vehendos curaret, omniaq; ad victum quandiu in hybernis essemus, & ad nauigationem necessaria ex regio peculio abundanter expromeret. Quæ in re patris visitatoris erga nos beneuolentiam, iam tot argumentis cognitam, omnino perspeximus: cùm enim de nostra commoratione Mozambiquij non esset certus, sed penderet animi, valdeq; dubius esset de nostrarum rerum euentu, tamen vt ea nauis ad nostram nauigationem mense Martio ineundam à prorege designaretur, & omnia ad victũ, & cultum pertinentia ad nos deferrentur, diligenter procurauit. Magna sanè fuit lætitia, qua affecti sumus huius nauis ad Mozambiquiensem portum appulsu, literisq; patris visitatoris, & alijs multis rebus ad nos missis. Eandem iucunditatem cumulauit liberalis, & munificus animus præfecti erga nos, qui præter commendationem proregis, eandem nauẽ, si eò perueniret, libentissimè nobis obtulerat, mutuò dans duo aureorum millia cum quadringentis è suo peculio, eo quòd regis ærarium, quod in ea arce erat, exhaustum esset. Parauimus nos igitur quàm diligentissimè ad iter Indicum, cùmq; iam ineunte Martio anni millesimi quingẽtesimi octogesimi septimi accincti essemus, Idibus Martij nauem feliciter conscendimus, & à nobilissimo præfecto optimè de nobis merito beneuolè digressi in Indiam cursum direximus. Vix è portu solueramus, cùm in grauissimum omnium superiorum periculum adducti sumus. Sic enim repentè vehemens ventus flare cœpit, vt nullo loco demittendis velis dato, nauis in alteram partem periculosissimè incubuerit, auersisq; velis ventum, & intra foros multam aquam receperit, qua penè obruti sumus. Curatum est tunc, vt armamẽta præciderentur, & antennæ quàmprimùm deciderent, quo adhibito remedio, nauis, quæ iam per horæ quartam partem ad alterum latus cũ magno periculo inclinauerat, ferè depressa, ægrè emergere, & attollere latus cœpit: cùmq; paulatim vis venti remitteret, ex illo grauissimo timore, ac periculo recreati sumus. Progressi igitur, lineam rursus æquinoctij transmisimus: bis enim in hac Indica nauigatione circulũ, quẽ astrologi æquinoctialem vocant, nautæ transgrediuntur: semel quidẽ mille leucis à portu Olysipponensi confectis: tunc enim relicto Septentrione

trione, Austrũ aspicere incipiunt: iterũ autẽ quadringẽtis circiter à portu Mozabiquiẽsi leucis peractis: nã tũc in eo tractu Austro aspectũ fugiente, rursus Septentriones incipiunt apparere. Transuecti igitur æquinoctij circulum, & ad Borealem partem traducti, mare habuimus ventis aduersis infestum: & aquarum maximam vim nos ad littora Melindensis regni impellentem passi sumus, adeò vt ad eiusdem regni vrbem nomine Magadaxum, dimidiæ tantùm leucæ spatio interiecto, appropinquauerim⁹, & in eo tractu duodecim dies morati fuerim⁹: quo in loco victum quidem, & cõmeatum instaurauimus, sed non parua molestia ex diuturna mora, ventique ad littus nos propellentis impetu affecti sumus. In progressu obuium habuimus Lusitanum paronem, quem præfectus oræ Melindẽsis ad proregẽ Indiæ mittebat, cum felici nũtio de victoria ex Saracenis parta, qui graue damnum Lusitanis inferẽtes, debita pœna, exustis eorũ oppidis, mulctati sunt. Huius igitur paronis nauarcho literas ad patrem visitatorem dedimus, quoniam multò citiùs erat ad Goënsem portum peruenturus, vt re ipsa accidit, & nuntio de nostro aduẽtu Goam delato, patres Societatis, totamque ciuitatẽ summoperè lætificauit. Non tamen in progressu itineris plures aliæ difficultates defuerunt: nam quindecim integros dies magna fuit maris malacia, vẽto nullam in partem spirante: quod non paruã nobis molestiam exhibebat, cùm intelligeremus, hybernũ Indiæ tempus appetere. quo maxima tempestatis vi portus omnes præcludũtur: vnde fiebat, vt maximè optaremus ad quẽcunque portũ, etiã Goa remotum nauem appellere, cùm iam dimidius mẽsis Maius esset actus, quo tempore pluuiæ, procellarumq; in India est initium. Ea igitur de causa solenni die Spiritui sancto dedicato solennes etiam preces à patribus sunt recitatæ, diuinũq; auxiliũ ardentissimis animis inuocatũ, producta etiam sacra spina, de qua superiùs mentionem feci, & vectoribus ritè demonstrata. Audiuit clementissimus Deus suorum preces: cùmque nostris in animo esset vento vela laxare, & quemlibet portum etiam extra Indiam tenere, post octo dierum decursum, quo ad terram nauem dirigentes nauigauimus, tandẽ quinto Calendas Iunij, scopulos quosdã, qui vulgari nomine exusti dicũtur, duodecim leucas Goa distantes, auidissimis oculis cum summa iucunditate spectauimus: quod sanè magni beneficij à Deo accepti loco numerauimus,

cùm tempus illud iam soleat esse Goæ pluuijs, tēpestatibusq; infestū. Postridie ergo Goënsem portum cum summa nostra, omniumq; hilaritate ingressi sumus, animique omnium patrum, ciuiumque Goënsium timore, ac sollicitudine de salute nostra non solùm sunt soluti, sed etiam admirabili iucunditate perfusi. Cùm autem ex pręscripto patris Visitatoris semper aliquis in specula esset, qui nostræ nauis aduentum expectaret, admonitus idem pater ab eo, qui tūc vigilias agebat, quā citissime cum multis patribus nobis obuiam processit, & ea charitate, qua amatissimus parens erga optatissimos filios se gerit, nos saluos, & incolumes redeuntes beneuolentissimè complexus est, & ad vrbem deduxit, ad quam magno omniū applausu, prorege ipso Indiæ summoperè exultante, introducti sumus. Gerebat autem eo tempore Indiæ proregem illustrissimus vir Eduardus Menesius, ex clarissima Menesiórū familia in Lusitania ortus, cuius caput est Marchio Villaregiēsis, cui prorex maximè coniunctus erat. Nec verò generis tantùm nobilitate pollebat, sed etiam scientia rei militaris, cum magna virtute coniuncta: quibus bonis ornatus, antequàm in Indiam à rege mitteretur, Tingitanæ arci fuerat in Africa præfectus, & toti exercitui, quem clarissimus rex Sebastianus in Africam superioribus annis duxit, ab eodem rege præpositus, tandemque post Africanum casum Algarbiorum gubernator creatus. Quibus in muneribus ita se gessit, vt meritò illi Philippus rex totam Indiam cōmiserit: in qua prouincia talē se præbuit, vt cùm munus illud triennij tempore absoluatur, rex tamen illi in duos alios annos magistratū prorogauerit, & ad comitis Taraucensis dignitatem, quam eius maiores obtinuerant, per literas illum cum summa laude euexerit. Sed quoniam sub varios, incertosque casus subiecta est vita hominum, antequàm huiusmodi literæ ad Indiam perferrentur, mors illum præpropera, cum magno totius Indiæ mœrore de medio sustulit, & in meliorem sedem, vt creditur, animum traduxit. Ille igitur tunc viuens, non solùm nos beneuolè accepit, & ad animorum nostrorum relaxationem celebriores solitò equestres ludos apparari iussit, sed etiam pecuniam illam duorum millium aureorū Georgio Menesio, ipsius cognato, Mozambiquiēsis arcis præfecto, à nobis debitam, solui iussit, & quatuor optimos equos, quibus Goæ vtemur, iuxta id, quod rex ad ipsum scripserat, nobis donauit, & quandiu

diu Goæ fuimus (fuimus autem vndecim integros menses) mẽstruã annonam cẽtum, & quinquaginta aureorum nobis suppeditauit: alijs denique multis beneficijs nos sibi summoperè obstrinxit, quibus addite cõmeatum nauticum, ad Iaponicam nauigationem abundè concessum, & munus hoc amplissimum, quod per nos ad Quambacũdonum misit. LEO. Meritò sanè dicis, vos isti principi viro esse summoperè obligatos, cuius tantam magnificẽtiam experti estis. Sed agè explica, quid Goæ feceritis, quandiu per annum ferè ibi morati estis. MICHAEL. Non defuerunt nobis solitæ bonarum artium exercitationes, iucundaque, & commoda vitæ oblectamẽta, quibus tempus illud breuiter labi nobis visum est: præsertim in villa quadam patrum amœnissima cõmorantibus, & nonnunquam rusticationibus alijs, & iucunda in agro Salsetano venatione tempus conterentibus. MANCIVS. Inter honestas, literariasque exercitationes numerare possumus eã, quam suscepit Martinus noster, orationem quandã de nostra nauigatione, & eius fructibus latino sermone elaboratè compositam, corã patre visitatore, & cæteris collegij Goënsis venustè, & elegãter habẽs. MARTINVS. Nescio an velis, charissime Manci, diuturnitatem huius colloquij istis veluti salibus aspergere, meamq; in dicendo insulsitatem irridere. IVLIANVS. Nequaquàm id de Mancio credendum est: cùm oratio tua, Martine, tantoperè placuerit, vt typis quàm primùm fuerit excusa, tuæq; in dicendo facultatis manifestum sit testimonium. MICHAEL. Ita profectò est: sed huic colloquio tandem finem imponamus. Extremo eo tempore, quo Goæ fuimus, non parũ læati sumus exceptis literis, anno superiore hinc in Indiam ad patrẽ Visitatorem missis, quibus certior fiebat pater, quantas, & quàm insignes victorias Quambacundonus ex hostibus reportasset, quàm breui tempore, quantaq; felicitate sub suam iurisdictionẽ regna Iaponica subiunxisset, principatũq; obtinuisset: quo deniq; fauore patres, christianosque omnes semper fuisset prosecutus, Nobunangæ hac in re nequaquàm cedens: proinde patrem Visitatorem curarẽ debere, vt nõ solùm hæc beneficia memori mente persolueret, sed etiam vt impetrata aliqua à prorege legatione, remunerationeq; gratiam illi aliquo modo referret. Placuit hoc consilium eidem patri, & à prorege pro ea beneuolentia, qua semper in Societatẽ fuit, totum id, vt voluit, obtinuit,

tinuit, & dona ea magni profectò facienda simul cum literis cõmendatitijs ad Quambacundonum, & legatione nobis iniuncta à prorege accepit. His ergo omnibus constitutis, decimo Calendas Maij anni millesimi quingentesimi octogesimi octaui ex portu Goënsi soluimus, vecti naue quadam accõmodatissima, in qua nobilis quidam vir nomine Arius Gondisalus Miradensis nobis omnibus optima hospitia parauit, nauem nostræ curæ, moderationiq; committens: quam etiam conscẽderunt nobiscum, & cum patre Visitatore septendecim alij patres, fratresq; magno animorum studio Iaponiam petituri. MANCIVS. Addere potes etiam Michaël, non minus fuisse studium veniendi in reliquis, qui remanserunt, & hos, qui nobis fuerunt comites, veluti quãdam summopere optabilem felicitatẽ se assecutos esse, sibi persuasisse. MARTINVS. Inter alia multa, quæ in hac nauigatione mihi admirationem fecerunt, fuit profectò illud studium in patribus omnibus Europeis manifestè animaduersum. Qui, vt iam alibi à Michaële dictum est, cùm in omnium rerum commoditate viuant, eo tamen ardore gentes omnes ad Christianum cultum conuertendi sunt incensi, vt mirum in modum à sua patria discedere, & ad nos huc aduolare cupiãt. LEO. Nos equidem post susceptam Christianam religionem, multum de patrum erga nos amore conceperamus, sed nondum eorum res penitus perspectas habebam⁹: nũc tamẽ vestris colloquijs, & tam multarũ rerũ cõmemoratione eas penitus introspeximus, & pertentauimus, vnde, vt spero, fiet, vt etiam ipsi Ethnici falsarum suspicionum tenebris discussis, lumen veritatis agnoscant. LINVS. Ita sine dubio erit: veritas enim hactenus ignorata, & oppressa incipit emergere, seq; omnibus palàm intuendam proponere. MICHAEL. Idem futurũ in dies magis spero, sed ad calcẽ colloquij accedamus. E Goënsi igitur portu profecti, septuaginta dies in itinere Malacã vsq; consumpsimus, cùm sæpe triginta diebus iter illud conficiatur: in collegio autem Societatis duodecim dies cum magna omnium patrũ beneuolentia cõmorati, inde rursus eandem nauem conscendẽtes, viginti nouẽ diebus ad Macaënsem portũ Sinici regni deuenimus: in quo itinere nõ leui periculo sum⁹ liberati, in scopulos, & vadosa loca cuiusdam insulæ, quam Malaij Pulum Sisiti vocant, incidentes, vnde Dei beneficio tandem euasimus. Nũc quoniã de Sinico nobis regno agendum restat, materiam hanc nouo alio colloquio pertractabimus.

Agitur de Sinico regno, eiusq; moribus, & administratione. Colloquium trigesimum tertium.

LINVS.

E Sinarum regno, quod nobis finitimum est, tam multa audiuimus, audimusq; quotidie Michaël, vt potiùs à te rerum veritatem, quàm multitudinem explicari studeamus. Quòd si quid aliud vltra id, quod crebris ad nos perfertur rumoribus, habes, etiam audire non grauabimur. MICHAEL. Quoniam huius celeberrimi regni fama tantopere apud nos est peruulgata, ea, quæ variè, & multipliciter tradũtur, in ordinẽ redigẽs, veritatẽ à patrib⁹ Societatis, qui apud Sinas sũt, acceptã consectabor. In primis ergo illud scitũ est, Sinarũ regnũ inter omnes alias continentis partes, magis ad Orientẽ vergere: nam si insulas etiã adiungas, nostra Iaponia, Maniliaq; Orienti sunt propiores. Primum eius terminum ad Occidentem constituere possumus insulam quandam, quæ vulgò Hainan dicitur, & in eo situ est, qui Septentrionem decem, & nouem gradibus supra horizontem sublatum respicit. Huic namq; insulæ continens adiuncta, ad Orientem procurrit, præsertim in illo loco, vbi est promontorium eius vrbis, quæ Nimpô dicitur: mox autem rursus se ad Septentrionem colligens, longissimo tractu porrigitur, vsq; ad illud spatium, quo incolæ Septentrionem quinquaginta gradibus, & fortasse pluribus elatum spectant: vnde colligere facilè licet, quanta sit huius regni, vt more astrologorũ loquamur, latitudo, cũ quadraginta circiter supra quingentas leucas recto cursu ad Aquilonẽ contineat. Quod verò ad longitudinẽ attinet, quæ ab Ortu ad Occasum sumitur, ea nón est omnino explorata: vt graduum numerò designari queat. Illud tamen certum est, in tabula, qua Sinæ regni sui formam exprimunt, modico interuallo longitudinem à latitudine superari. Est igitur hoc regnũ absq; vlla controuersia omnium totius orbis terrarũ

amplissimum : quanuis enim alij multi reges iurisdictione sua multò longiùs, latiùsq; propagata, multa, & valde dissita regna possideant, nullus tamen est, qui vno, eodemq; regno tanto, & tam amplo potiatur, quàm potentissimus Sinarum rex fruitur. Si autem de reditibus, & vectigalibus agamus, eundem regem maximis, & opulentissimis afflu ere, certissimũ est, tũ propter magnã terræ fertilitatẽ, tũ etiam propter amplissimos iurisdictionis fines, & immodicam seueritatem in ijsdem vectigalibus exigendis: nec enim ex agris tantũ, domibus, merciumq; vectura, sed singulis numeratis familijs census regius ab illis populis repetitur. Accedit etiam, quòd nullus ferè dynasta reperiatur, qui ius habeat ex suæ iurisdictionis finibus peculiares reditus, censusque colligẽdi, cùm totum illud penes regem sit: cuius tamen contrarium in Europa frequentissimũ est, vt sæpe iam diximus. In hoc amplissimo regno quindecim prouinciæ numerantur, quæ singulæ singula etiam regna non mediocria possunt constituere. Sex ex illis sunt maritimæ, nimirum (vt ipsorum Sinarum nominibus vtar) Coantum, Foquien, Chequiam, Nanquin, Xantum, Paquin: reliquæ verò sunt mediterraneæ, scilicet, Quiansi, Huquam, Honan, Xansi, Xiensi, Suchuen, Queicheu, Iunan, Coansi. Ex his omnibus prouincijs, duæ ex illis curiæ regis nuncupantur, nimirum Paquin, idest curia Borealis, & Nanquin, idest curia Australis. Soliti sunt enim quondam reges Sinici Australẽ curiam incolere, posteà verò propter frequẽtes bellorum tumultus à Tartaris concitatos, coacti sunt in extrema illa Septentrionem versus prouincia sedem, domiciliumq; defigere. Quo fit, vt illa regni confinia multò pluribus munitionibus, bellicis instrumẽtis, præsidijsq; militaribus abundent. LEO. Audiui inter istas munitiones bellicas, admirabilem quendam murum recenseri, quo Sinæ Tartaros in suos fines incurrentes reprimunt, & repellunt. MICHAEL. Est iste murus, de quo audiuisti, profectò admiratione dignissimus, cùm tres Aquilonares prouincias, Xiensi, Xansi, & Paquin, longitudine sua transcurrat, & trecentas ferè leucas continere dicatur, & ita sit ædificatus, vt tamen fluminum cursus non obstruantur, eorum interuallis intra pontiũ, & propugnaculorũ mole munitis. Credibile tamen est, ita murũ illũ esse extructũ, vt humiles tantùm partes, & peruiæ sepiantur, montes verò ipsi eo spatio interiecti, sua naturali munitione

aditum

aditũ hostibus intercludát. LINVS. Expone nobis Michaël, regnũ ne Sinarũ incolarũ multitudine sit valde frequens, vt sæpe audiuimus? MICHAEL. Est profectò Line frequentissimum, vt ab ipsis Societatis patribus edocti sum⁹: cũ enim viderint pleraq; Europæ prouincias, tã ta incolarum multitudine nobilitatas, non parum Sinici regni frequẽ tiam admirantur. Est autem huiusmodi multitudo non passim, ac temerè per agros dispersa, sed suis oppidis, celebribusq; vrbibus optimè distributa: quorum conuentuum plura inter Sinas sunt genera. Quædã enim præcipuæ vrbes, Fu nomine nuncupantur: aliæ mediocres, Cheu dicuntur: tertij generis sunt Hien, quæ quidem sunt oppida muris cincta: eorum tamen populi non sunt ciuitatum dignitate donati. His tribus adiunguntur alij duo, minorum oppidorum modi, qui ad pagos, & militum stationes pertinent. Primi generis est vrbs illa celebratissima, prope Macaënsem portum, quæ à Sinis Coancheufu dicitur, à Lusitanis vulgari nomine Cantàm, quod potiùs prouinciæ, quàm vrbis proprium est vocabulũ. Ad tertium genus pertinet oppidum Macaënsi portui adhuc propinquius, quod Lusitani vocant Ansàm, Sinæ verò Hiansanhien. Omnes igitur prouinciæ suas habent vrbes maiores, nomine, Fu, vrbesque minores dictas Cheu, quarum vtrisq; reliqua oppida subijciuntur. Est prætereà in vnaquaq; prouincia præcipua quædã vrbs, quæ metropolis appellari solet, in qua supremi magistratus locũ habent, qualis est ea, quam superiùs retuli, & in tota illa prouincia, quæ Cantũ dicitur, caput est. Vrbiũ maiorũ numerus in toto regno vltra quinquaginta supra centũ est, eademq; ferè, & fortè maior est multitudo vrbium minorum. Oppida muris cincta nondum vrbiũ dignitatem adepta, sunt vltra mille, centum, & viginti, pagorũ verò, & stationum militarium vix colligi potest numerus: vltra quos conuetus; dici vix potest, quàm crebræ sint rusticanæ domus, siue villæ; non enim facilè deserta vlla loca, & inhabitata in eo regno reperiũtur. Iam verò in mari, fluuijs, & nauigijs habitantium tanta est copia hominum, & familiarum integrarum, vt ipsi etiam Europei summopere admirentur, & nonnulli, vltra modum tamen, sibi persuaserint, non minùs aquam ab illis, quàm terram incoli. Nec verò id sine probabili specie in animum induxerunt: cùm enim Sinarum regnum totum sit in omnem partem fluuijs irrigatum, & bona pars aquis occupetur,

cymbæq; sint vbiq; summopere frequentes, facilè credi poterat, numerū in colonorum continentis, à multitudine nauiculatorum adæquari. Id tamen veluti per quandam exaggerationem accipiendū est, cū vrbes ciuibus sint confertissimæ, agri rusticis hominibus cumulatissimi. LEO. Mira sanè est ista hominum frequentia, quam dicis: vnde etiā terræ fertilitatem, & salubre cælum, tranquillitatemq; totius regni cōijcio. MICHAEL. Egregiè tria ista Leo coniecisti: sic enim inter se cōtendunt, vt, quid ex his tribus in eo regno excellat, facilè diiudicari ne queat. Atq; hinc est, quod inter Lusitanos popularis opinio percrebuerit, nunquam Sinarum regnum tribus illis grauissimis, & acerbissimis humano generi malis, bello videlicet, fame, & pestilentia fuisse infestum. Sed id vulgare potius est, quàm verum: cùm bella intestina inter eos fuerint maxima, vt multis, certissimisq; historijs proditum est: pestilentia verò, seu contagioso morbo, & fame etiam nostris tēporibus in aliqua prouincia fuerit laboratum. Illa tamen tria maximè in Sinarum regno florere, dubitari nequit. Nam, vt primùm de salubritate dicam, testes ipsi sunt Societatis patres, vix in alio regno plures reperiri, qui ad decrepitam vsque ætatem viuant: tanta est senū, & ætate confectorum multitudo. Nec verò tam multis pharmacis, & medicamentis, tam multiplicíq; corpora curandi ratione vtūtur, quàm varijs vidimus in Europa vsurpari. Nam inter eos nequaquàm vena scinditur: sed inedia, herbarum coctionibus, & leuibus potionibus tota curatio veluti in nostra Iaponia, peragitur. Sed in hoc sua cuiq; regioni placeat consuetudo. Iam verò fertilitas magna profectò est, & absque dubio omnium totius Orientis regnorū maxima: nequaquàm tamen cum Europeæ, de qua iam fusè, & copiose dixi, abundantia conferenda. Celebratur tamen tantoperè, quoniam nulla est in toto Oriente regio, quæ tam multas merces habeat, & vnde tot venalia exportentur. Cùm enim regnum hoc amplissimū sit, totumq; fluuijs nauigabile, & res ex vna prouincia facilè in aliam deferantur, tot, tamque congestas merces in vnā, & eādem vrbem, quæ forrasse maximum totius Sinici regni emporiū est, Lusitani inueniūt, vt facilè sibi persuaserint, eam vnam regionē mercium esse feracissimam. Quod tamen de regionibus Orientis intelligi debet: etsi aliquæ sunt merces, quibus præter cætera omnia regna, Sinica terra

abundat.

abundat. Gignit igitur ea regio in primis multa metalla, ex quibus primum dignitate, & abundantia est aurum, cuius tam multa pódera è Sinico regno in Indiam, & ad nostram Iaponiam deferuntur, vt vna, & eadem naui præsenti anno duo millia eorum ex massa aurea confectorum, quæ Lusitani vulgò panes aureos vocant, ad nos mercaturæ causá delata esse audiuerim: constat autem vnũ pódus centum ferè nummis aureis. Atq; hinc fit, vt in Sinico regno tã multa auro artificiosè vestiantur, nimirum lecti, tabulæ, signa, simulacra, lecticæ, quib⁹ fœminę ornatiores vtuntur. Nec verò solũ huiusmodi pondera à Lusitanis emuntur, sed magna aurei fili, bractearũq; copia, cùm Sinæ aurũ in stamina, & membranas artificiosè extenuare sciant. Magna itẽ est argenti copia, cuius, vt cætera omittam argumenta, illud non leue est, quòd singulis annis ex mercatorum tantùm Lusitanorum emptione saltem quadringenties sestertiûm in vrbem Cantam, vt vulgari nomine vtar, inferatur, & nihil ferè è Sinico regno extrahatur: cùm certũ sit, Sinas nullas ferè alterius regni merces, aut quærere, aut desiderare, omnibus penè necessarijs abundantes. Omitto argẽti venas, quę quamplurimę reperiũtur, etsi in argento ex illis effodiendo magna cautio adhibetur: timet namq; rex, ne hinc multorum cupiditati, & rapinæ locus detur. Iam verò argentum, quod est in vsu, maxima ex parte purissimum est, omniq; fæce purgatum, ideoq; in eo conflando non mediocris est inter eos diligentia. Quid dicam de ferro, cupro, plumbo, stanno, alijsq; metallis, simul cùm argento viuo? quorum omnium in Sinico regno magna est copia, & ex eo varia in regna exportatur. His adiungite vnionum miram multitudinem, qui ad insulã Hainan ex conchilijs piscatorum arte captis extrahuntur; & non mediocriter regios reditus amplificant. Sed veniamus ad vellus sericũ, siue bombycinum, cuius profectò in Sinico regno summa est abundantia, ita vt quemadmodũ agricolæ terræ aratro subigendæ, orizæq; serendæ dant operam: sic etiam mulieres bombycibus nutriendis, velleréq; pectendo, & texendo bonam temporis partem consumant. Quo fit, vt quotannis rex, reginaq; solenni ritu in publicum prodeũtes, alter quidem aratrum, alter verò arborem morum, cuius folijs bõbyces pascuntur, manu sua tangant, vterq; hoc signo homines, mulieresq; ad opus, laboremq; excitans; cùm alioqui reliquo anni tépore

nemo, præter maximos magistratus, regem aspicere possit. Huius ergo serici velleris tanta est abūdātia, vt tres naues plerumque ex India ad Macaensem portum appulsæ,& vna saltem quotannis ad nos veniens, hoc vel maximè onere referciantur: & non solùm eius in India sit vsus,verùm etiam in Lusitaniam vsq; exportetur. Nec verò solùm ipsum vellus inde deducitur,sed multa, & varia opera ex eo confecta, cùm Sinæ in texendi arte valde floreant,& magnopere Europæos imitentur. Est item Sinica regio odorum pretiosissimorum feracissima, præsertim cinnamomi,non tamen cum Zeilanico conferendi:caphuræ item, & moschi, qui apud eos est egregius. Habet autem nomen ab eo animali, quod etiam hoc nomine appellatur, & similis est eius,qui castor , aut fiber ponticus dicitur,ex cuius partibus contusis, & computrescentibus suauissimus odor afflatur, quem Lusitani magni faciunt,& vulgariter particulas illas, quòd auium guttura esse credantur,papos nuncupant,& earū maximā copiā in Indiā,& ad nos deferunt. Sed quis credat,quanta sit gossipij copia?ex quo tam varia vestis fit, lineæ quàmsimillima:qua nos ipsi tam frequenter vtimur,& in varias regiones tam multis nauibus distribuitur. Sed dicamus de fictili illa,siue figlina materia,quæ candida est,& optima omniū orbis terrarū censeri debet, ex qua cuiuscunq; generis vasa pulchrè cōficiūtur. Dixi optimā esse omnium,propter tria,munditiam videlicet,ornatum,& firmitatem. Inuenitur quidem alia ornatior,& pretiosior materia, sed nulla, quæ ita à sordibus sit libera,tandiuq; integra permaneat: quod addidi propter vitrum,quod mundum quidem est,sed facillimè frangitur, & comminuitur. Fert autem huiuscemodi materiam non tota Sinarum regio,sed vna ex quindecim prouincijs,nomine Quiansi,in qua quamplurimi artifices eo opere assiduè distinentur: nec solùm minora vasa,vt scutellas,lances,salina,guttos,aliaq; similia conficiunt,sed etiam dolia quædā amplissima affabrè facta,quæ tamen propter vecturæ difficultatem extra regnum deferri non solent,ac solùm intra illud, præsertimque in regia curia eorum est vsus. Ad ornatum huius materiæ maximè facit varietas picturæ, quæ certo quodam colore illi adhuc recenti adhibetur, adiuncto etiam auro, quod vasa hæc ornatissima reddit. Mirū est autem,quanti Lusitani ea faciant,cū illa nō solū ad nos, &in Indiam,sed etiā in varias Europæ prouincias,non sine difficultate defe-

deferant. Ad merces hactenus dictas adiungite multas, variasq; plãtas, quarum radices sunt corporibus valde salutares, medicamentisq; conficiendis accõmodatæ, quæ ad nostras insulas Iaponicas, & in multas alias exportantur; inter quas numerari potest lignũ illud, quod per antonomasiam Sinicũ dicitur, & humores eos, ex quibus contagiosi morbi gigni solent, è corporibus egregiè expellit. His item addite arundines illas, ex quibus saccharum conficitur, quod in Sinico regno plurimũ est, atq; optimum, & à Lusitanis magna eius copia huc, ac in Indiã deducitur. Quæ hactenus dixi, spectant tãtùm ad merces, quibus hoc regnum non solùm sibi, sed etiam multis alijs est vtilissimum: fructus enim illi, qui ad annonam, communemq; cõmeatum pertinẽt, vix numerari possunt: quamuis trium illorum, qui apud Europeos magni æstimantur, ex quibus videlicet frumentum, vinum, & oleũ fit, non ita Sinica regio sit ferax. Nam oliuæ, ex cuius baccis oleum exprimitur, ne nomen quidem nouit, quod ipsum de vineis dici potest. Vino Paquinensis prouincia non omnino caret, nescio an aliunde adducto, an verò ibidem confecto: etsi alijs quamplurimis, & non insuauibus liquoribus, qui proprij vini locum tenent, magnopere abundat. Quod verò attinet ad frumentum, seritur quidem triticum in omnibus prouincijs, sed oryzæ maior, quàm eius est vsus: atque ita his duabus rebus ad vitam necessarijs, vino videlicet, & frumẽto Sinica regio, cũ nostra Iaponia eodem loco numerari potest. LEO. Dixisti, Michaël, de Sinici regni fertilitate, ad quam non mediocrem amœnitatem accedere, sæpe audiui, præsertimq; id ex ipsorũ Sinarum pictis tabulis collegi. MICHAEL. Res ipsa cũ pictura magnopere congruit: qui enim mediterraneas Sinici regni partes introspexerunt, amœnissimum esse solum commemorant, arborum frequentia, segetum variarum abundantia, denique fluuiorum mira varietate: qua Sinicum regnum, instar horti irrigatur: quorum quidam natura ipsa profluunt, alij arte, atq; industria in varia loca deriuantur. Sed dicam iam de tranquillitate, si tamen prius aliquid de Sinarum moribus agam. Gens est acuto ingenio ad omnes artes, suarum rerum valde tenax, alienarum parũ studiosa: eodem vestis genere vtitur, ita tamen, vt inter magistratuũ, populiq; indumenta sit discrimen: comã capitis omnes nutriunt, capillosq; instar fœminarum ad terram promissos diligenter pectunt, religatosq;

 gatosq;

gatosq; reticulis operiunt, pileos insuper multiplices, pro ætatis, conditionisq; varietate adhibentes. Lingua olim omnium prouinciarum eadem videtur fuisse: quæ tamen iuxta variam pronunciãdi rationem, valde est immutata, & in multa idiomata per multas prouincias diuisa: inter magistratus tamen, atq; in iudicijs vnius adhuc, & eiusdem in toto regno est vsus, à qua, vt dixi, singularum prouinciarum sermo non parũ differt. Gens est item regis, magistratuumq; obseruãtissima, ex quo maximè capite Sinica tranquillitas originem habet. Cũ enim regis nutũ magistratus supremi, horũ inferiores, inferiorũ populus omnino intueatur, & ad eũ se, vitæq; suæ rationes accõmodet: mirum est, quàm æquabili omnes iure viuant, & quantoperè leges promulgatæ obseruentur. Quæ tamen res vlteriùs, cùm de gubernatione agemus, fusiùs explicabitur. LINVS. Age nunc Michaël de istorũ hominum industria, quam maximam esse semper auditione accepimus. MICHAEL. Industria in primis cernitur in his artibus, quæ manibus exercentur, ijsq; Sinæ plerasq; huius Orientis nationes superant. Tanta est enim artificum copia, auream, argenteam, & cuiusuis alterius metalli materiam, ligneam item, lapideam, & reliquam, quæ in humano vsu versatur, ingeniosè tractantium, vt vrbani vici eorum tabernis, operibusq; referti, sint magnoperè spectabiles. Vltra quos, sunt etiam multi pictores, vel penicillo, vel acu vtentes, quorũ posteriores Phrygiones à quibusdam dicuntur, alij etiam filum aureum panno siue lineo, siue gosipino artificiosè intexunt: quorum omnium varia opera à Lusitanis in Indiam studiosè deferuntur. Ostenditur etiam eorũ industria in tormentis bellicis conflandis, & puluere sulfureo conficiendo, ex quo multa opera artificiosissima faciunt. Accedit etiam ars excudẽdi literas, etsi infinitæ propè illæ sunt, ac difficillimæ, quarũ typos, vel in ligno, vel in ære incidunt, miraq; facilitate admirabilem multitudinem librorum quotidie in lucem edunt. Ad has minùs ingenuas artes accedunt etiam duæ, nautica videlicet, & militaris, quarũ vtraq; à Sinis fuit olim diligentissimè exercita: nã, vt iam in tertio colloquio diximus, Sinæ ad Indiam vsque nauibus peruenientes, aliquam eius partem subegerunt: posteà tamen mutato consilio, ne vires regni in plures partes dispersas extenuarent, intra fines suos se cõtinere statuerũt: intra quos tamen, vt dixi, magnum fuit quondam bellorum incen-

ditum, tum inter ipsos Sinas, tum etiam Tartarorum rege in Sinicum regnum inuadente, eiusq; dominatū diu siue per se, siue per posteros occupante. Exactis tamen eius generis regibus, eorumq; familia penitus deleta, Sinica potentia rursus attollere caput, & se se erigere visa est, & iam inde à ducentis annis summa tranquillitate fruitur, & adhuc eius regis, qui Tartaros expulit, posteritas cum summa laude regium locū tenet. Quamuis ergo Sinarū animi præsertim eorum, qui citra Paquinensem prouinciam sunt, otio, & tranquillitate magna ex parte languerint, non tamen ad arma parum prompti essent, si ad naturam vsum, exercitationeq; adhiberent. Vt videre licet in ijs, qui assiduè cum Tartaris ferocissimis populis bellum gerūt. Nihilominus tamē in toto Sinico regno militaris disciplinę tāta est cura, vt nulla sit vrbs, nullumq; oppidum, quod militum præsidio careat, ducibus, præfectisq; suo ordine dispositis, qui omnes in singulis prouincijs supremo militiæ præsidi parent: hunc Chumpinum vocant, qui tamē Tutano, hoc est proregi subest. Veniamus nunc ad eam artem, quā Sinæ summopere profitentur, eamq; meritò literaturam possumus appellare. Quamuis enim vulgata fama sit, à Sinis multas ingenuas artes coli, præsertimq; vtranq; philosophiā, quæ de rerū natura, & moribus agit, & apud eos esse Academias, vbi huiusmodi artes tradūtur: hæc tamen opinio magna ex parte popularis potiùs, quàm vera censenda est: dicam tamen, quid huic opinioni occasionem dederit. In primis ergo Sinæ literariam artem præcipuè profitentur, eamq; diligētissimè ediscunt, longum tempus, totamq; ferè ætatem ea in re consumentes. Eam ob causam in omnibus vrbibus, & oppidis, imò & in exiguis pagis sunt magistri, mercede conducti, qui pueros literas docent: cùmq; illæ iuxta nostrum etiam communiorem morem sint infinitæ, ab ineunte ætate, tenerisq; vnguiculis pueri libros in manus sumunt, quos tantùm illi deponunt, qui parum habiles ad hoc munus iudicantur, & ad mercaturam, vel artes, quæ manibus exercentur, animum applicant: reliqui verò tanto studio ad literas incumbunt, vt mirabiliter in præcipuis libris sint versati, & in quauis pagina quot sint literæ, & in quo situ rogati, facilè respondeant. Ad maiores autem in his literis progressus, instar Europeorū hominū, in præstātioribus disciplinis tres gradus assignare sunt soliti, infimum videlicet, medium, & summum. Pri-

mi

mi gradus homines appellantur Siusai, secundi, Quiugin, tertij, Chinzu. In vnaquaq; verò vrbe, vel oppido muris cincto publicum est domicilium, quod schola dicitur, ad illudq; ex omnibus priuatis gymnasijs, siue ludis conueniunt, quotquot primum gradum obtinere volūt, vbi propositam à quodam magistratu sententiam amplificant, & illi, quorum oratio elegantior est & emendatior, primo gradu in singulis vrbibus donantur. De his, qui ad secundum gradum aspirant, fit periculum tantùm in metropoli, siue præcipua vrbe prouinciæ, ad quam tertio quoq; anno omnes prima laurea donati confluunt, & in vno, eodemq; domicilio rursus sententiam aliam obscuriorem facta oratione prosequuntur, seueriusq; examen subeunt. Solet autem esse tanta hominum frequentia, vt superiori anno in vrbe illa præcipua, quæ vulgò Cantàm dicitur, ex amplissima multitudine ad hæc publica iudicia conuenientium, in primo forium ingressu multos conculcatos, & obtritos mortem obijsse, certissimo rumore ad nos sit perlatū. Postea, qui supremum gradum appetunt, in sola regia curia tertio item quoq; anno, nimirum post eum, quo in singulis prouincijs secundi gradus candidati, renuntiati sunt victores, seuerissimo iudicio subsunt, certoq; numero singulis prouincijs præstituto, ad supremū illū locum conscēditur, qui in tanto honore est apud regem, vt tres omniū primi poculū manu regia propinatum causa honoris delibent, & alijs insignibus decorentur. Ex hoc ordine sunt præcipui magistratus: postquàm enim ad illum cooptantur, breui tempore in regni legibus, vrbanitatisq; rationibus versati, varia munera consequuntur. Non tamen existimandum est, Sinas esse aliarum artium omnino expertes. Nam quod attinet ad eam Philosophiam, quæ de moribus agit, eius præceptis libri illi sunt referti, quos ad perdiscendas literas semper in manibus habēt, in quibus tam graues, subtilesq; sunt sententiæ, vt in hominibus fidei lumine carentibus, nihil amplius desideretur. Sunt etiam libri, qui de rerum natura agunt, sed hac in re tam multis erroribus illi, quàm nostri abundare credendi sunt. Reperiuntur etiam alij, qui de herbis, & medicamentis, alij verò, qui de re militari disserunt. Non tamen omittam hoc loco, magnam esse apud Sinas, perpaucos tamen illos, & raros, Astrologiæ cognitionem, qua primi lunæ dies in singulos menses incidentes, rectè dispositi, ac digesti, scriptis mandantur, & in vulgus edun-

tur,

tur: præterea ſolis, & lunæ defectiones certiſsimè prædicuntur, & ab illis nos totam hanc ſcientiam, quæcunq; in nobis eſt, mutuamur. LEO. Ingenue id fatemur, Michaël, cũ libri noſtri, qui de iſta arte agunt, Sinicis characteribus magna ex parte ſint conſcripti. Sed dic iam de gubernandi ratione, qua Sinæ magnoperè dicuntur excellere. MICHAEL. Iſta profectò ars eorũ eſt præcipua, ad eamq; tota literarũ exercitatio, eruditioq; dirigitur. Cùm ergo in Sinico regno per tam multas prouincias vnicus rex dominatũ teneat, mirum eſt, à quàm multis magiſtratibus ab illo creatis, res omnes adminiſtrentur. Vt enim præteream eos, qui in ſingulis oppidis, atq; vrbibus, oppidanis, vrbaniſq; ius dicũt, tres ſunt præcipui in ſingulis prouincijs magiſtratus. Primus eſt, qui de criminibus quæſtioné habet, & Ganchaſu dicitur: ſecundus, qui regium peculium curat, & Puchinſu appellatur: tertius, qui rei militari præeſt, &, vt ſuperiùs dixi, Chumpini nomen habet. Hi ergo tres in præcipua vrbe ſedem tenent, & ex illis duo priores ſocios eiuſdem ordinis, inferioris tamen notæ, permultas vrbes, atq; oppida conſtitutos habent, ad quos iuxta cauſarũ varietatem à præfectis oppidanis, & prætoribus vrbanis prouocatur. Illi tamen tres præcipui Tutano, ideſt proregi, qui in ſingulis prouincijs eſt, omnino obtemperant. Atq; hi quidem omnes magiſtratus per triennij tempus munera ſua gerunt: ita tamen vt ad vnam quamq; prouinciam gubernandam, non prouinciales, ſed externi, hoc eſt, alterius prouinciæ homines aſciſcantur: quo fit, vt iudices multò magis integra, & incorrupta mente ſententiam ferant, quã ſi inter conſanguineos, & genere coniunctos eſſent. Vltra hos homines, magiſtratus eſt quidam annuus, qui Chaienus dicitur, cuius partes ſunt in omnia crimina, præſertim magiſtratuum inquirere, & cõmunia quidem punire: de erroribus verò magnorum magiſtratuum regem admonere. Ex hoc ordine ſinguli quotãnis ex regia curia in ſingulas prouincias mittuntur, & omnes vrbes, oppidaq; percurrentes, crimina omnia diligentiſsimè perueſtigant, & eos, qui in vincula ſunt coniecti, pœnis debitis mulctãt, vel ſi culpa non ſit comperta, impunitos dimittũt. Hinc fit, vt magiſtratus omnes quæſtionem à Chaieno habendam reformidantes magnoperè in officio contineantur. Præter hos magiſtratus, in vtraq; curia, Boreali ſcilicet, & Auſtrali, duplex eſt ſenatorum conuẽtus, ad quẽ ex omnibus prouincijs, iuxta loci propinquitatem, vel diſ-

tantiam, negotia maioris ponderis, ac momenti referuntur, magistratusq; varij creantur: præcipuarũ tamen rerũ summa, expeditioq; penes Paquinensem conuentum est. Solent etiam ex singulis prouincijs magistratus quotânis ad regem adeundũ designari: tertio verò quoq; anno omnes simul vrbani, & oppidani prætores illum inuisunt, quo tẽpore de illis, qui ad tertium gradum aspirant, fit periculum: qua de causa incredibilis est tunc in regia curia hominum frequentia. Ex tam præclaro ordine magistratuũ mutuò sibi subiectorũ vix dici potest, quâta sit in toto regno trãquillitas, præsertim cùm breui conquisitione sumptuarij pœna criminosi homines plectantur, nec in diuturnum tempus lites, actaq; proferantur. Illud verò non est prætereundum, ad magistratus obtinendos, nulla habita generis ratione omnibus locum patere, si literis eruditi gradum præcipuè supremum ex illis, quos diximus, obtineant. Nec verò explicari potest, quanta sit popularium erga magistratus obseruantia, quantoq; apparatu, & pompa hi in publicũ procedant. Plerique enim ex illis quinquaginta, & sexaginta lictores præferunt, qui bini antecedunt: alij bipennes, clauas, securesq; portantes: alij catenas ferreas trahentes: nonnulli lõgas ferulas ex quodã genere arundinis crassissimæ, qua rei cædi solent: duo item, qui sigillum regium vnicuique muneri proprium, capsa inclusum gestant: plures denique, qui varia insignia populo spectanda ostentant: quibus adiunguntur formidabiles vociferationes, quas suis interuallis edunt, & omnibus timorem incutiunt: tandemq; magistratus sella à quatuor hominibus gestata, vel etiam exaphoro, aut octophoro pro muneris varietate vehitur. Quod verò attinet ad eorũ domicilia, sunt sanè amplissima, sumptu regio confecta, omniq; necessaria supellectili ad munus gerendum ornata, in quibus quandiu magistratum gerunt, lautè, & ornatè viuunt. Sunt illa quidem sine contignationibus in altum sublatis, quarum in Sinico regno sicut, & in nostra Iaponia non est frequens vsus ad habitandum, sed vel ad excubias agendas, vel ad animorum relaxationem, ad quam turres octo, & nouem contignationum fiunt editissimæ, vel denique ad ipsarum vrbium munitionem. In reliquis tamen domicilia hæc magnificentiam non mediocrem præ se ferunt: nam & impluuia habent, cum suis arboribus in ordinem dispositis amœnissima, & loca ad ius dicendum designata, & quàmplurima con

clauia,

clauia, in quibus eorum vxores, cum familijs recipiuntur. Intra fores autem horum domiciliorum lictores, & satellites certo numero semper assistunt, domunculas ex vtroque latere designatas habentes, & quandiu iudicium exercetur, præsto sunt, vt ad nutum magistratuum, vel reos cædant, vel tormentis veritatis confessionem exprimant. Habent etiam huiusmodi magistratus ad nauigãdum peculiaria nauigia, altitudine, & longitudine instar triremium Europearum, velocitate tamen, ac remigũ multitudine longè inferiora. Solent autẽ remiges extra foros horum nauigiorũ positi, illa remis propellere: quo fit, vt media pars interiecta amplum locũ magistratuum habitationi præbeat, vbi sunt cubicula tam ferè accõmodata, quàm in ipsis publicis ædibus, cum suis cellis penarijs, & culinis, in quibus opportunè victus paratur. LEO. Ista omnia conueniũt cum illis rumoribus, qui de Sinici regni ornatu, semper ad nos sunt delati: sed velim scire aliquid de ordine, qui in obtinendis magistratibus seruatur. MICHAEL. Rogasti rem cognitione dignissimam, quæ mihi iam iam excidebat. Habent igitur Sinæ quandam veluti seriem in prouehẽdis hominibus ad varios magistratus, quod plerumq; fit in Senatu Paquinensi. Primũ enim oppidani iudices fiũt: deinde vrbani: postea eius ordinis, à quo sine prouocatione supplicia criminibus decernuntur, vel eius, qui regium peculiũ curat. In vtroq; autem horũ ordinũ, qui valde sunt honorifici, multæ sunt sedes, ex quarũ inferioribus ad superiores ascenditur, donec prima adeatur: vndè plerumque proregis munus obtinetur. Id tamen non semper fit in eadem prouincia, sed in obeundis muneribus loca etiam, & prouinciæ cõmutantur. Vlteriùs ex proregis munere ad Senatum Nanquinensem, inde ad Paquinensem est ascensus. Tantus verò ordo in progressũ ad hos magistratus obtinendos seruatur, vt facilè omnes intelligant, quod munus quiuis sit obtenturus. Tanta item est diligentia in quibusdam loco aliorum supponendis, vt viginti ferè diebus è curia regia terrestri itinere, ac mutatis equis in varias prouincias huiusmodi nuntij deferantur. Tanta denique est seueritas in his, qui malè se gerunt, è loco honorifico in inferiorem deijciendis, vel omnino magistratu regio priuandis, vt qui prouinciam aliquã obeunt, nihil magis reformident. Idem ferè ordo in militaribus præfectis, ducibusq; habetur: hoc vno excepto, quod in his origo, & genus

attendatur: sunt enim multi, qui ex hominibus benè olim in bello meritis nati, vt primùm per ætatem licet, centuriones, tribuni, præfectiq; creantur, donec totius alicuius prouinciæ duces, defensoresq; euadant, qui tamen, vt dictum est, in omnibus rebus proregi obtemperant. Omnes hi magistratus tam belli administrandi, quàm iuris dicendi designatos habent satellites certo numero, certa mercede, certisq; insignibus vtentes, & præter comunes vigilias, quas milites designati nocturno tempore, clausis vrbium foribus, in propugnaculis agunt, vbicunque est magistratus aliquis siue domi, siue in nauigio, peruigilio non intermisso, & æreo cymbalo suis interuallis pulsato, sedulò custoditur. LINVS. Dixisti Michaël de magistratib: dic nobis nūc aliquid de ipso rege, cuius nomē tantoperè celebratur. MICHAEL. Dicam tantùm id, quod certis rumoribus accepi: rerū enim ad curiam regiam pertinentium oculatos testes non habemus, cùm nondū patres Societatis Paquinum peruenerint, qui postquàm Deo duce illuc accesserint, multa per eorū epistolas cognoscere licebit. Rex igitur Sinici regni admirabili quadam veneratione in toto regno colitur: & quoties magistratus aliquis ex supremis ipsum alloquitur, Van Sui eum appellat, quo nomine decē millia annorū se illi precari significat. Regni successio ex ipso regio genere pendet: maximus enim natu filius ex prima, & iusta vxore regnum obtinet, patre mortuo: nec enim viuentes regio munere se abdicant, vt inter nos fieri solet, sed Europeus mos est in vsu. Vt autem regis salus, vitaq; tutior seruetur, non solent eius minores fratres, aut alij ex concubinis nati, in regia curia viuere, sed ab eodem rege in varijs prouincijs, ijsque remotiorib⁹ locus illis ad habitandum designatur, vbi cōmodissimè sunt, habitatione, & reditibus regum quàmsimillimi: non tamen imperiū aliquod in populū exercent, sed tota vrbium, in quibus habitant, administratio penes magistratus est, qui tamen huiusmodi principes in summo honore habent, eosq; bis in mense inuisunt, genibus flexis, capiteq; in terram demisso salutant: nihil tamen cum illis de populo gubernando communicant. Hi sunt, qui propriè in Sinicō regno magnates, vel dynastæ, dici possunt: nam sedes suas, & reditus ad posteros transmittunt, atque ita semper huiusmodi regiæ familiæ conseruātur. Sed vt, ad regem redeam, est ille quidem Sinarum legum, morumq; ob

 seruan-

seruantissimus, discit literas diligenter pro suo statu, quotidie magistratibus supremis se videndum præbet, & de rebus ad comune bonū totius regni pertinentibus agit. Palatium habet miræ amplitudinis, extra quod rarissime egreditur, & quoties id facit, duodecim proferūtur currus, omnes opere, & pretio quamsimillimi, vt quo eorum rex vehatur, nequaquam diiudicari possit. Sequitur præcipuè magistratuum opiniones de religione, cælo, terræq; tanquam omnium parentibus supremum numen attribuens, ijsq; maximo ritu sacrificans. Maiorum habet multa sumptuosissima templa, quibus etiam diuinum honorē defert, non tamen proinde reliquarum sectarum sacerdotibus fauere desinit, imò illorum patronis templa extruit, redituq; illis amplissimos assignat: & quoties grauis aliqua necessitas vrget, ieiunium eis, precesq; assiduas indicit, atq; ita omnes regni sui sectas quodam modo tuetur, dumque omnes falsas religiones se colere velle ostendit, in vario, ac multiplici superstitionis genere versatur. Ex his omnib⁹ à me dictis, facilè intelligere potestis, Sinici regni administrationē magna ex parte cum naturæ instinctu congruere, cùm munera non rudibus, & imperitis sed in literarum vsu, exercitationeq; versatis committantur, & in his magistratibus promouendis, prudentiæ, iustitiæ, aliarumq; virtutum, quas Sinæ colunt, maximè ratio habeatur: cùmq; ad hæc munera obtinenda, omnibus sine vllo generis delectu locus pateat, fit, vt amplissimū hoc regnū in summa pace, tranquillitateq; conseruetur. LEO. Velim hoc loco scire Michaël, quo genere vrbanitatis tam populares viri, quàm etiam magistratus inter se vtantur: nec enim credibile est, in tam recta iuris administratione vrbanitatem, quæ tantoperè homines decet, desiderari. MICHAEL. Rectè asseris Leo: inter quinque namq; virtutes, quas Sinæ maximi faciunt, vna est vrbanitas, reliquæ pietas, beneficiorum grata recordatio, fides in contrahendis negotijs, prudentiaque in conficiendis: quarum virtutum præconiis, & laudibus Sinici libri sunt plenissimi. Quod igitur attinet ad vrbanitatem, eius ratio longè à nostra, & Europea differt: duobus tamen præcipuis modis vrbanitatis norma comprehendi potest: quorum vnus inter æquales, alter inter impares obseruatur. Si enim congredientes homines dignitate sint pares, stantes curuatis dorsis capita ad terram vsq; demittunt, idque vel semel, vel etiam bis, ac tertiò faciunt. Quòd si inter superiores, &

infe-

inferiores ſit congreſſus, plerumq; genibus flexis caput ad terram vſq; deprimitur ab eo, qui inferiorem locum habet: quoties verò, & quando id faciendum ſit, mirum eſt, quàm certis normis, præſcriptionibuſq; ſit definitum, quas tamen numerare longum eſſet. Dicam etiam aliquid de pietate præſertim in parentes, quæ quidem tanta eſt, vt tribus integris annis filij parentum ſuorum mortem lugeant, pulla veſte induti, quod non ſolùm à popularibus, ſed etiam ab omnibus magiſtratibus accuratiſsimè fit. Vt autem huic negotio tantùm omnes vacent, certiſsima lege cautum eſt inter Sinas, vt magiſtratus, morte parentum interueniente, ſtatim munere ſe abdicent, & tres integros annos priuati viuant, parentibus ſuis iuſta ſoluentes, quod ab omnibus etiam ſupremi, & regij conuentus ſenatoribus ſeueriſsimè obſeruatur. Quanuis enim aliquis exiſtat, qui ſummoperè apud regem ſit gratioſus, & à quo regni adminiſtratio magna ex parte pendeat, audita morte parẽtũ, hoc eſt, aut patris, aut matris, domum ſe ſtatim iuſta illis ſoluturus recipit: adeò vt, ſi rex vellet eum in munere gerendo retinere, Sinicarũ legũ, morumq; violator à populo cenſendus eſſet: quod aliquando accidiſſe, monumentis eſt mandatum. Cùm enim quidam rex quodam ſenatore in negotijs expediendis familiariſsimè vteretur, intelligens quantum illius opera ſibi eſſet neceſſaria, voluit poſt patris mortem eum in munere obeundo conſeruare, non tamen id tulit vir alius Sinicarum legum ſtudioſus, eumque grauibus verbis increpans, legis violationem obiecit. Rex ira excandeſcens mortem quàm primùm ei inferendam fuit minatus: ſed cùm ille nequaquàm mortis timore deterritus, in dictis perſtitiſſet, rex de ſententia decedens, eum, qui patris mortem ploraturus erat, dimiſit, admonitorem verò ad altiorem dignitatem extulit. LINVS. Video, te Michaël tanquam in calce horum colloquiorũ poſitum, longoque curſu defatigatum, breuitatem conſectari, ſed ne quæſo, pigreris aliquid de Sinarum religione dicere, quod vnum huic colloquio deeſſe videtur. MICHAEL. Fateor, me non tam defatigatione, quàm ſatietatis timore breuitati conſulere: non tamen committam, quin munus meum expleam, & de religione, vt poſtulas, aliquid dictis adiungam. Cùm ergo Sinicum regnum hactenus vera religione caruerit, nunc verò prima eius tantùm ſint initia anguſtiſsimis limitibus concluſa: vixit ſemper natio illa alioqui ingenioſiſsima in ſummo errore,

ignora-

ignorationeq; veritatis,& in varias opiniones distracta,sectas multiplices secuta est. Inter has tamen tres sunt celebres: prima est eorum, qui Confucij philosophi insignis doctrinam profitentur. Hic,vt in eius habetur historia,vir fuit rectissimis moribus, de quibus multa subtiliter,& copiosè scripsit,quæ à Sinis præ cæteris omnibus,leguntur,volutanturq; . Hoc institutum sequuntur omnes magistratus,& reliqui literis operam dantes,quarum multas Confucius ipse inuenisse dicitur: tãtaq; est eius obseruantia,vt omnes hi eius asseclæ,primæ,& plenæ lunæ diebus ad commune illud gymnasium,de quo supra dixi,conueniant, & ante eius imaginem, quæ concremato thure, cereisq; accensis colitur,ter genua flectant; & in terram capita deprimant, quod non solùm communes discipuli,sed etiam maximi magistratus faciunt. Sũma huius instituti est, naturæ lumen tanquam ducem sequi,virtutibus illis,superiùs à me commemoratis, diligenter operam nauare: deniq; in recta familiæ, regniq; constitutione laborem insumere. Hæc omnia laudabilia sanè sunt,si Confucius Dei Optimi Maximi, & futuræ vitæ mentionem aliquam fecisset, nec tantùm cælo,fataliq; necessitati tribuisset,nec deniq; de venerandis statuis maiorum tã accuratè egisset. Qua in re vix,aut ne vix quidem ab idololatriæ crimine vindicari potest: fatendum tamen est,nullam aliam esse doctrinam inter Sinas, quæ tantopere ad veritatem accedat. Secunda secta est eorum, qui Xaquam, vel vt Sinæ loquuntur, Xequiam, sequuntur, cuius dogmata, quoniam apud nos sunt satis explorata, non est,quòd repetam: præsertim cùm in catechesi à patre visitatore composita,egregiè refellatur:doctrinam hanc omnes illi sequuntur, qui apud Sinas Cen,apud nos verò Bonzi appellantur. Illud enim breuiter dixerim, nullum esse vocabulum inter Sinas,quod monosyllabũ non sit,& siquod est,quod plures syllabas sonare videatur, ex pluribus conflatum esse intelligatur. Hi ergo Cen,aut Ceni,vt latinè loquar, barbam, caputq; radunt, templa Xaquæ,& cæterorum, qui ex eadem disciplina inter diuos relati censentur,cum pluribus socijs plerunq; incolunt, precesque suo more recitant,vel libris,vel globis vtentes,aliaq; similia more nostrorum Bonzorum præstantes. Fit aliqua inter eos de futura vita mentio,& de præmijs bonorum, malorumq; pœnis: sed omnia,quæ dicunt, erroribus sunt referta. Tertia secta eorum est,qui appellantur Tauzu, & virum

alium

alium sanctitate insignem, vt ipsi credunt imitantur: hi etiam suo modo sacerdotes sunt, sed comam nutriunt, alijsque institutis à superiori bus differunt. Quoniam autem Confucij secta omnium est celebratissima, & Ceni, Tauzijq; parum literis sunt dediti, & inter populares tantùm eorum religio viget, vtriusque sectæ sacerdotes inter Sinas abiectissime viuunt, adeò vt coram magistratibus genua flectant, nec cũ illis sedere possint, & nonnunquam, si magistratibus placeat, fustuarij pœna afficiantur: cùm tamen in nostra Iaponia secus omnino eueniat, & sacerdotes falsæ etiam religionis in tanto honore habeantur. LEO. Audiui Michaël, etiam inter Sinas Saracenorum superstitionem locum habere, velim, vt verum sit, nec ne, nobis exponas. MICHAEL. Peregrina ista superstitio inter Sinas est, & ab eo tempore introducta, quo Sarmatæ Asiatici, siue Tartari in regnum Sinarum inuaserunt, dominatumq; occuparũt. Quotquot igitur Saraceni sunt inter Sinas, ex Sarmatarum genere originem habent, qui cùm niã erant quã plurimi, non potuerunt à Sinico regno omnino expelli, sed in eo manentes genus tantùm, non verò religionẽ propagarunt. Hi igitur milites magna ex parte sunt, & militarem magistratum aliquando obtinent: exceptis tamen paucis superstitionis suæ iam obsoletæ, & ferè extinctæ cæremonijs, Sinico more prorsus viuunt, cùm iam ante quingentos annos eorum maiores in Sinicum regnum sint introducti. LINVS. Age iam Michaël aliquid de vera Christi religione, quam etiam in isto amplissimo regno fecilibus, vt speramus, auspicijs vestigiũ impressisse cognouimus. MICHAEL. Multa possem dicere de istis optatissimis primordijs, nisi omnia per patrum literas iam in Iaponia vulgata essent: faciam tamen omnium summam, ne labore omnino subterfugere videar. Scitis, iam inde ab eo tempore, quo patres Societatis ad nostras insulas Christianæ religionis studio augendæ peruaserũt, simul etiam diligentissimè curasse, vt in intima Sinici regni loca penetrarent. In hac media contentione, & cura Franciscus Xauierius sanctissimus vir eiusdem Societatis in insula Sanciana, quam quidam Sangiam appellant, excessit è vita, facem reliquis patribus præferens, vt simili studio ad illam gentem Christi religione imbuẽdam incumberent. Eum secuti sunt alij, omnes vias persequentes, omnesque machinas cũ summa laude adhibentes, vt inceptũ hoc negotiũ, ad exitũ perducerẽt:

impe-

impedimento tamen fuit semper antiqua Sinarum consuetudo, quæ cum summa difficultate externis hominibus ad regnũ suum aditũ concedunt, præter eos, qui iam ab antiquis temporibus legationem obeuntes, regem tertio quoque anno adire solent: in quibus introducendis etiam magna cautio adhibetur, ne faciiè, quæ in regno agantur, explorare possint. Quibus accedit Sinicæ nationis animus aliarum gentium contemptor, propriorumq; morum, ac legum maximè tenax: quibus omnibus factũ est, vt vltra triginta annos in hoc ingressu fuerit maximè laboratum, donec anno. 1583. duo patres ex eadẽ Societate Sinica literatura, & lingua mediocriter erudita, re humanitus desperata, diuino auxilio fulti, à Tutano, vel prorege facultatem impetrarunt, vt in Xauquinensi vrbe, quæ propter commoditatem ipsius proregis sedes est, domum, templumq; ædificarent. Eo opere incepto, primis quidem annis propter rei nouitatem, patres illi duo bene à magistratibus sunt habiti, adeò vt duō alij ex India missi, facilem aditum habuerint, & bini quidem in Xauquinensi domo permanserint, bini verò ad interiores prouincias, causa nouæ coloniæ ædificandæ, iter aperuerint: qui tamen posteà, alijs magistratibus id non comprobãtibus, regredi coacti sunt. Toto autem eo tempore, quo Xauquini patres habitarunt (fuit verò vltra quinquennium) nonnulli ex popularibus à falsa superstitione ad Christianam religionẽ traducti sunt, & septuaginta lustrali aqua fuerunt abluti. Quoniã tamen humani generis hostis nullum non mouet lapidem, vt Christianæ religionis progressum impediat, instigauit Sinarum animos suapte natura, vt dixi, à cõmercio cũ alijs gentibus, consuetudineq; alienos, & semper de externis hominibus malè suspicantes, vt ad Chaienum, & Tutanum præcipuos magistratus de patribus Xauquino expellendis, libellos supplices deferrent, qui patrum domum, templumq; adeuntes, de illis Xauquino eijciendis deliberauerunt: qua in re magna sanè moderatione vsi sunt, nequaquàm acerbitate aliqua patrũ animos offendẽtes, suiq; regni vtilitati se consulere significantes. Tutanus enim vocatos ad se patres, (vt alia, quæ euenerunt, prætermittam) benignè allocutus, multis rationibus eorum habitationem in Xauquinensi vrbe non esse accõmodatam, ostendit: præsertim cùm ad eam vrbem tam multi magistratus confluerent, & ægrè externorum hominum præsentiam ibi ferrẽt.

Quam ob causam admonuit, vt partem pecuniæ in æde ædificãda in sumptam acciperent, & vel in patriam, vel ad Macaënsem portũ reuerterentur. Talis tamen fuit, & tanta commiseratione digna patrũ supplicatio, vt Tutanus in extremis, & mediterraneis Cantanẽsis prouinciæ finibus, patrib' nouã sedem assignauerit in vrbe nomine Xaucheo, & cuidam magistratui, qui inde ad eum salutandũ venerat, eos cõmendauerit. Eò igitur patres non sine multis Christianorum lacrymis, desiderioque profecti sunt, &, vt ex recentibus literis cognouimus, iam primæ domus fundamenta iecerunt, scripseruntq;, se in ea vrbe multò tranquilliùs, & ad Christianam religionem propagandam accõmodatiùs esse victuros. Hæc sunt Sinicæ segetis primordia, in quibus, non dubium est, quin, sicut in alijs Christianæ reipublicæ partibus, cum summo labore, & lacrymis semina sint spargenda, vt optati fructus cum gaudio, & iucunditate colligantur. LEO. Vtinam initia ista optatum incrementum suscipiant, & vbique terrarum Christi nomẽ multis adhuc ignotum, ab omnibus gentibus colatur: vnum tamen tibi superest dicendum, cuius studio maximè ardemus, vtri videlicet regioni Sinicæ, an Europeæ priores partes deferendas iudices, cùm vtraque à te sit magnoperè celebrata. MICHAEL. Etsi hacten' istius modi collationem semper fugiendam curaui, pro eo tamen, ac debeo, veræ, & sinceræ tuæ interrogationi satisfaciam. Quamuis igitur Sinicum regnũ in toto hoc Oriente sit celebratissimum, non dubiũ tamen est, clarissimæ orbis terrarum parti, Europæ multò inferius esse: de qua materia licet in sequenti colloquio sermo sit futurus, hic tamen breuiter Sinicam regionem cum Europa conferam. Inprimis ergo Europa multò amplior est, cùm à triginta octo gradibus ad nonaginta ferè Septentrionem versus procurrat, & aliquibus libris sit traditum, esse populos in Europa, qui Septentrionẽ supra capitis verticẽ conspiciunt. Si verò vrbium, ac oppidorum multitudinem, incolarumq; frequentiam consideres, constat, multò pluribus, maioribus, ac frequentioribus Europam abundare: cùm in sola Italia, quæ vna est ex Europæ prouincijs, vrbes supra quadringentas, oppida verò vltra duo millia numerentur: exceptis minoribus castris, & pagis, quorum numerus ferè est infinitus: vnde quanta sit in Europa vrbium, ac incolarum frequentia, facilè colligere potestis. Quòd si vrbium ipsarum magnificẽ

tiam

tiam, nobilitatemq; consideres, cùm in Europa tam sumptuosa, & operosa sit ædium, & reliquorum ædificiorum structura, vrbesque ipsæ tanta dynastarum nobilium, ac diuitum virorum copia abundent, Sinæ verò humilioribus ædificijs, minoriq; apparatu sint contenti, multò etiã nobiliores, & elegantiores Europeorum vrbes redduntur. Quod autem ad fertilitaté attinet, plures etiam res humanæ vitæ valde vtiles Europeam terram proferre, iudicandum est, quibus Europei, vt superiùs commemoraui, multò lautiùs, ornatiùsq;, quàm Sinæ viuunt: qui populari quodam, ac cõmuni viuendi modo assueti, nec illo pretiosarum vestium ornatu, nec eo famulari apparatu, nec denique ea auri, & argenti, aliarũq; rerum magnifica supellectili vtũtur. Si verò cætera omnia attendantur, nimirum scientia rei militaris, humilium, ingenuarumq; artium exercitatio, recta denique gubernatio, omnia hæc in Europa longè meliùs, præstantiùsq; efflorescunt: cuius rei argumentum ex superioribus colloquijs repetendum est, ne sæpius idem iterare cogamur. Ad hæc omnia accedit Europeorũ nobilitas, per suos gradus, ordinesq; distributa, illustrissimorum dynastarum in singulis regnis spectata multitudo, tam multarum disciplinarum frequẽtissimus vsus: quibus omnibus adiungite Christianam religioné, quæ naturam, vt aliquando à me perstrictum est, summoperè perficit, atque exornat, & iam ante mille, & quingentos annos paulatim per Europam propagata, mirandum in modum Europeorum ingenia, moresq; excoluit. Quidquid ergo de Sinico regno hactenus audiuistis, ita intelligendum est, vt ne punctum quidem de Europea dignitate, & celebritate detrahat, quã tam multis colloquijs vobis inculcare sum conatus. Possem etiam nostram Iaponiam nobilitatis ordine, reiq; militaris disciplina Sinico regno anteponere, nisi causam propriam agere viderer: res tamen ita nota est, vt sine priuati affectus suspicione id asseuerari possit: reliqua autem, quæ ad literas, rerumq; naturalium cognitionem pertinent, & alias vitæ commoditates, quæ ex mercibus ad nos allatis sequuntur, multum nos Sinico regno debere non est inficiandũ. LEO. Ita prorsus est Michaël, tibiq; etiam istius sermonis iucunditate nos obligatos esse, nequaquàm diffitemur.

Explicatur ſummatim totius orbis deſcriptio: ac declaratur, quæ ſit illius præcipua, & nobiliſsima pars. Colloquiũ trigeſimũ quartũ.

LEO.

Ixiſti hactenus Michaël, in ſuperioribus colloquijs de ſingulis mundi partibus: hodie, vt te de tota orbis terrarum vniuerſitate dicentem audiamus, non minori auiditate conuenimus: ſed ſcire priùs velim, cur anno octogeſimo octauo Goa profecti, nonageſimo ad nos perueneritis, duobus in nauigatione, & Macaënſi commoratione conſumptis. MICHAEL. Primùm in communi nauigatione ab India vſq; ad nos annum ſe è elabi, vt ſcitis, non eſt mirum: tribus enim menſibus ab India vſq; ad Macaënſem portũ actis, cùm nauis eò peruenit, exacta iam temporis opportunitate, neceſſe eſt, decem ſaltem menſes ſubſequẽtis anni tempus, quo flat Auſter opperiri. Quod verò nos annũ adhuc vltra, ibidem fuerimus morati, cauſa fuit nauigationis intermiſsio, quæ anno octogeſimo nono propter varias rationes facta eſt. Primùm quia nauis, quę anteacto anno ad nos nauigauerat, ſerò admodũ Macaënſem portum repetijt, & vix tempus ad parandas, & emendas merces ſuperfuit: deinde quoniam Luſitani ex mercium præteriti anni venditiõne non eum collegerant fructum, quem ſperabant, ideoq; maluerunt ſemel nauigationem intermittere, quàm eam ſperata modica vtilitate inſtituere. Ea de cauſa Cantanum ad merces coëmendas, & congerendas non ita diligenter petere curarunt, dumq; hi Sinas mercatores expectãnt, Sinæ verò illos, tempus contritũ eſt, opportunitasq; nauigãdi effluxit. His etiam acceſsit Iaponicarum rerum perturbatio, patribus exilio mulctatis, quæ res vehementer Luſitanorum omniũ animos exulcerauit. His ergo omnibus de cauſis nauigatio, quæ fit quotãnis, fuit interrupta, nobis, propter alterius anni prorogationem non medio-

mediocri molestia affectis. LINVS. Equidem patres omnes, Christianique vestram, ac patris visitatoris moram peracerbè tulerunt: vna tamen res nos sum nopere fuit consolata, quòd annum præteritum multis procellis, tempestatibusq; infestum fuisse constat: vnde si iter aggrederemini, profectò in grauissimum vitæ periculum incideretis: quo fit, vt etiam ista nauigationis interruptio diuinæ prouidentiæ ascribi debeat. MICHAEL. Ita sanè ascripsimus, cùm literæ missæ per Sinica nauigia exeunte superiore anno sunt perlatæ, ex quibus intelleximus, quàm graues, & quàm turbulentæ in toto hoc tractu Iaponico tempestates fuissent concitatæ: cùm verò alioquin pater visitator omnes veniendi rationes, modosque fuerit persequutus, & omnia ita euenerint, vt nauigatio intercluderetur: cognouimus, sine dubio diuinæ prouidentiæ auxilium semper nobis præsto fuisse, quo tam multa pericula totius nostræ peregrinationis processu, faustè, feliciterq; vitauimus. LINVS. Nō poterat isti duo anni in Macaënsi portu acti, non parere vobis fastidium, animis ad patriam tanquam ad certum terminum aspirantibus. MICHAEL. Quandiu iter susceptum non conficitur, præsertim si sit in patriam reditus, viatorum animos fastidire, non est mirandum: semper tamen fuerunt nobis varia leuamenta, quibus molestia hæc, quæcunq; esset, minueretur, vel ferè omnino abstergeretur. Hæc autem erant variæ nostræ exercitationes in studijs bonarum artiū collocatæ, adiuncta optima habitationis opportunitate. LEO. Quandoquidem vestro aduētu omnibus itineris laboribus, difficultatibusq; finis est impositus, superest, vt totius orbis terrarum formam primis colloquijs promissam nobis sub aspectum subijcias, deq; præcipuarū partiū distinctione nos edoceas. MICHAEL. Ista de causa iussi afferri theatrum orbis, cuius varijs figuris conspectis, miram animis voluptatem haurire potestis. Ponite igitur in primis oculos in hac tabella, quæ totius orbis effigiem continet, in qua discernere facilè potestis quinque illas præcipuas partes, in quas principio dixi, totum terræ globum distribui, nimirum Europam, quæ fuit nostræ nauigationis terminus, Asiā, quam etiam attigimus, Africam, cuius vnum portum tenuimus, Americam, quam aliquoties retulimus: terram deniq; Australem ignotam, quam sæpe à nautis Lusitanis prætereuntibus conspectam esse, affirmauit. LINVS. Aspectu quidem iucūdissima est hæc orbis figura: sed quæro

ex te

ex te, vbinam ſit noſtra Iaponia depicta? MICHAEL. Iaponiæ nomine complecti ſolemus omnes inſulas, quas vides iuxta Sinicum regnũ ſitas, quæ cum illo ad Aſiam pertinent. LEO. Hem tam breui ſpatio Iaponia noſtra concluſa eſt? ſatis ſanè hinc colligo, quàm facilè externi homines in alienis allucinentur: quo fit, vt de voluptate, quam huius figuræ aſpectu ceperam, hoc errore notato, magnã de animo meo partem deceſsiſſe profectò ſentiam. MICHAEL. Ne dixeris, eſſe in figura errorem Leo, ſed in nobis: Iaponij nanque, qui primo hanc figuram aſpiciunt, ipſi ſunt, qui ſemper hîc errant, non intelligentes illius artificioſam menſuram, nobiſque idem euenisſe ſcias, cùm primùm hæc orbis forma nobis fuit propoſita. Vt autem paulatim de iſta falſa ſententia deducaris, conijce oculos in illas inſulas, quæ Iaponicis ſpatio non minores, hic tamen breuiſsimis limitibus circunſcribũtur. Ex his eſt hæc, quæ olim Madagaſcar dicta eſt, nunc à diuo Laurentio nomen habet, & hoc quidem loco exigua videtur, re autem vera trecentas ferè leucas longitudine comprehendit. Ad eam proximè accedit hæc alia nomine Taprobane, vulgò Samatra: hæ item videlicet Britania, & Hybernia, ſunt integra quidem regna, hôc tamen loco paruæ admodùm terræ portiones videntur. Eiuſdem denique rationis eſt Sicilia, quæ nobile regnum efficit, imò & ipſa Italia, quæ cùm tam celebris prouincia ſit, multaſque complectatur, minimo interuallo hoc loco fuit ſcripta. Qua de cauſa magnitudinem potius noſtræ Iaponiæ, quàm exiguitatem aliquam, hac tabella exprimi intelligite. LINVS. Exempla quidẽ iſta aliquid de noſtra dubitatione tollunt, non tamen omnino videntur ſatisfacere. Noſtra namque Iaponia multò maior eſt illis ſuperioribus inſulis, quas retuliſti, cùm in quingentas ferè leucas porrigatur. MICHAEL. Leucæ noſtræ Line, vt iam aliquando notauimus, Europeis minores ſunt: quo fit, vt noſtræ quingentæ, trecẽtis, & quinquaginta Europeis includantur. Vt tamen hoc meliùs intelligatis, memoria repetendum eſt, quod in ſexto colloquio diximus, orbis videlicet menſuram per ſuos gradus diſtingui, qui ſpectato recto itinere à Septentrione ad Auſtrum, ſeptendecim leucas cũ dimidia continent. Cùmq; hæc graduum diſtantia ſit omnino certa, ſiue forma magna deſcribatur, ſiue parua, ſemper menſura eadem eſt, quamuis in maiori tabella maius ſpatium ſingulis gradibus, in minori verò minus

aſsignetur

aſsignetur: ſemper nāque concipi debet gradus, ſeptendecim illas cum dimidia leucas comprehendens, ſiue ſpatium magnū, ſiue paruū conſpiciatur. Hinc fit, vt in ſequenti tabella ſola Europa tanto interuallo depingatur, quantum hic totus orbis habet, nulluſque ideò error cómittatur, ſed ſolùm gradibus ſemper æqualibus, inæqualia tamen ſpatia attribuantur: vtrobiq; nāque gradus nomine, ac ſigno ſemper leucæ illæ relatæ ſignificantur. LEO. Ex ipſa ratione à te reddita, rectè intelligo, veritatem quidem menſuræ ſemper eandē eſſe, quamuis in aſſignando deſcriptionis ſpatio ſit varietas, atque hinc fieri, vt nonnūquàm totus orbis magna aliqua tabula, interdum verò exigua ſignificetur. MICHAEL. Attigiſti ſcopum Leo, à quo anteà aberrans potiùs picturæ, quàm tibi parū in his verſato, errorem aſcribebas, illudque fundamentum eſſe intellige, vt ex libri huius aſpectu vtilitatem aliquam colligas. Videbis nanq; ſæpe, prouinciæ alicui paruæ ſpatium magnum adiungi, imò æquale ei, quo totus orbis terrarum expreſſus eſt, quod tamen menſuram graduū nequaquàm immutat, ſed formam ipſam tantùm, ſiue imaginem, nunc maiorem, nunc minorē eſſe indicat, in re tamen nulla varietate conſpecta. Vt ergo ad noſtrā Iaponiam redeamus, quamuis hoc loco breui ſpatio ſit effićta, gradibus tamen ſpectatis manifeſtè oſtenditur, eā à trigeſimo primo gradu, vſq; ad quadrageſimum recta via ab Auſtro ad Septētrionē procurrere longitudinem tamen eius, quæ ab occaſu ad ortū eſt, vltra trecentas Europeas leucas, quingentas verò Iaponicas includere. LINVS. Proſequere nunc Michaël, quæ inſtituiſti dicere, & ſi quid aliud habes de noſtra Iaponia, propone. MICHAEL. Occurrit mihi conferre Iaponiam noſtram, & partem Sinici regni cum Europa, quo ad ſitū ſpectato Septētrione. Quo enim loco Iaponia noſtra, & hæc pars Sinici regni Septentrionē maximè ſublatū aſpicit, eundem etiam ſimiliter pars aliqua Italiæ, atque Hiſpaniæ intuetur: quo fit, vt non ſit mirum, ſi aliquibus in rebus ſit inter eas regiones ſimilitudo. LINVS. Si diuitiæ, conſuetudineſq; Europeæ ita à noſtris diſtant, quî fieri poteſt, vt ſimiles, Europam, Iaponiam, & Sinicam regionem meritò eſſe, aſſeueres? MICHAEL. Similes dixi, non æquales: Iaponia nanq; noſtra, ſi fructuum, carnium, piſciumq; vis ad corpora alenda conſideretur, deinde gentis noſtræ acumen, & vrbanitas, nobilitatiſq; gradus, Europā

aliqua

aliqua ex parte imitatur. LEO. Gaudeo de isto tuo iudicio: sed nunc etiam de Sinico regno, quod proximum est, aliquid si fortè denuò se se offert, adiunge. MICHAEL. Sinicum regnum hoc est, quod ex ad uerso Iaponiam nostram, aspicit, multò maius illud quidem, cum ab vndeuiginti gradibus ad quinquaginta Septentrionem versus protenditur: vnde eius latitudo facilè, vt superiùs dixi, cognosci potest, quæ Europeas leucas quinquaginta ferè supra quingentas includit, quod idem penè spatiū ab Occidēte ad Orientem interijcitur. LEO. Equidem si forma tantùm huius descriptionis spectetur, non ita amplum censebitur. MICHAEL. Ita est: vnde fit, vt spatium tantum hoc, & non mensuram graduum Sinæ etiam attendentes, de breuissimis limitibus, quibus eorum regnum in simili tabula circunscriptum est, cū patribus, qui apud eos sunt, conquerantur, persuadētes sibi, regionem, quam incolunt, maximam esse terrarum partem: si tamen mensuram graduum perpenderent, inuenirent profectò, plus in hac tabula spatij Sinicæ regioni tribui, quàm toti Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, & Germaniæ, quod quidem mirandum est, cùm in his prouincijs tam multa regna, tam multiplexque iurisdictio summi pontificis videlicet, imperatoris, regumq; Hispaniæ, & Galliæ contineatur. LINVS. Ista sine ratione videtur cōuinci, quod superiori etiam colloquio mihi occurrit, regem Sinarum omnium esse potentissimum. MICHAEL. Si regnorū tantùm fines ponderentur, euenire profectò potest, vt facilè quis in errorem aliquem labatur, quod facili exemplo demonstro. America enim amplissima terra est, cui Hispania magnitudine nequaquàm potest comparari, nemo tamen dixerit rectè, Hispaniam cum America commutari posse: idem etiam intellige, si Africam, & Italiam conferas. Quamuis ergo superiùs diximus, regem Sinarum vnius regni amplitudine magnoperè excellere, potentissimum tamen omnium esse, iure negamus: tum quia alij sunt, quorū fines, etsi non vno, eodemq; regno contenti, multò longiùs, latiùsq; patent: tum etiam quia regū potentia, militum fortitudine, armorū artificio, classiū numero, stratagematū vi, vrbiū munitione, alijsq; rebus constat, quibus Sinæ Europeis longè inferiores sunt. His tamen omissis ad nostri itineris descriptionem explicandā accedamus. Ex hoc ergo portu Nangasaquij, quē videtis, soluentes primùm Macaënsem sinum ingressi sumus, quem in

Sinico

Sinico regno positum, multisq; insulis circumseptum videtis. Hoc in portu nauem conscendentes, Cocincinicum, Cambogicum, Cimapanicum, Siamicum denique tractum prætervecti, & ad insulas Malacenses, quas videtis, introeuntes, celebre hoc fretum Sincapurense transmisimus, Malacamque appulsi sumus. Hinc rursus nauigatione facta longum pelagus emensi, ad Zeilanã insulam accessimus, & inde profecti, Indicæq; regionis Comorinum promontorium flectentes, Cocinum peruenimus, ibique hyemauimus. Post hyemem, Goam caput Lusitanicæ iurisdictionis in India petiuimus: vnde Cocinũ redeuntes, & Lusitanam nauigationem aggressi, in vastissimum hoc mare inuecti sumus, & post lineam æquinoctij transmissam, Austrum versus extimum Magadascaris, siue Diui Laurentij tractum prætergressi, promontorioq; hoc longissimo, quod à bona spe nomen habet, feliciter flexo, vltrà progressi, in hac insula Diuæ Helenæ, tanquam in peropportuno diuersorio aliquantulum conquieuimus: vnde iterum linea æquinoctij Septentrionem versus traiecta, optatam Europam vidimus, & Lusitaniæ, quæ pars Hispaniæ est, celeberrimum hunc portum Olysipponensem sumus ingressi. Hinc terrestri itinere Hispaniam percurrentes, in hoc portu vrbis Alones Romã petituri nauẽ cõscendimus: Roma autẽ rursus in Lusitaniam redeuntes, & ex portu Olysipponẽsi vela facientes, iterum hoc latissimo mari peragrato, trans bonæ spei promontoriũ prouecti, inter Africæ prouinciæ cõtinentẽ, & Diui Laurentij insulam nauigauimus, vbi ad vada Zofalensia delati, in extremum illud periculũ, de quo dixi, vocati sumus: sed posteà Mozambiquij hũc portũ tenentes, Goam accessimus: & inde velificatione facta, primùm Malacam eodem itinere, deinde ad Sinicum regnum, & ab eo ad patriã nostram tandem feliciter peruenimus. LEO. Deus bone, quàm longa fuit ista nauigatio! in qua vos circuitione facta, totũ orbem terrarũ obijsse, dici potest. MICHAEL. Fuisset sanè integra circuitio, si hoc aliud iter facientes, per nouam Hispaniã in patriam renauigassemus: sed & circuitus longissimus nostræ nauigationis fuit: nam ad Europam contendentes, magnam Asiæ, Africæq; partem lustrauimus, euntesque, ac redeuntes, quater lineam æquinoctij transmisimus, similiq; modo vtrunq; Tropicum, Cancri videlicet, & Capricorni adijmus: sub æquatore quidem, siue æquinoctij linea calore, æstuq; conflictati: post Tropi

cos verò vel Austrum, vel Septentrionem vltra triginta sex gradus sublatum intuentes, non mediocri vi frigoris iactati, atq; ita miram rerũ varietatem, vicissitudinemq; experti. LEO. Considero iamdudũ Michaël, quinq; eas orbis partes, quas proposuisti, videoq; Europam earũ omnium minimá: quo fit, vt mihi persuadeam, si Europa tam multis opibus, & copijs circumfluit, vt hactenus retulisti, posse etiã reliquas partes ijsdem omnibus rebus abundare. MICHAEL. Leue quidem, & futile argumentum sumitur ex terræ alicuius magnitudine, ad eius fertilitatem, opulentiamq; ostendendam: hæc enim duo non tam ex spatio, quàm ex natura soli, & hominum industria pendent. LEO. Fateor ita rem se habere: tu igitur, qui cum socijs tres orbis terrarum partes adijsti, & de duabus alijs multa accepisti, quænam earum præstantissima sit, facilius iudicare potes, nobisq; iudicium tuum exponere. Nam si nostra opinione controuersia dirimenda est, scis, absq; dubio primas partes à nobis Iaponiæ, Sinicoq; regno tribui: nunc tamen hanc orbis formam intuens, vidensq; Africam, inter reliquas partes interiectam, suspicor ei posse primas deferri, cùm soleamus dicere, virtutem in medio consistere. MICHAEL. Nec ista ratio à te adducta multum habet firmamenti, medium enim istud non de situ, aut de loco intelligitur, sed de eo, quod recta ratio obseruat. Quo fit, vt quanuis Africa mediã sedem occupet, non ideo tamen cæteris præstet, sed forsan omnium sit infima. Cùm enim magna ex parte intra circulos illos sit, qui Tropici appellãtur, vehemẽtes patitur solis ardores, adeò vt ab antiquis hæc ferè tota regio inculta fuerit iudicata. Quod etsi nõ ita se habet, cũ nulla orbis pars, quantumuis sub linea æquinoctij, vel sub polis iacens, nõ sit habitabilis: Africa tamen æstuosa valde est, arida, arenarijsq;, & solitudinibus abundans, atq; ita multis rebus ad vitam necessarijs caret. Hinc etiam fit, vt eius incolæ sint plerumq; barbari, & feri homines, colore nigro, ab omniq; humano cultu alieni: prætertim qui mediterranea loca tenent: nam oram illam, quæ prope Europam est, habitantes, ad Europeam elegantiam aliqua ex parte accedunt, vbi olim Christianã religionem viguisse, multosq; viros illustres extitisse, scimus. Sed quoniam de præstantissima orbis terrarũ parte iudicium me ferre, vultis; faciam libenter, & deponam personam hominis Iaponici, mundanũq; me esse fingam, hoc est totius mundi incolam, & ciuem, qualem se esse

Socra-

Socrates Europeus philoſophus gloriabatur, nulli videlicet certæ regioni affectu aliquo, vel nimio amore adhæreſcens. Sepoſita igitur natiua quadam in patriam beneuolentia, à qua me non alienum eſſe cognoſco, omnibus ſpectatis, & æqua lance ponderatis, iudico, ingenuèq; aſſero, Europam omnium orbis terrarum partium excellentiſsimã eſſe, quá Deus pleniſsima manu plurimis, præſtantiſsimiſq; bonis cumulauit. Quo fit, vt cæli natura, nationũ ingenijs, induſtria, & nobilitate, viuendi, gubernandiq; ratione, multitudine bonarũ artium, inter omnes alias regiones præſtet, quod aliquibus rationibus confirmari poteſt. Primùm quoniam Europa extra eos circulos eſt, qui Tropici appellantur, atq; ita vehementi ſolis ardori, & æſtui non eſt obnoxia: maxima item eius pars, & fortè tota continens, vt omittã vltimas inſulas, extra circulum Arcticum eſt: quam ob cauſam non ita vehementi frigore obrigeſcit, ſed egregium quoddam temperamentum tenet, frigoriſq;, atque æſtus tolerabilem quandam varietatem: quod tamen de cæteris partibus dici nõ poteſt, quæ maiori ex parte calore maximo torrentur, præter terram Auſtralem incognitam, quæ cum Auſtrũ habeat multis gradibus ſublatum, non poteſt non frigore cõflictari. Prætereà ſatis videtur compertum, homines regionis illius nequaquã Europeis, qui ad Septentrionem ſunt, æquari poſſe: imò credibile eſt, omni ferre cultu carere, cùm nunquã ſuis finibus prodierint, nec ſui ingenij, induſtriæ, aut fortitudinis aliquod ſpecimen præbuerint: quod Europei egregiè fecerunt, totum orbem terrarum fama ſui nominis, egregijſq; factis implentes. Secundò ſi Europam cum Aſia, & Africa cõferamus, inueniemus, Europæ incolas cãdido eſſe colore, venuſta facie, pulchris lineamentis: Africanos verò maxima ex parte Æthiopes: Aſiaticos denique plerunq; fuſco ſaltẽ, & ſubnigro colore: Vnde fit, vt quamuis aliqui albo colore præditi, ingenioſiq; dici poſsint, reliqui tamen omnes, qui ſubnigri ſunt, rudi admodùm, impolitaq; ſint natura. Tertiò ſummoperè facit ad Europeæ gentis politiorem cultum, vera, & Chriſtiana religio, qua tantoperè Europa floret. Cùm enim homines à brutis animantibus ratione, & intelligentia ſecernantur, & illi cultiores, & humaniores ſint, quorum intelligentia acutior eſt, & perſpicacior: manifeſtè patet, Chriſtianam religionem, quæ veritatis lumine mentem maximè illuſtrat, acumen excitat, æternarumq; rerum

cognitione animum imbuit, magnoperè ad hominem poliendum, excolendumq; conducere. Ex hoc ergo fonte rectißima populi gubernatio, iuris, iustitiæq; obseruantia, pacis, charitatis, aliarũq; omnium virtutum exercitatio, & alia multa bona, quæ superioribus colloquijs à me notata sunt, abundanter emanant. In alijs verò mundi partibus, vbi exigui sunt, qui Christianam religionem sequuntur, & quàm plurimi falsa superstitione imbuti, vigent absq; dubio contraria omnia mala, nimirum iuris peruersitas, regnorum iniusta occupatio, alieni cupiditas, odiũ, maleuolentia, cæteraq; omnia, quæ mẽtem humanam de statu suo deiiciunt, brutisq; ipsis animantibus quàm simillimã reddunt. Hinc fit, vt cùm idololatria, fallaq; religio mater sit errorum, vitiorumq; omnium, quicunque ei sunt deditj, inhumani, barbari, superstitiosi, magna ex parte venefici, alijsque innumeris malis sint cooperti. Inde etiam sequitur, vt principes tyrãnidem occupent, iniustas leges ferant, populũ vexent, effrænatis cupiditatibus obsecundent, & in ea, quæ delectabilia videntur, cæco impetu rapiantur. Sed quorsum ego in his reddendis rationibus immoror, cùm totus nostrorum colloquiorum progressus id apertè demõstrauerit? Si enim vultis superiora mente repetere, & quidquid de pontificia, imperatoriaq; dignitate, de dynastis sacris, & profanis, de ordine belli gerendi, populiq; moderandi, de famulari apparatu, de vrbium magnificentia, de bonarum artium multitudine, alijsq; Europæ ornamentis à me dictum est, ante mentiũ vestrũ oculos repræsentare, inuenietis profectò, nullã aliã rationem, testificationemq; ad id, quod a me propositum est, vlla ex parte requiri, & mihi, qui hactenus tam beneuolè sum à vobis auditus, hac in re, sicut & in cæteris, fidem prorsus esse habendam. Sed addite illud etiam ad hoc confirmandum, quod in Romana vrbe, atque adeò in Italia, & Europa Deus prouidentißimus caput imperij, olim quidẽ profani, nũc autem sacri constituerit. Cùm enim quondã ex eo loco bona orbis pars fuerit subacta, & sub iugum Romanorũ missa, nostro etiam tẽpore vniuersa Christiana respublica summũ pontificẽ, tanquã supremum moderatorem, principemq; recognoscit, cui credendum est, optimam, & accõmodatißimam orbis partem à Deo optimo maximo fuisse designatam. LEO. Vicisti Michaël, meque rationibus tuis penitus conuictum fateor. Si enim Sinicum regnum, cui nos anteà primas

defere-

deferebamus, Europæ omnino cedit, nulla alia prorſus ſupereſt dubitatio, præſertim conſideratis fructibus, quos ex Chriſtiana religione colligi oſtendiſti. LINVS. Ego quoque in eandem eo ſententiā, fateorq; ingenuè, nullā nationē, cui veritatis Chriſtianæ lumen nō affulſerit, rectè adminiſtratione, virtute, alijſque bonis verè, & perfectè florere poſſe. MANCIVS. Meritò ſanè Michaëli noſtro rationes egregias reddenti aſſenſi eſtis: quòd ſi oculis rem ipſam experiri poſſetis, nequaquàm in re tā manifeſta hæſitandi locus relinqueretur. MARTINVS. Si adhuc veritatis à Michaële prolatæ meum teſtimonium requiritis, ego illud ex animo, & non ſimulatè do, ac dico. IVLIANVS. Eadem prorſus eſt mea ſententia, nec à Michaëlis dictis latum vnguem diſcedo, ſentioq; de hac re nullam in veſtris animis reliquam eſſe debere dubitationē. MICHAEL. Hac igitur veritate inter nos conſtituta, paulò enucleatiùs ſingulas orbis terrarū partes vobis volo proponere. Hîc ergo videtis Americam, ampliſsimam illam quidem, ſed abiectiſsima gente fuſci coloris frequentatam, quæ tota à paucis Europeis ſubacta eſt, & ſub eorum poteſtate viuit, adeò, vt eos velut natura ipſa dominos recognoſcat. Hæc alia pars eſt Africa, cuius ferè mediterranea regio, & hic tractus Oceanum attingens, ab Æthiopibus habitatur, hominibus barbaris, & nullo cultu politis. Hæc tertia eſt Aſia, quæ à promontorio Malacenſi vſque ad Cocinſinicū regnū, & ab eodem vſque ad Indiam, gentem habet ſubnigram, abiectam, & non ita excultam: multas tamen prouincias nobiles obtinet, Perſiam videlicet, Arabiam, & alias finitimas, quarum nationes albo quidem ſunt colore, ſed non omnino ad humanitatem, & liberalem diſciplinā eruditæ. Vltra Cocinſinicam regnū, videtis ampliſsimam Sinarum regionem, noſtraſq; Iaponicas inſulas, de quibus illud tantùm dicam, Sinas quidem regni amplitudine, pace, ac tranquillitate, gubernandi ratione, diuitijs, & rerum copia nobis præſtare: nos contrà rei militaris ſcientia, animi magnitudine, vrbanitatis obſeruantia, nobilitatis gradibus ſuperiores eſſe. Sed redeamus nūc ad Europā, vbi videtis multas prouincias nobiliſsimas, Hiſpaniam videlicet, in qua eſt Luſitania Luſitanorū omnium ad nos venientium mater, & reliqua alia multa regna, quæ Philippus potētiſsimus rex poſsidet. Eſt item Gallia, quæ regnum aliud Florentiſſimū efficit; Germania, in qua imperator ſedem habet; Italia, in qua

ſummus

ſummus pontifex locum tenet. Sunt item circa Germaniam Polonia, Vngaria, & ea, quæ nunc Boœmia dicitur, quæ prouinciæ olim ad Sarmatiam, & Pannoniā pertinebant. In Oceano verò ſunt celebres inſulæ Britannia, & Hybernia, quæ optima regna conficiunt. Vltra has omnes prouincias, videtis alias etiam ad Septentrionem vergentes, nimirum Cimbricam cherſoneſum, quæ nunc Dania vocatur: Gotthiā, Noruegiā, & alias, quas omitto. Si verò ad mare mediterraneū aliquātulū deſcēdamus, ſpectare licet multas alias clariſsimas, nēpe Illyridē, Dalmatiam, Epirum, Peloponeſſum, Atticam, Macedoniam, Theſſaliam, Ætoliā, Phocidē, Bœotiā, Acarnaniā, Thraciā, ſimileſq́;. Hæc generatim de Europa dicta ſint: ſed quoniā de tractu maritimo, noſtra nauigatione percurſo dixi, nūc præcipuas vrbes, quas mediterraneo itinere adiuimus, ex proprijs Hiſpaniæ, & Italiæ tabulis vobis oſtendam. Ecce hæc eſt Hiſpania, in qua Luſitaniæ regnum continetur. Hîc intueri licet regiam vrbem Olyſipponem, ex qua terreſtri curſu primùm Eboram, deinde Villauizoſam, & Eluam: poſtmodùm Pacéauguſtā, Emeritam, Toletum, Matritum Philippi regis ſedem, Complutum, Murciam, Oriuelam, Elchium, & alia multa oppida, vt iam diximus, prætervecti, ad vrbem Alonem, ſiue Alicantum deuenimus, mediam Hiſpaniam, vt videre licet, traijcientes. Nihil hoc loco dicā de reliquis huius præſtantiſsimæ prouinciæ vrbibus, quæ frequentiſsimæ, ac nobiliſſimæ ſunt, adeò vt hæc vna prouincia olim ad multos, ac potētiſsimos reges conſtituendos ſatis eſſet, quod etiam in hac figura cernere poteſtis, quæ in plurima regna eſt diſtributa. Hæc inquam, & alia multa, quamuis cōmemoratione digniſsima, prudens prætereo, cùm mens mea nunc ſit terreſtre tantùm noſtrum iter vobis oſtendere. Alone igitur validiſsimam nauem conſcendentes, amplo maris mediterranei gurgite tranſmiſſo, Ligurinum Italiæ portum tenuimus, quem in hac alia eiuſdem prouinciæ propria tabella deſcriptum videtis. Hinc Piſas, Florentiam, Senas, & reliquam Hetruriæ partē tranſeuntes, & Auculam vulgò Aquampendentem, Viterbium, aliaq́; oppida ad pontificiam iuriſdictionem pertinentia traijciētes, tandem Romam optatiſsimā, ſummi pontificis ſedem acceſsimus. Hinc verò regredientes Narniam, Interamnam, Spoletum, Fulginium, Aſsiſium, Peruſiam, Camerinum, Maceratam, Recinetum, nobiles vrbes tranſgreſsi, hoc Beatiſsimæ Virginis

ginis Lauretanæ celebre oppidum sumus ingressi. Inde profecti Anconam, Senogaliam, Fanum, Pisaurum, Ariminum, Cesenam, Forum-liuium, Imolā, Bononiam, & Ferrariam vrbes etiam nobilissimas delati, Venetias inter has omnes celeberrimam vrbem petiuimus, in medio mari, vt videtis, sitam. Ab hac rursus discedentes, Patauium, Vicetiam, Veronam, Mantuam, Cremonam, Lodium, Mediolanum, Papiam, ac Dertonam adeuntes, tandem in Genuensi hoc nobilissimo portu triremem ascendentes in Hispaniam renauigauimus, Barcinonemq; peruenimus. Posteà verò Monserratum, Monsantum, Cæsar augustam, Darocam, aliaque quàmplurima Hispaniæ oppida videntes, Matritum iterum, & inde in Lusitaniam regressi sumus: in qua præter vrbes commemoratas, Scalabim, Nabantiam, Conimbricam, Leiriā, Salaciam, Setobrigam, aliaq; Lusitaniæ loca perlustrauimus. Hinc autē instituta rursus nauigatione, tandem ad Iaponiam nostram, tanquam charissimæ parentis amplexum repetentes, felicissimè remeauimus. Sicut ergo hic fuit nauigationis terminus, ita etiā nostrorū colloquiorū finis erit, dummodò tamen partim prolixæ orationis, partim verò ieiunæ, & exanguis veniam à vobis impetrem: cùm sciatis, me non tam eloquentiæ, aut ornatus, quàm publicæ nostræ vtilitatis rationem habuisse. LEO. Nequaquàm explicare possum Michaël, quàm me tibi censeam hoc tanto beneficio obligatum, qui omnibus postpositis, nobis efflagitantibus morem gerere non dubitasti, & tam multorum dierum labore suscepto singularum Europearum rerum nobis non ieiunè, vt asseris, sed copiosè rationem reddidisti. LINVS. Ego etiam Michaëli nostro ingentes gratias ago, agamq; dum viuam, nam referre me nequaquàm posse, mihi persuadeo, quandoquidem plus ex eius sermonibus, quàm ex aliorum præceptorū doctrina didici, speroq; fore, vt hinc doctior euadens, multos alios Europearum rerum rudes, hac tā necessaria cognitione imbuam. MANCIVS. Meritò profectò ambo gratam animorum vestrorum propensionem erga Michaëlem ostendistis, qui vestræ postulationi concedens, laborem hunc perferre non dubitauit, & ita sigillatim, minutatimq; singula persecutus est, vt spē nostrā, opinionēq; omnino vicerit: verebamur enim, ne res tā variæ, tam minutæ, tā parū oratione vsurpatæ, ita perspicuè, & dilucidè exponi nō possent. MARTINVS. Credo equidē etiā hac in re diuinā prouidētiā

nobis

nobis præsentem fuisse, quæ nos ad hotum colloquiorũ tam vtilium, tamq; Ecclesiæ Iaponensi necessariorum, optatum finem, calcemque perduxit. IVLIANVS. Nemo est, qui de hac re dubitare posit, cũ etiam res ipsas memoria tenere, easq; per tot, tãq; varias itinerũ difficultates in aduersaria referre fuerit difficillimũ. LEO. Reliquum est, vt cum reuerendo patre visitatore de colloquijs his inter nos habitis, eleganti sermone Iaponico scribendis, & excudendis agamus. LINVS. Curabit id pater ipse diligenter faciendũ, cùm vtilitatis nostræ causa typos ex Europa cõparatos ad nos vsq; detulerit. MICHAEL. Ego meo nomine, vestrũq; omnium immortales Deo Optimo Maximo gratias ago, qui mihi laborem hunc non inanis studij causa, sed communis fructus spe suscipiẽti semper opitulatus est, speroque, non solũ ex nostro felici in patriam reditu, sed ex hoc mutuo sermone toties à nobis repetito, multorũq; memoriæ in posterũ mandãdo, magnã aliquã vtilitatẽ in nostros homines, totãq; Ecclesiam Iaponẽsem, cũ summa patrũ omniũ alacritate redundaturam.

FINIS.

